

ספר

מצות המלך

הנקרא

סמ"ה

והוא סדר מצות היום

עם

ממעמי המצוות ומשנה הלכות

חלק שני

מחובר ומיוסד ללמוד מצוה אחת בכל יום ברכים

ולחדש תקנת חר מקדמאי מבעלי התוספות רבינו יצחק מקורביל בעל הסמ"ק ז"ל

כמבואר בהקדמה

חובר ונברר על ידי אשר חנן ה' את עבדו מקים מעפר דל

מנשה הקטן

אבר"ק אונגוואר וראש ישיבת בית שערים ברוקלין, נוא יארק

בן לאאמו"ר הקדוש חסיד ועניו

מרן רבי אליעזר זאב זלה"ה הי"ד

שנהרג ונשרף עקה"ש

הוצאה חדשה עם הגהות והוספות ומראה מקומות

מאת מרן המחבר שליט"א

יוצא לאור ע"י

מכון משנה הלכות גדולות

שנת תשס"ב

Published by
Mishne Halachoth Gedoloth Institute

Under the leadership of
Rabbi Menashe Klein
of Ungvar
Dean of Yeshiva Beth Shearim
1578 53rd Street
Brooklyn, NY 11219

לרכוש ספר זה או תקליטור תורני של כל הספרים
עם תוכנית חיפוש ובתבנית צילום, להתקשר:
To purchase printed copies of this volume or a Compact Disk
containing all the volumes in searchable text files & PDF format,
contact:

ארה"ב (888) 498-8642 Toll Free
ניו יורק (718) 851-0806 New York
ארץ ישראל (02) 587-0613 Israel
MishnaHalachos@mail.com

תרומתכם תאפשר לנו להמשיך בהפצת תורה בישראל
Your financial contribution is appreciated as it will help us continue to spread torah
through publishing seforim and making them available on computer.

נא לשלוח תרומתכם החשובה:
Please send your generous donations to:
Machon Mishne Halachos
3301 W. Strathmore Ave.
Baltimore, MD 21215
USA

כל הזכויות שמורות תשס"ד
Copyright © 2004

מפתחות

שכט) שלא נאסוף פירות האילן	שמז) מצות עבודה בעבד כנעני
בשביעית כדרך שאוספין אותן	לעולם:
בכל שנה:	שמח) שלא להניח לגוי לעבוד בע"ע
של) מצות ספירת שבע שבתות	הנמכר לו:
שנים:	שמט) שלא נשתחוה על אבן משכית
שלא) מצות תקיעת שופר ביה"כ:	אפי' לשם:
שלב) מצות קידוש שנת היובל:	
שלג) שלא נעבוד הארץ בשנת היובל:	אם בחקותי
שלד) שלא נקצור ספיחי תבואות של	שנ) מצות מעריך ארם שיתן דמים
שנת היובל:	הקצובים בתורה:
שלה) שלא לאסוף פירות האילנות	שנא) שלא נמיר הקדשים:
בשנת היובל כדרך שאוספים	שנב) מצות הממיר בהמת קרבן
אותן בשאר השנים:	בבהמה אחרת שתהיינה שתיהן
שלו) מצות עשיית רין לוקח ומוכר:	קודש:
שלו) שלא להונות במקח וממכר:	שנג) מצות מעריך בהמה שיתן כפי
שלה) שלא להונות אחר מישראל	שיעריכנה הכהן:
בדברים:	שנד) מצות מעריך בתים שיתן כערך
שלט) שלא למכור שדה בא"י	שיעריכנה הכהן ותוסי' חומש:
לצמיתות:	שנה) מצות מעריך שדה שיתן כערך
שמ) מצות השבת קרקע לבעליהן	הקצוב בפרשה:
ביובל:	שנו) שלא לשנות הקדשים מקרבן
שמא) מצות פדיון בתי ערי חומה עד	לקרבן:
השלמת שנה:	שנז) מצות דין מחירים מנכסיו שהוא
שמב) שלא לשנות מגרשי ערי הלויים	לכהנים:
ושדותיהן:	שנח) שלא ימכור קרקע שהחרימו
שמג) שלא להלוות ברבית לישראל:	אותה בעלים אלא תנתן לכהנים:
דשמ) שלא נעבוד בע"ע עבודת בזין	שנט) שלא יגאל שדה החרם:
כמו עבודת כנעני:	שס) מצות מעשר בהמה טהורה בכל
שמה) שלא נמכור ע"ע על אבן המקח:	שנה:
שמו) שלא לעבוד בע"ע בעבודת	שסא) שלא למכור מעשר בהמה אלא
פרך:	יאכל בירושלים:

נשא

שסב מצות שילוח טמאים חוץ

למחנה שכינה:

שסג שלא יכנס טמא בבהמ"ק:

שסד מצות וידוי על החטאת:

שסה מצות סוטה שיביאנה הבעל אל

הכהן ויעשה לה כמשפט

הכתוב:

שסו שלא ליתן שמן בקרבן סוטה:

שסז שלא להשים לבונה בקרבן

סוטה:

שסח שלא ישתה הנזיר יין או כל מיני

שכר:

שסט שלא יאכל הנזיר ענבים לחים:

שע שלא יאכל הנזיר צמוקים:

שעא שלא יאכל הנזיר גרעיני

הענבים:

שעב שלא יאכל הנזיר קליפת

הענבים:

שעג שלא יגלח הנזיר שערו:

שעד מצות גידול שיער נזיר:

שעה שלא יכנס הנזיר לאהל המת:

שעו שלא יטמא הנזיר במת ובשאר

טומאות:

שעז מצות גילוח הנזיר והבאת

קרבנותיו:

שעה מצות ברכת כהנים בכל יום:

שעט מצות משא הארון בכתף:

בהעלותך

שפ מצות פסח שני בי"ד באייר:

שפא מצות פסח שני שיאכל על מצות

ומרורים:

שפב שלא להותיר כלום מבשר הפסח

שני למחרתו:

שפג שלא לשבור עצם מעצמות פסח

שני:

שפד מצות תקיעת חצוצרות במקדש

ובמלחמות:

שלח לך

שפה מצות חלה:

שפו מצות ציצית:

שפז שלא לתור אחר מחשבת הלב

וראיית העינים:

ויקה קרבן

שפח מצות שמירת המקדש:

שפט שלא יתעסקו הכהנים בעבודת

הלויים ולא הלויים בעבודת

כהנים:

שצ שלא יעבוד זר במקדש:

שצא שלא לבטל שמירת המקדש:

שצב מצות פדיון בכור אדם:

שצג שלא לפדות בכור בהמה

טהורה:

שצד מצות עבודת הלויים במקדש:

שצה מצות מעשר ראשון:

שצו מצות הלויים לתת מעשר מן

המעשר:

זאת חקת

שצז מצות פרה אדומה:

שצח מצות טומאה של מת:

שצט מצות מי נדה שמטמאין אדם

טהור ומטהרין טמא מטומאת

מת בלבד:

פנחם

ת מצות דיני נחלות:

תא מצות תמידין בכל יום:

תב מצות קרבן מוסף של שבת:

תג מצות קרבן מוסף בכל חודש

וחודש:

תד) מצות קרבן מוסף ביום חג
השבועות:

תה) מצות שופר בראש השנה:

ראשי המטות

תו) מצות דין הפרת נדרים:

תז) שלא נחל דברינו בדברים:

אלה ממעי

תח) מצות ישראל לחת ערים ללוים
לשבת בהן והן קולטות:

תט) שלא להרוג מחוייב קודם
שיעמוד בדין:

תי) מצות ב"ד לשלוח מכה נפש
בשגגה מעירו לערי מקלט ועל
הרוצח בעצמו ללכת שם:

תיא) שלא יורה העד בדין שהעיד בו
בידני נפשות:

תיב) שלא ליקח כופר להציל ממות
הרוצח:

תיג) שלא נקח כופר ממתוייב גלות
לפוטרו מן הגלות:

דברים

תיד) שלא למנות דיין שאינו יודע
בידני תורה:

תטו) שלא יירא הדיין בדין:

ואתחנן

תטז) שלא להתאות ממון תבירו:

תיז) מצות אחדות השם:

תיח) מצות אהבת השם:

תיט) ללמוד תורה וללמד:

תכ) לקרות שמע ב"פ בכל יום:

תכא) להניח תפילין על היד:

תכב) להניח תפילין על הראש:

תכג) לקבוע מזוזה בפתחים:
תכד) שלא לנסות נביא אמת יותר

מדאי:

תכה) להחרים שבעה עממין:

תכו) שלא לחון ולרחם על ע"א:

תכז) שלא להתחתן בע"א:

עקב

תכח) שלא ליהנות מעכו"ם
ומשמשיה:

תכט) שלא ליהנות מתקרובת עכו"ם:

תל) לברך השם אחר אכילת מזון:

תלא) לאהוב את הגרים:

תלב) לירא מהקב"ה:

תלג) לעבוד הש"י בתפלה בכל יום:

תלד) להדבק ביודעי התורה:

תלה) להשבע בשמו ית' באמת:

ראה

תלו) לאבד ע"ז ומשמשיה:

תלז) שלא לאבד דברים שנקרא שמו
ית' עליהם:

תלח) שיביא כל נדריו ברגל ראשון:

תלט) שלא להקריב קרבן חוץ לעזרה:

תמ) להקריב כל הקרבנות בבית

הביתרה:

תמא) לפדות קדשים שנפל בהם מום:

תמב) שלא לאכול מעשר שני של דגן
תוך לירושלים:

תמג) שלא לאכול מעשר שני של
תירוש תוך לירושלים:

תמד) שלא לאכול מעשר שני של
יצהר תוך לירושלים:

תמה) שלא לאכול בכור תמים תוך
לירושלים:

תמו) שלא לאכול קדשי קדשים חוץ לעזרה:

תמז) שלא לאכול בשר העולה:
תמח) שלא לאכול קדשים קלים קודם זריקת דמים:

תמט) שלא יאכל כהן ביכורים קודם הנתחם בעזרה:

תנ) שלא לעזוב הלוי מליחן לו מתנותיו:

תנא) לשחוט בהמה חיה ועוף כראוי:

תנב) שלא לאכול אבר מן החי:

תנג) להביא קדשים בבית הבחירה:

תנד) שלא להוסיף על המצות ופירושן:

תנה) שלא לגרוע מכל המצות ופירושן:

תנו) שלא לשמוע למתנבא בשם ע"ז:

תנז) שלא לאהוב המסית:

תנח) שלא לעזוב שנאתו על המסית:

תנט) שלא להציל המסית:

תס) שלא ללמד זכות למסית:

תסא) שלא למנוע מללמד עליו תובה:

תסב) שלא להסית לעבוד ע"ז:

תסג) לדרוש ולחקור העדים:

תסד) לשרוף עיר הנדתת ולהרוג

אנשיה:

תסה) שלא לבנות עיר הנדחת:

תסו) שלא ליהנות מכל ממונה:

תסז) שלא להתגודד:

תסח) שלא לקרות שער ראשו על מח:

תסט) שלא לאכול קדשים שהופסלו:

תע) לבדוק בסימני העוף:

תעא) שלא לאכול שרץ העוף:

תעב) שלא לאכול נבלה:

תעג) להפריש מעשר שני:

תעד) להפריש מעשר עני:

תעה) שישמיט כל הלואותיו בשביעית:

תעו) לנגוש את הנכרי:

תעז) שלא לחבוע חוב שעברה עליו שביעית:

תעח) שלא יאמץ את לבבו על העני:

תעט) ליתן צדקה כמסת ידו:

תפ) שלא ימנע מלהלוות קודם שמיטה:

תפא) שלא לשלוח עבד עברי ריקם:

תפב) להעניק לו בצאתו לחפשי:

תפג) שלא לעבוד בקדשים:

תפד) שלא לגזוז הצמר בקדשים:

תפה) שלא לאכול חמץ בערב פסח אחר חצות:

תפו) שלא להותיר מקרבן תגיגה עד יום שלישי:

תפז) שלא להקריב קרבן פסח בבמת יחיד:

תפח) לשמות ברגלים:

תפט) להראות בבית הבחירה ברגלים:

תצ) שלא להראות שם בלא קרבן:

שופטים

תצא) למנות שופטים ושוטרים:

תצב) שלא ליטע אשרה:

תצג) שלא להקים מצבה:

תצד) שלא להקריב בעל מום עובר:

תצה) לשמוע בכל בית דין בכל זמן:

תצו) שלא לסור מדבריהם:

תצז) למנות מלך מישראל:

תצח) שלא להקים עלינו מלך נכרי:

תצט) שלא ירבה המלך סוסים:

תק) שלא לשכון בארץ מצרים:

תקא) שלא ירבה המלך נשים:

תקב) שלא ירבה המלך כסף וזהב:

- תקג) שיכתוב המלך ס"ת שני לעצמו: שלא ינחל שבט לוי בארץ ישראל:
- תקד) שלא ינחל שבט לוי בארץ ישראל:
- תקה) שלא יקח שבט לוי חלק בבירה: לתת זרוע ולחיים וקיבה לכהן:
- תקו) לתת זרוע ולחיים וקיבה לכהן: להפריש תרומה גדולה לכהן:
- תקי) לתת לכהן ראשית הגז: שתהיינה המשמרות שוות ברגלים:
- תקיא) שלא לקטום: שלא לכשף:
- תקיב) שלא לחבר חבר: שלא לשאול בבעל אוב:
- תקיד) שלא לשאול בידעוני: שלא לדרוש אל המתים:
- תקטו) שלא לדרוש אל המתים: לשמוע אל הנביא אמת:
- תקטז) לשמוע אל הנביא אמת: שלא להתנבא בשקר:
- תקיז) שלא להתנבא בשקר: שלא להתנבא בשם ע"ז:
- תקיט) שלא לגור מהריגת נביא השקר: להפריש ערי מקלט:
- תקכ) להפריש ערי מקלט: שלא לחוס על הרצח וחובל:
- תקכב) שלא להשיג גבול: שלא יקום דבר העדות בעד אחד:
- תקכג) שלא יקום דבר העדות בעד אחד: לעשות לעד זומם כאשר זמם:
- תקכד) לעשות לעד זומם כאשר זמם: שלא לערוץ ולפחד במלחמה:
- תקכה) שלא לערוץ ולפחד במלחמה: למשוך כהן למלחמה:
- תקכו) למשוך כהן למלחמה: לשלוח שלום לערים שצרים עליהן:
- תקכז) לשלוח שלום לערים שצרים עליהן: שלא להחיות נשמה מז' עממין:
- תקכח) שלא להחיות נשמה מז' עממין: שלא להשחית אילני מאכל:
- תקכט) שלא להשחית אילני מאכל: לערוף את העגלה בנחל:
- תקל) לערוף את העגלה בנחל: שלא לעבוד ולזרוע באותו קרקע:
- תקלא) שלא לעבוד ולזרוע באותו קרקע:
- כי תצא
- תקלב) לרדן יפת תואר ככתוב בתורה: שלא למכור יפת תואר:
- תקלד) שלא להעבירה אחר שבעלה: לתלות המתחייב לחלות:
- תקלה) לתלות המתחייב לחלות: שלא להליץ התלוי:
- תקלו) שלא להליץ התלוי: לקברו בו ביום וכן כל המתים:
- תקלז) לקברו בו ביום וכן כל המתים: להשיב אבירה לישראל:
- תקלח) להשיב אבירה לישראל: שלא להעלים עיניו ממנה:
- תקלט) שלא להעלים עיניו ממנה: שלא להניח בהמת חבירו נופלת תחת משאה:
- תקמ) שלא להניח בהמת חבירו נופלת תחת משאה: לטעון המשא שנפל עם חבירו:
- תקמא) לטעון המשא שנפל עם חבירו: שלא תלבש אשה עדי איש:
- תקמב) שלא תלבש אשה עדי איש: שלא ילבש איש מלבושי אשה:
- תקמג) שלא ילבש איש מלבושי אשה: שלא ליקח אם על בנים:
- תקמד) שלא ליקח אם על בנים: לשלוח האם אם לקחה על הבנים:
- תקמה) לשלוח האם אם לקחה על הבנים: לעשות מעקה לגג:
- תקמו) לעשות מעקה לגג: שלא להניח מכשול:
- תקמז) שלא להניח מכשול: שלא לזרוע כלאים בכרם:
- תקמח) שלא לזרוע כלאים בכרם: שלא לאכול כלאי הכרם:
- תקמט) שלא לאכול כלאי הכרם: שלא לעשות מלאכה ב' מיני בהמות:
- תקנ) שלא לעשות מלאכה ב' מיני בהמות: שלא ללבוש שעטנו:
- תקנא) שלא ללבוש שעטנו: לישא אשה בכתובה וקדושין:
- תקנב) לישא אשה בכתובה וקדושין: שחשב אשת מוציא שם רע תחתיו:
- תקנג) שחשב אשת מוציא שם רע תחתיו: שלא יגרשנה כל ימיו:
- תקנד) שלא יגרשנה כל ימיו: לסקול המתחייב בב"ד:
- תקנה) לסקול המתחייב בב"ד: שלא לעגוש האנוס בחטא:
- תקנו) שלא לעגוש האנוס בחטא: שישא האנוס אנוסתו:
- תקנז) שישא האנוס אנוסתו: שלא יגרשנה כל ימיו:
- תקנח) שלא יגרשנה כל ימיו: שלא ישא סריס בת ישראל:
- תקנט) שלא ישא סריס בת ישראל: שלא ישא ממזר בת ישראל:
- תקס) שלא ישא ממזר בת ישראל: שלא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה':
- תקסא) שלא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה': שלא לדרוש שלומם במלחמה:
- תקסב) שלא לדרוש שלומם במלחמה: שלא להרחיק אדומי דוד שלישי מלבא בקהל:
- תקסג) שלא להרחיק אדומי דוד שלישי מלבא בקהל: שלא להרחיק מצרי דוד שלישי:
- תקסד) שלא להרחיק מצרי דוד שלישי:

- תקסה) שלא יכנס טמא להר הבית:
תקסו) להתקין מקום להפנות בו:
תקסז) להתקין יתד לחפור בו כנ"ל:
תקסח) שלא להסגיר עבד שברח אל אדוניו:
תקסט) שלא להונות עבד הנצל אלינו:
תקע) שלא לבעול אשה בלא כתובה וקדושין:
תקעא) שלא להקריב אתנן זונה ומחיר כלב:
תקעב) שלא יתן הלוה ריבית לישראל:
תקעג) להלוות לנכרי בריבית:
תקעד) שלא לאחר נדריו יותר משלשה רגלים:
תקעה) לקיים מוצא שפתיו כמו שנדר:
תקעו) להניח השכיר לאכול מהמחומר שעושים בו:
תקעז) שלא ליקח הפועל בידו יותר על אכילתו:
תקעח) שלא יאכל הפועל בשעת מלאכה:
תקעט) לגרש בגט:
תקפ) שלא יחזיר גרושתו משנשאת:
תקפא) שלא יצא החתן מביתו כל השנה אפי' לצרכי צבור:
תקפב) שישמח החתן עם אשתו שנה א'
תקפג) שלא ימשכן בחובו כלים שעושים בהם אוכל נפש:
תקפד) שלא לחלוש סימני צרעת:
תקפה) שלא למשכן בעל חוב בזרוע:
תקפו) שלא למנוע המשכון מבעליו העני:
תקפז) להחזיר המשכון לבעלים בעת שצריך לו:
תקפח) לתת שכר שכיר ביומו:
תקפט) שלא יעיד קרוב זה אל זה:
- תקצ) שלא להטות משפט גר ויתום:
תקצא) שלא למשכן בגד אלמנה:
תקצב) להניח לעניים השכחה:
תקצג) שלא ישוב לקחת השכחה:
תקצד) להלקות לרשע:
תקצה) שלא להוסיף להכותו:
תקצו) שלא לחסום בהמה בשעת מלאכתה:
תקצז) שלא תינשא היבמה לאחר עד שתחליץ:
תקצח) מצות יבוס:
תקצט) מצות חליצה:
תר) להציל הנרדף בנפשו של רודף:
תרא) שלא לחוס על הרודף:
תרב) שלא להשהות משקלות ומדות חסרות:
תרג) לזכור מה שעשה לנו עמלק:
תרד) למחות זרעו מן העולם:
תרה) שלא לשכוח מה שעשה לנו:

כי תבא

- תרו) לקרות על הבכורים ככתוב:
תריז) להתודות וידוי מעשר:
תריח) שלא לאכול מעשר שני באינינות:
תריט) שלא לאכול בטומאה:
תרי) שלא להוציא דמיו אלא באכילה ושתייה:
תריא) ללכת ולהדמות בודכי השם יתברך:
וילך
תריב) להקהיל כל ישראל בחג הסוכות:
תריג) לכתוב כל אחד ספר תורה לעצמו:

מצוה שכט

ענבי נזירך לא תבצור (ל"ח ר"א)

הזהיר הקב"ה שלא ללקט ולאסוף מה שיוציאו האילנות מן הפירות בשנה השביעית כמו שעושין בפירות כל שנה, שנאמר (ויקרא כ"ה ה') ואת ענבי נזירך לא תבצור.

משרשי המצוה מה שביארנו במצות הקודמות. וכאן אוהרה מיוחדת על פירות האילן שלא נאמר דוקא פירות הארץ שבאים על ידי עבודת אדמה, או ספיחיה שגם כן באים מן הארץ ממש, אסרה התורה אבל פירות האילן וענבי גפן שבאים מעץ ולא מהאדמה, ושגם שהוא במציאות שיוציאו פירות שנה או שנים או אפילו יותר בלי עבודת האדמה תחתיהם כלל, נטעה לומר דכה"ג לא אסרה התורה. ולכן באה

משנה הלכות

(שכט) איסור בצירה מה"ת. קיום המצוה. האוסף פירות שהוציאו אילנות בשנה השביעית כדרך שאוספין אותו בכל שנה לוקה. וכן

הבוצר כרמו כדרך שבוצרין אותו בכל שנה לוקה, אלא ישנה בלקיטתן להראות כי הכל הפקר ולוקט כמו מן ההפקר. וכן אמרו ז"ל תאנים של שביעית אין קוצין אותן במקצה (פירוש כלי העשויה ללקט תאנים נקראת מקצה) אבל קוצה הוא בחרכו ואין דורכין ענבים בגת אבל דורך הוא בעריבה ואין עושין זיתים בבד ובקוטב אבל כותשם ומכניס לבוררס. ורש"י פירש נזירך, כלומר שהנזרת והפרשת אותם ולא עשיתם הפקר לא תבצור אותם עד שתפקיר. והרמב"ן

פירש גפן שלא עבדוהו ולא זמרו אותו, ואמר הכתוב אפילו כרם הנזירות לא תבצור, וכ"ש כרם שנעבד. ומני גידולי שביעית. ולאין אלו אינם בשנת השמיטה דוקא, אלא תלוי בגידולי שביעית, מה שגדל קודם שביעית, כל אחד לפי מה שיתבאר שיעורו, מותר לקצור אף בשביעית, ומה שגדל בשביעית אף לאחר שביעית אסור לקצור ולבצור. ודין הירקות שהולכין בתר לקיטתן ובתר עונת המעשר כל אחד לפי שיעורו, עיי' רמב"ם פ"ד כאן. ודין קדושת שביעית בכלל, ועיי' בספרי שו"ת משנה הלכות (ח"ג סי' רכ"ז) לענין אתרוג.

שכט. א) שביעית פ"ח ס"ז. ב) ר"ס פ"ד טה"י שמיטה הכ"ב כ"ג חינוך. ג) עה"ת כאן. ד) עה"ת כאן, ושני הפירושים הובאו בחינוך. ה) לשון מנחת ע"פ ר"ס שם ח"ט י"ב. ו) ה"י י"א י"ב.

מצות המלך

אזהרה בפני עצמה על פירות האילן שאסור לבצרם ככל השנה. עוד יש בזה כי מחמלת הא-ל על העניים בשנת השביעית שאין להם מה לאכול ולא יכולים להשכיר עצמן, שאין עבודת הארץ מצויה, אסר הקב"ה ללקוט פירי האילן לבעל הבית כבכל השנה, אלא יפקידם לכל הצריך ואכלו העניים וישבעו, ולכן את ענבי נזירך לא תבצור (של"ה).

מראה מקומות עיין מצוה שכ"ו.

מצוה של

למנות שנים ושמיטות אחר היוכל (מ"ע קכ"ט)

צוה הקב"ה להיות הב"ד הגדול של סנהדרין בארץ ישראל מונין שנה שנה מהחמישים שנה, וכן שמיטה ושמיטה ז'

משנה הלכות

תשמישי פירות שביעית ומכירתן. פירות עכו"ם בשביעית. ונחלקו פירות שביעית אסור לשנותם מברייתם, דבר שדרכו לאכול חי אוכל חי, מבושל אוכל מבושל. ואין מאכילין מאכל אדם לבהמה^ז, ואסור לרפאות מהם דלאכלה אמר רחמנא ולא לרפואה^ח. ואסור להפסיד בכלל פירות שביעית בכל אופן שהוא^ט. מיהו פירות שביעית שלו הם לכל דבר כגון לענין קדושין ואתרוג וכיוצא בזה שצריך להיות שלר^י. מכרן תופסים הדמים ואינם יוצאין מקדושתן^{יב}. ביעור פירות שביעית. ויש עוד דין ביעור בפירות שביעית. ועיין רמב"ם^{יג} ורמב"ן^{יד} אי מדאורייתא או דרבנן.

פירות עכו"ם בשביעית. ונחלקו רבותינו הפוסקים ז"ל אי בפירות עכו"ם בא"י שייך דין שביעית, עיין מהרי"ט סי' מ"ג. גם במוכר קרקע ישראל לעכו"ם אי נוהג בה דין שביעית ואי מותר למכור לעכו"ם כהאי גוונא, וגם אי יש נפ"מ בין פירות לחבואות, ואין כאן מקום להאריך בזה ולא באתי רק לעורר^{טו}. כללים. ונוהג בזכרים ונקבות בזמן שישאל על אדמתן ובזמן הזה מחלוקת הפוסקים^{טז}. (של) גדרי המצוה. קיום המצוה, מצות עשה על הבית דין הגדול שיהיו מונים שנה שנה ושבע שבוע של שנים עד שנת היוכל^{טז},

(ז) שם פ"ה ה"ג. (ח) שם ה"ה. (ט) שם ה"א. (י) שם ה"ו. (יא) ר"ם פ"ה מהל' אישות ה"ה וע"י הל' שמיטה ויוכל פ"ה ה"א. (יב) ר"ם פ"ו מהל' שמיטה ה"א ו'. (יג) שם פ"ו ה"א. (יד) עה"ת פרשת בהר וקרא כ"ה ז'. (טו) ע"י מניח ופאת השלח סי' כ"ג סקכ"ט. (טז) עיין מצוה שכ"ו אות י'. של. א) ר"ם פ"י מהלכות שמיטה ויוכל ה"א, ובספר המצות עשין מצוה ק"ט.

פעמים עד שנת היובל, שנאמר (ויקרא כ"ה ח') וספרת לך שבע שבתות שנים שבע שנים שבע פעמים. משרשי המצוה כי רצה הקב"ה להעלות על לב כל חכם לב שלא יגזלו ולא יחמדו בלבם קרקע של חבירו בידעם כי הכל שב לאשר חפץ הא-ל שתהיה לו, ואפילו אם יקנהו בדמים לא תשאר אצלו אלא לזמן. ועם מצוה זו של הספירה ירחקו מזה בראותם שהימים מתקרבים שנה שנה. עוד יש מעם בדבר לפרסם להקונים קרקעות או עבדים עבדים שידעו כמה שנים ביוכל עומדים בו, ולפי רבות בשנים ירבה הדמים ולפי מעוט השנים ימעטו. ואם הבית דין לא ימנו השנים והשמיטות ברבות השנים ישכחו החשבון, וכמו שענינו ראות בעונ"ה בזמנינו שרבה המחלוקת בין הפוסקים על שנת השמיטה והיובל ובאופן חמנין עד שבימי חכמי התלמוד כבר נחלקו בו אי מונים

משנה הלכות

והספירה צריך להיות בפה, ולענין ברכה בספירה כתבו התוס' מנחות דס"ה דשמא ב"ד סופרין ומברכין על הספירה כמו שאנו מברכין על ספירת העומר. החילוק מן ספירת גדה וזבה. ותמהו הראשונים ז"ל למה בנדה וזבה שצריכין למנות ולא צריך בפה ולברך כמו ביובל וספירה, ועיין חנוך כאן, וברב"ז על המצות תירץ דנדה וזבה אם לא ירצו לטהר לעולם הרשות בידם ואין עליהם חיוב, ואם כן אין חיוב ספירה, מה שאין כן אלו שיש חיוב דאורייתא לספור ע"ש ומהאי טעמא י"ל נמי דאין חיוב לענין ספירה בפה ופשוט. ועיין נוב"י ת' יו"ד סי' קכ"ג-ד וח"ס או"ח סי' קע"ח. ובאמת קצ"ע אתירוך

דב"ז הנ"ל, שהרי גם הם מחויבים לטהר לאכול הפסח וי"ל דאין זה מכת נדה וזבה אלא טעם צדדי. חשבון שמיטין ויובלות. והתחילו למנות שמיטה הראשונה י"ד שנה אחר שנכנסו ישראל לארץ, ושבעה עשר יובלות מנו ישראל משנכנסו לארץ עד שיצאו, ומשחרב בית המקדש שיכב"א בראשונה מוצאי שביעית היתה ושנת שש ושלישים ביובלי. ומסורת ביד הגאונים איש מפי איש שלא מנו אלא שמיטות ולא יובלות בשבעים שנה שבין חורבן בית ראשון לבנין בית שני, וכן משחרב הבית באחרונה לא מנו אלא שמיטות ולא יובלות. וכתב הרמב"ם ז"ל דעל זה אנו

(ב) רמב"ן עה"ת ויקרא כ"ג חינוך. (ג) ע"ב ד"ה וספרתם. (ד) עיין תוס' כתובות דף ע"ב ע"א ד"ה וספרת, ותוס' מנחות חנ"ל חינוך ורמב"ן חנ"ל. (ה) ר"ם שם ח"ב. (ו) שם ח"ב. (ז) שם ח"ה. (ח) שם ח"ו.

מצות המלך

שנת היובל לשנים, ועל הב"ד מוטל שלא יפסידו בני האדם את ממונם ושלא ישתכח מצוה ממצות התורה. ומה שהחשבון עולה דוקא שבעה, יש בו סוד גדול מסודות התורה, בו נרמזו כל ימי עולם ושגיו כמבואר בכתבי האד"י וצ"ל. והרבה מצות ומספרים עולים לשבעה, שבת יום השביעי, שלש רגלים שבעה ימים, ספירה, ובלעם ערך שבעה מזבחות, ועוד. ואתה חכם לב תזכה ותחקור ותראה ותרכה דעת.

ר"ה ט' כ"ז ל' קדושין ל"ה ערכין ל"ב ר"ב ר"ס פ"י שמיטה סדרים פ"ע קל"ו ק"ס, סמ"ג עשין ק"ג קנ"א.

מצוה שלא

שופר של יום הכפורים (מ"ע ק"ל)

צוה הקב"ה לתקוע בשופר בעשרה בתשרי שהוא יום הכפורים בשנת היובל, שנאמר (ויקרא כ"ה ט') והעברת שופר תרועה בחדש השביעי. בעשור לחדש ביום הכפורים תעבדו שופר בכל ארצכם.

משנה הלכות

שלא) החיוב על ב"ד ועל כל ישראל. קיום המצוה. מצות עשה על הבית דין להתחיל לתקוע בשופר ביום הכפורים בשנת היובל, ואחר שתקעו הבית דין כל התקיעות הבאים לאותו היום חייב כל יחיד ויחיד לתקוע שנאמר תעבירו*, ואם תקע אחר ושמע נראה דיצא כמו בראש השנה*. סדר התקיעות בר"ה ויובל. סדר התקיעות שתוקעין בראש השנה בכל השנה היינו תשע תקיעות, ומברכין עליו. ואסור להפסיק בין ברכה לתקיעה. והנה אנו השתא תוקעין מתקנת רבי אבהו שלשה סדרים תשרית, תש"ת, תר"ת מפני הספק

סומכין שהקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה ובהן ראוי לתלות. ועיין טור* שהביא בזה מחלוקת ובס' התרומות שער מ"ה סכ"ג ובאחרונים, וכבר נפסקה ההלכה ע"פ המנהג שנהגו כהיום כפי מגין הרמב"ם ז"ל. ולדעת הסמ"ג שנת היובל אינו עולה ממנין השבוע אלא שנת מ"ט שמיטה, שנת חמשים יובל, שנת חמשים ואחת מתחיל תחלת שש שנים של שבוע הבא וכן לעולם, עיין סמ"ג, אבל בש"ע יו"ד סי' שלא סמ"ו פסק דעולה, ועיין ש"ך שם ס"ק מ"ו ובביאור הגר"א שם. ומצוה זו נוהגת בזמן שהיובל נוהג בב"ד הגדול י"ר שיבנה ביהמ"ק במהרה בימינו.

(ט) יו"ד סי' שלא. (ז) ועיי' מנ"ח מצוה שכ"ט. שלא. (א) ר"ס פ"י סחלכות שמיטה ה"י. (ב) עיי' במג"ח עיי' מאירי ר"ה ל' ע"א, ואך עיי' מעשה רוקח על הרמב"ם שם.

משרשי המצוה מה שמפורש בקרא וקראתם דרור בארץ לכל יושביה, כלומר שמצות התקיעה ביום הזה הוא לפרסם חירות כל עבד עברי ולהודיע שיצאו לבני חורין מאדוניהם בלא דמים, ואל יעכבו עליהם אדוניהם בשום עיכוב בעולם וישובו לביתם ולמשפחתם. ואף דהחירות התחילה כבר מראש השנה, מכל מקום לא יצאו עד אחר יום הכפורים שתקעו בית דין ויחידים בשופר, וכן אמרו רז"ל (ר"ה ח' ע"ב) מר"ה ועד יום כפורים היו העבדים אוכלים ושותים ושמחים בבית אדוניהם, לא נפטרים לבתיהם ולא האדון משתעבד בהם, כיון שהגיע יום הכפורים היו תוקעין ונפטרים לבתיהם. ולפי שטבע השופר לעורר לב בני אדם באו בשופר זה לעורר האדון כיון שקשה לו לשלוח העבד שעבדו שנים רבות, וכן על העבד לעוררו כי לפעמים התרגל עם אדונו וקשה לו לעזוב את אדונו ואת אשתו אשר מסר לו רבו שפחה בנענית. וגם ממעם זה שהשדות חוזרות לבעליהם בא השופר לזרז שאל יקשה בעיניהם לקיים מצות התורה, וישמחו בקיומם כי לבסוף ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו.

מראה מקומות עיין מצוה הקדומה.

משנה הלכות

של דבר שופר של יובל ושופר של ראש השנה אחד הוא לכל דבר אלא שביובל תוקעין בין בבית דין שקדשו בו את החודש בין בבית דין שלא קדשו בו את החודש, ותוקעין בכל גבול ישראל, וכל יחיד ויחיד חייב לתקוע כל זמן שב"ד יושבין ואפילו שלא בפני ב"ד, ובר"ה שחל להיות בשבת לא היו תוקעין אלא בב"ד שקדשו בו את החודש ואין כל יחיד ויחיד תוקע אלא בפני ב"ד.

שנסתפקו בו חכמינו ז"לי איזהי התרועה המבוארת בתורה. ובזמן הבית הראשון שהיה היובל נוהג מה"ת אולי היו בקיאים אז יותר ולא היו מסופקין כלל בענין התקיעות, ורק הגלות גרמה השכחה, ואפילו היו מסופקים הב"ד הגדול מבררין אז ולא תקעו רק תשע תקיעות וכן נראה. אמנם לדעת רב האי גאון^ג דבאמת גם תקיעות דרכי אבהו מן החיוב הם, ולא מפני הספק א"כ גם אז תקעו כל התקיעות שאנו תוקעין. כללו

(ג) ר"ה דף ל"ד ע"א. (ד) ר"מ הל' שופר פ"ג ה"א כ"ג אר"ה פ"י תק"צ ס"ב. (ה) ר"ן ר"ה שם דף י' סע"א ורע"ב מדפי הרי"ף. (ו) ר"מ הל' שמיטה שם ח"א. (ז) שם ח"ב.

מצוה שלב

לקדש שנת החמשים (מ"ע קל"א)

צוה הקב"ה לקדש שנת החמשים בכיטול עבודת האדמה והפקר מה שתצמיח בה כמו בשנת השמיטה, שנאמר (ויקרא כ"ה י') וקדשתם את שנת החמשים שנה וגו'. משרשי המצוה לפרסם בזה שאין שום יפוי כח לאדם בעולם הזה על שום דבר, אלא הוה כהקדש שמפקיע מידי בעלים, והבעלים הם רק כגבאי הקדש שנתמנו מהקב"ה. וצוה הא-ל לעשות רמז לאמונה הזאת לסוף מ"מ, שנה שהוא דור אחר, להיות דבר זה קבוע בלבנו ולא תשכח מפי זרעינו שהם הדור הבא, וללמדם מכל הקף ימים והקף חדשים, שכן בכל ו' חדשים אחריו מועד והקף השנים שהם ו' ושמיטה אחריה, וכן

משנה הלכות

שלב) גדרי המצוה. קיום המצוה, בתחלת כניסת שנת החמשים, שהוא ראש השנה של שנת היובל, הבית דין מתכנסין ואומרין מקודשת השנה^א. ונוהג בה קדושה כשמיטה בכיטול העבודה בארץ והפקר מכל הצומח בה בשנה ההיא, והכלל בזה כל האסור בשביעית מעבודת הארץ אסור ביובל וכל מה שמותר בה מותר ביובל והחיוב למי שעבר גם כן שוה בשניהם^ב. החבדלים בין שמיטה ליובל. יתירה שביעית על היובל שמשמטת כספים ואין היובל משמט כספים^ג, ושביעית משמט כספים דוקא בסוף השנה^ד. יתר יובל על השביעית שמשמט קרקע ומוציא עבדים ובתחלת השנה^ה. אבל אינן יוצאין עד יום	תקיעה לפני שילוח עבדים והחזרת שדות. שלשה דברים מעכבין ביובל תקיעה ושילוח עבדים והחזרת שדות לבעליהן^ו. לאחר שתקעו דוקא נפטרו עבדים מאדוניהם והולכין לבתיהן ושדות חזרות לבעליהן. ומר"ה של שנת היובל לא נשתעבדו בהם ולא נפטרין עד יום הכפורים^ז, ופשוט דכל זה אחר יום הכפורים אם לא שהיו העבדים במקום שמותרים לחזור בו ביום. כללים. ותקיעת שופר זו אינו נוהג אלא בארץ דכתיב ארצכם, עיין ט"א וחנוך כאן. ונוהגת בזמן שהיובל נוהג ואם עברו ב"ד ולא תקעו, וכן היחידים אף ששלחו העבדים לבתיהם והחזרו השדות, בטלו מצות עשה זו.
--	---

(ח) שם ח"י. (ט) שם ח"י. (א) ר"מ פרק י' מהלי שמיטה דל' א', ועיין מנחת. (ב) ר"מ שם הפ"ו. (ג) שם ח"י. (ד) שם פ"מ הי"ד ופ"י ח"י. (ה) שם פ"י ח"י.

בכל דור ודור שהוא יוכל. ועד"ה פקודא דא להזכיר האדם שימי הזקנה מתקדמין, ומהיום יקדש שנותיו עכ"פ, כי ימי הירידה התחילו וצריך להתכונן לשוב לאחוזתו (ע"ד אחוזת קבר) ולמשפחתו אשר בעולם האמת מושכם רובם, בשנים האלו שהוא שנת החמשים רוב משפחתו מדור הקודם כבר הלכו, ולכן וקדשתם שנת החמשים וקראתם דרור להשתחרר עצמו מעסקיו ויושביה, ויקדש יתר ימיו בתורה ועבודה לתקן נפשו בעוה"ב.

ר"ה ה' ב"ד, ר"מ פ"י משמיטה, פ"ה פ"ע ק"ו, פ"ג ע"ג ע"ג ק"ב

מצוה שלג

לא תזרעו (ל"ת ר"ב)

הזהיר הקב"ה שלא לעבוד את האדמה ואת האילנות בשנת

משנה הלכות

הכפורים לאחר תקיעת שופר (עיין מצוה של"א) ולא הזכיר כלום דקדשו השנה משהגיע יו"כ, וק"ל.

שאר כללים. עוד דרשו בתו"כ שם פ"ג בשנת היוכל הזאת תשובו

וגו' לרבות שהמקדיש שדהו ובא בנו וגאלה שחזרת לאביו ביוכל. ואין היוכל נוהג אפילו לעבודת הארץ וקדושת הפירות עד שנתקיימו שלשה דברים היינו חזרת שדות, חזרת עבדים, ותקיעת שופר, ואם נחסר אחד משלשתן אינו יוכל לשלשתן מעכבין. ונוהג בארץ ישראל בזמן שכל יושביה עליה, ומברכין אשר קדשנו וכו' לקדש השנים, והעובר על זה ולא רצה לשלוח עבדו חפשי או שעובד אדמתו ואינו מחזיר שדה אחיזה עובר בעשה זו זולת הלאו, ועונשו גדול מאד שהוא כפר בחידוש העולם.

שלג) גרדי איסור. קיום המצוה ודיניה בענין עבודת הארץ

זמן קידוש בית דין. ובמנ"ח נסתפק כאן אם לא קדשו ביו"כ אפשר

דמקדשין אחר יוה"כ עד כלות השנה או דילמא יום כפורים דוקא. עוד הביא המנ"ח דעת רש"י עה"ת פ' בהר ור"ה דף ח' דתיכף כליל ר"ה של יוכל מקדשין השנה, אבל דעת החנוך נראה דביום הכפורים מקדשין, וכתב דמסתבר כהחנוך, ע"ש. אבל ראיתי בתו"כ פ' בהר פרק ב' שכתב להדיא כרש"י, וז"ל וקדשתם את שנת החמשים מה ת"ל לפי שנאמר בעשור לחדש שיכול אין לי מתקדשת אלא בעשור לחדש, וכשהוא אומר וקדשתם את שנת החמשים שנה מלמד שהיא מתקדשת מר"ה, ע"כ ע"ש. וכן נראה דעת הרמב"ם שכתב פ"י הי"ד כיון שהגיע יוה"כ תקעו ב"ד בשופר וכו'.

מצות המלך

היובל, שנאמר (ויקרא כ"ה י"א) יובל היא שנת החמשים שנה תהיה לכם לא תזרעו.

משרשי המצוה עיין מש"כ במצות הקודמות. עוד נראה על דרך הפשט ששנת החמשים צריך להיות שנת חרות לכל עבד ואדון, ולפי שנשתחררו העבדים בשנת החמשים ונשאר האדון בלי עבדים ומשרתים, ועל כרחך ישתעבד עצמו יותר בעבודת האדמה לפי שאין לו מי שיעזרהו, הוזהרה התורה שלא לעבוד את האדמה שנה זו בכלל, שיהנה גם הוא מהחרות ויתבונן במצות ה' ובתורתו יחנה. ועד"ה כדי שנאכל שנה זו בלי עמל ויגיעה, רמזו שלעתיד לבא עתידה ארץ ישראל להוציא גלוסקאות וכלי מילת בלי עבודה. והעושה מלאכת עבודה ביובל כפד בחרוש העולם, ולעתיד לבא ממשלת התחתונים במלה לנמרי ככתחלה ואדם אין לעבוד את האדמה ואין שם לא

משנה הלכות

שבועית, ומקיימן האלווי (פי' מין עשב או ירק שזורעין אותו לנוי) בראש הגג אבל אין משקן אותו. אין נוטעין בשביעית אפילו אילני סרק. והנוטע אילנות בשביעית בין בשוגג ובין במזיד יעקר מפני שישראל חשודים על השביעית ואם תאמר בשוגג יקיים יאמר מזיד הייתי, וכל אלו ה"ה ביובל. הקוצץ אילן או שנים לעצים מותר לשרשן, קצץ שלשה או יתר מזה זה בצד זה לא ישרש אחריהן שהרי מתקן את הארץ, אלא קוצץ מעל הארץ ומניח שרשי בארץ, כמה דברים אמורים בתוך שלו אבל משרה חבירו מותר לשרש, ואם אמר אשרש בשלך אתה שרש בשלי אסור. אילן שנפשח קושרין אותו בשביעית, לא בשביל שיעלה אלא שלא יוסיף. אין קוצצין בתולת שקמה בדרך

והאילנות דיניה שוים לכל דיני השביעית, וכל מה שאסור בה אסור ביובל וכל מה שמותר בה מותר ביובל. ונאמר בתורה לא תזרעו לשון רבים, לפי שנכללו עבודת ארץ ועבודת אילן בלאו אחד, ונפקא מינה לענין התראה דקיי"ל דצריך להתרותו בלאו שעובר, וכאן מתרין על שניהם משום לאו ולא תזרעו. עבודות קרקע האסורים בשמיטה וביובל. ואשנה כאן

קצת הלכות. אין מציתין את האש באישת הקנים, פי' מחיצת הקנים, מפני שהוא עבודת קרקע, ואין מלמדין את הפרה לחרוש אלא בחול, והוא מקום שאין ראוי לזריעה, ואין בודקין את הזרעים בעציץ מלא עפר אבל בודקין אותן בעציץ מלא גללים, ושוורין את הזרעים בשביעית כדי לזורען במוצאי

שלג. (א) ר"מ פ"י מחלי שמיטה ט"ו. (ב) חינוך, עיין מנ"ח. (ג) ר"מ פ"א מחלי שמיטה ח"ו. (ד) שם ח"ה. (ה) שם ח"ב. (ו) שם ח"ה. (ז) שם הכ"ב. (ח) שם הכ"ב. (ט) שם הכ"ב. (י) שם הכ"ב. (יא) שם הכ"ב.

עבודת ולא מלאכת זריעה וקצירה ונשיעות אילנות וכרמים (ועין שו"ת הרשב"א ח"א סי' ט', והבן בדבריו הקדושים) אלא צדיקים יושבים ועמדותיהן בראשיתן ונהנין מזיו השכינה, בני חורין חרות ממלאך המות.

ספרי בדר ופ' ראה, ערכן כ"ח, ר"ם פ"י משמיטה, פה"ס ל"ח רכ"ד-ה, ספ"ג לאין ער"ב-ג, יראים קפ"ב.

מצוה שלד

לא תקצרו את נזירי (ל"ח ר"ג)

הזהיר הקב"ה שלא לקצור ונלקוט לאסוף ספיחי תבואת שנת היובל כמו שאדם קוצר בשאר השנים, שנאמר (ויקרא כ"ה י"א) ולא תקצרו את ספיחיה.

משרשי המצוה מה שכתבנו במצות הקודמות. ורצה הקב"ה לחזק האמונה האמתית בו והבטחון השלם שלא נפחד

משנה הלכות

מותרין, הזורע ספיחים אחר שנת היובל הגידולין מותרין. אין לוקחין פירות במוצאי שנת היובל אלא משיעשו כיוצא בהן מפירות מוצאי היובל, עשה הבכיר התיר האפיל, ומותר ליקח ירק במוצאי יובל מיד, בצלים שיצאו מיובל למוצאי היובל משיעשו כיוצא בהן מותרין ואם לאו אסורים. מותר אדם ליקח לוף במוצאי יובל משירבה החדש.

מינים האסורים משום ספיחים. התבואה והקטניות אסורין באכילה משום ספיחים. בנות שוח הואיל והן נגמרות לאחר שלש שנים, אם באו לעונת המעשרות קודם ראש השנה של שנת היובל הרי הן נאכלות בשנה ראשונה מן השבוע בתורת שביעית, ואם באו לעונת המעשר קודם ראש השנה של שנה ראשונה של שביעית נאכלות בשנה

שקוצצין בשאר השנה שבקציצה זו תגדל ותוסיף והוי עבודת אילן, ואם צריך לעציה קוצץ אותה שלא כדרך עבודתה.

כללים. ונוהג בזמן שהיובל נוהג והעובר במזיד ובהתראה לוקה.

שלד) כלל איסורי יובל. מדיני המצוה עיין מצוה שכ"ח,

כי כל דיני המצוה שוין הם לטובה ואין כדאי לכפול הדברים, קחם משם.

איסורי ספיחין. והנה ספיחי שנת היובל שיצאו למוצאי יובל

אסורין באכילה, ואין תולשין אותן ביד אלא חורש כדרכו והן נעקרין, ובהמה רועה כדרכה ואינו חושש.

חיתין במוצאי יובל. ועד מתי אסורין במוצאי יובל, מראש

השנה ועד חנוכה, ומחנוכה ואילך הן

(ט) ר"ם שם הכ"א. שלד. (א) ר"ם פ"י ה"ל שמיטה פ"ה, ועיין גם כל דיני מצוה זו ומצוה הבאה. (ב) שם פ"ד ה"ח. (ג) שם ה"ו. (ד) שם ה"ו. (ה) שם ה"ח. (ו) שם ה"י.

מצות המלך

י

מה נאכל בשנה הרביעית, שזה שנתים שלא זרענו ולא עבדנו שום עבודת האדמה, ואם בשנת השמיטה אמרה התורה וכי תאמרו מה נאכל בשנה השמינית הן לא נזרע ולא נאסוף את תבואותינו, והכמיח הקב"ה וצויתי את ברכתי ועשת התבואה לשלש השנים, אבל כשבא גם שנת היובל אחר שמיטה וארכו השנים שיצרכו להוביר הקרקע ולאכול שנה נוספת מישן, אולי יפול לב הנופל ללקום על כל פנים מספחיה התבואות ולהביאו לביתו להשקיט רעבון ביתו, הזהיר הקב"ה שלא לקצור ולא לאסוף ספחיה תבואות שנת היובל כשמיטה, ולבטוח בה' ית"ש אשר ברכתו היא תעשיר, ועשת התבואה לשנה נוספת. ואם אף כי לא ימצא הברכה בכרי בשעת מדידה יתברך במעיו בשעת אכילה, ואוכל קימעה ומתברך במעיו.

מראה מקומות עיין מצוה ש"ג

מצוה שלה

שלא לאסוף פירות האילן ביובל (ל"ח ר"ד)

הזהיר הקב"ה שלא ללקט ולקצור ולאסוף פירות האילנות בשנת היובל כמו בשאר שנים, שנאמר (ויקרא כ"ה י"א) ולא תבצרו את נזידה.

משנה הלכות

שביתת הארץ, ובשכירות לעכו"ם שייך שפיר איסור שביתת שדה, ועיין שו"ת בית שערים לא"ז יו"ד סימן ת"ה ו-ז. ושו"ת מהרמ"ש סימן שכ"ט. ונהוג מצוה זו בזכרים ונקבות בארץ ישראל בזמן שכל ישראל על אדמתן והעובר על לאו וקוצר ואוסף ספחים ביובל כבשאר השנים בעדים והתראה לוקה. **שלה** איסור בצירה ביובל. האוסף פירות שדה בארץ ישראל ביובל כדרך שאוספים

שנייה מן השבוע בתורת שביעית. ועיין לעיל מצוה שכ"ח דמן התורה ספחים מותרים בשמיטה והוא הדין ביובל אלא שחכמים גזרו עליהם. ופירות האילן לא גזרו עליהן ונאכלין בקדושת שביעית מן ההפקר וכן ביובל. קרקע של עכו"ם בא"י. ואסור לעשות מלאכה בקרקע אפילו ע"י עכו"ם, עכו"ם שקנה קרקע בארץ ישראל לא נשאר עליה קדושת הארץ לעכו"ם ומותר לעבוד בשלו דאינו מצווה על

(ז) ע"פ ד"מ שם הפ"ו. (ח) שם הי"ב. (ט) שם הי"ג. י. עיין מנ"ח מצוה שכ"מ ד"ה והנה ד"ז (וכרפוסים החדשים אות י"א).

משרשי המצוה מה שביארנו במצות הקודמות. עוד מעט לשבח כי למרות שכל העולם כולו ניוון מה' ית"ש ברחמים גדולים על דרך נם, כמו שתקן בנוסח הברכה הזו את העולם כולו בטובו בחן בחסד וברחמים הוא נותן לחם לכל בשר, מכל מקום המביע הקב"ה דרכי המבוע בעולמו כדי למעט בנים ולא ליקח הבחירה מבני אדם, ומחמלת ה' על העניים שלא יצטרכו להתפרנס על ידי נם גלוי צוה הקב"ה להפקיר להעשירים כל אשר להם בצומח הראוי לאכילה ויבואו העניים כעשירים ויקח כל אחד כפי חמדת לבו, ויתפרנס בדרך היתר על פי דרך המבוע האנושי. גם כי לא יתרעם העני לה' על אשר נולד במול רע כמעשה דר' חנינא בן דוסא, ולכן צוה והפקיר כל הארץ כולו לשנה זו. ומאחר כי בשנת היובל אסור לעבוד עבודת האדמה, ולא ימצא העני להרויח אצל העשיר בעבודתו כי לא צריך לו, ולא ימצא מעות להביא מרף לביתו אשתו

משנה הלכות

הבוצרים בכל השנה לוקה". ועבר הירדן מותרין באכילה". עכו"ם מקומות האסורים. וכל שהחזיקו בו עולי בבל עד כזיב אסור בעבודה, וכל הספיחין שצומחין בו אסורים באכילה, וכל הפירות שבאילנות אסורין בבצירה כשאר השנים, וכל שלא החזיקו בו אלא עולי מצרים בלבד, שהוא מכזיב ועד הנהר ועד אמנה, אף על פי שהוא אסור בעבודה, הספיחים בו מותרים באכילה, ומהנהר ומאמנה והלאה מותר בעבודה בשביעית וכיובל". סוריא ועבר הירדן גזרו עליה תכמים שתהא אסורה בעבודה כארץ ישראל כדי שלא יניחו ארץ ישראל וילכו להשתקע שם, אבל עמון ומואב ומצרים ושנער, אף על פי שהם חייבות במעשרות אין שביעית ויובל נוהג בהם". וספיחי סוריא

ועבר הירדן מותרין באכילה". עכו"ם שקנה קרקע בארץ ישראל חרעה בשביעית או כיובל פירותיה מותרין, שלא גזרו על הספיחין אלא מפני עוברי עבירה והעכו"ם אינם מצווין על השביעית". עיירות ארץ ישראל הסמוכות לספר מושבים עליהם נאמן כדי שלא יפוצו עכו"ם ויבזו הפירות של שביעית ויובל כיון שהכל הפקר, ואין מניחין אותם לזכות בפירות הפקר של שביעית ויובל מפני שיש בהם קדושה". שאר איסורים בפירות יובל (ושביעית). פירות אלו אין מוציאין אותם מארץ לחו"ל, ואפילו לסוריא, ואין מאכילין אותם לא לעכו"ם ולא לשכיר, ואם היה שכיר שבת או שכיר שנה או שקצץ מזונותיו הרי הוא

שלח. (א) ר"מ פ"ד מח"ל שמיטת ח"י כ"ב. (ב) שם ח"י. (ג) שם ח"י. (ד) שם ח"י. (ה) שם ח"י. (ו) שם ח"י ורד"י שם.

ובניו, והעשירים אולי לא יספקו להם ברצונם הטוב די צרכם, הזהיר הקב"ה שלא ללקט אלא להניח פירות האילנות לכל ויאכלו עניים ועניים וישבעו.

מראה משומות עיץ מצדה של-ג.

מצוה שלו

דיני מקח וממכר (מ"ע קל"ב)

צוה הקב"ה לדון בדין מקח וממכר, שנאמר (ויקרא כ"ה י"ד) וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך. משרשי המצוה כי יש דברים נקנים במשיכה ויש שנקנים בהנבחה ויש בכסף או בשטר או בחזקה. ואם קנה דבר באחד מדרכי הקנין אין שום אחד מהם יכול לחזור בו, והם קיום וישוב העולם, שאם לא נתנה התורה גדר לקיום הקנינים בין איש לרעהו או איש את רעהו חיים בלעו, וירבו

משנה לכות

כאנשי ביתו'. ואין עושין סחורה בפירות
אלו'.

שאר פרטי דינים. ואין אוכלין מהם
אלא כל זמן שמצוי מאתו
מין בשדה, כלה לחיה מן השדה חייב
לבער^ט. ואסור לחזק ידי עוברי שביעית
[ונביבול], ואסור למכור להן כלי עבודת
הארץ ואילן לחשוד על זה'.

בללים בייבול. וכללו של דבר דין יובל
ושביעית שוין הן
לאכילה ומכירה ולביעור^ק, יתר עליו
שביעית לענין שמיטת כספים ויתר עליו
יובל לענין עבדים ושדה אחוזה^כ. ונוהג
בזמן שהיובל נוהג בזכרים ונקבות.
שלו דיני מקח וממכר רבים הם
ומבוארים ברמב"ם הל' מקח וממכר

ובש"ע חו"מ, ואי אפשר לבארם בקיצור
כפי דרכנו בחבור זה.

קניני קרקע. והנה הקרקעות והעבדים
יש בהם ד' קנינים ואלו
הן כסף, שטר, חזקה, וקנן סודר^א.

קנין כסף. בכסף כיצד כגון שנתן לו
פרוטה או שוה פרוטה,
ובפחות משוה פרוטה לא קנה לעולם^ב.
ודוקא ישראל מישאל אבל ישראל
מעכו"ם או עכו"ם מישאל קונה אפילו
בפחות משו"פ^ג. ובמנ"ח נסתפק
בישראל אם אצל הלוקח שוה פרוטה
ואצל המוכר אינו שוה, ולפענ"ד כיון
דסמיכת דעת דשניהם בעינן, בעינן נמי
שהיה שו"פ לשניהם, וראיה ברורה
מהמוכר איסורי הנאה לחולה שיש בו

(ז) שם פיה הייג. (ח) שם פיו ה"א. (ט) שם פ"ו ה"א. י' שם פ"ח ה"א. יא) שם פי' המ"ן. יב) שם המ"ן.
של"ו. א) ר"מ פ"א המל' מכירה ח"ג פ"ה היה חר"מ מ" קצ"ע ס"א. ב) ר"מ שם ה"ד חר"מ שם ס"ב. ג) מנחת

הקטמות והמדיבות בין שני אדם כשאחר ימכור דבר ויעלה המקח ויחזור בו המוכר, או שירד ויחזור בו הלוקח והוא כבר עשה לו הכנות על כסף זו וכיוצא בזה, ויש לו לשלם חובו לשלישי ואם לא ישלם יאכר את כל אשר לו. אבל כאשר עשתה התורה גבולים בעניני מקח וממכר, הוא ולא אחר, ואין אחר קנין כלום, ואם נסתפחה שרהו נסתפחה לו ואם הרויח מזלו גרם. וכבר ידעת שכל הדברים מתקיימין ע"י הקנין בסוד וזאת התעודה בישראל שלף איש נעלו ונתן לרעהו, וקנין סודר במקום שלף איש נעלו, אלא שרצו להסתיר הענין (מצ"ר מ' ת"צ).

קדושן נ"ה וכולה נזקק, ר"מ ח"י מכירה, פה"פ רמ"ה, סמ"ג עשין פ"ב, חר"ם סמ"י קפ"ט עד רכ"ז.

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

סכנה שמותר לחולה ליהנות, ואסור למכור, ועיין בהגמל"מ בה' אישות, והבן. וכסף שקונה במקום שאין כותבין שטר, אבל כותבין שטר אין כסף קונה, ולא סמכה דעתיה בלי שטר. ומן התורה בעי סמיכת דעת בכל קנינים, ואם אחד לא סמך דעתו לא קנה, ומיהו אפילו שניהם סמכו דעתם אפ"ה צריכין קנין, ובדברים בעלמא אין קונים לעולם, חוץ מהפוסק מעות לבתו או לבנו לנישואין שהן הן הדברים הנקנים באמירה.
קנין שטר. בשטר כיצד, כתב לו על הנייר או חרס שדי נתונה לך כיון שהגיע השטר לידי קנה אע"פ שאין שם עדים ואין השטר שוה כלום.

והשטר צריך להיות בכתב ידו של מוכר או שיש עדי מסירה, לא היו עדי מסירה ולא כתב ידו של מוכר אין זה שטר. ודין זה דשטר הוא במתנה או במכר שדהו מחמת רעתו, אבל במכר סתם לא סמכה דעתו עד שיתן מעות. הנייר והדיו ושכר הסופר הכל משל מוכר. קנין שטר אין נוהג בעכו"ם.
קניני חזקה וסודר. בחזקה כיצד, נעל גדר או פרץ כל שהוא שמועיל לקרקע הוי חזקה. וקנין סודר הוא שנותן הקונה כלי למקנה, אף שאין בו שוה פרוטה, ועל ידי זה נקנה הקרקע לקונה. ועיין חר"ם סי' קצ"ה דיני קנין סודר. ובעכו"ם נחלקו הפוסקים אי מועיל קנין סודר.

חינוך. (ז) ר"מ שם חר"ם שם ס"ו. (ח) ע"י ר"מ שם פ"ד חר"ם פ"א פכ"כ ח"י וזיה פ"א חר"ם סי' קפ"ט.
(ז) ר"מ ח"י אישות פכ"ג חר"ם פ"ו מו"ל וזיה חר"ם פ"א חר"ם סי' קצ"א
סי' ובתנ"ר"א שם סי' א'. (ח) מנ"ח ע"פ חר"ם סי' מ' סי' ב' ותיין בב"ח סי' קצ"א ר"ה ומ"ש אע"פ. (ט) ר"מ שם חר"ם סי' קצ"א סי' ב'. (י) קצוה"ח חר"ם שם סק"א ותיין בנתיב"ם שם סי' א' מנ"ח. (יא) תוס' קידושין דף י"ד ע"ב ד"ה חזאל כ"כ נ"ד ע"ב ד"ה עובה, ותיין ר"מ שם ח"י י"ז וכ"מ, מנ"ח, ותיין גם מ"מ שם ותי' סמ"ע סי' קצ"ד סי' ד' ותי' בנ"ר"א שם סי' א'. (יב) ר"מ ח"י מכירה שם ח"ה חר"ם סי' קצ"כ סי' א'. (יג) ר"מ שם פ"ה ח"ה ו' ו'. (יד) עיין ש"ך חר"ם סי' קכ"ג סק"ל.

מצות המלך

מצוה שלז

אונאת ממון (ל"ח ר"ה)

הזהיר הקב"ה שלא להונות שום אחד מישראל במקח וממכר, שנאמר (ויקרא כ"ה י"ד) אל תונו איש את אחיו. משרשי המצוה כי גלוי לכל, ואם לא נכתב דין הוא שיכתב, והשכל מחייבו כי אינו מן הראוי להיות בני אדם זוכין בדבר שאינו שלו דרך שקר ותרמית ומרמה. והרי הוא בכלל גזל, דמה לי גזל את החפץ ומה לי גזל את מחשבתו ונתן לו החפץ. ועוד גדול הוא מגזל שגול שניהם, המחשבה והחפץ. אלא כל אחד יזכה בעולמו בעמלו במה שיחננו אלקים באמת וביושר. ויש בזה תועלת לכל אחד ואחד, שכמו שהוא לא יונה את אחרים כמו כן אחרים לא יונו אותו. והמאנה את חבירו

משנה הלכות

ומחזיר האונאה^א, פחות משותת מקח קיים והרי זה מחילה לאלתר^ב, יתר משותת בטל מקח^ג.

זמן ההשבה. והזמן שיכול להחזיר כדי שיראה לחגר או לקרובו,

ואם שהה יותר אפילו לקח שוה מנה במאנים אינו חוזר^ד. ואמר רב נחמיה לא שנו אלא לוקח אבל מוכר לעולם חוזר, היה המקח בדבר שמקחו ידוע בין לוקח ובין מוכר אינם חוזרים אלא עד שישאל שער שבשוק^ה.

באיזה דברים שייכא אונאה. ואין חלוק בין בהמות או מטבע או

שאר מטלטלין^ו. ולא שנו אלא בלוקח מן התגר, אבל הלוקח מבעל הבית המוכר כלי תשמישו אין לו אונאה^ז. וצריך שיהא שיעור אונאה יתר על פרוטה, ואם

קניני מטלטלין. מטלטלין נקנין בהגבהה ובמשיכה ובמסירה

ובחליפין. ומן התורה מעות קונות במטלטלין, ורבנן גזרו שלא יקנו משום שםא יאמר לו נשרפו חטיף בעליה^ח.

ומטלטלין נקנין אגב קרקע, כלומר שאם הקנה לו קרקע כל שהוא קנה כל המטלטלין אגבה אפילו בכל מקום שהם^ט. וכל המחובר לקרקע דינו כקרקע לקנין^י. ודיני הקנין יש להם דינים

מפורטים במקומם תקחנו משם ודרכיה דרכי נועם, נוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

שלז) גדרי אונאה ומקח מעות. המאנה את

חבירו בשותת, כגון מכר לו שוה חמש בשש, או שבעה בשש המקח קיים

א) ר"ט שם פ"ג היא פ"ה היה חו"ט ס"י קצ"ה ס"א ס"י קצ"ח ס"א. ב) ר"ט שם פ"ג היה פ"י חו"ט ס"י ר"ב. ג) ר"ט שם פ"ג היה חו"ט ס"י קצ"ג. ד) ר"ט שם פ"ג היה חו"ט ס"י ר"ב. ה) ר"ט שם פ"ג היה חו"ט ס"י ר"ב. ו) ר"ט שם פ"ג היה חו"ט ס"י ר"ב. ז) ר"ט שם פ"ג היה חו"ט ס"י ר"ב. ח) ר"ט שם פ"ג היה חו"ט ס"י ר"ב. ט) ר"ט שם פ"ג היה חו"ט ס"י ר"ב. י) ר"ט שם פ"ג היה חו"ט ס"י ר"ב.

בופר בהשגחתו ית"ש וחושב כאלו אינו משגיח עליו ואינו רואהו, והכתוב אומר אם יסתתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאום ה'.

ביום שיש ע"ז ג"ס, ר"ס פירב סמטורה, פה"ס ל"ת ר"ב, פמ"ז לאון ק"ע, פמ"ק סי' רע"ב, חז"ס סי' רכ"ז.

מצוה שלח

אונאת דברים (ל"ח ר"ו)

הזהיר הקב"ה שלא להונות נפש מישראל בדברים, שנאמר (ויקרא כ"ה י"ו) ולא תונו איש את עמיתו וגו'.

משנה הלכות

היתה אונאה בפרטה בשוה אינו אונאה^א. ואין אונאה לקרקעות, יש אומרים^ב לעולם, ויש אומרים^ג עד חצי המקח. ואין אונאה לעבדים ולהקדשות^ד. שליח שמכר וטעה בכל שהוא בין מקרקעי ובין מטלטלין חוזר^ה. **אי מהני תנאי**. המוכר חפץ ואומר על מנת שאין לך עלי אונאה יש לו עליו אונאה, דמתנה על מה שכתב בתורה, ואם מפרש ואמר חפץ שאני מוכר או לוקח יודע אני ששוה מאתים על מנת שאין לך עלי אונאה אין לו עליו אונאה דיכול אדם ליתן מתנה כפי שירצה^ו. האחים שחלקו מטלטלים הם כלקוחות דעלמא^ז, ואם התנו ביניהם שיחלקו בשום הדיינים אפילו בשתות בטל מקח, שהדיינים ששמו ופחתו שתות או הותירו מכרן בטלי^ח.

שלח מקור האיסור. האי לא תונו

דרשו חז"ל

(ב"מ ג"ח ותו"כ בהר) באונאת דברים

הכתוב מדבר, שהרי על אונאת ממון

שאר דיני מקח וממכר. אין משתכרין

בדבר שיש בהם חיי נפש

כגון יינות שמנים וסלתות יתר משתות^ט,

חורים שם סכ"ג. (ט) ר"ס שם פ"ב הי"ד חורים שם ס"ה. (ז) ר"ס שם פ"ג הי"ח חורים שם סכ"ט. (יא) מ"ס שם בשם הגאונים ד"ל מור סי' רמ"ז בשם הרא"ש, מובא ברמ"א חורים סי' רכ"ז שם. (יב) ר"ס שם חורים שם. (יג) ר"ס שם חורים שם מ"ל. (יד) ר"ס שם הי"ג חורים שם סכ"א. (טו) ר"ס שם הי"ב חורים שם סל"ו. (טז) ר"ס שם חורים שם סל"ח. (יז) ר"ס שם פ"ד הי"א ב' חורים סי' רל"א ס"ב. (יח) שרע שם. (יט) ר"ס שם פ"ה חורים סי' רכ"ח ס"ו. (כ) ר"ס שם פ"ה חורים שם סמ"ו י"ט. (כא) ר"ס שם הי"ג חורים סי' רכ"ט ס"א. (כב) ר"ס

מצות המלך

משרשי המצוה לתת שלום בין הבריות. וגדול השלום שהכרכה מצויה בו, ואם יתאנה חבירו אפילו בדברים כשיוודע לו יצטער בזה הרבה וישנאהו ולא יקבל דבריו עוד להבא, ומתוך צערם וחלישות דעתם ולבו על צערם יתפלל מתוך דאגת לבו בכוונה ונשמע ונענש. ואם תאמר ומי יודע אם נתכוונתי לרעה, לכך נאמר ויראת מה' היוודע מחשבות לבו (רכינו בחיי). גם כי יש בו גול מחשבתו, ולפעמים גורם רעה הרבה לחבירו. ועד"ה מעם אונאת דברים כי הדיבור בוקע אוירים ושט למעלה, ותובע דינו והגזר דין נחתם ויוצא. ולכן השוה הכתוב אונאת דברים לאונאת ממון ועדיף מיניה, דממון ניתן להשבון וזה לא ניתן להשבון, ורעהו. ודע עוד כי מצות התורה יש תלויות במחשבה ויש בדבור ויש כמעשה החוטא במחשבה פוגם בעולם השכל שהוא עולם המחשבה, החוטא בדיבור פוגם בעולם הבנין

משנה הלכות

כבר נאמר אל תנו איש את אחיו. וגדולה אונאת דברים מאונאת ממון שזה בגופו זה בממונו. ובמכילתא פ' משפטים פ"ג שבעה גנבים הם, הראשון שכגנבים גונב דעת הבריות, וכן אמרו תוספתא כ"ק פ"ז ה"ג. (ועיין בספרי שו"ת ח"ג סי' קל"ט).
גדרי האיסור. כיצד הוא אונאת דברים לא יאמר לבעל תשובה זכור מעשיך הראשונים, לכן גרים זכור מעשי אבותיך, ואסור להכאיב חבירו בשום דבר, ולא לביישו.
חומר האיסור ודרכי הזהירות ממנו. וכמה אזהרות וזרחין שהזהירנו חז"ל בענין זה, והפליגו בדבר, עד שאמרו' שלא יתלה עיניו במקח בשעה שאין לו דמים, ואפילו ברמו ראוי להזהר שלא לתרף שהוא קשה מאוד

ללב הבריות, והרבה מבני אדם יקפידו עליו יותר מן הממון, הכלל כל שיש בזה צער לבריות צריך לזהר מזה, כי הקב"ה יודע כל פסיעותיו ורמזותיו והאדם יראה לעינים וה' יראה ללבב, ועל זה נאמר ויראת מאלקיך, ואפילו בקטנים יזהר שלא לצערן יותר מדאי, ומיהו מי שמתחיל להתקוטט עמו מותר להשיב ולא יהא כאבן שאין לו הופכין, ויהיה בשתיקתו שוה למכירים כמו החירופים כי התורה לא תצוה לנו אלא שלא נתחיל להתקוטט, והאמת כי מי שאינו בעל קטטה לא יתפרוהו בני אדם זולתי השוטים הגמורים ואין לתת לב על השוטים, ומיהו יש כת החסידים שאינם משיבין לחירופיהן דבר פן יגבר עליהם הכעס ויתפשטו בענין יותר מדאי, ועליהם אמרו רז"ל הנעלבים ואינם

שם חייב חרם שם ס"ב. שלח. (א) ר"ם פ"ד מהל' מכירה ח"ב. (ב) ר"ם שם חייב חרם סי' רכ"ה ס"א.
(ג) ר"ם שם חייב יד ה' תשובה פ"ז חייב חרם שם ס"ד ח' חינוך. (ד) ב"ם דף ג"ח ע"ב. (ה) שבת פ"ה ע"ב.

הנקרא עולם המומבע אשר משם כח הדבור, והחומא במעשה פוגם בעולם המודגש אשר ממנו כח המעשה. ועיין אריכות (מצ"ד תצ"ד).

ב"מ י"ח, ר"ס פ"ד ספיקות, פ"ד י"ח, ר"מ, ס"ג, ל"א, ס"ג, ס"ג, ח"ב, ח"ב, ח"ב, ח"ב.

מצוה שלט

והארץ לא תמכור לצמיתות (ל"ח ר"ז)

הזהיר הקב"ה שלא למכור שדה בארץ ישראל לצמיתות, שנאמר (ויקרא כ"ה כ"ג) והארץ לא תמכר לצמיתות. משרשי המצוה מה שביאר הקרא כי לי הארץ, ואיך ימכור האדם מה שאינו שלו ואף על פי שנתרצה הלוקח לשלם למוכר על דבר שאינו שלו, מכל מקום אינו מקח ואי עבר לא מהני, כי הקב"ה לא נתנו לו על תנאי זה למכור והוה כלוקח גולה, ואף שאינו מקח מכל מקום לוקח משום דעבר

משנה הלכות

עולבין שומעין חרפתם ואינם משיבין עליהם הכתוב אומר כצאת השמש בגבורתו, ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, ואפילו בקטנים שאסור לצערם, ואין לוקין עליו, וכמה מלקיות בלי רצועה של עגל יש ביד האדון המצוה על זה.

שלט) גרדי האיסור. קיום המצוה,

המוכר שדהו

בא"י והתנו ביניהם שיתקיים מכרם לעולם עברו על לאו זה, אף על פי שאין התנאי מועיל והיובל מפקיעו בעל כרחו, שאי אפשר להתנות על מה שכתוב בתורה. ונאמר לאו זה על הארץ שנתחלקה לשבטים, אלו דברי הרמב"ם ז"ל. והרמב"ן ז"ל חולק ומפרש לאו

סכום שנים אין זה לצמיתות.

אכילת שתי תבואות. והמוכר שדה

אחתותו שתי שנים ראשונים אסור לגואלו ואפילו שניהם רוצים, ואפילו התנו שיתחזור בתוך שתי שנים בטל התנאי דגוה"כ הוא, וצריך להיות שתי שנים מעת לעת. וצריך הלוקח לאכול ממנו שתי תבואות בשתי שנים, היה שנת שדפון וירקון אינו עולה

(ו) ע"י במנ"ח שכתב שכן נראה מדברי חשו"ע ח"ב ס"י ת"ך ס"ג, (ז) הכל בחיוב. (ח) פ"א ס"ח.

שמיטה הלכה א. (ב) ברמב"ן ע"ת בהר כ"ה כ"ג, ובספר מצות ל"ח ר"מ. (ג) ר"מ שם ח"ב. (ד) עיין במנ"ח.

(ה) ר"מ שם ח"ב.

מצות המלך

אמימרא דדחמנא. וא"ת כבר החזיק בה המוכר והרי הוא שלו ויכול למכרה, חזקה בשעוה הוא כי לא נתיאשו הבעלים, כי גרים ותושבים אתם עמדי, לפי שאני חי וקיים לעד ואתם הווים ונפסדים עמדי, כלומר בעדכי אתם גרים, ובעדככם אתם תושבים, ומכל מקום הארץ לא תמכר לצמיתות. ודעת הרמב"ן ז"ל דלאו זה בא להזהיר שלא למכור הארץ לגוי שיחזיק בה לעולם, אבל לישראל יחזיר ואין כאן מלקות, ואם התנה עם העכו"ם להחזירה מותר למוכרה לו.

ב"מ ע"ב, ר"מ פ"א משמטה, פה"מ ד"ת רכ"ז, ספ"ג דאין רע"ה

מצוה שמ

להשיב השדות ביובל (מ"ע קל"ג)

צוה הקב"ה להשיב בשנת היובל לבעליהן הראשונים כל מיני

משנה הלכות

הבעל אינה חוזרת ביובל^ט. הבכור והמייבם אשת אחיו יוצא ביובל^ט. מכרה בשנת היובל עצמה אינה מכר וחוזרין הדמים^י. ומנ"ח נסתפק במוכר לס' שנים זהשני מכר לאחר סתם אם יוצאה ביובל מהשני לראשון, ולענ"ד פשוט מה מכר לו ראשון לשני כל זכות שתבא לידו ואינו חוזר, ועיין חנוך מצוה ש"מ במכר בית בבתי ערי חומה ומכר ראשון לשני בתוך השנה מונין לראשון, שהראשון מכר לשני כל זכות שתבא לידו, ואלו עמד בראשון כבר היתה מוחלטת, ע"ש והכ"נ, ועוד דליכא ושב לאחוזתו. ונוהג בארץ ישראל בזמן שבג"י יושבים עליה בזכרים ונקבות ולענין מלקות תלוי במחלוקת^י.

מן המנין^י, הניחה הלוקח בורה ולא אכל איהו דאפסיד אנפשיה^י. מכרה שנה קודם היובל אוכל שנה אחת אחר היובל^י, ויוצא מיד שהיובל כבר הפקיעו, ושנת היובל או השמיטה אינו עולה מן המנין דאינו שנת תבואה^י. מכר האחד לשני ושני לשלישי, הראשון פודה בשני למכירתו כי הכל לטובת בעל הקרקע^י. גרעון כסף. לא היה לו מעות לפדותו אסור למכור שדהו אחרת לפדותו^י, אלא פודהו בגרעון כסף אם יש לו או ביד קרוב לגאול, ומחשב לפי השנים עד היובל^י. השביחה השדה ביתיים גואל כפי המכר, ואם השביחה הלוקח השבח ללוקח^י.

שאר פרטים. האחין שחלקו לקוחות הן לדעת הרמב"ם^י. ירושת

(ט) שם ה"י. (ז) שם ה"א. (ח) שם ה"ב. (ט) מנ"ח. (י) מנ"ח. (יא) ר"מ שם ה"ו. (יב) שם ה"ד. (יג) שם ה"ו. (יד) שם ה"כ. (טו) שם ה"כ. (טז) שם ה"כ. (יז) שם ה"א. (יח) לדעת החינוך להרמב"ן אינו לוקח ולרמב"ם לוקח, אך לדעת מ"מם אף לרמב"ם אינו לוקח, עיין מנ"ח.

קרקע, ובית בכלל, בלא כסף ובלא מחיר, שנאמר (ויקרא כ"ה כ"ד) ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ. משרשי המצוה כי מראים בזה הכנעה להשי"ת, להורות שהארץ וכל אשר עליה קנויה לו יתברך שמו, ואין לאדם שום חזקה במה שהחזיק בעולמו, הן בעבדים וקרקעות הן בעבדים הנרצעים. כללו של דבר אין באותה השנה שום שעבוד לאדם על חבירו, וכמו שהקרקעות חוזרות לבעליהן והעבד יוצא לרשות עצמו, כן ונשגב ה' לבדו באלף השביעי וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים, ונעשים חירות ממלאך המות (א"א). ואמרו חז"ל לא גלו ישראל עד שבטלו שמיטין ויובלות, שנאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה, ובגאולת הארץ תלוי גאולתינו ופדות נפשינו, ובשעבודה תלוי שעבודינו, וכשנשיב הקרקע לבעליהן ישוב ה' ויגאלנו, כי"ר בב"א.

ערכן פ"ז-ה"ט ב"ם ע"ב, ר"ם פ"א י"ב משמיה, פ"ח"ט פ"ע ק"ח, פ"ח"ט ע"ש ק"ג

משנה הלכות

לו ורצה וגואל, ולא כשדה אחזה שאינו מוכר שדה אחר, ואין הקרובין גואלין, ולא כשדה אחזה שקרובין גואלין. מת הלוקח נפרה מיד בניו, מת המוכר בנו או יורשיו פודין אם אין בן. דיני מכר. והלוקח יכול לחזור ולמכרו להמוכר לאחר השנה, ויש לו דין שנה לגאולה כמו שהיה למוכר ראשון, הכלל דנעשה של לוקח לכל דבר לאחר שנה. נתן הבית במתנה יש לו דין מכר לענין גאולה. היתה השנה מעוברת פודה י"ג חרשים מעת לעת. מכר בשנת היובל דינו כבשאר שנים שאין השמיטה יובל מעיל כלום בזה. מכר לראובן בניסן וראובן מכרו לשמעון בתשרי כיון

פדאוהו הבעלים, או לוקח בית בעיר שאינה מוקפת חומה ולא פדאוהו הבעלים, והגיע שנת היובל מצות עשה על הלוקח להשיבו לבעלים בלא שום תשלומי כסף*. והמוכר בית בתוך עיר מוקפת חומה בארץ ישראל אם רוצה גואל אותו מיד ועד י"ב חודש מעת לעת, ואם לא פדאו מחלטת ביד הלוקח לעולם.

דיני הפדיון. וכשהוא פודהו אינו גורע מן הדמים כלום, ואף על פי שהוא רבית שזה דר בביתו משך הזמן בלי תשלומין התורה התירה כן. ואסור ללות מעות ולגאול, ואינו גואל לחצאין, אבל מוכר שדה אחוזתו אם יש

שם. (א) ר"ם פ"א פ"ח"ט שמיטה ה"ה שם פ"ח"ט ה"י. (ב) שם פ"ח"ט ה"א. (ג) שם ה"ד כ"ט שם ה"א. (ד) ר"ם שם ה"א. (ה) חינוך סוף מצוה שמי"א ע"פ ערכן ל"א ע"א. (ו) ר"ם שם ה"ב וכ"כ סמ"ג ע"ש קנ"ה, ועיין חינוך מצוה שמי"א ומנ"ה בשם מ"מ. (ז) ר"ם שם ה"ג מנ"ה. (ח) ע"י ר"ם שם ה"ד ומנ"ה. (ט) ר"ם שם ה"ד. ין שם ה"ה ועיין ערכן ל"א ע"א. (יא) מנ"ה.

מצות המלך

מצוה שמא

פדיון בתי ערי חומה (מ"ע קל"ד)

צוה הקב"ה שיהיה זמן פדיון לנחלות הנכרים בתוך עיר המוקפת חומה עד תום שנה לבר, ואחר השנה אם לא פדאו תשאיר לקונה אותו לעולם, שנאמר (ויקרא כ"ה כ"ט) ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה וכו'.

משרשי המצוה שלא יקל האדם למכור ביתו אשר יש לו בכרך גדול מוקף חומה, והוא צורך גדול לו ולאשתו ובניו. ואם ימכר מחמת דחקו יורז מיד בכל כחו לגאול, ולא יסמוך

משנה הלכות

אם הגיע שנה מהפדיון ולא גאלו המקדיש נחלט^י. ונוהג בזכרים ונקבות בזמן שהיובל נהג.

שמא גדר בתי ערי חומה. קיום המצוה, עיין מצוה

ש"מ, כי שם כתבנו כמה דינים, ותלמדם לכאן. וערי חומה הם הערים המוקפות חומה מימות יהושע בן נון, היינו משעת כבוש הראשון, ובחורבן בית ראשון בטלו קדושת מוקפים לדעת הרמב"ם ז"ל^א דס"ל קדושה ראשונה לא נתקדשה לעתיד לבא, ועזרא קידש בתי ערי חומה שהיו מוקפות בזמנו. ודעת מהרי"ט (יו"ד סי' ל"ז) דעזרא לא קידש רק אותן שהיו מוקפות חומה מימות יהושע בן נון. וכן מלך המשיח שיתגלה לנו במהרה, כל מקום שיכבוש ויהיו ערים מוקפות חומה יקדש אותם^ב.

קידושן. ודיני הקידוש מבואר בגמרא, ומיהו אופן הקידוש צ"ב, ועיין תוס' ערכין דל"ב ע"ב.

שהגיע ניסן לשנה הבאה ולא גאלו נחלט ביד שמעון לעולם וראובן פודה מיד שמעון עד תשרי^ג. היה המוכר אנוס ולא יכול לפדות מכל מקום נחלט^ד, ועיין מג"א אור"ח סי' ק"ח^ה וקצה"ח סי' נ"ה^ו.

דיני מוקף חומה. כל שהוא לפניו מן החומה כגון שובכין ובתי הבדים נדונין כבית חוץ מן השדות^ז. בית שאין בו ד' אמות על ד' אמות אינו נחלט^ח, ועט"ז אור"ח סי' תרל"ד^י ובספרי שו"ת משנה הלכות (ח"ב סי' י"ז). בירושלים אין הבית נחלט לעולם^י. בית הבנוי בחומה עצמה, או עיר שהם חומותיה או שגגותיה חומותיה, אינם כמוקפות חומה לזה^י. ומוקפת חומה צריך דוקא מימות יהושע בן נון^י, ושיהיה בה מג' חצרות ולמעלה^י. הקיפה ישראל לאחר ירושה^י, או נתיישבה ולבסוף הקיפה אינו מוקף^י. שאר פרטים. המקדיש בית ופדהו אחר,

(יב) ר"מ שם ח"ד. (יג) מנ"ח. (יד) ס"ק י"א. (טו) ס"ק א'. ועיין נהר"ם שם. (טז) ר"מ שם ח"א. (יז) שם ח"ב. (יח) ס"ק ב'. (יט) ר"מ שם. (כ) שם ח"ב י"ב. (כא) שם ח"א. עיי"ש ובמצוה הבאה. (כב) שם ח"ד. (כג) שם ח"א. (כד) מנ"ח. (כה) ר"מ שם ח"א. (כו) ש"א. (כז) מ"ב טה"ל שמיטה ח"א. (כח) ר"מ שם ח"א. (כט) ר"מ שם ח"א. (ל) ר"מ שם ח"א.

על הנאולה ברוב שנים ויהיו אשתו ובניו לבו לנים ברחובות ואשפות. אולם אם דחקתו השעה והוצרך למכרו גזרה חכמתו ית' שאחר השנה לא ינאלנו עוד, כי אם יהיה לו רשות לנאול לעולם לא ימצא מי שיקננו, כי אין אדם מוציא דמיו ואחר זמן יבא המוכר וינאלנו, ונמצא זה אשר דחקתו השעה מוטל ברעב. והרמב"ן כתב החמירה התורה בבתי ערי חומה יותר מבשדות בענין הנאולה מפני שאין צורך הבית אל הפרנסה כצורך השדה. עוד נראה דלא רמי הבית שמתקלקל והולך משנה לשנה, ואם ימתין עד היובל בחמשים כבר לא יהיה לו מה להחזיר, ולא כן השדה שחוזר כמו שקנאו לעולם, והבן זה. הכלל כי רצה הקב"ה למוכתינו ולזכותינו וכל דרכיה נועם.

ערכך פ"ט, ר"ט פ"ב משפחה, פ"ד פ"ט ק"ט, ס"ג ע"ח ק"ד.

משנה הלכות

ברית לאברהם אבינו ע"ה, או שיכבוש מלך המשיח במהרה, הרי הכהנים והלויים באותם הארצות כשאר ישראל לענין נחלה ולענין כל דיני נחלה. ישראל שירש אבי אמו לוי בבתי ערי הלויים הרי זה גואל כלוים, ולוי שירש אבי אמו ישראל גואל כישראל שדין זה תלוי במקומות ולא בבעלים. והסמ"ג הביא מגמ' ב"ב קכ"ב דלעתיד יטלו שבט לוי חלק בארץ ישראל ככל ישראל, ומנ"ח כתב דאם כן לעתיד לא יהיה שייך דין זה, ולפענ"ד דדבר זה תלוי במקום כמו שכתב הרמב"ם, וממילא יהיה שייך במ"ח עיירות כמו עכשיו, ובשאר ארץ ישראל ממילא לא שייך לעולם, והבן. ונוהג בזמן שהיובל נוהג בארץ ישראל בזכרים ונקבות.

נשרף הבית. ובמנ"ח נסתפק במכר בית ולא פדאו ונשרף בתוך שנה אם קרקע הבית נחשבת כבית ונחלטת או שנעשה שדה ויוצאת ביובל ככל שדה, ועיין בסמוך מצוה שמ"ב פתרון.

ערי הלויים. ולויים בבתי ערי חומה שלהם במ"ח עיר, ולעתיד שיוסיפו עוד ג' ערי מקלט, אין להם דין מוקף חומה ופודים לעולם, וגם פודים שדה אחוזה שלהם פחות משתי שנים, ואם הקדישו יש להם פדיון אחר היובל, ואם לא פדאו יוצא ביובל כשדה ישראל, עיין רש"י בהר פכ"ה פסוק ל"ג ואשר יגאל מן הלויים, ואין להם דין זה מיוחד אלא במ"ח עיר. כל הארצות שכובש מלך ישראל, חוץ מא"י שנכרתה

וקדשו ערי חומה. (ה) ר"ט שם פ"ג ד"א. (ו) שם ח"ג. (ז) שם ח"ג. (ח) שם ח"ג. (ט) שם ח"ג.

מצות המלך

מצוה שמב

מגרשי הלויים (ל"ח ר"ח)

הזהיר הקב"ה שלא לשנות מגרשי ערי הלויים ושדותיהם, שנאמר (ויקרא כ"ה ל"ד) ושדה מגרש עריהם לא ימכר.

מגרשי המצוה לפי שערי הלויים היו נכונים לצרכי כל שאר השבטים, כי הוא שבט נבחר לעבודת השי"ת וכל עסקם בחכמה, ולא יהיו מומרדים בעבודת האדמה ועליהם נאמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל, ומתוך כך היה עסק כל ישראל עליהם. ומן הדין שיהיו אותם הערים אשר יד הכל שוה בהן ולב הכל עליהן בתכלית היופי ושבח כל ישראל בכל, ולכן בא הצווי שלא לשנותם, כי ארון החכמה יסדן ותקנן והגביל גבולו, וירא כי כן טוב וכל חלוף אינו אלא גרוע (חינוך). ועד"ה לקחת מוסר השכל לכל מי שנדבה רוחו לעמוד לשרת לפני ה', פורק מעליו הנאות העולם הזה וחשבונות בני האדם, אזי מיד נתקדש קדש קדשים בשמירת המצות בדקדוק

משנה הלכות

שמב) מספר וגודל עריהם. ערי הלויים המפורשים בתורה הם שש ערי מקלט, ועליהם שתיים וארבעים עיר, סך הכל ארבעים ושמונה עיר, ובימי המשיח שיתגלה לנו במהרה יוסיפו עוד שלש ערי מקלט והיו הכל ללויים*. שיעור גודל הערים נתפרש בתורה שלשת אלפים אמה לכל רוח מקיר העיר וחוצה, אלף הראשונים מגרש, ואלפים הנותרות לשדות וכרמים*. ונותנין לכל עיר בית הקברות חוץ לתחום זה, שאין קוברין מתיהן לתחום עריהם*. שאין משנין אותן. אין משנין בערי

הלויים לעשות מעיר מגרש, ולא מגרש עיר, ולא מגרש שדה, ולא שדה מגרש. ומפי השמועה למדו רהאי לא ימכר פירושו לא ישונה, אלא השדה והמגרש והעיר כל אחד משלשתן כמו שהוא לעולם, וגם בערי ישראל נוהג דין זה*, שלא יסתור אדם ביתו לעשות גינה, ולא יטע חרבתו גינה, שלא יחריבו ארץ ישראל*. ומכאן נפשט חקירת המנ"ח במצוה שמ"א שנוסף הבית שתוך שנתו אי קרקע הבית נעשה שדה ויוצא ביוכל או נחשבת כבית ונחלטת, אבל נראה כיון דאסור ליטע חרבתו גינה ממילא לא נעשה שדה לעולם, ופשוט.

שמב. א) ר"מ פ"ג מהל' שמיטה ח"א. ב) שם ח"ב. ג) שם ח"ב. ד) שם ח"ד. ה) שם ח"ה. ו) שם ח"ו.

והחזיק בנחלתו ונקרא גוי קרוש, אזי למעלת שדה מגרש עריהם לא ימכר.

ערכך ל"ג, ר"מ פ"ג משמיטה, פה"מ ל"ת רנ"ה, ספ"ג לארץ רע"ח.

מצוה שמג

דיני רבית (ל"ת ר"מ)

הזהיר הקב"ה שלא להלוות ברבית לבני ישראל, שנאמר (ויקרא כ"ה ל"ז) את כספך לא תתן בנשך.

משנה הלכות

תומך גורלי עכ"ל"ק (פי"ג משמיטה), ופוק חזי מי המבטיח. ונוהג בארץ ישראל בזמן שישראל על אדמתם בזכרים ונקבות.

שמג) סוגי רבית. קיום המצוה, המלוה לישראל ברבית

עובר בששה לארץ, עיין לעיל מצוה (ס"ח). וג' מיני רבית הן, רבית קצוצה שאסור מן התורה, ואבק רבית מדרבנן, ורבית מפני שלא יערימו.

רבית דאורייתא. רבית מן התורה, כל מי שאמר לחבירו

הלוני מנה ואני אתן לך ככל יום פרוטה עד שאפרענו לך, וכן שאמר לו הלוני מאה דינרים במאה ועשרם לשנה, וכן המלוה מעות ומשכן לו בית או פירות, והלה אוכל ממנו עד שישלים לו המעות מבלי שינכה לו כלום מההלואה בשבילו, הרי אלו וכיוצא באלו כל שהוא אגר נטר אסור מן התורה, ואם לקח בית דין מציאין אותו ממנו*.

רבית דרבנן. רבית דרבנן כיצד, כגון אין פוסקים על הפירות עד שלא יצא השער כשלא היה לו מאותו

איסור נחלה וביזה ללוים. כל שבט לוי מזהרין שלא ינחלו בארץ כנען ושלא יטלו חלק בכיזה, והוא דוקא בארץ שנכרתה עליה ברית לאברהם יצחק ויעקב. וכתב הרמב"ם ז"ל למא לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביזה עם אחיו, מפני שהוכדל לעבוד את ה' לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים, לפיכך הוכדלו מדרכי העולם ולא נוחלין ולא זוכין לעצמן בכח גופן, אלא הם חיל ה' שנאמר ברכ ה' חילו, והוא ברוך הוא וזכה להם שנאמר אני חלקך ונחלתך, ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדע להכדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעבדו לדעה את ה' והלך ישר כמו שעשהו האלקים ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם הרי זה נתקדש קודש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים, ויזכה לו כעוה"ז דבר המספיק כמו שזכה לכהנים וללוים, הרי דוד ע"ה אמר ה' מנת חלקי וכוסי אתה

(ז) שם ח"י. (ח) שם ח"י. (ט) שם ח"י. (א) ר"מ פ"ו מהלכות מלוה ח"א י"ד ס"י קס"א ס"א ח"י.

מצות המלך

משרשי המצוה לפי שהרבית גורמת אכזריות לבני אדם, שנומל מעני חייו שיש לו לפרנס אשתו ובניו הקמנים, והוא דוחק עליו ונומל את נפשו. ולכן נקרא נשך, דדמי לנשיכת הנחש לאט לאט מתפשט עד שמגיע ללב, כך הרבית מתרבה עד שנוגע האדם בלבו. ואין ראוי להתנהג עם ישראל רק במדת הרחמים והחסד. והוכפלו האזהרות וההתראות בזה לפי שתמדת הממון יכולה לפתות האדם ולהודות היתר לעצמו, ולומר איך אני מלוה מעותי ויהיו במילות אצל פלוני, בא הכפל לודו הענין. ואם יאמר אתלה מעותי בגוי, אמר ויראת מאלוקיך אני ה'. וכל המקבל רבית באיזה אופן שהוא סופו להיות מתמוטט ומתרושש ואבד העושר, וענשו גדול מאד מאד עד שאמרו רז"ל המלוה ברבית אינו קם לתחיית המתים, בינה זאת (ועיין לעיל מצוה ס"ח).

ב"ם פ"ה, ר"ם פ"ד ממלח, סו"ט ד"ה ר"ה, ספ"ג לאוין קצ"א, ספ"ק סי' ר"ב, י"ד קנ"ט וק"ט.

משנה הלכות

לאדם לאבד כמה אוצרות של ממון שלה.
עיסקאות האסורות והמותרות. ואסור להלוות מעות קרוב לשכר ורחוק להפסד, וראו רבתינו ז"ל גודל המכשול וצורך השעה ועמדו וחקנו שטר היתר עסקא להמוכרחים לכך, ומוטב שיאכל בשר כוס כוס, וכל מי שיש לו מעות שנראה לו כעין רבית יעשה שאלת חכם כדת מה לעשות, ויש להזהיר בפרט במדינה זו בענין המשכנתאות (מארגעזו בלע"ז) על הבתים, או מי שיש לו מעות בבאנקים ושואלים או הסוחרים המשלמים רבית על הסתורות, כי זה הכל רבית דאורייתא. ועל קאסא ושקאנטא יש להתיר ובלבד שלא ישלם לו רבית ודאי

מין, ואם היה לו מאותו מין מותר, היה לו מאותו המין אלא שמחוסר מלאכה אחת או שתיים פוסק, אבל חסר ג' מלאכות ה"ז כמי שאין לו מאותו המין.
ואין מקבלין ממון על תנאי שיהא הקרן קיימת לבעל הממון על המקבל לשלם, ויטול חלקו בריוח, אלו וכיוצא באלו הוי רבית דרבנן.

הערמת רבית. הערמת רבית, כגון שאמר אדם לחבירו הלויני מנה וא"ל מנה אין לי חטים יש לי ונתן לו חטים במנה וחזר ולקחם בצ' דינרים הרי זה אסור משום הערמת רבית. ויש ליוהר לבעל נפש ולהתרחק מכל ענין שיש בו הערמת רבית, וכל המחזיר אחר צדדין ליטול רבית בסופו מתרושש, ופרוטה אחת של רבית גורמת

(ב) ר"ם שם פ"ט ה"א ב', י"ד סי' קע"ה ס"א ד'. (ג) ר"ם שם פ"ח ה"ב י"ד סי' קע"ז ס"א. (ד) ר"ם שם פ"ה ס"ז י"ד סי' קס"ג ס"ב. (ה) ר"ם שם ה"ח י"ד סי' קס"ב ס"ב קע"ז ס"ה. (ו) ע"י ר"ם הל' שלוחן פ"ו ה"ב י"ד סי' קע"ז ס"ב.

מצוה שדמ

שלא לעבוד בעבד עברי כבזיון (ל"ח ר"ה)

הזהיר הקב"ה שלא לעבוד בעבד עברי עבודה שיש בה בזיון ועיניו גדול והכנעה שדרך לעבוד בו בעבד כנעני, שנאמר (ויקרא כ"ה ל"ט) לא תעבוד בו עבודת עבד. משרשי המצוה מה שמבואר בקרא כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים, וכולנו בני איש אחד נחנו ואין לאח להשתעבד עם אחיו השני בעבודת הפרך. ומתוך זה יתן האדם אל לבו כי האומה שלנו היא הנכבדת מכולם, וגם הוא אחינו בשדינו הוא עם קדוש ממקור קדוש מחצבתו, ולפיכך גם הגופות לא יהיו משועבדות לדבר בעולם זולת ליוצר

משנה הלכות

לאחר שעבר הזמן תשלומין, כי אז כבר עבד בלא הלאוין ויש להזהיר בזה על הסתורין. שאר פרטים. נכסי הקדש אין בהם משום רבית^א, ובנכסי יתומים יש בזה תנאים^ב. ודיני רבית מרובים הם וא"א לפורטם, ואין זה כוונתי בספרי זה. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות ואין לוקין עליו מפני שניתן להשבון. (שדמ) ב' מיני עבד עברי. קיום המצוה, דע כי ב' מיני עבד עברי הם, ודיניהם חלוקים במקצת ושונים במקצת. א) ישראל שגנב מישראל חבירו ואין לו לשלם גניבתו ומכרוהו בית דין בגניבתו, ב) מוכר עצמו מחמת דחק שאין לו מה לאכול (ועיין לעיל מצוה מ"ב)^א.

עבודות האסורות. ואסור לו לישראל עבד עברי הקונה עבד כנעני, היינו לעבוד בו עבודת עבד כנעני, כגון עבודה שיש בה בזיון והכנעה, כגון שיוליך לפניו כליו לבית המרחץ, או יחלוץ לו מעליו, או שיוליך אחריו ספסל קטן שעושה לישב עליו בכל מקום כשהן יגעין בדרך, אלא נוהג עמו כשכיר, שנאמר כשכיר כתושב יהיה עמך, ומותר לספר לו שער ולכבס לו כסותו ולאפות לו עיסתו, אבל לא יעשה אותו בלן לרבים, ואם היתה אומנותו זאת קודם שנמכר הרי זה עושה, אבל לא ילמדנו בתחלה מלאכה כלל אלא אומנות שהיה בה היא שעושה כשהיה מקדם, במה דברים אמורים בעבד עברי מפני שנפשו שפלה עליו במכירה, אבל ישראל בן חורין שלא נמכר מותר

(ח) ב"מ נ"ז ע"ב. (ט) ר"מ שם פ"ד הל' י"ד י"ד סי' ק"מ ס"ח. שדמ. (א) ר"מ פ"א מהל' עבדים ח"א.

מצות המלך

כל ית"ש. ומתוך כך יאהב אומתו ותורתו, ויתן אל לבו כמו שזה העבד עברי נמכר לו מפני דחקו או שמכרוהו בי"ד שגנב מחמת דחקו, כן אפשר שיקרה גם לקונה אותו או לאחד מבניו אם יגרום לו החמא ח"ו, ומתוך מחשבתו זאת יזהר מחמא להשי"ת. ועוד בו תועלת אחרת, שילמד האדם נפשו במדת החסד והרחמים, ויתרחק ממדת האכזריות הרעה, וילמוד לאהוב כל נפש מישראל בנפשו.

מכילתא, תו"כ, ר"ט פ"א מעבדים, שה"ט ד"ת רנ"ו, סמ"ג לאוין קע"ז.

מצוה שמה

שלא למכור עבד עברי בדרך שמוכרין הכנעני (ל"ת ר"א)

חזהיר הקב"ה שלא למכור עבד עברי בדרך שמוכרין הכנעני בהכרזה על אבן המקנה, שנאמר (ויקרא כ"ה מ"ב) לא ימכרו ממכרת עבד.

משנה הלכות

שנאמר^א ובאחיכם בני ישראל, ואף על פי כן צריך העבד לנהוג בעצמו מנהג עבדות באותן עבודות שהוא עושה לו. כללים. ונהוג בזמן שהיובל נוהג בזכרים ונקרית. ואין לוקין על לא זה^ב.

שמה גררי האיסור. עבד עברי, בין שמוכר עצמו מחמת דחקו ובין שמכרוהו בית דין על כרתו, אינו נמכר בפרהסיא על אבן המקח, ולא בסימטא כדרך שהעבדים נמכרים, שנאמר לא ימכרו ממכרת עבד, ואינו נמכר אלא בצנעה ודרך כבוד^ג. איך אשה עוברת על הלאו. ונהוגת מצוה זו בזכרים ונקבות בזמן שהיובל נוהג^ד. ובמנ"ח תמה כאן אחינוך שכתב דנהוג בנקיבות, שהרי

להשתמש בו כל מלאכה כעבד, שהרי אינו עושה מלאכה זו אלא ברצונו ומדעת עצמו. וכן אם השכיר עצמו ליום למלאכה זו מותר^ה.

חיובי האדון כלפי עבדו העברי. כל עבד עברי או אמה העבירה חייב האדון להשוותן לו במאכל ומשקה בכסות ובמדור, שנאמר כי טוב לו עמך, שלא תהא אתה אוכל פת נקי והוא אוכל פת קיבר, אתה שותה יין ישן והוא שותה יין חדש, אתה ישן על גבי מוכין והוא ישן על גבי התבן, אתה דר בכרך והוא דר בכפר, או אתה בכפר והוא בכרך, היה לו כסת אחד נותן לו לעבדו והוא ישן על הארץ, מכאן אמרו כל הקונה עבד עברי לעצמו כקונה אדון לעצמו^ו, וחייב לנהוג בו מנהג אחוה

(ב) שם ה"ו מכילתא פרשת משפטים פסוק כהר פ"ו. (ג) ראב"ד בת"כ שם. (ד) קידושין דף כ'. (ה) ויקרא כ"ה ס"ו. (ו) ר"ט שם ה"ט. (ז) חינוך וע"י מניה. (ח) שמה. (א) ר"ט פ"א מהל' עבדים ח"ה. (ב) חינוך.

משרשי המצוה כי כל ישראל בני מלכים מלכו של עולם הן, וכמו שנאמר בנים אתם לה' אלקיכם, ואם כי בן מלך שחטא ויצא עליו הקצף וענשו המלך להיות עובד עבודת עבר אצל אחד מאחיו ח"ו שיקבל בו למכרו דרך בזיון בדרך שמוכרין עבד כנעני, כי חרפת המלך הוא כשרואים בנו מתבזה כאחד הרקים, וכ"ש אדם מישראל מזרע אברהם יצחק ויעקב בני א-ל חי, שנברא בצלם אלקים, ומטה רגלו וחטא לאלקיו וראוי ליסרו ולהיותו עבד, מכל מקום ואהבת לרעך כמוך. ולא יהי זרע קדש נתבזה על ידי אחיו מישראל ח"ו, כי צלם אלקים בו, אלא יהא צנוע בו, ובמכר פנים יפות וטוב לו עמך. ועתה בן אדם תן דעתך, אם על גנב וחוטא מישראל שעונותיו גרמו לו למכרו בכ"ד הזהירה התורה בכמה לאוין שלא לבזותו, כ"ש על אדם כשר מישראל המבזה אותו ח"ו ומיקל בכבודו על אחת כמה וכמה שעתידי ליתן את הדין, ומרובה מדה טובה ממדת פרעניות ואהבת לרעך כמוך.

ת"כ, מנהדרין פ"ו קדושין פרק א', ר"ס פ"א מעבדים, שהם ל"ת רנ"ח רנ"ס ר"ס, סמ"ג לאוין קנ"ה קנ"ו קנ"ז, וראים פ"י רפ"ב רפ"ג רפ"ד, ויד פ"י רס"ו.

משנה הלכות

עבר על לאו זה, והא ודאי גם אשה בכלל ופשוט. וממילא מה שכתב המנ"ח ולא תאמר דמשכחת אם אשה קנתה בעבירה וכו' צורך בזה, אבל החינוך לא מיירי שקנתה כלום אלא שהלכה למכור עבד עברי ישראל על אבן המקח, וזה לפענ"ד ברור. אלא דאפילו לשיטתו היה יכול לשנות לפי דעת הרמב"ן ז"ל דס"ל דאשה מוכרת עצמה, ועיין מל"מ פ"א מעבדים, והמנ"ח בעצמו הביאו מצוה מ"ב ע"ש, ואם כן הרי אפשר דהחנך כתב כן לפי שיטת הרמב"ן ז"ל, אלא דלדין לא צריכא לה והדברים כפשוטן. שאפשר בלי מעשה. עוד הקשו על החינוך ז"ל שכתב דאין לוקן על לאו זה שאפשר לעבור בלי

אשה אינה נמכרת בכ"ד בגנבתה ודרשינן בגנבתו ולא בגנבתה, גם לשיטת הרמב"ם דאמוכר עצמו גם כן שייך לאו זה מ"מ הרי הרמב"ם בעצמו ס"ל דאין האשה מוכרת את עצמה, ולפענ"ד לא כיון יפה בכוונת החינוך, דהחינוך ודאי מורה לדברי הכל דאין האשה נמכרת וכוונתו אלאו זה, כלומר שאם מכרוהו ב"ד שלא תעמידהו אשה על אבן המקח או במוכר עצמו שבאת אשה ולקחתו על אבן המקח שגם היא עוברת על לאו שלא למכור ממכרת עבד אם מכרתו, והכי מוכח לשון החינוך ח"ל ועובר על זה ומכר עבד עברי כדרך שהעבדים כנעניים נמכרים עבד על לאו וכו' הרי שכתב שמי שמכר עבד עברי

מצות המלך

מצוה שמו

לא תרדה בו בפרך (ל"ח ר"ב)

הזהיר הקב"ה שלא לעבוד בעבד עברי עבודת פרך, שנאמר (ויקרא כ"ה מ"ג) לא תרדה בו פרך.

משרשי המצוה מה שהקדים הכתוב כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לא ימכרו ממכרת עבד, והרודה בעבדו מראה עצמו מושל עליו, כמו שכתב האבן עזרא ו"ל. ולא ראוי למשול לישראל, כי אם על עכו"ם, אבל זה אחיך הוא שכל זרע ישראל ענפים הם מגזע אחד ומקור אחד מחצבתם, ואין איש נפרד מחבריו מפאת נפשותם (אף שגופים נפרדים הם) כי כולם נפש אחד הם ואחדות אחד לכולם, כי משרש אחד נוצרו כמפורסם במקומות רבים. וזה שאמר

משנה הלכות

העבריה בכלל הלאו היא דאיתקש עברי לעבריה ועבריה לעברי לכל דבר מדברים אליה. ודרשו חז"ל ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך, שהחליפו עבודת אנשים לנשים ועבודת נשים לאנשים, עבודת היום ללילה ועבודת לילה ליום, ופשוט דאם כן כל זה בכלל פרך לעבד עברי.

חלה פניו עד שנתרצה. ובאלישיך כתב בפה רך בלשון רכה כמו סוטה י"א, ויהיה פי' בפה רך שתחלה פניו עד שיתרצה, ויאמר מרצונו הוא עושה, אבל באמת אינו עושה אלא מפני שהוא בוש ממך, ואתה עושה הכנות שיעשה מה שאין לכו חפץ, ויראת מאלקיך כי הוא ית"ש יודע כי לא מלבו עושה זאת, ואל תאמר אם אני אחלה פניו בפה רך והוא מודה ועושה למה ימנעני הוא ית"ש מלעשותו, לזה אמר

מעשה, והקשו דהא הקנין נעשה ע"י מעשה דוקא, ולפענ"ד יש לומר גם בזה דעת החינוך שאפשר בלי מעשה, כגון שיאמר לעבד שיעלה על אבן המקח בעצמו והוא יכריז כאן יש עבד למכור, ועובר על הלאו בלי מעשה, ודו"ק. ועיין שעה"מ פ"א מחמץ ומצה ה"ג ובבבית משה לאוין קע"ה.

שמו) הגדרת עבודת פרך. קיום המצוה. איזהו עבודת הפרך פירשו לנו רז"ל עבודה שאין לה קצבה, וכן עבודה שאין צריך לה אלא שאומר לו שיעבוד כדי שלא יתבטל העבד ויעשה עצל, וע"ד משל אמרו שלא יאמר האדם עדור תחת הגפנים עד שאבא שהרי לא נתן קצבה, אלא יאמר עדור עד שעה פלונית או עד מקום פלוני. ובספראי אמרו עוד שלא יאמר לו החם לי כוס והוא א"צ לו, וכן כל היוצא בזה. ואמה

שמו. (א) תיכ"פ בהר פ"ו. (ב) ר"מ פ"א מחלי עבדים ה"ו. (ג) שם וחובא בכ"מ שם. (ד) מניח. (ה) סוטה דף י"א ע"ב. (ו) הנהות מייסוגיות שם אות ב'.

ובאחיכם בני ישראל איש באחיו, כלומר כל איש נכלל ודבק באחיו, ולכן לא תרדה בו בפרך. ועל דרך הרמז שבזכות לא תרדה בו בפרך באחיכם בני ישראל תזכו להתנחלתם אותם לבניכם בעבד כנעני, והוא אשר תלה ידמיה צרות הגלות המר במה שלא שלחו ישראל את עבדיהם העברים חפשים (ועיין אלשיך).

פראה מקומות עיין מצוה הקודמת.

מצוה שמז

לעולם בהם תעבדו (מ"ע קל"ה)

צוה הקב"ה לעבד בעבד כנעני לעולם, כלומר שלא נשחרר אותו לעולם, שנאמר (ויקרא כ"ה מ"ו) לעולם בהם תעבדו.

משרשי המצוה לפי שעם ישראל נברא לעבודת הבורא יתברך

משנה הלכות

כי עבדך ואמתך אשר יהיה מן הגויים בהם תעשה, כי הם ירודים לך במדרגה, ולא באחיך.

שאר פרטים וכללים. ובספרא' עוד בו אין אתה רודה בפרך אבל רודה אתה בכן חורין בפרך, ופיר' הראב"ד והר"ש אם הוא שכירך ונשתכר לעבד עבודה קשה. ונוהג מצוה זו בזכרים ונקבות בזמן שהיובל נוהג, ואין בה מלקות לפי שאין בה מעשה דבמלאכה שאין צריכה הוא דבר המסור ללב, וגם במשנה עבודת לילה ליום ולהיפוך מ"מ אינו עושה מעשה אלא מצווה. וכתב התנוך ואע"פ שאינה נוהג בזמן הזה ראוי לו לאדם להזהר בענין זה המצוה גם היום בהיות עניים בני ביתו, ולהזהר הרבה שלא לעבדם בפרך

שמוז) גרדי עבד כנעני. קיום המצוה. בן נח זכר או נקבה מאיזה אומה שהוא, המוכר עצמו או שמכרוהו אביו עכו"ם לישראל לעבד או שפחה, הרי זה עבד או שפחה לעולם, ומלין וטובלין את העבד, והשפחה טובלין אותה לשם עבדות, ונתחייבו במצות כנשים". וצריך בית דין של שלשה וביום לקבלת העבדות, עי' רמב"ם פ"ג מא"ב. ובמקום אחר הארכתי לענין זמן בעבד זכר מתי נעשה בר עונשין די"ג שנה הלכה למשה מסיני הוא ולישראל נאמרה ולא לעכו"ם, ואולי עבד אפילו זכר שנתחייב במצות כנשים

מצות המלך

שמו, וצדיקין הם לעבדים לשמש אותם, ואם אין להם עבדים מן העכו"ם לא יוכלו להשתעבד שכולן משועבדים לו ית"ש. וז"ש ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בן, כלומר ובכן לא תצטרכו להשתעבד באחיכם ותהיו כולם נכונים לעבודתו ית"ש. ובהיות יסוד המקרא הזה כדי שירכו בני ישראל בעבודת בוראם התירו חכמים מפי הקבלה לכטל מצוה זו במקום מצוה, ואפילו בשביל מצוה דרבנן אם הוא מצוה דרבים כגון שלא היה עשרה בבית הכנסת מותר לשחרר עבד ואפילו שתים להשלים המנין. ועד"ה כי העכו"ם מסטרא דשמאל, ויהיה השמאל משועבד לימין לעולם, ולפי שהיו מבעיסין את בוראם, ואתה תשוב ושמעת בקול ה' אלקיך.

ברכות פ"ו גימ' ל"ה קדושין כ"ד ב"ק כ"ו, ר"פ פ"ה מעבדים, פ"ה פ"ע ר"ל"ה, פ"ג ע"ש פ"ו, י"ד פ"י רס"ו ח"ט פ"י קצ"ו.

משנה הלכות

חייבין בהם אלא בני חורין, יצא לחירות ככך וכופין את רבו לתת לו גט שחרורו. שפחה שבא עליה האדון יש אומרים שיצאה לחרות.

עבודתו. ויכול לומר לו האדון לעבדו הכנעני עשה עמי ואיני זונץ. ומותר לעבד עמו בפרך, ואע"פ שהדין כן מדת חסידות ודרכי חכמים שיהא אדם רחמן ורודף צדק ולא יכביד עולו על עבדו ולא יצר לו ויאכילהו מכל מאכל ומכל משתה, חכמים הראשונים היו מותירים לעבד מכל חבשיל ותבשיל שהיו אוכלין ומקדימין מזון הבהמות והעבדים לסעודת עצמן, הרי הוא אומר כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גבירתה, ואין האכזריות והעזות מצויה אלא בעכו"ם עובדי ע"ז,

ואפשר הכ"נ לענין עונשין. עכו"ם שהיה לו עבד עכו"ם ומכרו לישראל, אם קדם העבד וטבל עצמו לשם בן חורין יצא לחרות, ואין קונה קנין הגוף רק במילה וטבילה לשם עבדותו, ודעת הר"מ דעכו"ם שמכר עצמו יש בו תיכף קה"ג. המשתחרר עבדו עובר בעשה, ולמצוה מותר לשחררו ואפילו מצוה דרבנן דרבים.

דרכי קנייתו ושחרורו. עבד כנעני נקנה בכסף ובשטר ובחזקה ובחלופין ובמשיכה, וקונה את עצמו בכסף על ידי אחרים שיתנו לאדון על מנת שישתחרר, או בשטר שכתב לו רבו, או ששחת לו רבו אחת מראשי אבריו בכוונה. השיאו רבו בת חורין או שהניח לו תפילין על ראשו, וכיוצא באלו שאין

ג) ר"ם שם ח"א, י"ד פ"י רס"ו פ"ט. (ד) כ"ט ח"א עבדים פ"ט ח"א י"ד שם, עיין ב"י פ"י רס"ו, ועיין לח"ט פ"ח מה"א עבדים הכ"א פ"ט ח"ג, ומנחת. (ה) ר"ם ח"א עבדים פ"ט ח"א י"ד שם סע"ט. (ו) ר"ם שם פ"ה ח"א י"ד שם סכ"ג כ"ה כ"ו. (ז) ר"ם שם פ"ה ח"א י"ד שם ס"ע. (ח) ראב"ד וכו"ם שם פ"ט ח"א י"ד שם סס"ט וש"ך שם ס"ק פ"ט, ועי' רמב"ם ח"א גירושין פ"י ח"ט. (ט) ר"ם שם פ"ט ח"א י"ד שם ס"כ.

מצוה שמח

שלא להניח עכו"ם לעבוד בע"ע בפרך (ל"ת ר"ג)

הזהיר הקב"ה שלא נניח עכו"ם השוכן בארץ ישראל לעבוד בעבד עברי שמכר עצמו לו בעבודת פרך, שנאמר (ויקרא כ"ה נ"ג) לא ירדנו בפרך לעיניך.

משרשי המצוה שלא נאמר מאחר שזה העבד העברי עבר על נפשו ומכר עצמו לעבד לנכרי, ודרשו ז"ל וכי ימוך אחיך עמך, מי גרם לו שימוך דכוקו עמו, אם כן רשע הוא נניחו שיעבוד בו והלעיטוהו לרשע וימות, ולכן הזהירה התורה לא ירדנו בפרך לעיניך. והאיד עיניך יכולים לראות ברדיית אחיך, כי מזרע אברהם יצחק ויעקב הוא. ואף על פי שחטא קראו הכתוב אחיך, וכי ימוך אחיך, ואף שהוא מך במצות אולי ישוב לה' וירחמנו. ועל כיוצא בזה אמרו רז"ל (קידושין כ' ע"ב)

משנה הלכות

אין רשאי למכור עצמו לעכו"ם, ואפילו לא לגר תושב, ואם עבר ומכר עצמו אפילו לעכו"ם, ואפילו לעבודת כוכבים עצמה, הרי זה מכור, שנאמר או לעקר זה הנמכר לעבודת כוכבים עצמה".

חייב על ישראל למנוע רדייתו. ואסור לו לעכו"ם הקונה אותו

לעבוד עמו בפרך (ומהו עבודת פרך עיין לעיל מצוה שמ"ו), ואם רצה עכו"ם לעבוד עמו בפרך מצוה על כל אדם מישראל להצילו ממנו, ואמרו בספרא לא ירדנו בפרך לעיניך אין אתה מצווה אלא לעיניך, כלומר שאין אנו חייבים לחזר עליו ולהכנס בבית העכו"ם לראות אם ירדנו בפרך, אלא כל זמן שנראה הדבר מצוין אנו למנועו ואם הניתוהו עובד ויש בידו למנוע עובר בלאו.

אבל זרעו של אברהם אבינו ע"ה והם ישראל שהשפיע להם הקב"ה טובת התורה וצוה אותם בתקים ומשפטים צדיקים רחמנים הם על הכל, וכל המרחם מרחמין עליו שנאמר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך (מלשון הרמב"ם ז"ל).

כללים. ונוהג מצוה זו בזכרים ונקבות לעולם, ואשה אלמנה שמת בעלה והניח לה עבדים אולי מותרת לשחרר עבדה אם לא תוכל למכרם, כי אסורה להיות לה עבדים מפני החשר".

שמח) מכירת עבד עברי. עבד עברי שמכרוהו בית דין בגנבתו אין מוכרין אותו אלא לישראל או לגר צדק. וכן המוכר עצמו

א) שם ה"ח יו"ד שם ס"ז. (יא) ע"י חינוך והנהגותיו של המלך עליו. שמה. (א) ר"ס ה"ל עבדים פ"א ה"ב.
(ב) בהר פת"י. ג) ר"ס שם ה"ל ו'.

מצות המלך

שלא תאמר מאחר שהלך זה ונעשה משמש לע"ז אדחה אבן אחר הנופל, תלמוד לומר אחרי נמכר גאולה תהיה לו. ומהאי מעמא אסור להניחו ולרדותו גם כן. והחנוך כתב ששורש מצוה זו גלויה לכל רואי שמש.

מראה מקומות עיין מצוה שמ"ח.

מצוה שמט

שלא להשתחוות על אבן משכית (ל"ח ר"ד)

הזהיר הקב"ה שלא לעשות אבן מוכנת להשתחוות עליה אפילו לה' ברוך הוא, שנאמר (ויקרא כ"ו א') ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה.

משרשי המצוה כתב הרמב"ם ז"ל לפי שהיו עושים כן העכו"ם לע"ז, ישימו אבנים מצויירות במלאכה נאה לפני הצלם והיו משתחיים עליה לפניו. ואפשר גם כן המעם מפני שנראה כמשתחוה לאבן עצמה, אחר שהכינוהו וציירוהו והוא

משנה הלכות

דכך היה התנאי ועל שם זה נכנסו ושעבדו את ישראל, והוה דומיא דמי שאומר לחבירו שבר כלי ותשלם שחייב לשלם, והכי נמי, ויש להאריך. ונהג בזמן שדין עבד עברי נהג וידינו תקיפה על האומות ויש לנו כח לצוותם לעשות על פי חוקי התורה. ואם עבר אין לוקין על לאו זה כיון דאין בו מעשה.

שמט (גנדי האיסור. המשתחוה על רצפת אבנים

בכל מקום חוץ מבית המקדש עצמה בפשוט ידים ורגלים, שנמצא כולו מוטל על האבן, ואפילו השתחוה לה עובר בלאו זה, ובעדים והתראה לוקה^א. ואם השתחוה בלא פשוט ידים ורגלים מכין אותו מכת מרדות, ואם השתחוה לע"ז

חיוב העכו"ם תרודה בע"ע. ויש להסתפק בעכו"ם שעבד את ישראל בפרך אי חייב מיתה, דהרי אפשר שחייב מיתה על שציערו לישראל, ואולי קצת רא' ממשה רבינו שראה איש מצרי מכה עברי מאחיו ורודוהו בפרך ולכן הרגו, ואולי מטעם זה נתחייבו מצרים מיתה, והרמב"ם בשמנה פרקים דבר מקושת המפרשים כיון שהיתה גזרת וענו אותם א"כ קיימו רצון השם, וע"ש מה שתירץ, ולהנ"ל י"ל כיון שעבדו בהם בפרך, ובמקום אחרי פירשתי דהרי הקב"ה לכתחלה התנה שאותה אומה שתשעבד את ישראל ידון אותה וכמ"ש וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי, ואם כן לא ידענא מאי קשיא,

(ז) פ"ח. (ח) עי' תנודת של פסח עם מגיד משנת, ברוך שומר תבניותו. (א) ר"ס פ"ו מהל' עי"ז ח"ו. (שמש.)

נאה יש מקום לחשוד שעשאו לע"ז. אבל המשתחוה על גבי בגדים נאים אין שם מקום לחשד, שהבגד הוא דבר שכלה במהרה ולא יעשנו בריה אלוה, ולא כן אבן. והתורה תרחק האדם הרבה מלעשות דבר שיחשד בו, ועוד שלא יכשלו אחריו רואיו באמת בע"ז. עוד מעם שלא יתנאו לפניו עובדיה הכופרים ולא נמשך אחריהם ח"ו. ומאד ומאד הזהירה התורה להרחיק מכל מיני ע"ז ומעשיה שלא נימשך אחריה ע"ד שאמרו המצבה אהובה היתה למקום וכיון שעבדו בה לע"ז הרחיקה ושנאה.

מגילה כ"ב, ירושלמי ע"ז פ"ד הא, ר"מ פ"ו מע"ז, סה"מ ל"ח י"ב, ספ"ג לארין ס"ג, אורח סי' קצ"א.

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

וירשינך בארצכם אין אתם משתחווים אבל אתם משתחווים על אבנים המפוצלות במקדש". ובמנ"ח נסתפק בהר הבית חוץ מעזרת ישראל מהו להשתחוות שם על אבנים, ולפענ"ד דבהר הבית אסור מדאמרו אבל אתם משתחווים על האבנים שבמקדש, ולשון שבמקדש משמע בפנים במקדש. ומה שטען המנ"ח דלטעם החינוך גם בהר הבית אין מקום חשד, יש לומר אדרבה כיון שהגיע להר הבית ואינו נכנס לעזרה להשתחוות ומשתחוה בתוך אדרבה יחשדוהו שאין עבודתו להשם, וצ"ע. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

אין חילוק בין פישוט ידים ורגלים או ככל אופן, אלא מיד שכבש אדם פניו בקרקע להשתחוות לפניו נסקלי.

בפריסת מחצלאות. ואין אסור אלא על האבן עצמו, אבל פרסו מחצלאות או מיני בגדים או עשבים וכיסה רצפת האבנים מותר להשתחוות עליהן לה', ומהאי טעמא נהגו בארצות המזרח לשטוח עשבים בכתי כנסיות ביום כפורים שנופלין על פניהם בעבודה.

היתרו בבית המקדש. בבית המקדש מותר להשתחוות לה' על האבנים שנאמר לא תתנו בארצכם,

(ג) שם ח"ת. (ד) שם ח"ז אורח סי' קל"א ס"ה בהנה ומ"ז שם סי' ט"ו, תני' מג"א שם סי' כ"ב. (ה) מגילה כ"ב. (ו) ע"ב. (ז) ר"מ שם.

מצות המלך

בחוקותי יש בה ז' עשין ה' לאוין.

מצוה שנ

דיני ערכין (מ"ע קל"ו)

צוה הקב"ה לדון בדין ערכי אדם שאמר ערכי עלי או ערך פלוני עלי שיתן הערך המפורש בתורה לזכר ולנקבה, שנאמר (ויקרא כ"ז ב') איש כי יפליא נדר בערכך נפשות לה' וגו'. משרשי המצוה לפי שהאדם ישתתף בעליונים בדבור ובמחשבה, והוא החלק הנכבד שבו שנקרא אדם, נפש חיה כתרנומו והות באדם לרוח ממללא, כי שאר חלקי הגוף מתים הם, ואם יפסיד האדם זה החלק הטוב ישאר הגוף מת אין חפץ בו. ולכן נתחייב לקיים דבורו במה שהוא משתמש בו בהקדשות וצדקות. ואף ביתר עניני העולם, אף על פי שלא נתייחדו בהן עשה ול"ת, הזהירו חכמים שלא ישנה האדם בדבורו. וגם תקנו לקללו במי שפרע למי שאינו עומד בדבורו. ובמדרש תנחומא דרשו מגיד דבריו ליעקב וגו', אמר להן הקב"ה לישראל אם אתם מביאין לפני ערכין

משנה הלכות

מששים ולמעלה כל ימי חייו, הזכר ט"ו שקלים ונקבה עשרה שקלים. ואין חלוק בערכין בין אם הוא אדם נאה לאדם מכוער, בין חולה לבריא, ואפילו סומא או גידם, הכל נערכין לפי השנים שהם, והוא מגזירת הכתוב. ולפלא שלאחר ששים שנה ערך שוי הזכר ירד יותר לפי אחוים מהנקבה, והוא על דרך שאמרו ז"ל סבא בביתא פאחא בביתא סבתא בביתא וכו'. האומר דמי פלוני עלי משלם לפי ערך שויו שהוא שוה למכור בשוק, לפי שנדר בדמי שויו ולא בערך של תורה.

דיני השג יד. ויש דין השג יד בערכין, כלומר שאם העריך אדם גדול

(שנ) נדדי המצוה. קיום המצוה. האומר ערכי עלי, או ערך פלוני עלי, חייב ליתן לבדק הבית^א כסף כפי ערך הקצוב בתורה לפי שנות האדם^ב.

ערכין לפי השנים. והיינו לזכר משנולד עד יום שלשים, ויום שלשים בכלל, אין לו ערך כלל, מיום ל"א עד מלאת חמש שנים לזכר, ויום מלאת בכלל, לזכר חמשה שקלים ולנקבה שלשה שקלים, מיום שנכנס לשנת שש עד מלאת עשרים שנה הזכר עשרים שקלים ולנקבה עשרה שקלים, מעשרים ואחת עד תשלום ששים שנה הזכר חמשים שקלים ונקבה שלשים שקלים,

שנ. א) ר"מ פ"א מדה"ערכין ה"י. ב) שם ה"ב. ג) שם ה"ג. ד) שם ה"ד. ה) ערכין דף י"ב ע"א. ו) ר"מ

שלכם מעלה אני עליכם כאלו הקרבתם נפשותיכם לפני, אמר הקב"ה לישראל בזכות הערבין אני מציל אתכם מעריכת גיהנום.

ערבין פ"א ה', ר"ס פ"א מערבין, סה"מ פ"ע קי"ד, ספ"ג עשין קכ"ח.

מצוה שנה

לא יחליפנו ולא ימיר (ל"ח רמ"ו)

הזהיר הקב"ה שלא להמיר בהמה שהקדישה למוזבח בבהמות אחרות, שנאמר (ויקרא כ"ז י') לא יחליפנו ולא ימיר אותנו.

מ שנה הלכות

שנא גדרו האיסור. קיום המצוה, מי שיש לו קרבן שהוא שלו, בין קדשי קדשים ובין קדשים קלים*, ואמר על בהמת חולין אחת, או הרבה בהמות שיש לו, הרי זו תחת זו, או חליפת זו, או שאמר הרי זו תחת חטאת שיש לו בביתו ויש לו, עובר בלאו זה, ובעדים ובהתראה לוקה על כל בהמה ובהמה שהמיר, אבל אם אומר על בהמת חולין הרי זו תחת חטאת או עולה סתם, ולא הזכיר תחת איזה חטאת או עולה, אינו כלום, שצריך שיהא ההקדש שמחליף בו מפורט וידוע.^ז

בעלי מומין והדומה להם. היתה הבהמת הקדש בעלת מום, אם בשעה שהקדישה היתה שלמה או שהקדיש בעל מום עובר שחלה הקדושה נעשית תמורה ועובר, ואם קדם מום קבוע להקדשו אינו עושה תמורה ואינו עובר.^ח הכלאים והטריפה ויוצא דופן וטומטום ואנדרוגינוס אם הקדישם

ונתחייב נ' שקלים, והוא עני ואין לו אלא סלע, נותן הסלע שיש לו בידו ונפטר, ואפילו נתעשר לאחר כך אין השאר עליו חובה', ודוקא שיש לו עכ"פ סלע, אבל אם אין לו סלע ישאר הכל עליו חובה עד שיעשיר וישלם הכל'. היה עשיר בשעת הערך והעני עד שעת הערכת הכהן, לרמב"ם^ט משלם כעשיר, ולתוס' כעני כיון דבשעת ערך הכהן היה עני. עני והעשיר נותן ערך עשיר, עני והעשיר והעני נותן ערך עני.^י

שאר פרטים. ואינו משלם עד שיעמוד בדין, לפיכך מת קודם שיעמוד בדין אין היורשין חייבין, עמד בדין ומת יתנו היורשין.^{יא} והממון לבדק הבית, ונותנו לכהן הגבאי.^{יב} עכו"ם, דעת הרמב"ם דאינו מעריך, ודעת הראב"ד דמעריך כישאל.^{יג} ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, ומכל מקום אמרו חכמים^{יד} דבזמן הזה לכתחלה אין מעריכין.

שם ח"ט. ז' שם פ"ג ה"ב. ח' שם הי"ג ד'. ט' שם ה"א ה' ועיי' לח"ט. י' ערבין דף ז' ע"ב ד"ה בעידנא. יא' ר"ס שם. יב' שם פ"א ה"א. יג' שם ה"א חינוך ומנחה. יד' שם ה"ו. טו' ע"ז דף י"ג ע"א ושי"ד, ועיי' ר"ס שם פ"ח ה"ח. שנה. א' ע"י תמורה י"ג סע"א. ב' ר"ס פ"א מהלכות תמורה ה"א פ"ב ה"א. ג' שם פ"א ה"ג.

מצוה שנב

שהתמורה יהיה קדש (מ"ע קל"ז)

צוה הקב"ה להיות התמורה קדש, כלומר הממיר בהמת קרבנו בבהמה אחרת שתהיה היא קודש כקרבן עצמו, שנאמר (ויקרא כ"ז י') וזוה הוא ותמורתו יהיה קדש.

משרשי המצוה כיון שנתן דעתו ומחשבתו על בהמה זו שתתקדש קדושת הגוף חלף בהמת הקדש שלו ותחול עליה קדושה, מיד נתפסה בהמה זו בכל קדושה שיש לה לבהמת הקדש ונתפשטה הקדושה בכל חומר ההקדש. ומכל מקום לא פקעה קדושת הראשונה ממנה עד שתצא הראשונה לחולין, כי התורה קנסו כיון שעבר אמימרא דרחמנא שצוה לא להחליפנו, ואי עביר לא מהני ונשארו שניהם קודש, כי לא נעקרה הקדושה מראשונה אלא נתפשטה גם על השניה, והבן. ועד"ה כי מוסיפין מחול על הקודש, ולכן החול נעשה קודש אבל לא מקודש על החול ולא יצא הקודש מקדושתו. ובמצ"ד כתב כי שמא בהמה זו תם גלגולה (עיין מצוה שנ"א), וזה רוצה

משנה הלכות

שנב) גדרי המצוה. קיום המצוה, צוה הקב"ה שהממיר בהמה בבהמה, כמבואר במצוה הקודמת, התמורה תהיה קודש כקדושת הקרבן שתפס בה, והוא מ"ע.^א דיני תמורות קרבנות. ואין וולד בהמת הקדש עושה תמורה.^ב והנה תמורת עולה תקריב עולה, ואם לא היתה ראויה להקרבה תמכר ויביא בדמיה עולה, ונקבה תרעה עד שתפול בה מום ותמכור ותקריב בדמיה, תמורת חטאת תמות, תמורת אשם תרעה עד שתפול בה מום ויפלו דמיה לנרבה, תמורת שלמים תקריב שלמים, תמורת

תודה תקריב תודה אלא שאינה טעונה לחם, תמורת פסח שהממיר קודם חצות בע"פ תרעה עד שתפול בה מום וימכור ויביא בדמיה שלמים, לאחר חצות היא עצמה תקריב שלמים, בכור ומעשר תמורתן ירעו עד שתפול בהם מום ותאכלי. תמורת הבכור לכהנים והמעשר לבעלים.^ג כל התמורות שהיו בעלי מומין קבועים מתחילתן הרי אלו יפרו ואינן יוצאין לחולין לכל דבר שיהו מותרין בגזיה ועבודה לאחר פדיון, שהקדישה חלה על בעלת מום קבוע שנאמר רע בטוב.^ד בהמה שהקדישה חצייה עולה וחצייה שלמים תמורתה כמדה.^ה

שנב. א) ר"ס פ"א מזהלות תמורת ה"א. ב) שם פ"ו. ג) שם פ"ג ה"א. ד) שם ה"ב. ה) שם ה"ה. ו) שם ה"ג.

מצות המלך

לדחותה, לכן מומין השי"ת לזה הממיר אחרת כיוצא בראשונה והיו שניהם קודש ועולים ע"ג המזבח ונתקנו שניהם, כי הוא ית"ש חשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח. ולכן אין דין תמורה בעופות. ואף על פי שכל המצות חוקי התורה הן ראוי אתה להתבונן בהם, כל שאתה יכול ליתן בהם מעם תן (רמב"ם ו"ל).

מראה מקומות עיין מצוה שנ"א.

מצוה שנ"ג

ערכי בהמה (מ"ע קל"ח)

צוה הקב"ה לרדן בדין ערכי בהמה כמו שצותה התורה, שנאמר (ויקרא כ"ז י"א, י"ב) והעמיד את הבהמה לפני הכהן והעריך הכהן אותה.

משנה הלכות

שאלה בתמורה. ואין נשאלין על התמורה דהא אפילו בטעות חל התמורה, ומיהו אם שאל על גוף הקרבן והתירו לו ויצאה לחולין למפרע גם התמורה הותרה, דמאחר דאין העיקר קדוש תמורתה אין לה כמה לתפוס הקדושה^א. ובמקום אחר^ב נסתפקתי אם לוקה כהאי גוונא על התמורה כיון דעבר אמימרא דרחמנא קודם ששאל, או דיילא כיון ששאל הוכרר הדבר ולא עבר. תוך כדי דבור לאו כדבור דמי בתמורה^ג.

שאר פרטים. ואין תמורה בקרבן צבור^ד. ואינו נוהג בעופות^ה. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, והעובר ולא נהג קדושה בתמורה בטל עשה זו לבד האיסור דמשחמש בקדשים.

שנג) גדרי המצוה. קיום המצוה, המקדיש בהמה טהורה תמימה לבדק הבית, אף על פי שעבר על עשה מה שעשה עשוי וחלה קדושה עליה ונפדית כשהיא תמימה, ומעריך אותה הכהן בדמיה והדמים יפלו לבדק הבית, ואין הפודה פודה אותה אלא להקריבה למזבח, לפי מה שהיא ראויה, שכל דבר הראוי למזבח אינו יוצא מידי מזבח לעולם^א. וכן המקדיש את בהמתו סתם, או שהקדיש את נכסיו סתם, רואין כל בהמה תמימה הראויה להקריב על גבי המזבח זכרים ימכרו לצרכי עולות והנקבות לצרכי שלמים, ויקריבו אותן והדמים יפלו לבדק הבית, שסתם הקדשות לבדק הבית^ב. הקדיש תמימה למזבח ונפל בה מום, או שהקדיש טמאה הרי זו נערכת בשויה בין טוב

(ז) שם פ"ד מהלכות נדרים ה"ו. (ח) מסכת נזיר דף ל"ב ע"א ותוס' שם ל"ג ע"א ד"ה וביה, וחובא במל"ס ה"י ערכין פ"ו הל"ד ובמנ"ח. (ט) עיי' כעין זה בשו"ת משנה הלכות ח"י סי' קל"ט. י' עיין קצוה"ח סימן רנ"ה פ"ק ב' סני"ח. י"א ר"ס פ"א מהל' תמורה ה"א. י"ב שם ה"א. שנג. א' ר"ס פ"ה מהל' ערכין ה"ה. ב' שם ה"ו.

משרשי המצוה בכאן הודיעך כח הקדושה, שאפילו הקדיש בהמה טמאה (שהיא היפך קדושה) או בעלת מום שאינם ראויים לקרבן ואינם עולין לרצון על מזבח ה', על כל פנים נתפסה בהם קדושה ואסורה להוציאה לחולין בכרי, אלא צריך לפדותה ולקנות בהמה אחרת במקומה בדמיה ולהעלותה על המזבח לקרבן ריח ניחוח. ואם בהמה טמאה הקדיש, דמיה לבדק הבית. ועד"ה להודיע כי קדושת ישראל מתפשט בכל אברי האדם, ואפילו ח"ו רשע שהוא טמא לגמרי או בעל מום שחטא לאלקיו מכל מקום קדושת ישראל עליהם ואינם יוצאין לחולין, אלא ילך לכהן שהוא גדול הדור ויערכנו ויתן לו תשובה, וכערך הכהן יהיה בתשובה ותפלה וצדקה חטאו יפרוק. ולכן המצוה להעמידו כשהוא חי דוקא, לרמו לשוב יום אחד לפני מיתתו, דאין תשובה לאחר מיתה, אבל כל זמן שהוא חי אפילו גוסס ששב והתודה מקבלין אותו.

בסוהת י"ד תפורה ל"ב, ר"ס פ"ה מערכין, פה"ט ס"ע קפ"ו, ספ"ג עשין קנ"ט.

משנה הלכות

ובין רע והרמים יפלו לבדק הבית. פדה אותה המקדיש או אשתו או יורשו מוסיף חומש¹, וכופין הבעלים לפתוח ראשון בפדיה². דיני פדיון הקדש. הקדש אינו נפדה אלא במעות או במטלטלין ולא בקרקעות ועבדים ושטרות³. החומש צריך גם כן במטלטלין⁴, ואין החומש מעכב⁵, והחומש נעשה הקדש⁶. ושמן החומש מלכר כלומר בעד שוה ד' גותן חמשה⁷. העמדה והערכת. כל המקדיש בהמה בין טהורה ובין שאינה טהורה, בין קדשי בדק הבית ובין קדשי מזבח שנפל בה מום או תמימה

הראויה ליקרב כמו שנתבאר וצריך לפדותה, הרי זו צריכה העמדה והערכה בבית דין, לפיכך מתה קודם שתערך ותפדה אין פודין אותה ותקבר⁸. שחט בה שניים או רוב שני סימנין ועדיין היא מפרכסת הרי היא כחי לכל דבריה ונערכת כמו שהיא ונפדיה⁹. ויש חולקין¹⁰ כיון שנשחטה בשחיטה כשרה מתה היא. מתה לאחר שנערכית אף שלא נתן המעות הרי זה פודה, ועיין תוס' חולין קל"ה ע"א ד"ה והא, וצ"ע. הקדיש בהמה שחוטתה או נבילה, וכן המקדיש אוזנין ותרגולין, נפדין כמטלטלין, ואפילו מתו ואין צריכין העמדה והערכה מחיים¹¹.

ג) שם ח"ג י"א. ד) שם ח"ג. ה) שם ח"א. ו) שם פ"ו ח"א. ז) שם ח"ב. ח) שם ח"ג. ט) שם ח"ב. י) שם פ"ד ח"ה. יא) שם פ"ה ח"ב. יב) שם ח"ג. יג) תוספות בבא קמא דף ע"ו ע"א ד"ה שהיטה שאינה ראויה, וחובא במל"ט שם. יד) מנ"ח.

מצות המלך

מצוה שנד

ערכי בתים (מ"ע קל"ט)

צוה הקב"ה לדון בערכי בתים שהקדישום הבעלים ורוצים לפרותם מיד ההקדש שיעדיך אותם הכתן ונותן הערך ועוד חומש, שנאמר (ויקרא כ"ז י"ד) ואיש כי יקדיש את ביתו קדש לה' והעריכו וכו' ויסף חמישיתו וגו'.

משרשי המצוה מה שכתבנו במצות שנ"ב שנ"ג. ומעם שהבעלים מוסיפין חומש, כי אדם אחד שלא היה לו הקדש זה מעולם פודה בשויו, שהרי מקדיש המעות תמורת ההקדש ומעלהו בכך. אבל אם פודה אדם ההקדש שלו, לא די לפדותו בשויו, מה העלאה יש להקדש. והא דצריך חומש דוקא דבר זה יש בו חכמה עמוקה, כי לא נקרא תוספת רק החומש, כי אין הב' תוספת על הא' ואין ג' תוספת על הב' ואין ד'

משנה הלכות

כללים. ונוהגת מצוה זו בזכרים ונקבות בזמן הבית, ובזמן הזה אם הקדיש יחללו על שוה פרוטה, ואין להקדיש לכתחלה בזמן הזה^ט.

שנד) גרדי המצוה. קיום המצוה. המקדיש את

ביתו, בין שהיה הבית מבתי ערי חומה ובין שהיה מבתי החצרים, נערך בשויו בין טוב ובין רע, והדמים הם לבדק הבית, ואם פדה אותו המקדיש או אשתו או יורשו הרי זה מוסיף חומש על יד פדיונו^א.

דיני פדיון. וההערכה צריכה להיות על פי עשרה אנשים זכרים,

ואחד מהם כהן^ב. וכופין הבעלים לפתוח ראשון ולומר בכך וכך אני נותן לפדיון,

אם נמצ' מי שמוסיף עליו וגואל אותם יגאל ואם לאו אומרין לו הגיעתך ויתן מה שאמר, ואינו פותח בפתות מד' פרוטות כדי שיהא החומש שמוסיף פרוטה^ג. ואינו נפדה אלא במעות או במטלטלין^ד. ויכולים היורשין או בעלי הבתים לגאלו לעולם מיד ההקדש^ה, ואין היובל מפקיע מיד ההקדש^ו, גאלו אדם אתר מיד ההקדש אם היה מבתי החצרים והגיע היובל והוא ביד הגואל תחור לבעליו ביובל ואם תחור והקדישו הגואל קודם היובל יצאה ביובל לבעלים הראשונים, כיון דהגואל האחר אין לו רשות זכות בעלים על זה רק עד היובל מה לי קנה מיד הדיוט או מיד הקדש מאחר שבעלים הראשונים יש להם זכות

טו חזקת. שנד. א) ר"מ פ"ה מהל' ערכי ח"ב. ב) שם פ"ה ח"ב. ג) שם פ"ה ח"א. ד) שם פ"ו ח"א.

ה) שם פ"ה ח"ב. ו) מנחת.

תוספת על הג'. ודבר זה מפני כי השטח הוא שנקרא שלם מפני שיש לו ד' קצוות, ולפיכך לא יקרא חלק ר' תוספת, אך חלק חמישי נקרא תוספת שנתוסף על השטח השלם. ולכן כאשר צותה התורה להוסיף מוסיף חומש, שהרי חמישי הוא תוספת (א"ז בגור ארי').

ערכין פ"ב, ר"ט פ"ה מערכין, פה"ט פ"ע קע"ו, פמ"ג עש"ק ק"ז.

מצוה שנה

ערכי שדות (מ"ע ק"מ)

צוה הקב"ה לדון ברין ערכי שדות, כלומר המקדיש שדהו ורוצה לפדותה מיד ההקדש צריך שיתן בערך הקצוב בתורה, שנאמר (ויקרא כ"ז ט"ז) ואם משדה אחזתו יקדיש איש לה' והיה ערכך לפי זרעו.

משרשי המצוה מה שנתנה תורה שכום קצוב לקרקע בין רע ובין טוב, ולא לפי ערך שיווי הקרקע, כדי שיקבע אדם בלבו שהארץ אינו שלו אלא של הקב"ה שנתנה לו לפי

משנה הלכות

מיר שנגאל מהקדש וחוזר להם ביובל, כללים. ונוהג בארץ ישראל בזכרים א"כ גם הגואל אינו יכול להקדישו ונקבות וגם בזמן הזה לענין פדיון הקדש ולחללו על פרוטה יותר'.

אינו ברשותו. ודרשו רז"ל מדאמר כי יקדיש ביתו ולא אמר

בית לומר מה ביתו ברשותו אף כל ברשותו, יכול להקדיש יצא המקדיש דבר שאינו ברשותו אף על פי שהוא שלו וכגון גזל ולא נתיאשו הבעלים שניהם אינם יכולים להקדיש, זה לפי שאינו שלו וזה לפי שאינו ברשותו, ודוקא במטלטלין, אבל קרקע בחזקת בעליה עומדת ויכולים הבעלים להקדיש, וגם במטלטלין שהפקידם אם יכול להוציאם בריינים הרי זה מקדישן^א.

שנה) גררי המצוה. המקדיש שדה אחוזתו שירשה ממורישיו שהיה להם משעת חלוק הארץ על ידי יהושע בן נון ע"ה, אחת שדה טובה ואחת שדה רעה, פדיון הקדשו שוה^ב, זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף^ב.

חשבון כסף הפדיון. והסכים חמשים היינו מ"ט שקלים למ"ט שנים שבין יובל ויובל, ולפי החשבון הזה פודה לפי השנים, למשל הקדישו

(ז) ר"ם שם היד ומנחת. (ח) ב"ק פ"ט ע"ב ב"מ ו' ע"א. (ט) ר"ם שם פ"ו הכ"ב כ"ד חזקוני. (י) ר"ם שם הכ"ג. (יא) מנחת חינוך. שנה. (א) ר"ם פ"ד מהל' ערכין ה"א. (ב) שם ה"ב.

שעה לעברה ולהחיות בה את נפשו ונפש ביתו. ולכן נתנה תורה סכום קצוב בזרע חומר שעורים אחד המקריש בחולת המחוז ואחד המקריש בפרדיסות סכסמי, כלומר בין המקריש הפחותה שבקרקעות ובין מעולה שבקרקעות תשלומן אחד הם, חמשים שקל כסף, ולא לפי שיווי כי ממילא אינו שלו. ובאה הסכום חמשים שהוא סלע ופונדיון לשנה עד היובל. והכל לרמו הנ"ל, כי אין לו הקרקע אלא עד שנת היובל והוא כמקריש דבר שאינו שלו. גם לרמו על חמשים שערי בינה הנמשכים לשדה, ולכן אין צריך להוסיף חומש בשדה, כי רק על שלו מוסיף חומש, ולכן לשון גאולה להודיע שהיא משועבדת תחת רשות הקדושה, ורמו נפלא שהנחלות האמתיות הם למעלה. (רמ"ה וד"ע).

ערכן פ"ו-ו"ה, ר"מ פ"ד מערכין, פה"מ פ"ע ק"ו, ספ"ג עשין ק"א.

משנה הלכות

ביובל, גאלה בתו או קרוביו או נכרי מיד הגזבר בדמים הללו, ולא גאלה בעליה הראשונים מידם, עומדת ביד הלוקח עד היובל וביובל חוזרת אל יד הכהנים של אותו משמר שהיובל פוגע בו ומתחלקת ביניהם". בא לגאלה פחות משתי שנים לפני היובל אינה נפדית בגרעון, אלא צריך שיתן חמשים שקל כסף לחומר שעורים^ט. היה המקריש כהן או לוי והקדיש משדי אחוזתם שירשו הכהנים הלויים, גואל לעולם אפילו לאחר היובל ואין היובל מפקיע.

שדה מרשין או אילנות. המקדיש שדה טרשין שאינו ראוי לזריעה פודין אותה בשוייה, וכן המקדיש אילנות בלבד^א. לא פדו אילנות אינם יוצאים לכהנים ביובל^ב.

בשנת עשרים ליובל נותן כ"ט סלעים, ועוד סלע אחד שנחלק לכל השנים, נמצא פונדיון לכל שנה להוסיף על הסלע, סך הכל סלע ופונדיון לשנה, ולפי חשבון זה לעולם^ג. והבעלים מוסיפים חומש גם על זה^ד. החומר שאמרנו היא הכור, ומחזיק ל' סאין, מקום שיש בו ג' אמה על ג' אמה הוא בית סאה שהם אלפים ות"ק אמות כתשבורת, נמצא שהמקום שראוי לזרוע בו חומר שעורים שהוא ל' סאין יש בו ע"ה אלף אמות כתשבורת^ה, וכשמודדין אין מודדין אלא מקומות הראוין לזריעה. והפודה באמצע השנה אינו מגרע בעבור החדשים, דאין מחשבין חדשים להקדש^ו.

שאר פרטי דינים. לא גאלה המקדיש וגאלה בנו חוזרת לאביו

ג) ר"מ שם הי"ג ה'. ד) שם הי"ה. ה) שם הי"ד. ו) שם הי"ג. ז) שם הי"ח. ח) שם הי"ב כ"ד. ט) שם הי"ב. י) שם הי"א. יא) שם הי"ג. יב) שם הי"ה.

מצוה שנו

שלא לשנות קדשים (ל"ח רמ"ז)

הזהיר הקב"ה שלא לשנות הקדשות מזה על זה, כגון מבכור לעולה ולא מעולה חטאת וכדומה לו, שנאמר (ויקרא כ"ז כ"ו) אך בכור אשר יבוכר לה' בבחמה לא יקדיש איש אותו, ובא הפי' המקובל שלא יקדיש לקרבן אחר, אלא יניחנו כמות שהוא.

משרשי המצוה מה שנתבאר בדין תמורה (מצוה שנ"א). ובא להודיענו שלא נחשוב שלא אסרה התורה להחליף אלא להוציא מקדושה לחול, אבל לשנות מקודש לקודש מותר לשנות דכל קדושות לה' הם, וכל שכן מקדשים קלים לקדשי קדשים שנתעלה בקדושתה, לכן בא הלאו מפורש שלא לשנות. כי מעלות יש בקדושה לא ראי זה כראי זה, וכל שנתפס עליו קדושה אחת אין לשנותה לאחרת, אפילו אם רוצה להביאה

משנה הלכות

מקדשי בדק הבית לקדשי מזבח, ולא קדשי מזבח לקדשי בדק הבית, והמנ"ח כאן כתב ונראה דאסור לשנות גם מקדשי בדק הבית לקדשי מזבח ע"ש והדבר מפורש כן בסמ"ג ולא צריך לסבא, הכלל כל דבר שנתקדש לקדושה שהוא אין משנין אותו לקדושה אחרת*. הערמה בוולדות קדשים ובבכור. ואין מערימין על בהמת

הקדש להקדיש העובר קודם שנולד לקדושה אחרת, כי וולדות קדשים במעי אמן הם קדושים ואינו יכול לשנות*. בכור במעי אמו יכול להקדישו לעולה או לקרבן אחר וה"ז נתפס בקדושה זו שהקדישה, שהבכור במעי אמו חולין הוא וביציאתו הוא מתקדש, רבפטור רחם תלה רחמנא, ומיהו אינו יכול להקדישה

שרה מקנת. המקדיש שרה מקנתו פורין אותן בשויין ובעלים ומוסיפים חומש, וכשיגיע היובל תחזור השרה לבעלים הראשונים בכל אופן ואינה יוצאה לכהנים, שהרי לא הקדיש זה אלא הרשות שהיה לו בשרה ז"י. כללים. ונוהג בזכרים ונקבות בזמן הבית, ובזמן הזה, הכל כערכי הבית*.

שנו) גרדי האיסור. אסור לשנות את הקדשים מקדושה לקדושה, בין מחמור לקל ובין מקל לחמור, כגון מקדשי קדשים לקדשים קלים, ומקדשים קלים לקדשי קדשים, או מקדשי קדשים לקדשי קדשים, ומקדשים קלים לקדשים קלים, ואם אמר עולה זו יהא שלמים או להיפוך עובר בלאו, וכן אין משנים

(ג) שם הכ"ו. (ד) עין הינדק. שנו. (א) ר"ס פ"ד מה' תמורה ה"א. (ב) שם ה"ג.

מצות המלך

לקרבן גבוה ממנו ולהעלותו בקדושה לא חלקה התורה, שאם נתיר לו לשנות לא יבחין. גם כי לפעמים ירצה לשנות ולפמור עצמו בקרבן שכבר הקדיש על החוב שנתחייב לאחר כן, וירדה תורה לסוף מחשבת האדם. ועד"ה כי המלך חלק מתנותיו לעבדיו כמ"ש את קרבני לחמי לאשי, וכולם נחלקים למשמרות, אלפים ורבבות מלאכי מעלה משרתי א-ל, וכיון שהקדישה לקרבן זה זכו בה בני משמרתה ולא יוכל להחליף.

ערכין כ"ט תמורה ל"ב. ר"ט פ"ד תמורה, פ"ח ל"ח ק"ו, פ"ג לאוין שפ"ו, א"ח ס' קנ"ג ויד"ד ס' רנ"א-נ"ב-נ"ט.

מצוה שני

דיני חרמים (מ"ע קמ"א)

צוה הקב"ה לרון בדיני חרמים שהחרים אדם, הן לה' לבדק הבית או סתמם לכהנים, ושאר פרטי דינים, שנאמר (ויקרא כ"ו כ"ח) אך כל חרם אשר יחרם איש לה' וגו'. משרשי המצוה לכאן עוד קניני הקדש המקדיש דבר מכל אשר לו, ולמדנו שכל המקדיש לה' בחרם דבר משלו בין אדם ובין בהמה ובין שדה אחוזתו שלא יהיה כשאר

משנה הלכות

שלמים לפי שקדושת שלמים למטה מקדושת בכור, וכדיעבד אם קדשה שלמים הרי הוא שלמים. אמר על הבכור עם יציאת רובו יהיה עולה הרי זה בכור ואינו עולה, כיון ששניהם באים כאחד דברי הרב קודמין, ואינו עובר בלאו.
כללים. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, וגם בזמן הזה, ואין לוקין על לאו זה לפי שאין בו מעשה. ועיין יד"ד ס' רנ"א רנ"ב ורנ"ט אי משנין מצדקה לצדקה ומתנות עניים אי מותר לשנות.

שני) שני מיני חרמים. אדם שהחרים מנכסיו בסתם ולא פי' למי, הרי זה ינתנו לכהנים שבאותו משמר, ואם אמר בפירוש לבדק הבית הרי אלו לבדק הבית. מה בין חרמי כהנים לחרמי שמים (בדק הבית נקראו חרמי שמים), שחרמי שמים הקדש ונפדין בשוויין ויפלו הדמים לנדרה והנכסים יוצאין לחולין, חרמי כהנים אין להם פדיון לעולם אלא ניתנין לכהנים כתרומה.
שאר פרטים. ושואלין על החרמים בחרמי שמים, או

שלמים לפי שקדושת שלמים למטה מקדושת בכור, וכדיעבד אם קדשה שלמים הרי הוא שלמים. אמר על הבכור עם יציאת רובו יהיה עולה הרי זה בכור ואינו עולה, כיון ששניהם באים כאחד דברי הרב קודמין, ואינו עובר בלאו.
כללים. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, וגם בזמן הזה, ואין לוקין על לאו זה לפי שאין בו מעשה. ועיין יד"ד ס' רנ"א רנ"ב ורנ"ט אי משנין מצדקה לצדקה ומתנות עניים אי מותר לשנות.

הקדשות שיפדו, כי אלו הם חרמים לכהנים ואין להם פדיון עור. והמחרים מן האדם שאינו שלו, כגון הנלחמים על אויביהם ונודדים לה' אם נתן נתן את העם הזה או ימיתו כל החרם הנמצא בהם, כי לא היה דעת הנודד לתת לכהנים החרם ההוא אלא להחרימו בהחלט ולהפסידו. ולפי שמיני החרם שנים הם חרם לתתו לכהן וחרם מההשחתה וההפסד, וצותה התורה כנגד חרם הראשון אמר אך כל חרם אשר יחרם איש וגו' לא ימכר ולא יגאל, ועל השני אמר כל חרם אשר יחרם וגו' מות יומת. ומזה המין היה חרם יריחו.

ערכין כ"ח, ר"מ פ"ו ז ח, מערכין, פה"מ מ"ע קמ"ה, סמ"ג עשין קל"ב.

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

מרחמין עליו ועל זה וכיוצא בזה אמרו חכמים חסיד שוטה מכלל מבלי עולם, אלא כל המפזר ממונו אל יפזר יותר מחומש ויהיה כמו שצוו הנביאים לכלל דבריו במשפט, בין בדברי תורה ובין בדברי עולם, אפילו בקרבנות שאדם חייב בהן הרי חסה התורה על ממון ישראל ואמרה שיביא כפי מיסת ידו, ק"ו לדבר שלא נתחייב בו אלא מחמת נדור ונדבת לבו צריך שלא ינדור אלא כראוי לו, שנאמר איש כמתנת ידו ככרכת ה' אלקיך אשר נתן לך. ומה אם לגבוה אין אדם רשאי להתרים כל נכסיו על אחת כמה וכמה שיהיה אדם חס על נכסיו ולא יהא מזולזל ומפקיר נכסיו ואפילו לצורך ויהא מצמצם למזונותיו, ק"ו מהקדש (ראב"ד ור"ש ספרי בהר פ"ה). ונוהג בזכרים ונקבות בזמן שהיובל נוהג לענין שדה, ולענין מטלטלין אפילו בזמן הזה בכל מקום.

בחרמי כהנים לפני שבאו לידי הכהנים, ככל דבר הנקדש בפה. המחרים בזמן הזה מטלטלין סתם הרי אלו נותנים לכהנים הנמצאין באותו מקום, אבל אם החרים שדה בארץ ישראל סתם או שהחרימה לכהנים אינם חרם, שאין שדה חרם נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג, החרים לכהנים קרקע בחוץ לארץ ואפילו בזמן הזה הרי הוא כמטלטלין בארץ ישראל ותנתן לכהנים, והרי הם כחולין לכל דבר אצל הכהן ואינה חוזרת לבעלים הראשונים לעולם.

שלא יחרים כל נכסיו. ולעולם אל יחרים אדם ולא יקדיש כל נכסיו, והעושה כן עובר על דעת הכתוב שנאמר מכל אשר לו, ולא כל אשר לו, ואם החרים הרי זה חרם, ומכל מקום אין זה חסידות אלא שטות שהרי הוא מאבד כל ממונו ויצטרך לבריות, ואין

מצות המלך

מצוה שנח

שלא למכור שדה החרם (ל"ת ר"ז)

הזהיר הקב"ה שלא ימכור שדות וקרקעות ומטלטלין שהחרימו אותן הבעלים, אלא ינתנו לכהנים שבאותו משמר, שנאמר (ויקרא כ"ז כ"ח) לא ימכר.

משרשי המצוה לפי שהמחרים דבר מנכסיו מקצתם או כולם נתבין זה להוציא מרשותו לגמרי שלא יהנה בהם עוד שום הנאה, אלא ישארו ברשות ארון הכל ית' והם קדש קדשים לה'. מיד שהחרים נכנס ברשות ה' ולא יכול למכרו והוא אסור בהנאה, ולכן החרם הוה הוא לה' בלבד, אלא שהוא ית"ש צוה שיתנוהו לכהנים שהם משרתיו עושי רצונו חלף עבודתם, כמ"ש

משנה הלכות

דעבר אמירא דרחמנא הכי נמי לוקה^א. פרטי דינים. ומשבא ליד הכהנים הרי הוא חולין ומותרין למכור ולהשתמש בו ככל חולין^ב. ואין אדם יכול להחרים רק מה שהוא שלו לגמרי, כגון שדה אחוזה או מטלטלין או אפילו עבדו או שפחתו, אבל אין אדם מחרים בנו ובתו ולא שדה מקנה, שאין אדם מחרים דבר שאין גופו שלו^ג.

שדה של כהן. קנה שדה חרם מכהן, ואפילו היה הלוקח בעלים

ראשונים שהיה שדה שלו שהחרים ונתן לכהן וחזר וקנאו והקדישו, חוזרת לכהן שמכרה ביובל, שנכסי כהן אינם נמכרים לעולם ואין שדהו נחרם, וכהנים ולוים אין מחרימין דכתיב אחוזת עולם הוא להם, וגם מטלטלין אין מחרימין^ד, אבל קדשי בדק הבית מקדישין^ה.

שנח) גדרי האיפור. המוכר שדה החרם, והוא

הדין שאר קרקעות ומטלטלין שהחרים אותן, עובר בלאו, אלא ינתנו לכהנים שבאותו משמר בלי שום תשלום כסף, כי השי"ת זכה להם החרמים לעולם^א. ודוקא חרמי סתם, דאלו החרים בפירוש לבדק הבית הרי זה לבדק הבית^ב. ודע דאין חלוק בין אמר קדשי בדק הבית או חרמי בדק הבית כי השמות נפרדים והענין אחד.

עבר ומכר. עבר ומכר אין כמעשיו כלום וחוזר המכר^ג, ולענין המעוה אי הוה מתנה או חייב להחזיר לו המעוה תלוי בדין המקדש אחותו אי אמרינן מעוה מתנה או חייב להחזיר, נ"ל. ואין לוקין על לאו זה, ולרבא דס"ל בכל מקום אי עביר לא מהני ולקי משום

שנח. א) ר"מ פ"ו מהל' ערכין ה"ד ה'. ב) שם ה"א. ג) מנ"ח. ד) ר"מ ה"ל בכורות פ"ו ה"ה וז"ל שם חובא במנ"ח. ה) ר"מ ה"ל ערכין שם ה"ה. ו) שם ה"ב כ"א. ז) שם ה"ו. ח) מנ"ח מצוה שניז' ע"פ גמרא דרש"י ערכין

כל חרם בישראל להם יהיה. ומוזה המעם כל מה שיחרימו הכהנים וחללים אין החרם חל עליו, כיון שהקב"ה נתן להם נכסים חרם של אחרים כל שכן של עצמם שיחרימו שהם כאלו קבלם. ועוד כי נכסי הלויים אינם שלהם ואין להם אחוזה אלא של ה' שנתן להם, ואין אדם מקדיש דבר שאינו שלו. ועוד כי החרם הוא ענין השחתה וקללה ר"ל, והכהנים ולויים הם ברוכי ה' ואין הקללה שורה במקום ברכה, וכהנים משלחן גבוה קא זכו, מקור הברכה הוא.

ערכין כ"ה תמורה ה', ר"ס פ"ו מערכין, פה"ס ק"י ק"א, ספ"ג לאוין רנ"א רנ"ב

מצוה שנט

לא יגאל (ל"ה ר"ה)

הזהיר הקב"ה שלא להגאל נכסים המוחרמים אלא ינתנו לכהנים, שנאמר (ויקרא כ"ז כ"ח) ולא יגאל. משרשי המצוה מה שכתבנו בקודמת, כיון שהחרימו יצאה מרשותו לגמרי ונכנסו לרשות גבוה וא"א לגאלם עוד. ועד"ה כי החרם הוא מין מארה, כמ"ש והיית חרם כמוהו

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

שאר פרטים וכללים. ומבואר בתוסי' תמורה ל"ב דחרמי כהנים דוקא באמר הרי זה חל עליו שם חרם, אמר הרי עלי אינו חל, ולא אמרינן בזה אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, ויכול לחזור בו. המחריס חצי עבדו הוא והכהן שותפין בו. ואיתא בשאלה ככל הקדש פה"א. ולא זו, וכן הלאו דלא יגאל, נוהגים בזמן הזה בזכרים ונקבות, שהמחריס בזמן הזה קרקע או מטלטלין בכ"מ נותן לכהנים ואע"פ שאינו נוהג שדה החרם בארץ ישראל אלא בזמן שהיובל נוהג (כמצוה שני"ז)^ב.

שנט) מחות המצות. אדם שהחריס שדהו או קרקעות ומטלטלין לכהנים, אסור לגואלם לעולם אלא נותנן לכהנים^א. עבר וגאל. ואם גאלם אין במעשיו כלום, ונשארו חרם ועבר על לאו דלא יגאל ואין לוקין עליו^ב. ונטפיקתי שאם גאל אי מעות הוי מתנה כדין מקדש אחותו דאדם יודע שאין קדושין תופסין בה וגמר ונתן לשם מתנה, הכי נמי אדם יודע שאסור לגאול ואין במעשיו כלום והמעות גמר ונתן לשם מתנה, או דילמא המעות חוזרים,

כ"ט ע"א. ט) ע"א ד"ה האמר עולא, וחובא במנ"ח מצוה שני"ז. י) שם ח"יו. יא) מנ"ח מצוה שני"ז. יב) ר"ס שם פ"ה ח"יא, וע"י מנ"ח מצוה שני"ז. שנט. א) ר"ס פ"ו מנ"ח ערכין ח"ד. ב) מנ"ח.

הנאמר בע"ז, והמחרים נכסיו הכניסם ברשות כחות החיצוניות שנקרא חרם, והם אותיות רמ"ח, שהמועל בחרם נכנס ברמ"ח אבריו כענין עכן בן זרת. ומה תבין הכתוב כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה מות יומת. כלומר שרמזה התורה שיש בחייד בית דין שאם יחרימו את האדם יכולים להמיתו לפי הוראת שעה, ואם יחרימו אדם את עצמו אם לא התירוהו באים כחות הטומאה ונכנסים לתוכו בשעת מיתה. ולכן אמרו רז"ל סוקלין את ארוננו כדי שיקבל ענשו ויתכפר לו. וה"ה אם החרימו אותו אחרים כדן ולא התירוהו נדחה מכל רמ"ח אברים עליונים שמצוות עשה נאצלים מהם עד שישוב וירחמהו. חר"ם אותיות רח"ם ואותיות רמ"ח (ועיין רדב"ז במצ"ד וחינוך).

מראה מקומות עיין מצוה שנית.

משנה הלכות

כללים. וכתב החינוך ואין ספק כי לאו זה נוהג היום, שהמחרים בזמן הזה קרקע או מטלטלין בחור"ל שניתן לכהנים ולא יגאל, ואע"פ שאינו נוהג שדי החורמים בארץ אלא בזמן שהיובל נוהג, ונוהג בזכרים ונקבות. ודע דאע"פ שהקדשות והחורמים והערכין מצות וראוי לאדם לנהוג עצמו בדברים אלו כדי לכופ את יצרו ולא יהיה כילי ויקיים מה שצוה הנביאים כבוד את ה' מהונך, אעפ"כ אם לא הקדיש ולא העריך ולא החרים מעולם אין בכך כלום, הרי התורה העידה ואמרה וכי תחל לנודר לא יהיה כן חטא', ולכן כל ערום יעשה ברעת ולא יכשל ח"ו בעון חרמות.

ואין הזמן מסכים לברר הדבר, ועיין לעיל מצוה שנ"ח. חרמי שמים. וחרמי שמים (היינו לבדק הבית) נפדה בשווי ויפלו הרמים לבדק הבית ויצאו הנכסים לחולין, ורק בחרמי כהנים אמרינן ולא יגאלי. שאר פרטים. כהן שזכה בשדה חרמים ומכרה חזרת לו או לזרעו ביוכל שנאמר לכהן תהיה אחוזתו, מלמד ששדה חרמו לו כשדה אחוזתו לישראל. מי שהחרים כל נכסיו, אע"פ שאינו רשאי (עיין מצוה שני"ז), לוקחין ממנו כל מה שיש לו ואפילו תפילין שבראשו ואין צריך לומר כלי אומנתו ובגדיו, שהכל חרם וכן בהקדש".

מצוה שס

מצות מעשר בהמה (מ"ע קמ"ב)

צוה הקב"ה לעשר כל הבהמות המהורות, שהם בקר וצאן ועוים, הנולדים בעדר בכל שנה ושנה ולהביא המעשר לירושלים ולחקריב החלב והדם למזבח ולאכול שם הבשר, שנאמר (ויקרא כ"ז ל"ב) וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהיה קדש לה'.

משרשי המצוה שהא-ל ב"ה בחר בעם ישראל להיות כולם עוסקי תורתו ויודעי שמו, והיות שרוב בני אדם נמשכים אחר החומר בשגם הוא בשר ולא יתנו נפשם בעול התורה ובעסקה תמיד, סבב הקב"ה להעלות כל איש מעשר שנה שנה למקום עסק התורה והחכמה שם, והיא ירושלים ששם הסנהדרין, ונעלה שמה מעשר תבואותינו בד' שני השמטה

משנה הלכות

(שס) איזה וולדות חייבות במעשה. מצוה עשה על כל ישראל, כהנים לויים וישראלים, לעשר הוולדות מבהמות טהורות הנולדים להם בכל שנה^א, בין תמימים ובין בעלי מומין, חוץ מכלאים וטרפה ויוצא דופן ומחוסר זמן ויתום שמתה או שנשחטה אמו עם הלידה^ב. וטומטום ואנדרוגינוס מחלוקת הפוסקים^ג, וכן ספק פטור, ועיין תי"ט ומנ"ח.

קדושתו. מעשר הראוי להקרבה מקריבין אותו בבית המקדש דמו וחלבו, והבשר נאכל לבעלים, ומעשר בעלי מומין נאכל לבעלים בכל מקום ונשחטים בכל מקום, ואין לכהן כלום במעשר של ישראל, ומיהו אסורים בגיזה ועבודה כשאר קדשים ונאכלין בקדושת מעשר^ד.

איזה בהמות מתעשרות זו על זו. נוהג בבקר ובצאן, ואין מתעשרין מזה על זה, בכבשים ובעיזים ומתעשרין מזה על זה^ה. באחד באלול ר"ה למעשר בהמה, ואין מתעשרין הנולדות משנה זו על חברתה^ו. ומתעשרין בשלש גרנות, בפרוס החג, ובפרוס הפסח, ובפרוס העצרת (פרוס ר"ל שתי שבועות קודם, פרוס מלשון פרוסה), והגורן טובל כלומר שאסור למכור מזמן הגורן עד שלא יתעשר, וקודם זמן הגורן מותרים לאכול ולשאל ולמכור, ומשהגיע זמן הגורן אסור עד שיתעשר^ז.

ולד מפרכסת. ויש להסתפק בשחט בהמה ועדיין מפרכסת, דכתיב היא לכל דבריה, וילדה ולד אי חייב לעשר, דהא היו היא ואמו שעה אחת בעולם

שם. א) ר"ס פ"ז מהל' בכורות ה"א. ב) שם הי"ד. ג) עיין מגילת תע" ר"ס שם ורע"ב ותו"ם בכורות פ"ט ס"ד. ד) ר"ס שם הי"ד. ה) שם פ"ז הי"ד. ו) שם ח"ה ו' ז) שם ח"ז ה'.

מצות המלך

שמעשר שני ונמנע רבעי נאכל בירושלים, ובהכרח ילך לשם בעל הממון וילמוד תורה וישאוף מרוח הקדושה, או ישלח שם אחד מבניו שילמוד תורה בירושלים ויהא ניוון באותן פירות, ומתוך כך יהיה בכל בית ובית עכ"פ איש אחד חכם יודע התורה, ובחכמתו ילמד לכל בית אביו ומלאה הארץ דעה. כי אם חכם אחד יהיה בעיר ואפילו עשרה יהיו הרבה מבני העיר שלא יבואו לפניו, אבל אם יהיה בכל בית שוכן ביניהם יזהירם תמיד וילמדם הדרך ילכון בה, ולא ימצא ביניהם שום דבר חמא ויזכו לברכת ה' היא תעשיר.

בכורות פ"ט ר"ה דף ב', ר"ס פ"ז פטורות, ס"ה פ"ט ע"ה, פ"ט ע"ה ע"ה, ר"ב, ידאים פ"י ת"א.

מצוה שסא

שלא למכור מעשר בהמה (ל"ה ר"ה)

הזהיר הקב"ה שלא למכור מעשר בהמה בשום צד, אלא

משנה הלכות

עשירי ולעשירי תשיעי ולאחר עשר עשירי שלשתן קודש". התשיעי נאכל כמומו העשירי קודש וי"א נקרב שלמים".

שאר פרטים. הלוקח, וכן השותפין בשנה שנשתתפו בבהמות, והמקבל מתנה פטורין ממעשר". ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, וחז"ל גזרו שלא לעשר בזמן הזה שלא יבא לאכלו בלא מום ויבא לאיסור כרת, עבר בזמן הזה ועישר יאכל כמומו לבעלים".

שסא) גרדי האיסור מדאורייתא ומדרבנן. המוכר בהמת מעשר הראוי למזבח, באיזה אופן שהוא, או פודהו עובר בלאו ואין המכר

ולא הוה יתום, וי"ל כיון דרש"י כתב בחולין" דבן פקועה פסול דהוה כיוצא דופן, והתוס"ט ס"ל דהוה כשחוט, וא"כ ממה נפשך אינו מתעשר, דאם לא הוה יתום אבל הוה בן פקועה דפטור משחיטה, אלא דלדעת הרמב"ם אכתי יש לעיין, והבן.

כיצד מעשרין. כיצד מעשרין, מי שיש לו עשר טלאים או עגלים או יותר מכניס כל הטלאים או העגלים מאותו שנה לדיר אחד, ועושין לו פתח קטן שלא יצאו שנים כאחד, ומעמידין אמותיהן מבחוץ שישמעו הטלאין קולן ויצאו לחוץ, וכשיצאו מונה בשבט אחד, שנים, וכו', והיוצא עשירי סוקרו בסקרא ואומר הרי זה מעשר. קרא לתשיעי

(ח) דף ע"ד ע"ב ר"ה דגמר שה ש"ה. (ט) שם ר"ה דגמר. י' ר"ס ה"ל בכורות שם ה"א, שם פ"ה ה"א כ"י. (יא) שם פ"ה ה"א. (יב) שם ה"ב. (יג) שם פ"ו ה"י. (יד) שם ה"ב.

יאכלוהו בעליו או מי שירצו הם בירושלים, שנאמר (ויקרא כ"ז ל"ג) לא יגאל, ולשון גאולה ישמש כאן בלשון מכירה. משרשי המצוה מה שנתבאר במצוה הקודמת, ואם ימכר המעשר לא תתקיים הכוונה בזה לעלות לירושלים. זולת כי מעשר בהמה קודש הוא כדכתיב העשירי יהיה קודש לה'. ואינו שלו כשאר קדשי המזבח, ולכן לא ימכר ולא יגאל. ומכל מקום לאחר שהקריב החלב והדם זכה בו לאכלו בירושלים. ואם נפל בו מום נדחה מקדושה ונאכל לבעלים. ועד"ה כתב מהר"י חיות כל אשר יעבור תחת השב"ט העשירי יהיה קודש, כלומר כל אשר יעבור כל השנה עבירות, והוא ראוי לענוש בשבט עברתו, משיעבור תחת השב"ט, ר"ת שב ט', היינו ששב ט' ימי תשובה שנתכנע בט' ימי תשובה לה',

משנה הלכות

עשה כלום ולא קנה לוקח, ולפיכך אינו לוקח. ובמל"מ הקשה על הר"מ מש"ס זבחים' דאמרינן למאי נפקא מינה למלקי משום לא יגאל. ובהגהות מהר"ם שיק מצ' שס"ב על ס' מצ"ה כתב לישב דהרמב"ם כתב להוציא דלא נימא כדיבורא איתעביד מעשה כמו מימר דמ"ש הקדש מקנין, לכן כתב הרמב"ם דאין הקנין חל וממילא פטור. ודבריו צ"ע, חדא דדאי שנא ושנא הקדש מקנין, דהקדש כדיבורו איעביד מעשה, מבהמת חולין נעשה בהמת הקדש, וא"כ נעשה מעשה ושינוי בגוף הבהמה, משא"כ בקנין שלא נעשה מעשה בגוף החפץ אלא שינוי בבעלים. שנית דמעיקרא דדינא פירכא, דהרי הרמב"ם לא פסק גם הא דרבי יוחנן תמורה ג'

קיים'. ומדברי סופרים שאסור למכור אפילו בהמת מעשר בעלת מום, ואפילו שחוטה בין תם ובין בעלת מום, גזירה שמא ימכרנה חי', ולפיכך אמרו שאין שוקלין ממנה מנה כנגד מנה מפני שנראה כמוכר'.

המותר למכור. ומותר למכור חלב וגיד ועור ועצמות בעלי מום ששחטו, ואם הבליע דמי הבשר בדמי העור והחלב והגידין ומכר הכל בהבלעה מותר, היו דמי העצמות יקרים והבליע דמי הבשר בעצמות מותר'. מעשר בהמה של יתומים שנשחט במומו מותר למכרו כדרכו, מפני השבת אבדה ליתומים לא גזרו עליו'.

מלקות. וכתב הר"מ" ויראה לי שהמוכר מעשר לא

אז העשירי שהוא יום הכפורים יהיה קודש לה' וכאלו לא חטא,
לא יבקך בין טוב לדע, כי יום כפורים מכפר לשבים, ואז כל
העדה כלם קרושים.

מעשר שני פ"א, ר"ט פ"ו מכבודות, סה"ט ל"ח ק"ט, סמ"ג לאוין שד"ט.

משנה הלכות

שאני מימר דבריבורו איתעביד מעשה, בזכרים ונקבות, וגזרו חז"ל שלא לעשר
ועין מנ"ח מצוה שס"א, ודבריו ג"כ בזמן הזה ואם עבר ועישר יאכל במומו
מקושי הבנה הם. ומלשון הרמב"ם יראה לבעלים.
לי וכו', משמע דקאי אמכירה, ודו"ק חסל ספר ויקרא ותהלה לאל חי אקרא,
היטיב. ובמצות שנצטוונו על ידי משה מההר, ובמדות שנתנונו על ידי משה מההר,
כללים. ונוהג בכל מקום ובכל זמן אתחיל ספר במדבר.

ז' ר"ט שם ה"ב.

ספר במדבר

פרשת נשא יש כה ז' מצות עשה וי"א לאוין

מצוה שסב

לשלח מן המחנות כל טמא (מ"ע קמ"ג)

צוה הקב"ה לשלח הטמאים מן המחנה, שנאמר (במדבר ה' ב') וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זכ וכל טמא לנפש. משרשי המצוה שאין ראוי להיות טומאה במקום קדושה, שאין השכינה שורה תוך ד' אמות של טומאה, ולמעלת קדושת המקום מתאוות כחות הטומאה ליכנס שם, ולפי

משנה הלכות

משתלח מעזרת נשים, ואסור טבול יום במחנה לויה מד"ס, מחוסר כפורים משתלח מעזרת ישראל^א.

עונשים. המשולח מהר הבית אם נכנס, וכן המצורע לירושלים, לוקין^ב.

ומצורע שנכנס להר הבית לוקה שמנים^ג.

ואסור ליכנס לשאר עירות מוקפות

חומה^ד, אם נכנס לשאר ערי מוקפות

חומה אעפ"י שאסור אינו לוקה^ה. טמא

מת וטבול יום שנכנס לעזרת נשים, או

מחוסר כפורים שנכנס לעזרת ישראל

מכין אותו מכת מרדות^ו. טמא שנכנס

למקדש, מעזרת ישראל ולפנים או על

תוספת העזרה שנתקדשה כראוי, במזיד

ענוש כרת ובשוגג מביא קרבן עולה

ויורד^ז.

על איזה טומאות חייב. ועל אלו

טומאות חייב כרת במקדש,

כל שהנזיר מגלח עליה (עין סי' שע"ז)

שסב) קדושת ג' מחנות בירושלים. ג' מחנות היו בישראל

במקדש, מחנה שכינה, מחנה לויה,

ומחנה ישראל, מחנה שכינה היא כל

המקדש היינו ההיכל ועזרת ישראל^א, וכל

השערים שבמקדש חוץ משער נקנור^ב.

מחנה לויה, משער נקנור ועזרת נשים

החיל וכו' עד תומת הר הבית^ג. שערי הר

הבית לא נתקדשו^ד. מחנה ישראל, מהר

הבית וכל ירושלים^ה, ושערי ירושלים לא

נתקדשו, ששם נכנסים המצורעים מפני

הגשם, ונחלקו בגנין ועליות של

ירושלים אי נתקדשו^ו.

דיני שילוח. וכל שטומאתו חמורה חמור

בשילוחו, מצורע נשתלח

חוץ מג' מחנות היינו חוץ לירושלים^ז,

זבים וחכות נדות ויילדות חוץ להר הבית

היינו מחנה לויה^ח, טמא מת וברעל נדה

וגוי משתלחין חוץ מן החיל^ט, טבול יום

שסב. א) ר"מ פ"ז מהל' בית הוצאה ה"א. ב) פ"ח. ג) ר"מ שם. ד) עין מ"מ שם ה"ג פ"ח. ה) ר"מ שם ה"א. ו) עין מ"מ שם ה"ג פ"ח. ז) ר"מ פ"ז מהל' ביאת מקדש ה"ב. ח) שם ה"ג. ט) שם ה"ה. י) שם ה"ה. יא) שם ה"ה. יב) שם ה"ה. יג) שם ה"ה. יד) ר"מ הל' בית הוצאה פ"ז ה"ה הל' ביאת מקדש שם ה"ה. טו) ר"מ הל' ביאת מקדש שם. טז) שם ה"ה. יז) שם הלכה י"ב.

מצות המלך

שהטומאה ידוע לחכמים שיחליש כח הנפש השכליית ויערבב אותה ויפריד בינה ובין השכל העליוני השלם עד שתמהר, כמו שדרשו רז"ל ולא תטמאו בה ונטמתם בה, ודרשו (יומא ל"ט) ונטמתם בה שמעינות השכל מיטמטמים בטומאה, אין ראוי במקום הקדוש והטהור אשר רוח אלקים מרחפת שם להיות מלוכלוך בטומאה. ומשל לפלטרין של מלך שמרחיק ממונו כל איש צדוע ונמאם בגופו או אפילו במלבושיו, כן הדבר הזה שאין לבא בשער המלך בלבוש שק, וכ"ש מלוכלש בטומאתו.

שבועות כ"א וזריות סכת י"ד פסחים פ"ו גזיר גז' וזבחים קפ"ו כל"ה פ"א, ר"ם פ"ג מביאת מקדש, מה"ם פ"ג ד"א ד"ת ע"ו, פ"ג ע"ש קצ"ד לא"ן ש"ה.

מצוה שסג

ולא יטמאו את מחניהם (ל"ח ר"כ)

הזהיר הקב"ה שלא יכנס כל טמא במקדש וכל שדומה לו לדורות בכל העזרה משער נקנור ולפנים, שנאמר (במדבר ה' ג') ולא יטמאו את מחניהם אשר אני שוכן בתוכם. משרשי המצוה מה שגילתה התורה שלא לטמאות מקום משכן המלך מלכי המלכים הקב"ה שנבנה לשכינתא ב"ה, ואין הקב"ה סובל הטומאה, וכתוב ועשו לי מקדש ושכנתי

משנה הלכות

שסג) גדר האיסור. קיום המצוה. קצת פרטי דינים עיין מצוה שס"ב כי עולים לכאן גם כן. והנה כל אדם הנוגע בטומאה שעל ידה נעשה טמא מן התורה, כגון שנטמא באב הטומאה או שנטמא במשא מאב הטומאה, או שהוא טמא בטומאה היוצא מגופו, כגון מצורע חב וזבה וגדה ויולדות, הכלל בכל טומאה שהוא טמא מן התורה, אם נכנס למחנה שכניה עובר בלאו, לבד העשה הנזכרת במצוה הקודמת*, ועונשו כרת, ואם התרו בו

או נגע באדם או בכלים שנגעו בטומאות שהנזיר מגלח עליהם, וכן שנטמאו בכל שאר טומאות שטעון ביאת מים מן התורה, הבא אל המקדש חייב כרת, נטמאו בטומאה שאין הנזיר מגלח עליה אף על פי שהוא טמא שבעה פטור מכרת, והוא הלכה למשה מסיני ומכין אותו מכת מרדות**.

כללים. ונוהג בזכרים ונקבות, ובזמן הזה שבעונ"ה שהמקדש שמש הנכנס למקום המקדש לדעת הרמב"ם* חייב כרת והראב"ד* חולק.

(יח) שם ה"ג י"ד ט"ו. (יט) ר"ם פ"ו מבית מבחזה המ"ו. (כ) שם. (כא) ר"ם פ"ג מהל' ביאת מקדש

בתוכם, כלומר שיעשו המקום מקדש כדי שיוכל לשכון בתוך בני ישראל, וכל זה להרחיק הטומאה מפני הקדושה ושלא תתרחק הקדושה מפני הטומאה ח"ו. ולפי שמיום שירדה שכינה למקדש אינה מסתלקת מישראל, משל למלך שהשיא את בתו ועשה לעצמו בית קמץ שיהיה קרוב לה (כדאיתא במדרש), צוה לעם קדשו לעשות מקום מקדש שישכון ביניהם. ואל תתמה ממה שאמרה תורה השוכן אתם בתוך טומאותם, לפי שאנן קיי"ל טומאה רחויה בציבור, ובשכל הקהל ממאים או נדחה הטומאה מפני הקדושה. וזה לשון דחוי, שדוחה אותה הקדושה, אבל ביחיד אל יבנס במקדש ולא יטמא את משכן ה'.

טראה מקומות עיין סעודה שפ"ב

משנה הלכות

הכנים טומאה למקדש. אדם שהכניס שרץ במקדש או הכניס אדם טמא אחר חייב המכניס^א, ואם היו בדעת שניהם שניהם חייבים אלא שאינו לוקה לפי שאין בו מעשה, ואם סייע להמכניס לוקה גם כן^ב, ואם הכניס עכו"ם פטור. הזורק כלים טמאים למקדש אפילו היו כלים שנגעו במת פטור מכת וחייב מלקות^ג. טמא שהכניס ידו למקדש מכין אותו מכת מרדות, וכן כל טמא באב מאבות הטומאה של דבריהם, או שאכל אוכלין טמאין, ושתה משקין טמאין, ונכנס למקדש במזיד קודם שטבל מכין אותו מרדות^ד. כללים. ונוהג בבית המקדש בזכרים ונקבות ובזמן הזה שבעונ"ה המקדש שמם הנכנס למקום המקדש לדעת הרמב"ם^ה לוקה והראב"ד^ו חולק.

חייב מלקות, ובשוגג קרבן עולה ויורד^ז. ואינו חייב אלא כשנכנס דרך ביאה, נכנס למקדש דרך גגות, או שנכנס במגדל הפזורה באויר פטור מכת ומכין אותו מרדות^ח, ומיהו אם שהה שם כדי טומאה חייב כרת^ט. נטמא במקדש אחר שנכנס, אפילו טימא עצמו שם במזיד, ימהר ויבהל לצאת בדרך קצרה^י, ואם שהה ויצא בארוכה אף על פי שלא שהה חייב כרת^{יא}. ואי זו הוא דרך ארוכה כל שאפשר לצאת מן המקדש בדרך קצרה ממנה, ואע"פ שרץ בכל כחו ונמצא שהלך בארוכה פחות מזמן המהלך כל אדם בקצרה מ"מ חייב^{יב}, ונראה דעכ"פ צריך להיות דרך ארוכה כל כך ארוך מהקצרה שיש בו שיעור כדי השתחויה בין ארוכה לקצרה, והבן. עכו"ם אין להם שום טומאה מן התורה^{יג}.

ה"י מצ"ת. (ב) ר"מ שם ה"ב מצ"ת. (ג) ר"מ שם ה"ג. (ד) שם במל"מ מצ"ת. (ה) ר"מ שם ה"א. (ו) שם ה"ב. (ז) שם ה"ב. (ח) ר"מ פ"א מהל' טומאת מת ה"ג. (ט) ר"מ הל' ביאת מקדש שם ה"ו. (י) מצ"ת. (יא) ר"מ שם. (יב) שם ה"ה. (יג) ר"מ פ"ז מהל' בית הבדירה ה"ו. (יד) שם.

מצות המלך

מצוה שסד

והתודו על חמאתם (מ"ע קמ"ד)

צוה הקב"ה להתוודות לפניו על העוונות וחמאים גדולים או קטנים שחמאנו לו ית"ש בעת שנתנחם עליהם ונרצה לבקש סליחתו, שנאמר (במדבר ה' ו', ז') דבר אל בני ישראל איש או אשה אשר יעשו מכל חמאות האדם למעול מעל בה' ואשמה הנפש ההיא, והתודו את חמאתם אשר עשו.

משרשי המצוה כי הדיבור עושה רושם גדול למעלה, הן לטוב והן להפכו. כי יש מלאכים מליצי יושר לוקחין הדיבור ומעלין אותו לפני ארון כל תחת כסא כבודו ואומרים הרי פלוני התודה על כל חמאיו ואמר נחמתי כי עשיתי. גם כי ויודי הפה ברמץ מעיד על פנימיות הלב, שנהפך לאיש אחר ושהוא מאמין

משנה הלכות

שסד) מצות ויודי. מצות עשה על כל ירגמור בדעתו בהחלט שלא יחטא עוד עד שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לכסלה עוד. והאחרונים תמהו על הרמב"ם ז"ל למה לא מנה מצוות תשובה במנין תרי"ג.

שאר עניני תשובה. וגדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד (עי' שו"ת משנה הלכות ח"ב סי' כ"ח דמ"ה) ואמרו ז"ל אפילו יחיד ששב מוחלין לו ולכל העולם כולו. וכתב הרמ"ע מפאנו שהוא מטעם ערכות רמאחר דישראל ערבים זה לזה אי"כ כל זמן שלא מחלו לאחר מישראל בסוף העולם אכתי נשאר עליו חוב ערכות ישראל חברו, ואי אפשר לו למחול על כל, עד שמוחלין לכל העולם כולו. ובה יש ליתן טעם שמתוודין בציבור אפילו על עבירות שלא עברו עליהן בודאי, ועיין אלה המצות כאן ועוד מפרשים

מצות עשה על כל ירגמור בדעתו בהחלט שלא יחטא עוד עד שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לכסלה עוד. והאחרונים תמהו על הרמב"ם ז"ל למה לא מנה מצוות תשובה במנין תרי"ג.

שאר עניני תשובה. וגדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד (עי' שו"ת משנה הלכות ח"ב סי' כ"ח דמ"ה) ואמרו ז"ל אפילו יחיד ששב מוחלין לו ולכל העולם כולו. וכתב הרמ"ע מפאנו שהוא מטעם ערכות רמאחר דישראל ערבים זה לזה אי"כ כל זמן שלא מחלו לאחר מישראל בסוף העולם אכתי נשאר עליו חוב ערכות ישראל חברו, ואי אפשר לו למחול על כל, עד שמוחלין לכל העולם כולו. ובה יש ליתן טעם שמתוודין בציבור אפילו על עבירות שלא עברו עליהן בודאי, ועיין אלה המצות כאן ועוד מפרשים

מצות עשה על כל ירגמור בדעתו בהחלט שלא יחטא עוד עד שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לכסלה עוד. והאחרונים תמהו על הרמב"ם ז"ל למה לא מנה מצוות תשובה במנין תרי"ג.

שאר עניני תשובה. וגדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד (עי' שו"ת משנה הלכות ח"ב סי' כ"ח דמ"ה) ואמרו ז"ל אפילו יחיד ששב מוחלין לו ולכל העולם כולו. וכתב הרמ"ע מפאנו שהוא מטעם ערכות רמאחר דישראל ערבים זה לזה אי"כ כל זמן שלא מחלו לאחר מישראל בסוף העולם אכתי נשאר עליו חוב ערכות ישראל חברו, ואי אפשר לו למחול על כל, עד שמוחלין לכל העולם כולו. ובה יש ליתן טעם שמתוודין בציבור אפילו על עבירות שלא עברו עליהן בודאי, ועיין אלה המצות כאן ועוד מפרשים

שסד. א) ר"ס פ"א מהל' תשובה ה"א ויודי ועי' מצ"ה. ב) ר"ס שם פ"ב ה"ב. ג) מצ"ה. ד) יומא פ"ו ע"א. ה) יומא רף פ"ו ע"ב.

באמת כי גלוי וידוע לפנינו ב"ה כל מעשהו, ומתוך הזכרת החטא בפרט ובהתנחמו עליו יזהר ממנו יותר פעם אחרת לבל יהיה נכשל בו עוד. מאחר שיאמר בפיו כזו וכזו עשיתי ונסכלתי במעשי יהיה נגדד שלא לעשות כן, דהאיד יתוודה לה' בפיו ולבו כל עמו. גם כי הקול מעורר הכוונה, אף שעיקר החרטה הוא עזיבת החטא וקבלה בלב על לחבא עד שיעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לכסלה עוד.

יחזקאל י"ז ופ"ב, ר"מ הל' תשובה, פה"מ פ"ע ע"ג, ספ"ג ע"ח פ"ז, ספ"ק פ"י ג"כ, אר"ח פ"י תר"ז.

מצוה שסה

דיני מוטה (מ"ע קמ"ה)

צוה הקב"ה אל הבעל להביא האשה המוטה אל הכהן שיעשה לה כמשפט התורה, שנאמר (במדבר ה' ט"ו) והביא האיש את אשתו אל הכהן.

משנה הלכות

שדרכו מזה, אבל כיון שישאל ערבין זמן בזכרים ונקבות, ובעכו"ם יש זה לזה א"כ מתודה. בשביל חטא אף שלא עבר דלמא חבירו עבר. וד' מיני תשובה הם תשובת הגדר, תשובת הכתוב, תשובת המשקל, תשובת החרטה, ועיין רוקח הגדול מזה. עבירה שעבר בגלוי ומפורסמת יתודה עליה בגלוי ויתבייש וימחלו לו, עבירה שעבר בסתר יבקש מחילה בינו לבין קונו וירבה בתשובה וודלי, כי האומר הקב"ה וותרן הוא יוותרו מעיו, ומקלעין נשמתו בכף הקלע (שמאל א' כ"ה), וכל הקרבנות וודוי אינם מכפרים עד שישוב אל ה' בחרטה גמורה וירחמנו ואל אלקינו כי ירבה לסלות עם התשובה", ונותנין לו שכר כאלו חי מאותה שעה עד סוף העולם, וגוהג בכל מקום ובכל

זמן בזכרים ונקבות, ובעכו"ם יש מחלוקת אי מועיל בהו תשובה^ט (שסה) גדר המצוה. קיום המצוה, אדם מישראל שעבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו ואמר לה בפני שני עדים כשרים אל תסתרי עם איש פלוני ולא שמעה לו ונסתרה עם פלוני בפני עדים ושהתה עמו כדי טומאה (שהוא כדי לצלות ביצת עוף ולגומעה) הרי זו אסורה לבעלה עד שתשתה מים המרים ויתברר הדבר אם זנתה או לא^א.

פי אינה שותה ודינה כשאינה שותה. וצריך שיהא האיש שקנא לה ממנו מבן ט' שנה ויום אחד ולמעלה^ב, ופחות מבן ט' אין ביאתו ביאה^ג. ודיני המצוה שיהא הבעל והאשה שניהם

(ו) ר"מ שם פ"ב הל' וראב"ד שם ע"י מ"א סי' תר"ז ס"ק ב'. (ז) שקלים פ"ה ה"א. (ח) מדרש תנחומא האונק, ירושלמי ר"מ שם הל' ג' ד'. (ט) ע"י מ"א בשם ספרי דרדשים. שס"ה. (א) ר"מ פ"ק א' מהל' סוטה הל' א' ב' הל' אשיות פ"ד הכ"ר. (ב) הל' סוטה שם הל'. (ג) שם הל' אשיות פ"א ה"ג.

מצות המלך

משרשי מצוה זו נגלה לכל רואי שמש, והוא שבח גדול לקדושת עמנו לצרף ולכרר עם קדש מפסולת ותערובות ח"ו, ולדעת האמת באשה הנחשדת אם זנתה תחת בעלה ותבא לה משפט הראוי לה או לא זנתה ויהא שלום בין איש לאשתו, מה שלא אפשר לכל נוי ואומה לעשות כן. ועליהן נאמר אכלה ומחתה פיה ואמרה לא פעלתי און, כי מי מגלה על בנותיהן כי תזננה ועל כלותיהן כי תנאפנה. ועמנו עם קדש נתקדש בכל דבר שבקדושה ונתן לנו הא-ל ב"ה מופת לדעת ענין זה הנעלם למען קדושת האומה ולמען השלום. וכתב הרמב"ן ז"ל רבכל התורה כולה לא סמכה התורה על הנס והמופת כי אם במקום זה לבר, וזה לפי שאין השכינה שורה אלא על מיוחדים. ושונות בכלי חרס לרמו שאם לא נטמאה

משנה הלכות

יבא עליה בדרך, ומדברין על לבה בב"ד ומיגעין אותה ממקום אל מקום כדי שתודה ולא יצטרכו למחות שם שמים. עמדה בדבורה שלא נטמאה משביע אותה הכהן ועושה לה כל הפרשה הכתובה בתורה^א, כותב על הקלף הכשר כמו לס"ת לשמה ובדיו שיוכל להמחות^ב, נוטל עפר מקרקע ההיכל, ונותן אל המים חיים עד שיראה על פני המים ונותן למים דבר מר ומוחק לתוכן המגילה^ג ומשקה^ד, אם טהורה היא מותרת אפילו לבעלה כהן^ה, לא רצתה לשתות לאחר שנמחק השם מערערין אותה בעל כרחו^ו, ואם אמרה טמאה היא אין משקין אותה^ז. בזה"ו ושאר כללים. ובהז"ו שאין מי מרים אסור לקנא לאשתו, ואם קנא לאשתו ונסתרה נאסרה על בעלה עולמית, ואפילו כינו וכינה בלי

בריאים, ה"א אחד מהן סומין או אילמים או חגרים או חרשים או כרותי יד אינה שותת^ח. אמרה טמאה אני או שאמרה איני רוצה לשתות אין כופין אותה אלא תצא בלא כתובה ואסורה לבעלה לעולם^ט. ואסור להחזירה אפילו נתברר אח"כ בעדים שלא זנתה^י. וצ"ע באם החמו עדי סתירה לאחר שגרשה.

אין האיש מנוקה מעון. בא עליה בעלה אחר שנסתרה אינה שותת^{יא}. בא הבעל ביאה אסורה מימיו אינה שותת לפי שאין האיש מנוקה מעון, ואם שתתה אין המים בודקין אותה, ונוטלת כתובתה ויוצאת ונאסרת על בעלה לעולם^{יב}. וכל מקום שנאסרה על בעל נאסרה לבעל שקינא לה ממנו^{יג}. סדר השקאתה. סדר השקאה הבעל מביאה לב"ד הגדול שבירושלים, ומלויין אותו שתי ת"ח שלא

(ד) שם הל' סוטה פ"ב ה"ב (ה) שם ה"א (ו) ע"י שם הל' אישות פכ"ד ה"ב (ז) הל' סוטה שם. (ח) שם ה"ח וע"י במל"מ (ט) שם ה"ב (י) שם פ"ג ה"א ב' נ' (יא) שם ה"ג (יב) שם ה"ח (יג) שם ה"ל (יד) שם ה"ז (טו) שם ה"ז כ"א (טז) שם פ"ד ה"ד (יז) שם ה"ו.

נוספת לה חיים ואם נשמאה היא ככלי חרס הנשבר שאין לו תקנה.

מסכת סוטה, ר"ט הל' סוטה, פ"ט ר"ב, ס"ג ע"ג, י"א, י"א וס' קע"ח.

מצוה שסו

לא יתן עליה שמן (ל"ח רכ"א)

הזהיר הקב"ה שלא ליתן שמן בקרבן מנחת סוטה, שנאמר (במדבר ה' ט"ו) והביא את קרבנה וגו' לא יצוק עליה שמן.

משרשי המצוה מה שאמרו רז"ל כדי שלא תהא קרבנה מהודר, שהשמן אור יקרו וזו אהבה את האפלה, עשתה בחושך מעשיה, לפיכך לא תהא אור במנחתה. והרמב"ן ז"ל

משנה הלכות

ותקחנו משם.
פרמי דינים. אשה שקנא לה בעלה מהרבה אנשים ונסתרה עם הרבה אנשים מביא מנחה אחת על כולם. וכל המנחות שעשאן הכהן באחד מארבע עבודות שלא לשמה כשרות אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה, חוץ ממנחת חוטא ומנחת קנאות (היינו מנחת סוטה) שפטולה. ואם נתכוין לשם חולין ולא לשם קדושה אחרת כשרה גם זו, אלא שלא עלתה לבעלים, וד' עבודות הם קמיצה, ומתן כלי, הולכה, זריקת הקומץ ע"ג האישים, וצריך להביא מנחה אחרת.

הקריבה והשקאה. ומשקה אותה המים המאזנים ואחר כך מביא המנחה ומקריבו, אם הקריב ואח"כ השקה כשרה. וקודם שהקריבו המנחה אין המים בודקין אותה. אשה

עדים אין לקנא. וצריך להזהיר על זה עמא דבר שלא יאסרו נשותיהם עליהם. ונהג בכל מקום ובכל זמן לענין קנוי ובזמן הבית להשקאה. וגם בזמן הבית כשרבו הנואפים הפסיקו מלהשקות. (שסו) דיני מנחת סוטה והקרבנות. קיום המצוה. מנחת סוטה באה עשרון ככל המנחות, ובאה קמח שעורים דוקא ולא סולת. ואינו נותן בה שמן אם עבר הכהן ויצק עליה שמן עבר בלאו זה ובעדים והתראה לוקה. וטעונה תנופה, סדר הנפתה הכהן מניח ידו תחת ידה ומניף, ובתוס' קדושין ל"ו ע"ב וסוטה י"ט ע"א ד"ה וכהן בשם הירושלמי הקשו האין מניח ידו תחת ידיה והלא מכוער הדבר ולא חיישינן להרהור, ותיצו ב' אופנים ע"ש, וצע"ק. וצריך הגשה ככל המנחות, ועיין לעיל מצוה קכ"ה וקכ"ו

(יח) ב"ט שם ה"ט אה"ע ס' קע"ח ס"ו. (יט) ר"ט שם פ"ג ה"ט. (שסו. א) ר"ט פ"ג מ"ד סוטה ה"ב י"ג הל' מעשה"ק פ"ב ה"ב ה' ו' (ב) הל' סוטה שם ה"טו הל' מעשה"ק שם ה"ו. (ג) הל' סוטה שם. (ד) שם פ"ד ה"טו. (ה) שם פ"ד מ"ד פסח"ק ה"ב (ו) מ"ח. (ז) ר"ט פ"ג מ"ד סוטה ה"טו. (ח) שם פ"ד ה"ד. (ט) מ"ח.

כתב כי הקרבן הזה הבעל מביא אותו משלו על קנאתו שקנא בה כדי שינקום הש"י נקמתו ממנה, ומעם השעורים שתהיה מערת הש"י וחמה יצאה וסער מתחולל על ראש הרשעה הזונה יחול. ובעין צליל לחם שעורים האמור בגרעון שפתרו אותו לסער ולמהומה רבה. ומשקה אותה מים מן הכיור שנעשה ממראות הנחושת של נשים כשרות שהיו במצרים, וזאת קלקלה ולא הלכה בדרך נשים הכשרות, לכך היו מים אלו בודקים אותה. והביאות לכהן דוקא לפי שהכהן המבכר לבני ישראל יברך בבנים וישמרך בבנות שלא יבואו לזנות, עליו מוטל הבדיקה שיזהר לכון בברכות שלא יבואו לידי כך.

מנחות נ"ט, ר"ט פ"ג מסכת, פורים ל"ח ק"ד ק"ה, מ"ג לאין פ"ו פ"ח.

מצוה שסז

ולא ישים עליה לבונה (ל"ח רכ"ב)

הזהיר הקב"ה שלא להשים לבונה בקרבן מנחת סוטה, שנאמר (במדבר ה' מ"ו) ולא יתן עליה לבונה. משרשי המצוה מה שביארנו בשמן, כי גם הלבונה מהידור הקרבן הוא וריח טוב ואין ראוי לזו להדר קרבנה בשום אופן. עוד אמרו כי האמהות הכשירות והצנועות קרואות לבונה שנאמר (שה"ש) אל גבעת הלבונה, וזו פירשה מדרכן.

משנה הלכות

שהיתה ראויה לשתות וכן הקרבת המנחה והשתיה נעשית גידמת וכיוצא בזה שפסולה לשתות לכתחלה, אפילו הכי שותת כיון שהקריבו המנחה, כך כתב המנ"ח וצ"ע.	שסז) נדרי האיסור. קיום המצוה. אסור ליתן במנחת סוטה לבונה, וכהן שנתן עליה לבונה עבר בלאו, ובעדים והתראה לוקה ^א .
שאר פרטים. קרב המנחה ומת הוא או היא או שאמרה טמאה אני אין השיירים נאכלין, רמב"ם ודעת התוס'י ^א . ונאכלין. ונוהג בזמן הבית בכהנים הראויים לעבודה.	פרטי דינים. מנחת סוטה באה משל בעל ^ב . נתן עליה לבונה וחזר וליקטה, המנחה כשרה להקריב ^ג . נתן עליה שמן ואח"כ לבונה פטור על הלבונה שהרי כבר נפסלה בשמן ^ד , ודעת הרמב"ם ^ה דחייב. ועיין לעיל מצוה

(י) ר"מ שם. (יא) סוטה דף ר' ע"ב ד"ה קרב הקטין, והובא במצ"ח. (א) ר"מ פ"ג מהל' סוטה ד"ה (ב) שם ד"ה. (ג) שם פ"א מהל' פסחים ד"ה י. (ד) תוס' מנחות דף ס' ע"א ד"ה יכול ר"ה. (ה) ר"מ שם פ"ב מהל' מעה"ק

ולפי שעשתה מעשה בהמה לפיכך קרבנה מן השעורים, מאכל בהמה. וצוה בכלי חרס ולא בזכוכית שאם זנתה אין לה תקנה, ולא בזכוכית שיש לו תקנה בנפיחה, וכן המתים עתידים לחיות ק"ו מזכוכית וזו לא תקום. ולקח מים ועפר מפני שיצירתה מן המים ועפר, ותטעום טעם עפר שנתקללה הנחש. ופרע את ראשה, היא קשמה לפני הנואף הכהן מכזה אותה, היא קשמה פניה לפיכך פניה מודיקות, כחלה עיניה לפיכך בולמות, קלעה שערה לפיכך הכהן סותרה, הראה לו באצבע לפיכך צפרניה נושרות, חגרה לו בצילצול לפיכך מביא חבל מצרי וקושר למעלה מרדיה, פשמה לו ידכה לפיכך ידכה נופלת, קבלתהו על כרסה לפיכך במנה צבה, האכילתו מעדני עולם לפיכך קרבנה מאכל בהמה, השקתהו בכוסות משובחים תשתה מים המאדרים, היא עשתה בסתר יושב בסתר עליון שם בה פנים, שנאמר (איוב) ועין נואף שמרה נשף לאמר לא תשורני עין וסתר פנים ישים (מ"ד).

מראה מקומות עיין ספדה וקדמות.

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

בה דבטעות הוה, נראה דכל דין מנחה נעקרה ממנה והוי חולין מעיקרא ואינו עובר בלאו, ומ"מ צריך כפרה דהוה כנתכוין לבשר חזיר ועלה בידו בשר טלה.

בללים בקנאוי. המקנא לאשתו קי"ל דנכנסה בו רוח טהרה', ומיהו אין ראוי לקפוץ ולקנאות בפני עדים תחלה אלא בינו וכינה בנחת ובדרך טהרה ואזהרה כדי להדריכה בדרך ישרה ולהסיר מכשול, וכל מי שאינו מקפיד על אשתו ובניו ובני ביתו ומזהירן ופוקד דרכיהן תמיד ער שידע שהן שלמים מכל חטא ומעון הרי זה חוטא שנאמר וידעת כי שלום אהלך

(קכ"ו) קצת הלכות מדיני לבונה ותלמדנו לכאן.

כשהוזמו עדית. ונסתפקתי בכהן שנתן שמן או לבונה על

המנחה ואחר באו עדים זוממין והוזמו העדים, שהדין דהמנחה תצא לחולין, אי נפטר הכהן ממלקות כיון דהרי הוכרר הדבר ולא היתה ראויה להיות קודש, או דילמא כיון דעבר על ד"ת בשעת נתינה אע"פ שעכשיו נתברר שהמנחה תצא לחולין מ"מ עבר אמימרא דרחמנא בשעת נתינה שהיתה קדושה, ועדים זוממין חדוש הוא. ונראה לדייק מלשון רש"י סוטה ו' ב' מנחתה חולין לא קדושת פה ולא קדושת כלי ואין מועלין

מצות המלך

מצוה שסח

שלא ישתה הנזיר יין (ל"ה רכ"ג)

הזהיר הקב"ה שלא ישתה הנזיר יין ושכר היוצא מן הגפן, שנאמר (במדבר ו' ג') מִיֵּין וּשְׁכָר יִזְרַח חוֹמֶץ יֵין וְחוֹמֶץ שֹׁכֵר לֹא יִשְׁתֶּה.

מִשְׁרְשֵׁי הַמִּצְוָה מֵה שֶׁאִמְרוּ בְּנֵי' (סוּטָה כ"א) תֵּנִיָּא רַבִּי אֹמֵר לְמָה נִסְמְכָה פ' נִזְיָר לְפִרְשֵׁת סוּטָה, לֹמֵר לָךְ שֶׁכָּל חֲרוּמָה סוּטָה בְּקִלְקוּלָה יִזְרַח עֲצָמוֹ מִן הָיִין, כִּי הִרְבָּה יֵין עוֹשֶׂה, וּרְבִי יֵין גֹּדֵם לְקִלְקוּל זִנוּת וּבִמְ"ש (הוֹשֵׁעַ ד') זִנוּת יֵין וְתִירוּשׁ יִקָּח לֵב. וְאִמְרוּ רַז"ל (בְּרֻכּוֹת מ' א') אֵין לָךְ דְּבַר שֶׁמִּבְּנִי יִלְלָה עַל הָאָדָם כְּמוֹ הָיִין. וְלִכֵּן בְּסוּטָה כִּשְׁאִמְרוּ לָהּ פְּסוּקֵי דִּבְכּוֹת אִמְרוּ לָהּ הִרְבָּה יֵין עוֹשֶׂה, שְׁמָא תוֹדָה. וּרְמִזָּה הַתּוֹדָה לְקֹדֶשׁ עֲצָמָךְ בְּמוֹתֵר לָךְ מִשּׁוּם לָךְ לָךְ אִמְרוּ לְנִזְיָרָא לְכַרְמָא לֹא תִקְרַב. וְחֲרַקְתָּ חָיִין מוֹדָה הַפְּרִישׁוֹת, וּלְפִיכָךְ נִקְרָא קְדוּשָׁה שֶׁכָּל מְקוֹם שֶׁאֵתָה מוֹצֵא גֵרֵר עֵרוּה אֵתָה מוֹצֵא גֵרֵר קְדוּשָׁה. וְלִכֵּן הַנִּזְיָר שֶׁנִּתֵּן דַּעְתּוֹ לְהַפְרֵשׁ מַעֲנִינֵי עוֹה"ו וְלֹא לְחַזֵּר אַחֵר הַתַּאֲוֹת יִזְרַח

משנה הלכות

יִשְׁתֶּה"י. וְנִזְיָר הַשּׁוֹתֶה רִבְעִית לֹג יֵין בְּעֵדִים וְהַתְּרָא לֹקָה"י.

צִירְוָף. וְהַשּׁוֹתֶה יֵין וְחוֹמֶץ יָחַד אֵינוֹ לֹקָה אֵלָּא אַחַת"י.

וּמִצְטָרְפִין לְשִׁיעוּר רִבְעִית לֹג, שֶׁאִם לֹא

שֶׁתָּה אֵלָּא שְׁמִינִית לֹג יֵין, וְשְׁמִינִית לֹג

חוֹמֶץ לֹקָה"י. יֵין קְרוּשׁ אִסוּר לֹאכֹלוֹ

וּשְׁיִעוּרוֹ בְּכִזִּית כִּיֵּין שֶׁנִּקְרָשׁ"י. וְהַשּׁוֹתֶה

פָּחוֹת מִכְשִׁיעוּר אִסוּר מִן הַתּוֹרָה"י.

וְהַשְׁתִּיָּה צִירֵךְ לְהִיּוֹת בְּלִי הַפֶּסֶק, שִׁיעוּר

שִׁיכּוֹל לְשִׁתּוֹת רִבְעִית בִּינְתִים, וְאִם שֶׁהָה

כִּדִּי שִׁיעוּר רִבְעִית אֵינוֹ מִצְטָרְפִין"י.

וְהַאֲכִילָה צִירֵךְ לְהִיּוֹת כִּזִּית בְּכִדִּי אֲכִילַת

פֶּרֶס"י. הַכֹּל כָּל אֲכִילַת וְשִׁתִּית אִסוּר,

וּפְקִדַת נוֹךְ וְלֹא תַחֲטֹא"י, וּמִיָּהוּ אֵין

לְקִנְאוֹת בְּזִמָּן הַזֶּה בְּדֶרֶךְ קִינּוֹי שֶׁלֹּא

תֹּאסֵר עָלֶיךָ עוֹלָמִית כְּמִ"ש מִצְוָה (שִׁס"ה)

וְנוֹהֵג בְּזִמָּן הַבֵּית בְּכַהֲנִים הָרְאוּיִם

לְעִבּוּדָה.

שִׁסָּה) גִּדְרֵי הָאִיסוּר. קִיּוֹם הַמִּצְוָה. כֹּל

הַיּוֹצֵא מִן הַגֶּפֶן

אוֹ כֹּל מִיָּנִי יֵין וּשְׁכָר שֶׁצִּירְקָן מִיָּין שֶׁהוּא

מוֹהֵל עֲנָבִים"י, וְכֹל מִשְׁרַת יֵין, כְּלֹמֵר

שֶׁשֶּׁרֶה פָּתוּ בֵּיין, אוֹ בֵּין עֲנָבִים, הַנִּזְיָר

אִסוּר בַּהֶם"י. וְאִפְּלוּ נִתְחַמֵּץ הָיִין אוֹ

הַשְּׁכָר שֶׁנִּתְעַרְבַּ בּוֹ הָיִין אִסוּר לְשִׁתּוֹת"י,

וְעַל אֵלוֹ נֹאמַר וְכֹל מִשְׁרַת עֲנָבִים לֹא

יִשְׁתֶּה"י, חוֹמֶץ יֵין וְחוֹמֶץ שֹׁכֵר לֹא

(ח) שם ה"מ. שסח. (א) חננך. (ב) ר"מ פ"ה מ"ח נידות ה"ה. (ג) שם ה"מ. (ד) שם ה"ה. (ה) שם ה"מ. (ו) שם פ"א ה"ב פ"ה ה"ב. (ז) שם פ"ה ה"מ. (ח) שם ה"מ. (ט) ר"מ פ"ד מ"ח ט"א ה"ב. (י) שם ה"מ. (כ) שם

עצמו מן היין שהוא מושך אחר התאוות, ואל יחי בסובאי יין.

נזיר פ"ו דף פ"ד מכות כ"א, ר"פ פ"ה מנזירות, פ"ה ל"ה ר"ב ר"ג ר"ד ר"ה ר"ז, פ"ג לאוין רפ"ד ה"ג.

מצוה שסט

שלא יאכל הנזיר ענבים (ל"ה רכ"ג)

הזהיר הקב"ה שלא יאכל הנזיר ענבים לחים שנאמר (במדבר ו' ג') וענבים לחים וגו' לא יאכל.

משרשי המצוה, אקדים לך הקדמה שאם תמצא לפעמים שאכתוב טעמים מנגדים אלו לאלו אל יקשה לך, כי אלו ואלו דברי אלקים חיים ושבעים פנים לתורה. והנה טעם אלו המצות כולן עולה לקנה אחד, כיון שבא היין מהם ולכן אסור בכולם. וכתב הרדב"ז ז"ל דענין הנזירות היא לפי שהנחיל הקב"ה לישראל ג' כתרים, כתר כהונה וכה כה אהרן לו ולזרעו אחריו, כתר מלכות וכה כה דוד וביתו אחריו, כתר תורה מונח לכל מי שידצה לזכות בה, ולא הכל ראויים להיות זוכים בכתר זה מפני מדרות העולם ועומק המושג וקוצר המשיג, לפיכך רצה

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

אכילת שמן בכזית אע"פ שהוא משקה כיון דלאכילה עומד, ע"ש, והכ"נ כיון דשרה פיתו ולאכילה עומד מצטרף בכדי אכילת פרס, אי נמי דגזרת הכתוב הוא מבכל משרת. עוד י"ל דכיון דהוא מעורב בפת שיעורו בכדי אכילת פרס, והא דהקשה א"כ בכזית סגי אה"נ וס"ל דרביעית כל שיקרש יעמוד על כזית כגמ' שבת ע"ז, ועיין רמב"ם פ"ח מה' שבת ה"ב. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

שסט) דיני קבלת נזירות. קיום המצוה, צריך אני להקדים להוי ידוע כי דין נזיר נוהג בזמן הזה ככל דיני נדר" וכל מי שקבל עליו

יותר מזה אין מצטרפין למלקות. פרס לדעת הרמב"ם" הוא ג' ביצים ויש סוברים" שהוא שיעור ד' ביצים, ויש לילך לתומרא בדאורייתא ובדרבנן לקולא.

שרה פתו ביין. שרה פתו ביין והיה רביעית יין בכדי אכילת פרס מן הפת ואכל כדי פרס שנמצא אכל רביעית יין ה"ז לוקה, והוא שיהיה טעמו וממשו, רמב"ם"ו. והמנ"ח כאן הקשה לרמב"ם שהרי שיעור יין ברביעית וגם הצירוף הוא בכדי שתיית רביעית, וא"כ האין מצטרף בכדי אכילת פרס שהוא הרבה יותר מרביעית ע"ש. וי"ל לפי מה שכתב החינוך מצוה תמ"ד בשיעור

מצות המלך

הקב"ה לתת לישראל מצות זו כדי שכל אדם מישראל יזכה לבתר קדושה, ויהיה מדרגתו כמדרגת כהן גדול. ומטעם זה נקרא קדוש וגזר אלקיו על ראשו, ורוב אזהרות ומצות שנצטוו בו כהן גדול נצטוו חנויר, ונאסרו לו המומאה והתגלחת והיוצא מן הגפן, כי המחרה מביאה לידי קדושה וגודל שער מורה הכנעה והרחקה מיינ מורה הפרישות.

מראה מקומות עיין מצוה שס"ד.

משנה הלכות

יו"ד סי' רל"ט ס"ק כ"ח שכתב דנזירות נוהג בפני הבית ושלא בפני הבית בין בארץ ובין בחו"ל. והרמב"ם ספ"ב (הכ"א כ"ב) דנזירות כתב מי שנדר בנזיר בזמן הזה כופין אותו לעלות לא"י, וכל זמן שהוא בחו"ל כל דקדוקי נזירות עליו, והראב"ד השיגו דאין טומאה וטהרה בינינו עכשיו. ועיין ספרי משנה הלכות נזיר (סי' א'). גם נחלקו אי נזירות הוה איסור גברא או תפצא, ע"ש.

צידוק לשיעור באיסורי הגפן. והנה אסרה התורה ענבים לחים לנזיר, ואם אכל כזית לוקה, ופחות מכזית אסור מה"ת, והעלין והלולבין והסמדר מותר לפי שאינו לא פרי ולא פסולת פרי אלא כמו עץ נחשבים. אכל כחצי זית ענבים לחים וכחצי זית ענבים יבשים מצטרפין, הכלל כי כל המינים הללו מצטרפין לכזית כמו המשקאות לרביעית. נהערכו עם שאר דברים כגון גרגרות וכיוצא בהם, אם יש בהם כזית בכדי אכילת פרס לוקין עליו ואם לא ואין לוקין לפי שאין היתר מצטרף

בנדר להיות נזיר, שאמר הרי עלי להיות נזיר או הריני נזיר או אפילו לשונות וביטויים שהמשמעות שכיוון להיות נזיר וגמר בלבו והוציא בשפתיו דברים כאלו הרי זה נזיר. וכל כנויי נזירות כנזירות כגון נזיק נזית, פזית. האומר הריני נזיר על מנת שאשתה יין ומטמא למתים הרי זה נזיר ואסור בכולם, האומר הריני נזיר מן התרצנים בלבד, או מן היין בלבד או מן התגלחת בלבד וכיוצא בזה כל שנדר מן אחד הדברים שאסורים לנזיר אסור בכל, ואף על פי שלא היה בלבו אלא לדבר זה בלבד. וסתם נזירות שלשים יום. ואם קבל עליו פחות משלשים יום הרי זה נזיר שלשים דאין נזירות פחות משלשים יום, ואם קבל עליו יותר משלשים יום הכל כפי מה שקבל. אמר הריני נזיר שלשים יום ושעה אחת הרי זה נזיר שלשים ואחד יום, שאין נזירות לשעות.

מחלוקת הפוסקים בנזירות בזה"ל. וכבר תמהתי על הפוסקים שלא הביאו דיני נזירות בש"ע אלא אתה הגה ואחת הגה, ועיין ש"ך

ה"ב (ב) שם פ"א ה"ה (ג) שם ה"ה (ד) שם ה"ה (ה) שם ה"ה (ו) שם פ"ג ה"א (ז) שם ה"ב (ח) שם ה"ה (ט) שם ה"ה (י) הובא בנזיקין ומצ"ח סוף מצוה שע"ד. (יא) ועי' גם מצ"ח כאן שהביא משרית מדר"מ ח"א סי' נ"ג נ"ד. (יב) ר"מ שם פ"ה ה"ב. (יג) שם ה"ה.

מצוה שע

שלא יאכל הנזיר צמוקים (ל"ח רכ"ה)

הזהיר הקב"ה שלא יאכל הנזיר צמוקים, שנאמר (במדבר ו' ג') וענבים וגו' ויכשים לא יאכל.

משרשי המצוה שלא יאמר הואיל ונשתנה שמם שנקראים צמוקים ולא ענבים, וגם מעמם נשתנה, ונתייבש מהם יינם וליכא בהו משום שכרות, מותרים באכילה שלא נאסרו רק ענבים לחים מלאים יין, ועל היין הקפידה התורה, לפיכך ביאר הכתוב איסור גם בהם. כי ענבים הם, ואם נתייבשו יינם מפקד פקיד בתוכם, ואם ישרה אותם במים יצא מהם. ומה המעם אסרה התורה גם זרע הענבים (במצוה שע"א) וקליפת הענבים (מצוה שע"ב), שלא תאמר הני ודאי לית בהו שום

משנה הלכות

לאיסורי. ונחלקו הפוסקים" בטעם כעיקר אי הוה דאורייתא או דרבנן. שע) גדר האיסור. קיום המצוה. נזיר האוכל כוית צמוקים, או שאכל חצי זית ענבים לחים וחצי זית יכשים, כעדים ובהתראה לוקה".
המושיט כוס יין לנזיר. ואסור להושיט לנזיר כוס יין או כל היוצא מן היין, ואם עבר והושיט לו כוס יין הרי זה עובר בלפני עור, ואפילו לא שתה הנזיר היין". ואם שאל אחר כך על נזירותו אי עבר בלפנ"ע או איגלאי מילתא למפרע דלא עבר נסתפקתי בזה במקום אחר, ונראה דלא עבר.
שאר פרטי דינים. והנה מי שאמר הריני נזיר נעשה נזיר מיד ומצווה על מצוות הללו, ושלשה דברים אסורים עליו היוצא מגפן והתגלחת ולטמא למתים". נזיר שנטמא בתוך ימי נזירותו יביא קרבן טומאה וסותר הכל ויתחיל למנות מחדש משנטהר".
שאל על נזרו. נזיר איתא בשאלה, ואם התרו בו למלקות ועבר והביאו להלקותו ואפילו כבר מתוח על העמוד ללקות והחזן והרצועה בידו ונשאל על הנזירות נפטר ממלקות, ואם כבר התחילו להלקותו ובאמצע התירו לו, כרגע אני מסופק אם פוטרין אותו ואין הפנאי מסכים לברר כעת. ומכל מקום לא הוה בנזיר התראת ספק שמא ישאל על נדרו, משום דמוקמינן ליה אחזקתו, פי' דאוקמינן ליה בחזקת איסור שהוא עכשיו נזיר ויש לו חזקת איסור, ואם ישאל אז עוקר החכם מעיקרו ואינו עכשיו ואנן מוקמינן אחזקת שהוא עכשיו, ועיין שו"ת בית שערים למרן זקני יו"ד סי' תמ"ט,

(ד' שם ה"ר. טו) ר"מ ודאב"ד שם ה"ו. שע. א) ר"מ פ"ה טהל נזירות ה"ב ג' ב) סמ"ג לאין קס"ח ועי' חתנך מצוה רל"ב ובספר זה לעיל שם, תני שו"ת משנה הלכות ח"ו סי' קל"ג ג) עיין שו"ת משנה הלכות שם, ועי' גם בחידושי משנה פסחים כ"ב ע"ב. ר) ר"מ שם פ"א ה"א פ"ה ה"א. ה) שם פ"ו ה"ו. ו) תוספות גיטין רף ל"ג ע"א

מצות המלך

לחלוחית יין כלל והותרו, לפיכך ביאר הכתוב לאו בכל אלו, דגם אלו אסורין כיון דמענבים הם, ולך לך אמרינן נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב, וכל שבהן ריח היין לא יאכלו, אפילו רק משרת ענבים אמרה תורה.

מראה מקומות עיין מצוה שפ"ח.

מצוה שעא

שלא יאכל הנזיר זרע ענבים (ל"ח רכ"ו)

הזהיר הקדוש ברוך הוא שלא יאכל הנזיר גרעיני הענבים הנקראים חרצנים, שנאמר (במדבר ו' ד') מחרצנים וגו' לא יאכל.

משרשי המצוה מה שכתבנו במצוה ש"ע. והוציא הכתוב לשון של נזירות בלשון כי יפליא, והוא לשון פלא, כלומר כי הנזיר יעשה דבר פלא לעיני העולם, כי רוב העולם הולכין בתר תאוות לבם הרע וזה פורש מן התאוות ומתעמק בקרושה, ולכן נקרא נזיר מלשון נזר הקודש, כי נזר אלקיו על ראשו

משנה הלכות

והבן'. ונסתפקתי בהמושיט כוס יין לנזיר דעבר אלפני עור ואח"כ נשאל הנזיר והתירו לו נזירותו אי נפטר המושיט ג"כ מלפני עור או דילמא בשעה שעבר עבר על איסור ומה שעשה עשה, וצ"ע". שייכור חנוור מכוס יין. שייכור שנתנו לו כוס לשתות ואמר הריני נזיר ממנו אינו אסור אלא באותו כוס, ואם הגיע לשכרותו של לוט אין בדבריו ממש ואינו חייב על כל עבירה שיעשה משגגה לשכרותו של לוט, דאינו בן חיוב^ב. ועיין מש"כ בספרי משנה הלכות נזיר (ס"י ח'), ועוד דיני נזירות מה שכתבתי שם בס"ד. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזו"נ.

שעא (נזירי האימור. קיום המצוה, נזיר שאכל זרע ענבים הנקראים חרצנים בלשון התורה, אם אכל מהם שיעור כזית לוקה^א. ולענין צירוף האיך מצטרפין, ושיעור אכילתן לענין שהייה דינו כבמצוה הקודמת. פ"ט דינים בקבלת נזירות. היה אומר הריני נזיר מן הגרוגרות או מן הדבילה וכיוצא בהן ה"ז אסור בהן ואינו נזיר (רמב"ם)^ב, ועיין בהשגות שחולק. מזגו לו כוס יין לשתות ואמר הריני נזיר הרי זה נזיר גמור, ואם היה מר גפש או כועס או מתאבל והיו מבקשין ממנו לשתות ואמר הריני נזיר ממנו אינו אסור אלא בכוס זה דלא

ר"ה ואפקעתו. ו) ועי' חידושי משנה פסחים כ"ב ע"ב. ח) עי' שו"ת משנה הלכות ד"ל. ט) ר"ם שם פ"א ה"ב. שעא. א) ר"ם פ"ה מ"ח נזירות ה"ב. ב) שם פ"א ה"י.

ר"ה ואפקעתו. ו) ועי' חידושי משנה פסחים כ"ב ע"ב. ח) עי' שו"ת משנה הלכות ד"ל. ט) ר"ם שם פ"א ה"ב. שעא. א) ר"ם פ"ה מ"ח נזירות ה"ב. ב) שם פ"א ה"י.

והוא ענין עמרה וכתר מלכות, ונקרא גם בשם הזה על שם שהוא מלך מולך ומושל על התאוות, הפך משאר בני הארץ שהם עברים להתאוות והתאוות מושלים עליהם. וכל הנמשך אחר היין ושכר וכל מיני משקאות המשכרים נופל ברשת התאוות המביאות לידי חטאים רבים, ואי אפשר לו להנצל מהם ר"ל, לפי שהיין והשכרות מפסיד השכל ומקלקל המחשבה, וחמור לה' ממשך עליו שכל העליון וקדושה עליונה.

מראה מקומות עיין מצוה שפ"ח.

מצוה שעב

שלא יאכל הנזיר קליפת הענבים (ל"ח רכ"ז)

הזהיר הקב"ה שלא יאכל הנזיר קליפת הענבים, שנאמר (במדבר ו' ד') ועד זג לא יאכל.

משרשי המצוה, עיין מצוה ש"ע. ועד"ה הנה החל הכתוב ביין, ואחריו חומץ יין, והוא כי היין רומז על דבר המחמיא,

משנה הלכות

עד שישלים הכל או עד שימות'. קטנים נשים ועבדים. קטן מופלא סמוך לאיש נודד בנייר מה"ת ומביא קרבנות כגדול', ולהראב"ד אינו אלא מדרבנן. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. ונוהג גם בעבדים, אלא דבנשים הבעל אם אינו רוצה בנזירתה מפר לה כשאר נדרים, ובעבד רבו כופה אותו לשתות יין ואם לא כופהו, או לאחר ששחררו, גומר נזירותו. ואינו נוהג בעכו"ם".

שעב) נדרי האיסור. קיום המצוה, נזיר שאכל קליפת הענבים בכזית הרי זה לוקה". ופחות מכזית וגם כמה מצטרף עיין מצוה שס"ח.

נתכוין זה לנזירות אלא שלא יאלציהו לשתות'. נדר בנייר ואמר לא הייתי יודע שהנזיר אסור בכל אלו הרי זה נזיר, שהרי היה יודע שאסור עצמו עכ"פ באחד מאלו', אמר יודע הייתי שניזיר אסור בכל אלו אבל היה בדעתו שמותר לו לשתות יין מפני שאינו יכול לחיות בלא יין או מפני שהוא קובר מתים, אין זה נזיר מפני שאלו בכלל נדרי שגגות ואינם צריכים שאלה לחכם". האומר לא אפטר מן העולם עד שאהיה נזיר הרי זה נזיר מיד שמא ימות ולא ישלם נזירתו, ואם איחר נזירתו עובר בכל תאחרי. קבל כמה נזירות הרי זה נזיר כמנין שאמר, ובכל שלשים מביא קרבנותיו ומגלח ומתחיל למנות נזירות שניה, וכן לעולם

(ג) שם ה"א. (ד) שם ה"ד. (ה) שם ה"ו. (ו) שם ה"ז. (ז) שם פ"ב ה"ז. (ח) שם פ"ב ה"ז. (ט) שם. (י) שם ה"ז ראב"ד שם ה"ז. (יא) ר"מ שם ה"ז. שעב. (א) ר"מ פ"ה מהל' נזירות ה"ב.

וידמה אליו המתחבר לרשע. ובא ללמד דעת להתרחק מן המחמיאו, ולא בלבד מהמחמיאו כי אפילו אדם רע והזקן ותשש כחו עשות רע אל תתחבר לו, וזה חומץ יין וחומץ שכר, שבחיותו יין או שכר היה בכחו להחמיאך, גם שעתה נתקדר חמימותו הרחק ממנו. ועוד תוסיף להרחיק מן הכיעור ודומה לו, היינו משרת ענבים שאינו יין ולא חומץ אבל נשרה בו, והוא אדם שבעצמו אינו רשע אבל נשרה עמחן ומתערב ביניהם. ועוד תוסיף שמירה אפילו דבר שכעת אינו כיעור, אבל אפשר לימשך ממנו דבר מבווער, וזהו ענבים לחים, ולא זה בלבד אלא דבר שהיה ראוי למשוך ממנו דבר רע, אף שנשתנה, והוא אמרו ויבשים שכעת אינו יוצא מהם עסים. ועוד תוסיף פרישות מי שהיה בשכונת הדבר רע, גם אחר שהופרש מן הרע, וזהו מחרצנים שהיו שכנים לתירוש. ועוד תוסיף זהירות גם במי

משנה הלכות

חדש, ומביא שלש קרבנות שנזיר טהור מביא^א. ויש אומרים^ב דמגלח אחת לשלשים יום והוא מחלוקת בגמ' נזיר. עוד נחלקו הפוסקים אי האי תגלחת מצוה הוא או רשות^א, עיין מנשה הלכות הנ"ל.

פחות מל' יום. והמנ"ח^ב נסתפק אם חל נזירות פחות מל' יום כגון שאין מקום לחול יותר ע"ש, ופשיט ליה מדברי הרמב"ם^ב מי שאמר הריני נזיר יום אחד לפני מיתתי ה"ז אסור לשתות יין ולטמא ולגלח לעולם, מבואר דאפילו יום אחד לפני מיתתו ה"ז אסור לשתות יין ולטמא ולגלח לעולם, מבואר דאפילו יום אחד נעשה נזיר, ולולי דבריו הקדושים אין כאן ראי' די"ל כוונתו

האב המדיר את בנו בנזירות. ויש דין מיוחד בנזירות, שהאב מדיר בנו קטן בנזירות, והוא הלכה למשה מסיני, ודוקא אב ולא אב"ד, ודוקא שגם הבן מסכים או שתק ולא מיחה^א. אבל אם בנו מיחה בו או אפילו קרוביו שמיחו כשלא שמע הבן הוה מחאה ואינו נזיר. אבל אם הסכים הבן או שתק אין מחאת קרוביו כלום^א. והבן אינו יכול לשאול על נזירות שהזירו אביו. ועיין משנה הלכות נזיר (ס' כ"ז). נזיר עולם. ויש עוד נזיר עולם, כגון שאמר הריני נזיר עולם או הריני נזיר כל ימי חיי זה נזיר עולם. ואסור בכל הדברים שהנזיר אסור בהם, אלא שמגלח ראשו בתער כל י"ב

(ב) שם פ"ב ה"ג. (ג) שם ה"ד. (ד) שם ה"ה. (ה) מנ"ח מצוה שס"ח. (ו) מל"ט שם ה"ג, הביאו מנ"ח ונ"ל, אך בקומץ מנחה שם הביא ראה מדרשמי שכול לשאל. (ז) ר"ט שם פ"ג ה"א. (ח) שם ה"ב. (ט) רש"י נזיר דף ד' ע"א במשנה ר"ה הריני נזיר עולם, וע"כ ר"ה ה"ג תנא, ע"י מל"ט שם ה"ב. (י) דף ד' ר"א. (יא) ש"ט כשם רא"ש וע"י מנ"ח מצוה שס"ח ברע"ה רמב"ם ועוד. (יב) מצוה שס"ח. (יג) פ"ד ה"י.

שהתאכסן הרע אצל, והוא הזג שחיה כנום בתוכו היין. וכל המתרחק מן העברה ומן הגורם דגורם כל התרחקות קדוש יאמר לו.

מראה מקומות עיין מצוה שפ"ה.

מצוה שעג

שלא יגלח הנזיר שערו (ל"ה רכ"ה)

הזהיר הקב"ה שלא יגלח נזיר שערו כל ימי נזירותו, שנאמר (במדבר ו' ה') תער לא יעבור על ראשו.

משרשי המצוה כי גידול השער על ראש האדם בלי תיקון מורה הכנעה ומוליד הראגה, ויהיה לבו נכנע בעבודת הש"י ויהיה נזהר מהמותרות המנוולים אותו, כי גם השער מותר המכע באדם מהעשנים הנולדים בגוף. ותקון השער מגרה היצר

משנה הלכות

שעג) נדרי האיסור. קיום המצוה, נזיר אסור לגלח שער ראשו ואפילו שעה אחת, בין בתער בין בזוג, ואפילו תלשה ביד ולא הניח בשער כדי לכוף ראשו לעיקרו הרי זה עבר בלאו זה^א, ובעדים והתראה לוקה שחים, אחת משום תער לא יעבור על ראשו, ואחת משום לא יחל דברו שכולל כל הנדרים^ב.

אם גלח מה דינו. ומיהו אם גלח מיעוט שער ראשו בין בשוגג בין במזיד אינו סותר נזיר, אלא מונה והולך מה שהוא עומד בו וישלים נזירותו, אבל אם גלח רוב ראשו בין בתער ובין כעין תער ולא נשאר מהשערות גודל כדי לכוף ראשו לעיקרו בין ברצון ובין בשגגה, ואפילו גלחוהו לסטים באונס, הרי זה סותר שלשים יום עד שיהיה לו

שיחול שלשים יום קודם ובזמן שאפשר לחול, וכמו שקיי"ל^א דאומר הריני נזיר יום אחד הר"ז נזיר שלשים יום^ב ועיין כ"מ, אלא די"ל קצת ראי' מסתם נזירות דקיי"ל שמא ימות חיישין ואפ"ה לא חיישין דילמא ימות קודם שלשים והוה ספק נזירות דקיי"ל להקל, וי"ל דסמכינן אחזקת חיים. ועיין רשד"ם סי' ע"ו. וקצת צ"ע מהריני נזיר ביום שכן דוד בא, ועיין רמב"ם פ"ד^א מנזיר ובי"ש אר"ח סי' קמ"ב.

נזיר שמשון. ויש עוד נזירות שמשון, ואסור בתגלחת ויין לעולם, ואינו מביא קרבן בשום פעם ומותר לטמא למתים^א. ונחלקו הפוסקים אי נשאלין עליו, עיין מהרי"ט ח"ב סי' כ"ד ומשנה הלכות נזיר סי' כ"ט. ונוהג כמצות הקודמות.

(ד) שם פ"ג הל' ד' טו) שם הל' טו) (ז) שם פ"ג הל' י"ד. (שענ. א) ר"מ פ"א מהל' נזירות ה"א ופ"ה שם (ה"א. ב) שם פ"א הל' ט"ז.

מצות המלך

בו, ואמרו חז"ל ריש נזיר אמר רבי שמעון הצדיק פעם אחת בא אדם לפני מן הדרום יפה עינים ומוכר רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים, אמרתי לו בני מה ראית להשחית שערך זה, אמר לי רועה הייתי לאבא בעירי והלכתי למלאות מים מן המעיין, ונסתכלתי בבבואה שלי ופחו יצרי עלי ובקש למרדני מן העולם, אמרתי לו רשע למה אתה מתנאה בעולם שאינו שלך, במי שהוא עתיד להיות רמה ותולעה, העבודה שאנחלך לשמים. ויוסף כשהתחיל למלמל בשערו נתגרה בו הדוב, ואבשלום שנתנאה בשערו נתלה בהם, לבר כי יש בשער כח אלקי כדמצינו בשמשון לאחר שגלחה אבר כחו, ולכן תער לא יעבור.

נזיר פ"ו מכות כ"א, ר"מ פ"ה ופ"ו מנזירות, סה"ס ל"ח ר"מ פ"ע צ"ב, ספ"ג לאוין ר"ג ע"ש קכ"ו.

משנה הלכות

משום נזירות (רשב"א בתש' ס' ת"ח), ועיין משנה הלכות נזיר ס"י י"א. גלחו אחר, שניהם חייבים, ואין המתגלח לוקה אלא כשסייע בדבר, דאם לאו הוה לאו שאין בו מעשה".

תגלחת טומאה. נטמא הנזיר חייב לגלח ומביא

קרבנות טומאה וסותר את הקודמים, ואינו מגלח עד שיטמא מטומאות שהן מעצמו של מת, ויש טומאות מן המת שאין הנזיר מגלח עליהם אלא מטהר עצמו בשלישי ובשביעי ולא סותר הקודמין, אבל כל ימי הטומאה אין עולין לו ממנין ימי נזירותו". נזיר שנצטרע ימי הסגר עולין לו מימי נזירותו ולא ימי חלוטו וספורו, זכ וזבה ימי זיבתן עולין להן ודבר זה הלכה למשה מסיני".

פרע'. כיצד נדר בנזירות מאה יום ונתגלח לאחר עשרים יום רוב ראשו, הרי זה שוהה שלשים יום עד שירכה ראשו שער, ואחר שלשים יום מונה שמונים יום תשלום ימי נזירותו, וכל אותן השלשים של גידול פרע כל דקדוקי נזירות עליו אלא שאין עולין לו מן המנין".

מלקות. גילח כל הראש אינו חייב אלא אחת, ואם התרו בו על כל שער ושער לוקה על כל אחת ואחת". נזיר חופף ומפספס, כלומר חופף שערו בידו וחוכך בצפרניו ואינו חושש שמא יפלו השערות, אבל לא טורק דהוה פסיק רישא שבודאי יתלשו ויפלו, וכן לא יחוף באדמה או בכל מיני סם וכל דבר המשיר שער ודאי. ושער זקן אינו בכלל הלאו, ואם גלח שער זקנו אינו חייב

(ג) ר"מ שם פ"ו ה"א. (ד) שם ה"ב. (ה) שם פ"ה ה"ג. (ו) שם ה"ד וע"י ה"ב. (ז) שם ה"א. (ח) מ"ח. (ט) ר"מ שם פ"ו ה"ג. (י) שם פ"ו ה"א. (יא) שם ה"ו. (יב) שם ה"פ.

מצוה שעד

שיגדל הנזיר שעד ראשו (מ"ע קמ"ו)

צוה הקב"ה שיגדל הנזיר שעד ראשו כל ימי נזרו בקדושת, שנאמר (במדבר ו' ה') גדל פרע שעד ראשו.

משרשי המצוה היות כי הקב"ה ברא האדם משותף מחומר ושכל, ולולא שנתחייב שכלנו לשכון בחומר, בעל תאוות וחטאים, ראוי היה לעמוד ולשרת לפני הקב"ה כאחד המלאכים הנצבים עליו. אמנם אחר שנשתעבד לשכון בחומר מוכרח להשתדל קצת בצרכי הבית אשר ידור בו, כי לא יתקיים הבנין וזולתו. ומאחר דעיקר יצירתו לעבודת הבורא, כמה שיוכל למעט בצרכי הבית (החומר) וישים מגמתו לעבודת קונו טוב לו, ובלבד שלא ימוש מלאכת הבית לגמרי ויחריבהו, כי יחשב לו עון אחר שהמלך חפץ להיות בריה כזו. וע"ז אמרו ואל תהי

משנה הלכות

דיני קבלת נזירות. מי שנדר והוא בבית הקברות נזירות חלה עליו, ואפילו שהה שם כמה ימים אין עולין לו, ולוקה על שהייתו שם, ועיין בית שערים יו"ד למרן זקני סי' תל"ט בקושית התוס'. הא היה לאו שאין בו מעשה. ואם התרו בו שלא יזיר שם לוקה ואינו מגלח שערו כשיצא משם, ואם נטמא שם באחת מן הטומאות שהנזיר מגלח עליהן אינו מגלח ואינו מביא קרבן". ושנינו בנזיר"ט כל כנויי נזירות כנזירות, כיצד מקומות שמשנים את הדיבור ואומרים הריני נזיק נזית פזית או פסות ה"ז נזיר. וידות נזירות כנזירות". ומה הן ידות, האומר אהא והיה נזיר עובר לפניו הרי זה נזיר וכיוצא בזה".

שאר פרטי דינים. נזיר ששתה יין, אפילו שתה ימים רבים אף על פי שלוקה, אינו סותר מנינו מפני

שעד) גרדי המצוה. מצות עשה על הנזיר לגדל שעד ראשו כל ימי הזירו להשי"ת, והעובר ומסיר השער בתוך ימי נזירותו בטל עשה זו, לבד מהלא תעשה שנחבאר במצוה שע"ג". והסך נשא, כלומר בסם, על שערו אין לוקין על גילוח כזה, מיהו עבר על עשה דגדל פרע". והמסיר מקצת שערו והניח עד כדי לכוף ראשו לעקרו אכתי שער הוא ואינו עובר, ומיהו נראה דאסור לתתוך אפילו מקצת.

פרטי דיני גילוח. גילח אחר מלאת נזרו קודם שהביא קרבנותיו אינו סותר את נזירותו, י"א שסותר. ומביא הקרבנות, דתגלחת אינה מעכבת והנזירות שלמה". ושער נזיר אסור בהנאה", והיראים מצוה (שכ"ג) וכן הרמב"ן ז"ל חשבו זה למצוה בפני עצמה.

שעד. (א) ר"מ פ"א מהל' נזירות ה"א. (ב) שם פ"ה ה"ב. (ג) שם ה"א. (ד) שם פ"ח ה"ה. (ה) שם פ"ז ה"ה. (ו) שם ה"ה. (ז) נזיר י"ז ע"א ר"ה אילמא. (ח) ר"מ שם. (ט) כ' ע"א. (י) ר"מ שם פ"א ה"ה. (יא) נזיר שם במרא. (יב) ר"מ שם פ"ק א' ה"ו.

מצות המלך

צדיק הרבה וגו' למה תשומם. וזה הוא קדושת הנזיר בהניחו מלאכת הבית, שהוא החומר שלו, וישבור תאוותו במה שאינו חרכן גמור לבית, כגון מניעת שתיית היין וגידול השער, כי בזה יכנע היצר ולא ידלף הבית בעבורו, אבל יתחזק בו עבודת השכל לה' ויתקיים כונת הכריאה מכלי יתמעט עבודת ה' מפני שתוף החומר שבו. וכתב הרמב"ן ז"ל דמה"ט נקרא נזיר חוטא כיון שכבר נכנס בקדושה לא הי' לו להפסיק.

מראה מקומות עיין מצוה שע"ג.

מצוה שעה

שלא יכנס נזיר לאהל המת (ל"ח רכ"ט)

הזהיר הקב"ה שלא יכנס הנזיר באהל המת, שנאמר (במדבר ו' ו') על נפש מת לא יבא.

משרשי המצוה כי מאחר שנדבה לבו להשלים נפשו השכליית על ידי השתעבדות החומר ולעלות במעלת הקדושה גבוה מעל גבוהים כמדרגת הכהן גדול, ורובן של דברים שנצטוו בהם הכהן גדול נצטוו הנזיר לגדול קדושתו, מוכן מאליו הרחקת המומאה ממנו שהיא באה מן החומר, חלק הכהמיות שבאדם. והנזיר שהשיג קדושתו מצד השתדלותו צריך להיות זהיר יותר בקדושה, ובהתעלות נפשו יקל בעיניו הנאת הגוף וכבוד וענג, זולת בעבודת יוצר כל יהיה תמיד נקשר בו

משנה הלכות

כ"י, אבל סותר את מנינו אם נטמא".
קטן שהדירו אביו בנייר וגילח אוגלתוהו קרוביו בדרך שאסור לנזיר הרי זה גילוי דעת שאינו רוצה בגזירותי^י, ודקא מיד, אבל אם שתק ואח"כ גילח הרי זה נזיר אעפ"כ^י. נזיר שגלח תגלחת טהרה ואח"כ נודע שטמא היה בתוך ימי נזרו סותר הכל, ואם בטומאת התהום נטמא אינו סותר^י. ונוהג בכל מקום ובכל זמן

בזכרים ונקבות.
שעה נטמא באהל המת. נזיר טהור שנכנס באהל המת כדרכו חייב מלקות על הטומאה, שמעת שיכניס חוטמו או אצבעות רגליו נטמא, ואינו חייב משום ביאה עד שיכוא כולו בבית^א, ורובו ככולו כשנכנס דרך ביאה^ב. והנכנס דרך אחוריו אפילו נכנס כל גופו חרץ מחוטמו לא מקרי ביאה^ג.

(ג) שם פ"ו ה"א. (ד) שם ה"ג. (ה) שם פ"ב ה"ו. (ו) תוס' נזיר כ"ח ע"ב ד"ה ואין ראשה מדרת.
(ז) ר"ם שם פ"ו ה"ו. (ח) שעה. (א) ר"ם פ"ה מ"ח נזירות ה"ח. (ב) עי' מ"ח מצוה שע"ו ועיין תוס' שבעות
דף י"ז ע"ב ד"ה ואפילו. (ג) שם כנ"ל לענין בית המצות וטמא והכנס למקדש.

ועיניו אליו ישא. ויאמר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר. וזה פלא גדול במין האנושי להודיע כמו שיש בידו להשלים צורת גופו כן יש בידו להשלים נפשו המהורה.

נזיר פ"ו מכות כ"א, ר"ס פ"ה פנויות, פ"ה פ"ה ר"ז ר"ח, פ"ג לאוין ר"ז ר"ח.

מצוה שעו

שלא יטמא הנזיר במת (ל"ת ר"ל)

הזהיר הקב"ה שלא יטמא הנזיר במת, שנאמר (במדבר ו' ז')

לאביו ולאמו לא יטמא.

משנה הלכות

ואינו לוקה עליו משום ביאה. שהיה באהל המת הנכנס לבית ושהה שם עד שמת שם מת, או שנכנס בשדה תיבה ומגדל ובא חבירו ופרע גג התיבה מעליו מדרתו, ה"ז לוקה שתים, א' משום לא יטמא, וב' משום לא יבא, דטומאה וכיאה באו כאחד. נכנס לאהל המת בשוגג או בכית הקברות, ואחר שנודע לו שהה שם כדי השתחויה במקדש חייב מלקות, ואם התרו בו לוקה אכל התראה, עיין תוס' נזיר דף י"ז ע"א ד"ה אילמא. וצריך לצאת בדרך קצרה, ואם יצא בדרך ארוכה אפילו רץ כיון שהיה לו קצרה מזה הרי זה עובר, נ"ל, עיין לעיל מצוה שס"ג למי שניטמא במקדש.

אחר המטמא את הנזיר. נזיר שהיה עומד אצל המת ובא אחר ועשה אהל וטמאו, אם היה הנזיר מזיד עובר בלאו ואינו לוקה דהוה לאו שאין בו מעשה, והמטמאו עובר משום לפני עור לא תתן מכשול, ואם היה הנזיר שוגג וזה שטמאו מזיד אין אחד

(ד) ר"ט שם. (ה) שם ה"ב. (ו) שם ה"ב. (ז) שם הכ"א. (ח) ר"ט שם פרק ו' הל' ח' יע"ש בנושא כליו, ת"י בשורת משנה הלכות ח"ט סי' רכ"ב. (ט) שם ה"ב.

מצות המלך

משרשי המצוה מה שכתבנו במצוה שע"ה. ובאמת כי התורה אמרה נזיר אלקיו על ראשו, ואין ראוי שיטמא נזיר המלך. ואל תתמה שכהן הדיוט שגם בן קדוש מטמא לאלו ונזיר אסור לממאות, כי קדושת כהן באה לו מלידה ובעל כרחו בכח שבמו שכולו קודש, והנהגתו עם קרוביו ככל שאר בני הארץ, זולת לעתים שיעבור בבית ה'. אבל לעתים ישכון בהיכלו ויגל עם קרוביו. ולכן יחם לכו עליהם, וגם הם עליו בהלקחו זה מזה. ולכן הרשה לו התורה להטמא להם בהפרדם ממנו, כי דרכי התורה נועמים הם. אבל הנזיר לה', כי מרצונו הטוב פרש מתאוות העולם, ולא ימצא בבית משתאות וסעודת מרעים, ומניח תענוגי הגוף, וכל מחשבותיו אחרי נפש היקרה, וצרכי גופו ובשרו נימש, ואם על הנאת גופו לא חש כל שכן שלא יפנה אחר גופים אחרים אם קרובים הם או רחוקים, ולא ימצא תענוג כי אם בעבודתו הקרושה לה'.

מראה מקומות עיין מצוה שע"ה.

משנה הלכות

מטמא להם, חוץ למת מצוה שחייב לטמאות לו כמבואר במצוה ע"ד, ואפילו כהן גדול מטמא לו^א.
 שאר דיני נזיר שנממא. ונזיר שמשון מטמא לכל מתים והוא הלכה למשה מסיני^ב. ויש טומאה שהנזיר צריך להזות עליהן שלישי ושביעי ולהביא קרבנות טומאה ומגלח וסותר הימים הקודמים ומתחיל למנות מחדש^ג, ויש שאינו מגלח ואינו מביא קרבנות טומאה ואינו סותר את הנזירות הראשונה^ד, ומכל מקום ימי הטומאה עד שיטהר אינם עולים לו, וצריך להשלים אותן ימים שחסרו לו על ידי טומאה^ה. מחולל ועומד. נטמא למת פעמים הרבה

אינו לוקה אלא אחת, ואם התרו בו לוקה על כל פעם ופעם^ו. היה נוגע במת ועדיין המת בידו או על כתיפו, ונגע במת אחר אינו חייב אלא אחת אע"פ שהתרו בו על כל נגיעה ונגיעה כיון דמחולל ועומד הוא^ז, היה עסוק במת מצוה ועדיין הוא בידו ונגע במת אחר פטור מכלום שהרי במת מצוה מותר לו ומצוה להתעסק והרי הוא מחולל ועומד לגבי שני

על איזו טומאה מגלח. ועל אלו טומאות הנזיר מגלח, על המת ועל כזית ממנו ועל כזית נצל, ועל עצמות שהן רוב מנין העצמות, ועל רוב בניינו של מת, ועל חצי קב עצמות של

שעו. (א) ד"מ פ"ז מהל' נדרות ה"א י"ב. (ב) שם פ"ג ה"ג י"ד. (ג) שם פ"ז ה"ה. (ד) שם ה"א ו'. (ה) שם ה"ג. (ו) שם פ"ה ה"ב. (ז) שם ה"ה, ועיין בלח"ט.

מצוה שעז

שיגלח הנזיר שערו (מ"ע קמ"ז)

צוה הקב"ה שיגלח הנזיר שערו ויביא קרבנותיו כשישלים ימי נזירותו או כשישטמא, שנאמר (במדבר ו' י"ג) וזאת תורת הנזיר ביום מלאת ימי נזרו יביא אותו אל פתח אהל מועד והקריב את קרבנו ונו' וגלח הנזיר.

משרשי המצוה כי גילוח השער שנתרבה בקדושה, כאשר יסכים לחדול עצמו מן הפרישות ראוי הוא להסיר נזר אלקיו מעל ראשו בשובו להשטמא בהכלי העולם, ומשליך השער תחת הדוד ושורפם שלא ינהג בהם מנהג בזיון, כי אסורים הם בהנאה בהקדש. וגם שלא להטעות בני אדם בראותם אותו בשערות גדולות כבראשונה ויחשבו שעדיין נוהג

משנה הלכות

זה אינו סותר^א. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

שעז) תגלחת מחרת. נזיר שהשלים נזירותו מביא

שלוש בהמות, כבש לעולה וכבשה לחטאת ואיל לשלמים, ומביא עם איל השלמים ששה עשרונות ושני שלישי עשרון טולת, אופה מהן עשרים חלות, עשר חלות מצות ועשרה רקיקין, ומביא רביעית שמן ומושת אותן^א, החלות כולל והרקיקין מושח^ב. שוחט החטאת ואחר כך העולה ואחר כך האיל ואחר הזריקה מגלח, גילח אחר ששחט החטאת או העולה יצא^ג, ודע דכל מקום דבעי גילוח בעי קרבן^ד. ומיהו אין התגלחת מעכב הקרבנות רק למצוה^ה. מגלח שערו בעזרת נשים לוקח מן הרוטב של זבחי שלמים לאחר שבשלן ונותן על השער, ואח"כ משליכו לאש

מת אחד שאין בהן לא רוב מניינו ולא רוב בניינו, ועל שדרה ועל גלגולת של מת אחד, ועל הנפל אפילו לא נתקשרו איבריו בגידיו, על אבר מן המת, ועל אבר מן החי מאדם שיש עליו בשר כראוי, (והוא שיהיה ראוי לעלות ארוכה מחיים) על חצי לוג דם ממת אחד, על מלא חפנים רקב^ו, (ועיין משנה הלכות נזיר סי' כ"ו) אלו שנים עשר טומאות שהנזיר מגלח עליהם בטומאת אהל וסותר^ז. נגע בעצם כשעורה, או נשאר, מגלח עליו, אבל אין עצם כשעורה מטמא באהל^ח. נטמא בגוש ארץ העמים, בשדה שנחרש בה קבר, במגע או במשא או שהאהיל עליו, נטמא באהל רובע עצמות שאין בהן לא רוב מנין ולא רוב בנין, או ברביעית דם מן המת, או בגולל או בדופק, או באבר מן החי, או באבר מן המת שאין עליהם בשר כראוי, הרי

(א) שם. שעז. (א) ר"מ פ"ח מהל' נידות ה"א, ועיין (ג) ר"מ הל' נידות שם ה"ב. (ד) מ"ח. (ה) ר"מ

(ח) שם פ"ו הל' כ'. (ט) שם וה"ה. (י) שם ה"ו. (כ) מ"ט שם, ר"מ הל' מעשה"ק פ"ט ה"ב.

מצות המלך

כפרישות. ומטעם הראשון כתב הרמב"ן ו"ל מביא הנזיר קרבן חטאת, כי הענין שהנזיר צריך כפרה בשוכו להטמא בתאוות העולם, דמכיון שהיתה עליו רוח ה' והתחיל להיות נזיר ראוי היה לעמוד בן כל ימיו, עכ"ל. אלא שרבינו בחיי והרדב"ז תפסו עליו, דלא מצינו בשום מקום קרבן על לעתיד. ולולא דבריהם הקדושים נראים לי דעת הרמב"ן ו"ל, דכיון דכיום מלאת לא השלים מיד להתחיל נזירות אחרת, א"כ באותה רגע שיצא מנזירות ראשונה כבר שב לתאוותיו במה שהפסיק מנזירותו, וע"ז מביא קרבן.

נזיר פ"ו, ר"ס פ"ח מנזירות, פה"ט פ"ע צ"ג, פמ"ג עשין קכ"ו.

משנה הלכות

תגלחת פומא. נזיר שנטמא שצריך להתגלח עליה כמו שביארנו במצוה שע"ז, כיום השביעי לטהרתו מגלח, ואם לא גלח בשביעי מגלח בשמיני, וכיום השמיני מביא קרבנותיו ומתחיל למנות מיד הנזירות מחדש, והימים הראשונים יפלו, ודוקא כשנטמא מיום ג' לנזירות ואילך סותר^{טו}. נזיר טמא אינו צריך לגלח בפתח המקדש, ואינו צריך להשליך שערו תחת הדוד^{טז}.

שאר פרטים. כל מקום שתגלחתו פסולה מונה שלשים יום אחר התגלחת הפסולה ומביא קרבנותיו ומגלח^{יז}. שלש כהמות אלו והלחם הבא עמהם והתגלחת הכל בא מן החולין דוקא^{יח}, ונוהגת בזמן הבית בזכרים ונקבות.

תחת הדוד של שלמים, ואם השליכו תחת החטאת יצא^{יט}. ובלשכת הנזירים שהיתה בקרן מזרחית דרומית היתה נעשית, גילח במדינה יצא, ומשליך שערו תחת דוד, ואינו מגלח עד שיהא פתח העזרה פתוח^כ. ממורט שאין לו שער אין צריך להעביר תערה^{כא}. וצריך לגלח כל שערות ראשו, ובתער דוקא, גילח שלא בתער, או הניח שתי שערות שלא גילח, לא קיים המצוה^{כב}. גילח על הקרבן ונמצא פסול תגלחתו פסולה ולא עלו לו הזבחים^{כג}, ואם גלח על שלשתו ונמצא קרבן אחד כשר הותר בכל וישלים הקרבנות^{כד}, והשערות אסורין בהנאה^{כה}. נזק אחד מן הדמים הותר הנזיר לשנות יין ולטמא ולגלח, אע"פ שלא הניף ולא השלים שאר דברים, דשאר דברים רק למצוה הם^{כו}.

שם ה"ז פ"י ה"ט. (ו) שם פ"ח ה"ב. (ז) שם ה"ג. (ח) שם ה"ה. (ט) שם ה"ה. (י) שם ה"ה. (יא) שם ה"ה. (יב) שם פ"ו ה"ד. (יג) שם פ"ח ה"ה. (יד) שם פרק ו' ה"א. (טו) שם ה"ז וע"י בב"מ ובלח"מ. (טז) שם ה"ד. (יז) שם פ"ח ה"א. (יח) שם ה"ג.

מצוה שעח

שנצטו הכהנים שיברכו את ישראל (מ"ע קמ"ח)

צוה הקב"ה לכהנים שיברכו את ישראל בכל יום, שנאמר (במדבר ו' כ"ג) כה תברכו את בני ישראל אמור להם. משרשי המצוה שרצה הקב"ה לתת את ברכתו לעם ישראל על ידי משרתיו הכהנים הקרושים והטהורים, אנשי החסד וההכרה, העומדים לפניו תמיד לשרת, ועל ידם תחול הברכה ממקור הברכות, כרתיב ואני אברכם, ולפי שהכהנים הם שלוחי דהתמנא וידין. וברכות הברכה והמוכה לישראל יהנו מזה הכהנים במתנות כהונה, כתרומות ומעשרות וזרוע ולחיים והקבה, ועל ידי זה יתנו דעתם יותר לכרך בכוונה ולחשפיע

משנה הלכות

ממקומן והולכין ועולים לדוכן, ועומדים שם פניהם כלפי היכל עד לך נאה להודות^ט. כהן שלא עקר רגליו בעבודה אינו עולה לדוכן, ואם עלה לא ירד^א, ועי' שו"ת משנה הלכות (ח"ג סי' י"ב). היו שנים הש"ץ קורא כהנים, ואם הוא אחד הופך מעצמו פניו כלפי העם^ב, וי"א^ג דגם לאחר קורא כהנים והכי נוהגים בהרבה קהלות. ואין המקרא רשאי לקרות כהנים עד שיכלה אמן מפי הצבור, ואין הצבור עונין אמן עד שתכלה ברכה מפי הכהנים^ד. המקרא קורא מלה במלה כל הג' ברכות^ה, ואין הכהנים מחזירין פניהם מהצבור עד שיתחיל השליח ציבור שים שלום, ואין רשאים לכוף קשרי אצבעותיהם עד שיחזרו פניהם, ומתקנת ריב"ז שיעלו יחפים לדוכן^ו, והאידנא נהגו

שעח) המצוה. מצות עשה על הכהנים בין תמימין ובין בעלי מומין לברך את ישראל בכל יום^א. ואמרו רז"ל שיש ברבר שלשה עשין, ואם אינו מברך עובר בכולם, ודוקא כשקוראין אותו לעלות לדוכן ואינו עולה, ודוקא בעשה^ב. וצריך לברך בלשון הקודש, ובעמידה, ובנשיאות כפים, ובקול רם, ופנים כנגד פנים כלומר כלפי העם^ג, ובמקדש מברכין בשם המפורש אבל לא בגבולין^ד. ואסור להוסיף ברכה משלו, אבל מותר לברך אפילו כמה פעמים ביום אחד, ובכל פעם שמברך מקיים מצות עשה^ה. ותקנו חכמינו ז"ל לברך על סדר התפילות^ו. סדר נשיאת כפים. סדר נשיאות כפים, כשמגיע השליח צבור לעבודה (רצה) כל הכהנים עוקרין

שעת. (א) חזק. (ב) משה דף ל"ח ע"ב. (ג) ר"מ הל' תפלה פס"ו ה"ב א"ח סי' קכ"ח ס"ב. (ד) ר"מ שם פ"ד ה"א, א"ח שם ס"ה. (ה) ר"מ שם ה"י. (ו) שם ה"ב. (ז) מנ"ח ע"פ ר"מ שם ה"א. (ח) ר"מ שם ה"ג א"ח שם ס"ח. (י) ר"מ שם פרק מ"ו ה"א, א"ח שם ס"ח. (יא) מ"א ס"ק י' ועי' באר"ח שם ס"ק י"א. (יב) ר"מ שם פרק י"ד ה"ה, שו"ע שם ס"י. (יג) ב"י והנהגות מימניות שם בשם סמ"ק וסמ"ג. (יד) ר"מ שם ה"ה א"ח שם ס"ח. (טו) ר"מ שם ה"ג א"ח שם ס"ג. (טז) ר"מ שם ה"ו א"ח שם סמ"ו.

מצות המלך

הברכה על ישראל בעין טובה. ועד"ה יש בפסוק הראשון של ברכת כהנים אותיות כמנץ י"ה ובשני כמנץ ה"י ובשלישי יה"י, וזה מורה שהשם הנזכר בשלשה פעמים שליט בשלשה זמנים היה הוה ויהיה, והרי לך ששים אותיות, ועליהם אמר שלמה ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל (כוונות האר"י י"ד).

תענית כ"ז מגילה כ"ד סוטה ל"ח, ר"ם פ"ד מתפלה, סה"ס פ"ע כ"ז, סה"ג עשין כ', סה"ק פ"י ק"ג, אורח פ"י קכ"ח.

מצוה שעט

לשאת את הארון בכתף (מ"ע קמ"ט)

צוה הקדוש ברוך הוא לכהנים ולוים לשאת את הארון על כתפיהם כשיצטרכו להוליכו ממקום למקום, שנאמר (במדבר ז' ט') כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו.

משנה הלכות

באנפילאות". ונוטלין הכהנים את ידיהם קודם שיעלו לדוכן, ואם לא נטל ידיו אינו עולה".
דברים המונעים מנשיאת כפים. ששה דברים מונעין נשיאת כפים וסימן מעשטי"ל, מומין, עבירה, שנים, יין, טומאת ידים, לשון"ס.
ובעבירה היינו שהרג את הנפש או שעבד ע"ז. עיר שכולה כהנים ואין שם אלא עשרה עולים כולם לדוכן ומברכין לישראל שבשאר מקומות, והנשים והטף עונים אמן^א. כהן אע"פ שאינו חכם והעם מרגיזו אחריו אין מונעין אותו מנשיאת כפים, ואין אומרים לאדם רשע הוסף רשע והמנע מהמצות^ב, ומיהו המחלל שבת בפרהסיא ומשומד ודאי אינו עולה^ג. ובעונות^ד בחול"ל אין הכהנים מברכין בכל יום ונאמרו בזה כמה

טעמים^ה, ובארץ ישראל כהיום מברכין בכל יום ואשרי חלקם שזוכין לברכה בכל יום. כהן ממזר אי נושא את כפיו, עיין משנה הלכות (ח"ב סי' כ"ה). כהן חלל אינו נושא את כפיו^ו. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרי כהונה הכשרים. (שעט) גרדי המצות. קיום המצוה, כל זמן שיצטרכו ישראל לישא הארון ממקום למקום לאיזה סבה שהיא או במלחמה, או בשעת שלום, או לשום דבר, לא ישאוהו בעגלה, אלא מצות עשה שישאוהו הכהנים או לויים על כתפיהם, ואין מוליכין אותו לא על בהמות ולא על העגלות, ולפי ששכת דוד ונשאו על העגלות נפרץ פרץ בעוזא^ז. וכבר שמו חכמים^ח לדוד טועה בדבר ההתינוקות קוראין בו

(ז) ר"ם והגהות מייטנויות שם אורח ס"ה. (ח) ר"ם שם פרק ט"ו ה"ה אורח שם ס"ז. (ט) ר"ם שם ה"א.
(ב) שם ח"ג אורח שם ס"ה ל"ו. (כא) ר"ם שם ה"ט אורח שם סכ"ה. (כב) ר"ם שם ח"ז אורח ס"ה.
(ג) ע"י אורח שם ס"ז שרת משנה הלכות ח"ג סי' כ"ב. (ד) עיין רמ"א אורח שם סס"ד ונצ"א ס"ק ע' ומ"ז שם ס"ק ל"ו. (ה) שרע שם סס"ב. (ו) שער. (ז) ר"ם פ"ב מהל' כלי המקדש ה"ב. (ח) במדבר רבה פ'

מזרשי המצוה לפי שעיקר כבודם של ישראל הוא התורה הקדושה שבה הבדילנו מכל העמים להיות ממלכת כהנים וגוי קדוש, ונעשינו לגיונו של מלך, ולכן נצטוינו להפליג רוב חשיבותה. ולפי שמדרך האדם לישא אצלו מרגליות טובות, וכל שכן אבן טוב של כתר מלכות, ולא ישלחם עם שאר חבילותיו בעגלות כדי לשום עינו עליו בכל עת ורגע, כל שכן תורתנו הקדושה יקרה היא מפנינים שמן הראוי לשאת אותה בכתף ולא בעגלה על גבי כהמה או באופן אחר. והיה הארון נושא את נושאו, כמו שהנשמה אינה מן המדה של הגוף ובנם היא נקשרת כח השכלי בכח החומרי, והנשמה נושא את נושאה, ולולא הנפש אין חיות בגוף, ואעפ"כ הגוף נושא הנפש (הנשמה), כשאדם הולך ממקום למקום גם נפשו נעתקת עמו, כן הדבר בארון.

סופה ל"ח מנחות צ"ח, ר"מ פ"ב מבלי המקדש, פה"מ מ"ע ל"ד, ספ"ג עשין קפ"ח.

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

נושא בכתף כשעומד בעגלה. עגלות, הא אפשר שיעמדו על העגלות וישאו בכתפיהם, על כרחך כהאי גוונא ונסתפקתי שאם יקחו הלויים הארון על כתפיהם כמשפטו, אלא שיעמדו הלויים על העגלה והארון על כתפיהם אם כהאי גוונא מקרי בכתף שהרי על כתפיהם הוא נישא, או דילמא על כתפיהם ולהלן ברגליהם על הארץ בעינן, ולפי טעם החינוך שהוא משום כבוד לכאורה גם בזה יש כבוד. ונראה להביא ראיה מספרי דקאמר והיכן צוהו ולבני קהת לא נתן הא לא חידשו הכהנים כלום אלא הכל מפי משה ומשה מפי הגבורה, ע"כ. נראה דלכני קהת לא נתן עגלות משום דבכתף ישאו, ואי נימא דהלויים על העגלות והארון על כתפיהם שפיר דמי אכתי למה לא נתן להם

עגלות, הא אפשר שיעמדו על העגלות וישאו בכתפיהם, על כרחך כהאי גוונא אסור.

המצוה לדורות בכהנים או לויים. ודע דהרמב"ם כתב דמצוה זו במדבר היתה על הלויים, אבל לאחר כן לדורות נשתנה ונתנה לכהנים. אבל הרמב"ן ודע"מ כתבו חלילה לנו שנאמר שנשתנה שום מצוה בתורה שיהיו נפסלים הלויים ממשא הארון לעולם, אלא כהנים ולויים בכלל המצוה, והסכימו עמו האחרונים ו"ל, ועיין לעיל מצוה צ"ו. ונוהג בזמן שישראל על אדמתן והארון בינינו. ובעונ"ה אין לנו לא מלך ולא ארון לשאת, י"ר שיתגלה לנו במהרה עם משיח צדקינו.

מצות המלך

פ' בהעלותך יש בה ה' מצות עשה וב' לאוין

מצוה שפ

פסח שני (מ"ע ק"נ)

צוה הקב"ה לכל מי שלא עשה פסח ראשון בזמנו שיעשה פסח ב"ד באייר, והוא נקרא פסח שני, שנאמר (במדבר ט' י"א) בחדש השני בארבעה עשר יום לחדש יעשו אותו וגו'. משרשי המצוה מה שכארנו בפסח ראשון. וכבר ביאר הבעל הגדה פסח זה שאנו אוכלין על שום מה על שום שפסח על בתי בני ישראל כנגפו את מצרים ואת בתינו הציל, וזה זכר לנם שפסח על בתי בני ישראל, וע"י נזכור כל הנסים

משנה הלכות

הכל, הזיד בראשון אף דשגג או נאנס בשני חייב כרת, דעיקר חיוב על הראשון. נשים ועבדים מחלוקת אי חייבים בשני, ומיהו אפילו נשים שהזידו בראשון ועשו בשני נפטרו מכרת.

הטמאים שנדחים לפ"ש. טמאים שנדחים היינו

שלא היו יכולים לאכול בערב, אבל טמא שרץ ונבלה או זב בעל שתי ראיות ביום שהוא ערב פסח אם טבלו שוחטים וחורקין עליהם והם אוכלין בערב ואינם נדחין לפסח שני. ובטומאת מת ביום השביעי שלו נחלקו ר"מ והראב"ד אי דוחין אותו לשני. מי ששחטו עליו הפסח בחשכו שמתר לאכול בערב ונודע אחר כך שנטמא קודם בטומאת התהום, או שנטמא אח"כ, כבר נפטר ואין צריך שני. טמאים שהיו יכולים

להוציא ס"ת לקראת מלכים. וכתב החינוך דלהוציא ס"ת נגד

מלך אין צריך כהנים או לויים וכל בני ישראל ישאו, ואם יבחרו מהם מדרך כבוד תבא עליהם ברכה, נראה עכ"פ דס"ל דהוה מצוה להוציא ס"ת נגד מלך.

שפ) נדדי המצוה. קיום המצוה. נפש מישראל שהיה

טמא או בדרך רחוקה ב"ד בניסן בין הערבים, או שוגג או אונס, ואפילו מזיד, ולא עשה הפסח בראשון, יעשה פסח ב"ד באייר והוא נקרא פסח שני. ודוקא יחיד נדחה ואין צבור נדחין, לפיכך רוב הצבור שהיו טמאים בראשון עושין אותו בטומאה.

חיוב כרת. דעת הרמב"ם דאם היה שוגג או אונס בראשון

והזיד בשני חייב כרת והראב"ד פליג עליו. הזיד בשניהם חייב כרת לדברי

שפ. (א) ר"מ פ"ה מהל' קרבן פסח ה"א ב'. (ב) שם פ"ו ה"א. (ג) שם פ"ה ה"ב. (ד) שם. (ה) עיין ר"מ שם ה"ח ובכ"מ ולח"מ ומצ"ח. (ו) מצ"ח. (ז) ר"מ שם פ"ו ה"א ג'. (ח) שם ה"ב. (ט) שם ה"ב (ועי' פ"ה

והנפלאות שעשה עמנו ושינוי הטבע בעשר מכות למצרים ולילה כיום יאיר לישראל. ולפי שלא עשה בפסח ראשון זכר לכל אלו, ואפילו בזדון לבו וכל שכן באונם, לחומר המצוה שהיא מצות עשה שיש בה כרת נתנה הקב"ה לתשלומין לרוב רחמיו לזכות בה כל איש ישראל ושלא יענש כרת עליה ח"ו. ועד"ה בא לרמוז למי שהוא ממא, מלוכלך בחמאים, וברדך רחוקה, רחוק מדרכי ה' כי לא דרכי ה' דרכיו, אם ישוב ויטהר עצמו במים קדושים ירחמהו ה' ויעשה אותו אדם שני.

פסחים פ"ט, ר"ס פ"הו מ"ק, פסחים פ"ט ג"ז ג"ה ל"ת ק"מ, פסחים פ"ט ע"ח רכ"ד רכ"ז לאין שני' שני'.

מצוה שפא

פסח שני נאכל על מצות ומרורים (מ"ע קנ"א)

צוה הקב"ה לאכול כשר פסח שני בזמנו על מצות ומרורים, שנאמר (במדבר ט' י"א) על מצות ומרורים יאכלוהו.

משרשי המצוה בא להודיענו דהפסח נאכל בדרך שנאכל

משנה הלכות

לשחיטתו, ואינו דוחה טומאה, ועיין לקמן מצוה שפ"א. ונוהגת מצוה זו בזמן הבית בזכרים בתור חיוב, ובנקבות ברשות. והוא אחת מב' מצות עשה שבתורה שחייבין עליה כרת.

שפא גורדי המצות. פסח שני נאכל בליל ט"ו אייר

על מצות ומרורים, וכל הסדר הכל כפסח ראשון, והמצות צריכים להיות שמורה משעת קצירה, ומרור כשר לפסח, הכלל כל דיני מצוה שיוצאין בראשון יוצאין בשני. אין לו מצוה ומרור יוצא בפסח לחוד, דמצוה ומרור למצוה ולא לעכב. ואכילת הפסח שיעורו בכזית ככל

להפטר בראשון בע"פ ולא תקנו הוי כמזידים בראשון. היו אנוסים, כגון שלא היה להם מקוה הו"ל אונס.

קמן שנתגדל. קטן שהגדיל או גר שנתגייר בין שני פסחים חייבים לעשות פ"ש, וקטן שעשה פסח בראשון ונתגדל בין ראשון לשני נפטר בראשון ולא צריך שני.

עשיית קרבן פסח שני. מן שחיטת הפסח וכל ענינו

כמעשהו בראשון כך מעשהו בשני, בא מן הכבשים, ומן העזים, זכר תמים בן שנה, ושוחטו בין הערבים, ומיהו אין צריך ביקור ד' ימים, ואין צריך ג' כחות

ה"א שהכל תלוי בזמן שחיטה. (י) שם פ"ה ה"ה. (יא) שם ה"ו ועי' בכ"מ, ועי' שרי' משנה הלכות ח"ג סי' ר"ל. (יב) תוס' מנחות דף מ"ט ע"א ד"ה ת"ל, ועי' במל"מ שם פרק א' ה"ד ועי' ר"מ שם פ"י ה"ו. (יג) ר"מ שם פרק א' ה"א. (יד) מ"ה ע"פ פסחים צ"ו ע"א ותוס' שם צ"ה ע"א ד"ה מה. (טז) ר"מ שם פ"י ה"ו. (טז) שם הל' שגגות פ"א ה"ב. שפא. (א) ויחנך מ"ה. (ב) ר"מ פ"י מהל' קרבן פסח ה"ו. (ג) שם פ"ה ה"ב.

מצות המלך

הראשון, ולא יחשוב האדם מאחר שכבר אכל מצה ומרור בחג פסח הראשון ולא חסר רק הפסח, ומה שחסר בראשון ישלים ויצטרף, בא הציווי מפורש דהמצות לאכלם שלשתם יחד בין בראשון ובין בשני, ואף שראה גם אכילת שלשתן יחד באחרים אינו דומה לעושה מעשה בעצמו, כי יעמוד תמיד לזכרון בין עיניו. ויאכלו המלה שהוא אלהי מצרים על מצות ומרורים, שכן המצרים העובדים למלה האכילו את אבותינו מריבות ומרנים על מצות ומרורים.

מראה מקומות עיין מצה ש"פ.

משנה הלכות

מותר עם הפסח ע"ש, ולפענ"ד פשוט מדכתיב חמץ ומצה עמו בבית משמע דדוקא בבית אבל לא באכילה, גם מדרשו ז"ל (פסחים צ"ה ע"א) ככל חקת הפסח יעשו אותו במצות שבגופו הכתוב מדבר, מצות שעל גופו מנין ת"ל על מצות ומרורים יאכלוהו, נמצא דדרשו מצות ומרורים כפסח ראשון בעי, והתם פשוט דבלי חמץ, מלכד שהחמץ מבטל טעם מצה ומרור ופסח בפיו. שאר דינים שביניהם. פסח ראשון אין מוציאין ממנו חוץ לחבורה, ומביאין עמו חגיגה, ואפשר שיבא בטומאה כגון ברוב צבור טמאין, פסח שני מוציאין אותו חוץ מבית אכילתו, כלומר לא לאכלו חוץ מבית אכילתו אלא צריך להחזירו לחבורתו ולאכול, אלא שפסח ראשון כיון שיצא חוץ נפסל ולא פסח שני (צל"ח). ואין מביאין עמו חגיגה, ואינו בא בטומאה לעולם^ט. ונוהג בזמן הבית כמי שלא עשה פסח בראשון.

אכילות שבתורה^ד. ומרור עיין או"ח סי' תע"ג במג"א^ה שאין יוצאין רק בה' מינים. דינים שבין פסח ראשון לשני. ויש דינים מחולקים בין ראשון לשני כמו שאמרו רז"ל^ו מה בין ראשון לשני הראשון אסור בכל יראה וכל ימצא והשני חמץ ומצה עמו בבית, ראשון נוהג שבעה, והשני אינו נוהג אלא יום אחד, ואין שם יו"ט ואינו אסור במלאכה, הראשון טעון הלל באכילתו והשני אין טעון הלל באכילתו, וזה זה טעונין הלל בעשייתו, ושניהם נאכלים צלי, ושניהם דוחין את השבת^ז. חמץ ומצה עמו בבית. ופשוט דמה שאמרו בשני חמץ ומצה עמו בבית, כלומר שאין מחויב לבדוק חמץ ולהוציא מביתו אבל אסור באכילתו יחידיו, וכ"כ רש"י בהעלותך ט' פסוק י' ואין איסור חמץ אלא עמו באכילתו, ובמנ"ח תמה מנא ליה לרש"י הא, ופשיטא ליה דאפילו לאכול חמץ

(ד) עי' ר"מ שם פ"ב ה"ג. (ה) ס"ק מ"ו. (ו) פסחים צ"ה ע"א. (ז) ר"מ שם פ"י ה"ג. (ח) פסחים צ"ה ע"א, הובא במנ"ח. (ט) שם.

מצוה שפכ

שלא להותיר מבשר פסח שני (ל"ח רל"א)

הזהיר הקב"ה שלא להותיר מבשר פסח שני למחרתו, שנאמר (במדבר ט' י"ב) לא ישאירו ממנו עד בקר. משרשי המצוה, עיין מצוה ח'. ולפי שנשתנה פסח שני בכמה דברים מבראשון, שבשני חמץ ומצה עמו בבית, ואינו נוהג אלא יום אחד, ואינו אסור במלאכה, ואין טעון הלל באכילתו רק בעשייתו, ואינו יו"ט, לא נאמר הואיל ונדחה מכל אלו נדחו גם חומרותיו שלא להותיר ממנו, בא האזהרה בפירוש דלא ישאירו ממנו עד בקר כי פסח הוא ככל משפטו, ואסור להשאיר ממנו כי אין דרך מלכים להשאיר מיום על חבירו ואם נתותר באש ישרף כדרך מלכים ושרים. עוד טעם ע"ד הפשט שלא יותירו ממנו עד בקר שמא יסריח ונמצא איכא בזיון קדושים, וכדי להרחיק מזה צוה לשורפו כל הנותר ממנו. ועד"ה כי הנותר ממנו נותן חלק לכחות הנמשכים מהאש הגדול, ואין היחוד שלם כי זמן אכילתו כלילה רמז למידת לילה, ובליל פסח לילה כיום יאיר, ולכן לא ישאירו ממנו עד בקר.

מראה מקומות עיין מצוה ש"פ.

משנה הלכות

שפכ גרדי הלאו. המותיר מבשר פסח שני עד הבוקר ולא אכלו עובר בלאו^א ואין לוקין עליו, ואפילו במזיד והתרו אותו אין לוקין עליו כיון דניתק לעשה, והנותר ממנו באש תשרף^ב, גם כי הוה ליה לאו שאין בו מעשה^ג. ונסתפקו האחרונים אם הותר פחות מכזית אי עובר^ד. ואינו עובר רק אם הניח דברים הראויים לאכילה, אבל אם הניח דברים שאינם ראויין לאכילה, אפילו רק מכת איסור

דרכן שעליהו כגון שמנו של גיד או גידי צוור אף שהם בשר, אינו עובר עליהם^ה. גידין שסופן להקשות אינו עובר עליהן, וגידין הרכין שנמנין עליהם בפסח עובר עליהם^ו.

מי עובר. והלאו זה מוטל על כל בני חבורה דהם כולם מזהרים לאכלו^ז. ואין עוברין עליו אלא פעם אחת בבקר הראשון שניתותר ואחר כך אינו עובר עוד. ועיין תוס' פסחים כ"ח ע"א ד"ה וחמץ

שפכ. (א) ר"ט פ"י מהל' קרבן פסח ה"א ט"ו. (ב) שם ה"א הל' פסול המוקדשין פ"ח ה"ט. (ג) כ"ט ומל"ט כהל' פסול המוקדשין שם. (ד) עיין מצ"ח מצוה ח' (ה) מצ"ח שם, ועי' ר"ט הל' ק"פ פ"י ה"א. (ו) מצ"ח שם ע"פ ר"ט שם ה"י וש"ס פסחים דף פ"ד ע"א. (ז) מצ"ח שם.

מצות המלך

מצוה שפג

ועצם לא תשכרו בו (ל"ח רל"ב)

הזהיר הקב"ה שלא לשכור עצם קרבן מעצמות קרבן פסח השני, שנאמר (במדבר מ' י"ב) ועצם לא ישכרו בו. משרשי המצוה מה שכתבנו בסמוך מצוה שפ"ג, שלא נאמר הואיל ונדרחה לפסח שני ונדרחו קצת חומרותיו מותר לשכור בו גם העצמות. ולפי שהכלב לא חרץ לשונו לבני ישראל אמרה תורה ועצם לא ישכרו בו אלא יעמוד שלם להכרה מעליא, הכלבים יסתכחוהו לאלהי מצרים בחוצות באשפות וראו פחיתת אלהיהם. עוד מעם בדבר י"ל כי אם יותר לשכור העצמות יסמוך על המח שבמצות לאכלו ואולי לא ימצא כל צרכו, ונמצא לא אכל כדי שבעו מפסח, אבל כשנצטרך למנות רק על בשר בעין אין למעות כוח. ועד"ה צוה שלא לשכור, רמז שאין הקב"ה חפץ לכלות ולהשחית מעשה ידיו, ואע"פ שצוה לשחוט הפסח ולאכול רמז להחליש כח השר העליון השולט עליו, וצוה השי"ת להשאיר לו מאומה רושם

משנה הלכות

זמנו. וזמן שנעשה נותר מדאורייתא כעמוד השחר^א, וחכמים גזרו מחצות ואילך כדי להרחיק אדם מן העבירה^ב. ונוהג בזמן הבית כל זמן שהפסח נוהג.

שפג נדרי הלאו. השוכר עצם מקרבן פסח טהור הרי זה לוקה^א, ואינו חייב אלא על שכירת עצם שיש עליו כזית בשר או שיש בו מח, עצם שאין עליו כזית בשר ואין בו מח אינו חייב על שכירתו, היה עליו כזית בשר ושכר העצם שלא במקום הכשר או שלא במקום המח חייב אע"פ שהמקום ששכר פנוי הוא^ב.

על איזה עצמות מוזהר. השוכר אחר

נשים. נשים אף דהוי בשני רשות, מ"מ אם עשו פסח שני נראה פשוט דעוכרות בלאו זה מאחר שעשו הפסח אף שהם רשות, אלא דבעיקר דין נותר לנשים אי עוברים בו האריך המג"ח במצוה ח' כיון דהוה לאו שאין בו מעשה, וכבר עמד על מדוכה זו בפמ"ג בפתיחה לאו"ת לפי מה דמבואר בקדושין ל"ה דכל מצות לא תעשה נשים חייבות, ואמרינן מנא הני מילי אמר ר"י אמר רב וכן תדר"י אמר קרא איש או אשה, השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, ופרש"י ולאין עונשין מלקות הן, משמע דלאו שאין בו מלקות לא השוה, ע"ש ודו"ק.

(ח) ר"מ שם ה"א. (ט) שם פ"ח ה"ו. שפג. (א) ר"מ פ"י מהל' קרבן פסח ה"א. (ב) שם ה"ג.

שלם ולא ישברו עצמותיו, כי לא יחפון במות הרשע כי אם בשובו מדרכו וחיה (עיין מצ"ד מצ' תי"ב).

מראה מקומות עיין מצוה ש"פ.

מצוה שפד

לתקוע בחצוצרות בכל יום (מ"ע קנ"ב)

צוה הקב"ה לתקוע בחצוצרות במקדש בכל יום עם הקרבת קרבנות, שנאמר (במדבר י' י') וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות על עלתיכם

משנה הלכות

בעצם פסול. ובמנ"ח מצוה ט"ז הקשה בפסול אמאי נוהג איסור שבירת עצם, הרי עומד לשרוף הוא ונימא כתותי מכתת שיעוריה, ובאמת כי אינו קושיא כי העצם מצידו אינו עומד לשרוף, ר"ל אין חיוב שרפה על העצם מצד עצמו אלא המח הוא שחייב שרפה ולא אמרינן בעצם כתותי מכתת, והבן. וליכא להקשות דנימא כשרוף דמי וא"כ ליכא מח בעצם דהרי על כל פנים כזית איכא בפנים, ועיין שו"ת משנה הלכות (ח"ג סי' קנ"ט-ק"ס) מה שהארכתי בדין דהעומד לשרוף וכתותי מכתת שיעוריה. ונוהג כמצוה הקודמת.

שפד) מצות תקיעה במקדש. קיום המצוה, בזמן שבית המקדש קיים מצות עשה לכהנים לתקוע בחצוצרות בבית המקדש בשעת הקרבת הקרבן, ואף שבקרא כתיב וביום שמחתכם ומועדיכם, מכל מקום בכל יום היו תוקעין במקדש לדעת כמה פוסקים, ועיין חינוך, ומיהו דעת הרמב"ם* וכמה מוני המצות דאין המצוה בכל יום אלא ב"ט ור"ח

השובר בעצם אחד לוקה¹. פסח שהוא נא או מבושל, ואפילו נפסל בטומאה ויוצא וכיוצא בהם, כל שהיתה לו שעת הכשר יש בו משום שבירת עצם, לא היה לו שעת הכשר כגון שנתפגל או נעשה במחשבת שינוי זמן או שינוי השם אין בו משום שבירת עצם². היה גדי קטן ועצמותיו רכין לא יאכל אותם שהרי זה בכלל שובר עצם, וזה הכלל כל הנאכל בשור הגדול אחר שנתבשל הוא שמותר לאכול נגדו בגדי הרך אחר צלייתו, כגון ראשי כנפים והסחוסים³. **אכילת מח.** מח שבראש נמנין עליו מפני שיכול להוציא בלי שבירת עצם⁴. השרוף עצמות והמחתך גידים אין בו משום שבירת עצם, ונראה לי שאם נשרף עצם בשעת צליתו, מותר להוציא המח, וגם חייב לעשות כן שלא יבא לידי נותר

שיעור השבירה. ושבירת העצם לאו דוקא ששברו למחצה לשליש ולרביע אלא כל שחסר ממנו כל שהוא חייב ובלבד שיחגור הציפורן בהפגימה⁵.

(ג) שם ה"ד. (ד) שם ה"ו. (ה) שם ה"ט. (ו) שם ה"י. (ז) שם ה"ה. (ח) מצ"ח מצוה ט"ז. שפד. (א) פ"ג מהל' כלי המקדש ה"ה.

מצות המלך

וגו'. ובא הפידוש בקבלה לתקוע בכל יום, ובכלל המצוה לתקוע בעת צרה שלא תבא, שנאמר (שם מ') וכי תבאו מלחמה.

משרשי המצוה מבואר, ונוכרתם לפני אלקיכם ונושעתם, כלומר כי מדרכי התשובה שאל יאמרו על הצרה הבאה עליהם ח"ו שמקרה הוא, שאם יעשו כן מוסיפין על חמאתם פשע. אלא יתבוננו ויבינו כי הכל מאתו ית"ש בא על חמאתם ולעורדם בתשובה, ויעשו תשובה ויצעקו לפניו העונה לעמו ישראל בעת צרה וצוקה. וצוה לתקוע בשופר, כי מדרכו להתרחק מלכבות ולעורדם בדרכיב היתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו, והיו תוקעים בחצוצרות לעורר ובשופרות להכניע כי זה טבעם. והתקיעות על הקרבנות גם כן מזה הטעם, שלא יחשוב החוטא כי בקרבן יכופר וישולם, ולא יכנע ויתודה ויוסיף על חמאתו פשע בהקריבו קרבן ולבו כל עמו לשוב. אלא צריך להתאבל ולכבות ולהתודות ברמעות שלישי, וע"י תשובה יהפוך מרת הדין למרת הרחמים ויכופר עון ושב ורפא לו.

ר"ה ב"ז תענית י"ה, ר"ח פ"א מתענית ופ"ג מכלי המקדש, פ"ה פ"ג נ"ג, פ"ג עשין ק"ג, א"ח פ"י תקע"ה.

משנה הלכות

מעשה החצוצרות. החצוצרות היו באין המקדש. ב"ה היה השופר מאריך וחצוצרות מקצין מפני שמצות היום בשופר, ובתענית היה השופר מקצר והחצוצרות מאריכין מפני שמצות היום בחצוצרות. והתקיעות היו בשעת הניסוך בכל הקרבנות ציבורי. מצות תקיעה בעת צרה. והנה הרמב"ם והחניך כללו במצוה זו גם לתקוע בעת צרה שלא תבא על הציבור ובהה"מ תמה למה לא ימנה בשתי מצות, והסמ"ג חשבו לשתיים. וחצוצרות של תענית מחוץ למקדש בלא

מעשה החצוצרות. החצוצרות היו באין משל כסף מעשת אחד, ומכה בקורנם עד שיצא ממנה חצוצרות שלמה, ואם עשאה מגרוטאות כסף כשר, עשה משאר מיני מתכת פסולי. ואין פוחתין במקדש משני חצוצרות ומוסיפין עד מאה ועשרים, וי"א עד עולם התקיעות. ואין פוחתין מעשרים וארבע תקיעות בביהמ"ק ואין מוסיפין מארבעים ושמנה. ואין תוקעין בשופר וחצוצרות כאחד אלא בבית

(ב) ר"ח שם, רש"י מנחת כ"ח ע"א ר"ה מן העשית. (ג) ר"ח שם ה"ה. (ד) ע"י תוס' ערבין דף י"ג ע"א ר"ה ומוסיפין. (ה) מוכה נ"ג ע"ב ר"ח שם פ"ו ה"ה ו'. (ו) ר"ח פ"א מהל תעניות ה"ד וט"ז שם. (ז) ר"ח פ"א מהל שופר ה"ב ופ"א מהל תעניות ה"ד. (ח) מצ"ח ע"פ ר"ח הל' כלי המקדש פ"ג ה"ב ג' ר'. (ט) פ"א מהל תעניות ה"א.

פ' שלח יש בה ב' עשין ול"ת אחת

מצוה שפה

להפריש חלה (מ"ע קנ"ג)

צוה הקב"ה להפריש חלה מכל עיסה וליתן אותה לכהן, שנאמר (במדבר ט"ו כ"א) מראשית עריסותכם תתנו לה' תרומה.

משרשי המצות היות כי חיות האדם, הגוף ונפש, תלוי בלחם, כמו שענינו רואות שאם לא יאכל מזון כמה ימים ימות ברעב ותצא נשמתו ממנו, ואיך אפשר שהלחם החומרי תזון חלק הרוחני. אלא הענין הוא כי כל מאכל יש בו רוחני כמו שאמר הכתוב לא על הלחם לברו יחיה האדם כי על כל מוצא פ' ה', כלומר מוצא פ' ה' שבלחם, שהוא החלק הרוחני הנשפע בו בלחם, יחיה האדם. וממעם זה צוה התורה להפריש

משנה הלכות

שופר, ואין תוקעין ומריעין אלא בחול, ולא זועקים ומתחננין בתפלה בשבתות וימים טובים אלא א"כ היתה עיר שהקיפוה גוים או נהר או ספינה המטרפת בים^א. והכהנים תוקעין בחצוצרות^ב ובשופר בין כהנים בין ישראלים^ג. ומד"ס שיתענו הציבור בעת צרה עד שירחמו עליהם מן השמים^ד, וכן מצוה להתענות לכל יחיד על כל צרה שלא תבא וישוב ויתודה עד שירחמוהו ה'^ה. ונוהג תקיעת חצוצרות לקרבן כביהמ"ק בכהנים, ולענין תשובה בכל מקום ובכל זמן (ועיין מג"א סי' תקע"ו^ו ובתרי"י ריש פ' היה קורא).

שפה) איזו עיסה חייבת. קיום המצוה, חמשה מיני דגן חייבים בחלה, והם חטים, ושעורים, כוסמין, שובלת שועל, ושיפון^א. נתערבו הקמחין מכולם יחד מצטרפין לשיעור עיסה^ב. שיעור קמח שנתחייב בחלה הוא כשיעור מ"ג ביצים וחומש ביצה, פחות מכאן פטורה^ג. והוא לכל הפחות כשיעור 1½ פונט וחצי, ויש חולקין דהשיעור הוא כפלים מזה ועכ"פ במקום שמסופק לא יברך ויפריש בלי ברכה. גילוש מזה מעט ומזה מעט אין החטים מצטרפין אלא עם הכוסמין והשעורים מצטרפין עם הכל, חוץ מן החטים^ד. ואין שיעור

(י) שם הדר. (יא) שם הדר. (יב) שם פרק ד' ח"י, ופ"ג מנח"ל כלי המקדש הדר. (יג) מנ"ח (יד) ר"מ הל' תעניות פ"א הדר. (טו) שם הדר. (טז) בראש הסמן. שפות. (א) ר"מ פרק ו' מנח"ל כבודי ה"ב י"ד סי' שכ"ד ס"א וש"ך שם ס"ק א'. (ב) ר"מ שם הדר י"ד שם ס"ב. (ג) ר"מ שם, י"ד שם ס"א. (ד) גל"ח פסחים דף קמ"ז ע"ב, הובא בפ"ה שם ס"ק א', ועי' שרית משנה הדר סי' ס"ט ח"ו סי' קנ"ט ק"נ ח"ט סי' קצ"ד מנ"ח ח"א סי' ש"פ. (ה) ר"מ שם פ"ז ח"ג י"ד שם ס"ב.

חלה ולעשות מצוה עם העיסת, ולעורר כח הקדושה שבו. ואז הלחם מזכך לגוף ונפש האוכלה, והנשמה נהנית מהרוחניות והגוף מהגשמיות שבת. וצוה הקב"ה ליתנה לחכמים למען יחיו בלי יגיעה, כי הם משרתי ה' העוסקים תמיד בעבודתו ית"ש ועל ידם יתברך הלחם מאתו ית"ש (האר"י ז"ל ור"ע).

ספ' חלה ותורמה פרק ב' חליץ קלה, ר"מ פ"ה מבכורים, פה"מ פ"ע קל"ג, פ"ג ע"ש קמ"א, פ"מ רפ"ו, י"ד ש"ב

משנה הלכות

לחלה לכמה שיתן בזמן הזה, ומ"מ יפריש כדי שיראה שהוא חלה. המפריש חלתו קמח אינו חלה, ואם יאמר לכשיעשה זה עיסה תהא זו חלה הרי זו חלה".

צירוף עיסות. העושה עיסתו קב קב לבדו פטורה מחלה עד שישכו יחד, כלומר שידבקו, ואם אפאן ונתנן לסל הסל מצרפן. וכן סדין או מפה מצרפן, וכן ראוי לעשות במצה בפסח. ולכתחלה לא יתן שאור של פטור בעיסה של חיוב, ובדיעבד מותר ליקח מאותה עיסה וליתן בעיסה אחרת שיהיה בו לשאור. חלת חור"ל לא בעינן מן המוקף ואוכל והולך ואחר כך מפריש, ובמצות שלשין כל אחד לבדה צריך שישאיר מכל אחת מעט לחלה, ועיין לעיל מצוה ש"א, ולכן טוב להפריש מקודם.

עיסות הפטורות. עיסת תרומה והקדשים פטורה מן החלה.

וכן עיסת עכו"ם פטורה. עיסת טבל חייבת בחלה. עיסת איסורי הנאה פטורה. עיסת שביעית חייבת. העושה כל עיסתו חלה לא עשה כלום, וצריך לשייר כל שהוא דכתיב ראשית. הפרשה ע"י שליח ושאר פרטי דינים. חלה ניטלת ע"י שליח, משרתת שהפרישה חלה בלי דעת בעלת הבית אינה חלה, ואם סומכת עליה בכל הדברים הרי זה חלה, וטוב ליתן לה רשות לכתחלה או שתפריש הבעלת הבית בעצמה ותזכה במצותה. וחלה איתא בשאלה, והשואל חזרה עיסה לטבלה, ואם כבר אכלה אכל טבל למפרע, ונוהג בזמנים ונקבות בארץ ישראל בזמן שכל ישראל שם מדאורייתא, ובחור"ל מדרבנן שלא תשכח תורת חלה מישראל, והרמב"ן ז"ל חושב זו לב' מצות, אחת ההפרשה והב' הנתינה לכהן, ולהרמב"ם הנתינה היא חלק מהמצוה.

(ו) רמ"א שם סי' שכ"ב ס"ה. (ז) ר"מ שם פ"ה ה"א י"ד סי' שכ"ז ס"א. (ח) י"ד שם. (ט) ר"מ שם פ"ו ה"ז י"ד סי' שכ"ב ס"א. (י) ר"מ שם פ"ו ה"ז י"ד שם. (יא) י"ד שם. (יב) ר"מ שם פ"ו ה"א רמ"א שם סי' שכ"ד ס"א. (יג) ר"מ ה"ל מעשר פ"א ה"ה י"ד סי' שכ"ג ס"א. (יד) רמ"א שם, ועי' א"ח סימן תנ"ו ס"א. (טו) ר"מ ה"ל בכורים פ"ה ה"ז ג"ה. (טז) ר"מ שם ה"ח י"ד סי' ש"ל ס"א. (יז) ר"מ שם פ"ו ה"ז. (יח) ג"ה. (יט) ר"מ שם ה"ד. (כ) שם פ"ה ה"א י"ד סי' שכ"ב ס"א. (כא) י"ד סי' שכ"ב ס"א ת"ה שם, עיניש בש"ך ס"ק ה' ופ"ו ס"ק ב' תקדיח ובי' הלל שם. (כב) שם סי' שכ"ג ס"א בת"ה. (כג) ר"מ שם פ"ה ה"ה י' י"ד סי' שכ"ב ס"ב ג'. (כד) ספר המצות שו"ש י"ב, עיין ג"ה. (כה) שם ה"א וספר המצות עיין קל"ג.

מצוה שפו

מצות ציצית (מ"ע קנ"ד)

צוה הקב"ה להמיל ציצית על כל בנר שנתכסה בה ויש לו ארבע כנפים או יותר, שנאמר (במדבר ט"ו ל"ח) ועשו להם ציצית, ונאמר (רברים כ"ב י"ב) גרילים תעשה לך על ארבע כנפות כמותך אשר תכסה בה.

משדשי המצוה מה שמפורש בקרא וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם. כי אין לך דבר יותר טוב לזכרון כמו מי שנושא חותם ארוניו קבוע בר' כנפות כמותו אשר יכסה בה תמיד, ויהיה תמיד מצות ה' לפניו. ואמרו רז"ל כי ציצית עולה תרי"ג, וע"ז אמרו שקולה מצות ציצית ככל התורה. ועוד דמוז בה כי גופו של אדם נפשו הכל להשם ב"ה, כי הלב דמוז לגוף שנכרא מן הלבון, וחמין רומזין להתחלת

משנה הלכות

ציצית וציצית, ובזמן שיש תכלת נותן ב' חוטין תכלת וב' חוטין לבן אין תכלת, נותן ארבעתן לבן ואין התכלת מעכב את הלבן. סדר עשייתו, תוחב החוטין בנקב שעל הכנף תוך ג' אגודלין מן הכנף, הניחן למטה מאגודל או למעלה משלש אגודלין אין זה כנף. קושר שני קשרים וכורך ז' כריכות, וחוזר וקושר ב' קשרים וכורך ח' כריכות, וקושר ב' קשרים וכורך י"ג כריכות, וקושר ב"ק, וכן בכל ד'. אורך הציצית י"ב אגודלין ואם ארוך יותר אין לחוש. ונכון לעשות שני שלישים חוטין ושליש חוליה. ציצית של צמר ופשתן פוטרין בין במינם ובין שלא במינם,

שפו) בגד החייב בציצית. אדם מישראל שיש לו טלית משלו שלובשו ביום, ויש לו ד' כנפות או יותר, חייבת בציצית על ד' כנפות המרוחקות. אין לה אלא ג' כנפות פטור מציצית. שיעור הטלית מתחיל מכדי שיחכסה ראשו ורובו של קטן כבן ששכ ובאמה על אמה יוצא לדיה. ויש ליזהר להיות לטליתים קטנים שיעור, וכ"ש בשבת בעירות גדולות שיש רשות הרבים דאורייתא.

עשיית ציצית. וד' ציציות מעכבות זו את זו, שארבעתם מצוה אחת הם, אין לו אלא ג' לא קיים המצוה ואסור לצאת בבגד שיש לו ארבע כנפות וג' ציציות. ומצותן ד' חוטין לכל

שפו. (א) ר"מ פ"ג מהל' ציצית ה"א ג' אר"ח ס"י י' ס"א. (ב) ר"מ שם ה"א אר"ח ס"י מ"ו. (ג) ע"ש במ"ב ס"ק ד' בשם אורח"ה, ועי' שרית משנה הלכות ח"ה ס"י ג'. (ד) תשרי רמ"א ס"י ק"י ע"י אר"ח ס"י י"ג ס"א ס"י ש"א ס"ה, ועי' שרית משנה הלכות ח"ו ס"י ה'. (ה) ר"מ שם פ"א ה"ה אר"ח ט"ז ס"י י"ג ס"ע"ף א'. (ו) ר"מ שם ח"ו אר"ח ס"י י"א ס"ב. (ז) עי' ר"מ ורמב"ד שם. (ח) ר"מ שם ח"ד. (ט) ר"מ שם ח"ו אר"ח שם ס"ט. (י) מ"א שם ס"ק כ"ב בשם של"ה, ועי' שם כשערי תשובה ס"ק כ"ד. (יא) אר"ח שם ס"ד. (יב) ר"מ שם

מצות המלך

ברייתו של אדם כעין חטין (נדה כ"ה), אמר רב עמרם שתי ירכותיו בשני חומין של זהורית. והתכלת רומה לרקיע ורמוז לנפש שהוא מן העליונים. ולזה אמרו רז"ל (מנחות מ"ג) תכלת רומה לים וים רומה לרקיע ורקיע רומה לכסא הכבוד. וכורכין חוט התכלת על הלבן, שהנפש היא עליונית והגוף תחתון. ועושיין הכריכות לרמוז הרקיעים ואוירים שביניהם.

מנחות ל"ז ע"ד מ"ד, ר"מ ה"י ציצית, פ"ה י"ד, פ"ג ע"ג ב"י, פ"ק פ"י ד"א, א"ח פ"י י"א.

מצוה שפז

שלא לתור אחר מחשבות הרעות שכלב (ל"ח ר"ג)

הזהיר הקב"ה שלא לתור אחר תאוות ומחשבות הרעות שכלב וראיית העינים, שנאמר (במדבר ט"ו ל"ט) ולא תתורו

משנה הלכות

ושאר מינין במינס פוטרים שלא במינס אינם פוטרים^י, מיהו נכון שלא לעשות שום ציצית רק מצמר^י. וצריך לטווחן לשמה^י. טווח עכ"ס פסולים^י. הפטורים מציצית. נשים פטורין מציצית^י וכשרין לעשותם^י, ויש חולקים^י שלא יעשו אותן. כסות לילה פטור אפילו ביום, כסות יום חייבת אף בלילה^י. בגד שאול או גזול פטור מן הציצית, ולאחר שלשים יום חייב מדרבנן^י. טומטום ואגודרוגיוס חייבים מספק^י. כללים. וכל פעם שאדם לובש חייב בברכה^י. ומאד יש להזהיר שלא יקנו בבתי כנסיות הטליתים

הקטנים שאין עליהם ציצית כראוי, שלא די שלא מקיימן המצוה מברכין לבטלה ג"כ, שכל פעם שלובש חייב לברך. ומצוה זו גדולה מאד ושקולה כנגד כל התורה שנאמר חזרתם את כל מצות ה' ואמרו ז"ל^י הזהיר בה זוכה ומשמשין אותו עבדים רבים, והזהיר בתפילין ומזוזה וציצית מובטח הוא שלא יחטא^י ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים. שפז) אחרי לכבדם. קיום המצוה, היסוד הגדול שלא נעלה ח"ו על לבנו מחשבת מינות, כגון שלא נשאל מה למעלה ומה למטה ומה לפני ומה לאחור, או לחשוב שאין תורה מן השמים ולא לחשוב שלא

ה"ח א"ח שם מ"ד, ועי' ש"ת משנה הלכות מ"ה ח"ג פ"י ה'. (ג) ר"מ שם פ"ג ה"ח א"ח פ"י פ"י ס"ב.
(ד) א"ח שם פ"ג. (ז) ר"מ שם פ"א ה"ח א"ח פ"י י"א פ"א. (ז) ר"מ שם ה"ב א"ח שם פ"ב.
(ז) ר"מ שם פ"ג ה"י, א"ח ס"ס ז' סעף ב'. (ח) תהות טימנויות שם פ"א ה"ב אות ט' א"ח ס"ס י"ד סעף א'.
(ט) תהות טימנויות שם א"ח שם ב"ה, ועיין מ"ו מ"ק א'. (כ) תהות טימנויות שם פ"ב ה"ח אות ח' א"ח פ"י י"א פ"א. (כא) ר"מ שם פ"ג ה"ד א"ח פ"י י"ד ס"ג פ"ג, ועי' ביאור הלכה פ"י י"א ו"ה אם עשאו.
(כב) ר"מ שם ה"ט א"ח פ"י י"ז פ"ב. (כג) ר"מ שם פ"ג ה"ח, ועי' א"ח פ"י ח' ס"ב וברכה שם. (כד) ר"מ שם פ"ג ה"ב. (כה) שבת דף ל"ב ע"ב. (כו) מנחות דף מ"ג ע"ב.

אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם. משרשי המצוה כי ליבא ועינא תרי סרסורי דעבירה הם, ועין רואה ולב חומר וכלי מעשיו גומרים, והוא יסוד גדול בתורה. ואל יאמר אדם לא פעלתי און, כי מחשבות הרעות הן אבות המומאה, ובניהם אשר יולידו הם המעשים, ואמרו ז"ל הרהורי עבירה קשים מעבירה. ובע"ז ובענין האמונה, ושאר פרטים שנאמר עליהם מין, אמחשבה לברה נעשה רשע גמור, ובשאר מצות אף שאין הקב"ה מצרפה למעשה מיהו אם חשב לעשות וכבש יצרו ולא עשאה הרי המחשבה כנפל לא ראה מאורות מימיו כי לא יצאת לאויר העולם, מ"מ הרה עמל וילד שקר. ונלוה אל האזהרה ראיית עינים, כי לעולם לא יחשוב אדם על אשה אם לא ראה אותה, וזה אחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם, שהזנות באה ע"י ראיית עינים. נמצא ע"ז וג"ע באים מכתוב אחר. השי"ת ישים יראתו על פנינו ומחשבותינו לבלתי נחמא.

ברכות י"ב ר"מ פ"ב מע"ז פה"ס ד"ת פ"ז, פס"ג לאון פ"ז, פס"ק פ"י ר"ב

משנה הלכות

להאמין בדברי חכמינו ז"ל, ושלא לחשוב ולהתבונן בפסוקי דחזקאל שאסרו חז"ל. כי כל אלו מחשבות וכיוצא בהן מביא האדם לידי כפירה ומינות ח"ו, והשטן מסית אותו לחשוב בהם, ואח"כ עולה ומקטרג. וציוותה התורה שלא לחשוב בהם כלל, ואם באה לו מחשבה כזו יסירנה מיד ויפנה לכו לדברי תורה או דבר אחר שהוא". אחרי עיניכם. ואחר ראיית עינים זו זנות, ושלא יסתכל ולא ירהרר בנשים, ואמרו ז"ל הרהורי עבירה קשים מעבירה, ואפילו באשה פנויה, וכ"ש כשהיא נדה. ומעולם לא הרהר אדם באשה שלא מעולם.

שפ"ו. (א) ר"מ פ"ב מהל' ע"כ"ס הל' ג' פס"ג לאון פ"ז. (ב) יומא כ"ט ע"א.

מצות המלך

פ' קרח יש בה ה' מ"ע וד' מל"ת

מצוה שפח

שנצטוו הכהנים והלויים לשמור המקדש (מ"ע קנ"ה)

צוה הקב"ה שישמרו הכהנים המקדש מבפנים והלויים מבחוץ, שנאמר (במדבר י"ח ג') ושמרו משמרתך ומשמרת כל האהל וגו'.

משרשי המצוה להיות כי מכבוד המלך למנות על ביתו שומרים לכבוד ותפארת כדרך המלכים הגדולים אשר בארץ שיעשו כן. ואלו השומרים לא מפחד ורעת אויב הם כלל, כי בזמן שהיו עושים רצונו של מקום הובטחנו מהקב"ה לשמור דלתות של כל ישראל, וכ"ש היכלו, אלא שלהיות כלו אומר כבוד ולתת מוראו על לב האדם. אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרין לפלטרין שאין עליו שומרין. אף כי היו שומרים על האש שלא תכבה והטומאה שלא תכנס בבית המקדש. ועד"ה כד"א הנה ממתו שלשלמה ששים גבורים סביב לה מגבורי ישראל וגו', כדי שלא יכנסו כחות הטומאה להיכל קודש. והיו שומרים משמרות כענין מלאכים העליונים שעומדין

משנה הלכות

שומרים אותו בג' מקומות מבפנים והלויים בכ"א מקומות מבחוץ. ודעת הרמב"ם¹ והחינוך ועוד דאין שמירה אלא בלילה, ויש מהראשונים² דסבירא להו דהיו שומרים ביום ובלילה. הכשרים לשמירה. וכל הפסולים לעבודה כשרים לשמירה זו, ופסולים שאמרו שכשרים לשמירה זו כלומר פסולים מחמת מומין, אבל חלל פסול גם לזו³. וקטנים אי כשרים לשמירה מחלוקת הפוסקים⁴. מה בין שמירת כהנים ללויים. והכהנים היו שומרים בבית אבטינס ובית

בעיניו לעשותו כמה פעמים, כי התאוה תמשיך הבשר כמשוך היין אל השותים. כי הסוכאים לא תשבוע נפשם לעולם ביין, ולפי הרגילים נפשם בו תחזק עליהם תאותם. כן הדבר הזה, בכל איש בהרגילו בתאוות ובהתמידו בהן יחזק עליו יצרו הרע יום יום, ובהמנע מהם ישמח בחלקו תמיד ויראה כי אלקים עשה את האדם ישרי. ונוהג בכל מקום ובכל זמן ובכל שעה.

שפח) גרדי המצוה. מצות עשה על הכהנים והלויים לשמור את בית המקדש⁵, והכהנים

(ג) חינוך. (א) ר"מ פ"ח מהל' בית הבדירה ה"א. (ב) שם ה"ד. (ג) שם ה"ב. (ד) ע"י שם במל"ט בשם מפרש למס' תמיד כ"ה ע"ב ד"ה היו עליו, וע"י בצ"ח. (ה) מל"ת. (ו) ע"י שם ה"ה בב"מ ומל"ט וע"י מנ"ח.

משמרות. ולזה אמרו רז"ל חתן וכלה צריכין שימור, כי המקדש וכליו דומים יחוד חתן וכלה, ולפיכך צריכין שימור.

תמיד פ"א סדור פ"א, ר"ס פ"ה סבית המזרח, פ"ה פ"ב כ"ב ל"ה פ"ז, פ"ג ע"ג ע"ג קפ"ה

מצוה שפט

שלא יתעסקו הלויים בעבודת הכהנים (ל"ה רל"ד)

תוהיר הקב"ה שלא יתעסקו הלויים בעבודה המיוחדת לכהנים או ללויים אחרים, אלא כל אחד יעשה במלאכתו המיוחדת לו, שנאמר (במדבר י"ח ג') אך אל בלי המקדש ואל

משנה הלכות

בשחר קדם שיעלה עמוד השחר סמוך לו יבא ממנוה של מקדש ודפק על הכהנים שבבית המוקד לפתוח והן פותחין לר"י. ונוהג בזמן הבית שיבנה במהרה בימינו בזרי כהונה ולויים הזכרים.

שפט נדרי חמיסור. כהן או לוי שנתמנה לעבודה או למשא או לכל מלאכה המיוחדת לו בבית המקדש אסור לו לשנות ולעבוד עבודת חבירו, ושמואל הרואה ודוד המלך ע"ה חלקו הלויים לארבעה ועשרים משמרות, ועובד בכל שבת משמר אחד, עד שיעברו כולם וחזרו חלילה. כל אנשי משמר של אותה השבוע מחלק אותם ראש המשמר לבתי אבות, וראשי האבות מחלקים העובדין ביום שלהם איש איש על עבודתו, וכל הלויים מזהירין על עבודת המזבח*. וכשם שהלויים מזהירין שלא לעבוד עבודת כהנים, כך הכהנים מזהירין שלא לעבוד עבודת הלויים, וכן הלויים עצמם מזהירים שלא יעשה אחד מלאכת חבירו,

הניצוץ ובית המוקד, ולא בפנים בעזרה ממש, והלויים מבחוץ היינו על פני השמים בלי חדרים*.

איש הר הבית. ומעמידין אחד שהיה מחזר על המשמרות כל הלילה ואבוקות דולקות לפניו, ואיש הר הבית היה נקרא, וכל משמר שאינו עומד ואומר לו איש הר הבית שלום עליך, ניכר שהוא ישר, וחובטו במקל, ורשות היה לו לשרוף את כסותו ובגדיו נשרפין, והיה נשמע קולו עד שהיו אומרים בירושלים קול בן לוי נשמע שלוקה בעזרה ובגדיו נשרפין על שישן על משמרתו*.

סקומות חשמירה. ואלו הם המקומות ששמרו הכהנים בבית אבטינס ובבית הניצוץ ובבית המוקד. והלויים שומרים על חמשה שערי הבית ועל ארבע פינותיו מתוכו, ועל ארבע פינות העזרה מבחוץ. שאסור לישב בעזרה, ועל חמשה שערי העזרה חוץ לעזרה, ובלשכת הקרבן ובלשכת הפרוכת, ואחורי בית הכפורת*.

(ז) ר"ס שם ה"ה. (ח) ע"י מ"ס מדרש פ"א מ"ט ורע"ב שם ומצ"ה. (ט) שם ה"ה. (י) שם ה"ה. (יא) שם ה"ה מ". (יב) שם ה"ה א. שפט. (א) ר"ס פ"ה מהל' כלי המקדש ה"ג.

מצות המלך

המזבח לא יקרבו ולא ימותו גם הם גם אתם, ונאמר (במדבר ד' י"ט) איש איש על עבודתו ואל משאו. משרשי המצוה לפי שמשרתי עליון עומדים איש איש על עבודתו, וצריך לשמרה מן היאוש והעצלה ולקיימה בכיוון גמור, ומי שאין מלאכתו בכך שמא ישנה פרט מהפרטים ונמצא מחריב את העולם שמהפך מרחמים דין ודין רחמים, אבל כשיעמוד כל אחד על מקומו לא יאונה כל און כיון שהוא מורגל במלאכתו ויודע לכיון בה על צד האמת. לבד כי אין ספק כי כל מלאכה שאפשר לעשותה ע"י רבים פשיעה מצויה בה יותר ממלאכה מופלגת על היחיד לבדו, כי הרבים לפעמים יסמכו האחד על חברו ותתבטל המלאכה מביניהם ולא תעשה, וזה דבר ברור לכל אדם, ולא כן אדם בשלו. ודרך משל אמרו רז"ל על כיוצא בזה (עירובין ג' א', ב"ב כ"ד ב') קדיא דבי שותפי לא קדיא ולא חמיא.

ערבך ירא, ר"ס פ"ג מכלי המקדש, פה"ס ל"ח ע"ב, פמ"ג דאין רציו.

משנה הלכות

הלויים כגון שפתח השער, אף שעבר מ"מ אין צריך לנעול שפתח לוי, ולוי שעבר עבודתו פסולה כמו זר שעבר, אבל בעבודת הלויים לא מצינו עבודה מחוללת.

ישראל בעבודת לוי. ישראל שעבר עבודת לוי ששורר או ששיער לא מצינו בו איסור דלא מצינו אזהרה אלא מלויים לכהנים וכהנים ללויים אבל לא לישראל, ואולי כך הוא גזירת הכתוב, וישראלים אינם עוברים כלל אם עובדים עבודת הלויים, ומיהו ישראל העובד בעבודת הקרבה חייב מיתה בידי שמים מלאו דכל זר (מצוה ש"צ) ובשאר עבודות הקרבן בלאו.

ושלא יסייע המשורר לשוער ולא השוער למשורר.

העונש. לויים שעבדו עבודת כהנים חייבין מיתה בידי שמים, וכהן שעבד עבודת לוי לדעת הרמב"ם אינו אלא בלא תעשה ולהראב"ד במיתה. ונחלקו הפוסקים בדן מסייע, ומיהו כ"ע מודי במסייע באופן שאי אפשר וזולתו שחייב. והנה לוי שאסור במלאכת חברו וכן כהן במלאכת כהן חברו אינו חייב עד שזכה חברו במלאכה זו, כגון אחר שחלק הראש בית אב של אותו יום, או לאחר שעשו פייס חכה ע"י פייס, וקודם שזכו במלאכה הכל שוים הם.

חילול העבודה. וכהן שעבד בעבודת

מצוה שצ

שלא יעבוד הזר במקדש (ל"ת רל"ה)

הזהיר הקב"ה שלא יעבוד הזר שאינו מזרע אהרן עבודת הכהן במקדש, שנאמר (במדבר י"ח ד') וזר לא יקרב אליכם. משרשי המצוה לפי שדצה הקב"ה ונתן הכהונה לאהרן ולבניו ברית מלח עולם, ויחד עבודתו לכהנים שהם מזרע אהרן קדוש ה', ולא יתערב זר עמהם אשר לא נבחר לעבודת

משנה הלכות

לעולם אינו חלל אלא ממזר כהן. עין מה שכתבתי בספרי שו"ת משנה הלכות (ח"ב סימן כ"ה)

על איזו עבודה יש חיוב מיתה. והעובר בלאו זה חייב מיתה בידי

שמים, ואינו חייב מיתה בידי שמים אלא על ד' עבודות זריקה והקטרה, ניסוך היין, וניסוך המים בחג'. עבר עבודה שאינה תמה ויש אחריה עבודה כגון היוצק, והבולל, והפוחת, והמולח, והמניף, והמגיש, והמבדר לחם הפנים, והבזיכין, והמטיב את הנרות, והמצית אש במזבח, והקומץ, והמקבל דם, אף על פי שנפסלו ועבר בלא תעשה ולוקה, אבל אינו חייב מיתה בידי שמים מפני שכל אחד מהם אינו גמר עבודה". ואינו אסור אלא עבודה שמצותה בכהן, ושחיטת קדשים כשרה בזר לכתחילה^א ואפילו בנשים^ב, ועיין שו"ת בית שערים למרן זקני דרצה לחדש דבשבת אשה אסורה לשחוט בקרבן משום דהוה מצות עשה שהזמן גרמא, ועיין במשנת העמרמי שם (סימן ט') מה שהערותי.

כהן פסול. כהן בעל מום ושאר פסולים נכללו בלאו זה דכל המשפחה נאסרה^ג, ומיהו חלל לאו בכלל הוא^ד. ונוהג בזמן הבית בכהנים ולוים הזכרים.

שצ) המוזהרים. קיום המצוה, כל מי שאינו מזרע אהרן הכהן ובניו הזכרים, הרי הוא בכלל זר ומזהר על לאו זה שלא יעבוד הזר במקדש, ואם עבר ועבד, עבר בלאו זה^ה. נשים גם כן בכלל לאו זה ואפילו בנות כהנים^ו, ויש חולקין בבית כהן. כהן חלל שנולד מאיסורי כהונה דאורייתא הרי זה בכלל זר ונכלל בכלל הלאי. וכלל זה נקוט בידך כל מקום שאמרו כהן פסול לעבודה משום מומין אין חלל בכלל זה, ואפילו במקום שכהן בעל מום כשר חלל פסול, דלאו כהן הוא בכלל אלא לזר נחשב. כהן ממזר אי הוה בכלל הלאו נראה דחלוי בשחיטת הפוסקים^ז אי כהן ממזר הוה כהן או לא, ואפשר להיות ממזר ואינו חלל כגון שנולד מביאה ראשונה, ולדעת קצת פוסקים מעריות

(ח) שם. (ט) עי' גמ' מצוה שצ שחלל בכלל זר לכל דבר. שצ. (א) ר"מ פ"ט מהל' ביאת המקדש ה"א.

(ב) ר"מ שם, ועי' גמ' צ"ג ע"י דעתך, ודעתה מל"ט לדעתך, ועי' גמ' ד' מצ"ח ע"פ דר"מ הל' איס"ב פ"ט ה"י והל' תרומות פ"ו ה"ז שחלל בזר לכל דבר. (ה) עי' אה"ע סימן ז' סדר, ובח"מ וב"ש ומ"ז שם. (ו) עיין פרמ"ג א"ח סי' קכ"ח א"א סי' ג"י. (ז) ר"מ הל' במ"ק שם ה"ב. (ח) שם ה"ה. (ט) שם ה"ו. (י) עי' תוס' חולין

מצות המלך

המלך ליכנס לפלטרין של מלך בלי רשות מהמלך. ועוד שאינו מן הכבוד למלך להחליף בני עבודתו ובני משמרתו בכל עת ואידך, כי לא יצליחו לעבודה. וכשהעבודה מיוחדת לאיש מיוחד או לשבט אחד ומשפחה בלבד, ולא לאחרים, אוי תתפרסם הקדושה, וכשלא יהיה איש מיוחד לעבודה מחוי בעבודת עראי וכל הרוצה יעבוד והחדל יחדל, ומלאכת ה' מצוה הוא. ועד"ה נבחרו הכהנים חלף הכהנים, כי הכבוד הוא דוגמת החסד שהוא ברור לאצילת הבנין, ונכנסו הכהנים במקומם כי אהרן איש חסד, ואין העון מתכפר אלא ע"י כהנים הנמשכים מצד החסד כי בו יכופר עון ולא בזולתו.

חזקא כ"ד מנהדרין פ"ג זכרים פ"ו ל"ב מנחות ק"פ, ר"ס הל' ביאת מקדש פ"ט, פת"ם לאוין ע"ד, סמ"ג לאוין ש"פ.

מצוה שצא

שלא לבטל שמירת המקדש (ל"ח רל"ו)

הזהיר הקב"ה שלא לבטל שמירת המקדש ללכת סביבו בכל (היום וכל) הלילה, שנאמר (במדבר י"ח ה') שמרתם את משמרת הקדש.

משנה הלכות

ונקבות. ובזמן הזה שבית המקדש חרב בעו"ה אם עבר ועשה במקדש אחת מעבודות שהם בכהנים עבר על לאו זה לדעת הרמב"ם^ט, ולהראב"ד דבטלה קדושת המקדש ומקומו אין חייב משום זרות, וכהן ג"כ אסור להקריב. **שצא** (המוזהרים). (קיום המצוה, עיין קצת פרטי דינים במצות עשה שפ"ח). והנה כהנים ולוים שלא שמרו סביבות המקדש בכל יום עברו על לאו זה^א. ונראה דהלאו קאי על

הפשט וניתוח והולכת עצים למזבח כשר בור^א. הדלקת הנרות להרמב"ם^ב מותר בור, ולהראב"ד רק דיעבד כשר. וזו המקריב קרבן עצים על המזבח חייב דהם קרבן^ג. תרומת הדשן אין הזר חייב עליה^ד. ואינו חייב על הקטרה עד שיקטיר בכזית, ועל ניסוך המים בחג ג' לוגין, ועל ניסוך היין ג' לוגין, כפי מה שמתנדבין ממנו, והמקטיר קטורת ביו"כ במלא חפניו^ה. כללים. ונוהג בזמן הבית בזכרים

רף ב' ע"א ר"ה הכל שומעין. (א) ר"ס שם. (ב) שם הל' י"ב. (ג) שם הל' י"ד. (ד) שם הל' טו. (ה) שם הל' טז. (ו) ר"ס פ"ו מהל' בית הבדלה הל' שצא. (א) ר"ס פ"ח מהל' בית הבדלה הל' ח"א.

משרשי המצוה מה שנתבאר במצוה שפ"ח, והמבטל שמירתו אינו מיקל בכבוד המקדש אלא במי שצוה לשומרו, ונראה כמכוה המלך ח"ו. ורמזו ז"ל כי בכ"ד מקומות שמרו במקדש, והוא נגד הארבעה ועשרים ספרי קדש אשר התורה שבכתב נחלקו עליהם, ושעליהם העולם עומד כמ"ש (ירמיה ל"ג) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי. וידוע כי התורה שומרת העולם לכל תהרב ותפסיד. ולפי שהכהנים וחלויים היו שופטי התורה, כמו שנאמר יורו משפטיך ליעקב ונאמר ובאת אל חכמים וחלויים ואל השופט אשר יהי בימים ההם, ולכן הם נבחרו להיותם שומרי המקדש בכ"ד מקומות לרמז שהם צריכים להיות שומרים על קדושת הבית

משנה הלכות

סדר השמירה בבית המוקד. והנה בכית המוקד כיפה ובית גרול היה מוקף רובדין (ספסלאות) של אבן חקני בית אב של אותו היום ישנים שם (שלא היו עומדים על המשמר) ומפתחות העזרה בידם^א. ולא היו כהנים ישנים בבגדי כהונה אלא מקפלין ומניחין אותן כנגד ראשיהם, ולובשין בגדי עצמן וישנים על הארץ, כדרך שומרי חצירות המלכים שלא יישנו על המטות^ב. אירע קרי לאחד מהם, הולך במסיבה שתחת הקרקע, שהמחילות הפתוחות להר הבית לא נתקדשו, וטובל שם וחוזר עד שנפתחין השערים ויצא והולך לו, שאסור בעבודה כל היום^ג. קודם שיעלה עמוד השחר הממונה של מקדש דופק בבית המוקד, פותחין לו, נטל המפתח ופתח השער הקטן ונכנס מבית המוקד לעזרה, והכהנים אחריה ושתי אבוקות בידם, נחלקו לשתי כתות אחת

כל השבט, ובראשם הנשיא והסנהדרין שלהם שבים להכריח העם לשמור, ומיהו אם מינו מהכהנים והלויים על משמרתם והניחו את מקום משמרתם עברו הם על הלאו, וכן לוי שישן על משמרתו נראה דעבר על לאו זה שהרי בטל שמירתו, ואולי כל זמן שיש שנים שומרים אינו עובר מה"ת דלא נתנה התורה שיעור בכמה לשמור אין בו מלקות. ומיהו אין לוקין על לאו זה דאין בו מעשה^ד, ואפילו קם לוי בכח ולא הניח שאר לויים לשמור אינו לוקה, וצ"ע. השמר דעשה. ונחלקו הראשונים ז"ל בלשון ושמרתם, ועיין מנחות ל"ו ובתוס' שם^ה ובר"מ פ"ח מבית הבחירה וברש"י על התורה^ו דהשמר בכ"מ ל"ת, והרמב"ן השיגו, ובעירובין דף צ"ו ע"א אמרינן השמר דעשה עשה, ע"ש.

(א) מניין. (ב) ע"כ ר"ה ושירת את התעק. (ד) ה"ג. (ה) רברים י"ג א'. (ו) שמות כ"ג י"ג. (ז) שם ה"ה ועי' מ"מ שם ובר"י. (ח) שם ה"ו. (ט) שם ה"ו.

מצות המלך

וקדושת התורה וישראל, ולפיכך הוזהרה התורה שלא לבטל בשמירת המקדש ללכת סביביו כל הלילה, ואיש הר הבית על משמרתו, לרמוז על קומי רוני בלילה, ולעורר בני ישראל על הקדושה. ועל הגדול הדור לעורר לב בני ישראל, ולפי שאמרו והגית בה יומם ולילה, הלכו סביביו כל היום ולילה, ולמ"ד רק בלילה כי עיקר התורה לומדים בלילה.

טראה מקומות עיי' לעיל מצוה שפ"ח.

מצוה שצב

לפרות בכור אדם (מ"ע קנ"ו)

צוה הקב"ה לזכרי ישראל לפרות מן הכהן את בנו הבכור הנולד לו מישראלית, שנאמר (במדבר י"ח ט"ו) אך פדה תפדה את בכור האדם.

משרשי המצוה מה שביאר הכתוב (פ' בא, שמות י"ג י"א - ט"ו) והיה כי יביאך ה' אלקיך אל ארץ וגו' והעברת כל פטר רחם לה' וגו', וכל בכור אדם בבניך תפדה, והיה כי

משנה הלכות

למזרח ואחת למערב, והיו בודקין והולכין את כל העזרה עד שיגיעו אלו לאלו, ואומרים הכל שלום, והעמידו עושי חביתין לעשות חביתין. כסדר הזה עושין בכל לילה חוץ מליל שבת שאין בידם אבוקות אלא בודקין בנרות הדלוקין מערב שבת^א, י"ד שנוכה לראותם בעבודתם במהרה.

שצב החיוב. מצוה על כל אדם מישראל לפרות את בנו הבכור שהוא פטר רחם לאמו דוקא, כשיגיע ליום שלשים ואחד שכבר יצא מידי ספק נפל, וליתן ה' סלעים לכהן^ב. יש לו כמה נשים וכל אחת ילדה בכור חייב לפרות^ג.

פדה קודם ל'. פדה קודם שהגיע ליום שלשים ואחד אינו פדוי וחוזר ופודו בזמנו, אבל אם התנה שיחול הפדיון לאחר שלשים הוא פדוי, וי"א דאם אין המעות קיים או שהחזירן לאב קודם הזמן אינו פדוי, וטוב לחזור ולפדותו בלי ברכה^ד. מת הבן בתוך שלשים יחזיר הכהן המעות, ואפילו לא מת אלא נולדו בו סימני טרפה, מת לאחר שלשים חייב לפדותו מ"מ^ה. ובספר חסידים סימן של"ד מעשה בבחור בכור נוטה למות וצעק תפדוני תפדוני, אמר להם חכם פדאוהו ויחיה, מיד פדאוהו וחי עוד כ"ה שנים.

ע"י שליח. ונחלקו הפוסקים אי האב

(י) שם ה"א. (יא) שם ה"ב. שצב. (א) ר"מ פ"א טהל בנדרים ה"א ו' י"ז י"ד ש"ה פ"א י"א. (ב) ר"מ שם הכ"א י"ד שם ס"ו. (ג) ר"מ שם ה"ח י"ד שם ס"ג וברכה. (ד) ר"מ שם ה"ז י"ד שם ס"ב ודעה.

ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו
 ה' ממצרים מבית עבדים, ויהי כי הקשה פרעה לשלחינו ויהרג
 ה' כל בכר בארץ מצרים מבכר אדם עד בכר בהמה על כן
 אני זבח לה' כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפרה. ונתנה
 התורה שיעור חמש סלעים לפי שנפש של אדם שעוסק בתורה
 שקולה כנגד חמשה חומשי תורה, גם להודיענו שהכל לה' ית"ש,
 ולפיכך בנו הבכור חמדת לבו נצטווה לפרותו להראות
 שברשותו, וממנו בא לו במתנה, ברצונו נתן לו וברצונו יקחנו
 לעת הזמן, וכמעשה דברוריה. וצוה ליתן הפדיון לכהן לפי שהם
 משרתי ה', וצוה הארון ליתן למשרתו. גם כי הם לקחו חלק
 הבכורים, שהיה העבודה בבכורים קודם שחמאו, וא"כ מן הראוי
 ליתן להם.

קדושין כ"ט בבורות כ'. ר"ם פ"א בבכורים, פ"ה פ"ט ק"פ, פ"ג ע"ש קמ"ד, פ"ק פ"י רפ"ה י"ד ש"ה.

משנה הלכות

עושה שליח לפדות, ע"י רמ"א יו"ד סי' ש"ה ובמפרשים וחתם סופר יו"ד רצ"ה ובית שערים למרן זקני יו"ד סימן שפ"ה. ובא לידי מעשה בחיל אחד שילדה אשתו בכור, והוריתי שישלח חמש סלעים על הדואר לביתו ולא יתנם במתנה לשום אדם, וביום הפדיון צויתי לו לקרא על הטעלעפאן ויאמר אל הכהן שיקח המעות שלו שמוכן לו שם בכיתו ויצא לדברי הכל, והסכימו עמי גדולי הדור.¹

שלא ע"י האב. לא פדאו האב פודה עצמו לכשיגדיל.² ומיהו גם על האב מצוה לפדותו לעולם.³ קטן יתום אי ב"ד יכולין לפדותו מחלוקת הט"ז והש"ך,⁴

ועיין בית שערים הנ"ל, והדעת נוטה שיפדוהו ואין האם חייבת לפדותו.⁵ פ"ט דיני הפדיון. היה חולה ולא נימול פודוהו מכל מקום, ואם חל יום המילה ביום ל"א מלין קודם ואח"כ פודים.⁶ ובכל פודים חוץ מעבדים ושטרות וקרקעות,⁷ ופודים במתנה על מנת להחזיר.⁸ והחתם סופר⁹ כתב דפודים בבאנק נאטען ואין נוהגין כן. הפטורים. יוצא דופן והבא אחריי והבא אחר נפלים פטורים מפדיה.¹⁰ כהנים ולוים וכן בת כהן ולוי פטורים.¹¹ עכו"ם הבא על בת ישראל וכן הבא על הכהנת נפקעה מקדושתה וחייב בפדיון, והבא על לויה פטור.¹²

(ה) מעוף י'. (ו) ועי' שרית משנה הלכות ח"י סי' קצ"ה. (ז) עי' שרית משנה הלכות ח"ד סי' קמ"א. (ח) ר"ם שם ח"ב יו"ד שם פמ"ו. (ט) חתנו סוף מצוה זו, ועי' מג"ח ריש מצוה זו. (י) יו"ד שם פ"ק י"א. (יא) מ"ק י"א כ' ובנקודות הכסף שם, ועי' שרית משנה הלכות ח"ו סי' קצ"ב ח"ו סי' קצ"ט וטה"ח ח"ב סי' רל"א. (יב) ר"ם שם ח"ב יו"ד שם פ"ב. (יג) עיין ש"ך שם פ"ק י"ב. (יד) ר"ם שם ח"ו יו"ד שם פ"ג. (טו) ר"ם שם ח"ב יו"ד שם פ"ה. (טז) סימן קל"ד הובא בפ"ה שם פ"ק ו'. (יז) ר"ם שם ח"ד מ"ז יו"ד שם פ"ב כ"ד. (יח) ר"ם שם ח"ב י' יו"ד שם פ"ה. (יט) ר"ם שם ח"א יו"ד שם פ"ה ועי' שרית משנה הלכות ח"ו סי' קצ"ט וטה"ח ח"ב סי' רל"א.

מצות המלך

מצוה שצג

שלא לפדות בכור בהמה מהורה (ל"ת רל"ז)

הזהיר הקב"ה לעם קדשו שלא נפרה בכור בהמה מהורה כדרך שנצמוינו בפטר חמור, שנאמר (במדבר י"ח י"ז) אך בכור שור או בכור כבש או בכור עז לא תפרה קדש הם. משרשי המצוה כיון שבכור בהמה מהורה ראוי להקרבה למזבח לקרבן אשה לה' הוה בכלל כל קדשי מזבח שנצמוינו שלא לפדותם. ואינו יוצא לידי חולין לעולם כיון שחלה עליו קדושת הגוף, ואין קדושתו נעתקת ממנו. ואין מועיל פדיון רק לדבר שמעיקרא לא נתקדש קדושת עולם או בהקדש במעות, והזהיר לנו בזה אף שהיה בכלל כל קדשים

משנה הלכות

אפילו הוא תמים מותר למכרו, הואיל ולאכילה הוא עומד, ומוכרו בין לכהן ובין לישראל וצריך להודיעו שהוא בכור, כדי שינהוג בו קדושת בכור הלוקח אותו, והזהירו חכמים שלא למכרו באטליו דרך פרהסיא אלא בבית, וי"א דמדאורייתא אסור למכרו בפרהסיא (תוספות בכורות ל"א ע"א ד"ה חוץ). קדושת בכור. והבכור קדוש בין בארץ ובין בחוץ לארץ. והכל חייבים במצוה זו כהנים לויים וישראלים. ואף על פי שנפטרו כהנים ולויים מבכור אדם ופטר חמור חייבים בבכור בהמה מהורה. ומצוה להקדיש הבכור בפה שנאמר תקדיש לה' אלקיך, ואומר הרי קדוש לה', ואם לא הקדישו ממילא קדוש דהרחם קדשו. נתינתו לכהן. ונותנין אותו לכהן ולא

הכהן. ואין נותנין הפדיון לכהנת. ספק בכור המוציא מחבירו עליו הראיה^{כא}. ומצוה לחזור אחר כהן כשר ומיוחס, ומיהו כל הכהנים בחזקת כשרות הם, ואם הכהן רוצה להחזיר המעות לבעלים יכול^{כב}. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בישראל הזכרים.

שצג נדרי האיסור. הפודה בכור בהמה מהורה בין בכור תם בין בכור בעל מום עובר בלאו ואינו פדוי, וכמו שאין הבעלים יכולים לפדותו שיצא לחולין, כך הכהן אינו יכול למכרו או לפדותו בעודו תם כיון שהוא עומד לקרבן. אין לכהן זכות בו אלא להקריבו^כ.

מכירת בכור. בכור בעל מום מותר למכרו אפילו בזמן הבית דכתולין הוא^כ, ובזמן הזה שאין לנו בית המקדש בעו"ה

(כ) ר"ם שם פ"א ה"י, עיין תשרי ח"ט סימן ש"א הובא בפ"ה ס"ק ה'. (כא) ר"ם שם פ"א ה"ט כ' י"ד שם סכ"ה. (כב) עי' תשרי שאלת יעקבין ח"א סימן קצ"ה ותשרי ח"ט סימן רצ"א הובאו בפ"ה ס"ק י"ב ע"י שו"ת משנה הלכות ח"ז סי' קצ"ג. שצג. (א) ר"ם פ"א מ"ד בכורות ה"ו. (ב) שם ה"ה. (ג) ר"ם שם י"ד סי' ש"ז פ"ו. (ד) ר"ם שם ה"ה י"ד שם פ"א. (ה) ר"ם שם ה"ו. (ו) שם ה"ד י"ד שם פ"א.

שלא יעלה על דעתינו כמו שנצטוונו לפדות פמר חמור הכי נמי בכור בהמה מהורה בבהמה אחרת על כל פנים ונקריב אותה ולא יהיה המזבח חסר, כי אין קדושת פמר חמור דומה לקדושת בהמה מהורה שלא נתקדש רק לדמיו. ורמז גדול יש שאי אפשר לשנות ולפמור את קדושת בני בכורי ישראל שנתקדשו קדושת הגוף ואין קדושתם נעתקת לעולם, ואין יוצר כל יתברך מחליפם באומה אחרת לעולם. ואם ראית פודים פמר חמור הוא לזכרון שפדה השם במצרים, אבל לא יפמור החול את הקודש.

תפורה ה' ב"א. ר"מ פ"א מכוונות, פה"מ ל"ת ק"ת, פס"ג לאוין שפ"ג, י"ד שפ"א.

מצוה שצד

להיות הלויים עובדים בבית המקדש (מ"ע קנ"ז)

צוה הקב"ה להיות הלויים עובדים במקדש, להיותם שוערים ומשוררים קבועים בבית המקדש שנאמר (במדבר י"ח כ"ג) ועבד הלוי את עבודת אהל מועד.

משנה הלכות

לכהנת! ישראל שיש לו בכור חייב לטפל בו עד שיגדיל קצת, בדקה שלשים יום ובגסה חמשים יום.¹ בללים. וכתב המנ"ח דלאו זה עובר אפילו בבכור חבירו, ובאמת הכי מסתבר כי העובר ממילא אינו שלו אלא של הקדש, ומ"מ עובר, א"כ מאי שנא הוא ומאי שנא אחר. ונהוג לענין מכירה בזמן הבית ככל מקום, ולענין פדיון ככל זמן בזכרים ונקבות בבכור תם, ובע"מ מותר הכהן למכור אף בזמן הבית,² והעובר ומכר עבר בלאו ואינו לוקה, כיון דלא אהני מעשיו ולא הוה מעשה, ולרבא דס"ל כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד ל"מ ולקי משום דעבר אמימרא

דרחמנא הכ"נ לוקה.³ שצד) עבודת הלויים. מצוה עשה להיות הלויים הזכרים מתעסקים בעבודת בית המקדש,⁴ ואין נכנס לעבודה עד לאחר שילמוד סדר העבודה חמש שנים.⁵ וזה עבודתם שומרים ושוערים לפתוח שערי המקדש ולסגרם, לשורר בכל יום על הקרבן. ולוי שהיה אונן מותר לעבוד ולשורר. שירת הלויים. והשיר שהלויים היו אומרים היה על כל עולת צבור חובה, ועל שלמי עצרת בעת ניסוך היין, עולות נדבה שמקריבין הצבור לקייץ המזבח וכן נסכים הבאים בפני עצמן אין אומרים עליהם שירה.⁶

(1) י"ד שם ברה. (ח) ר"מ שם ה"ד י"ד שם ס"ב. (ט) ר"מ שם ה"ח. (י) מנ"ח. שצד. (א) ר"מ פ"א מהל' כלי המקדש ה"א. (ב) שם ה"ז. (ג) שם ה"ב. (ד) שם ה"ב. (ה) שם ה"ב.

משרשי המצוה כי מכבוד המלך שיהיו אנשים קבועים ידועים ונכבדים להיות עובדים בשירות המלך ומשרתים לפניו, ויהיו מוכנים בכל עת ובכל שעה לכל שדות הצריך לצרכו או לצרכי ביתו, ושיהיו אותם המשרתים ידאו בתר כלי ביתו והנהגתו הכל על מכוננו לא יפקד מהם דבר, ולהיותם פותחים ונועלים דלתות ארמנותיו כפי הצריך, ולא יחסר דבר מבית המלך. ומלכותא דארעא כעין מלכותא דקיעא, ולכן ימנו אנשים ידועים נכבדים להיות כל מלאכת ההיכל נעשה על ידם. ונבחר לזה שבמו של לוי שהוא שלישי ליצירה, ולפי שאינו מן הכבוד למלך לשנות משמשי יום ויום ויהיו הכל משתמשי בבתר שירות המלך, גם כי אינו דומה שירות ונאמנות אדם קבוע מקבל פרס המלך כל ימי חייו ומכיר בעבודתו בעלי נסיון דוד אחר דוד ממשרת בן יומו לא ניסה במלאכה זו לעולם, ולכן לא יכנס זר ביניהם לעולם.

מדות פרק א' סוכה ג"א בכורות י"ז ערפך י"א י"ג ר"ט פ"ג מכה"ט, פ"ה מ"ג כ"ג סמ"ג עשן קמ"ב.

משנה הלכות

ומני שירה. ושנים עשר יום בשנה החליל מכה לפני המזבח, בשחיטת פסח ראשון, ופסח שני, ביו"ט ראשון של פסח, ביום ראשון של עצרת, ובשמנה ימי החג, וחליל זה דוחה שבת". דיני המשוררים. הלוי אינו נפסל בשנים ולא במומים לעולם, אלא בקול שאם יתקלקל קולו מרוב הזקנה יפסל לשיר, אבל יהיה מן השוערים". סדר השיר. וסדר השיר שהלויים היו אומרים ביום הראשון לדה"ו, בשני היו אומרים גדול ה' ומהלל מאד בעיר אלקינו הר קדשו, בשלישי היו אומרים אלקים נצב בעדת א-ל בקרב אלקים ישפוט וגו' כמבואר בבביתא

ועיקר השירה הוא כפה, ואין פוחתין משנים עשר ליום העומדים על הדוכן בכל יום לומר שירה ומוסיפין עליהם עד עולם, ואלו הם המנגינן כפה, ואחרים עומדין שם ומנגנין בכלי שיר מהם לויים מהם ישראלים מיוחסים המשיאין לכהונה, ואין אלו המשוררים בכלי עולין למנין י"ב. ומנגנין בנבלים וחלילים וכנורות וחצוצרות וצלצל, אין פוחתין משני נבלים ולא מוסיפין על ששה, אין פוחתין משני חלילים ומוסיפים עד שנים עשר, אין פוחתין משתי חצוצרות ומוסיפין עד עשרים ומאה, אין פוחתין מתשעה כינורות ומוסיפין עד עולם, והצלצל אחד בלבד ולא יותר.

סדר מצות היום

מצוה שצה

מצות מעשר (מ"ע קנ"ח)

צוה הקב"ה לבני ישראל לתת ללוים חלק אחד מעשרה מכל מה שתוציא הארץ בכל שנה והוא הנקרא מעשר, שנאמר (במדבר י"ח כ"ד) כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' תרומה נתתי ללוים.

משרשי המצוה מאחר שכחר השי"ת בשבט לוי מתוך אחיו לעבודתו היה מחסדו עליהם לתת להם מחייתם דרך כבוד, כי כן ראוי למשרתי המלך שלא יצמרכו ליגע אחר שום דבר וזולת בעבודת המלך היקדה, ואם יחסר להם מזון להחיות

משנה הלכות

החוב על כהנים ולויים. כהן ולוי גם כן מפרישין מעשר ראשון והם לעצמן, וכן בכל מתנות כהונה שחייבין בהן מפרישין והן לעצמן. ואין מוציאין מכהן לכהן, ועזרא קנס את הלויים שלא יתנו להם מעשר ראשון אלא ינתן לכהנים לפי שלא עלו לירושלים עמו מן הגולה. ואין ללוים או לכהנים אלא משעה שירימו, שנאמר אשר ירימו לה' אין לך אלא משעת הרמה ואילך, טובת הנאה לבעלים.

מהות איסור מכל. ובגמ' יבמות דף פ"ו ע"א ד"ה מה תרומה טובלת, פרש"י דאיסור טבל משום דפתין ביה תרומה, ובתוספות ד"ה מה תרומה הקשו דא"כ כהן יהא מותר בטבל, אמנם לפי מה שכתבנו דאין לו לכהן אלא משעת הרמה ואילך, א"כ קודם הרמה גם לכהן לא הותרה וחייב עליה. ובחדושי הארכתי.

דהשיר שהלויים. ואין אומרים שיר בלילה, תמיד של בין הערבים אין השיר מעכב בו, עיין מג"א או"ח סימן קל"ב ס"ק ד' וטור וב"י שם סי' קל"ג. כללים. ונוהג בזמן הבית בלויים זכרים משעה שיגדילו ויעשו אנשים, וילמדו חמש שנים סדר עבודה, ולא בנקבות. ולוי שלא רצה בעבודתו ביטל עשה ואשר יחפור מן הלויים בעבודת בוראו החיים והשלום והברכה והכבוד יהיה אתו.

שצה) נדרי חמצוה. אדם מישראל שיש לו גורן תבואה שנגמרה לאכילה, לאחר שהפריש ממנה תרומה גדולה חייב להפריש אחד מעשרה ממה שנשאר והיא נקראת מעשר ראשון, ונתנו ללוי בין זכר ובין נקבה, ואסור להקדים מעשר ראשון לתרומה גדולה. והרמב"ן ז"ל מונה מ"ז לשחים. א) מצות הפרשת מעשר, ב) מצות נתינתו ללוי.

(י) שם הל' תמידין פ"ו ה"ט. (יא) ע"י מצי"ע ערכין י"א ע"א. שצה. א) ר"מ פ"א טה"ל מעשר היא יד' ט"י של"א טע"ף ס"ו. ב) ר"מ הל' תרומות פ"ג הכ"ז יד' שם סכ"ז. ג) ספר המצות שרש"י, ועלמצי"ת. ד) ר"מ הל' מעשר שם ה"ג יד' שם סכ"ח. ה) ר"מ שם ה"ד יד' שם סכ"ט. ו) ר"מ שם ה"ה יד' שם ס"ע. ז) ע"י ר"מ הל' תרומות פ"ד ה"ד יד' שם ס"ל. ח) ע"י שרית משנה הלכות ח"ה ס"י ר"ה, ח"ו ס"י

את נפשם ונפש ביתם לא יוכלו לקיים עבודתם בשלמות. ואף שהשבטים היו י"ב ולפי חלוקה שוה היה ראוי שיקבלו אחד מ"ב, אולם גם זה יתרון להם לכבודם, כי מהיותם מבית המלך ראוי שתהיה חלקם יתירה על כולם, ויבא להם חלק עשירי נקי מכל הוצאות הקרקע. והמחיה משרתי א-ל בממונו ברכת הש"י תנוח עליו בכל אשר לו, וזה שאמרו דו"ל מעשרות סיג לעושר, ועשר בשביל שתתעשר. גם אמרו שאסור לנסות ה' בעסק המצוות וזולת במצוה זו שמותר לנסות אם יברכהו ה' בעשותה אותה, ומפורש ע"י נביא הביאו את כל מעשר אל בית האוצר ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות.

מסכת מעשרות, ר"ס פ"א סמ"ע, פ"ה פ"ג ק"ז, סמ"ג עשין קל"ה, י"ד ס' של"א.

משנה הלכות

פרטי דינים. מעשרין ממקום זה על מקום אחר אבל לא מן על שאינו מינו, ולא מן החיוב על הפטור ולא מן הפטור על החיוב לא מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש, ואם עשר אינו מעושר, ומעשרין שלא מן המוקף. כל הפטור מן התרומה פטור מן המעשר וכל שאמרו בתרומה אין תורמין ואם תרמו תרומתו תרומה כך במעשר. אכל טבל אי יש תקנה לאחר שאכל לתקן האיסור, עיין תו"ט פ"ג דגיטין מ"ח, ושו"ת בית שערים י"ד סימן תי"ב, ובהגהות משנת עמרמי שם בסופר"ה.

החייב מן התורה. ואינו חייב מן התורה אלא מחמשת מיני דגן, ותיירוש, ויצהר, ושאר פירות וירקות הכל

מדרבנן, ולהרמב"ם כולם מן התורה חוץ מירקות, ועיין מל"מ פ"ב מתרומות. ואינו חייב עד שיגיע לעונת המעשרות, וכל אחד יש לו עונה שלו לענין מעשר. הלוקח תבואה פטור ממעשר מה"ת וחייב מדרבנן. ויש עוד דינים בלוקח מישראל או מעכו"ם, ונ"מ ביר מי היה המירוח".

כללים. ונוהגים בזמן הזה להכשיר הפירות במים שיטמאו בעודם בטבלם קודם ההפרשה, ולכתחילה אפילו קודם המירוח, ומברך אקב"ו להפריש מעשר, ואם מפריש גם תרומה ביחד מברך תרומות ומעשרות. ונהגו היום בארץ ישראל לקנות את המעשר מידי הלוי בסכום קטן כגון נותן ללוי קודם הבציר איזה סכום כסף להלוואה ומתנה עמו

קמ"ג, מה"ת ח"ג ס' קצ"ט, ועי' במשנה הלכות קדושין ס' ס"ו. (ט) ר"ם הל' מעשר שם הל' מעשר שני פ"א הל' מעשר שם סמ"א ר"ה י"ג ע"ב. (י) ר"ם הל' מעשר שם הל' י"ד שם סמ"ב. (יא) ועי' שו"ת משנה הלכות ח"א ס' ד. (יב) תוס' ר"ה י"ב ע"א ר"ה תנא וכבודות נ"ד ע"א ר"ה ועני וכו' פ"ח ע"א ר"ה הבא, ראב"ד הל' תרומות פ"ג הל' מעשר שם ה"ט, מ"ו י"ד שם ס"ק ה'. (יג) שם הל' מעשר ה"ט. (יד) ח"א, (טו) ר"ם הל' מעשר פ"ב הל' ד' ה' י"ד שם סמ"ג. (טז) ר"ם שם ה"ב. (יז) עי' ר"ם הל' תרומה פ"א הל' ה"ה י"ד שם ס"ה-ר"א, ועי' מ"ח. (יח) י"ד שם ס"ט ב"ה ועי' ש"ך ס"ק ל"ה. (יט) ר"ם הל' מעשר

מצוה שצו

להפריש מעשר מן המעשר (מ"ע קנ"ט)

צוה הקב"ה שהלויים יפרישו מעשר מן המעשר הניתן להם ויתנו אותו לכהנים, וזהו הנקרא תרומת מעשר, שנאמר (במדבר י"ח כ"ו) ואל הלויים תדבר לאמר אליהם כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר אשר נתתי לכם מאתם בנחלתכם, והרמתם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר.

משרשי המצוה כדי שידעו ויתבוננו הלויים שאף על פי שהם יקרים ונכבדים נבדלים מעדת ישראל לעבודתו ית"ש תמיד, מ"מ ישנם עוד נכבדים עליהם והם הכהנים שהם המשרתים הגדולים וחלויים מפלים להם, וכמ"ש וילוו עליהם, השוערים מבחוץ והם מבפנים כהיכל המלך. נמצא שלויים לגבי כהנים כישראלים לגבי לויים, וגבוה מעל לכולם שומר הכל ית"ש, ולכן יפרישו מעשר מן המעשר כעין שלקחו מבני ישראל.

משנה הלכות

חייב להפריש תרומה גדולה, ואם הפריש מעשר מדגן קודם שיפריש תרומה גדולה חייב הלוי להפריש תרומה גדולה לכהן. בן לוי שלקח מעשר בשבולים וגרם להפקיע תרומה גדולה קונסים אותו לדוש ולזרות וליתן תרומת מעשר מן הדגן.

השיעור שחייב למסל בה. תרומת מעשר שלא היה בה אחד משמנה בשמינית אינו מטפל בה להוליכה לכהן אלא משליכה לאור ושורפה, וביין ושמן אפילו כ"ש מוליכה לכהן, היתה טמאה או של דמאי אם אין בה כשיעור שורפה.

פרטי דינים. ותורמין שלא מן המוקף, ות"ח אין תורמין אלא מן המוקף. עושה אדם שליח להפריש תרומות ומעשרות. חרש שוטה וקטן

שבכל הבציר יקנו ממנו המעשר שיעשרו וינכה מהלואה עד תום כל ההלואה, ואם הוא לוי הרגיל לתת לו אינו צריך לזכות לו, ואם לאו יזכה לו המעשר והרי הוא שלו בקנין הלואה. ונוהג בזכרים ונקבות בא"י ובזמן הזה מחלוקת גדולה בין הפוסקים בענין תו"מ עד שיבא מורה צדק ויאמר אי דאורייתא או דרבנן.

שצו) גררי המצוה. קיום המצוה. כל לוי שקבל מעשר

מישראל מצות עשה עליו להפריש מעשר מן המעשר הזה ויתנו לכהן, ויש לו רשות לישראל להפריש תרומת מעשר עד שלא נתן המעשר ללוי ויתן המעשר ללוי ותרומת מעשר לכהן.

הפרישה בשבולים. ישראל שהפריש מעשר ראשון כשהוא בשבולים ונתן ללוי אין הלוי

פ"א המ"ז ירד שם סע"ת. שצו. (א) ר"מ הל' תרומות פ"ג הל' י"ב ירד פ"ה שלא ס"כ. (ב) ר"מ שם הל' ג' שם הל' י"ד. (ד) שם המ"ו. (ה) שם הל' ירד שם סכ"ד בנה. (ו) ר"מ שם פ"ד הל' ירד שם סכ"ב.

מצות המלך

ובחר הקב"ה בשבט עצמו אחד לראש וקצין הוא וזרעו אחריו קודש ומקודש לעמוד ולשרת בפנים פני ה' תמיד, ושאר כל השבט ניתן לסייעו בעבודה, וכמ"ש ויאמר ה' אל אהרן אתה ובניך אתך תשאנו את עון המקדש וגו' וגם אחיך משה לוי וגו' ילוו עליך וישרתוך. ונתן הלויים משרתים לאהרן ובניו בעבודת השם, וע"כ בהיות הכהנים עיקר בעבודת אלקינו זכו בתרומת מעשר ובכ"ד מתנות כהונה.

מעשר שני גיטין ז', ר"מ פ"ג פתחוהו, סה"ט פ"ג קנ"ט, סה"ט עשין קל"ד.

פ' חוקת יש בה ג' מ"ע

מצוה שצו

לשרוף פרה אדומה (מ"ע ק"ס)

צוה הקב"ה לשרוף פרה אדומה שיהא אפרה מוכן ומוזמן למי

משנה הלכות

הראוי לבהמה נותנין לבהמה, ומותר להדליק ממנו במבואות האפילות ברשות כהן, ולצרכי רבים, והיינו בטמאה, אבל אם הפריש בטהורה הרי אסור להאכילה לבהמה ואסור לאבדה ולהפסידה^ז, והעלו חכמי ארץ ישראל כמה עצות לאחינו בני ישראל כיצד ינהגו בזה^ח בארץ ישראל, או שיטמאו הטבל קודם הפרשה או שאר עצות בכל הפירות שמפרישין מהן תרומת מעשר. ונוהג בזמן שישראל על אדמתן מדאורייתא ובזמן הזה נחלקו הפוסקים אי דאורייתא או דרבנן עד שיבא מורה צדק.

שצו לקחת הפרה ותמימותה. קיום המצוה. המצוה. עשה על הציבור לקנות פרה אדומה תמימה מתרומת הלשכה ככל קרבנות הצבור^א. ויחיד מתנדב פרה ומוסרה

שתרמו, והתורם שאינו שלו, ועכו"ם אין תרומתן תרומה^ב. חרש המדבר ואינו שומע, אלם השומע ואינו מדבר, וערום שאינו יכול לברך, והסומא, והשכור שלא הגיע לשכרותו של לוט לכתחלה לא יתרמו ואם תרמו תרומתן תרומה^ג. ותרומה ניטלת במחשבה^ד. נותן עיניו בצד זה ואוכל בצד שני. וכשמפריש תרומת מעשר צריך לדקדק בשיעור במדה ובמשקל^ה. מפרישין מן המובחר שבפירות, ואם תרם מן הרעה על היפה תרומתו תרומה, ואסור לעשות כן^ו. התורם משלו על של אחרים הרי זה תרומה וטובת הנאה שלו^ז.

כללים. ונוהג בזמן שהתרומה נוהג. ותרומת מעשר בזמן הזה נותנים לכהנים, דבר הראוי להדלקה מדליקין אותו ונהנין בהדלקתו, ודבר

(ז) ר"מ שם ה"ב וי"ר שם ס"ל. (ח) ר"מ שם ה"ד וי"ר שם ס"ב. (ט) ר"מ שם ה"ז וי"ר שם ס"ז.

(י) ע"י ר"מ מעשרות פ"ט ה"ח ט. (יא) ר"מ הל' תרומות פ"ג ה"י י"א וי"ר שם סכ"ד. (יב) ר"מ שם פ"ה

ה"א ג' וי"ר שם סכ"ב ג'. (יג) ר"מ שם פ"ד ה"ב וי"ר שם ס"ל. (יד) ע"י רמ"א שם ס"ט.

שצו. (א) ר"מ פ"א

שיצטרף למהר ממומאת מת שנאמר (במדבר י"ט ב') זאת חקת התורה דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדומה וגו'. מעם מצוה זו לא נתגלה זולתי לארון הנביאים כמ"ש בתנחומא אמר לו הקב"ה למשה לך אני מגלה מעם פרה ולא לאחרים. וגם החכם מכל אדם שלמה המלך שהשיג ברוב חכמתו כל מעמי התורה לא השיג מעמה, ואמר אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממנו. וכ' הריקאנט"י דאין כוונת המאמר שלא יהיה נודע ממעם מצוה זו כלל רק ענין יש שלא נתגלה רק למשה רבינו ע"ה אבל יש מה שנתגלה, ורש"י בשם רבינו משה הדרשן כתב ויקחו אליך משלהם כשם שהם נשתתפו בעון העגל ופרקו נזמי הזהב כך ישתתפו לכפרה ויביאו משלהם פרה, משל לבן שפחה שטנף פלטרין של מלך אמר הבא האם ותקנה צואת בנה, כך תבא פרה ותכפר על מעשה העגל. עוד אמרו במדרש רב חנן בר ביבי פתח קריא פ' פרה אדומה שיש בה משבעה שעה, ז' פעמים נזכרה פרה בפרשה, וז' הזאות, וז' כבוסין, וז' טמאין, וז' מחרורין, וז' כהנים, ומשה ואהרן בכלל היו.

מ"י פרה ר"מ ה"י פרה פה"מ כ"ג ק"ג ס"ג עש"י ר"ב
משנה הלכות

לצבורי. הפרה מצותה שתהיה תמימה באדמימות, נמצאו בה שתי שעורות שחורות או לבנות פסולה. היתה עיקר מאדים וראשן משחיר גזוז השחור, ואם נשאר באדום כדי לכוף ראשן לעיקרן כשרה, וקודם שגזוז פסולה, ועיין מנ"ח. וקונין אותה כשהיא פרה, היינו מבט ג' שנים ולמעלה, ולא כשהיא עגל, ולדעת הרמב"ם^ה הוא מגזה"כ והראב"ד ס"ל דהוא פסול משום מחוסר זמן, ועיין ספרי שו"ת משנה הלכות (ח"ג סימן רי"ב) טעם מחלוקתן. היתה זקנה הרבה כשרה, אלא שאין מניחין אותה להודקן

הרכה שמא תפסל. ומום פוסל בה וכן עבודה פוסל בה.^א
שריפתה. ומעלות גדולות היו עושין בשריפתה^ב, כהן שוחטה בהר המשחה בין הדיוט ובין כהן גדול^ג, ושחיטה כשרה בזר אלא שנהגו בכהן. שוחט כימין ומקבל דם בשמאל, ומזה באצבעו הימנית מן הדם שבכפו ז' פעמים כנגד בית קדשי קדשים, ואחר כל הזאה מקנת אצבעו, מצית האש בפרה ברובה, ונוטל עץ ארז ואזוב וכורכן בשני תולעת ומשליך לתוך בטנה^ד. נשרפה חולקין האפר לג'

מהל' פרה ה"א, מצ"ת. (ב) מל"מ שם. (ג) ר"מ שם ה"ב. (ד) שם ה"ג ר"י. (ה) שם ה"א. (ו) שם. (ז) שם ה"ו. (ח) שם פ"ב ה"א. (ט) שם פ"ג ה"א ב'. (י) שם פ"א מהל' פרה פ"ק ה"ב. (יא) ה"ל פרה שם ה"ב.

מצות המלך

מצוה שצח

דיני מומאת מת (מ"ע קס"א)

צוה הקב"ה לדון ולהתנהג בכל דיני מומאת מת כמו שכתוב בתורה, שנאמר (י"ט י"ד) זאת התורה אדם כי ימות באהל כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא.

משרשי המצוה לפי שגוף ישראל מקודש יותר מכל העמים על ידי נשמתו, וקדושת ישראל עליו, ולכן מתאווים כחות המומאה לשדות בו. והמופת לזה כי גוף עכו"ם שאין לו נשמת ישראל מומאתו קלושה, ואינו מטמא בחיים מן התורה כלל, וגם לאחר מיתה אינו מטמא באהל אלא כמנע ובמשא. ואין שום בעלי חי מקבל מומאה ואפילו אדם חוץ מגוף ישראל בן קיימא. והבהמה עוד מומאתה קלושה שאינה מטמאה רק מומאת ערב לאחר מיתה. ובהפרד ישראל חודו וחדרו, וחיינו

משנה הלכות

להזות, ומטבילין היו החינוקות שממלאין ומקדשין ומזין על הכהן השורף, אע"פ שהן טהורים ממת, שמא נטמאו בטומאה אחרת^י. ותשע פרות נעשו משנצטווה במצוה זו, ראשונה עשה משה רבינו, שניה עשה עזרא ושבע מעזרא עד חורבן הבית, והעשירית יעשה מלך המשיח מהרה יגלה אכ"י^י.

שצח מומאת אדם וכלים במת. המת הוא אבי אבות הטומאה^א. וכל כלי מתכת הנוגעת בו נעשה כמזהב^ב, אדם הנוגע במת או בכלים שנגעו במת נעשה אב הטומאה וטמא שבעה, וצריך הזאה שלישי ושביעי, והמת מטמא באהל או אם הוא מאהיל עליו. ושאל רבינו חיים הכהן לר"ת כיון דליכא בית אשר אין שם

חלקים, אחר למשמרות הכהונה שיקדשו ממנה, אחר לטהר ישראל, ואחר למשמרת^ב. וטבול יום כשר לעשותה^ב, וכל העוסקין בפרה משחיתתה עד שתעשה אפר מטמאין בגדים וטוענין טבילה והערב שמש מדין תורה^ב. ועשייתה ביום^ב. ובמנ"ח נסתפק במצוה ער"ה אי כהן בעל מום כשר לשרוף הפרה, ובמחכ"ת אישתמיטתיה תוספות זבחים ט"ז ע"ב ד"ה שם טומאה, וי"ז ע"ב ד"ה אונן, ע"ש ובחידושי הארכתי. וכל המומין הפוסלים בקדשים פוסלין בפרה^ב, נולד בה פסול תפדה^ב. שבעת ימים קודם שריפת הפרה היו מפרישין כהן לזה^ב, ומביאין ילדים להר הבית שגדלו שם ולא נטמאו מעולם התעסקו בהזאה על הכהן ובמלוי מים

(יב) שם ה"ד. (יג) שם פ"א ה"ג. (יד) שם פ"ה ה"א. (טז) שם פ"ד ה"ו. (מז) שם פ"א ה"ו. (יז) שם ה"ז. (יח) שם פ"ב ה"ב. (יט) שם פ"ב ה"ו. (כ) שם פ"ג ה"ד. שצח. (א) סמ"ג עשין ר"א, ת"י רש"י עיובין ק"ר ע"ב ר"ה לא. (ב) ר"ש אהלות פ"א מ"ב, וע"י ר"מ פ"ה ה"ג. (ג) ר"מ פרק ה' מהל' מומאת מת הל'

צורת השכל שהיא הנשמה, וישאר הנוף, ובראות כחות הטומאה הנוף פנוי מרוח הקודש באים לשדות בו כי הם תאנים להשלמת יצירתם, שקרש עליהם היום ונשארו חסדים, ולהכי כל אשר בתוכו יממא שממלאים כל האהל טומאה, וממעם זה צריך שמידת גוף האדם כי ימות באהל, ועיין לעיל מצוה רס"ג, צדיקים אינם מטמאים.

מ' אהלות, ר"ס ה' טומאת מת, פה"ט פ"ע ק"ו, ספ"ג עשין ר"א.

משנה הלכות

נטמא כולו". מת אינו מטמא משכב ומושב ומדף, ולפיכך מת שיש לו על גביו עשרה בגדים ומתחתיו עשרה בגדים לא נטמאו אלא הראשון שנגע בו, והשני שנגע בראשון טומאת ז', והשלישי טומאת ערב, והשאר טהורין אא"כ היתה שם טומאה רצוצה או אהל". קבר סתום מטמא כל סביביו, קבר פתוח אינו מטמא מצדדיו".

איזה כלים מקבלים טומאה. כלי חרס מטמא באור מתוכו ולא במגע, היתה צמיד פתיל עליו מצלת מן הטומאה", כלים שנעשו מעצמות דג ועורו טהורים דכל מה שבים טהור". כלי אבנים, כלי גללים, כלי אדמה, וכלי עץ העשויות לנחת והבאים במדה יותר מ' סאה, אין מקבלין טומאה".

חיבורין וכללים. מדברי סופרים הנוגע במת ונגע באדם אחר

ועדיין הוא מחובר במת שניהם טמאין טומאת שבעה וכאלו נגע זה השני במת עצמו לענין תרומה וקדשים, ולענין פסח וזויר אינו טמא אלא טומאת ערב, כדן

מסמרים ואין בית אשר אין שם מת, א"כ איזה בית אשר תבנו לי כיון שחורב הרי הוא כהלל ומטמא באהל, עיין תוספות זויר נ"ד ע"ב, וסמ"ג מצוה רל"א תי' שכתב לו ר"ת בכתב דוקא לענין תרומה וקדשים אבל אין הזויר מגלח אלא על המת בלבד, ע"ש. הנוגע באדם שנגע במת הרי הוא ראשון וטמא עד הערב, כלים שנגעו באדם שנגע במת הנוגע בכלים כאלו נגע באדם עצמו".

דיני חמת. כל שכמת טמא חוץ מהשער והשיניים והצפרניים בזמן שאינם מחוברים לו, משקה היוצא מן המת טהור חוץ מדמיו. פחות מכזית בשר ועצם פחות מכשעורה טהור. עור המת שעיקרה טהורה מדאורייתא וטמאה מד"ס ומטמא גם במשא". מת עכו"ם מטמא כמגע ובמשא", ובאהל מחלוקת אי עכו"ם מטמא".

מיני טומאה שבמת. טומאת אהל. הבא לאהל שהמת בו, או הבא מקצתו אפילו הכניס ידו או רגלו או ראשי אצבעותיו או חוטמו לאהל המת,

כ' נ' ד' ספ"ג שם. (ד) ד"ה ת"ש. (ה) ר"מ שם ה"ב ג'. (ו) שם פ"ג ה"ג. (ז) שם ה"ג. (ח) שם ה"א. (ט) שם פ"ג ה"ב. (י) ר"מ שם י"ג ועי' בב"מ י"ד ס' שני"ב ס"ב ועי' ביבמות ס"א ע"א ותוס' שם ד"ה מצנע, ומג"ח מצוה רס"ג. (יא) ר"מ שם ה"א. (יב) שם פ"ה ה"ד. (יג) שם פ"ו ה"ה. (יד) שם ה"ג. (טו) שם ה"א. (טז) שם ה"ב.

מצות המלך

מצוה שצט

מי נדה (מ"ע קס"ב)

צוה הקב"ה להיות מי נדה של פרה מעלין את האדם מן הטומאה ומטמאין את המהור, שנאמר (במדבר י"ט י"ט) והזה המהור על הטמא וגו' ומה מי הנדה יכבם בגדיו.

משרשי המצוה כבר הקדמנו במצוה שצ"ז שאין טעם לפרה ודיניה. ועד"ה שהפדה רמז להחומר והעוסקים בה טמאים, הורה שהנמשך אחר החומר יטמא, כי החומר טמא כח השכלי לפי רוע מזגו. ואפדה מטהר הטמאים, הורה שהמכניע החומר ושורפו ישאר מהור ונקי (הקדוש ר"ש אסתרוק). וקיי"ל שכל אוכל אינו מוכשר לטומאה עד שיפול עליו מים. וא"ת איך מים שהם מקור המהרה יסובו לטומאה,

משנה הלכות

מלאכה אלא אפילו דיבור והוראה אסור משום היסח הדעת.¹

קידוש מי חמאת. נותן אפר הפרה על פני המים, ונותן כל כך כדי

שיראה על פני המים, והוא הנקרא קידוש ונתקדשו המים, והוא נקרא מי

נדה, נתן האפר תחלה ואח"כ המים חיים פסול.² ומניחם אצלו ימים ושנים ומה

מהן כל זמן שצריך עד שיתמוס. ומערה מכלי לכלי בין קודם קידוש ובין לאחר

קידוש³ ואסור ליטול שכר על הקידוש או להזות, ואם נטל מימיו מי מערה,

ומותר ליטול שכר על המילוי של מים.⁴ כל השרצים ששתו ממי חטאת לא

פסלוהו חוץ מן החולדה מפני שהיא מלקקת⁵, ר"ג אומר אף הנחש⁶, ועיין

רש"י חולין ט"ד. שפ"י וכשמקיאות פוסלות את הראשונות דמי חטאת נפסלו

במלאכה, ובתוספות תמהו עליו, ועיין

תורה⁷. ודיני טומאה רבים הם (ועיין מצוה שע"ז ורס"ג) ונוהג בזכרים ונקבות בכ"מ ובכ"ז ובעו"ה אנחנו היום כלנו טמאי מתים מפני שאין לנו אפר פרה, השם יערה עלינו רוח טהרה ויטהרנו עד עולם.

שצט) מילוי המים. קיום המצוה. אדם טהור בר דעת

ממלא מים מן המעיין לשם מי חטאת⁸, וצריך להיות מי מעיינות הנובעים או

נהרות הזוחלין שידוע ברור שלא נתערבו בהם רוב נוטפים⁹ (ועיין שו"ת משנה

הלכות ח"ב סימן ד'), וים הגדול אינו כשר¹⁰, וכן מים מלוחים ופושרים

והמעורבים בטיט פסולים¹¹. וצריך להיות בכלי דוקא, וכל הכלים כשרים ואפילו

אינם מקבלים טומאה¹², ואסור לעשות מלאכה אחרת בשעת מילוי¹³, ועיין משנה

הלכות (ח"ג סי' רכ"ג), ולאו דוקא

(ז) שם פ"ה ה"ב. שצט. (א) ר"מ פ"ז מהל' פרה ה"א ב'. (ב) שם ה"א. (ג) שם ה"י. (ד) שם ה"ב. (ה) שם ה"ג. (ו) שם פ"ז ה"א. (ז) שם פ"ח ה"א. (ח) שם פ"ט ה"א. (ט) שם פ"י ה"ב. (י) שם פ"ז ה"א פ"י ה"א. (יא) שם פ"י ה"ב. (יב) שם פ"ט ה"ב. (יג) פרה פ"ט מ"ג. (יד) ע"ב ד"ה אם יכולה תולדה לשתות.

ביאור הענין שכך הוא במבעיות שכל דבר אינו מתפעל כי אם מחפכו ולא ממנו, ולכן סמוך לעלות השחר מתגבר החשך. ולפיכך כך אוכל וזרע אינו מתפעל מן המומאה עד שיבא עליו מים שכולו מהרה ואז המומאה מתגברת לנצח המהרה ועושה רושם, כך מי נדה שכולם מהרה ואפר פרה שכולו מומאה אם זורק על אדם ממא מתפעל שהמים מהודים הפכיים לו ונמחה, והמהור הנושא המים שבו העפר מתפעל מן העפר שהם הפכיים לו ונממא (כ").

פרה פרא כלים פרא, רים פרא מפרה, פהים פ"ע ק"ה, פמ"ג עשין ר"ג.

פ' פנחס יש בה ששה מ"ע

מצוה ת

דיני נחלות (מ"ע קס"ג)

צוה הקב"ה לרון ברין נחלות שכתוב בתורה, שנאמר (במדבר כ"ז ח') או כי ימות וכן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו.

משנה הלכות

רש"ש ורא"ש פרה פ"ט מ"ג, ובשור"ת משנה הלכות (ח"ג סימן רכ"ג) הארכתי בזה בס"ד. הנוגע והנושא מי הנדה שיש בהם שיעור כדי הזאה נטמא^ט.
חזאת המים. סדר טהרה. אדם טהור לוקח ג' קלחין אוזוב ואוגדן, טובלן במי הנדה, ומתכוין ומזה על האדם או הכלים הטמאים ביום השלישי וביום השביעי, ואין הזאה אלא ביום ומשעלה עמוד השחר כשר, וטובל ומעריב שמשו וטהור בערב^ט. ואינו צריך טבילה לקלחין בכל הזייה אלא טובל את האזוב ומזה עד שיגמרו המים

ממנו, הזה על ק' אנשים וכלים יחד כל שעלתה בו משהו מן המים טהור, טבל האזוב ונתכוין להזות על בהמה או דבר שאינו מקבל טומאה יחזור ויטבול ויתכוין להזות על האדם או על דבר המקבל טומאה^ט. טבל האזוב בלילה והזה ביום או להיפוך פסול^ט. וכל בני דעת כשרים להזות חוץ מן האשה וטומטום ואנדרוגינוס^ט, ונוהג בזמן שישנו אפר פרה בזכרים ונקבות.
(ת) סדר נחלות. קיום המצוה. סדר נחלות כך הם, מי שמת והניח נכסים בנו יורשו^ט, לא נמצא

(ט) שם פמ"ו ה"א. (ז) שם פ"א ה"א. (ח) שם פ"א ה"א. (ט) שם פ"א ה"א.
ת. (א) רים פרא מכל נחלות היא חרם סי רע"ז ס"א.

מצות המלך

ק"ב

משרשי המצוה לפי שהקב"ה בטובו וברצונו הטוב זוכה לכל אחד ואחד מבני העולם חלקו ונחלתו המגיע לו, פעם ביגיעה רבה ופעם שלא ביגיעה כי ברכת ה' היא תעשיר, והתורה דרכיה דרכי נועם וגלוי לפני הקב"ה שעיקר חפצו של אדם שלא יעזוב לאחריים חילו וקנין כספו מה שמרדח ויגע בעוה"ז, ואברהם אבינו ע"ה כהתנצלו אמר מה תתן לי ואנכי הולך ערירי וגו' הן לי לא נתת זרע ובן משק ביתי יורש אותי, והיה דבר ה' אליו לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך הוא יירשך, והיה מרצון ה' כי אם יתן ברכה למשפחה או שבט לו ולזרעו אחריה הוא, ומפני סילוק גופו אינו ברין להיות הפסק למתנת ה' המבורכת, אבל תתפשט בגוף המשתלשל ממנו שהוא בנו או בתו. ואף אם הוא בעונו ימות ובנים לא היו לו ראוי ברכת ה' שתשוב אל הקרוב אליו ממשפחתו, כי הוא גם כן ממשפחתו המבורכת וזכות אבות סייעו, ולכן הקרוב קודם לכל אדם.

ב"ב פרק ח"ג, ר"ס הל' נחלות, סה"ס פ"ע רמ"ח, סמ"ג עשין צ"ו, ר"ס פ"י רע"ז.

משנה הלכות

המת, וכל דיני אביו לו לענין זה, אין אחים ואחות לאבי המת ולא זרע מהם, חוזרת לאבי אביו או לזרעם על דרך שביארנו, ועל זה הדרך נחלה משמשת למעלה עד ראובן בן יעקב אבינו ע"ה.
משפחת האם. משפחת האם אינה קרויה משפחה לענין ירושה, שאין האם יורשת את בנה ולא את בתה, ואחין מן האם לא יורשין זה את זה, אלא כל אחד משפחת אביו יורש אותו. הבן יורש את אמו וכן הבת יורשת את אמה כשאין בן. ומצאנו בת יורשת שני שבטים, כגון

לו בן רואים אם יש לבן זרע בין זרע זכר ובין זרע נקבה עד סוף כל הדורות עומדים במקום הבן ויורש הכל, לא נמצא זרע לבן או שלא היה לו בן ויש לו בת תירשנו, וכל יוצאי חלציה עד סוף כל הדורות קודמין כאלו היתה בן זכר, לא נמצא לה זרע תחזור הירושה לאביו של מת, אין אביו קיים תחזור לזרעו שהם אחי המת שהם בחיים או לזרעם, אין לו אח ולא זרע ממנו חזר לאחות המת או לזרעה, אין לו אחות ולא זרע ממנה תחזור לאביו אביו של מת, ואם אינו קיים חזר לזרעו שהם אחי אביו

(ב) שם הל' תר"ם שם, תני' בשרית משנה הלכות ח"ט סי' שצ"ז. (ג) ר"ס שם הל' תר"ם שם ס"ד. (ד) ר"ס שם הל' תר"ם שם.

מצוה תא

להקריב תמידין בכל יום (מ"ע קס"ד)

צוה הקב"ה שיקריבו הכהנים במקדש שני תמידין בכל יום לשם כל ישראל, אחד בבקר והשני בין הערבים, שנאמר (במדבר כ"ח ב') צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי לאשי וגו' כבשים בני שנה תמימם שנים ליום עולה תמיד וגו'.

משרשי המצוה מה שאמרו רז"ל מעולם לא לן אדם בירושלים ובידו עון, כיצד תמיד של שחר מכפר על עבירות שנעשו בלילה ותמיד של בין הערבים על עבירות היום (ועיין עקידה שער פ"ה). כי כמו שהארץ נתנה בידי אדם לסיפוק צרכי הגופות ופרנסתם, כן יסד יוצר כל נברא ירושלים עיר הק' ובית המקדש בתוכה אשר בו יתפרנסו הנפשות המהורות

משנה הלכות

לתת לבכור פי שנים^ז, ונאמן האב לומר זה בני בכורי^ח, ואפילו במקום שעושה על ידי זה בנו מוחזק לבכור לממזרי^ט, עיין שו"ת משנה הלכות (ח"ב סימן כ"א). ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, ועובר וצוה שלא ירשנו בניו בטל מצות עשה ואין שומעין לו, ומיהו בתורת מתנה מותר ליתן בחייו כל מה שירצה^י ואף על פי כן אין ראוי להעביר נחלה אפילו מברא בישא לברא טבא^י.

תא) קרבנות חתמיד. מצות עשה בזמן שביט המקדש היה קיימם להקריב בו בכל יום בבקר כבש אחד לעולה ובין הערבים כבש אחד לעולה^א, והם קרבנות צבור ובאים

שאביה משבט ראובן ואמה מיהודה ולא היה להם אלא בת יורשת שני שבטים. הבן קודם לבת בין בנכסי האב ובין בנכסי האם^ב.

בעל ואשתו. הבעל יורש את אשתו י"א^ג מה"ת וי"א^ד דרבנן. ואין אשה יורשת את בעלה כלל^ה.

שאר פרטים. מי שהיה לו שני בנים ומתו בחייו, והניח אחד

ג' בנים ואחד בת אחת, ואח"כ מת הזקן בת הבן יורשת חצי הנכסים וג' בנים חצי השני^ו. כל הפסולים כממזר יורשים ככשרים חוץ מבן השפחה^ז. קטן בן יומו נוחל את אמו^ח, ולדעת הרמב"ם אפילו לא כלו לו חדשיו^ט, ועיין בקצות החושן לדרו"ז חו"מ סימן רע"ו. ובכלל המצוה

(ה) שם. (ו) ראב"ד שם ה"ח ועי' מ"מ בשם רשב"א והגהות מיינאוות. (ז) ר"מ שם ועי' אה"ע סי' צ' ס"א.

(ח) ר"מ שם. (ט) ר"מ שם ה"ה ח"מ שם ס"ג. (י) ר"מ שם ה"ז ח"מ שם ס"ז. (יא) ר"מ שם ה"ז ח"מ שם ס"ה. (יב) שם. (יג) ר"מ שם פ"ב ה"א ח"מ סי' רע"ז ס"א. (יד) ר"מ שם ה"ד ח"מ שם ס"ב. (טו) סמ"ע שם ס"ק כ"ד, ועי' ח"מ סי' רע"ט ס"א. (טז) ח"מ סי' רפ"א ס"ז. (יז) ח"מ סי' רפ"ב. תא. (א) ר"מ פ"א

מבני ישראל, ויהיו תמיד נקיים מן החטא על ידי ערוך קרבן תמיד על שלחן אלקי ערב ובקר, ויזכו אל התענוג הנפלא הנצחי של עוה"ב אשר בו צדיקים יושבים וכתרי הכבוד בראשיהם ונהנין מזיו השכינה תענוג וזיו שאין להם הפסק. וחמרי האמונה והמעשה הם יבושו ויכלמו ואוי להם לאותה נושה. ואמר שניים ליום, ולא אמר שניים ביום או בכל יום, אמרו במדרש בגלל היום כדי שלא יקמרג עליהם שרו של יום, ע"כ.

סם תמיד יומא פ"ב, ר"מ פ"א מתמידין, פ"ח פ"ע ד"ט, פ"ג ע"ח ק"ז.

משנה הלכות

אותן בשבת, עיין משנה למלך פ"א מתמידין ומוספין' ובשאלות ותשובות משנה הלכות (חלק שני סימן מ"א). מעשהו כמעשה עולה, עיין לעיל מצוה קט"ו.

מקום שחיטתן. לא היו כופתין את הטלה לשחיטה שלא יחקו את המיני' שהיו שוחטין כן, אלא אווזין ידי ורגליו בידיהן"א. סדר שחיטתו ראשו לדרום ופניו למערב, תמיד של שחר היה נשחט על קרן צפונית מערבית על טבעת שניה של בית המטבחים, ושל בין ערבים על קרן צפונית מזרחית, ודברי קבלה הן שיהא התמיד נשחט נגד השמש"ב.

שאר פרטים. לא הקריבו תמיד של שחר בין בשוגג ובין במזיד יקריבו בין הערבים, היה מזבח חדש שלא הקריבו עליו מעולם לא יקריבו עליו תחלה בין הערבים, שאין מתוכנן מזבח העולה אלא בתמיד של שחר"ג. וכל אישי ישראל היו להם חלק בקרבנות

מתרומת הלשכה"ד. והם הנקראים תמיד של שחרית ותמיד של בין הערבים. הכבשים צריכין ביקור ד' ימים קודם הקרבתן"ה. ובט"א מגלה' מפלפל אם מועיל הביקור אף קודם שנתקדשו.

זמן שחיטתן. זמן שחיטתן בשחר משהאיר המזרח עד חברון עד סוף שעה ד"ה, ושל בין הערבים מ' שעות ומחצה ולמעלה עד סוף היום, ואף שכל זה הזמן כשר לא היו שוחטין אותו לעולם אלא בשמונה ומחצה כדי שיהיה זמן להקריב קרבנות ישראל של היום כיון שעליה השלם כל הקרבנות כולם"ו. בערב פסח היו מקדימים שחיטת התמיד משום שחיטת הפסח"ז. ודוחה את השבת ואת הטומאה"ח, איברים של תמיד דוחין את הטומאה ואין דוחין את השבת אלא בערב שבת בלבד מקטירין איברי תמיד של ערב שבת שהתמיד תחילתו דוחה וסופו אינו דוחה שבת"ט. איברים שנפסלו באופן דקיי"ל אם עלו לא ירדו אם מקטירין

מהל' תמידין ה"א. (ב) שם פ"ד מהל' שקלים ה"א פ"א מהל' מעשה הקרבנות ה"ה. (ג) הל' תמידין שם ה"ט, ועיין בלח"ט. (ד) דף כ"ט ע"ב. (ה) ר"מ שם ה"ב ולח"ט. (ו) שם ה"ג. (ז) שם ה"ה. (ח) שם הל' ביאת מקדש פ"ד ה"י. (ט) הל' תמידין שם ה"ג. (י) שם. (יא) שם ה"י. (יב) שם ה"י ר"א. (יג) שם ה"ב.

סדר מצות היום

קמז

מצוה תב

קרבן מוסף בשבת (מ"ע קס"ה)

צוה הקב"ה להקריב בכל שבת שני כבשים נוסף על תמיד היום, שנאמר (במדבר כ"ח מ') וכיום השבת שני כבשים בני שנה.

משרשי המצוה לפי הפשט כי לכבוד שבת שהוא פנים חדשות, וצריך לחם משנה לבצוע על שתי ככרות, כל שכן שלחן גבוה שצריך לחם משנה בקרבנות. וכי היכי דאיכא בשבת נפש יתירה בתוספת רוח קדושה, כך צריך תוספת קרבן כנגד נפש יתירה. גם באו שניים אחד כנגד זכור, ואחד כנגד שמור, ואמרו ז"ל במדרש אמר הקב"ה אין אני רוצה

משנה הלכות

לתמידין אפי' בריעבד וכשרי' למוספין. או שהביאו להם לאחר זמן הקרבת תמיד של שחר, דאם היו להם קודם הרי נקרבין לתמיד דתמיד תדיר הוא ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. וצריכין שניהם להיות שוים במראה ובקומה וברמים (ר"ל דמי מקח) ולקחתן כאחד כשעירי יום כפורים. וכל אלו למצוה ולא לעכב. ואין מעכבין זה את זה שאם אין לו אלא אחת מקריב את האחד. שבת בשחרית מפסיק אנשי בית אב של משמר היוצא וכל שזכה בעבודה מעבודת התמיד של שחר זוכה בה בשני כבשי המוסף. השירה. והלויים אומרים שירה על הכבשים, ואומרים בשירת האזינו, וחולקין אותה לששה פרקים, והסימן הזי"ו ל"ך, כדרך שקורין אותה בבית הכנסת, ואומרין פרק ככל שבת, גמרו הששה פרקים בששה

אלו. ונוהג בזמן הבית ומוטלת על הציבור ויותר על הכהנים שהם ראויים להקרבה. והרמב"ן ז"ל חשב שני תמידין לשני מצוות בשחרית מצוה וכערבית מצוה^ט, והעובר אינו לוקה לפי שאין בו מעשה.

(תב) גדרי המצוה. קיום המצוה, בכל שבת ושבת בזמן שבת המקדש קיים היו מקריבין שני כבשים לעולה לאחר שהקריבו קרבן התמיד^א, והם קרבנות ציבור, ומתורמת הלשכה הם באים^ב, זמן הקרבתן כל היום, ומיהו בין שני התמידין היו באין, ואם אין תמידין אז זמן כל היום דיני הכבשים. ואין צריכין ביקור ד' ימים^ג, ובה אפשר במציאות שיהיו כבשים למוספין ואין מקריבין תמידין, כגון שהיה להם כבשים שלא נתבקרו ד' ימים קודם שפטולין

(ד) מוף ספר המצות, והוא בתעוד. (טו) ע"י חזקת ומצ"ה. (תב. א) ר"מ פ"ד מהל' תמידין ה"מ. (ב) שם פ"א מהל' מעשה הקרבנות ה"ה. (ג) שם פ"ד מהל' שקלים ה"א. (ד) מצ"ה, מנחות ט"ט ע"ב ורש"י שם ד"ה לעולם דאית ליה. (ה) רש"י יומא פרק שני שעירי ט"ב ע"ב ד"ה ומוספין של שבת, ועין מל"מ פ"ד מתמידין ה"ט בסוף דבריו. (ו) ר"מ שם פ"ח ה"ב. (ז) שם פ"ד ה"ב.

מצות המלך

מכם יותר ממה שאתם עושים לעצמכם, מה אתם עושים ב' סעודות אף אני שני כבשים. ומצוה לעשות סעודה יתירה בשביל האורח ולשמח חתן וכלה שבת מלכתא והשושבינן הראוים לכבדם. ובשלשה החגים וראש השנה ויום כפורים תמצא שבעה כבשים למוסף היום וכאן רק שנים מפני שכבודו כפול זכור ושמור, ולכן כל עניני שבת כפולים, וגם שכרו כפול לשומרו ועונשו כפול למחללו ושירו כפול וקרבנו כפול.

מנחות פ"ה ר"ס פ"ד ד' פתמידין, פ"ה פ"ג פ"א פ"ב פ"ה, פ"ג ע"ג קצ"ה קצ"ו ר"א.

מצוה תג

קרבן מוסף של ר"ח (מ"ע קס"ו)

צוה הקב"ה להקריב קרבן בכל ראש חדש נוסף על תמיד היום, שנאמר (במדבר כ"ח י"א, י"ד, מ"ו) ובראשי חדשיכם תקריבו עולה לה' פרים בני בקר שנים ואיל אחד

משנה הלכות

לחטאת^א. ושעיר החטאת מקריבין קודם לעולות^ב. סדר הקרבת העולות אחד הוא, כמעשה התמיד ושאר העולות, ומעשה החטאת של ראשי חדשים ושל מועדות כמעשה קרבן חטאת הנאכלת, והכל מפורש כל אחד על מקומו^ג.

זמן מוסף. זמן מוסף היום ככל קרבן מוסף, עיין מצוה ת"ב, אלא שפעם אחת נשתהו עידי קדוש החדש מלבוא עד בין הערבים ונתקלקלו במקדש, ולא ידעו מה לעשות, אם יעשו עולה (ר"ל תמיד) של בין הערבים שמא יבאו העדים ואי אפשר שיקריבו עוד מוסף היום אחר תמיד של בין הערבים, התקינו בית דין שלא היו מקבלין עדות החדש אלא עד המנחה כדי שיהא שהות ביום להקריב מוספין ותמיד של בין

שבתות, תחזין לראש^ד. וכתבו הפוסקים טעם למה אין קורין בשבת פרשה של שבת כמו ברי"ח ויו"ט לפי שכל קריאות שאנו קורין במוסף לכפרה הן באות לכן קורין משום ונשלמה פרים שפתינו, אבל מוספי שבת שהן עולות אין לחוש בקריאתן כי לא לכפרה הם באין, וי"א לפי שאין בפרשת שבת כי אם שני פסוקים ולכן לא תקנו לקרותה, ועיין ש"ע או"ח^ה. ונוהג בזמן הבית על הצבור וביותר על זכרי כהונה ככל קרבנות צבור.

תג) סדר הקרבתו. מצוה עשה להקריב בכל ראש חדש

קרבן מוסף נוסף על קרבנות היום, והם פרים בני בקר שנים, ואיל אחד, ושבעה כבשים הכל עולות, ושעיר עזים אחד

(ה) שם פ"ז ה"ט, (ט) סי' רפ"ג, תג. (א) ר"ס פ"ז מהל' תמידין ר"א. (ב) תע" ר"ס שם פ"ט ה"ג. (ג) שם פ"ז ה"ב.

מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה מִה שֶׁאִמְרוּ רַז"ל מִה נִשְׁתַּנָּה מוֹסֵף רֹאשׁ חֹדֶשׁ
שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ לֹא' מִה שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בְּשֶׁאֵד מוֹסֵפִים, אִמֵּר
הַקֵּב"ה הֵבִיאוּ עָלַי קֶרֶבֶן עַל שֶׁמִּיעַמְתִּי אֶת הִירָה, כְּלוּמֵר הֵבִיאוּ
לִפְנֵי קֶרֶבֶן רִיצוּי. וְמֵה שֶׁנִּצְמָנוּ דוּקָא יִשְׂרָאֵל עַל זֶה וְלֹא שֶׁאֵד
אוֹמוֹת נִרְאָה לִפִּי מִה שֶׁכָּתַב מוֹהֲר"ם כִּי הַמְמוּנָה שֶׁל אוֹתוֹ חֹדֶשׁ
מִבְקֵשׁ דִּין וּמִשְׁפָּט עַל יִשְׂרָאֵל בְּשֶׁבִיל מִיעוֹט הִירָה, כִּי יִשְׂרָאֵל
מוֹנִים לִלְבָּנָה, וְצִדִּיקִים נִקְרָאִים עַל שְׁמָהּ, דוֹר הַקָּמָן שְׁמוּאֵל
הַקָּמָן, לִפְיֶכֶד צוּה הַשִּׁי"ת לִפְיִיסוֹ בַּקֶּרֶבֶן. וְאִין זֶה ח"ו כּוֹזֹכָה
לַמְמוּנָה, כִּיֹּן שֶׁנִּצְמָנוּ וִינוּ מִהַשִּׁי"ת לַהֲקָרִיב קֶרֶבֶן זֶה נִמְצָא אִנֵּן
רִצּוֹן אֲדוֹן עוֹשֵׁין. וְזֶה הַטַּעַם ג"כ מוֹתֵר לַהֲבִיא שְׁעִיר לְעֹזָאוֹל,
עֵיין רַמְבַּ"ן וִיקְרָא ט"ז ח', וּז"ל וְאִין הַכוּוֹנָה בְּשְׁעִיר הַמִּשְׁתַּלַּח
שִׁיחִי קֶרֶבֶן מֵאֲתָנוּ אֵלָיו חֲלִילָה, אֲבָל תַּהִי כּוֹנֵתִינוּ לַעֲשׂוֹת רִצּוֹן
בְּוֹרֵאֵינוּ שְׁצוּנוֹ בְּכָךְ, ע"ש וְהֵכֵן. וְדִרְשׁוּ רַז"ל פְּרִים כִּנְגַד אֲבֵרָתָם
שֶׁנֶּאֱמַר וְאֵל הַבֶּקֶר דִּין אֲבֵרָתָם, אֵיל כִּנְגַד יִצְחָק דְּכֵתִיב וְהִנֵּה
אֵיל אֶחָד, כְּבָשִׂים כִּנְגַד יַעֲקֹב דְּכֵתִיב וְהַכְשָׁבִים הַפְּרִיד יַעֲקֹב,
וְשְׁעִיר אֶחָד לַחֲטָאת כִּנְגַד הַשְּׁכֵמִים דְּכֵתִיב וַיִּשְׁחָטוּ שְׁעִיר עֹזִים.

מראה מקומות עיין מצדה ת"ב.

העֲרִיבִים. ויש מפרשים שנתקלקלו הלויים כשיר ממש, ר"ל ששרו שיר אחר משהיה להם לשיר. לא באו עדים עד המנחה עושים תמיד של בין הערבים, ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה נוהגין אותו היום קדש ולמחר קדש, ומקריבין מוסף למחר מיד אחר התמיד של שחר.

שִׁיר שֶׁל יוֹם. ואומרין שיר של ראש

חדש תהלים מזמור ק"ד. חל שבת ראש חדש השיר של ראש חדש דוחה השיר של שבת, כדי לפרסם שהיום ראש חדש, ובשבת הבא אומרים שירה שדלגו בשבת ראש חדש.

דִּינֵי קִרְיָמָה. ומקריבין מוסף של שבת קודם של ראש חדש. קרבנות מוסף אינם מעכבין זה את זה. לא היו להם אלא ששה כבשים מקריבין

שם מִצֵּי קְדוֹשׁ הַתּוֹרָה הָיָה, וְעַיִן בְּחַיִּים. (ה) עַיִן חוֹסֵם בִּצְדָה דָּרָה הָיָה וְתַקְלָקְלוֹ. (ו) רִימֵם שֵׁם הַיּוֹד. (ז) שֵׁם מִצֵּי הַלְּבָבוֹת הָיָה, וְעַיִן בְּשׂוֹרֵת וְעַיִן טַפְּאָנוּ מִמִּדְרַשׁ תַּעֲלֵם. (ח) שֵׁם הָיָה. (ט) מוֹכָה נָהָה עַיִן. (י) רִימֵם שֵׁם מִצֵּי הַלְּבָבוֹת.

מצות המלך

מצוה תד

להקריב קרבן מוסף בחג השבועות (מ"ע קס"ו)

צוה הקב"ה להקריב קרבן מוסף ביום חמשים להקרבת העומר, והוא חג הביכורים, שנאמר (במדבר כ"ח כ"ו) וכיום הביכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה' וגו' והקרבתם עולה לריח ניחוח לה'.

משרשי המצוה מה שביארנו בשאר מוספים שהוא לתוס' קדושת היום. עוד י"ל לפי מה שאמרו רז"ל דהכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם ויהיו רוב הצבור מרודים

משנה הלכות

שם ובחלופי גירסאות, ועיין מנ"ח מצ' רצ"ט ד"ה דיני המצוה, מה שתמה כשיש לו אמאי מעכבין, והא כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו, אמנם מדברי הרמב"ם דדוקא כשנשחטו כולם מעכבין אחי הכל שפיר, ע"ש ודו"ק. ואם לא מצאו אלא שני כבשים ואם יקריבו אותן למוסף היום אין להם תמידין למחר הרי הדבר שקול, אם הקריבו למוסף היום הקריבו, ואם רצו להניחם למחר לתמידין יניחין, והוא בגמ' איבעיא דלא איפשיטא, וצ"ל שהיו כבשים אלו מבוקרים וראוין לתמיד, דאל"כ ממילא פסולין לתמידין כיון שלא נתבקרו ד' ימים, ולמוספין כשרים דלא בעי ביקור

זמנא. זמן הקרבת המוסף הוא בין התמידין, ומיהו אם לא הקריב המוסף קודם תמיד של בין הערבים יכול להקריב אחר התמיד של בין הערבים דהוה ליה עשה דרבים ודחי לעשה דהשלמה, כ"כ התוס' ר"ה בסוגיא דנתקלקלו הלויים בשר

ששה, ואפילו לא מצאו אחד מקריבין אותו, ואין חייבין להקריב השאר למחר או למועד אחר, שכל קרבן צבור שעבר זמנו בטל קרבנו ואין לו תשלומין*. ונוהג בזמן הבית, והמצוה מוטלת על הצבור, וביותר על הכהנים ככל קרבנות צבור.

תד) סדר הקרבנות. קרבן מוסף של עצרת הם שני פרים ואיל ושבעה כבשים כולם עולות, ושעיר חטאת, והן הן הקרבנות האמורות בחומש הפקודים והם מוסף היום*, הכל כמו במוסף ר"ח (עיין מצוה קודמת) אם מעכבין זה את זה. וכבר כתבתי לעיל דאין הקרבנות מעכבין זה את זה, שאם לא מצאו אפילו אחד מקריב אותו. והא דאין מעכבין דוקא כשאין לו, אבל היו לו כל הקרבנות מעכבין זה את זה, וצריך להקריב כולם. וכתב הרמב"ם פ"ח מתור"ם הי"ט שבעה כבשים וכו' אינן מעכבין זה את זה וכו' ואם נשחטו כולן מעכבין זה את זה, ועיין בהשגות ובכ"מ

(א) ר"מ שם פ"ח ה"ב. תד. (א) ר"מ פ"ח מהל' תמידין ה"א. (ב) שם ה"ב. (ג) מנחת דף מ"ב. (ד) דף ל' ע"ב ר"ה ונתקלקלו.

סדר מצות היום

קיט

בסעודה ושמא יעברו הנבול, ועל כל פנים ימעטו בלימוד התורה ולכן על הציבור להביא קרבנות נוספות להוסיף בקדושה בשביל כל ישראל. גם כי מפני שלא היו בני ישראל ראויים לקבלת התורה בצאתם ממצרים ונתעכב זמן מתן תורה חמשים יום עד עצרת, ו' שבועות, ונגרם על ידי זה מיעוט הקדושה. והתרגום מסייענו, בשבועותיכם תרגום בעצרתכון, ולפיכך לאחר שזכו לקבלת התורה בעצרת יש להוסיף בקרבנות ובקדושה, ולהגן על בני ישראל ולכפר עליהם. ועל דרך שאמרו חז"ל שאלו לחכמה החוטא מה עונשו, וכן לנבואה והשיבו תמות, ושאלו לתורה והשיבה יביא קרבן ויכפר, ולכן במתן תורה מוסיפין בקרבנות היום.

מראה מקומות עיין מצוה ת"ב

מצוה תה

לשמוע קול שופר בר"ה (מ"ע קס"ח)

צוה הקב"ה לשמוע קול שופר ביום ראשון של תשרי שהוא ראש השנה, שנאמר (במדבר כ"ט א') יום תרועה הוא לכם.

משנה הלכות

מנחות ונסכים. ומנחתם ונסכיהם, שלשה עשרונים	דיני מוסף עיין עוד לעיל מצוה ת"ב ת"ג. ונוהג בזמן הבית כשאר קרבנות צבור.
לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש ויין כנסכי'. ואם לא קרבו רק פר או איל ולא היה להם יותר מביא רק נסכים לקרבן שיש להם, לא היה להם סולת לנסכים מביאים יין לבדו ואין הסולת מעכב, ואומרים שירה על היין, ואם לא היה להם נסכים כלל מביאים אפילו לאחר עשרה ימים". ואם אומרים שירה אנסכים הבאים בפני עצמן, עיין מנ"ח מצוה רצ"ט, אריכות גדול בזה. ובעיקר	גדרי המצות. מצות עשה לשמוע קול שופר הכשר לתקיעות מבעל תוקע המחויב בשופר בראש השנה ^א . השומע מאינו מחויב בדבר לא יצא ^ב .
כוונה לצאת. והשומע ומשמיע שניהם צריכין לכוין לצאת ידי מצוה, כיוון השומע ולא המשמיע או להיפוך לא יצא ^ג . הולך אחורי בית	

(ה) ר"מ פ"ב מהל' מעה"ק ה"ד. (ו) שם ה"ב. (ז) ר"מ ה"ל כלי מקדש פ"ג ה"ב. (ח) ה"ל מעה"ק שם. (ת) ר"מ פ"ב מהל' שופר ה"א. (ב) שם פ"ב ה"ב א"ח ס' תקפ"ט ס"א. (ג) ר"מ שם ה"ד א"ח שם ס"ז.

מצות המלך

משדשי המצוה כתב רבינו סעדיה גאון י' ענינים. (א) כי ר"ה תחילת הבריאה שבו ברא ה' עולמו ומלך עליו, וכן עושים המלכים שתוקעין תחלת מלכותם, וכן אנו ממליכים עלינו הקב"ה ביום הזה. (ב) כי הוא יום ראשון לעשרת ימי תשובה, ותוקעין להכריז לתשובה, ואם לא ישוב לא יקרא תגר להקב"ה ומוזהירין תחלה. (ג) להזכיר מעמד הר סיני, שנאמר וקול שופר. (ד) להזכיר דברי הנביאים שנמשלו לשופר, שנאמר ושמע השומע את קול השופר ולא נוהר ותבא החרב. (ה) להזכיר חרבן בית המקדש וקול תרועת מלחמה ונבקש על בנינו. (ו) להזכיר עקרת יצחק. (ז) שנראה ונפחד ונשבר עצמנו לפני בוראנו, כי כך מבע השופר כמ"ש אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו. (ח) להזכיר יום הדין הגדול, שנאמר כי קרוב יום ה' הגדול יום שופר ותרועה. (ט) להזכיר קיבוץ נרחי ישראל ולהתאנות אליו, שנאמר ביום ההוא יתקע בשופר גדול וכו'. (י) להזכירנו בתחיית

משנה הלכות

הכנסת ושמע קול תקיעות, אם כיוון לבו יצא דחון הכנסת מכיוון להוציא כל אדם.
קולות הכשרים. וכל הקולות כשרים בשופר.¹ שמע קול הברה לא יצא.² שמע תקיעת שופר על הטעלעפאן לא יצא, וכן על הראדיא.³ שופרות הכשרים. וכל השופרות כשרים חוץ משל פרה ושור וקרני רוב חיות, שהם עצם אחד ואין שמם שופר, שאין נקרא שופר אלא קרן החלול שיש לו זכרות מבפנים ונקלף, ומצוה מן המובחר בשל איל כפוף.

שופר מבהמה טמאה פסול.⁴ הגחל שופר ותקע בו יצא דאין גול בקול,⁵ ולא יברך עליו דהוה מצוה הבאה בעבירה.⁶ מותר ליטול שופר של חבירו שלא מדעתו ולתקוע בו ומברך עליו דניחא ליה לאינש דליעבד מצוה בממוניה היכא דלא מפסיד.⁷ שופר של ע"ז התוקע בו לא יצא.⁸ שופר של איסורי הנאה לא יתקע בו ואם תקע בו יצא.⁹ הגורד משופר ישמע מאחר התוקע.¹⁰ נשים פטורות,¹¹ ומכל מקום רגילין לתקוע להם ונכון שיברכו לעצמן.¹² שיעור השופר טפח,¹³ היה ארוך וקצרו כשר

(ד) ר"מ שם היה ארץ שם ס"פ. (ה) ר"מ שם פ"א ה"ז ארץ סי תקפ"ו ס"ו. (ו) ר"מ שם ה"ח ארץ סי תקפ"ו ס"א. (ז) ע"ן שרית משנה הלכות ח"ד סי פ"ה ה"ח סי ע"ב מרית ח"ד סי ק"ג. (ח) ארץ סי תקפ"ו ס"א, ותי' ר"מ שם פ"א ה"א ובראב"ד גר"כ שם. (ט) ר"מ שם ה"ח ארץ שם ס"ב. (י) שם בפ"א סי ק"ו. (יא) שם. (יב) ארץ שם ס"ג, עיר"ש ובר"ם שם. (יג) ע"י ר"מ שם וארץ שם ס"ד. (יד) ארץ שם ס"ה. (טו) ר"מ שם ס"ב ה"א ארץ סי תקפ"ט ס"ג. (טז) ארץ שם ס"ז ובדעה. (יז) ר"מ שם פ"א ה"ח והנה"ח סיניות

המתים ולהאמין בה, שנאמר כל יושבי תבל ושוכני ארץ וגו' וכתקוע שופר תשמעון וגו'. עוד אמרו רז"ל כדי לערכב השמן שירא שבא יום הגדול ומחפך מדת הדין למדת הרחמים.

ר"ה פרק ג' ד', ר"ס פ"א משופר, פה"ס פ"ע קע"ג, פס"ג עשין פ"ב, פס"ק סי' צ"ב, אורח סי' תקפ"ח.

פ' מטות יש בה ב' מצות. עשה ולא תעשה

מצוה תו

מצות נדרים (מ"ע קס"ט)

צוה הקב"ה לדון בעניני הפרת נדרים, כמו שנאמר (כמדבר ל' ג') איש כי ידור נדר לה'.
משרשי המצוה כי ברית כרותה לשפתים שלא לשנות הדברים ולקיימם. ואמרו רז"ל היתר נדרים פורחין באויר ואין

משנה הלכות

ובלבד שיעמוד על טפח". צפהו זהב מכפנים או במקום הנחת פה פסול, צפהו מבחוץ אם לא נשתנה קולו כשר".
סדר התקיעות. וחייב אדם לשמוע תשע תקיעות, היינו תקיעה תרועה תקיעה ג' פעמים, ומחמת רוב הצרות נסתפקו חכמינו ז"ל בפי' תרועה אם הוא גנוחי או ילולי או תרווייהו יחד, עמד ר' אבהו ותקן לתקוע תקיעה שברים תקיעה ג' פעמים, ותקיעה תרועה תקיעה ג"פ, ותקיעה שברים תרועה תקיעה ג"פ, ובזה יוצאים מכל הספקות". וחזרין ותוקעין בתפלה שמ"ע כדי לערכב השטן, וגם בהא

נחלקו באופן תקיעתן, וגם אי תוקעין בתפילת לחש, וכל מקום יחזיק מנהגו אחרי שאינם אלא לערכב השטן (סמ"ק)^{כז}. וקיי"ל שמע ט' תקיעות בט' שעות ביום יצא". וצריך לתקוע ביום דוקא". וגזרו שלא לתקוע בשבת". ומברכין לשמוע קול שופר ושהחיינו ב' ימים". במקדש היו תוקעין בשופר אחד ושתי חצוצרות משני צדדים, השופר מאריך וחצוצרות מקצרין שמצות היום בשופר". ודיני שופר מרובין עיין אורח. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים. (תו) גרדי המצוה, ושמוע שלא תדור. קיום המצוה. אדם

שם אות ה' אורח סימן תקפ"ז ס"ט. ית' ר"ט שם ה"ו אורח שם ס"ט. יט' ר"ט שם ה"ו אורח שם סט"ו.
(כ) ר"ט שם פ"ג ה"א אורח סי' תקצ"א. כא' ר"ט שם ה"ב אורח שם ס"ב. כב' ר"ט שם ה"ו ע"ד ה"ב אורח סי' תקצ"ב ס"א כ' ד'. כג' ר"ט שם פ"ג ה"ה אורח סי' תקצ". כד' אורח סי' תקפ"ח ס"א. כה' ר"ט שם פ"ג ה"ו אורח שם ס"ה. כו' אורח סי' תקפ"ח ס"ב סי' ת"ד ס"ג בנדה. כז' ר"ט שם פ"א ה"ב

להם על מה שיסמוכו אלא הקבלה האמתית. מ"ט רמז לדבר כמעט ההיתר ב' הדיוטות או ביחיד מומחה אנו למדין מהפרת הבעל ואב שיש בידם להפך, ואמרו רז"ל הטעם דכל אשה ברשות בעלה או אביה הנודדת היא, ואין בידה לעשות בלי הסכמתם עד שאמרו באשה כל הנודדת על דעת בעלה היא נודדת, וכ"ש הבת הקמנה, ולכן כשאין מסכימין מפירין הנדר שהרי לא נדרה אלא על דעתם. כך איש ישראל הוא ברשות ב"ד ומחויב לעשות ככל אשר יודוהו, ונמצא כל הנודר כאלו התנה שעל דעת ב"ד הוא נודר, ואם לא יסכימו עוקרין הנדר מעיקרו. וז"ש היתר נדרים פורחין באויר, ותולין בהסכמת חכמי ישראל והבי"ד.

ס' נדרים שבעות פ"ג, ר"ט פ"א י"ב מנדרים ופ"ו משבועות, פה"ט מ"ט צ"ה ל"ח קנ"ו, פס"ג עשין קכ"ח לאוזן פ"ב, פס"ק ס' פ"א, י"ד ס' ר"ב רכ"ח-ל"ד אה"ט ס' ע"ה.

משנה הלכות

ויסב"ה, וי"א דלא בעיט, ויש לחוש לחומרא'.

סדר ההתרה. סדר התרת נדרים הנודר או הנשבע בא לחכם או לב"ד הדיוטות ואומר כך וכך נדרתי או נשבעתי והריני מתחרט, ואילו הייתי יודע שאצטער בזה עד כה או שיארע לי כך לא הייתי נודר או נשבע, ושואלים אותו כבר נתחרטת, אם אומר הן מתירין לו ואומרים מותר לך או שרי לך או מחול לך, ונוהגים לאמרו ג' פעמים^א, אמרו מופר לך אינו כלום^ב.

הפרה והקמה. ואב לבתו עד שלא בגרה, ואיש לאשתו שנדרו אומרים מופר לך^ג, בעל שאמר

מישראל שנדר, אע"פ שמצות עשה ול"ת שלא לעבור על דבריו, אמרו רז"ל כל הנודר כאלו בנה כמה והמקיים כאלו הקריב עליה קרבן (ר"ל לאיסורא), ולכן מצוה לאתשולי על נדרו ולהתירו, חזן מנדרי הקדש שהנודר צריך לקיים^ד, ואפ"ה טוב שלא תדור^ה. וקבלו חז"ל מפי משה רבינו ע"ה דהנודר אחרים מתירין לו את נדרו ע"י חרטה (או פתח). ויחיד מומחה או ג' הדיוטות מתירין הנדר^ו. ויש אומרים דבזמן הזה אין דין יחיד מומחה דבעי סמוך^ז, וי"א דכל רב מובהק בדורו מתיר יחידי^ח, ועיין משנה הלכות נדרים (ס' ט"ו). ב' הדיוטות נמי י"א דבעי עכ"פ דמסברי להו

תו. (א) נדרים דף כ"ב ע"א. (ב) ר"ט פ"ג מהל' נדרים הכ"ה י"ד ס' ר"ט מ"ט. (ג) נדרים ט' ע"ב, ועי' י"ד שם פ"ד. (ד) תצנע דף י' ע"א. (ה) ר"ט שם פ"ד היה י"ד ס' רכ"ח מ"א. (ו) ר"ן נדרים כ"ג ע"א ויה' היתר נדרים, בשם דמב"ן, ועי' י"ד שם. (ז) ר"ט פ"ו מהל' שבועות ה"א. (ח) רא"ש חגיגות מ"ט טענות ודב"ז שם. (ט) כ"ט שם, ועי' במשנה הלכות נדרים שם. (י) י"ד שם. (יא) ר"ט שם היה י"ד שם מ"ט ועיין ש"ך השם מ"ק ו. (יב) ר"ט שם וי"ד שם במ"ז מ"ק ו. (יג) ר"ט הל' נדרים פ"ג הכ' י"ד ס' ר"ד מ"ז.

מצוה תז

לא יחל דברו (ל"ת רל"ח)

הזהיר הקב"ה שלא לשנות ולעבור מה שנדר ונתחייב בו האדם מבח דיבור ואפילו בלא שבועה, שנאמר (במדבר ל' ג') ולא יחל דברו.

משרשי המצוה מה שכתבנו במצוה הקודמת, כי ברית כרותה לשפתים ובדיבורו אתעבד מעשה הנדר. והנודד מן הדבר מטיל איסור על החפץ בדיבורו, ואם הוא חפץ שלו יכול לאוסרו על כל העולם כלו. גם המקדיש חפץ בפיו בלבד נעשה הקדש נמור (ואפילו במחשבה), ולכן איש כי ידור נדר לה' אסור לשנות מדבורו וככל היוצא מפיו יעשה. וכתב הרמב"ן ז"ל והטעם כי ידור נדר לה' אינו כמו אשר נשבע לה', כי הוא

משנה הלכות

מותר לך והחכם שאמר מופר לך אינו כלום^א. בעל מפר נדרי אשתו והאב נדרי בתו שלא בגרה^ב, ובעל אינו מפר אלא דברים שבינו לבניה או עינוי נפש^ג. ומפירים דוקא ביום שמעו, שמע ושתק הרי זה נדר^ד. ועיין שו"ת משנה הלכות (ח"ג סי' קפ"א) אם יש שאלה לשתיקה. נערה המאורסה אביה והארוס שניהם מפירין נדריה, החרישו לה ביום שמעו, או החריש אחד ואחד הפר, נתקיים הנדר, וכ"ש שהקימו^ה. ויש שאלה להקם, י"א דוקא ביום שמעו וי"א שאם שאל על ההקם אפילו לאחר זמן רב ביום שמעו מקרי בשעה שהתירו לו ההקם^ו. ואשה ונערה לאחר הקמה יכולים להתיר ע"י חכם כשאר כל אדם^ז.

שאר פרטי דינים. נדרי זרחין ונדרי שגגות ונדרי הבאי ונדרי אונסין מותרין בלי שאלה, שאינן חלק כלל^א. ופותחין בחרטה, ואין פותחין בנולד^ב. ואין חכם מתיר לעצמו^ג. ויש אומרים^ד דכפתח מתיר לעצמו, עיין משנה הלכות על בה"ג נדרים סימן כ"א כ"ג. ונסתפקו האחרונים אי מתירין נדרים בכתב^ה. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים, ונקבות אינם ראוים להתיר נדרים^ו. האדון כופה את עבדו ועובר על נדרו^ז.

תז) שני מיני נדרים. דע דשני מיני נדרים הם, א' שאוסר על עצמו דברים מותרים כגון האומר פירות אלו אסורין עלי בכל לשון

(י) ר"מ שם ושבתות פ"ו ה"ה ירד שם. (ט) ר"מ פ"ג מהל' נדרים ה"א ירד שם ס"א כ'. (טז) ר"מ שם פ"ב ה"א ירד שם ס"ה. (יז) ר"מ שם המ"ו ירד שם סכ"א. (יח) ר"מ שם פ"א ה"ט ירד שם ס"ה. (יט) ר"מ שם פ"ג ה"ב וכל' ודמ"י שם ירד שם סכ"ט. (כ) ירד שם סכ"ז בתנא. (כא) ר"מ שם פ"ד ה"א ג' ירד סי' רל"ב ס"א. (כב) ר"מ הל' שבתות פ"ו ה"ב ירד סי' רכ"ז סי"ב י"ג. (כג) ר"מ שם פ"ד ה"ג ירד סי' רל"ב ס"א. (כד) המפרש בנדרים דף ס"ה ע"א ו"ה בגזין לך, עיין רשנ"א ומאיר נדרים כ' בשם יש אומרים. (כה) עיין פ"ו ירד סי' רכ"ז ס"ק כ', ועי"ש בפ"ה ס"ק מ' ועיין משנה הלכות נדרים סי' כ"ג. (כו) פ"ה שם ס"ק כ' בשם חשונות ועי"א בהשגחות ל"ט ע"ג, ע"ה. (כז) ר"מ הל' נדרות פ"ב ה"ז י"ח הל' עבדים פ"ח ה"ז ועי'

כמו ישבע לו שנשבע אליו לצרכו, אבל בשבועות נאמר ובשמו תשבע ואשבעך בה' השבעה לי באלה-ים, אבל בנדרים לא נאמר ידור בה', אלא לה', וכבר זכרו חכמים מעם לדבר בספרי אמרו מה הפרש בין נדרים לשבועות, בנדרים כנודר בחיי המלך בשבועות כנשבע במלך עצמו, ע"כ ע"ש. ואוי לו למי שנדר בחיי המלך מלכי המלכים ולא מקיימו, כי פוגם ח"ו בכבוד המלך, ולכן לא יחל דברו.

מראה מקומות עיין מצוה הקדמת.

משנה הלכות

המתפס באיסור שיכול לעשותו בנדר אסורים ואם לאו מותרין. החזיר תוך כדי דבור חזרתו חזרה. ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו. ובנדרים הלך אחר לשון בני אדם הדרים באותו מקום. על דעת רבים. הנודר על דעת רבים אין לו התרה, ולדבר מצוה מתירין. ולעלות לארץ ישראל הוה מצוה.

התרה ע"י שליח. ונחלקו הפוסקים אי הנודר עושה שליח לשאול על נדרו, עיין יו"ד סי' רכ"ח, ורבינו שמשון^א התיר לבקש חרטה בכתב, והריב"ש^ב כתב דאפילו למאן דס"ל שליח אסור, מודה בכתב דכתב יד עדיף משליח, ועיין משנה הלכות נדרים (סי' כ"ג). בעל נעשה שליח לחרטת אשתו אם היו כ"ד יושבין מכונפין, אבל אם צריך לכונפן אינו נעשה שליח^ג.

שיאסר, ואע"פ שאין שם שבועה ולא הזכרת שם או כינוי הרי זה נאסר, וזה הנקרא נדרי איסור^א. מין שני שחייב עצמו בקרבן שאינו חייב בו, כגון האומר הרי עלי להביא עולה או שלמים או מנחה, הרי זה כדבריו, האומר הרי עלי הרי זה נדר וחייב באחריותו אם מתה או נאבדה, אמר הרי זו זה נדבה ופטור מאחריותה^ב.

פרמי דינים בחללות נדרים. האוסר על עצמו מין מפירות או מין מאכל ואוכל ממנו כל שהוא לוקה, שאין לנדרים שיעור, והנודר מדבר הוי כמפר' כל שהוא. ובכל דבר הנידר יכול להתפס בו בנדר, כגון האומר הרי פירות עלי כקרבן נאסרו מפני שהקרבן הוא בעצמו דבר הנידר, אבל האומר כחזיר אין כאן נדר ומותרין שא"א שיעשה דבר שאינו חזיר כבשר חזיר, זה הכלל

הל' שבועות פ"ב ה"ז ובראב"ד ונ"כ שם י"ד סי' רס"ז סע"ב. חו. (א) ר"מ פ"א מהל' נדרים ה"א. (ב) שם ה"ב. (ג) שם ה"ה. (ד) ר"מ שם ה"ז ח' מ' י"ד סי' ר"ד ס"א וסי' ר"ה ס"א. (ה) ר"מ שם פ"ב ה"ג, י"ד סי' ר"ז ס"ג. (ו) ר"מ שם פ"ה ה"ג י"ד סי' רכ"ה ס"א וש"ך שם ס"ק א'. (ז) ר"מ שם פ"ט ה"א י"ד סי' ר"ז ס"א. (ח) ר"מ הל' שבועות פ"ז ה"ח י"ד סי' רכ"ה ס"א ועי' במשנה הלכות חידוש נדרים סי' מ"ה. (ט) עיין שו"ת משנה הלכות ח"ג סי' קצ"ב, עי"ש וביד סי' רכ"ה ס"ז וש"ך ופ"ח שם. (י) סמ"א. (יא) שו"ת הרשב"א סי' תקצ"ד, הובא בב"י ובמ"ז ס"ק כ'. (יב) סימן ש"ע. (יג) ר"מ פ"ז מהל' שבועות ה"ד י"ד סי' רל"ד מ"ז.

פ' מסעי יש בה ו' מצות ב' מ"ע וד' ל"ת.

מצוה תח

לתת לשבט לוי ערים לשבת (מ"ע ק"ע)

צוה הקב"ה לתת ללוים ערים לשבת בתן שנאמר (במדבר ל"ה ב') צו את בני ישראל ונתנו ללוים מנחלת אחוזתם ערים לשבת.

משרשי המצוה מה שמבואר בתורה ששבט לוי לא ינחלו נחלה בתוך בני ישראל לפי שהוא נכון לעבודת ה', אבל זה רק בנחלת שדות וכרמים, מיהו היו צריכים להם ערים לשבת בהם הם ונשיהם ומפם וכל חייתם ואשר להם, והפרישו ערים אלו להיותם ערי מקלט לרוצח נפש בשוגג, כי אולי תכופר עליו אדמתם המקודשת בקדושתם. והרוצח ישב שם עד מות הכהן הגדול, לפי שלא התפלל שלא יארע תקלה זו לישראל

משנה הלכות

נודר על דבר מצוה. ונודרים חלין על דבר מצוה כדבר הרשות, והאומר קונם תפילין שאיני מניח, מצות שאיני אוכל, הרי זה נדר וצריך להחזיר, ושבועה אינה חלה על דבר מצוה, ובוה חמור נדר משבועה, ויש חמור בשבועה מבגדרי. הנודר שלא לשחוק אטור להטיל גורלות^י. הנשבע לקיים המצוה ע"ל (מצו' תקע"ד) אי עובר על כל יחל. ונוהג בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות.

תח) מספר ערי חלויים. קיום המצוה.

שבט לוי, אף על פי

שאין להם חלק בארץ, נצטוו ישראל ליתן להם ערים לשבת, ומגרשיהם הם שש ערי מקלט ועליהן שתיים וארבעים

עיר, וכשמוסיפין ערי מקלט אחרים בימי המשיח, שיתגלה לנו במהרה, הכל ללוים^א. שיעור גודל הערים עיין לעיל מצוה (שמ"ב), מ"ב עיר הנוספות על השש נמי קולטות, ומה בין אלו לאלו, שערי מקלט קולטות בין לדעת ובין שלא לדעת, הואיל ונכנס נקלט, ושאר ערי חלויים אינם קולטות אלא לדעת, ורוצח הדר בערי מקלט אינו נותן שכר בית, והדר במ"ב עיר נותן שכר לבעל הבית^ב. שאין ללוים נחלה בארץ. בן לוי שנטל חלק בארץ ישראל חוץ מזו מעבירין אותה ממנו, ואם ירש מאבי אמו ישראל הרי הוא שלו ודינו כרץ ישראל לענין מכירה וגאולה^ג. שאר ארצות שכובש מלך ישראל, הכהנים

(ד) ר"מ פ"ג מנהל נדרים ה"א יור' מ' רמ"ז ס"א וס' רמ"ט ס"ג ד'. (טו) יור' מ' רמ"ז סמ"ח, ועי' שרית משנה הלכות ח"ד מ' ק"מ. תח. (א) ר"מ פ"ג מנהל שמיטה ה"א. (ב) שם פ"ח מנהל רוצח ה"י. (ג) שם פ"ג מנהל שמיטה ה"א מ' י.

מצות המלך

קבו

בחיינו. וכשימשך לישב בעיר מקלטו יצמער שלא יוכל לשוב לביתו ויתפלל שימות הכהן הגדול ותתקבל תפלתו ויקבל הכ"ג עונשו מדה כנגד מדה, שמפני שלא התפלל הוא על בני שלא ימותו שלא בזמנם הוא ימות שלא בזמנו, ויתמנה אחר תחתיו שיתפלל ולא תהי עוד תקלה בישראל (לבוש). וזה המעם יש לומר ג"כ שהקצו ערי הלויים, כדי שיצמערו מן הרוצחים כיון שלא התפללו על בני ישראל.

ספח כ"ו מכות ב' שלח ע"כ, ר"מ פ"ג משפטה, ה"ט פ"ג ק"ג, ספ"ג ע"כ ק"ה

מצוה תט

שלא להרוג רוצח עד עמדו בדין (ל"ה רל"ט)

הזהיר הקב"ה שלא להרוג מי שרואהו עובר בחטא שיתחייב עליו מיתת בית דין קודם שנביאהו לב"ד, שנאמר (במדבר ל"ה י"ב) ולא יומת הרוצח עד עמדו לפני העדה למשפט.

משנה הלכות

נוטלין חלק אף בארץ, והאחרונים הקשו עליו. ועיי' פסיקתא רבתי אות ג' וברוקח הגדול ה' ר"ח ס' רכ"ט, א"ר לוי עתידה ירושלים להיות כארץ ישראל וארץ ישראל בכל העולם כולו. ונוהג בארץ ישראל, ומוטל על הצבור ויותר על ראשי העם.

תט נדרי המצות. רוצח וכן כל חייבי בית דין, אין ממיתין אותו העדים ולא הרואין אותו עד שיביאו אותו לב"ד, וידינוהו למיתה בעדים^א. עברו העדים והרגו לחוטא קודם שהביאוהו לב"ד וחייבהו הב"ד, אפילו היה חייב מיתה דין ההורגו כדן רוצח נפש מישראל ונהרג עליו בזמן הבית בעדים והתראה^ב.

והלויים באותן הארצות ובביתן ככל ישראל. ובמנ"ח נסתפק אי עיירות שנוטלין הלויים בשאר הארצות ג"כ קולטות, וחלוי בערי הלויים בכל מקום שהם, או גזירת הכתוב דוקא הני מ"ח, וכתב דספק עד שיבא מורה צדק, ולפי ענ"ד פשוט דדוקא הני מ"ח, ונראה רא"י מגמ' מכות דף י' כל ערי הלויים קולטות וכל אחת מהן מקלט הוא שנא' ועליהם תתנו ארבעים ושנים עיר וכל הערים אשר תתנו ללויים ארבעים ושמונה עיר, הקישן הכתוב כולן זו לזו לקלוט, עיי' סמ"ג (מ"ע ע"ו), הרי דגם על המ"ב עיר אי לאו הקישא לא היו קולטין, וא"כ עיירות משאר ארצות שאין להם היקש אינן קולטות. וכ' הסמ"ג דלע"ל הלויים

(ד) שם ה"א. (ה) ר"מ פ"א מהל' רוצח ה"ה. (ב) פ"ה.

משרשי המצוה לפי שדיני נפשות צריכין דקדוק גדול ושקידה רבה להוציא הדבר לאמתו, כי הוא דבר קשה מאד לברר האמת, ונצטוו העדה להיות שופטים ומצילים, כלומר שיהפכו בזכותו. ולא שיטת דין ח"ו, אלא שאם יש לו זכות יצילהו ולא יהרג. ולכן הוהידנו התורה שיבא הדין לפני ב"ד, ולא ידינותו העדים שראו הדבר בעיניהם והתרו בו כי מתוך ראות עיניהם והתראתם לא יוכלו להפוך בזכותו לעולם. גם מתקון העולם הוא שלא יעמדו שני אנשים על רעהו בשוק ויהרגוהו ויאמרו פעל און, ומלאה הארץ רצח. לכן צותה התורה להעמיד הרשע בדין, וידאו לנפשם שמא יביא עדים אחרים להוימם, או שיכחישו זה את זה ע"י דרישה וחקירה עכ"פ. ואפילו ב"ד או עדה כולה ראוהו הורג נפש יהיו כולם עדים וישאוהו אצל ב"ד אחר וידינותו.

משנה הלכות

שב"ד מענישין לצורך השעת. וחייבין רוצח שא"א לחייבו. ההורג נפשות כ"ד להכות ולאסור עדים בלא התראה, או שנים רבות במצור ובמצוק לשבור וזרע הרשעים, כגון השוכר אחרים להרוג אדם מישראל, וכן המוסר חבירו לפני חיה ואכלהו וכיוצא בזה, ואף שדינו מסור לשמים, ואם היה השעה צריכה לכך הרשות בידן להרגו להוראת שעה ומיגור מילתא^ג.

רודף. ואעפ"כ מי שהיה רודף אחר חבירו להרגו או אחר נערה המאורסה והזהירוהו ולא מנע מלרדוף, אע"פ שלא קבל התראה חייבים להצילו באחר מאברי הרודף, ואם לא יכול להצילו באחר מאבריו חייבים להרגו ולהציל הנרדף^ה.

(ג) ר"ס שם פ"ב ה"ד ה' ח"ט ס' תכ"ה כצנח בריש הסימן. (ד) שם פ"א ה"ז ח"ט שם ס"א. (ה) שם פ"ד ה"ה. (ו) שם ה"ט. (ז) שם ה"א.

מצות המלך

קכח

סבות י"ב, ר"ס פ' כ"א מרדח, פה"ס ל"ח רצ"ב, פס"ג לאו"ן קפ"ג

מצוה תי

להושיב מכה נפש בשגגה בערי מקלט (מ"ע קע"א)

צוה הקב"ה על ב"ד של ישראל להגלות מכה נפש בשגגה בערי מקלט, שנאמר (במדבר ל"ה כ"ה) והשיבו אותו אל עיר מקלטו.

משרשי המצוה משום דגלות מכפרת עון, והוא במקום מיתה שנגלה ממקומו וחביריו, למקום שאין מכירין אותו, ואמר איוב או חברותא או מיתותא. ולפי שזה היה רוצח בשוגג נגלה לכפר עליו. לבר מה שכתבה התורה להצילו מיד גואל הדם לבל יהרגנו על לא חמס בכפיו, שהרי שוגג היה ומה' אירע לו כך. ואם יצוא יצא הרוצח מעיר מקלטו אשר ינוס שמה

משנה הלכות

השיגו. ישראל שהרג עבד בשגגה, או עבד שהרג ישראל בשגגה, גולין, וכן גר תושב שהרג את גר תושב, אבל גר תושב שהרג את ישראל נהרג עליו. בן שהרג את אביו גולה, וכן האב שהרג את בנו, ה' מייסר בנו ללמוד תורה או חכמה או אומנות ומת פטור, ואם היה אומנות שאין צריך לה נהרג עליו. הרב המכה את תלמידו ושליח ב"ד הרודה הבעל דין והמיתו בשגגה פטורין. וכן כל אדם מישאל המייסר לרשע כדי שישוב ומת פטור (סמ"ק)

ביצר גולת. בתחלה, כל ההורג אחד שוגג ואחד מזיד מקדימין לערי מקלט ובית דין העיר מביאין ודינן אותו, נפטר פוטרין אותו, נתחייב מיתה הורגין אותו, נתחייב גלות, מוסרין לו שני ת"ח שמה יהרגנו גואל הדם על הדרך ואומרים לו אל תנהג בו מנהג

הורג כל נפש. זרקו בו עשרה אבנים זה אחר זה וכל אחת מהן אין בה כדי להמית, זרק אחד באחרונה ויש בה כדי להמית ומת האחרון חייב.

אלו שמורדין ולא מעלין. המינין והאפקורסין שכופרין

בתורה ועושין עבירות להכעיס הן מן המורדין ולא מעלין. עכו"ם עובדי ע"ז ודועי בהמה דקה לא מעלין ולא מורדין, אבל ישראל העושה עבירות להנאתן ולתאבתם מצוה להצילם ואסור לעמוד על דמך (סמ"ג). ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

ת"י איזה רוצח גלה. מצות עשה על הב"ד להגלות ההורג

נפש בשגגה ממקום מושבו לערי מקלט. ואינו גולה אלא אם כן מת ההורג מיד, חבלו ולא מת מיד אע"פ שמת אח"כ מחבלתו אינו גולה, רמב"ם והראב"ד

(ח) שם ה' מורדין ע"ח ע"א. (ט) שם ה' י' שם ה' ח"ט שם ס"ה. (יא) שם ה' ח"ט שם. (יב) שם ה' ח"ט שם. (יג) שם ה' ח"ט שם. (יד) שם ה' ח"ט שם. (טו) שם ה' ח"ט שם. (טז) שם ה' ח"ט שם. (יז) שם ה' ח"ט שם. (יח) שם ה' ח"ט שם. (יט) שם ה' ח"ט שם. (כ) שם ה' ח"ט שם. (כ"א) שם ה' ח"ט שם. (כ"ב) שם ה' ח"ט שם. (כ"ג) שם ה' ח"ט שם. (כ"ד) שם ה' ח"ט שם. (כ"ה) שם ה' ח"ט שם. (כ"ו) שם ה' ח"ט שם. (כ"ז) שם ה' ח"ט שם. (כ"ח) שם ה' ח"ט שם. (כ"ט) שם ה' ח"ט שם. (ל) שם ה' ח"ט שם.

ומצא אותו גואל הדם מחוץ לגבול עיר מקלטו ורצחו נפש אין לו דם, וגם כל אדם אין חייבין עליו. ועוד תועלת אחרת בדבר לכל ידאו קרובי המוכה את הרוצח לעיניהם תמיד במקום שנעשה הרעה, וכל דרכיה דרכי נועם ונתיבותיה שלום. ומעם עד מות הכה"ג, ר"מ אומר רוצח מקצד ימיו של אדם וכה"ג מאריך, אינו דין שיעמוד המקצד לפני המאריך, רבי אומר רוצח מטמא הארץ ומסלק השכינה וכה"ג משרה שכינה בארץ, אינו בדין שיעמוד המסלק לפני מי שגרם להשרות שכינה (פסיקתא), ועיין לעיל (מצוה ת"ח).

מכות פרק ב', ר"מ פ"ה מרצח, פה"מ פ"ע רכ"ה, ספ"ג עש"ן ע"ה.

מצוה תיא

שלא יהא העד מוען ודיין בדיני נפשות (ל"ה ר"מ)

הזהיר הקב"ה שלא יהא העד שהעיד בדיני נפשות מוען וזולת הגדת עדותו לבד, לא לזכות ולא לחובה, שנאמר (במדבר ל"ה ל') ועד אחד לא יענה נפש למות.

משנה הלכות

שופכי דמים, בשוגג בא מעשה לידו". לעירו קולטתו". השונא שהרג בשוגג יצא מעיר מקלטו וחוץ לתחום העיר או בדרך, רשות ביד גואל הדם להרגו וכל אדם אין חייבין עליו אם הרגהו, יצא בשוגג ההורג גולה עליו, ואם ההורג בתוך התחום נהרג עליו".

(תיא) גרדי האיסור. כל עד שהעיד

בבית דין בדיני נפשות אינו נעשה דיין ומורה בדין זה הנהרג, ואסור ללמד עליו זכות או חובה לאחר שהגיד עדותו, ואם אמר יש לי ללמד עליו זכות או חובה משתקים אותו, ודרשין למות כלומר עד שהעיד בנפש למות לא יענה בדבר אלא יעיד וישתק, ובדיני ממנות מלמד זכות וחובה אלא לא ימנה עם הדיינין שאין עד נעשה דיינא.

פרטי דינים. המזבח קולט להורג

בשגגה, ואם הרגו שם גואל הדם נהרג עליו. נגמר דינו להגלות ומת קודם שגלה מגלין עצמותיו לשם, וכשימות הכ"ג מוליכין עצמותיו לקבר אבותיו". עיר מקלט שרובה רוצחים אינה קולטת". ההורג בעיר מקלט גולה בה משכונה לשכונה ואינו יוצא מן העיר, בן לוי שהרג בעירו גולה לעיר אחרת מערי הלויים. הרג חוץ לעיר וברח

(ח) שם ה"ז ח'. (ט) שם ה"ט י' יא. (י) שם ה"ב. (יא) שם פ"ז ה"ג. (יב) שם ה"ז. (יג) שם ה"ה. (יד) שם פ"ז ה"י. תיא. (א) ר"מ פ"ה מהל' עדות ה"ה.

מצות המלך

משרשי המצוה כי העד המעיד עליו שמחויב מיתה הוי כנוגע בעדותו וירצה ללמד עליו חובה, ואף אם ירצה ללמד עליו זכות אולי מתחרט על שהעיד עליו או ששקד העיד והוה גוגע בעדותו שלא יזום ויתחייב, ואפילו אמת העיד ובלי מעם נגיעה יש מעם כזה שלא יחשבו ויחשדוהו ששנאה ושטמה גדולה ביניהם כיון שהעיד עליו ומורה להמיתו, ונמצא עד אחד נעשה שנים, תחלה עד ואחד כך נעשה דיין והוא רק עד אחד, ולכן לא יענה בנפש למות, וכל זה לפי שענין הרציחה חמור מאד שבה השחתת העולם, עד שאמרו רז"ל ההודג נפש כמויד אפילו עשה כל המצות אינו ניצול מן הדין, אבל בדיני ממונות עד מלמד זכות או חובה אלא שאינו נעשה דיין.

מנהגין ל"ג כתובות כ"א ב"ק צ"ג ר"ס פ"ה סעודת פת"ס ל"ה רצ"א, מ"ג לאין רפ"ד בספר ולא סנא ללא מיוחד.

משנה הלכות

בעדות דרבנן או לא הוצרך להעיד. חובה זו אי הוה בכלל האיסור, או דימא דוקא לפני ב"ד אסור ללמד זכות וחובה, וצ"ע.

כללים. נוהגת מצוה זו בזכרים הראויים להעיד בזמן הבית וסנהדרין במקומן, כי אז נדון דיני נפשות, ואם עבר ודיבר לזכות או לחובה עבר על לאו זה ואין לוקה עליו לפי שאין בו מעשה. והרמב"ן ז"ל פי' הכתוב ללאו אחר, והוא שלא לקבל עדות מיוחדת בדיני נפשות, וכגון שהיו העדים רואין אותו אחד מחלון זה ואחד מחלון אחר רחוק מן הראשון שאין יכולין לראות זה את זה, אף שראו שניהם הבעל עבירה עבר אין מקבלין עדותן.

בדעבד שלימד זכות או חובה. ופשוט שאם עבר העד ואמר זכות או חובה בדיני נפשות והב"ד רואין דבריו תותכין הדין על פי דברים אלו, אלא שאסור לו שידבר דבר כזה^ה. ונסתפקתי שאם ידע לו זכות או חובה ואמרו לאחד התלמידים או לאחד הדיינים ביחידות שהם ילמדו לו זכות או

(ב) שם ה"ט. (ג) עיין שם ה"ח כ"ט ובלח"ט. (ד) ר"מ פ"ז ה"ו ת"מ ס' מ"ו סכ"ד. (ה) מ"ה. (ו) סה"ט מצות ל"ה ששכת אותן דרב מצוה מ', וחובא בתעוק.

מצוה תיב

שלא נקח כופר מרוצח (ל"ח רמ"א)

הזהיר הקב"ה שלא נקח כופר מרוצח כדי לפטרו ממיתה, שנאמר (במדבר ל"ה ל"א) ולא תקחו כופר לנפש רוצח אחר שהוא רשע למות.

משרשי המצוה גלוי לכל בר דעת אשר ישכיל ויבין שאם הורשו אדוני ארץ ליקח כופר מיד הרוצח נמצא שכל הגדול מחבירו ועשיר ממנו יהרגנו אם יחרה בו אפו ויתן כפרו אשר יושת עליו, ונמצא חרב איש באחיו ומלאה הארץ דמים וישוב במל. והזהירה התורה על זה מפני קמני השכל שלא יאמרו מה בצע כי נהרוג את הרוצח והרי לא יחזיר הנרצח ויחיה, אלא יתן כופרו לגואל הדם ועל כל פנים יחיו האלמנה והיתומים מכספו, ולא נשחית עוד נפש מן הארץ, ואולי גם

משנה הלכות

שהיא מזהרת משום לאו זה שלא ליקח ממון ותצילנו. והמנ"ח כתב דגם כונת הרמב"ם כן, דכולי עלמא בכלל אלא שדבר ע"פ רוב, ועיין ברית משה. ובאמת כי קשה לומר שהרמב"ם לא כתב בדקדוק, ואולי כוונת הרמב"ם ז"ל דבאמ' כשהמלכות דנין מותר להצילו, דרק ע"פ ב"ד סמוכין אם יצא דינו הורגין. והמנ"ח כתב דמה שכתב החינוך בזמן הזה, כוונתו בזמן שהיו דיני נפשות נוהגין ע"פ ב"ד סמוכין, ודבר זה דוחק גדול דבשום מקום לא כתב החינוך בזמן הזה וכוונתו על זמן שיש ב"ד סמוכין. וצ"ע.

במחלו הנרצח. ופשוט דאפילו הנרצח בעצמו רצה ליקח כופר נפשו, כגון שחי קצת, איננו יכול,

תיב) גרדי האימור. רוצח שהרג נפש מישראל ורצה כופר נפשו אסור לקבל ממנו, ואפילו נתן כל ממון שבעולם, ואפילו רצה גואל הדם לפטרו, כי אין נפשו של אדם קנין גואל הדם אלא קנין הקב"ה, ואין לך דבר שהקפידה עליו התורה יותר משפיכת דמים*.

מי מזהר. והנה הרמב"ם כתב במצוה זו ומזהרין ב"ד, משמע דס"ל דרק על הב"ד אזהרה זו נאמרה, וכן כתב הסמ"ג, אבל החינוך כתב דמצוה זו נוהגת בזכרים ונקבות, ואף על פי שאינן דנות הענין הוא שאם אולי בזמן מן הזמנים מחמת מלכות או סיבה אחרת יבוא ביד אשה ענין שישאלו ממנה להציל נפש רוצח בשביל ממון,

תיב. (א) ר"מ פ"א מהל' רוצח ה"ד. (ב) ע"ב ר"ה ט"כ שכתמן.

מצות המלך

קלד

האלמנה והיתומים כמעט ימותו ברעב וטוב לנו שנחיה אותם בכספו, וכל שכן שאם יסכימו גם גואלי הדם מחמת דחקם וצערם, הזהירה התורה הקדושה כי לארץ לא יכופר כי אם בדם שופכו. ואפילו רצה גואל הדם לפוטרו ואפילו הנרצח בעצמו בשעת מיתתו פטרו לא נשמע לו, כי אין הרשות בידו לפוטרו בכל ממון שבעולם ומשפטי ה' צדקו יחדיו לעני ולעשיר.

בתובות ל"ו, ר"ס פ"א סודות, פה"ס ל"ת רצ"ה רצ"ו, פ"ג לאין קפ"א קפ"ב

מצוה תיג

שלא נקח כופר מהמחויב גלות (ל"ת רמ"ב)

הזהיר הקב"ה שלא נקח כופר מהמחויב גלות לפטרו ממנו, שנאמר (במדבר ל"ה ל"ב) ולא תקחו כופר לנוס אל עיר מקלטו.

משדשי המצוה (עיין מצוה תקודמת). ושלא תאמר כיון שלא הרג במזיד ומאת ה' היתה לו, ובודאי הנהרג מחויב

משנה הלכות

שהרי אין הרוצח בשגגה גולה אלא א"כ מת הנהרג מיד, אבל חבל בו בשגגה אע"פ שמת מאותה חבלה אינו גולה דשמא הוא קירב מיתתו או רוח נכנסה ובלבדלו. עיין לעיל מצוה ת"י דכן הוא דעת הרמב"ם*. ולהראב"ד י"ל אפי' בשוגג דס"ל דאפי' בשוגג ולא מת מיד גולה. ובספרי פ' מסעי דרשו עוד ולא תקחו כופר, הרי שהרג את הנפש במזיד שומע אני אם יתן כופר יגלה ת"ל לא תקחו כופר לנוס שמה, ע"כ ומכ"ש לפטור לגמרי וסתמא כר"י, ועיין רמב"ן עה"ת.

חגיגה. והזהירה התורה עוד ולא תחניפו הארץ, הרי זו אזהרה לחניפים (ספרי). ולשון רמב"ן מתחילה

וכן כתב החינוך, ואפילו מחל לרוצח אינו כלום ועיין רש"י קדושין י"ט. ומורה נבוכים ח"ג פמ"ג, ועיין שו"ת חדות יעקב סי' י' ודבריו צע"ג ומלשון הרמב"ם שכי' נפשו של זה קנין של הקב"ה פשוט דאין לזה כופר בעולם. והעובר על זה ולוקח כופר להציל רוצח עובר בלאו זה ואינו לוקח, ונהוג בזמן שדיני נפשות נוהגין.

תיג) גואל הדם שלקח כופר, ואם הנרצח יכול למחול. דיני מצוה זו ופרטיה כמצוה הקודמת. ואם לקח גואל הדם כופר ולא נס לערי המקלט מ"מ ביד גואל הדם להרגו אם רוצה. ובשוגג אי אפשר לצייר שמחל לעצמו או לקח כופר הנרצח בעצמו,

סדר מצות היום

קדג

מיתה בידי שמים היה, וכמעשה רחז"ל משנים שנודמנו בפונדק אחד, אחד הרג שונג ואחד הרג מזיד, ואם כן נקבל גם הכופר. וגם כי גואל הדם ימחול לו בעבור הכופר כי לא אשם הוא. הזהירה התורה שלא ליקח כופר, כי נפש הנרצח אינה נכנסת במחיצתה, וממחת דברים כלפי מעלה, ועד שתראה נקמה אינה מתפייסת ושוקמת. וראיה מרוח נבות שנאמר ותצא הרוח ואין לה מנוחה אלא תהא גלות מכפרת עד מות הכהן הגדול ומיתת הצדיקים מכפרת. גם כי הוא נתפס בעונו על שלא בקש רחמים שלא יארע לו כזה בימיו. ובפסיקתא ואם יצא הרוצח אפילו פסיעה אחת אמר רבי אלעזר בן עזריה ומה אם לענין פורעניות הפוסע פסיעה אחת מתחייב בנפשו, ק"ו לחולך לדבר מצוה שזכה לו ולדורותיו.

משנה הלכות

בירד, היה עובד סמוך למזבח או אחז בקרנותיו אינו קולט^י. מי שקלטו מזבח מוסרין לו שומרין ומגלין אותו, מי שפחד ממלך או מב"ד שלא יהרגוהו בהוראת שעה וברח למזבח אפילו זר מזבח קולטו, רמב"ם^י, והכ"מ תמה מיואב ומחלק בין מורד במלכות להורג נפש, ע"ש. ונוהג בזמן שיש ערי מקלט בישראל.

הזהיר שלא נקח שוחד ברוצחים, ואח"כ הזהיר שלא נחניף להם למעלתם או לתקפם או לכבוד משפחתם, כל מקח שוחד, כי אם נחניף להם הנה נחניף את הארץ והיא חנפה תחת יושביה. ועיין משנה מכות פ"ב^י, ושביעית פ"ג^י יאמר להם רוצח אני ואם כבדו אותו מכל מקום מותר לקבל, וצריך לומר דהתם בשביל תורתם הוא

קליטת מזבח. ועיין לעיל מצוה (ת"י) דמזבח קולט^י, ואינו קולט אלא גגו של מזבח לבית העולמים, ואינו קולט אלא כהן ובשעה שעבודה

ושפתינו נשלם מקרן פר, בהשלים ספר במדבר, ועוד יזכינו ה' להקריב פרים, עדי נתחיל ונסיים ספר דברים.

מצות המלך

פ' דברים יש בה שני לאוין

מצוה תיד

שלא להעמיד דיין שאינו בן תורה (ל"ח רמ"ג)

הזהיר הקב"ה שלא להעמיד דיין שאינו הגון ובקי בחכמת התורה, שנאמר (דברים א' י"ז) לא תכירו פנים. ובא הקבלה לחז"ל שלא תהיה מינוי הדיינים בשביל הכרת פנים. שורש מצוה זו גלוי לכל בר שכל, כי דיינים שיתמנו על הציבור צריכין להיות אנשים חכמים גדולים ידועים בחכמת התורה, יודעי דת ודין לדון דין אמת לאמיתו. ואם אין בהם דעת התורה נמצאו מזכים את החייב ומחייבים את הזכאי, ואפילו לא מחמת רשע אלא מחסרון ידיעה, ונמצא יחריבו את

משנה הלכות

חראוי להיות דיין. וצריך שיהא בדיין ז' מעלות, חכמה, ענוה, יראת חטא, שנאת ממון, אהבת הבריות להם, ואהבת האמת, בעלי שם טוב, ועיין שו"ת משנה הלכות (ח"ב סי' ל"ה קונטרס מיוחד). חכמים הראשונים היו בורחים מלהתמנות ודוחקים עצמן הרבה שלא ישבו בדין עד שידעו שאין שם ראוי כמותם, ושם ימנעו מן הדין תקלקל השורה, ואף עפ"כ לא היו יושבין בדין עד שמכבידן עליהם את העם והזקנים ופוצרין בהן¹. דינו של אינו מומחה. ומי שאינו מומחה, אף על פי שנטל רשות לדון, הרי הוא בכלל בעלי זרוע ואינו בכלל הדיינים, לפיכך אין דינו דין בין טעה בין לא טעה, וכל אחד מבעלי הדינים אם רצה תחול. ורשאק בעלי דינים לקבל עליהם מדעתם אפילו רועה בקר

תיד) גרדי האיסור. כל אחד מסנהדרין או מדיינים או מלך או ראש גולה שהעמידו להן לישראל דיין שאינו הגון ואינו חכם בחכמת התורה וראוי להיות דיין, אע"פ שכולו מחמדים ויש בו טובות אחרות, ה"ז שהעמידו עובר בלא תעשה, ואמרו חכמים² שמא תאמר איש פלוני נאה או גבור אושיבנו דיין, איש פלוני קרובי אושיבנו דיין, איש פלוני יודע בכל לשון אושיבנו דיין אף שאינו בקי בחכמת התורה, נמצא מוכה את החייב ומחייב את הזכאי. ואמרו עוד כל המעמיד דיין שאינו הגון כאילו הקים מצבה, ובמקום תלמידי חכמים כאלו נטע אשרה³. דיין שנתן ממון כדי שיתמנה אסור לעמוד מפניו, וצווי חכמים להקל אותו ולזלזל בו, והטלית שמתעטף בו כמרדעת של חמור⁴.

תיד. א) בספרי ב) ר"מ פ"ג מהל' סנהדרין ה"ח ח"ט סי' א', חזקוני. ג) ר"מ שם ה"ט ח"ט שם. ד) ר"מ שם פ"ב ה"ז ח"ט סי' י' סי' א'. ה) ר"מ שם פ"ג ה"ז ח"ט סי' א' סי' א'. ו) ר"מ שם פ"ז ה"ז ח"ט סי' כ"ה

העולם ומלוא הארץ חמם. זולת כי לא יספיק להם גם ידיעת התורה לבדה, אלא צריך שיתלווה אליהם יראת ה' קודמת לחכמתם ויהיו אנשי מדות, גבורים במצות כובשים את יצרם, ואנשי חיל להציל עשוק מעשוק, וכמו שנאמר ויקם משה ויושיען, ואז ודאי יצליחו. ואם ישימו עליהם דיינים שאינם מהוגנים או אשמים של הדיינים בראשם של אלו שמנו אותם כדכתיב (דברים א' י"ג) ואשימם בראשיכם, לבד שהדיין עתיד ליתן את הדין על שקבל עליו.

ע"ז גיד פנהדין ז', ר"מ פ"ג מפנהדין, פה"מ ל"ח רפ"ד, פ"ג לאון קצ"ה, ח"מ ס"ה ז'.

מצוה תטו

לא תגורו מפני איש (ל"ח רמ"ד)

הזהיר הקב"ה על הדין שלא לירא מאיש רע מעללים שבא לדין לפניו, אלא יחתוך הדין לאמיתו, שנאמר (דברים א' י"ז) לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלקים הוא.

משנה הלכות

(תטו) גדרי האיסור. קיום המצוה. שנים שבאו לדין אחד רך ואחד קשה, והדיין אינו רוצה להצטרע עם כעל דין קשה עד שלא ישמע את דבריהם, או אפילו כבר שמע אלא שאינו יודע להיכן הדין נוטה, רשאי לומר להם איני נזקק לכם, שמא יתחייב הקשה ונמצא רוּדף אחר הדיין, אבל מששמע את דבריהם וידע להיכן הדין נוטה אינו רשאי לומר איני נזקק לכם, וע"ז נאמר לא תגורו מפני איש, שלא תאמר איש פלוני רשע הוא שמא יהרוג את בני, שמא ידליק את גדישי, שמא יקצץ נטיעותי, במה דברים אמורים בסתם דיין, אבל דיין הממונה לרבים בכל אופן חייב להזקק להם כל זמן שאין בו סכנת נפשות". תלמיד שהיה

ואפילו קרוב ופסול וידון להם בדיני ממונות'. וכתב החינוך ז"ל ובכלל המצוה זו שמי שבחרו בו בני הקהל למנות עליהם ממונים לשום ענין שישגיח בכל כחו למנות רק ראויים וטובים על מינוי שהקהל צריכים ולא יגור מפני איש למנות מי שאינו ראוי ע"ש. ובעונ"ה במדינה זו שלרוב מחללי שבת הן הם הממונים לברור להם רבנים ופוק חזי מאי עלתה להם בעונ"ה, ואל אחינו בני ישראל היראים הקדושים אנחנו פונים שיחוסו על כבוד התורה ולומדיה ויבררו לעצמם גדולי תורה ועל פיהם יצאו ועל פיהם יבאו וינעם להם בזה ובבא. ונהג בכל מקום ובכל זמן ואין לוקין אלאו זה.

משרשי המצוה שאם מחמת מורא בעל דין התקיף ואיש מוֹזֵק עו פנים עב המוח וכיוצא בו יעוות הדין, או על כל פנים לא יחתכנו אלא יחמיצנו, נמצא מרת הדין לקוי, ומרבה בבעלי זרוע החומסים למי שהוא חלש ממנו, ואין מי שיצילו ממנו, ונמצא חבר לאיש משחית. ואם תאמר איך אכנים עצמי בסכנה והתורה אמרה וחי בהם אל תירא אותה, כי איך מלאך לבד היותך ירא וחרד מאדם כמותך ולא תירא מיוצר כל ית"ש שצוּך לא לגור ממנו. ואם תירא ממנו דע כי המשפט לאלקים הוא, ואם תנצל מידו אבל לא תנצל מהדין הגדול אשר לו המשפט, והרבה שלוחים למקום לשלם לך. ואמר לא תגורו מפני איש, אפילו מי שהוא שר וחשוב כמו אישי כהן גדול ופניו כפני מלאך ובאור פניו יהלך, מכל מקום לא תגור מאותו הפנים שהם פני איש.

מנהגות ד', ר"ם פכ"ב מפנהדרין, פה"מ ל"ח רע"ו, פס"ג לאוין דין, פס"ק סי' רל"ג, ידאים סי' רל"ו, חו"מ סי' י"ב

משנה הלכות

יושב לפני רבו וראה זכות לעני וחובה לעשיר או להיפך, אם שתק הרי זה עובר משום לא תגורו.
במקום סכנה. וכ' הב"ח והתומים חו"מ סי' י"ב דכשנוקק לדון אסור לחזור אפילו מחשש שמא יהרג, ומלשון ספרי שמא תאמר מתירא אני שמא יהרוג את בני, משמע לכאורה דוקא שאמר יהרוג בני אבל אם אמר מתירא אני שמא יהרגוני מסתלק אם מתירא לעצמו, ואין לך דבר העומד בפני פקוח נפש, וזה פשוט מאד לפענ"ד. ועיין ידאים סי' רל"ו בסביב ליראיו שלא הבין כן כוונת הספרי ותמה אשכנ"י, אבל לפענ"ד פשוט כמ"ש. והרמ"א כתב דעכשיו נהגו שאם הב"ד רואים סכנה

בדבר יכולים להסתלק אפילו בגמר דין ואפילו דיין קבוע, ודווקא כשיש סכנה, אבל אם אין סכנה רק שיהיה לו תרעומות מהאלם אינו יכול להסתלק, ויודע תעלומות יודע ועד מפני מה מסתלק. ובספק פק"ג לא כתבו הפוסקים דמסתלק, ואולי יש לדייק מלשון הספרי שכתב מתירא אני שמא יהרוג את בני, והוא ספק, ואפילו הכי כתבו הספק רק על בנו, משמע אבל על עצמו אפילו מספק מסתלק. ונהוג בכל מקום ובכל זמן בזכרים כי להם המשפט. ואין לוקין על לאו זה. ואם קבלו עליהם מי שאינו ראוי לדין יכולין לחזור בו ואינו עובר בלאו, דהלאו לא נכתבה אלא בראויים לדין.

פרשת אתחנן, יש בה י"ב מצות, ח' עשין וד' לאוין.

מצוה תטז

לא תתאוה (ל"ח רמ"ה)

הזהיר הקב"ה שלא להתאוות שום דבר שהוא של חבירו אפילו בלב, שנאמר (דברים ה' י"ח) ולא תתאוה בית רעך וגו' וכל אשר לרעך.

משרשי המצוה כי על ידי התאוה יבא להתחנן לו ולהכביד עליו למוכרו או להחליפו בכלי אחר, ואם לא ירצה לו יעשה תחבולות אחרות להשיגו ולפעמים יבא לידי רציחה. וכן מצינו באחאב שחמד שדה נבות היזרעאלי והוא הסיבה שע"י נרצח נבות ונתקלל אחאב שלא יהא לו משתין בקיר. ועכן שחמד ואמר וארא בשלל אדרת שנער אחת טובה ואחמדם

משנה הלכות

תטז) נדרי האימור. קיום המצוה. שיראה ברשות חבירו והוא אין לו מזון סעודה אחת וכסות ושמלה, ואי אפשר לו לאדם לעמוד עליו, אין הדבר כן כי ביד האדם למנוע מחשבותיו ותאוותיו מכל מה שירצה, ולבו מסור בידו ואל כל אשר יחפוץ יטנו. והשי"ח צופה ומביט כל תעלומותיו חופש כל חדרי בטן ומחשבות לבו ואין כל דבר נעלם ממנו ישלם לעוברי רצונו בלבכם ונוצר חסד לאוהביו המפנים מחשבותיו לעבודתו. ודעת רש"י והסמ"ג לאוין קנ"ח חולקים על הרמב"ם מדכתיב בדברות לא תחמוד אשת רעך ולא תתאוה בית רעך, ולפי דבריו החמיר בבית מאשת איש, אלא תרוייהו לאו אחד הם. וכן פי' התרגום אונקלוס. כללים. וא"ח והא קיי"ל מחשבה רעה

תטז) נדרי האימור. קיום המצוה. המתאוה דבר שאינו שלו, אפילו אין בדעתו ליקחו ממנו, עובר בלאו זה.^א אם הוא לאו בפני עצמו. וכ' הרמב"ם ז"ל^ב שלא תחמוד בפ' יתרו ולא תתאוה מפ' ואחנן ב' לאוין מפורדים הם, והלאו דלא תחמוד ימנענו אפי' מלקחת דבר שנתאוה, ואף שלא בדמים אם אינו חפץ האחר למכור אותו דבר בטוב לבו, ולא דלא תתאוה ימנענו אפי' מהתאוות בו בתוך לבנו, ואף על פי שהאחד מאלו לאוין מושך חבירו שע"י התאוה בא לידי חמדה מ"מ שנים יחשבו. ואל תתמה האיך יהיה בידו של אדם למנוע לבו מהתאוות אל אוצר כלי חמדה

חמו. (א) ר"מ פ"א מהל' גולה ה"י תר"ט ס' שצ"ט ס"י. (ב) שם ה"ב ובסו"מ, ועי' תר"ט שם ס"ב. (ג) וזונד. (ד) דברים ה' י"ו. (ה) קדושן מ' ע"א.

ואקחם, ומה עלתה לו הביאתו לידי סקילה ואבד חייו. וירדה התורה לסוף דעתו של אדם. ואמרו במדרש מי שחומד מה שאינו ראוי לו אין נותנין לו ומה שבידו נוסלין ממנו, שכן מצינו בנחש הקדמוני שנתן עיניו בחמדה אף מה שבידו נמלו ממנו ונשאר ארור מכל באכילת עפר ועל נחוננו ילך כל ימי חייו לו ולרדותיו. אמנם מצינו חמדה מותרת ומצוה, והיא חמדת התורה והמצות כמ"ש ו"ל קנאת סופדים תרבה חכמה, והיא מצוה יש לו שכר עליה.

ב"מ ה', ר"מ פ"א מצולה, סה"פ ל"ח רס"ו, ספ"ג לארץ קדש, חר"פ ס' שני"ב.

מצוה תיז

להאמין שהשי"ת הוא אחד (מ"ע קע"ב)

צוה הקב"ה להאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו הוא פועל כל המציאות והוא לבדו עשה עושה ויעשה לכל המעשים בלי שום שיתוף כלל, שנאמר (דברים ו' ד') שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד.

משנה הלכות

אין הקב"ה מצרפה למעשה, והתאוה הוא במחשבה לחוד. וי"ל שהוא גזירת הכתוב. ועיין סמ"ק שכתב נחש, וקין, וקרח, ובלעם, ודואג האדומי, ואחיתופל, ואבשלום, וגחזי, ואדוניה, ועוזיה, והמן, כולם נתנו עיניהם כמה שאינו שלהם והסוטה כמוהם, ובכולם גם מה שהיה להם לקחו מהם. והחומד והקנאי פגע בהם מלך ואמר א' מכם ישאל דבר ממני וינתן לו ולחבירו כפלים, ושאל הקנאי שינקרו לו עין אחת ולחבירו ינקרו שנים. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות וגם בבני נח, ועיין עוד קצת לעיל מצוה ל"ח.

תיז) גירי האחדות. קיום המצוה, מצות עשה

ליחד שמו הגדול ולהאמין שהוא אחד ואין שני, ולא כאחד הכללי, ולא כאחד הקניי והמני, ולא כאחד המורכב הנחלק לאחדים רבים, ולא כגוף הפשוט אשר הוא אחד במספרו וישליט בו איך וכמה, אבל הוא יתעלה מיוחד בכל מיני אחדות, ואלו היה אלהות הרבה היו גופין וגויות מפני שאין הנמנין השוין במציאותן נפרדים זה מזה אלא במאורעין שיארעו בגופות והגויות, ואלו היה היוצר גוף היה לו קץ ותכלית, וכל שיש לגופו קץ יש לכחו קץ וסוף, ואלקינו ברוך הוא כחו אינו פוסק ואין לו קץ וסוף ואינו גוף ואינו שנים אלא אחד^א.

שאין זולתו. כתב רבינו סעדיה גאון כי

(ו) אריות צדיקים שעשה הקאה. תז. (א) ר"מ פ"א מר"ל יסודי התורה ה"ו. (ב) אמנות ודעות מאמר שני.

שורש המצוה זו מובנת לכל כי יסוד היסודות ועמוד האמונה אשר בלעדה לא יצוייד שום הויות בעולם, וכל שכך ורע ישראל קורש שתייכים להאמין באמונה זו בלי שום שיתוף כלל. וכל מי שאינו מודה ביחודו ב"ה וב"ש כופר בעיקר. והמאמין ובטח בו ישוגב, ודלא כאותם אפיקורסים ומינים אשר דעתם המטורפת נמאסת לנו, אלא באברהם אבינו אשר מחכמתו הבין כי אי אפשר לכידה בלא מנהיג. ואנחנו מצאצאי צאצאיו אשר קבלנו קבלה אמיתית מפי אבותינו ואבות אבותינו עד מעמר הד סיני, אשר בעיניהם ראו את הקולות ושמעו אנכי ה' אלקיך וגו' ולא יהיה לך אלהים אחרים. וכל אדם מישראל מחויב למסור עצמו למיתה ובכל מיני מיתות ועינוים ח"ו אם ימצא אויב שירצה להכריחו להכחיש יחוד אמיתותו, ולא יכחיש אמיתות זה לא בריבוד ולא במחשבה ולא במעשה שיוכיח חיפך, ודבר זה יש לבוין בשעת אריכות הד' של אחד עם שאר הכוונות.

ברכות י"ד פ"ז פסוקים ל"ז, ר"ט פ"א מ"סדרי התורה, פסוקים פ"ט ב', פס"ג ע"ש ב', פס"ק ס" ב', א"ח ס" פ"א.

משנה הלכות

כמו שצריך לנו להאמין כי הוא האדון המנהיג הכל, כך יש לנו להאמין שאין זולתו מנהיג, ועל כרחך כך הוא הדין והאמת. ואפילו על המופת כי לא ישור שנים לעולם, ואין אחד יכול לעשות דבר בלי רשות חבירו ואין נתפייסו שניהם לעשות כל האותות והמופתים, ואם כל אחד יכול לעשות בלי רשות חבירו אם כן ימית אחד שום בריה היום וחבירו יחיהו כדי להודיע שיש כח לשני, אלא יחיד הוא בשמים ובארץ ובז' רקיעים.

כוונת יחוד ה'. זהו רמז אל"ף וחי"ת שבאחד, וד' רמז לד'

רוחות העולם, ולעתיד לבא יאמינו כולם שהוא אחד כדכתיב (זכריה י"ד) ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד, פי' שהכל יאמינו בו. וצריך להאמין בכל שעה ובכל רגע שהוא ית"ש אחד, וכל אחד מחויב ליהרג ולא לעבור על מצות יחוד, וצריך שיכוין האדם בדעתו ויגמור במחשבתו כשאומר פסוק זה שהוא מוסר עצמו למיתה על יחוד קדושת שמו ית"ה. ונהגת מצות עשה זו בכל מקום ובכל זמן ובכל רגע ממש בזכרים ונקבות ובב"נ והעובר על זה הרי זה מין אפיקורוס ואינו בכלל ישראל אלא בכלל המינים.

מצות הלך

מצוה תיח

לאהוב השי"ת (מ"ע קע"ג)

צוה הקב"ה לאהוב את שמו יתברך בכל לבנו ובכל נפשו ובכל מאדו, שנאמר (דברים ו' ה') ואהבת את ה' אלקיך וגו'.

משרשי המצוה כי ידוע שלא יקיים האדם מצות השם בשלמות רק באהבתו אותו, כי אינו דומה העובד מאהבה לעובד מיראה. ועל דרך משל האוהב דבר מדברים וחושק אליו בתכלית החשק יהיו כל חושיו עסוקים בו בכל עת ורגע להשיגו ולהביאו אל ביתו, ואיננו מניח לו ליטות ולא יעשה שום פעולה או תנועה שיחשוב בלבו שיוכל להזיק לו למצוא חפצו. ותמיד יעשה עצות בנפשו ויתיעץ עם חכמים ואוהביו אם יהיה ספק בלבו. כן יהיה הדבר באהבתו להשי"ת, להתבונן בתורה ולעשות פעולות ותחבולות ולחזור אחר עצות אביו ובמה נזכר להשיג כפי השגתו המעומה דרכי ה' ונתענג בהשגתו בתכלית העונג

משנה הלכות

שנוטלים אויבים את נפשו ממנו יעבוד בוראו באהבה כר"ע שהיה מאריך באחד בשעת נטילת נשמה, ואמרו לו תלמידיו רבי עד כאן אמר להם כל ימי הייתי מצטער מתי יבא לידי ועכשיו שבא לידי לא אקיימנה".

בכל ממונך. ובכל מאדך אף על פי שיש סכנה לאבד כל ממונו אם יעבוד בוראו, או בשעה שנוטלים אויבים ממונו ומצוה עליו לעשות אל ימנע בשביל הפסד ממונו".

התבוננות בחסדי הבורא ית'. וירגיל מחשבותיו תמיד באמונתו ויחודו יתברך ובאהבתו, ויחשוב בלבו הטובות שעשה לו הקב"ה כבר, בראו מטפה סרוחה ויכוננהו בחכמה, וברא בו

תיח) עבודה מאהבה. עבודת הבורא מאהבה היא

מצות עשה, וכמו שדרשו לנו רז"ל" בכל לבבך בשני יצריך, פי' שישנה אדם יצרו הרע המבקש תאוותו לעזוב הכל למען תאות עשות מצות הבורא, ואל יהא עליו שום דבר קשה, ולא יראה שום עיפות וליאות בקיום המצות, ויש לו לשמוח ולהתענג בעשיית מצות יותר מכל שאר ההנאות שבעולם".

בכל נפשך. בכל נפשך שימסור נפשו אפילו למיתה על מצות

בורא שנצטוו למסור עליהם נפשיו, והיינו בע"ז וג"ע ושפיכת דמים, ובשאר מצות אינו חייב ליהרג (עי' לעיל מצוה רצ"ו). ד"א ובכל נפשך אפילו בשעה

תיח. (א) ברכות דף נ"ד ע"א. (ב) עי' ר"ם הל' תשובה פ"י ה"ב הל' לולב פ"ח הפ"ו. (ג) ר"ם הל' יסודות פ"ה ה"א ב'. (ד) ברכות ס"א ע"ב. (ה) עי' ידו ס"י קצ"ו ס"א.

עד שתתישב האהבה בלב בהכרח, ואמרו רז"ל שזאת אהבה תחייב האדם לעורר בני אדם באהבתו לעובדו.

ברכות נ"ד פ"א פסחים כ"ה, ר"מ פ"ב מילה"ת ופ"ה הל' תשובה, פ"ח פ"ע נ"ג, פ"ט ע"ג נ"ג, פ"ק ס"ו נ"ג.

מצוה תיט

ושננתם לבניך (מ"ע קע"ד)

צוה הקב"ה ללמוד חכמת התורה וללמדה, שנאמר (דברים ו') ו' ושננתם לבניך.

משרשי המצוה מה שמבואר בכמה מקומות שגדול הלימוד שמביא לידי מעשה, ואמרו רז"ל ותלמוד תורה כנגד כולם, וכתוב ולמדתם אותם את בניכם, וכתוב ובתורתו יהגה יומם ולילה. ובגמ' מנחות ק"י גדולה תורה יותר מכל הקרבנות שנאמר זאת התורה לעולה ולמנחה ולחמאת. והעוסק בתורה

משנה הלכות

נקבים נקבים, חלולים חלולים להכניס ולהוציא, ואם יסתם אחר מהם או יפתח, או יסתום את הפתוח ויפתח את הסתום אי אפשר להתקיים אפילו שעה אחת.¹ שאר פרטים. והעובד מאהבה שכרו מכופל² והמתירא מחבירו פעמים מניחו והולך, אבל העושה מאהבה אינו כן, ואין אהבה אלא שידע להקדוש ברוך הוא על ידי התורה הקדושה ומעשיו, וכמו שכתוב דע את אלקי אביך ועבדהו. ונכלל במצוה זו לאהוב השי"ת על הבריות ולקרב בני אדם לעבודתו ית"ש כאברהם אבינו ע"ה שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן, והלא יתוש אחר אי אפשר לבני אדם להבראות אלא שהיה אברהם אבינו מלמד ומכניסן תחת כנפי השכינה³. וכל המקיים נפש א' מישראל כאלו קיים

עולם מלא. ונוהג בכ"מ ובכ"ז בזכרים ונקבות ובכל שעה.
תיט שיעור תלמוד תורה. קיום המצוה, כל אדם מישראל הן עשיר והן עני הן בריא הן בעל יסורים מחויב ללמוד תורה, ואפילו עני המחזיר על הפתחים לא נפטר ממ"ע זו, וחייב לקבוע לו זמן ללמוד תורה ביום ובלילה בכל יום⁴, ואינו נפטר ממצוה זו עד שימות⁵, ודרשו חכמים שאפילו בעת מיתתו חייב בתורה שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל.
 החיוב ללמד לבנו קטן. קטן אע"פ שהוא פטור מכל המצות, וגם אביו אינו חייב לחנכו בשאר מצות אלא מדרבנן, אבל תלמוד תורה מצות עשה מן התורה על האב ללמד את בנו הקטן⁶. ומאימתי חייב

(ו) עי' ויקרא רבה פרשה י"ד. (ז) ספרי. (ח) ספרי, סו"ט. (ט) תיב. (א) ר"מ פ"א מהל' ת"ת ה"ה י"ד ס"ו רמ"ז ס"א. (ב) ר"מ שם ה"י י"ד שם ס"ג. (ג) שבת פ"ג ע"ב. (ד) ר"מ שם ה"א.

הקב"ה מוחל לו על כל עונותיו, ואם לא יעסוק בתורה לא ידע דרכי השית"ת ולא יבין מעשהו ונחשבו כבהמה, וזולת שלא ידע איך להתנהג בדרך ה'. גם ללמד בניו תורה הוא ענין גדול מאד כי על ידי זה ימשיך בחיים חיותו, ובאברהם כתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה', ואחד שניסה אותו בעשר נסיונות לא אהבו אלא בשביל שילמד את בניו לשמור דרך ה', ובמרדש יש שבשעה שקבלו ישראל התורה ביקש הקב"ה ערבות שישמרו אותה ונתנו את בניהם ערבים.

שבת ק"מ וטא ז"ה סכה ס"ב קדושך כ"ט סכה כ"א נדרים ז"ו ב"ק י"ז ב"ב בית, ר"ט פ"א מ"ת, פ"ד ס"ג ר"א, ס"ג ע"ש י"ב, ס"ג ק"ה ק"ה, י"ד ס"י ר"מ.

משנה הלכות

מותר ליטול שכר, וכן מותר ליטול שכר בטלה הניכר מפני שביטל ממלאכתו אפילו עבור גדולים".

שאר פרטים וכללים. הוא ובנו, וא"א לשניהם ללמוד

הוא קודם, ואם בנו נכון בנו קודם". וחייב ללמוד לבן בנו תורה. ושקולה ת"ת כנגד כל המצות", והפורש מן התורה כפורש מן התעיים". ואמר רבי

עקיבא כך היתה תחלת תשמישי לפני חכמים פעם אחת נודמן לי מת מצוה ונשאתיו שלשה מילין על כתפי עד בית הקברות ואמרו לי חכמים על כל פסיעה ופסיעה שפסעת כאילו שפכת דמי נקי, שהרי מת מצוה קונה מקומו, אמרתי בלבי, ומה כשהייתי מכויץ לעשות מצוה כך, לעשות עבירה על אחת כמה וכמה, מאותה שעה לא זזתי מלפני חכמים". וזהו שאמרו חכמים" ולא עם הארץ

ללמוד, משיתחיל לדבר מלמדו תורה צוה לנו משה ופסוק ראשון משמע ישראל, ואח"כ מלמדו מעט מעט, אותיות, וכתבה, וכדומה, עד שיכנס בשנה החמישית שאז מלמדו לקרות תורה שבכתב, וכשיהיה בן שש או בן שבע (הכל לפי בוריו וכחו) מוליכו אצל מלמד תינוקות לקרות בתורה כל היום כולו".

מה ללמוד. ולומד תורה שבכתב ומשניות וגמרא כל הש"ס ופוסקים ושאר כל דרשות חז"ל, ולאחר שלמד כל אלו, כל ימיו של אדם יעסוק איש לפי שכלו ויכלתו בפלפול התלמוד להבין דבר מתוך דבר, לחדש הלכות רבות לאמתה של תורה". **שכר לימוד.** ומצוה על חכם מישאל ללמד עם תלמודים בחנם, ומכל מקום מהתינוקות כשהם קטנים

(ה) ר"מ שם ה"ו י"ד ס"י רמ"ה ס"ה. (ו) ר"מ שם ה"א י"ב י"ד ס"י רמ"ז ס"ד וש"ך שם ס"ה. (ז) ר"מ שם ה"ו י"ד ס"י רמ"ה ס"ו. (ח) י"ד ס"י רמ"ז ס"ה. (ט) ר"מ שם ה"ד י"ד ס"י רמ"ה ס"ב. (י) ר"מ שם ה"ב י"ד שם ס"ג. (יא) ר"מ שם פ"ג ה"ג י"ד ס"י רמ"ז ס"ה. (יב) סדר היום וזו המכות וע"י ברכות ס"א ע"ב ע"ז ג' ע"ב וזהו ח"ג קמ"ח ב'. (יג) ס"ג דרך ארץ וטא פ"ה, והוכח ברש"י כתובות י"ז ע"א ד"ה מבמלך תלמוד תורה להנאות המת. (יד) אבות פ"ב מ"ה.

מצוה תכ

לקרות ק"ש בכל יום (מ"ע קע"ה)

צוה הקב"ה לעם קרשו לקרות קריאת שמע בכל יום ערבית ושחרית, שנאמר (דברים ו' ז') ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך וגו'.

משרשי המצוה כי בהיות האדם חומר ונפתה אחר הכלי העולם ונמשך לתאוותיו ובה השכחה מצויה, ולכן צריך זכרון תמידי לקבל עליו עול מלכות שמים ביחוד שמו הגדול ולירא מלפניו, וצוה בשני זמנים הללו בקבע וכוונה נמורה, אחת בשכבו שידע לפני מי ישכב ומפקיד נשמתו אצלו, וכשהנשמה עולה למרום לשאוב חיות לגוף מעידה עליו שנשקע בשינה מתוך עול מלכות שמים ותורה, ובקומו משנתו להועיל

משנה הלכות

הכוכבים, נחלקו הפוסקים אי יצא.^א והמתפללין ערבית במקום שמקדימן צריך לחזור ולקרות לאחר צאת הכוכבים.^ב קריאת שמע של שחרית מצוה כוונתית, שיתחיל לקרות קודם הנץ החמה ויגמור עם הנץ החמה, ואם קרא לאחר שעלה עמוד השחר יצא.^ג סוף זמן קריאתה עד רביעית היום בין שהיום ארוך או קצר ובדיעבד יצא עד שעה עשירית.^ד

פירמי קריאתה. סדר קריאתה שמע והיה אם שמוע ויאמר.^ה

ונחלקו הפוסקים אי ק"ש דאורייתא או דרבנן, ואי כל ג' פרשיות דאורייתא או רק ב' פרשיות או רק פסוק ראשון. ק"ש צריך כוונה בכלה, ואם לא כיון עכ"פ בפסוק ראשון לא יצא וצריך לחזור

חסיד. ותורה נמשלת למים^ו מה מים יורדין טיפין טיפין ונעשין נחל כך ד"ת לומד הלכה היום והלכה למחר עד שיודע הרבה. המדבר דברים בטלים עובר בעשה^ז, נכנס ליצנות בפיו יצא דבר תורה כנגדו. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים, ונקבות פטורים מלימוד התורה לבד בדינים שנוהגים בהם, ומ"מ ראוי להם להשתדל שלא יהיו בניהם ע"ה ומקבלין שכר ע"ז.^ח

תכ) זמנה. קיום המצוה, מאימתי קורין את שמע בערבין משעת

צאת הכוכבים עד חצי הלילה, ואם לא קרא תוך חצות קורא קודם שיעלה עמוד השחר, ואם נאנס ולא קרא יכול לקרותה קודם הנץ החמה.^ט הקדים לקרותה מפלג המנחה, היינו שעה ורביעית קודם צאת

(טו) תענית ז' ע"א. (טז) ע"י יומא י"ט ע"ב. (יז) ר"מ שם פ"א היא תע"ש הי"ג י"ד סי' רמ"ז ס"ז.
 תכ. (א) ר"מ פ"א מהל' ק"ש ה"ט י' א"ח סי' ר"ה ס"א ג' ר. (ב) ע"ין א"ח שם בפ"ו ס"ב ב' ונצ"א ס"ק ג'. (ג) א"ח שם ס"א. (ד) ר"מ שם ה"א י"ב, א"ח סי' נ"ח ס"א י"ד (תע"ש שכ' שהוא מצוה מן המצוות).
 (ה) ר"מ שם א"ח שם ושע"ת ס"ק א'. (ו) ר"מ שם ה"ב. (ז) ע"ין א"ח סי' ס"ז בפ"ו ס"ק א' ונצ"א ע"י ג'.

מצות המלך

לכל מעשהו שביום. כי בהיות האדם זוכר בבוקר אחדות השי"ת ומלכותו יתן אל לבו כי עיניו פקוחות על כל דרכיו ולא יוכל להתעלם ממנו דבר ולהחנא אחת מכל מחשבותיו, והיה לו זה למשמר מחשבתו זאת והוראת פיו כל היום שהוא על כל מעשיו. עוד כתבו מעם בזה כי ערב ובקר עובדי הלכנה והחמה והכוכבים ומזלות מבקשים ליוצר כל והקב"ה מאריך אפו בשביל ישראל.

ברכות פ"א-כ"ג, ר"ם פ"א מק"ש, פ"ה פ"ע ו', ספ"ג עשן ר"ח, פ"ה פ"י ק"ד, א"ח פ"י פ"א

מצוה תכא

להניח תפילין של יד (ט"ע קע"ו)

צוה הקב"ה לקשור תפילין על היד בכל יום הראוי לכך, שנאמר (דברים ו' ח') וקשרתם לאות על ידך. משרשי המצוה מה שמבואר בתורה לזכור היום אשר יצאנו

משנה הלכות

אהבת עולם), ולאחריה אמת ויציב, ובלילה שנים לפניה המעריב ערכים ואוהב עמו ישראל, ושנים לאחריה אמת ואמונה והשיכנוי". ספק קרא ק"ש ספק לא קרא תחור וקורא ומברך לפניה ולאחריה, ודאי קרא וספק בירך לפניה או לאחריה לא יחזור ויברך". ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ולא בנקבות שהוא מ"ע שהזמן גרמא. והרמב"ן ז"ל מנה ק"ש כיום ולילה לשתי מצות.

תכא) מקום הנחתה. מצות עשה על כל מישראל להניח תפילין של יד בכל ימות מימות החול במקום גבוה של זרועו, בעצם שבין האציל ובין בית השחי והוא ידוע בכל

ולקרות". וצריך להאריך בח' דאחד עד שימליך הקב"ה על ד' רקיעים וארץ, ובד' דאחד עד שתמליכהו בד' רוחות העולם, וממשלתו בכל הוא ואין כל דבר נעלם ממנו ובחפצו קיום כל הדברים, ולא יחטוף בח' ולא יאריך בא' שלא יהיה נראה כשני תיבות. וצריך להשמיע לאזניו ולדקדק באותיות, ויתן ריוח בין הדברים כגון בכל לבבך, הכנף פתיל, שלא יראה כתיבה אחת, וכיוצא בזה". מעיקר הדין ק"ש נאמרת בכל לשון, ומיהו בזמן הזה שאין בקיאים לתרגם התיבות בכיון אינה נאמרת אלא בלשון הקודש, וכן תפלה". ומברך שנים לפניה, ביום יוצר אור ואהבה רבה (או

בפ"ח פ"י ושרית שאנת אריה פ"י ב' שהוכחו בשע"ת שם פ"ק א'. ח) ר"ם שם פ"ב ה"א א"ח פ"י פ"ה פ"ה פ"ד פ"ד. ט) ר"ם שם ה"א א"ח פ"י פ"ה. י) ר"ם שם ה"א א"ח פ"י פ"ב. יא) ר"ם שם ה"א א"ח פ"י פ"א פ"ב. יב) ר"ם שם ה"א א"ח פ"י פ"ב. יג) ע"י שרית משנה הלכות ח"ב פ"י ע"א וח"ג פ"י. יד) ר"ם שם פ"א ה"א א"ח פ"י ג"ס פ"א פ"י פ"ה. יז) ר"ם שם פ"ב ה"א א"ח

סדר מצות היום

קמה

ממצרים מבית עבדים, קשורים ברצועות פרעה, ובחזק יד הוציאנו ה' ממצרים, והיה זה לאות על ידינו לנו ולבנינו עד עולם כי ישאלו מה לנו זאת. גם כי היות יצד לב האדם רע מנעוריו, ובהכרח ימשך אחר התאוה כי כן תבע החומר לבקש כל ההנאות אליו והערב לחכו, אם לא שהנפש אשר חחנו האל-ל תמנענו לפי כחה מן החטא, ולכן צריך שומרים הדבה לשומרה משכנה הרע, פן יקום עליה הנוף ויהרגה אחר היותה בגבולו ותחת ידו. ומאחר כי התאות מקורם המושחת בלב צונו להניח על היד נגד הלב לשעבד בזה תאות ומחשבות לבנו לעבודתו ית"ש, וכן על הראש נגד המוח ממעם זה.

מנחת פרק ג' ערובין ד"ה פ"א תפילין, פ"ה פ"ע ר"ב ר"ג, פ"ג ע"ש כ"ב כ"ג, פ"ק פ"י ק"ג, א"ח פ"י כ"ה.

משנה הלכות

ישראל^א. וצריך להניחו על היד נגד הלב וקושרו שם וכורך ז' כריכות על הזרוע וג' כריכות על האצבע האמצעי^ב. ואסור להיות דבר חוצץ בין היד להתפילין^ג. היה לו מכה על זרועו יניחם על סמרטוט דק^ד. שבר ידו ויש לו גבס לא יניחם על הגבס כי אין זה על יד, אלא יניח תפילין של ראש^ה. וצריך לכסותן לכתחילה, נקרע הבית יד ונראין התפילין אין לחוש^ו. איטר יד מניח תפילין בימין כל אדם, היה שולט בשתי ידיו מניח בשמאל כל אדם^ז.
אופן וזמן הנחתן. תפילין של יד אינו מעכב לשל ראש, לפיכך אם אין לו אלא אחת מניח זה

שיש לו^א, על התפילין של יד מברך להניח תפילין^ב. ואסור לספר בין תפלה לתפלה^ג, ואפילו לענות אמן שבקדושה אסור קודם שיניח ש"ר^ד ואפי' אמן אחר מניח תפילין אחר לא יענה^ה. מניח של יד ואח"כ של ראש, וכשחולץ חולץ של ראש תחלה^ו. מצותן ביום, וזמן הנחתן משיכיר את חבריו הרגיל עמו קצת מרחוק ד' אמות^ז.
זהירות בקדושתן. חייב למשמש בהם תמיד שלא יסיח דעתו^ח. ואסור לישן בהם^ט. תולי מעים פטור מן התפילין^י, וכן מי שלא יכול להעמיד עצמו שלא יפית בהם^{יא}. קטן היודע לשמור תפילין אביו מחנכו^{יב}

פ"י. תבא. (א) ר"מ פ"ד מהל' תפילין ה"ב י' אר"ח פ"י כ"ז פ"א פ"י ל"א פ"א. (ב) ר"מ שם ה"ב אר"ח פ"י כ"ז פ"א ה'. (ג) אר"ח שם פ"ד. (ד) שם פ"ה ופ"א פ"ו. (ה) ע"פ פ"א שם פ"ק ז' ע"י שרית משנה הלכות ח"ד פ"ג. (ו) אר"ח שם פ"א בתנ"א ופ"ק פ"א. (ז) ר"מ שם ה"ג אר"ח שם פ"ו. (ח) ר"מ שם ה"ד אר"ח פ"י כ"ז פ"א. (ט) ר"מ שם אר"ח פ"י כ"ה פ"ה. (י) ר"מ שם ה"ז אר"ח פ"ט. (יא) אר"ח שם פ"י. (יב) ע"י שם בבב"א ושערי תשובה פ"ק י"א. (יג) ר"מ שם ה"ה אר"ח פ"י כ"ה פ"ה ופ"י כ"ה פ"ב. (יד) ר"מ שם ה"י אר"ח פ"י ל' פ"א. (טו) ר"מ שם ה"ד אר"ח פ"י כ"ה פ"א. (טז) ר"מ שם ה"ז אר"ח פ"י מ"ד. (יז) ר"מ שם ה"ג אר"ח פ"י ל"ח פ"א. (יח) ר"מ שם ה"ז אר"ח פ"י ל"ז פ"ב. (יט) ר"מ שם ה"ג אר"ח פ"י ל"ז

מצות המלך

מצוה תכב

להניח תפילין של ראש (מ"ע קע"ז)

צוה הקב"ה להניח תפילין על הראש, שנאמר (דברים ו' ח') והיו לשומרות בין עיניך.

משרשי המצוה מש"כ בשל יד, אלא שהשל יד לך לאות והשל ראש לאחרים לאות, כמה שנאמר וראו כל עמי הארץ

כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך. וכתב הרמב"ן פ' בא כי הקב"ה לא יעשה אות ומופת בכל דור לעיני כל רשע או כופר,

משנה הלכות

ע"ש. ומצוה זו גדולה היא והמבטלה עונשו גדול והוה קרקפתא דלא מנח תפילין ובכלל פושעי ישראל הוא". וכל המקיים אותה מקיים ח' עשין, ומאריך ימים דכתיב ה' עליהם יחיה".

תכב מקום הנחתה. תפילין של ראש מניחין אותן על הראש במקום שמוחו של תינוק רופס", וצריך שיכין שיהא באמצע הראש כדי לקיים בין עיניך, ואם לא היה ממש באמצע יצא דמקום יש בראש להניח שני תפילין, ומיהו הכל לפי גודל התפילין והראשי. ולא יניחם על מצחו מקום שאין שם עוד שער, ואם הניחם לא יצא ובירך ברכה לבטלה, וצריך מאד לדקדק ולהזהיר בזה".

עשייתן. תפילין של יד פרשיות בבית אחד, ושל ראש ד' פרשיות בד' בתים". וצריך הכל לעבד לשמה, הקלף והעורות.

ובזמן הזה נהגו שלא להניח לקטן להניח תפילין^ב. וצריכין גוף נקי^א, ומיהו אפילו טמא או בעל עבירות מחויב בתפילין, ובלבד שיודע להזהר שלא יפיה בהם, ואולי בזכות מצות תפילין ישוב מדרכו הרעה ויטהר מכל גלוליו^ב.

קנייתן ועשייתן. ואין לוקחין תפילין אלא מן המומחה וירא שמים^ב. ושמונה הלכות יש בתפילין וכולם הלכה למשנה מסיני, שיהיו מרובעות וכן תפירה, בבית של ראש יהיה צורת שי"ן מימין ומשמאל, לכרוך הפרשיות במטלית, לכרוך בשערות על המטלית, לתופרן בגידין, לעשות להן מעברתא שתעבור הרצועה בתוכה, רצועות יהיו שחורות, שיהא הקשר בצורת ד"ס, ועוד דינים מפורטים בש"ע^ה.

גודל שברן. ועיין סמ"ג עשין ג' שבשנת תתקצ"ו קבלו אלפים ורובבות מצות תפילין מזוזות וציצית

ס"ג. (ב) אורח שם ברגה. (א) ר"מ שם המ"ו אורח שם ס"ב (ב) חתוך. (ג) אורח סי' ל"ט ס"ח. (ד) ר"מ שם פ"ג היא אורח סי' ל"ב ס"ט מ"ד מ"ט נ"ב סי' ל"ג ס"ג. (ה) סמן ל"ב. (ו) אורח סי' ל"ז ס"א. (ז) ר"מ שם פ"ד הכ"ו. תכב. (א) ר"מ פ"ד טה"ל תפילין היא אורח סי' כ"ז ס"ט. (ב) ר"מ אורח שם ס"י. (ג) שרת רב"ר חיים ח"ב סי' ו' תוס' ערוכות דף צ"ה ע"ב ר"ה מקום, שרת משנה הלכות ח"ה סי' ח'. (ד) עיין מ"ו שם ס"ק י' ובשע"ת ס"ק מ"ג. (ה) ר"מ שם פ"ג היה ו' אורח סי' ל"ב ס"ח. (ו) ר"מ שם פ"א וה"א יד

סדר מצות היום

קמז

וצוה אותנו שנעשה תמיד זכרון ואות לאשר ראו עינינו, ונעתיק הדבר אל בנינו ובניהם לבניהם לדור אחרון, והחמיר מאד בענין זה כמו שחייב כרת באכילת חמץ ובעזיבת הפסח, והצריך שנכתוב כל מה שנראה אלינו באמת ובאותות ובמופתים על ידינו, ועל בין עינינו, ולכתוב אותו עוד על פתחי בתינו במוזות, ושנוכור זה בפנינו בבקר ובערב, כמו שאמרו אמת ויציב דאורייתא, ושנעשה סוכה, וכן מצות רבות זכר ליציאת מצרים, והכל להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלא ישכחו ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמונת אלקים. כי הקונה מזוזה בזו אחד וקבעה בפתחה ונתכוון בענינה כבר הודה בחדוש העולם וכידועת הכורא והשגחתו וגם בנבואה, והאמין בכל פינות התורה, מלבד שהודה שחסד הכורא גדול יותר מאד על עושי רצונו שהוציאנו מאותה עבדות לחרות וכבוד גדול לזכות אבותינו החפצים ביראת שמו, ולפיכך אמר הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שכולן מחמדות וחביבות מאד, שבכל שעה אדם מודה בהן לאלקיו, וכוונת כל המצות שנאמין בלבנו ונודה אליו שהוא בראנו והוא כוונת היצירה וכו', ע"ש דברים בלהבות אש.

מראה מקומות עיי' ספדה הקדמת.

משנה הלכות

דיני הנחתן. שבת ויו"ט לאו זמן תפילין הוא', ובחול המועד מחלוקת הראשונים ותלוי במנהג המקומות ואין לן הכרע בזה, והמניחן ומחמיר עכ"פ שלא לברך עליהם לא הפסידו. תפילין של ראש מחלוקת הפוסקים אם לברך עליהם בפני עצמן, ואנו בני אשכנז נמשכין אחר הרמ"א ומברכים עליהם ואומרים ברוך שם כבוד מל"ו, ויש נוהגין שלא לברך. הפסיק בין של יד לשל ראש לכ"ע מברך עליהם. יש לו מיתוש בראשו, או בזמן הקור, ואינו יכול ומניח על הסמרטוט דק אין למחות בראש. טעה והניח ש"ר קודם

ארח סי' ל"ב סי' ל"ז סי' ל"ח (ז) ר"מ שם פ"ד ה"י ארח סי' ל"א. (ח) ארח שם סי' כ' וכתנה ומ"ז סי' כ'. (ט) ר"מ שם ה"ד ה' והנהגות מיטעיות אות ב' ארח סי' כ"ה סי' ע"י שרית משנה הלכות ד"ה סי' ז'. (י) ר"מ שם ארח שם סי' י"א ארח סי' כ"ז סי' ע"י שרית משנה הלכות ח"ד סי' ג'.

מצות המלך

מצוה תכג

לקבוע מזוזה (מ"ע קע"ח)

צוה הקב"ה לקבוע מזוזה במזוזות פתחי בתינו, שנאמר (דברים ו' ט') וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך.

משורשי המצוה עיין לעיל מצוה תכ"ב מש"כ בשם הרמב"ן. והכוונה להיות לזכרון לאדם כאמונת השי"ת בכל עת כואו וצאתו מביתו, ולכן אמרו ז"ל מצוה להניחה בטפח הסמוך לרשות הרבים כי היכא דתפגע במצוה מיד, ואמרו רז"ל מי שיש לו ציצית בכנורו, ותפילין בראשו ולבו, ומזוזה בפתחו

משנה הלכות

זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים, ומעיקר הדין מצותן כל היום ובעונ"ה לפי שאין אנתנו יכולין לשמון כל היום בקדושה מניחין בשעת התפילה ויוצאין בהם^ט.

תכג) כתיבתה וקביעתה. קיום המצוה. מצות עשה לכתוב פרשת שמע, והיה אם שמע עד כימי השמים על הארץ^א, ולקבוע על מזוזת הפתח, בטפח הסמוך לרשות הרבים^ב. ומניחה בקנה^ג, וקובעה על מזוזת הבית מצד ימין הכניסה, ומצוה להניחה בתוך חללה של פתח בשליש העליון^ד, אם הפתח גבוה מניחה נגד כתיפו^ה. ומניחה באלכסון^ו. וצריך לקובעה במסמירן, או שיחקוק בתוך מזוזת השער פחות מטפח ויניחנה שם^ז. או שירבקה ברבך היטיב^ח, דבקה בנייר דבק אינו מועיל^ט. בדיעבד שאין מקום בחלל הפתח, כגון שהודלת סוגרת בכל החלל, יניחנה אחורי הדלת

לשל יד אין צריך להסיר ולהניח של יד קודם^י (עיין שו"ת בית שערים או"ח סימן כ"ג).

סדר הפרשיות. סדר כתיבת הפרשיות, קדש, והיה כי יביאך, שמע, והיה אם שמע^י, ובסדר הנחתן לבתים נחלקו בו אבות העולם, רש"י ורמב"ם ושושא רבה ס"ל הנחתן ככתיבתן, ורב שרירא גאון ורב האי גאון ור"ת ס"ל קדש והיה כי יביאך מימין הקורא, ותוחר הקורא ומתחיל שמע והיה אם שמע, ונהגו העולם כרש"י, ואנשי מעשה מניחין שני תפילין לצאת ידי שניהם^{יב}. טעה והניח של ר"ת ובירך עליהם, אם נזכר בעודו בתפלתו מניח של רש"י ואין צריך לברך עליהם, ואם הסית דעתו כבר צריך לברך עליהן. שאר פרטים. בתפילין לא אמרין קליטה כמי שהונחה דמא (בית שערים או"ח סימן כ"ד)^{יג}. ונוהגת מצוה

(יב) פמ"ג בא"א סי' כ"ו ס"ק א'. (יג) ר"מ שם פ"ב ה"ד ה' ו' א"ח סי' ל"ב ס"א. (יד) א"ח סי' ל"ד ס"א ב'. (טו) בבאור דברי ב"ה א"ח סי' כ"ה ס"ק ח', ועי' משנת העמרמי שם. (טז) עי' ר"מ שם פ"ד הכ"ז א"ח סי' ל"ו ס"ב. תכג. (א) ר"מ פ"ה מהל' מזוזה ה"א י"ד סי' רפ"ח ס"א. (ב) ר"מ שם פ"ו ה"ב י"ד סי' רפ"ט ס"ב. (ג) ר"מ שם פ"ה ה"ו י"ד שם ס"א. (ד) ר"מ שם פ"ו ה"ב י"ד שם ס"ב. (ה) ש"ך שם סק"ד. (ו) רמ"א שם ס"ז. (ז) ר"מ שם פ"ה ה"ו י"ד שם ס"ד. (ח) עיין עורך השלחן שם. (ט) עי' שו"ת משנה הלכות ח"ד סי' ק"ט במסופ.

מובטח שלא יחטא. וזולת כי המזוזה היא שמירה לבעלים יותר מכל כסף וזהב, ושם שד"י שכותבין נוטריקון שומד דלתות ישראל, ומזוזות אותיות זו-מות. גם כי ישים האדם את ידו על המזוזה כשנכנס ויוצא ויזכור כי הוא ובניו ואשתו הם אורחים נכנסים ויוצאים והקב"ה הוא הבעל הבית הגדול, והוא ישמרהו בבית ובשדה, והעושה כן ד' מלאכים ילווהו ומכריזין לפניו הבו יקד לבן מלך.

ימא י"א מנחות ל"א, ר"ס פ"ה מסוזה, סה"ס מ"ע ס"ו, סמ"ג עשין כ"ג, סמ"ק סי' קנ"ד, יו"ד סי' רפ"ח.

משנה הלכות

וכשר (ובלבד שלא ירחיק להניחנה חוץ למזוזה השער, היינו העמוד שהדלת סוגרת עליה').
מקומות הפטורים. בית שאין בו ד' אמות על ד' אמות, ובית עגול שאין בו לרבע ד"א על ד"א פטור מן המזוזה^א. (עיין משנה הלכות ח"ב סי' י"ז), ארוני קיר אפי' יש בהם ד' על ד' פטורים ממזוזה^ב. פתחי שמאי שאין להם שקיפי או תקרה ושאין לו מזוזות, ושאין גבוה י' טפחים ובית של הקדש פטור^ג. ארצות יין ושמן, בית העצים, בית הבקר, חייבים במזוזה, ואם רוחצות שם נשים פטור, זה הכלל כל שיש שם בית דירה חייב, ואם לאו פטור^ד.
פתח החייב. בית שער וכל שפתוח לבית שיש בו דירה חייב^ה. וכל פתח חייב במזוזה, לפיכך בית שיש בו עשר דירות זה פתוח לזה כולן חייבין במזוזה, ואפילו היו החיצונות פחות מד' על ד' חייבין

במזוזה מכת הפנימי^ו.
השוכר בית. מזוזה חובת הדר והשוכר בית עליו לעשות מזוזה, יצא מן הבית אסור ליטלה משום סכנה והנשאר חייב לשלם לו, נשאר עכ"ם יטלנה, בחול מיום ל' ואילך מחויב במזוזה, ובא"י מיד שנכנס בה לדור^ז.
שאר פרטים. יש לכסות המזוזה מפני הטינוף^ח. בית של שותפים חייב במזוזה ושל עכ"ם פטור^ט. עיין גליון הש"ס יומא י"א ע"ב, ופלא שלא זכר השר דברי המדרכי ספ"ק דע"ז, ועיין משנה הלכות (ח"ב סימן ט"ז). מעוני קצין ומלוניס ומי שהוא בבית החולים ספק אי חייב במזוזה, ועיין שו"ת משנה הלכות ח"ד סימן קל"ד. וצריכה כתיבה ועשייה לשמה^י, ויש לזהר לקנות מיראי שמים, חנויות שבשוקים שאין בהם בית דירה כלל יש לקבוע מזוזה בלי ברכה, וחנוות שתחת הבית חייב במזוזה לכ"ע^{יא}. ונוהג בכל

(י) יו"ד שם סיב כהנה ובש"ד שם ס"ק ג', ועי' שו"ת משנה הלכות שם. (יא) ר"ם שם פ"ו ה"ב יו"ד סי' רפ"ז ס"ג. (יב) שו"ת משנה הלכות ח"ד סי' קל"ב. (יג) ר"ם שם ה"ד ה' ו' יו"ד סי' רפ"ז ס"א ב'. (יד) ר"ם שם ה"ז יו"ד סי' רפ"ז ס"ב. (טו) ר"ם שם יו"ד שם פ"ו ה' שו"ת משנה הלכות ח"ב סי' י"ג. (טז) שם ה"ח יו"ד שם פ"ו ה"ח. (יז) ר"ם שם פ"ה ה"י י"א יו"ד סי' רצ"א ס"ב. (יח) תהנות מייטנות שם פ"ו ה"ג אות ה' יו"ד סי' רפ"ז ס"ה. (יט) ר"ם שם פ"ו ה"ב יו"ד שם ס"א וכהנה שם. (כ) ר"ם ה"ל תפילין פ"א ה"טו ועי' יו"ד סי' רפ"ח ס"ו. (כא) ר"ם ה"ל מזוזה פ"ו ה"ט יו"ד סי' רפ"ז ס"א ופ"ו סק"י.

מצות המלך

מצוה תכד

שלא לנסות הנביא יותר מדאי (ל"ח רמ"ו)

הזהיר הקב"ה שלא לנסות את הנביא יותר מדאי אחר שהוחזק לנו לנביא אמת, שנאמר (דברים ו' ט"ז) לא תנסו את ה' אלקיכם.

משרשי המצוה כי הנסיון היתר בנביא האמת ימצא הפסד, כי לאחר שנתחזק אצלנו לנביא אמת ובאו דבריו בעתידות שלש פעמים במכוון אסור להעמים עליו עוד ולבקש ממנו מופתים ונפלאות גדולות כמו שעשו הנביאים הראשונים, ומחויבים לשמוע לו לכל מה שיאמר לנו בדברי התשובה ושמירת הדת, ולא להמרות פיו. כי ענין הנבואה איננו ענין תמידי לכל נביא, ופעמים לא יתנבא כי אם מעט, ואם בכל פעם ופעם נמרידהו למופתים שהוא נביא נאמן יהיה זה סיבה

משנה הלכות

מקום ובכ"ז בזכרים ונקבות, והקובע מזהה מקיים ב' עשין, ומאריך ימים דכתיב למען ירבו ימיכם.

תכד) האמנת הנביא. קיום המצוה. נביא האמת שיעמוד

בישראל ויאמר שה' שלחו אינו צריך לעשות אות כאחד האותות שעשה משה רבינו, או אליהו ואלישע, שיש בהם שינוי טבע ומנהג העולם, אלא שיאמר ג' פעמים דברים העתידים להיות בעולם ויאמנו דבריו בלי גרעון כלל. ולפיכך כשיבא אדם הראוי לנבואה בצדקתו, ולא יבא לא להוסיף ולא לגרוע דבר מן התורה הרי זה נביא אמת ומצוה לשמוע לו.^א דברי הפורעניות שאומר הנביא שיבא, כגון שפלוני ימות וכיוצא בזה, ולא בא הדבר אין בזה הכחשה לנבואתו,

שהקב"ה ארך אפים ואפשר שעשו תשובה וניחם על הרעה, אבל אם הבטיח על הטובה שחבא ולא בא בידוע שהוא נביא שקר, שדבר טובה שיגזור הא-ל אפילו על תנאי הוא בא, ולא חזר הקב"ה מטובה לרעה חוץ מפעם אחת.^ב נביא שהעיד על נביא אחר שהוא נביא, הרי זה נביא אמת ואין השני צריך חקירה או להביא מופת לנבואתו.^ג ואסור לנסות נביא יותר מדאי, ואסור להרהר ולחשב אחר נבואתו אם אמת הוא או לא, וע"ז נאמר לא תנסו.^ד שלא לנסות ה' במצוות. וכלל במצוה זו שלא לעשות מצות ה' על דרך נסיון, כלומר שיאמר אעשה מצוה זו ואראה אם אתברך בשבילה, ובגמרא תענית^ה מקשה עלה מדכתיב עשר תעשר ודרשו בשביל שתעשר,

תכד. א) ר"מ פ"י מהל' יסודי התורה ה"א חזק. ב) ר"מ שם ה"ד. ג) שם ה"ה. ד) שם. ה) דף מ.

לעם שימרדו בו ויקלו בדבריו. ומה גם בני אדם המקנאים בו והכואבים למעלתו, ויחלקו עליו. והדבר הזה אירע לנביאי האמת עם נביאי הבעל שהיו מכחישים דבריהם ומחטטים אחריהם עד שלא היה מספיק להם אות אחר אות ומופת אחר מופת.

סנהדרין פ"ט ערכין פ"ז תענית פ"ד, ר"ט פ"י פסח"ת, פה"ט פ"ח סדר, ספ"ג לאוין ד', ספ"ק פ"י י"ח.

מצוה תכה

להרוג ז' עממין (מ"ע קע"ט)

צוה הקב"ה להרוג ולאבד ז' עממין שהיו מחזיקים בארצנו קודם שנכבשה, בכל מקום שיהיו נמצאים, שנאמר (דברים ז' ב') החרם תחרים אותם.

משרשי המצוה לפי שאלו ז' עממים הם אשר החלו לעשות כל מיני ע"ז ותועבות השם אשר שנא, ולכן בהיותם עיקר ע"ז ויסודה הראשון נצטוונו עליהם למחותם ולאבדם מתחת השמים, ובמצותינו זאת עליהם ימצא לנו תועלת שנאמר וזכרם מן העולם ולא נלמוד ממעשיהם, וגם לכל העולם יהי

משנה הלכות

תכה) גדרי המצות. קיום המצוה. שבעה אומות שנצטוו להחרים ולעקור מן העולם הם הכנעני, החתי, האמורי, והפריזי, והחוי, והיבוס, והגרגשי, שהיו מחזיקים בארץ קודם שנכבשה בידינו. ומ"ע על כל אדם מישראל שאם ימצאם בכל מקום שהם להרגם ולאבדם מן העולם*. ובזמן הזה אינם נמצאים כי כבר עלה סנחריב ובלבל את כל העולם כולו, ומכל מקום אם ימצא אחד אפילו בזמן הזה דור אחר דור מו' עממין מצוה להורגו. בקבל המצות. ז' עממין שקבלו עליהם המצות אין הורגין אותן.

ומשני חרץ מזו שנאמר כחונני נא בזאת, והא דאמרינן הנותן סלע לצדקה בשביל שיחיה בני הרי זה צדיק גמור מוקמינן בגמרא ומקני בין כך ובין כך, כלומר בין שיחיה ובין לא יחיה, ואינו כן בעכו"ם שמתחרטים אם לא יחיה, ולכן בדידהו לא הוה צדקה! ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן שיעמוד נביא לישראל. והעובר ומנסה אותו יותר מראי עובר על לאו זה. ועיין שו"ת בית שערים למרן זקני יו"ד סימן של"א של"ב אריכות גדול בנאמנות הנביא לענין דיני תורה, ובבית מאיר בתשובת צלעות הבית סימן א'.

(ו) ביכ"ז ע"ב (ז) ספ"ג חזק.

חכמה. (א) ר"ט פ"ח מהל' מלכים ה"ד חזק. (ב) ברכות דף כ"ח ע"א. (ג) פה"ט.

מצות המלך

קנב

זכות זה. גם כי ברדפנו אחר כל איש ממשפחות הרעות הללו להרנם יעלה על לב כל איש שלא לעשות כמעשיהם בשום פנים ולא נפנה אחר העכו"ם. וכתב החינוך שאין לשאול למה נבראו כלל האומות הרעות הללו אחד שסופן לאבד מן העולם, כי בתחלת הבריאה היו ראויים לטובה והרשות נתונה בידו של אדם להיות טוב או רע, או כי אפשר שיצא מבין כולם אדם אחד הגון ובשבילו זכו כולם.

ספרי, ד"ם פ"ה מסלכין, פה"ם ט"ז קפ"ז, סמ"ג עשין ק"יז.

מצוה תכו

לא תחנם (ל"ה רמ"ז)

הזהיר הקב"ה שלא לחמול על עכו"ם ולא ליישר ולא ליפות ולספר בשבח וחקן שום רבר ממה שמיוחד להם, שנאמר (ברבים ז' ב') ולא תחנם.

משנה הלכות

ואם לא השלימו הורגין אותן, ונחלקו בזה הרמב"ם והראב"ד בפ"ו מהל' מלכים^א, ועיין רדב"ז שם, דבא"י לא פליגי דאם לא קבלו עליהם המצוות אפילו רצו לעבוד למס הורגין אותן, ולא פליגי אלא ברחוקים. ועיין לעיל (מצוה צ"ג).

בזמן הזה. ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן, אם יש כח בידו להרוג ועבר ולא הרג עבר על עשה זו. וכתב הרמב"ם ז"ל^א אולי יחשוב שזו מצוה אינה נוהגת לדורות אחר שז' אומות כבר אבדו, יש לך לדעת כי כל מצוה שלא תהיה עשייתה נעדרת מחמת שעבר זמנה, כגון מצות שהיו במדבר ולא אחר כן בארץ וכן מצות הסבת נחלה שלא היה רק לאותו הדור שנכנסו לארץ, כגון אלו נקראות אינן נוהגות

לדורות, אבל כל מצוה שהיא נעדרת מחמת שאינה נמצאת לנו שנוכל לקיימה, ולא שתלה אותה הכתוב בזמן מן הזמנים, כגון זו של ז' עממים ומחייית עמלק שנצטוונו בכל דור אף שכבר עשינו בהם המחויב ע"י דוד מלכנו שהשחיתם עד שלא נשאר רק מתי מספר שנחפזו וטבעו בין האומות ולא נודעו לא תקרא מצוה זו וכיוצא בה מצוה שאינה נוהגת, והבן זה העיקר והחזק בו^ב.

תכו גודי האיסור. ג' דינים נפקא לן מלא תחנם. א) לא תתן להם חן. ב) לא תתן להם מתנת חנם. ג) לא תתן להם חניה בקרקע, בגמרא ע"ז דף כ"א.

שאסור לשכחם ואסור לישראל לומר כמה נאה עכו"ם זה,

ד) הדר. ה) במה"מ. ו) הוכח חתך. תכו. א) ע"ה.

סדר מצות היום

קנג

משרשי המצוה כי הדיבור עושה רושם בלב האדם, ולפעמים הדברים עושים רושם בלב כל כך עד שחייב עליהם מיתה בידי שמים, ואפילו המחשבה קובעת במעשים, וע"ד שאמרו סוף מעשה במחשבה תחילה. ואם יקבע במחשבתו ויעלה על שפת לשונו חן עכו"ם, יהא נמשך אחריהם או הוא או זרעו בשמעו אביו משבחם, ויבא להתחבר עמהם, ואולי ילמוד ממעשיהם הרעים. ולכן נמנענו מתודתנו הקדושה ממצוא בעכו"ם תועלת וחוץ, חן במחשבה והן בדיבור והן במעשה, ושלא ליתן להם מתנת חנם. וזה לשון הירושלמי לא תחנם לא תתן להם מתנת חנם בלא תעשה. ועי"ז הננו נמנעים בכך מלהתחבר עמהם ומרדוף אחד אהבתם ומלהתערב עמהם וללמוד שום דבר מכל מעשיהם הרעים לעולם.

ע"ז ב', ר"ם פ"י מע"ז ופ"ג מוכה, מה"ם ל"ת ג', ספ"ג לאות מ"ה, ספ"ק פ"י קל"ה, י"ד פ"י קנ"א חו"ס פ"י רס"ב.

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

קטלין ליה או מזקי ליה". מותר להשכיר לו בית דירה אע"פ שמכניס שם עבודה זרה, ובארץ ישראל וסוריא אסור, ועיין סמ"ג. ואין מוכרין להם פירות ותבואות וכל דבר מחובר לקרקע, אבל מוכר הוא להם על מנת לקרץ, וכל שכן שכר נקצצו. ובכולן הטעם שלא ניתן להם חניה בקרקע, שאם לא יהיה להם קרקע ישיבתן ארעי הוא".

המותר מפני דרכי שלום. מפרנסים עניי עכו"ם עם עניי ישראל מפני דרכי שלום, ואין מוחזין ביד עניי עכו"ם בלקט שכחה ופיאה, ושואלים בשלוםם ואפילו ביום חגם מפני דרכי שלום. ואין כופלין להם שלום לעולם.

או מה נחמד ונעים הוא זה, והוא איסור דאורייתא. ובירושלמי לא תחנם לא תתן להם חן בל"ת, ויש להזהיר העולם שאינם נזהרין בזה. וכתב הסמ"ג דמדבר באותן שלא נצטוו להורגם, ואסור לספר בשבח מעשיו או שיחבב דבר מדבריהם שנא' לא תחנם לא יהיה להם חן בעיניך, מפני שגורם להדבק וללמוד ממעשיו הרעים.

איסור מכירת קרקע להם. ואין מוכרין להן בתים ושדות בארץ ישראל, אבל מוכרים להם בתים ושדות וכרמים בחו"ל, ואסור למכור או להשכיר להם ג' בתים זה אצל זה אם שום ישראל נשאר סמוך להם, דילמא

(ב) ר"ם הלכות עכ"ם פ"י ה"ד י"ד פ"י קנ"א ס"ד. (ג) ע"ז פ"א ה"ט. (ד) ר"ם שם ה"ג י"ד שם ס"ה. (ה) ר"ם שם י"ד שם ס"ט ט"ז ס"ק ו' סמ"ג. (ו) הגהות מיטעיות שם ה"ד אות א' ש"ך שם ס"ק י"ז ועי' ביאור'ה אות י"ז. (ז) ר"ם שם ה"ד י"ד שם ס"ג. (ח) ר"ם שם. (ט) ר"ם שם ה"ה ה"ל מתנות עניים פ"א ה"ט פ"ז ה"ז הל' מלכ"ם פ"י ה"ב. (י) ר"ם ה"ל עכ"ם שם י"ד פ"י קנ"א ס"ט.

מצות המלך

מצוה תכז

שלא נתחתן עם האומות (ל"ח רמ"ח)

הזהיר הקב"ה לעם קדשו שלא להתחתן עם האומות העולם שאינם מורע ישראל, שנאמר (דברים ו' ג') ולא תתחתן בהם.

משרשי המצוה גלוי לכל כי התערובות עם אומות אחרות על ידי חתון גורם לאבדן האומה ח"ו, ושתי רעות עושה, אחת כי אין לך דבר רע כגויה זונה שמביאו לידי ע"ז האדוקה בה, ודרך של רוב המון עם דרך ממשות ימשכו אחר עצות נשותיהם, ותמשכנה לעבור ע"ז ונמצא כופר בה' ח"ו. שנית שתוליד בנים לע"ז, שהרי קיי"ל ישראל הבא על הכותית הולד כמותה, נמצא מוליד בנים לע"ז, ואוי לו ואוי לנפשו שגרם לו

משנה הלכות

גדול. ומיהו הנותן לו מתנה ומכין לקבל ממנו בשביל זה, או שכבר נתן לו מתנה והוא מחזיר לו מותר ונכון לעשות כן".

תכז) גרדי האיסור והחייבים. הבא על הכותית או כותי

שכא על בת ישראל דרך אישות, אם שאין קדושין תופסין בה, הרי אלו לוקין מן התורה, ואחר שבעה עמים ואחד שאר כל אומות באיסור לאו זה". ונחלקו הפוסקים בשבע אומות לאחר שנתגיירו אי עובר בלאו זה". ויש ראשונים דס"ל רבגיותן אפילו ד' אומות אינו עובר בלאו זה, דלא שייך חיתון בגיותן אלא קנאים פוגעין בהם, ועיין אה"ע (סימן ד') וסימן ט"ז). הבא על הכותית דרך זנות מכין אותו מכות מרדות, ואם יחרה לו חייב עליה משום נדה שפחה כותית חונה

ואסור לרפאות עכו"ם אפילו בשכר, ואם היה מתיירא ממנו או מפני דרכי שלום מרפא בשכר, אבל כחנם לעולם אסור". בקבלו עליהם ד' מצוות. עכו"ם שקבלו עליהם ד' מצות בני נח

שנצטוו בהם ונעשו גר תושב, אתה מצווה להחיותו ומרפאים אותן כחנם אם ירצה אבל אין חיוב בדבר, ובזמן שיד ישראל תקיפה אסור לנו להניח עכו"ם בינינו אפילו דרך ארעי, ואם עובר ממקום למקום בסחורה לא יעבור דרך ארצינו עד שיקבל עליו ד' מצות ב"ג". כללים. ונוהג מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, ופרטי דינים עיין יו"ד סימן קנ"א וח"מ סימן רמ"ט, והרבה יש להזהיר במצוה זו, בפרט במדינה זו שדוקא מחפשים להתערב בהם וליתן להם חן ומתנות, כי זה איסור

(א) ר"מ שם ה"ב. (ב) שם ה"ו. (ג) מ"ו י"ד ס"י קנ"א ס"ק ח' ת"מ ס"י רמ"ם ס"ב וסמ"ע שם ס"ק ב'.
תכז. (א) ר"מ פ"ב מהל' איסורי ביאה ה"א אה"ע ס"י ט"ז ס"א. (ב) מ"ח כתב שהיא מחלוקת רמב"ם שם הכ"ב
כ"ג עם רמב"ן יבמות ע"ה ע"כ ורשב"א שם ע"ז ע"כ. (ג) ע"י כ"מ שם ה"א א' מור אה"ע שם הוכח ברמ"א שם

סדר מצות היום

קנה

רעה עד סוף כל הדורות. ואף אם תשא בת ישראל לעכו"ם, שהולד הולך אחר האם ונקרא על שם ישראל, אבל אחר שאביו כנעני ודאי יגדלנו לע"ז כי מעשה אביו ירשו בניו. וזהו שאמרה תורה ולא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך כי יסיד את בנך מאחרי ועבדו אלהים אחרים, וחרה אף ה' בכם וחשמידך מחר, ואינו ראוי לזרע קדש אברהם יצחק ויעקב להתערב עמם.

יבמות כ"ג מנהדרין פ"ב ע"ז ל"ו. ר"מ פ' ר"ב סא"ב. מה"מ ל"ח נ"ב. סמ"ג לאוין ק"ב. סמ"ק ר"ב. א"ע פ' פ"ו ח"מ פ' תכ"ח.

משנה הלכות

מדרבנן, ואם היה כהן לוקה עליהם מן התורה משום זונה. כל הבעל כותית בפרהסיא לעיני עשרה מישאל קנאין פוגעין בו, ואם הרגוהו הרי אלו משוכחין ובלבד שיהיה לבם לשמים, ודבר זה הלכה למשה מסיני. לא פגעו בו קנאין, ולא הלקוהו כ"ד, עונשו מפורש בדברי קבלה שהוא בכרת שנאמר כי חלל יהודה קדש ובעל בת אל נכר יכרת ה' לאיש וגו', ומהר"ם חגיז כתב דחייב מיתה משום דבשר חמורים כשרם והשוכב עם בהמה חייב מיתה. חומר האיסור. עון זה אע"פ שאין בו מיתת כ"ד גדול הוא מאד ויש בו הפסד שאין בכל עריות כמותו, שהבן מן הערוה בנו הוא ובכל ישראל נחשב אע"פ שהוא ממזר, והבן מן הכותית אינו בנו, ודבר זה גורם להדבק בעכו"ם שהבדילנו הקב"ה מהם, וגורם לשוב מאחרי ה' ולמעול בו ח"ו.

שאר פרישים. הנתינים דוד המלך גזר עליהם שלא יכנסו בקהל לעולם, לפי שראה אכזריות גדולה ועזות בהם, ובזמן הזה עכו"ם שבא להתגייר כולם כשרים כיון שנתערבו כולם ע"י סתריב"י. ועי' לקמן מצוה תקס"א-ס"ב-ס"ג-ס"ד לענין עמון ואדום ומצרים אי אמרינן דגם הם נתבלבלו. ומיהו דוקא שנתגייר שלא לשום דבר. המתגייר לשם אישות אין מקבלין אותו, אפילו רוצה לשמור כל התורה, ואם אינו רוצה לשמור התורה ולא קבל עליו המצות, אפילו מל וטבל בכ"ד, כיון שלא עשה כן אלא בשביל חתון הרי זה גוי גמור לכל דבריהם (ועי' מצוה תל"א). ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, והמייחד אשה לבנו או איש לבתו האב עבר בלאו ואינו לוקה והבן או הבת שעשו המעשה לוקין.

מגילת. (ד) ר"מ שם ה"ב פ"ו ה"ו אה"ע שם ס"א. (ה) ר"מ שם פ"ב ה"ד. (ו) ר"מ שם ה"ו אה"ע שם ס"ב.
(ז) ר"מ שם ה"ו ח' אה"ע שם ס"א. (ח) ר"מ שם הכ"ג כ"ד אה"ע פ' ד' ס"א. (ט) ר"מ שם הכ"ה אה"ע שם ס"א. (י) חתנך.

מצות המלך

פרשת עקב יש בה ו' עשין וב' לאוין

מצוה תכח

דיני צפוי ע"ז (ל"ח רמ"ט)

הזהיר הקב"ה שלא ליהנות מציפוי וקישומי ע"ז, שנאמר (דברים ו' כ"ה) לא תחמוד כסף וזהב עליהם.

משרשי המצוה להרחיק ולהתעייב כל ענין ע"ז וכל הנשפל לה להמאים אותה בכל מיני מיאוס, ולא נהנה ממנה כל עיקר אפילו בעקיפין, ושמא יאמר דוקא ע"ז ממש שנאסרה מעובדיה היא דאסורה בהנאה, אבל ציפוי מע"ז שבעצמה לא נאסרה לעובדיה, ובגון המשתחוה לדבר שאין בו תפיסת יד

משנה הלכות

אפילו יש לעכו"ם שותפות בזה אין מועיל שותפות העכו"ם על חלק ישראל. ויש להסתפק אם ביטל העכו"ם הע"ז שעבד להר או ציפוי נתר, די"ל דוקא היכא דבטל הע"ז הותרו משמשיה וציפוייה, אבל הכא שמעולם לא נאסרו אלו לע"ז והציפוי שאסורה גזירת הכתוב הוא, א"כ אינו מועיל הבטול, ונראה דמועיל וראיה מדקיי"ל המבטל עבודת כוכבים ביטל משמשיה, והנה הרמב"ם דייק כאן בלשונו וכל ציפוי עו"כ הרי הן בכלל משמשיה, וא"כ בטל כשאר משמשים, עוד ראיה מרש"י ע"ז מ"ה העכו"ם העובדים כתב רש"י דאע"ג דאינהו לא מתסרי גזירת הכתוב היא שהרים וגבעות שהן קרקע עולם אין בהן כח לאוסרם, אבל ע"ז מיהו הוי, ותלוש שעליהם כתלוש של שאר עו"כ ע"ש, הרי דכתב דהם הוי ע"ז והתלוש שעליהם כשאר תלוש דע"ז, ופשוט דבטלו, ובמשנ"ת הניח בצ"ע ואני

(כח) גרדי האיסור. כל דבר שאין בו תפיסת יד אדם שנעבד, כגון הרים ובהמה ואילן, אע"פ שהנעבד עצמו לא נאסר בהנאה ציפוי מהן אסור בהנאה, כלומר שאם ציפה ההר או הבהמה או האילן שעבר להם בזהב נאסר בהנאה, והנהנה בכל שהן מהן לוקה, וכל ציפוי ע"ז ה"ה בכלל משמשיה. והרמב"ם פ"ז מע"ז כשאר משמשי ע"ז כ' דעובר בשני לאוין, אחת משום לא תביא תועבה ואחת משום לא ידבק בידך, וכאן לא כתב אלא לאו אחד, ועיין מג"ח כאן. משמשי הר, כלומר הכלים ששמשו על ההר, הוי כציפוי ואסור, תקרובת הר אינו נאסר בהנאה, ובאכילה נחלקו הפוסקים אי נאסרה.

ביטול ע"ז. והנה עכו"ם מבטל ע"ז שלו ושל עכו"ם חבירו, אבל לא מבטל ע"ז של ישראל. ישראל אינו מבטל ע"ז של עכו"ם וכ"ש של ישראל,

תבת. (א) ר"מ פ"ח טה"ל ע"כרס ה"ז יורד מ" קמ"ה ס"ב (ב) ה"ב (ג) יורד שם ב"מ"א. (ד) ע"י ש"ך שם ס"ק ו' וע"י מ"ו שם ס"ק ה'. (ה) ר"מ שם פ"ח ה"ח מ' יורד מ" קמ"ז ס"א.

אדם, כהד או כהמה או אילן, שאינן אסורין בהנאה הכי נמי הציפוי לא תאסר, דלא גרע המשמש מהנעבד עצמו שהע"ז עצמה מותרת והציפוי יהיה אסור, ובא הלאו מפורש דהציפוי שעליהם מכל מקום אסורים בהנאה, שהוא בכלל משמשי עכו"ם שאסורים בהנאה. ונתנה התורה טעם לדבר פן תוקש בו שלפעמים יקרה שתצליח באותו כסף וזהב שעליהם ותבא לחשוב שיהיה זה בכח אותה ע"ז שהיה עליה (ספורנו), ועיין מצוה תכ"ט.

ע"ז מ"ה, ר"מ פ"ה פ"ע, פה"מ כ"ב, פס"ג לאין מ"ו, פס"ק סי' ס"ו, י"ד סי' קמ"ה

מצוה תכט

ולא תביא תועבה אל ביתך (ל"ה ר"ג)

הזהיר הקב"ה שלא נדבק שום דבר מע"ז עם מה שלנו לרשותנו, שנאמר (דברים ז' כ"ו) ולא תביא תועבה אל ביתך.

משרשי המצוה באיסורי הנאה בע"ז מבואר מאד שפעמים יקחה אדם לביתו לשוכרה וישאירה בביתו ותהיה לו

משנה הלכות

כתבתי מה שנראה לי ואתה תבחר לך. תכט) גרדי האימור. כל עבודת כוכבים ומשמשי עו"כ אפילו כבר ביד ישראל ובטלם עו"כ נתבטלו. מותר לישראל לראות השעה, והשבתי דמותר, והטעם דזה אינו בכלל משמשי ע"ז ומיהו כל כמה שאפשר להתרחק מהם שלא לפנות בצדם הרחק. ועיין לעיל (מצוה ר"ג). ונהוג בכ"מ ובכ"ז בזכרים ונקבות והעובר ונהנה אפילו בכל שהוא לוקה.

תכט) גרדי האימור. כל עבודת כוכבים ומשמשי עו"כ אפילו כבר ביד ישראל ובטלם עו"כ נתבטלו. מותר לישראל לראות השעה, והשבתי דמותר, והטעם דזה אינו בכלל משמשי ע"ז ומיהו כל כמה שאפשר להתרחק מהם שלא לפנות בצדם הרחק. ועיין לעיל (מצוה ר"ג). ונהוג בכ"מ ובכ"ז בזכרים ונקבות והעובר ונהנה אפילו בכל שהוא לוקה.

(ו) י"ד שם ס"ב. (ז) ש"ת משנה הלכות י"ד סי' ק"א, ותי ש"ת מצות אלעזר ח"ב סי' ע"ב. חכמ. (א) ר"מ פ"ו מהל' עובדים ה"א י"ד סי' קמ"ו ס"ד. (ב) ר"מ שם ה"י י"ד סי' קמ"ב ס"א. (ג) מ"ו י"ד סי' קמ"א ס"ק ב'. (ד) י"ד סי' קמ"א.

למוקש, ואפילו אם שברה ויצקה או מכרה לעכו"ם חדמים נאסרו בהנאה כדי להרחיק בני ישראל מע"ז בכל אופן. גם כי הרבה פעמים יחשבו ההמון הענינים המקרים לסיבות עצומות, כמו שנמצא רוב בני אדם אומרים שאחר ששכן פלוני בבית זה או קנה זאת הבחמה או זה הכלי העשיר והוסיף ממנו וכי היו מבורכין לו. וכן היה אפשר שיקרה לאיש אחד שהשעה משחקת לו שהצליח סחורתו וירב ממנו מן חדמים ההם, ויחשבהו לסכה ושברכת דמי הצורה הזאת גרמה לו זה, וח"ו יאמין בה (רמב"ם). גם כי כיון שכאת תקלה לבני אדם על ידה צריך לשרפה ולכערה מן העולם שלא יאמרו זו גרמה לחמית את זה, וכמו שאמרה תורה באתונו של בלעם ובבהמה הנרבעת, לכד כי יש בה רוחות הטומאה והמחזיק בה מחזיק בהם.

מכות כ"ב פסחים ס"ח, ר"ט פ"ז מע"ז, פה"ט ל"ח בית, ספ"ג לאוין פ"ה, ספ"ק פ"י פ"ה, י"ד פ"י קט"ה.

משנה הלכות

להר או לאבנים שלא נדלדלו, ואפילו נדלדלו כל זמן שהם במקומם, והנהרות, והמעיינות של רבים, ואילנות שלא נטעו לשם אלילים, לא נאסרו, ומיהו השריגים והעלים, והפירות שיצאו אחר שנעבד אסורים בהנאה". אילן שנטעו מתחלה שיהא נעבד אסור בהנאה^ה. כל בעלי חיים אינם נאסרים בהנאה, אפילו השתחוה לבהמה שלו אינה נאסרת, שחטה לע"ז נאסרה, החליף בעלי חיים באלילים נאסר^ו.

בית של ע"ז. המשתחוה לבית אסור בהנאה, ואם הכניס אלילים לתוך הבית כל זמן שהם בבית הבית אסור בהנאה, הוציאם הותר הבית^א. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. והנוטל כל שהוא מע"ז

עכו"ם ובין של ישראל אינן אסורין עד שישתמשו בהם לעכו"ם ויח"ה.

איזה צורות אסורים. צורות שעשאו מן עכו"ם לנוי מותרין

בהנאה ושעשאו לע"ז אסורים, וסתם צורות הנמצאות בכפרים הם לע"ז, והנמצאים במדינה, אם היו עומדין על פתח המדינה והיה ביד הצורה צורה המורה לע"ז הם בחזקת לע"ז, ואם לאו הם לנוי ומותרין. צלמי ע"ז שנמצאו מושלכין בשוקין או בתוך הגרוטאות, ואין צריך לומר שכרי צלמיהן, מותרין, אבל המוצא יד מצורת כוכב וכיצא בו, הואיל וידוע ודאי שזה האבר מצורת ע"ז הנעבדת הרי היא באיסורה עד שיודע לו שעכו"ם בטלה^ה.

אין בו תפיסת יד אדם. המשתחוה

(ה) ר"ט שם ה"ד. (ו) שם ה"ז י"ד פ"י קט"א. (ז) ר"ט שם ה"ז י"ד שם ס"ב. (ח) ר"ט שם פ"ה פ"ה פ"ה כ' ג' י"ד פ"י קט"א. (ט) ר"ט שם ה"ז י"ד שם פ"ו. (י) ר"ט שם ה"ז י"ד שם ס"ח פ"ו. (יא) ר"ט שם ה"ד

מצוה תל

לברך אחר האכילה (מ"ע ק"פ)

צוה הקב"ה לברך ברכת המזון אחר אכילת לחם כדי שביעה, שנאמר (דברים ח' י') ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלקיך.

מזרשי המצוה לקבוע בנפשנו שלא נהיה כפויי טובה למי שעושה עמנו חסד, כי היא מדה גרועה מאד. והקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו זן את העולם כולו ומפרנס לכל מקרני ראם עד ביצי כנים, לרעים ולטובים. וכל המפתחות מסר לשלוחים חוץ מג', ואחד מהם מפתח של גשמים ופרנסה שבו תלוי חיי נפש. וכמה פעמים אשר מן הדין אינו ראוי למונות, והשי"ת ברוב רחמיו זן ומפרנסו, ולפעמים בזכות צדיקי אמת

משנה הלכות

בהמ"ז דאורייתא הם, והרביעית דרבנן.¹ וצריך להזכיר בברכת הארץ ברית ותורה וחיים ומזון,² ומלכות בית דוד בבונה ירושלים,³ ומזכיר מעין המאורע, בשבת רצה, ביו"ט ור"ח יעלה ויבא,⁴ חל ר"ח בשבת מזכיר רצה ויעלה ויבא,⁵ שכת ולא נזכר עד שלא התחיל ברכה רביעית אומר ברכה בפני עצמה, ואם לא נזכר עד שהתחיל בשבת ויו"ט חזור, ובר"ח אינו חוזר. בחנוכה ופורים מזכיר על הגסים בועל הכל ואם לא הזכיר אינו חוזר.⁶

וימון. שלשה שאכלו כאחד חייבין לזמון,⁷ ובעשרה אומרים לאלקינו להרמב"ם ובש"ע אלקינו.⁸ היה אחד אוכל דבר איסור אין מזמנין עליו.⁹ ואין

לכיתו לוקה על לאו זה ולא לא תביא.¹⁰

תל) אכילה המחויבת בברכה"מ. קיום המצוה. האוכל לחם מה' מיני דגן, והם חטה ושעורה וכוסמת ושיכולת שועל ושיפון, ושבע ממנו חייב לברך לאחריו ברכת המזון מן התורה. ומדרבנן צריך לברך בהמ"ז אכזית פת שאכל בכדי אכילת פרס.¹¹ אכל הרבה ירקות ואכל כזית פת ושבע בו, נחלקו הראשונים ז"ל אי חייב דאורייתא או דרבנן.¹² וברכה לפניו גמרינן מק"ו כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כ"ש, ומיהו לא הוה אלא דרבנן.¹³ נוסח הברכות. השלשה ברכות של

ידי שם ס"ג. (ב) ר"מ שם פ"ז ה"ב.

חל. (א) ר"מ פ"א מהל' ברכות ה"א א"ח סי' קפ"ד ס"ז. (ב) פמ"ג סי' קפ"ד א"א סי' ח' ועי' שו"ת משנה הלכות מה"ח ח"א סי' קצ"א. (ג) ברכות דף ל"ה ע"א. (ד) תוס' שם ד"ה לפנ"ו ל"ש ר"מ שם פ"ח ה"ב. (ה) ר"מ שם פ"ב ה"א. (ו) ר"מ שם ה"ב א"ח סי' קפ"ז ס"ג. (ז) ר"מ שם ה"ג א"ח שם ס"ד. (ח) שם ה"ה א"ח סי' קפ"ח ס"ה. (ט) ר"מ שם ה"ו א"ח שם. (י) ר"מ שם ה"ב י"ג א"ח שם ס"ו ו'. (יא) ר"מ שם ה"ז א"ח סי' קפ"ז ס"ד ב"ר שם ה"ח פ"א סי' תרפ"ב ס"א סי' תרצ"ה ס"ג. (יב) ר"מ שם פ"ה ה"ב א"ח סי' קצ"ב ס"א. (יג) ר"מ שם ה"ד א"ח שם. (יד) ר"מ שם פ"א ה"ט ורמב"ד שם א"ח סי' קצ"ו ס"א.

מצות המלך

כמ"ש רז"ל כל העולם כולו ניוון בשביל חנינא בני. ולכן מן הראוי כי אין לתת תורה להשי"ת על אשר המציא לנו מזון בעתו כפי צרכנו. וודאי כי אין הקב"ה, אשר כל הכבוד וההודו וכל הטוב והחכמה והיכולת והברכה שלו הוא, דרכי בני אדם ומעשהו אם טוב ואם רע, לא יוסיף ולא יגרע בשלמותו ב"ה. אבל הכוונה אנו מצד עצמנו נכיר מובה כדי להדריכנו בדרך הישר כי כן ראוי להודות למי שהנהנו. ועיין חנוך כאן אדיבות גדול.

ברכות דף כ' ופרק ו-ז. ר"מ הל' ברכות ה' פורים ראשונים, פורים מ"ע ר"מ, פס"ג עשין כ"ז, פס"ק ס' ק"מ, אורח ס' קפ"ד.

משנה הלכות

המאורע, ובחנוכה ופורים אינו מזכיר מעין המאורע.^כ

שאר דיני ברכות. אכל שלא כדרך אכילתן אינו חייב

בבהמ"ז ולא במעין שלשי.^כ ואסור ליהנות מעולם הזה בלא ברכה, ואפילו להרית ריח טוב וכדומה, שאינו נכנס לגוף.^כ ספק בירך ברכת המזון חוזר ומברך, ודוקא כשנתחייב מדאורייתא, וכן בברכת התורה חוזר ומברך, ובכל שאר ברכות אינו חוזר מספק, דכפי הנראה הני תרוייהו הוי דאורייתא וכל שאר ברכות דרבנן.^כ ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים, ובנקבות נחלקו הפוסקים אי מתחייבים דאורייתא או דרבנן.^כ

מזמנין על נשים ועבדים^כ, ואם ירצו יוצאות בברכת הזמון ומזון של אנשים, והמוציא צריך לכוין להוציא^כ. כהן מברך, או גדול החבורה, ואם אכלו אצל בעל הבית הרשות בידו לכבד למי שרוצה ואין לכהן קדימה^כ. שבעה שאכלו פת וג' ירקות מצטרפין לעשרה^כ. ומברכין על הכוס^כ. האוכל דבר איסור אינו מברך תחלה וסוף^כ, ואפילו באיסור דרבנן, ויש תולקין^כ.

ברכה מעין שלש. פת הבא בכסנין, ופירות שנשתבחה בהן ארץ ישראל, והם גפן תאנה ורמון וזית שמן ודבש, מברכין עליהן ברכה מעין ג', ובשבת וי"ט ור"ח מזכיר מעין

(א) ר"מ שם פ"ה ה"ז ארית ס' קצ"ט ס"ז. (ב) ארית ס' קצ"ט ס"א ברג. (ז) ר"מ שם ה"ט ארית ס' ר"א ס"א ב', ועי' שרית משנה הלכות ח"ג ס' כ"ז. (ח) ר"מ שם ה"ח ארית ס' קצ"ז ס"ב. (ט) ר"מ שם פ"ו ה"ד פ"ו ארית ס' קצ"ב ס"א. (כ) ר"מ שם פ"א ה"ט ארית ס' קצ"ו ס"א. (כא) דראב"ד. (כב) ר"מ שם פ"א ה"א פ"ח ה"א י"ד ארית ס' ר"ח ס"א ב'. (כג) מצ"ת. (כד) ר"מ שם פ"א ה"ב פ"ט ה"א ארית ס' רמ"ז ס"א מ"ב ס' מ"ז ס"ק א'. (כה) עי' ר"מ שם פ"ח ה"ב וכו' שם ארית ס' מ"ז ס"א בבב"ט ס"ק א' ס' קפ"ד מ"ד חנוך. (כו) ארית ס' קצ"ו ס"א חנוך ומצ"ת.

סדר מצות היום

מצוה תלא

לאהוב את הגרים (מ"ע קפ"א)

צוה הקב"ה לאהוב את הגרים שנאמר (דברים י' י"ט)
ואהבתם את הגר.

משרשי המצוה שנצטוינו לאוהבו אחר שעזב את אביו ואמו
וכל בית אביו ומולדתו וארצו ואוהביו ומיודעיו ובא
להתישב בינינו, נפשו עגומה עליו כי נתרחק מקרוביו וכל
אוהביו, ולכן מן הראוי לאוהבו ולקרבו. גם כי גרים היינו בארץ
מצרים, ורצה השי"ת לעם קדשו אשר בחר בו לזכותם ולכן
הצריכם וצום על דרכי החנינה והחמלה ולהתעמר בכל מדה
חמורה שבחר לו אלה. וכמה היא דרך נעימות וחמדה להתחסד
ולגמול טובה לאשר הניח אומתו וכל משפחת בית אביו ואמו
ויבא לחסות תחת כנפי אומה אחרת באהבתו אותה, ובבחירתו
באמת ושנאת השקר. ובהיותנו זוכים למדות טובות הללו,

משנה הלכות

תלא) אהבת הגר. מצות עשה לאהוב
את הגר, והוא גר
צדק שבא לחסות תחת כנפי השכינה,
ושומר מצות ככלנו". אבל אם אינו
שומר מצות אדרבה מצוה לשנאתו, ולא
טוב הוא מישראל רשע שאמר עליו דוד
המלך ע"ה הלא משנאיך ה' אשנא
וגומר. ובכמה מקומות הזהירה התורה
על הגר, והקדוש ב"ה אוהב גרים
שנאמר ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה.^א
ויש במדרש כי גדולים גרים בעולם הזה
יותר מישראל בעמידתן לפני ה' סיני
(סמ"ג מצוה י'). ויש בו עוד מ"ע של
ואהבת לרעך כמוך שנאמרה לכל
ישראלי. וצוה על אהבת הגר כמו שצוה

על אהבת עצמו, שנאמר ואהבת את ה'
אלקיך (רמב"ם).^ב
דיני גרות. ודע דגר אינו גר עד שימול
ויטבולו וקבל עליו כל
המצות דאורייתא ודרבנן ותורה שבכתב
ובעל פה וקבלת חז"ל ודקדוקי סופרים
ופירושה, קבל עליו כל התורה לכד
מדבר אחד ואפילו דברי סופרים, ואפילו
רק אות אחת של תורה שלא רצה לקבל
או דרש אחד אין זה גר ואין מקבלין
אותו, ואפילו קבלוהו אינו גר עד שיקבל
עליו הכל.^ג קבל עליו בשעת גרות ואח"כ
חזר לסורו הרי זה כישדאל מומר.^ד
ולכתחילה צריך מילה ואח"כ טבילה,
ואם טבל ואח"כ מל הרי זה גר, ומיהו

תלא. א) ר"מ פ"ו מהל' דעות ה"ד. ב) ר"מ שם סמ"ג. ג) תנחומא ק"ל פ' ו'. ד) ר"מ שם. ה) שם.
ו) ר"מ פ"ג מהל' איסורי ביאה ה"ד ו'. ז) ר"מ שם פ"ד היה י"ד פ"י דס"ח ס"ב, ועי' שו"ת משנה הלכות ח"י
סי קפ"א. ח) י"ד שם.

מצות המלך

מוכות הא-ל תדבק בנו ושום דבר לא תמנענה ממנו, כי המכות תתפשט במוכים והפכה ברעים.

ב"מ נ"ט, ר"מ פ"ז מדעות, פה"מ פ"ז, ספ"ג עש"ה.

מצוה תלב

להיות יראת ה' על פניו* (מ"ע קפ"ב)

צוה הקב"ה להיות יראת שמו יתברך על פנינו תמיד, ולהפחד מיראת עונשו לעוברי רצונו, שנאמר (דברים י"ב) את ה' אלקיך תירא.

משרשי המצוה ביראת השם גלוי לכל כי השמירה גדולה מן החטא הוא יראת העונש, ולהאמין בעונשים אשר יעידו לנו הכתובים בתורה, כי אז לא במהרה הוא חוטא. כי

משנה הלכות

תלב) הנכלל במצוה זו. מצות עשה לירא מה' שלא יעבור על דעת קונו, והצווי הזה לא בשביל דאגת פרעניות בלבד, אלא אפילו אינו ירא כלל ובטוח שלא יקבל פורענות יש לו לירא ולכוין דאגתו שלא יכעיס מלך גדול ונורא עליו, ומכאן אזהרה על המוציא שם שמים לבטלה*. ודרוש* את לרבות ת"ח, וגם לירא מרבו ולאזהבו, ואמר* מורא רבך כמורא שמים, ואמר* דמוקיר רבנן הווי ליה חתנין רבנן, ודחיל מרבנן רבנן הווי ליה בנין רבנן, ודחיל מרבנן הווי גופיה צורבא מרבנן. ובכלל המצוה שלא להתרפאות בדברי תורה, כגון הקורא פסוק על המכה ורוקק וכיוצא בזה*.

מחות היראה. וענין היראה שכל עניני עוה"ז יהיו בעיניו הבל

יש לו לטבול אח"כ*. וגר צריך ב"ד של שלשה, ומקוה של מ' סאה*. והרבה יש להאריך מאותן הגרים בזמן הזה שבאים להתגייר לשם אישות או לשם דבר אחר, והם אינן מקבלין עליהם עול המצות באמת ואינם גרים כלל, והרבה סמכו אהא דאמר* המתגייר לשם אישות אין מקבלין אותו ומיהו בדיעבד הוי גר, וזה טעות גמור, כי התם מיירי במתגייר לשם אישות, אבל מקבל עליו עול מצות בשעת גירות וגם שומרן, אלא שהיה לשם דבר ולא לש"ש, אבל הני גירי זמננו שבאים למי שהוא להתגייר הרי עיקר הגירות הוא רק חוכא וטולא, ואינם מקבלין עליהם כלום ואינם גרים אלא גרים גמורין ומצוה לפרסם זה*. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

(ט) ירד שם ס"א ברמ"א. (י) ר"מ שם פ"ז ה"ז י"ג ירד שם ס"ג ש"ך שם ס"ק ה. (יא) יבמות כ"ד ע"ב.

(יב) שו"ת משנה הלכות ח"ה סי' דס"ה.

תלב. (א) ספ"ג ספ"ג עש"ה. (ב) פסחים דף נ"ב ע"ב. (ג) אבות פ"ד מ"ב. (ד) שבת דף כ"ג ע"ב. (ה) ר"מ

ממכע רוב בני האדם שלא לשמוע לצווי המלך משכלו ודעתו, אף שהוא למוכותו ולמוכות בני המדינה, כל זמן שלא יתודע העונש על העובר מאת המלך, ואשרי איש ירא את ה' במצותיו חפץ מאד. ואם בא יבא איזה סיבה בלתי צפויה, וכ"ש איזה צער ונוק, אל יתלה זה במקרה הזמן ומכע העולם, ועלינו בני ישראל להאמין שהכל מסובב מאת ה' מן השמים ולירא ממנו. ואף כי מעלת העובר מיראה איננה כ"כ שלמה כעובר מאהבה (עיין לעיל מצוה תי"ח), אבל אי אפשר אפילו ליותר שלם להגיע לעבוד מאהבה אם לא השיג מדת היראה תחילה לפי שפרא אדם יולד, וכשתוסף בו חכמת התורה תבא אהבה.

מנהדרין גז, ר"ס פ"ב מ"ספ"ה, פ"ה ס"ע ד', ס"ג ע"ש ד', ס"ק פ"ד.

מצוה תלג

להתפלל להשי"ת (מ"ע קפ"ג)

צוה הקב"ה להתפלל לפניו, שנאמר (דברים י' כ') ואותו תעבוד.

משנה הלכות

לא הגיע לעיקר המצוה אלא העושה מאהבה שלא על מנת לקבל פרס. והעושה מאהבת אדם או יראתו זו מדה רעה, ולעולם יעשה אדם מצות אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה. ויש עוד יראה אחרת הנקראת יראת הרוממות שבא מתוך אהבה. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות ובכל רגע ממש

תלג) המצוה מן התורה. דעת הרמב"ם ז"ל שמצות עשה מן התורה להתפלל בכל יום, ולדעת הרמב"ם ורוב ראשונים ואחרונים תפלה בכל יום מדרבנן הוא, ובעת צרה שלא תבא היא דאורייתא.

וריק, ויחשוב בעצמו שהוא עפר ואפר בחייו רמה ותולעה במותו, ועי"ז יהי דבר נמנע אצלו מעבור מצות המלך מלכי המלכים. וא"א להגיע למדת היראה זולתי עם זה (כד הקמח). וכתב הסמ"ק כי אהבה ויראה יכולין להיות במקום אחד, ומצינו באברהם נקרא אוהב וירא, והחילוק האוהב הוא זריז במ"ע ול"ת ולעשות גדר לפרוש קודם החטא, ומדת היראה זהירות כשתבא עבירה לידו אל יעשנה. אמנם בספרי ואתחנן אמרו אין לך אהבה במקום יראה יראה במקום אהבה, אלא כמדת הוקרה בלב בלבד. והעושה מצוות מאהבת שכו או מיראת היסורין טוב הוא שמאמין בהקב"ה שיש בידו להטיב ולהעניש, אך

מצות המלך

משרשי המצוה כי כל מי שמתפלל ומתחנן מלפניו מודה שיש לו ארון מצוי ויכול, ושהוא צריך לו בכל דבר ואין לו קיום בלעדיו. ועל ההיפך נאמר ואותי השלכת אחרי גוך, וממעם זה צריך לכוין רגליו בשעת התפלה לרמו שנסתלק ממנו התנועה לברוח ולא להשיג שום חפץ מבלעדי ה' (מהר"י אבוהב), גם להראות בכוון רגליו כאלו רגליו כבולין, אין חפצו תלוי בעצמו ואין בידו להפיק רצונו אם אין הקב"ה מסכים על ידו, ולא לאדם דרכו. והנה האומות מראים הכוונה הזאת בכוון ידים בבקשת תחנונים, והם עצמם אינם יודעים למה הורגלו

משנה הלכות

הקב"ה המתפלל צריך לכוין רגליו^א ושלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקירי^ב חמשה דברים מעכבים התפלה אפילו הגיע זמנה, טהרת ידים, כיסוי הערוה, טהרת מקום לתפלה, הצריך לנקביו, וכוונת הלב^ג ויש דברים אחרים שהם לכתחלה, להתפלל בעמידה, וגד המקדש, תקון הגוף ומלבושיו, וישוה הקול, כריעה בברכות, ובדיעבד אינו מעכב^ד. וגדולה תפלה בצבורי^ה, והקובע מקום לתפלתו אלקי אברהם בעזרו^ו ובתוך ד' אמות הוה קבע^ז. שכח או נאנס ולא התפלל שחרית, מתפלל מנחה שתיים וכן כולם, ואם הזיד ולא התפלל אין לו תשלומין^ח. מי שמימו נוטפין כל שעה וא"א להעמיד עצמו עכ"פ זמן שמונה עשרה אסור להתפלל עד שירחמו עליו מן השמים (עיין שו"ת משנה הלכות ח"ב סימן ס"א-ס"ח), ועכ"פ יעשה שאלת חכם.

תפלה לפי תקנת חכמים. ולכולי עלמא נוסח התפלה וזמני התפלה מדרבנן הם, ומדאורי' יוצא בתפלה כל דהוי, ואנשי כנסת הגדולה שהיו ק"כ זקנים ומהם נביאים תקנו סדר ונוסח התפלה שלפנינו היום^א, אסור לשנות ממטבע שטבעו הם לעולם^ב. ותקנו ג' תפלות לכל יום שחרית מנחה וערבית, וכנגד תמידין ומוספין תקנום, ותפילת ערבית תקנו כנגד אברי תמיד של בין הערבים שזמנן כל הלילה^ג וזוידות בתפלה. וצריך לכוין בכל חיבה פירושה, וידקדק שלא ידלג חיבה כאלו מונה מעות^ד. אינו יכול לכוין בכל השמונה עשרה עכ"פ יכוין באבות ובמודים, ועכ"פ בברכה ראשונה. ואם לא כיון כלל יחזור ויתפלל, ומיהו בזמן הזה אין מצריכין לחזור ולהתפלל אם לא כיון שמא גם בשניה לא יכוין^ה ויש לחשוב שהוא עומד לפני מלך מה"מ

(ג) עי' שם בב"מ, ועיין שו"ת שאנ"א סי' ר. (ד) ר"מ שם ה"ג. (ה) שם ה"ד. (ו) ר"מ הל' ק"ש פ"א ה"ו. (ז) ר"מ הל' תפלה שם ה"ה ו'. (ח) עי' אורח סי' נ"א בבה"ט ס"ק ח' בשם ר"מ לענין פסוק דמרח, וכ"ש כאן. (ט) אורח סי' ק"א פ"א וכאשל אברהם (אופנהיים) שם. י' אורח סי' צ"ח פ"א. י"א ר"מ שם פ"ד ה"ד אורח סי' צ"ח פ"א. י"ב ר"מ שם ה"ו אורח סי' צ' סכ"א. י"ג ר"מ שם ה"א. י"ד ר"מ פ"ה ה"א. י"ה ר"מ פ"ח ה"א אורח סי' צ' ס"ט. י"ז אורח שם ס"ט. י"ח מנ"א שם ס"ק ל"ד. י"ח ר"מ שם פ"ה ה"ח ב' אורח סי' ק"ח פ"א ז'.

סדר מצות היום

קסח

כך, והמעם להראות בשול כח עצמו כאלו ידי אסורות, והוא מוסר עצמו למי שמתחנן אליו. ולפי שתנועת הרגלים גדולה מתנועת הידים נהגו הכוון רגלים (בחיי). וממעם זה אנו מניחים הידים על החזה, ומניחים הימין על השמאל להגביר כח הימין שהוא רחמים על העולם.

ברכות פרק ג' ד' ה' ריש תענית, ר"מ הל' תפלת פ"ע ה', פס"ג ע"ש י"פ, פס"ק סי' י"א, א"ח סי' פ"פ.

מצוה תלד

ובו תדבק (מ"ע קפ"ד)

צוה הקב"ה להתחבר ולדבק ולהתיחד עם חכמי התורה האמיתיים שנאמר (דברים י' כ') ובו תדבק.

משנה הלכות

אלקיך אש אוכלה הוא, אלא הדבק בחכמים להנותם ולעשות להם פרקמטיא ולישא בת ת"ח, ולהשיא בתו לת"ח, וכיוצא בו, ונמצא מתדבק בתורה שנקראת אש, ולפיכך צריך אדם שישתדל שישא בת ת"ח, וישא בתו לת"ח ולאכול ולשתות עם ת"ח, ולעשות פרקמטיא לת"ח, והמתחבר בהם בכל מיני חבור עליו נאמר ולדבקה בו, ואמרו ז"ל והוה מתאבק בעפר רגליהם ושותה בצמא את דבריהם, ואשריהם ליחיד סגולה בישראל שמקיימים מצוה זו בפרטיה וכלליה. ועוד דרשו בספרי ולדבקה בו, למוד דבריו שמתוך כך אתה מכיר ממי שאמר והיה העולם. והרמב"ן כתב שיהא זוכר השי"ת תמיד במחשבתו ולא יפריד ער שיהיו דבריו עם בני אדם בפיו, ולבו לפני השי"ת והוא נעשה מעון לשכינה.

שאר פרטי דינים. ולעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל, ומטעם זה אומרים פסוקי דזמרה. בשעת הדחק בימות החמה תקנו תפלת הבינו, וכימות הגשמים וכן במוצאי שבת ויר"ט אין מתפללין הבינו. העונה אמן פותחין לו שערי גן עדן, והעונה יש"ר בכל כחו קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה"א וכתב הסמ"ק אוי להם למדברים דברים בטלים או עושים שחוק וקלות ראש בבית הכנסת, וספרו אבותינו וראינו בעינינו כי כמה בתי כנסיות אשר נהפכו להיות בתי עובדי אלילים על שהיו נהגין בהם קלות ראש ע"כ, והבין זאת.

תלד) גדר ומעלת דביקות בת"ח. קיום המצוה. אמרו רז"ל וכי אפשר להדבק בו והכתיב כי ה'

(יט) ע"ז ו' ע"ב. (כ) ר"מ שם פ"ב הל' ג' ר' א"ח סי' ק"י ס"א. (כא) שבת דף ק"ט ע"ב. (תלד. א) כתובות דף ק"א ע"ב. (ב) אבות פ"א מ"ד. (ג) ר"מ פ"ז מהל' דעות הל' ד' ע"ה דברים י"א כ"ב.

מצות המלך

משרשי המצוה כדי שעל ידן נדבק ביוצר כל ית"ש. ולפי שדרכו של אדם להיות נמשך ברעותיו ובמעשיו אחר מיודעיו וחבריו ונוהג במנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם הטובים, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחושך כדי שלא ילמוד ממעשיהם הרעים. הוא שאמר שלמה המלך ע"ה הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע, ואומר אשרי האיש וגו' (רמב"ם). וכמו שהמלכים ובניהם יחזיקו להם לעולם רופא מומחה בחברתם והולכים אצלם בכל פעם להודיע להם היאך להתנהג לטובת בריאותם, וכל אשר יאמר להם יעשהו ולפעמים אפילו בלי להגיד מעם הדבר או שלא מצאו במפרי הרופאים או שאינו רוצה להגיד משום טעם כמזל שיש לו, כך ישראל בני מלכים הם צריכין להתדבק ברופאי נפש חכמי האמת וללמוד מהם דרכי ה' וחיי נפש.

כתובות ק"ד, ר"ם פ"ו מדעות, סה"ט ט"ז וף סה"ג עשין ח', סה"ק ס' ס"ח.

משנה הלכות

במדינה אלא א"כ נתערב עמהם ונוהג במנהגם הרע, יצא למערות ולחוחים ולמדברות ואל ינהג עצמו בדרך חטאים, כענין שנאמר מי יתנו במדבר מלון אורחים, עכ"ל"ק. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, והעובר ע"ז ואינו מתחבר עמהם לקבוע בלבו אהבתם ומשתדל בטובתם בזמן שיש ספוק בידו לעשות כן בטל מ"ע זו וענשו גדול מאד, כי הם קיום התורה ויסוד חזק לתשועת הנפשות.

שלא להתחבר לרשעים. ואסור להתחבר לרשעים, והמתחבר להם נעשה חבר לאיש משחית וגורם גיהנם לעצמו, ואפילו להסתכל בפניו של רשע אסור. וכתב הרמב"ם" ואם היו המדינות שהוא יודעם ושומע שמרעתן נוהגין בדרך לא טובה כמו זמנינו, או שאינו יכול ללכת למדינה שמנהגותיהם טובים מפני הגייסות, או מפני החול, ישב לבד יחידי שנאמר ישב בדד וידום, ואם היו רעים וחטאים שאין מניחים אותו לישב

מצוה תלה

ובשמו תשבוע (מ"ע קפ"ה)

צוה הקב"ה להשבוע בשמו יתברך בעת הצורך לקיים דבר או להכחישו, שנאמר (דברים י' כ') ובשמו תשבוע.

משרשי המצוה כי בהיותו נשבוע במי שאמר והיה העולם על קיום הדבר ההכרחי ונצרך לזה, יורה בזה גדולתו ורוממותו וכבודו, כי לא יחליף את דברו מכח השבועה בשמו יתברך ובוה הוא מודה בהשם שאם נשבוע לשקר יענש ממי שנשבוע בו. גם כי האוהב אוהבו ביותר נשבוע בשמו להזכיר גדולתו, והנשבוע בחיי המלך בשקר מתיוון את ראשו וחמור הוא מכל העבירות, שהרוצח והגונב והנואף לא יעברו בכל עת שירצו, וימנעו מעשות רשע לעתים, גם לא יניחוהו אחרים, אבל

משנה הלכות

עומד ונשבוע בשם או בכינוי, בשבועה או באלה, מפיו או מפי הדיינין, ומשביעין בלשון קודש, ומודיעין את הנתבע שיהא מכיר בלשון השבועה. הנשבוע מפיו עומד ואומר הריני נשבוע באלקי ישראל, במי ששמו רחום, חנון, שאיני חייב לזה כלום, וכן אם אמר בלשון ארור". מפי הדיינין הם משביעים והוא עונה אמן^א, וכתבו רי"ף ורש"י וראב"ד בשם הגאונים בדבורות אחרונים בטלו שבועה בשם מפני גודל ענשה שלא ישתומם העולם בעון שבועות, ויש חלוק בין שבועה דאורייתא לדרבנא^ב. לפני עור במשביע. ובספר מוצל מאש הוקשה המשביע

תלה) גדרי המצוה. מצות עשה על כל מי שנתחייב שבועה בבית דין שישבע בה, שנאמר ובשמו תשבוע^א. ובין בשם המיוחד ובין בכינוי^ב, ואסור לישבע בדבר אחר עם שמו וכל המשתתף דבר אחר בשבועה נעקר מן העולם^ג והרמב"ן ז"ל חולק וס"ל דאין זה מצות עשה אלא היתר, כלומר שהרוצה מותר לו לישבע ואם לא ירצה לישבע לעולם הרשות בידו. ותניא^ד את ה' אלקיך תירא אותו תעבוד ובו תדבק, אם תקיים והולך בכל מדותם אז בשמו תשבוע ואם לאו לא תהיה רשאי לישבע בשמו. ומותר לישבע לזר עצמו לדבר מצוה^ה.

סדר השבועה. כיצד סדר השבועה, אוחז לספר תורה בזרועו והוא

סדר השבועה. כיצד סדר השבועה, אוחז לספר תורה בזרועו והוא

תלה. (א) ר"מ פירא מלה שבתות ח"א. (ב) סמ"ע ע"פ גמ' מנהגין ל"ח ע"כ. (ג) ר"מ שם ח"ב, ועי' מנהג"ש אורח סי' קצ"ו ס"ק כ' סמ"ע בשם גמ' מנהגין ס"ז ע"א. (ד) מלה מצוה ז'. (ה) במדבר רבה פ' כ"ב. (ו) יורד סי' ר"ג ס"ז. (ז) ר"מ שם ה"ח חר"מ סי' פ"ז ס"ז. (ח) ר"מ שם ח"ט חר"מ שם. (ט) ר"מ שם ה"י חר"מ שם ס"ט. (י) ראב"ד שם ה"ז חר"מ שם ס"ט. (יא) חר"מ שם ס"ח.

מצות המלך

המרגיל עצמו לישבע על כל דבור ישבע מאה שבועות בכל יום בלי הנאה כלל, לכן אם יהיה בו כל המדות המובנות ורק אז ובשמו תשבע (ועי' גם בארחות חיים עם דרך ישרה אות כ"ג, ובאגרת התשובה עם פתשגן הכתב אות ה', בענין זה).

גדרים ב' מנהדרין ס"ג תפורה ג', ר"ם פירא משבועות, שהם ס"ג ז', ס"ג עשן קב"ג, ס"ג ס' ק"ח, יראים ס"ג שפ"ו, י"ד ס' ר"ג.

פרשת ראה יש בה י' מ"ע ול"ח ל"ת

מצוה תלו

אבר תאבדון (מ"ע קפ"ו)

צוה הקב"ה לאבר בתי עבודה זרה כולם ומשמשיה ולא נניח ממנה רושם, שנאמר (דברים י"ב ב') אבר תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים.

משנה הלכות

מיני אבודים, כגון שריפה, חזרה לרוח, או שחוק, הריסה, וכריתה, הכלל כל ע"ז איבוד הראוי לה, ובאופן שהוא נשחת עד שיאבוד מן העולם ולא ישאר ממנה רושם*. ובספרי, מניין אתה אומר שאם קצץ אשירה והחליפה אפילו עשרה פעמים שחייב אדם לקוצצה, ת"ל אבד תאבדון. וכאשר יגרענה צריך לשרש אחריה, וצריך לשנות את שמן לגנאי שנאמר שקץ תשקצנו, היו קורין לה בית גליא קורא לה בית כריא*. ובארץ ישראל מצוה לרדוף אחריהם אפילו במקום שלא כבשנו (סמ"ג) עד שנאבד אותה מכל ארצינו, שנאמר אשר עבדו שם הגוים אשר אתם יורשים אותם, ובחול"ל אין מצווין לרדוף אחריה אלא בכל מקום שנכבוש אותו בלבד נאבד כל ע"ז

כל ממונו שלא יעבור בלאו, ובשו"ת בי"ש למרן זקני יו"ד סימן י"ז תירץ לפמ"ש חו"י דבלאו שאין בו מעשה אין צריך לבזוז כל ממונו, והכ"נ לפני עור ע"ש. אמנם עיין רש"י פרק שבועות הדיינין שאם נשבע לשקר יש עליו עונש שבועת שקר וגם על המשביעו שגרם כל זה שלא היה לו לישא וליתן עם זה, ואם נשבע באמת יש על המשביע עונש שבועת שוא שהשביעו ועל הנשבע יש עונש שבועת שוא כחנם שנתגלגלה על ידו, ע"ש. וכן כתב בסמ"ג מ"ע קכ"ג, וצ"ע. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תלו) קיום המצוה. מצות עשה לאבד עבודה זרה ומשמשיה בכל

משרשי המצוה כדי לשרש אחד עבודה וזה עד שלא ישאר ממנה זכרון כלל, לפי שאותן המקומות מושפע עליהם כחות משמות המומאה ונפסד ונתעפש האויר אשר סביבה ומטמאה כנדה, ולכן באה המצוה לאבר המקומות שעברו שם. ומה נדה אחד שנמחרה מהורה, כן עבודה וזה אם במלה עכו"ם מותרת. ומשל למלך שחפץ לבנות לו פלמרין לדור בו ומצאו המקום בלתי טהור מחטינופות, ולכן מצוה הראשונה צוה להם לפנות את המקום מכל מינוף וחולי ואחר כך יבנו לו ארמון לפי כבוד המלך. כך רצה הקב"ה לזכות את ישראל ולדור ביניהם, ולכן צוה לאבר את כל המקומות המטונפות ממינוף עבודה וזה ויבנו לו בית המקדש (אלשיך). ועל דרך הפשט בזה כדי שלא יכשלו בהם בני ישראל בזמן מהזמנים נצטוו לאבדם.

ע"ז מ"ה, ר"מ פ"ז מע"ז, פה"מ פ"ע קפ"ה, פה"ג עש"ן י"ד, פה"ק פ"י ל"ז, ורא"מ פ"י ע"א, י"ד פ"י קפ"ו.

משנה הלכות

שם. ולשנות השם נראה דגם בחו"ל חייב מדהביא הסמ"ג לשון הספרי ומנין שמצוה שישנו השם שנעשה שיהיה להם לגנאי וכו', ואח"כ ובא"י מצוה לרדוף וכו', משמע דשינוי השם אפילו בחו"ל, ועיין ט"ז יו"ד סימן קמ"ו סק"ב, ובנה"כ שם חולק עליו, אבל מדברי הסמ"ג ראיה להט"ז, ועי' סביב ליראיו וביראים מצוה ע"א, ודבריו ג"כ צ"ע מסמ"ג הנ"ל. דיני ביטול ע"ז. וכל אלו בע"ז שלא בטלוהו עכו"ם, אבל

ע"ז שבטלה גוי בר דעת הרי זו מותרת בהנאה. המבטל אלילים נתבטלו משמשיה, ביטל שמשיה לא נתבטלה ע"ז. הניחו גוים ע"ז והלכו להם, בשעת שלום מותרות ובשעת מלחמה אם יכולים לחזור ולא חזרו ג"כ מותרות ואם לאו אסורות. ומהאי טעמא אסור לכנות שום ע"ז אפילו בזה"ז ואפי' בחו"ל, אלא אם יצטרך להזכירה יכנה לה שם לגנאי. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות ואם עבר ולא אבר ע"ז שיש בידינו לאבר ביטל עשה זו.

(ג) ר"מ שם פ"ז ה"א. (ד) ר"מ שם פ"ח ה"ט י"ד שם מ"ה. (ה) ר"מ שם י"ד שם ס"ג. (ו) ר"מ שם ה"א י"ד שם ס"ז. (ז) סמ"ג.

מצות המלך

מצוה תלז

שלא למחוק שמות הקדושים (ל"ח רנ"א)

תזהיר הקב"ה לעם קדשו שלא למחוק שם שם משמות הקדושים ולא להרוס כל דבר שבקדושה או מקום קדוש, שנאמר (דברים י"ב ד') לא תעשון כן לה' אלקיכם. משרשי המצוה כי בנשת בני ישראל אל הקודש באימה ברתת ובזיע, ומתוך כך יכניסו בלבם הפחד והיראה גדולה אל השי"ת, וכל הנותן בית שהמלך שוכן בו גדול עונו מנשוא, ומכל שכן המוחק שם המלך שבזיון גדול הוא למלך (אף שאינו עושה בזה שום דבר למלך עצמו, העושה נתכוין לרעה). וכתיב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, ובית הכנסת ובית המדרש הוא מקדש מעט והנותצו נותן ח"ו פלטרין של מלך, וכל שכן מוחק

משנה הלכות

הנאמן, מקום, וכיוצא באלו מותר למחוק. שם שלום נסתפקו בו הפוסקים. אי הוה מן הנמחקים. שלמה האמור בשיר השירים אינו נמחק. וצריך לכתוב השם כסדרן. המוחק על מנת לתקן נחלקו הראשונים ז"ל אי מותר למחוק, עיין ב"י סימן רע"ו, ותשב"ץ ח"א סי' ב', וחת"ס יו"ד סימן רס"ז, וחלק ו' סימן ח'.

נתיצת ההיכל ושאר פרטי דינים. ובכלל הלאו הנותץ

אבן מן ההיכל ומן המזבח, ומן העזרה, והשורף עצי הקדש, ואם עבר על שלשתן יחד לוקה ג'. וכתב רבינו בה"ג שאם כתב שם במקום שאינו ראוי לכתוב לא קדוש כולו גילין, וכן אם כתב על ידות הכלים, אבל אם כתב שם על

תלז) מחיקת שמות הקדושים. כל המוחק שם משמות

הקדושים שאינן נמחקים במזיד והתראה לוקה". וז' שמות שאינן נמחקים הם, יו"ד ה"א וא"ו ה"א, אדנ"י, א-ל, אלו"ה, אלקים, שד"י, צב-אות. המוחק אפילו אות אחת מהן לוקה. מחק מקצת מן האות באופן שעדיין השם קיים וכשר לקריאה אינו לוקה, מכל מקום אסור לעשות כן, והמנ"ח כתב כא"ן דכהאי גוונא ליכא איסור כלל והוא פלא.

אותיות הנטפלות לשם מאתרו כגון ד' דאלקין וס' של אלקיכם אינם נמחקים, ומכין אותו מדרוה. ש"ד משר"י נמחק, א-ל מאלקים או י-ה מהשם אינו נמחק שהוא שם בפני עצמו. שאר שבחין כגון חנון, רחום, הגדול, הגבור, והנורא,

תלז. (א) ר"מ פ"ו מהל יסודות ה"א. (ב) ר"מ שם ה"ב יו"ד סי' רע"ז ס"ט. (ג) עי' יו"ד שם ס"א ברה"ט. (ד) ר"מ שם ה"ג יו"ד שם ס"ט. (ה) ר"מ שם ה"ד יו"ד שם ס"י. (ו) ר"מ שם ה"ה. (ז) עיין יו"ד שם ס"ג ועי' גם באר"ח סי' פ"ד ס"א. (ח) ר"מ שם ה"ט. (ט) ר"מ פ"א מהל בית הבחירה ה"ז הל' יסודות פ"ו ה"ז. (י) עי' ר"מ הל' יסודות שם ה"ז יו"ד סי' רע"ז ס"ג.

שם משמות הקדושים. ואף שאי אפשר ליציר חומר לנתון ולהרום שום קדושה ח"ו, וכל שכן להפסידו, מכל מקום הזהירה התורה שלא לעשות בקדושה מה שעושיין בפומאמת. וער"ה שלא תעשו כמעשיהם, כמעשה עכו"ם, ועל ידי זה יגרום העון למקדש ליחרב כאשר גרם בעונ"ה לחורבן המקדש, וההורם ביתו של השי"ת יהרם גופו.

שבת קפ"ו מצות כ"ב שמועות ל"ה מנחות ל'. ר"מ פ"ו משה"ת פה"מ ספ"ג לאותן סי' ג', ח"ד סי' רע"ו.

מצוה תלח

להביא נדרו ברגל (מ"ע קפ"ו)

צוה הקב"ה למי שנדר או נרב קרבן לה' שיביאנו ברגל הראשון אחר נדרו, שנאמר (דברים י"ב ה') ובאת שמה והבאתם שמה, עולותיכם וזבחיכם וגו'.

משרשי המצוה שאין ראוי לאדם להתרשל ולהתעצל במה שנדר לעשות מצוה, ואם המוליד מתנה למלך בשר

משנה הלכות

ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות ועובר ומוחק דרך השחתה לוקה. (תלח) נדרי המצוה וזמנו. קיום המצוה. מי שנדר או נרב קרבן לה' או שאר דברים שאדם חייב בהן, כערכין ודמים ומעשרות ומתנות עניים, מצות עשה מן התורה שיביא הכל ברגל ראשון שפגע בו, שנאמר ובאת שמה והבאתם שמה, כלומר בעת שתבא שמה תביא כל מה שאתה חייב בו ותתן כל חוב שעליך לשם, הגיע הרגל ולא הביא ביטל מצוה עשה ז"ל. ואינו עובר עד שיעבור עליו כל הרגל, נדר באמצע הרגל אינו עובר אלא מרגל הבא, הגיע רגל הבא מקצת מן השני ומקצת מן

יריעה אפילו בטעות כתב הסמ"ג דכל היריעה קדושה ובלבד שנתכוין לשם. ואסור לחתוך מן היריעה אפילו מן הצד כיון דנתקדשה כל היריעה, ועיין מה שכתב בשו"ת משנה הלכות (ח"ב סימן י"ח-י"ט), ואסור לחתוך גליונות ס"ת שנתישנו ולדבקם על אחרת", ויש להזהיר על זה סופרי הזמן. כל כתבי קודש שכ' ישראל ופירושיהן וביאוריהן אסור לשורפן או לאבדן ביד, והמאבד מכין אותו מדרות, כתבן מין או אפיקורס ישראל אפילו ס"ת כולה שורפין אותה עם אזכרות שלה, גוי שכתב שם גונזין אותו, כתבי קודש שבלו גונזין אותם". גרם מחיקה כתבו הפוסקים דמותר".

(א) שרית ח"ס י"ד סי' תע"ט, הובא בשו"ת משנה הלכות ח"ב סי' י"ח. (ב) ר"מ שם ח"ד י"ד סי' רפ"א סי"א סי' רפ"ב סי' י'. (ג) מנ"ח ע"פ רמב"ם שם ח"ו, ועי' שו"ת משנה הלכות ח"ה סי' קכ"א (ח) ר"מ פ"ד מהל' מעשה הקבוצות ח"ג. (ז) חוסי' ר"ה ר"ה ח' ע"ב ר"ה שו"תם בתוך הרגל, ועיין מל"ט תלח. (א) ר"מ פ"ד מהל' מעשה הקבוצות ח"ג. (ב) חוסי' ר"ה ר"ה ח' ע"ב ר"ה שו"תם בתוך הרגל, ועיין מל"ט

מצות המלך

ודם או מביא לו חובו יוחר הרבה לעשות הדבר בעתו ובזמנו, כל שכן המביא חובו או מתנתו לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה. גם כי לפעמים אם לא יודרו להביא בזמנו יבא לידי שכחה או שגגה ולא ישלם הנדר ויכשל בקדש, ומלכד כי לפעמים ח"ו ימות אם יאריך זמן הבאתו ולא ישלם נדרו ויהיה בו חטא. ולא רצה הכתוב להפריחו עליו שיעלה מיד לשלם נדרו, דאז ימנע ולא ידור, אלא בעלותו לרגל מעלה עמו כל נדריו ונדבותיו. ומיהו לא נתחייב עדיין בלאו לאחר רגל אחד עד שיעברו עליו ג' רגלים, דבג' פעמים הוה חזקה וכיון דפשע כולי האי פושע הוא, אבל פעם אחת ושנים יקרה אשר לא יביא ולכן אינו אלא בעשה.

ר"ה ו' ר"ס פירד ממעשה הקרבנות, פה"ס מ"ע פ"ג, פמ"ג עשין קפ"ו.

משנה הלכות

הראשון מצטרף והוי ליה כל הרגל, עובר בעשה^ט, וכל הקרבנות שעבר שמיני עצרת לענין זה בכלל סוכות הוא עליהן רגל ראשון ואפילו עברו ג' רגלים ואינו עובר עד לאחר שם"ע^י. לא נפסלו, אלא שעובר עליהם בכל יום בבל תאחר וכשרים להקריבה וב"ד מעשין אותו עד שיקריב ברגל שפגע בו תחלה^י.

מחויב לבא לבית המקדש, היה חיגר וכיוצא בזה שפטור מלעלות אינו עובר, ונראה דאפילו אם עלה אינו עובר^י. ה"י הקרבן חולה אינו עובר^י. נשים נחלקו הפוסקים אי עוברים בלאו ועשה זה^י יורש עובר בעשה זו^י טומטום פטור^י.

באיזה קרבן עוברים. הקדיש בהמה למזבח ונפל בה מום ופדאה על בהמה אחרת, אם לא הביאה

עובר בעשה^ט, וכל הקרבנות שעבר עליהן רגל ראשון ואפילו עברו ג' רגלים לא נפסלו, אלא שעובר עליהם בכל יום בבל תאחר וכשרים להקריבה וב"ד מעשין אותו עד שיקריב ברגל שפגע בו תחלה^י.

צדקה. והמתחייב עצמו בצדקה מחויב ליתנו מיד, ואם אין עני נמצא יפרישו ויתנו לעני כשימצא, ואם נדר לעני ידוע אינו חייב עד שימצאו, נדר לגבאי צדקה במקום שנהגו שהגבאי גובה אינו עובר עד שיבקשו^י. ונוהג בזמן הבית, ולענין צדקה בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

שם, פמ"ח. (ג) פמ"ח. (ד) שם. (ה) ע"י פמ"ח מצוה תקע"ד. (ו) ע"י פמ"ח דה מחלוקת רמב"ם וראב"ד פ"א מתנהגה ה"א, וע"י שאג"א סי' ס"ו. (ז) פמ"ח ע"פ ר"מ ה"ל מעשה"ק שם ה"ד. (ח) פמ"ח. (ט) ר"מ שם. (י) שם הפ"ו. (יא) יורד סי' רנ"ו ס"ג.

מצוה תלט

שלא להעלות קרבן חוץ לעזרה (ל"ח רנ"ב)

הזהיר הקב"ה שלא להעלות שום דבר מהקרבנות חוץ לעזרה, שנאמר (דברים י"ב י"ג) השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום.

משרשי המצוה כי המקום נורם לקדושה, וזו היא תקנה למקריב ולניקרב, דהיינו הקרבן, שתרווייחו צריכין תיקון, והמעלה אותו בחוץ דוחה אותו מקדושתו ותקנתו, ומתי יהיה לו תקנה, כי אולי יצטרך להתגלגל עוד הפעם עד שיבא לתיקון השלם, והגורם זה גדול עונו מנשוא. ולפיכך חייבה התורה כרת עליה, מדה כנגד מדה, כי קרבן הנקרב במקומו בקדושה מוכן לעלות ולהדבק בשרשו ומקום מחצבתו, שהוא

משנה הלכות

תלט) נדרי החיובים. המקריב קרבן שכשר להקריב למזבח חוץ לעזרה ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה, ואם הקריב במזיד חייב כרת ובהתראה מלקות ובשוגג מביא חטאת קבועה^א. וכן השוחט חוץ לעזרה אע"פ שלא העלם חייב כרת^ב; והשוחט וגם העלה בחוץ חייב שתיים, אחת על השחיטה ואחת על ההעלאה, שחט בפנים והעלה בחוץ או שחט בחוץ והעלה בפנים חייב אחת^ג.

שחימה והעלאה הפסודות. ואינו חייב אלא על קדשים הראוין להקריב על גבי מזבח, אבל השוחט בחוץ אחד מאיסורי המזבח או מחטאות המתות הרי זה פטור^ד. מחוסר זמן בגופו, כגון ולד בהמה שלא שלמו לו ד' ימים, ותורין שלא הגיע זמנו, וכן בהמה שנשחטה אמו היום ואינו ראוי עד

חלט. א) ר"מ פ"ח מהל' מעשה הקדשות ה"ב. ב) שם ה"ג. ג) שם ה"ה. ד) שם ה"ז. ה) שם ה"ז ח'.

ו) שם ה"ט. ז) שם ה"י. ח) שם ה"י. ט) שם ה"י. י) שם ה"י. יא) שם ה"י. יב) שם ה"י.

מצות המלך

קנד

האילן אשר ממנו פורחות הנשמות, ובהעלותו חוץ נעשה כענף הנכרת מן האילן. וחייב על הקרבתו בפני עצמו לפי שהוא זמן עילויה לשורשה, ואם תעלה בחוץ נדחה אל החיצונות ומתי ישוב. (ועיין מצוה ת"מ).

זמנים פ"ג ודף י"ב ר"ס ריש כריתות, ר"ס פ"ח ספ"ה הקרבנות, ס"ח ל"ח פ"ח פ"ע פ"ד, ס"ג ל"אין ש"ב עש"ק פ"ח.

מצוה תמ

להקריב כל קרבן בבית המקדש (מ"ע קפ"ח)

צוה הקב"ה להקריב כל הקרבנות בבית המקדש ולא בחוץ לארץ, שנאמר (דברים י"ב י"ד) כי אם במקום אשר יבחר ה' באחד שבטיך שם תעלה עולותיך.

משרשי המצוה כי בית הקדוש הזה נבחר לעבודה ולקרבנות, והמקום הזה הוקדש מיום שנברא העולם, ומשם לוקח עפרו של אדם הראשון, ושם הקריב קרבן, וכן נח, האבות, כולו הקריבו שם, עד שנבנה שם בית המקדש ונתקדש יותר

משנה הלכות

חיונים מיוחדים. בהמה שגופה בפנים שהוא מטפל בהם להביא לבית הבחירה^א. לא הביא בטל עשה זו ואם הקריב בחוץ עובר גם בלאו הנתבאר לעיל^ב. ואין המעלה בחוץ חייב עד שיעלה לראש המזבח וישחט לשם השם, העלה על הסלע או על האבן פטורי^ג. מינים החייבים. ואינו חייב אלא על דבר הראוי לאישים כגון השוחט או הזורק דם או מקטיר איכרי עולה או קומץ או לבונה או קטורת, או המנסך יין שלשה לוגים או מים, כללו של דבר כל המתקבל בפנים חייב עליו בחוץ^ד. הזורק שיורי הדם או מנסך יין פחות מכשיעור וכיוצא בהן פטור כל שחסר מן השיעור^ה. המעלה בהמה כולה בחוץ חייב כאלו הקטיר האימורין בפני

חיונים מיוחדים. בהמה שגופה בפנים וצוארה בחוץ או צוארה בפנים וגופה בחוץ חייב^ו. גנב בהמה והקדיש ושחט חייב^ז. השוחט בחוץ בלילה חייב^ח. מלך בפנים והעלהו בחוץ חייב, שחט העוף בחוץ והעלהו בחוץ חייב שתיים^ט. ונוהג ככל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תמ) גרדי המצוה. כל הקרבנות כולם בין קרבנות בהמה ועוף, בין קרבנות מנחות, מצות עשה להקריב בבית הבחירה, וכן מצות עשה להיות כל אדם מטפל ומביא קרבנות בהמה שנתחייב להקריב מחוץ לבית הבחירה שנאמר קדשיך וגו', מפי השמועה למדו שמדבר בקדשי חוץ

(י) שם ה"י. (ד) שם ה"י. (טו) שם ה"י. (טז) שם ה"י. (א) ר"מ פ"ח ס"ה מעשה הקרבנות ה"א. (ב) שם ה"ב. (ג) שם פ"ח ה"א. (ד) שם ה"ב ג'. (ה) שם ה"ד. (ו) שם ה"ב. (ז) שם ה"ב. (ח) שם ה"ב. (ט) שם ה"ב.

מצות המלך

משרשי המצוה שמאחר שחלה הקדושה על הקרבן שוב לא תצא לחולין לעולם בלי פדיון, אפילו לא ראוי עוד למזבח. ובא הציווי לפדותה וליקח בהמה אחרת בדמיה שלא יפסיד המזבח במה שנפל בו מום, ויביאו קרבן אחר במקומה. ולא הניח הכתוב ברשותינו לפדותה או שלא לפדותה, לפי שחל עליו הקדושה ואפשר שיהיו נמנעים בני אדם מלאכול אותו ומחמת חסידות יחשו ליגע בהם כיון שבא מן ההקדש, צוה הקב"ה לפדות ולאכול אותו כצבי וכאיל, כלומר אכלוהו בלא פקפוק כצבי וכאייל ולא חייל עליהו שום קדושה. וזולת כי רחמיו על כל מעשיו כתיב, ואם לא יפרו אותו להקריבו אי אפשר, נמצא הולך למיתה ובמה יתוקן, ולכן יתקן על כל פנים כל מה שאפשר.

בטורת פ"ו ל"ז תפודה ד"ב, ר"מ פ"א מאיפרי מזבח, טה"ט פ"ט פ"ו, סמ"ג עשין קע"ו.

משנה הלכות

שנולד בהם מום ויצאו לחולין ויאכלו, וכן המקדיש בהמה בעלת מום למזבח אף על פי שהוא לוקה נתקדשה ותפדה^א. מתה, וולדה. נפל בה מום עובר אינה נפדית, וימתין עד שתתרפא ויקריב למזבח^ב. מתה הבהמה קודם שפדאה אסורה בהנאה, דאין פדיון אחר מתה, נשחטו שני סמנים ועדיין היא מפרכסת הרי היא כחיה לכל דבריה ומותר לפדותה קודם שתמות^ג, ודעת התוס'^ד דכיון שנשחטה כהלכתה אינה נפדית עוד. אין פודין קדשים להאכילן לכלבים, ולכן בהמה שנולד בה טריפות אין פודין אותה אלא תמות ותקבר^ה. נפדית ואח"כ מתה או נטרפה טעונה קבורה דאסור להאכילה לכלבים או

לעכו"ם. כשרה שנפדית וראויה לאכילה מותר ליתן ממנה לכלב ולעכו"ם^ו. ילדה קודם שנפדית מקריבין הולד לשם אותו הקרבן, נתעברה קודם שנפדית וילדה לאחר שנפדית הולד אסור ואינו נפדה, וכיצד יעשה סמוך לפדיון אמו מתפיס הולד לשם אותו הזבח לפי שאינו יכול להקריבו מכח אמו מפני שבא מכח קדושה דחיה^ז. דיני קדשים שנפדו. כל פסולי המוקדשין כשיפדו מותר לשוחטן בשוק של טבחים ולמוכרן, ולשקול בשרם בליטרא כשאר חולין, חוץ מבכור ומעשר מפני שמכירתן בשוק מוסיף בדמיהן, ושאר הקדשים שמביא בדמיהן בהמה אחרת מוכרן בשוק, בכור

תמא. (א) ר"מ פ"א מהל' אימורי מזבח ה"י. (ב) שם פ"ב ה"ו. (ג) שם פ"א ד"א. (ד) חולין פ"ד ע"א ר"ה בענין, ב"ק ע"ו ע"א ר"ה שחיטה שאינה ראויה. (ה) ר"מ שם פ"ב ה"י. (ו) מ"ח ע"פ התוס' ובזה ע"א ע"ב ר"ה ובטרפה, וש"ד. (ז) ר"מ שם פ"א ד"א, עיי"ש.

לפני ה' תאכלם, ולפי שממבע הרבה בני אדם בשעה שאוספין פירותיהן עושין סעודות גדולות ושמחה גדולה בסעודת מרעים, צוה הקב"ה שיקח חלק הזה ויעלהו לירושלים וישמח בו בשמחה של מצוה עם מרעים ת"ח על שלחנו.

ספי מעשר שני מכות י"ג י"ז י"ח כריתות ד' ה' ר"ם פ"ב ממעשר שני, פה"מ ל"ח קמ"א קמ"ב קמ"ג, ספי"ג לאוין ג"מ ר"ם רס"א.

מצוה תמג

אכילת מע"ש של תירוש חוץ לירושלים ((ל"ח תנ"ח)

הזהיר הקב"ה שלא לאכול מעשר שני של תירוש חוץ לירושלים, שנאמר (דברים י"ב י"ז) לא תוכל לאכול בשעריך מעשר וגו' ותירושך.

משנה הלכות

הבית מדאורייתא ובזמן הזה מחלוקת הפוסקים ככל תו"מ.

תמג) גרדי האיסור. השוטה שיעור רביעית מתירוש של מעשר שני שכבר הובא לירושלים וחזר והוציאו חייב מלקות* (ועיין לעיל מצוה קמ"ח ותמ"ב, ורוב פרטי דינים המבוארים שם נוהגין גם כאן).

מעשר או מכל הנמצא בירושלים בזה"ז. והנה הבאתי לעיל דאין

פודין מעשר שני בירושלים, וירושלים היינו העיר העתיקה, ומה שנקרא היום ירושלים אין לו דין ירושלים לענין קדושת החומה, וזה פשוט ולא באתי רק לעורר. מי שיש לו פירות בירושלים ורוצה לצאת ידי הכל יוציאם חוץ לחומת ירושלים טרם שנתמרתו בעודם בטבלם וממרת שם, ומפריש תרומה ומעשרות, ופודה המעשר שני וחזר

מוציאין אותו משם ומניחים שם עד שירקב, וכן אם עבר והוציאו משם מניחין אותן עד שירקב, ולפיכך אין מפרישין מעשר שני בירושלים בזמן הזה אלא מוציאין את הפירות בטבלן מתוך לעיר ומפרישין אותו שם ופודהו, ואם הפרישו בירושלים ירקב". ועיין בסמוך מצוה (תמ"ג) עוד אופנים ותקנות לזמן הזה. מעשר שני שנטמא פודין אותו אפילו בירושלים, היה הוא בפנים ומשאו בתוך אפילו היה אותו בקנה הואיל ולא הכניס המעשר לפנים מן החומה מותר לפדותו שם בצד החומה*. מעשר שני אפילו של דמאי, וכן פירות הנלקחין בכסף מעשר שני, אסור להוציאם מירושלים, עבר והוציאן בשוגג או במזיד יחזרו ויאכלו בירושלים, מעות מעשר שני נכנסין ויוצאין מירושלים*. ונוהג בזכרים ונקבות בכל זמן. בזמן

(ח) ר"מ שם ה"ד י"ד שם סעי' קל"ג. (ט) ר"מ שם ה"ח י"ד שם. (י) ר"מ שם ה"ט תמג. (א) ר"מ פ"ב מהל' מעשר שני ה"ה.

משרשי המצוה מה שביארנו בקודמת. והכתוב ביאר הטעם, למען תלמד ליראה את ה' אלקיך כל הימים. כי בעלותו שם לירושלים, מקום החכמה והעבודה וכל יושביה אנשי אמת יראי אלקים, גם הוא ילמוד מהם, לפי שידוע כי מטבע האדם להמשך אחר דוב בני המדינה אשר יושב ביניהם. והיות כי על פי הנדמה בעיני העם שהעבודה לה' תלוי רק ברוב תעניתים וסינופים וקיום המצות שאין בהם הנאת הגוף, ולהוציא זה מלבם באה הצווי כי אדרכה מצוה גדולה היא לאכול ולשמוח לפני ה', ורק היא בקדושה ובטהרה, וכמאמר החכם יותר קשה לאכול לה' מלהתענות לה', ובא הצווי שאם העלה מעות מעשר שני אסור להוציא לשאר צרכיו וזולת האכילה ושתייה להראות על גודל מעלת אכילה בקדושה לפני ה'.

פירוש מקומות עין מצוה (תפ"ב).

משנה הלכות

ומכניס. הדרך השני למי שאינו רוצה להוציא הפירות חוץ לירושלים להכשיר הפירות במים שיקבלו טומאה קודם שנתמרחו, ויפריש מעשר שני אפי' בירושלים ופודה, דקיי"ל פודין מעשר שני טמא בירושלים, ובדיעבד אפילו נתמרחו קודם שהוכשרו, או שהכניסו ממורתין קודם שהפריש, מותר להכשירן גם לאחר המירות בזמן הזה או להוציאן חוץ לירושלים ולהפריש שם (הגר"ש סלנט זצ"ל). שכונות ירושלים בפרברים, מן נחלת שבעה ולמערב ומחוץ לשער שכם לצפון הם ודאי חוץ לירושלים. פירוש דינים. אילן שעומד לפניו מן

החומה ונופו נוטה חוץ לחומה אין אוכלין תחת נופו מעשר שני ואין פודין מעשר שני שנכנס תחת נופו. בתים שבצר החומה שפתחיהם לפנים מן החומה וחללן לחוץ, מכנגד החומה ולפנים כלפנים, ומכנגד החומה אין אוכלין שם ואין פודין שם להחמיר, והחלונות ועובי החומה כלפנים. והנה לעיל כתבתי במקצת מעשר בפנים ומקצת בחוץ האוכל הפנים בחוץ לוקה מה"ת ולא על החיצון, ויש להסתפק בחבית יין אי אמרינן ג"כ הכי, או כיון דלח הוא ונתערב ונמצא האיסור בכל מקום וצ"ע. ונוהג הכל כמצוה הקודמת.

מצות המלך

מצוה תמד

אכילת מע"ש של יצהר חוץ מירושלים (ל"ת רנ"ה)

הזהיר הקב"ה שלא לאכול מעשר שני של יצהר (שמן) חוץ לירושלים, שנאמר (דברים י"ב י"ז) לא תוכל לאכול בשעריך מעשר וגו' ויצהריך.

משרשי המצוה מה שנתבאר במצוה הקודמת. עוד י"ל לפי מ"ש בספרי והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו, מלמד שאם כי אין לו חלק ונחלה עמך וגו' אין לו מעשר ראשון תן לו מעשר שני, אין לו מעשר שני תן לו מעשר עני, אין לו מעשר עני תן לו שלמים, אין לו שלמים תן לו צדקה. ובהיות האדם יושב בביתו ועל נחלתו אינו מרגיש בחסרון הלוי ואינו רואה כי אין לו ללוי חלק, וצוה הקב"ה לצאת לירושלים ולהיות גר זמן קצר בלי נחלה וירגיש חסרון הנחלה ללוי ויקרא לו

משנה הלכות

היוצאה באותה מדינה, ולא על מטבע שפסלתה מלכות ולא על גרוטאות כסף אף ששוה הרבה, כלל הדבר מטבע היוצאת בכל מקום*. ואין פודין בשטרות ובכסף נייר. (והגאון חת"ס ביו"ד קל"ד כתב דעל באנק נאטען של ממשלה פודין שהם גופן ממון ולא נוהגין כן).² ולכתחילה פודין על מטבע של כסף, אין לו כסף פודה על נחושת או שאר חומר כגון ניקעל או אלומניום ובלבד שתהיה המטבע שוה פרוטה. ונוהגים ליחד שתי מטבעות לפדיית מעשר שני, וכשנתמלאה הראשונה בשיעור הפרוטות שיש בה אומר כל המטבע של מע"ש הלזו מחוללת על פרוטה אחת שבמטבע השניה והמטבע ראשונה יוצאת לחולין, וכן עושה על שניה כשמתמלאה וחוזר כן חלילה כמה פעמים, ויש מהדרין שלא לפדות על מטבע אחת של כסף רק ג'

תמד) דיני המצוה. דיני המצוה של יצהר הם שוים לדיני תירוש ודגן (מצוה תמ"ב תמ"ג ע"ש) ומשם תקחם.

שיעור למשקין הנאכלין. אלא שהחינוך כתב כאן

דבר חדש ויקר, דשיעור שמן אכילתו לחייב עליו בכזית ולא ברביעית, אף דהוה משקה וקיי"ל שיעור המשקין ברביעית, אבל שמן כיון דלאכילה הוא עומד לכל בני אדם ואין שותין אותו הוה בכזית. ועלתה לן דין חדש, דאפילו משקים שאין דרך לשתותם אלא לאכלם שיעורם בכזית, ועיין (ר"מ פ"י דתרומה ומשנה נגעים פ"ב, ור"ש שם), ומכאן נראה לי דהאוכל גלידה (איזו קרים בלע"ז) מברכין ברכה אחרונה בכזית. דיני פדיון מע"ש. והנה פדיון מעשר שני הוא על מטבע

תמד. (א) ר"מ פ"ד טהל מעשר שני ה"י יור' סי' שלא סעי' קל"ת. (ב) הובא בפ"ת יור' סי' שיה ס"ק ו'.

סדר מצות היום

קפא

ויאכל מזבחנו. ועד"ה כי ירחק ממך המקום, הקב"ה נקרא מקום, וכי ירגיש אשר ריחק מנו ח"ו ע"י היותו מדור ועסוק בעבודת הארץ מופשט מקדושה יומם ולילה, וירבה ממך הדרך, ולא אמר כי ירבה הדרך אלא ממך, כלומר שלך נראה שהדרך רחוק, והכל כי יברך ה' אלקיך ונתן לך מכל ותרניש ריחוק השם ממך, אז מיד וצרת הכסף בידך וחלכת אל המקום אשר יבחר ה' ותעלה לירושלים, מיד ואכלת לפני ה' אלקיך ותשאב מקדושת המקום ושב ורפא לך.

מראה מקומות עיני מצדה (תפ"ב).

מצוה תמה

אכילת בכור תמים חוץ מירושלים (ל"ח רנ"ו)

הזהיר הקב"ה שלא לאכול בכור תמים חוץ לירושלים, שנאמר (דברים י"ב י"ז) ובכורות בקרך וצאנך.

משנה הלכות

היו מעות והוא מחלל על פירות אומר על חילול מעשר שני. ונוהג בזכרים ונקבות במקום חזמן שמעשר שני נוהג. **תמה** (החייבים. כהן שאכל בכור תמים חוץ לחומת ירושלים עובר בלאו זה, וחייב מלקות בעדות והתראה, ופסול לעדות עד שלא שב או לקה. ולשון ספרי ובכורות זה הבכור, ולא בא הכתוב אלא לזר שאכל בכור בין לפני זריקת דמים ובין לאחר זריקת

פעמים וכשמתמלאה פודה בפרוטה של נחושת ושובר המטבע הקטנה, ואם אין לו מטבע קטנה מחללו על פרי (הגר"א). ויש שהורו לפדות על חתיכת סוכר שגם זה פרי ויש חולקין. הפודה מעשר שני שלו מברך אשר קדשנו במצותיו וכו', ואומר הוא וחומשו פדוי על מטבעת הכסף, ואם פודה של חבירו אינו אומר חומשו. והברכה אם היו פירות ומחללן על מעות אומר על פדיון מע"ש, ואם

משרשי המצוה כיון שהבכור תמים קדשים הוא, וראוי להקריב למזבח, אסור לאכלו חוץ מירושלים כשאר קדשים, ואם כבר הקריבו כ"ש שהוא אסור להוציאו חוץ. והצריך הכתוב להזהיר עליו בפרטות שלא יאמר הכהן כיון דקדושת בכור באה לו מאליו (אף שמצוה להקדישו, מ"מ ממילא הוא קדוש), ומעת הובה כל בכור הוקדש בכור אדם ובהמה לה' וצוה ליתנו לכהן, והוה כשאר מתנות כהונה שנאכלין חוץ מירושלים כתרומה וזרוע ולחיים והקבת, שהם מתנות כהונה ונאכלין בכל מקום, וכן בכור בעל מום ששוחטין ואוכלין בכל מקום, הזהירה התורה דבכור זה תמים וראוי להקרבת, וקדושתו עליו ככל קדשים, ואם אכלו בשעריו כשאר חולין איה קדושתו.

מכות דף פ', ר"ט פ"א מבכורים, פה"ט פ"ת קמ"ד, סמ"ג לאוין שמ"ב

משנה הלכות

אכילת בכור ושאר מתנות כהונה. כהן האוכל בכור תמים בירושלים מקיים מ"ע ומברך אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לאכול את הבכורות^א. ונאכלין לזכרים ונקבות לשני ימים ולילה אחד^ב, ואף על פי כן אינן ניתנין אלא לזכרי כהונה שהרי לאנשי משמר הן^ג, ומקריבין חלבו ודמו ואין מקריבין אלא זכרים^ד. וכן פדין הבן לזכרי כהונה הוא שדין הבכורות כולן שוה לזכרים ולא לנקבות (רמב"ם הל' בכורים פ"א)^ה. ובחתם סופר בתשו' פלפל בשיטה אם נתן לאשה אי בנו פדיו. ולפי ענ"ד ראהו עוד מהלויים שלא פדאו במדבר רק הזכרים ולא הנקבות, והבן. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות לענין העובר, ואכלו חוץ לירושלים ובירושלים בור בזמן הבית ולא בכהן שמצוה הוא לו.

דמים שעובר בל"ת, ור"ל דגם הזר בכלל הלאו, זר שאכל מבכור בכל מקום בין בירושלים ובין חוצה לו לוקה^א. וכהן האוכל חוץ לירושלים לוקה שתיים אחת משום לאו זה, ואחת משום ובשר בשדה טריפה כמבואר בר"מ פ"י מעה"ק, ואם חזר והכניס אינו עובר עוד משום לאו זה אלא משום לאו דטריפה, כיון שיצא פעם אחת נטרפה לעולם, נמצא דזר לוקה שתיים משום טריפה ומשום לא תוכל, וכהן לוקה שתיים משום טריפה ומשום לא תוכל, והנפקא מינה רק בירושלים דכהן מצוה לאכול או לוקה אחת אם חזר ונכנס, זר בירושלים לוקה אחת, ושתיים כשיצא וחזר ונכנס, וכהן האוכל קודם זריקה נמי חייב^ב. עי' מצוה תמ"ח. ועי' מכות י"ז, רש"י שם^ג, דחוץ מהלאוין אלו עובר עוד בעשה כי אם לפני ה' אלקיך^ד.

תמה. א) ר"ט פ"א מהל' בכורות פ"ז ועי' פ"ח. ב) פ"ח. ג) ר"ה אפילו לאור זריקה. ד) פ"ח. ה) עי' ר"ט הל' תרומות פ"ז הכ"ב. ו) ר"ט הל' מעשה הקדשות פ"י ה"ה ו'. ז) ר"ט הל' בכורים פ"א ה"י. ח) ר"ט הל' בכורות פ"א ה"א ב'. ט) ה"י. י) יורד סי' שלא הובא בפ"ת יורד סי' שיה ס"ק ה'.

סדר מצות היום

קפג

מצוה תמו

שלא לאכול חטאת ואשם חוץ לעזרה (ל"ח רנ"ז)

הזהיר הקב"ה שלא לאכול חטאת ואשם חוץ לעזרה, שנאמר (דברים י"ב י"ז) לא תוכל לאכול בשעריך וכו' בקרב וצאנך. ובא הפירוש בקבלה שבחטאת ואשם הכתוב מדבר, וכן האוכל קדשים קלים חוץ לחומה.

משרשי המצוה לפי שמעלות יש בקדושה זו למעלה מזו, וכמו שאמרו במשנה כלים (פ"א מ"ו) עשר קדושות הן ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות, עיירות המוקפות חומה מקודשות ממנה, לפנים מן החומה מקודש מהם, הר הבית מקודש ממנו, עזרת ישראל מקודשת ממנה, עזרת כהנים מקודשת ממנה, בין האולם למזבח מקודש ממנה, ההיכל מקודש ממנו, קדש הקדשים מקודש מהם, והנכנס מקדושה קלה לקדושה חמורה מעון מבילה וטהרה, והיוצא מקדושה חמורה לקלה אין צריך. נמצא דמקום קדושה הקלה כסומא לחמורה עד שימכול, ולכן חטאת ואשם שהם קדשי קדשים המוציאין חוץ לעזרה טמאין ונפסלו. מלבד כי יחוד המקום לדבר גורם זהירות משנה הלכות

תמו) גרדי החיוב. כל האוכל כזית	שאר חיובים. זר שאכל בשר קדשי
מבשר קדשי	קדשים בעזרה לוקה
קדשים כגון חטאת ואשם חוץ לעזרה	משום זר לא יאכל קדש, אבל אם אכל
לוקה, והוא הדין לאוכל קדשים קלים	בשר קדשי קדשים בחוץ לוקה משום
חוץ לירושלים שהוא לוקה, שחומת	אוכל בחוץ, ולא משום זר, שאינו ראוי
ירושלים לקדשים קלים כחומת העזרה	עוד לכהן אין חזר לוקה משום זרות, וכן
לקדשי קדשים, ואחד בשר חטאת ואשם	אם אכלן בעזרה קודם זריקה לוקה
ואחד שירי המנחות לדין זה ^א .	משום אוכל קודם זריקה בלבד ולא
יצא וחזר ונכנס. בשר קדשי קדשים	משום זרות ^ב . זר שאכל כזית מחטאת
שיצא חוץ לחומת העזרה	העוף בעזרה לוקה שתים, משום זר
ובשר קדשים קלים שיצא חוץ לחומת	ומשום נבילה, שמליקה נבילה ולכהנים
ירושלים נאסר ונפסל לעולם, ואף על פי	הותרה ולא לזרים, והרי הן שני איסורין
שחזר למקומו אסור, והאוכל ממנו כזית	הבאים כאחד ^ד . שירי מנחות שיצאו לחוץ
לוקה ^ה . נכנס בשר קדשים קלים בהיכל	והחזירותו אינו חייב משום לאו דטריפה
הרי זה כשרי.	דלא נאמרה רק בבשר ולא בשאר דברים

תמו. א) ר"מ פ"א מהל' מעשה הקרבנות ה"ח. ב) שם ה"ו. ג) שם ה"ז. ד) שם ה"ח. ה) שם ה"ט.

מצות המלך

יתירה, ויכוונו דעתם לקרבן ולא יבא לידי נותר והיסח הדעת וכוונה מהענין ושלא יפסל הקרבן.

סבות י"ז, ר"ם פ"א ממעשה קרבנות, שהם ל"ת קמ"ה, פ"ג לאוין שכ"ה, וראים שצ"ה.

מצוה תמו

שלא לאכול מבשר העולה (ל"ת רנ"ח)

הזהיר הקב"ה שלא לאכול מבשר העולה, שנאמר (דברים י"ב י"ז) לא תוכל לאכול בשעריך וגו' וכל נדריך אשר תדור. ובא הפירוש המקובל נדריך זה עולה. משרשי המצוה לפי שהעולה באה על המתשבה שחשב לעשות עבירה ולא עשה מעשה בפועל ולא נהנה הגוף

משנה הלכות

מן האימורין בין לפני זריקה ובין לאחר זריקה בין כהן ובין ישראל לוקה, שהאימורין כליל למזבח ככל העולה, ונאמר במנחת כהן כליל תהיה לא תאכל, כל שהוא כליל למזבח אכילתו בל"ת ולוקין עליו בכזית, וכן האוכל כזית מבשר חטאת הנשרפת לוקה, שנאמר וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד לא תאכל באש תשרף, ועוד אחת משום כליל תהיה.

שיעורו וצידוקו. והנה הלאו הזה דאוכל מבשר העולה הוא אזהרה משום דמועל בקדשים, ולענין מעילה צריך שיהנה בשוה פרוטה, ואפילו איכא כזית וליכא שוה פרוטה אינו לוקה, אבל לאו דכליל עובר בכזית אפילו ליכא שו"פ. ועיין כ"מ פ"א ממעשה"ק ה"ג ד"ה מצאתי כתוב. והמנ"ח כאן הקשה לרמב"ם שכתב

(ועיין רמב"ם פח"י מפסולי המוקדשין ופ"א מהל' מעשה"ק). קרבנות שנפסלו ביוצא אם אכלם עובר עוד משום לאו ולא תאכל כל תועבה, וא"כ בחטאת ואשם עובר עוד בלאו דכל תועבה, ובשרי מנחות עובר אלאו דכל תועבה לבד. ונהוג איסור זה בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, ועיין חינוך כאן. תמו) גרדי האיסור והחיוב. כל האוכל כזית מבשר העולה, בין לפני זריקת דמה בין לאחר זריקת דמה, לוקה שתיים, אחת משום לא תוכל לאכול ואחת משום כליל תהיה. וחלבה ובשרה וסלתה ושמנה ויין של נסכיה חמשתן מצטרפין לכזית⁽¹⁾ (ועיין לעיל מצוה תמ"ד לענין שמן שיעורו בכזית ותבין האין יין ושמן מצטרפין לכזית, ומיושב קושית האחרונים בזה והבן). כליל תהיה לא תאכל. וכן האוכל כזית

(1) מצ"ח. (2) מצ"ח.

תמו. (א) ר"ם פ"א מהל' מעשה הקרבנות ה"א. (ב) שם ה"ב. (ג) שם ה"ג. (ד) ע"י כ"ט ומל"ט שם. (ה) מצ"ח.

ממעשה עבירה, רק מחשבת, וכל קרבן הבא על עבירה יש בה ב' ענינים, הנאת המחשבה והמעשה שהוא הנאת החומר. וכשבא לכפר לאשר חטא במחשבה יתכפר בהקמרת אימורין, שנאמר אשה ריח ניחוח לה', ועל המעשה שנהנה הגוף, יהנו הכהנים מבשר הקרבן וכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים. ולפיכך העולה שלא באה אלא על מחשבה בלא הנאת המעשה כולה אשה לה' לכפר על המחשבה ולהתם כל מחשבות רעות, ואין מבשרה לכהנים דלא בעי כפרה לגוף שלא נהנה מהעבירה. ומצותה להיות על מוקדה על המזבח כל הלילה, כי און יחשוב על משכבו כלילה לפעול ביום, ולא חש שתבקר פנקסו ולכן כל הלילה עד הבקר.

מכות י"ז, ר"ט פ"א ממעשה"ק, פה"ט ל"ח קמ"ז, פ"ג לאון שכ"א.

מצוה תמח

שלא לאכול קק"ל קודם זריקת דמים (ל"ח רנ"ט)

הזהיר הקב"ה שלא לאכול קדשים קלים קודם זריקת דמים, שנאמר (דברים י"ב י"ז) לא תוכל לאכול בשעריך וגו'

משנה הלכות

מעיקר הדין היו צריכים להיות כליל, וממילא מצטרפין, והבן כי קצרת. ונוהג בזמן הבית בזכרים ונקבות.

תמח) האיסורים. כל האוכל כזית בשר מבשר הקדשים, אפילו קדשים קלים קודם זריקת דמים כגון מבשר תודה ושלמים, וה"ה כל שאר קדשים בין קדשי קדשים ובין קדשים קלים בעדים ובהתראה לוקה, וששה דברים שבתורה שהם החלב והבשר והסלת והשמן והיין והלחם שתיתתן מצטרפין לכזית". ועי' רש"י מכות י"ז דאיכא כזה גם עשה דכתיב ודם זבחין ישפך והדר והבשר יאכל.

חלבה ובשרה וסלתה ושמנה וכו', והאיך משכחת שיין יצטרף לכזית, דלענין מעילה הצירוף לשו"פ ולענין כזית שהוא לאו דכליל אין היין מצטרף שאינו כליל רק מתנסך לשיתין, ועיין ר"ג מאה"ג מעילה ט"ו שכתב מצטרפין לכזית לענין מעילה בחורף וליחייב משום פיגול ונותר וטמא ומשום מעילה. וכתב גם כן כהרמב"ם, ונראה דס"ל דאף היין איננו כליל על האישים אלא לשיתין אזלא, מ"מ נקרא כליל לענין צירוף, דהא דאין נותנין אותו על האש הוא משום פסיק רישא שלא ירבה. עיין מהר"י קורקוס בכ"מ פט"ז ממעשה"ק הי"ד, ולעולם

ונדבותיך, ובא הפירוש המקובל למשה רבינו מסיני שבקדשים קלים לפני זריקת דמים הכתוב מדבר.

משרשי המצוה לפי שאכילת בשר הנאת הגוף, וזריקת דמים הנאת הנפש, וכפרה לנפש תחת הנפש, ואיך יעלה על הדעת להקדים הנאת הגוף להנאת הנפש. ולרמוז לתת על לבנו שראוי לנו להקדים לעולם תועלת נפשינו לתועלת גופינו בכל דבר בעולם. מלבד כי אין ראוי לאכול דבר התלוי בספק, אולי ישפוך הדם שבמזרק או יחשוב הכהן מחשבת פסול או איזה פסול אחר, ונפסל הקרבן ונמצא אכל פיגול למפרע. גם כי אפשר יאכלו כל הבשר ולא ישאר כזית קודם וזריקת הדם ולא יוכל הכהן עוד לזרוק הדם בלי בשר, מלבד כי הקדשים נתקדשו לגבוה קדושת הגוף ואסורים בהנאה, ולא פקעה מן הבשר קדושת גבוה עד שיעשו כל מעשה גבוה דומיא דמבול שאסור עד לאחר שיפרישו כל ההקדש, והבן.

מכות י"ז, ר"ט פ"א סע"ה, ס"ח ל"ח קמ"ז, סמ"ג לאוין ש"כ.

מצוה תמט

שלא לאכול בכורים קודם שהביא בעזרה (ל"ח ר"ט)

הזהיר הקב"ה שלא יאכלו הכהנים בכורים קודם שהובאו

משנה הלכות

דף ק"י בעי ר"י נפחא קומץ מהו שיתיר כנגדו בשיריים, משרי שרי או מקליש קליש, והאיבעיא הוא בהקטרת הקומץ בלבד בלא לבונה או לבונה בלא קומץ ומסיק בתיקו, א"כ אינו לוקה. ומה שהיין מצטרף לכזית אף דהוה משקה, עיין לעיל (מצוה תמ"ד). ונהג איסור זה בזמן הבית, ובזמן הזה אם עבר והקדיש בהמה היום לקדשים ואכל ממנה כזית חייב מלקות.

תמט) נדרי האיסור. כהן שאכל בכורים

במנחות. ובמל"מ חקר שלא כתב הרמב"ם דגם במנחות אם אוכל קודם הקטרת הקומץ הוי כמו זריקה בדמים, ולא כתב רק מיני דמים, ומיהו הדין אמת דכל שיש לו מתירין אם אכל קודם שקרבו מתיריו לוקין, ובזבחים זריקת דמים מתיר ובמנחות הקטרת הקומץ, ובלחם הפנים הבזיכה, ובמנחות נקרא קרב המתיר משהצית האור ברובו בקומץ, ועיין שו"ת משנה הלכות (ח"ג סימן ר"ד) ובגמרא זבחים

לעזרה, שנאמר (דברים י"ב י"ז) לא תוכל לאכול בשעריך וגו' ותרומת ירך, ובא הפירוש המקובל שהוא בכורים.

משרשי המצוה כיון דקריה רחמנא תרומה כמו שנאמר ותרומת ירך על כרחק להתמיר עליהן כתרומה, שעד שיביאם לעזרה ויקרא עליהם הפרשה הגדת, אסורה להם. ואל יקשה בעיניך דאם שהוא כתרומה האריך הכהן, שהוא מותר בתרומה עצמה, יאסר בבכורים שחקשו לתרומה, כי התרומה עצמה יש לה ג"כ זמן איסור לכהן כל זמן שהוא במכלה, כי המכל אסור לכהן משום דפתיד ביה תרומה (ועיין רש"י יבמות פ"ו ובתוספות שם) ואפילו הכי אסור לכהן, כי לא הותרה התרומה לכהן אלא לאחר הפרשה. (ובזה מיושב קושית

משנה הלכות

מקצתן בפנים ומקצתן בחוץ, זה שבפנים חייב עליו זה שבחוץ הוה חולץ לכל דבריו. אכל בשוגג משלם קרן וחומש. שאר פרטים. פירות החייבים בבכורים עיין מצוה צ"א, ודיני הפירות שחייבים בבכורים יתבאר א"ה בפרשת כי תבא אם יאריך ה' חיים. גם עוברים בעשה באכלם חוץ לירושלים דכתיב ואכלת שם. והא דאמרו אין קריאה מעכבת, דוקא אם היו ראויים לקריאה דכל הראוי לבילה אין בילה מעכבת, אבל אם אינן ראויים מעכבת. וכתב החינוך ואל תתמה איך יתחייב הכהן מלקות קודם הנחה אחר שהוא בעצמו יאכלם אחר ההנחה, שכמו כן במעשר שני שיתחייב הישראל מלקות באכלו אותו חוץ לירושלים ואע"פ שהוא בעצמו אוכלו בפנים. ובאמת כי גם בתרומה לכהן לא הותרה באכילה עד לאחר הפרשה וכמו שרמזתי לעיל.

חוץ לירושלים, שנכנסו לפנים מן החומה וחזר והוציאן, לוקה מן התורה, וכן אם אכלן בירושלים קודם הנחתן בעזרה לפני ה' לוקה מן התורה, כאלו אכלן בחוץ לפי שהן טעונין הנחה בעזרה. ומשיניחם בעזרה הותרו לכהן, ואף על פי שעדיין לא התורה עליהן, שאין הקריאה מעכבת בבכורים אלא למצוה, ואם יצאו חוץ למחיצתן וחזרו מותרין באכילה.²

דינם כתרומה. ואכילת בכורים כאכילת תרומה לכל דבריו, יתר בכורים על התרומה שהן אסורין לאונן ואם אכלן אומן מלקין אותו מרדות, וטעונין הבאת מקום, כהן טהור שאכל בכורים טמאים לוקה כשם שלוקה ישראל טהור שאכל מעשר שני טמא מה שאין כן בתרומה. וזו שאכל בכורים לאחר שנכנסו לחומת ירושלים חייב מיתה בידי שמים בכל מקום. היו

תממ. (א) ר"ט פ"ג מהל' בכורים ה"ג. (ב) שם ה"ד. (ג) שם ה"ה ו'. (ד) שם ה"א. (ה) שם ה"ב, ועיין לעיל מצוה תמ"ד. (ו) שם הל' תרומות פ"י ה"ד. (ז) מנ"ח. (ח) שם ע"פ תעמ"א מכות י"ח ע"ב.

מצות המלך

התוספות יבמות הנ"ל ע"ש). וכן הנכורים כתרומה קודם הפרשה, והבאתם לעזרה והנחתם לפני ה' וקריאת הפרשה מתירתן, והאיך יאכל הכהן והם עדיין ביד בעל ולא הגיד וענה.

מכות י"ז, ד"ם פ"ג טבכורים, פה"ם ד"ת קמ"ט, סמ"ג לאוין דס"ח

מצוה תג

שלא נעזוב את הלוי (ל"ח רס"א)

הזהיר הקב"ה שלא לעזוב חלולים, שלא נעכב מלתת להם מעשרותן, שנאמר (דברים י"ב י"ט) השמר לך פן תעזוב את הלוי.

משרשי המצוה כי הא-ל ב"ה חפץ בטוב עמו אשר בחר לו ורצה לעשותם עם סגולה חכם ונכון ורע ברך ה' אנשי אמת ואנשי שם, וילמדו לדעת ה' מקמנם ועד גדלם ויעמוד ורעם ושמם לעולם. ומן החקים המחזיקים קיום האומה להיות להם בעלי חכמה ומדע, והפריש שבט אחד כלו ולא נתן להם

משנה הלכות

שלחנו ולשמחם או יתן להם מתנות בשר עם מעשר שלהם כדי שימצאו בו צרכיהם, וכל העוזב את הלוי מלשמחו ושוהה ממנו מעשרותיו ברגלים עובר בלא תעשה^א. ועיין הגהות מהר"ם שיק (מצוה תנ"א) על מצות השם דהוה ב' לאוין השמר ופן, ובאמת כי גם בספרי מבואר כן.

קדימת לוי בוח"ו. וכתבו הסמ"ג והחינוך דמצוה זו דצריך להקדים ללוי אינה נוהגת בזמן הזה, ואין שום קדימה ללוי משאר עניי ישראל, אבל בש"ע יו"ד סימן רנ"א כתב דגם האידנא יש מעלה ללוי מישראל לענין צדקה, ובמגן אברהם אר"ח סימן ר"א הרבה להקשות דבירושלמי^ב וספרי^ג וגם רש"י על

ובחי"ט הארכתי בס"ד ליישב כזה שיטת רש"י מקושיית התוספות יבמות פ"י ע"ש ותבין. ונוהג בזמן הבית בזכרים ונקבות.

תנ) ענין המצוה. כל איש מישראל העולה לרגל מביא

שלמי חגיגה, וכשיזבח ארם שלמי חגיגה ושלמי שמחה לא יהיו אוכלים הוא ובניו ואשתו בלבד וידמה שנעשה מצוה גמורה, אלא חייב לשמח העניים והאומללים שנאמר והלוי וגו', מאכיל הכל ומשקין כפי עשרו ומי שאכל זבחי ולא שמח אלו עמו עליו נאמר זבחיהם כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו כי לחמם לנפשם, ומצוה בלוי יותר מן הכל לפי שאין לו חלק ולא נחלה ואין לו מתנות בבשר, לפיכך צריך לזמן לזמן על

(ט) פסחים ל"ה ע"א וע"ב. י) ע"א ד"ה תרומה טובלת.

תנ. א) ד"ט פ"ב מהל' תענה ה"ד. ב) סוף פסוקא ב"ב. ג) ס"ט. ד) ס"ק ד. ה) סוף הרי"ת. ו) שם.

חלק ונחלה בקרקעות ושדות כדי שיהיו פנוים מכל ופנוים
ללמוד חכמת התורה ודרכי הא-ל הישרים, והמה יורו לכל
ישראל בדרכי התורה והיראה וללכת אחר עצתם. ולפי שחכמת
המסכן בזויה, לא רצה הקב"ה שיהיו עיניהם תלויים על הצדקה
וחסר של כל אחד, כי אז לא יתכבדו בעיני הבריות ולא יהיו
דבריהם נשמעים, צוה לתת להם חלקם השלם מנת ה' עד
שבעה"ב אסור לאכול משלו קודם שהפריש שלהם, וידעו כי
הכל תלוי בהם. ובאה האזהרה שלא נעכב את שלהם, כי מתת
אלקים הוא להם.

ר"מ פ"ב מחגיגה, סו"ט רנ"ב, סמ"ג לאוין שפ"א.

מצוה תנא

מצות שחיטה (מ"ע ק"צ)

צוה הקב"ה לשחוט בהמה חיה ועוף בשחיטה ראויה כשנרצה
לאוכלם, שנאמר (דברים י"ב כ"א) וזבחת מבקרך מוצאנך
כאשר צויתך וגו'.

משרשי המצוה שצריך שחיטה ובדיקת סכין מפגם, וצריך

משנה הלכות

בתורות אחר מחייתם הנה והנה, וכל
המרחם ומבקש תועלתם ירוחם מן
השמים וחלק כחלק יאכלו עמהם לעולם
הבא^ט.

תנא) הראויים לשחוט. בהמה חיה ועוף
הטהורין אסור
לאכלן עד שישחטו ע"י ישראל היודע
הלכות שחיטה ומחזק בשורות. וקיי"ל^א
רוב מצוין אצל שחיטה מומחין הם,
לפיכך סומכין לאכול בשר ששחטו ואין
מכירין בבית השחיטה אם יפה שחטו
וגם אין מכירין השוחט. וצריך ליהרר
מלאכול בשר בכל מקום שיש ריעותא
על השוחט ובפרט בעו"ה בזמנינו שקשה
לומר על רוב מצוין אצל שחיטה

התורה כולם טובים דאין מעלה ללוי
האידינא, ע"ש. אבל הרמב"ם בהלכות
מתנות עניים כתב בפ"ח דלוי קודם אף
בזמן הזה. ובאמת כי לפי הטעם שנתנה
התורה והלוי לא תעזבו כי אין לו חלק
ונחלה בעו"ה כלנו אין לנו חלק ונחלה
וכולם שוים.

להחזיק ת"ח. וכתב עוד החנוך וממצוה
הזאת יש ללמוד לכל
מבין לסעוד ולהטיב אל כל המשתדלים
תמיד בחכמת התורה, כי הם המעמידים
דת האמת ומחזיקים האמונה, מרבים
שלום בעולם ואוהבים הבריות ושמחים
בישוב המדינה בצדק יחזו פנימו כל
הצריך חגיגה, ואין להם פנאי לשוטט

(ז) דברים י"ב י"ט. (ח) ור"ל. (ט) חזקוני. (א) תנא. א) ר"מ פ"ד מהל' שחיטה ה"ז י"ד ס"א א' ס"א.

מצות המלך

מקום השחיטה, וה' דברים המפסידים את השחיטה, כולם משום צער בעלי חיים דקיי"ל שהוא ראורייתא. ודבר ברור שאם שחט את הסמנים מיד תמות הבהמה, ובסכין פגום תצטער יותר והנסיון מעיד לזה, וכן אם יוציאו הנפש ממקום אחד. ואף שהבעלי חיים המהודות נבראו בחפצם וברצונם שישחטו לצורך האדם מששת ימי בראשית כמאמר חז"ל כל מעשה בראשית לרעתן נבראו, מכל מקום לא קבלו עליהם צער אחר שאינו מוכרח לשחיטה, וראוי להתנהג עמהם במדת הרחמים. וכל שכן שעד נח לא הותרה לאכול בשר בעלי חי, שלא למדו תורה, ומטעם זה אמור לע"ה לאכול בשר שנאמר זאת תורת בהמה והעוף, כל העוסק בתורה מותר לאכול בשר בהמה ועוף שנאמר זאת תורת, ולא מסרו עצמן אלא ע"פ התורה.

חולץ פ"א ב', ר"ס פ"א משחיטה, מהם פ"ע קפ"ו, פ"ג עש"ב, פ"ג מס' פ"י קצ"ו, י"ד פ"א א'.

משנה הלכות

מומחין, שהרבה לא למדו או ששכחו הלכות שחיטה, והזריז נשכר שלא יוכל ח"ו. הכל שוחטים ושחיטתן כשרה חוץ מחרש שוטה וקטן ויש אומרים שאין להניח נשים לשחוט וכן המנהג פשוט. ה' הלכות שחיטה. ועיקר הלכות שחיטה הן שהייה, דרסה, חלדה, הגרמה, ועיקור^ה. והמנהג להטריף בכל שהייה אפי' משהו בעלמא בעוף ובבהמה^ה. שחט סימן אחד בעוף או רובו ועדיין מפרסת ימיתנו במקל ולא בסכין. לפי שנמצא שהה בין סימן לסימן^ה. דרסה) כגון שהחזי הראש בבת אחת בלא הולכה והבאה, ואם הוליק והביא ויש בסכין כמלא הצואר חוץ לצואר

כשר^ה. חלדה) כשהסכין מכוסה בשום דבר, אפילו מצמר או מטלית, מחמירין לאסור^ה. הגרמה) שלא לשחוט משפוי כובע בקנה וכן כושט בתורבץ הושט, ואם שחט פסול (ולכתחילה ישחוט למטה מטבעת הגדולה ולמטה עד אונה ראשונה)^ה. עיקור) שנעקרו הסימנים ממקום חיבורן בלחי, ואפילו אם שחט אותם אח"כ או שפסק הסימן באמצע השחיטה או בסכין פגום^ה. נמצא הסימן שמוט ואינו יודע אם קודם או לאחר שחיטה הרי זו פסולה מספק^ה. נמצא הסכין פגום אחר שחיטה אפילו שחט אלף בהמות ולא בדק הסכין בינתיים כולם אסורים^ה.

(ב) ר"ס שם היה ירד שם פ"א ה'. (ג) ירד שם ב"ה. (ד) ר"ס פ"ג מהל' שחיטה היא ירד פ"י כ"ג פ"א. (ה) ירד שם פ"ב ב"ה. (ו) שם פ"ב ב"ה. (ז) ר"ס שם היא ירד פ"י כ"ד פ"א ב'. (ח) ר"ס שם היא ירד שם פ"ה. (ט) ר"ס שם פ"א ה"ז פ"ג ה"ב ירד פ"י כ"ה פ"א. (י) ר"ס שם היא ירד שם פ"ו. (יא) ר"ס שם היא ירד שם פ"ו ובשך שם פ"ב. (יב) ר"ס שם פ"א ה"ב ירד פ"י י"ח פ"א.

מצוה חנב

שלא לאכול אבר מן החי (ל"ח רס"ב)

הזהיר הקב"ה שלא לאכול אבר מן החי, שנאמר (דברים י"ב כ"ג) לא תאכל הנפש עם הבשר. משרשי המצוה כיון דאסור לצער בעלי חיים מדאורייתא אם כן אין לך צער ואכזריות גדול בעולם מוֹ שִׁיחֲתוֹךְ אֶבֶר או בשר בעלי חיים בעורנו חי לפניו ויאכלנו לעינינו, ואין לך מידה מגונה מוֹ, ואנחנו זרע קודש נצמנו לקבוע בנפשינו מדת הרחמים. ואף אם נחתך מאליו מכל מקום לא חלקה התורה שמא יעדים ויחתוך, ולכן נאסרה בכל אופן. ובעל צדה לדרך כתב כי מלכי אומות הקודמות היו עושים כן לעבודת אלילים, אוכלים אבר

משנה הלכות

שאר פרטים. ומותר לשחוט בימין ובשמאל ומיהו צריך כח גברא^י. והלכות שחיטה מרובים הם וצריך השוחט לחזור עליהם לכל הפחות פעם בחודש שלא לשכחם^י. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. **חנב** גרדי האימור והחיובים. החותך אבר מן החי מבהמה חיה ועוף הטהורים דוקא ואכלו עובר בלאו זה, חתך אבר מטמאה ואכלו חייב על טמאה ופטור משום אבר מן החי^י. ושיעורו בכזית בין הכל גידין ועצמות, אין בו כזית אפילו אבר שלם אינו לוקה^י. אכל כזית בשר מן החי ואבר מן החי לוקה שתיים^י. הפריד הבשר מן האבר ושינה האבר מברייתו אינו חייב רק על הבשר בכזית^י. חלקן מבחורן ובלען בזה אחר זה פטור, ואם בלען

(י) ר"מ שם פ"ב ה"ב י"ג י"ד ס"ג ס"ד. (יד) עין באר הגולה י"ד סימן א' באה"ט שם ס"ק ח'.
 חנב. (א) ר"מ פ"ה מהל' מאכלות אסורות ה"א י"ד ס"י ס"ב ס"א וס"ז שם ס"ק א'. (ב) ר"מ שם ה"ג. (ג) מצ"ח.
 (ד) ר"מ שם ה"ב. (ה) ר"מ שם ה"ד ועין לח"ט. (ו) שם ה"ה. (ז) שם. (ח) שם ה"ו י"ד שם ס"ג. (ט) ר"מ
 פ"ט מהל' מלכים ה"י. (י) שם ה"ב. (יא) חולין ל"ג ע"א ר"ה מדיח לקח שם ק"ו ע"כ ר"ה השוחט כרמה
 טמאה לעובר כוכבים, שם קכ"א ע"א ר"ה השוחט כרמה טמאה לעובר כוכבים. (יב) חולין פ"ד ע"א ר"ה בענין

מן החי מן הבהמה. וזולת כי הדם הוא הנפש ונבלע באברים והאוכל אבר מן החי אוכל חלק מהנפש, ותורה הזהירה לא תאכל הנפש עם הבשר אבל על ידי שחיטה יצא הנפש עם הדם, ואמרו רז"ל בהמה בחייה באיסור שאינה זכוחה עומדת ומי התיר אבר זה.

הולין ק"ב, ר"ס פ"ה מסאכלות אסורות, פה"ס ל"ח קפ"ב, סמ"ג לאוין קל"ו, סמ"ק סי' ר', ויר"ד סי' פ"ב.

מצוה תנג

להביא קרבנות חו"ל לביהמ"ק (מ"ע קצ"א)

צוה הקב"ה להביא קרבנות שנתחייבנו בחוץ לארץ לבית הבחירה, שנאמר (דברים י"ב כ"ו) רק קדשיך אשר יהיו לך ונדריך תשא ובאת אל המקום אשר יבחר ה'.

משנה הלכות

תנג גודי המצוה. מצות עשה להיות כל אדם מטפל ומביא קרבנות בהמה שנתחייב להקריב מחוצה לארץ לבית הבחירה, ומפי השמועה למדו שאינו מדבר אלא בקדשי חוץ לארץ שהוא מטפל בהם עד שיביאם לבית הבחירה.^א
איזה קרבן חייב לשלוח. והכ"מ תמה למה פרט הרמב"ם ז"ל קרבן בהמה ע"ש, והנה לשון החינוך מה שנתחייב נפשנו כחטאת ואשם ועולה ושלמים ואע"פ שהבהמות בחוצה לארץ, והזכיר נמי הבהמות ולא עופות.^ב אבל הסמ"ג סי' קפ"ט כתב בסתם וכן מ"ע שהקרבנות שנתחייב אדם בחו"ל והתמורות וולדות קדשים שנביאם לבית הבחירה, וכלל כל הקרבנות, ע"ש. ובגמ'

נבלה שמתה מעצמה רק בבחירה, ונחירה מתרת להם כשחיטה לישראל (מהר"ל מפראג) וי"ח. בן פקועה אין בו משום אבר החי לישראל^ג ובב"נ נחלקו האחרונים^ד ונראה דחייב. ובן נח חייב אכל שהוא בשר ונהרג עליו, ואין ב"נ נהרג על אבר מן החי דעוף לדעת הרמב"ם^ה, ועיין ב"ש יו"ד סימן ק"י שחדש דבשר עוף לא נאסר לאדם הראשון וליכא אזהרה דאך בשר בנפשו כלל על עוף, רק איסור עשה דאכול תאכל, ע"ש ובסימן קט"ו. חלב בהמה וביצה עוף דלא הוי בכלל אבר מן החי ילפינן מקראי דמותר^ו. והחתם סופר ז"ל^ז האריך הרבה לענין חלב לב"נ למה לא הוה באיסור אבמהית. ונהוג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

העמדה והערות. (ג) עי' ר"מ הל' מאכ"א פ"ה היר"ד יור' סי' י"ג ס"ב, ועי' שו"ת משנה הלכות ה"ה סי' פ"ד. (ד) עיין ע"ז, ועי' שו"ת משנה הלכות ח"ו סי' קכ"ח-קל"א. (ה) ר"מ שם. (ו) בבבז"ל דף ו' ע"ב, תולין דף פ"ד ע"א, ע"ז. (ז) יור' סי' ע' הובא בפ"ה סי' פ"ט. תנג. (א) ר"מ פ"ה מהל' מעשה הקרבנות ה"א. (ב) עי' ע"ז.

משרשי המצוה שלא תאמר אחרי שהם במקום רחוק הרבה מאד ופרחתם מרובה לא ימריחנו השם ב"ה בתבאתו אל המקדש, ומה גם בראות עינינו כי התורה חסה על ממונם של ישראל ועל מורח בני האדם במצות מעשר שני באמרה וכי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו כי ירחק ממך המקום אשר יבחר ה' אלקיך וגו' ונתתה בכסף וצרת הכסף בדרך והלכת אל המקום, שומע אני בקרבנות חוץ לארץ נמי שיש כאן ריחוק מקום הרבה ומורח גדול ולא יצטרך להביא לבית המקדש, ולכן בא הציווי שחייב להביאם ולהקדישם דוקא בבית המקדש. והרמב"ן ז"ל מען ראין זו מצוה בפני עצמה וכללה במצוה (ת"מ), עיין מה שכתבתי שם ושניהם יונקים משורש אחד.

תמורה י"ז, ר"ס פ"ח סעשה"ק, פה"מ פ"ה, סמ"ג עשין קפ"ב.

מצוה תנד

שלא להוסיף על תורה שבכתב ושבע"פ (ל"ת רס"ג)

הזהיר הקב"ה לעם קרשו שלא להוסיף בתורה שבכתב ושבע"פ שום דבר על קבלת משה רבינו מסיני, שנאמר (דברים י"ג א') לא תוסף עליו.

משנה הלכות

דרשו עוד תשא ובאת, אינו מדבר אלא בקדשי חו"ל שחייב בטפול הבאה עד שיביאם לבית הבחירה. ופשוט דיכול לשלחו ע"י שליח ולא בעי בעצמו דוקא, ומצוה בו יותר. ונוהג בזמן הבית בזכרים ונקבות.

תנד גרדי האיפור. כל המוסיף על תורת משה רבינו, הן תורה שבכתב הן תורה שבעל פה, וכגון שאומר על ארבע בתיים שבתפילין שיש לעשותם מן התורה

תמורה כ"א שנינו שכל הקדשים הם באין מחוצה לארץ חוץ מבכור והמעשר. ודרשו בספרי (ראה) יכול אף בכור ומעשר ת"ל ונודריך, קדשים שהם בנדר ונדבה, יצאו בכור ומעשר, יכול אף חטאת ואשם ת"ל וכו' ומה ראית וכו' מרבה אני חטאת שאין להם פרנסה אלא במקומם יצא בכור ומעשר שיש להם פרנסה בכל מקום. והרמב"ם בפח"י לא הזכיר מבכור ומעשר, אבל בהל' בכורות¹ כתב דאין מביאין מחו"ל וצ"ע. ובספרי

(ג) פ"א ה"ה.

משרשי המצוה מה שאמרו רז"ל כל המוסיף גורע, וכל יתר כנישול דמי. ואדון המצוות המצוה אותנו על התורה והמצוות הוא בתכלית השלמות וכל מעשיו וצויו הם שלמים וטובים, והתוספות בהן חסרון הוא. והא לך מופת מהעושה כדור עגול בתכלית העיגול וכא אחד והוסיף עליו מה שהוא וכאיזה מקום שהוא, הרי פחת העיגול והשחית תואר הכדור והציאו מכיוון העושהו שעשאו להיות דוקא עגול, ואם ירצה להחזירו לשלמותו בעל כרחך שיסור התוספת שהוסיף ואז יחזור על כוונת עושהו. וכן בתורתנו הקדושה והשלמה בכל מיני השלמה, והתוספת בה גירעון הוא. גם כי ידוע הוא ומפורסם שמי שמוסיף באחד גרע מהשני, שנופל מזה ומוסיף על זה, ואפילו מחכמות הטבע ידוע שמי שלקה בראי' יקבל פי שנים בחוש השמיעה וכן בכל חושים, והמפורסם אין צריך ראייה.

מנהגות פ"ח ר"ה כ"ח סוכה ל"א ול"ו זכאים פ' רמב"ם פ"ב מסמרים פ"ה ל"ח ש"ג ש"ד, ס"ג ל"אין
שפ"ד שפ"ח, ס"ק פ' קצ"ח, יראים פ' ל"ב, אורח פ' קב"ח.

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

רוב שיטות הם דרבנן ורק דעה יחידה וכיצא בזה דאורייתא, והם למגדר מילתא כתבו והוא איסור דאורייתא. ולפענ"ד צ"ע בזה אי שפיר דמי לעשות (כן).

הוספות המותרות. ודעת קצת ראשונים דליכא כל תוסף אלא במצות עשה כגון שמניח שני תפילין בראשו או שתי מזוזות בפתחו, אבל בלאוין ליכא כל תוסף כיון שהתורה צוותה לעשות סייגים מושמרתם את משמרתך. ודע דהתוקע בשופר בכל יום ר"ה או נוטל אתרוג מאה פעמים ביום אין זו הוספה, וכן כהן המברך כמה פעמים ביום, כי מותר לעשות מצוה כמה פעמים ביום שחייב

חמש, או שאומר שצריך מן התורה ליקח שני לולבים וב' אתרוגים*, וכן המוסיף על הציצית ואומר שצריך חמש ציציתי. וכן היושב בסוכה אחר החג', והאומר שאסור לאכול בשר עוף בחלב הוא מן התורה ואינו אלא מדרבנן, וכל כיוצא באלו הרי זה עובר בלאו זה, ואם עבר ועשה כן והתירו בו לוקה.

סינים וגדרים של חכמים. ומיהו יש כח ביד חכמים לעשות סינים וגדרים לתורה ולהוסיף לפי צורך השעה, אלא שיאמרו בפירוש שזה מצוה מדרבנן או סיג ומשמרת^ה. (ומזה צ"ע על קצת צדיקים אחרונים, אשר ברוב קנאתם לה' לפעמים בדבר שהקילו בו העולם, החמירו וכתבו על מצות דרבנן שלדעת

תגר. (א) חזקת ומצ"ח. (ב) ע"י מציא פ"י ס"ק ב'. (ג) חזקת. (ד) ר"ס פ"ב מהל' מפרים ה"ד פ'. (ה) שם.
(ו) ראב"ד שם וחזקת בשם רוב המפרשים.

מצוה תנה

לא תגרעו (ל"ת רס"ד)

הזהיר הקב"ה שלא לגרוע דבר ממה שחייבה אותנו התורה בין בכתב ובין בעל פה, שנאמר (דברים י"ג א') ולא תגרע ממנו.

מעם מצוה זו גלוי לכל הוא, כי מי הוא שיבא אחר המלך מלכי המלכים, קדמון לכל הקדמונים ואחרון לכל האחרונים, שלם בתכלית השלמות, מקור החכמה והדעת, אשר לא ישונה ולא

משנה הלכות

תנה) גרדי האיפור. כל הגורע מתורת משה רבינו בין בכתב ובין בעל פה, כגון העושה ג' פרשיות בתפילין שכך הוא המצוה מה"ת דאחי הלכתא וגרעא חדא", וכגון נתערב דם הניתן במתן ד' עם הניתן במתנה אחת ר' אליעזר אומר ינתנו במתנת ארבע ר' יהושע אומר ינתנו במתנה אחת שאם אתה נותן במתן ד' עובר בכל תוסף ועושה מעשה וכשאתה נותן במתנה אחת עובר בכל תגרע ואי אתה עושה מעשה. האומר בשר חיה מותר בחלב מה"ת, או בשר בהמה אסור חוץ מן העז, או האומר בשר העז מותר בחלב פרה, או הכבשה, או שאומר בחלב העז שאינו אמו מותר, שלא נאמר אלא על אמו, בכל אלו וכיוצא עובר משום כל תגרע.

עקירת מצוה ע"י ב"ד. וכל דבר שבא לחזק הדת כדי שלא יעברו העם על דברי תורה מכין ועונשין

בה'. מיהו כהן המוסיף ברכה מעצמו"י וכן המוסיף בתקיעות קולות שלא צותה התורה לשם מצוה ה"ז כל תוסף". ומה שאנו תוקעין כמה קולות משום תקנת ר' אבהו ליכא כל תוסף כיון דמספקינן איזה עיקר, ואחרות לא לשם מצוה הם'. ולדעת קצת פוסקים"א אם הוסיף ממין זה הרבה ליכא כל תוסף, למשל הנוטל שני לולבין או ב' אתרוגים, אלא כשמוסיף מין אחר על הד' מינים. ודעת אחרים"ב דהוה ב"ת.

שלא בזמן המצוה. בזמן המצוה עובר על ב"ת אפי' בלי כוונה אלא אם כן מתנה בפירוש שעושה שלא לשם מצוה, ושלא בזמנו בעי כוונה". נשים שפטורות ממ"ע שהזמן גרמא אין בזה משום כל תוסף אם מקיימות כיון דלא נצטוו כלל באלו המצות (וי"ח מיהו נהגו העולם להתיר) ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

(ז) מצ"ח ע"פ תוס' ר"ה דף מ"ז ע"ב ר"ה ותוקעים, ועי' מצ"א סי' קכ"ח ס"ק מ'. (ח) אריח סי' קכ"ח סכ"ז. (ט) עי' א"ר סי' תקצ"ו אות א'. (י) תוס' ר"ה שם. (יא) תוס' סוכה דף ל"א ע"ב ר"ה הואיל, ראב"ד פ"ו מהל' לולב ה"ז. (יב) ר"מ שם חנוך. (יג) מצ"ח, מצ"א סי' תרנ"א ס"ק כ"ז. (יד) עיין רש"י עירובין דף צ"ו ע"א ר"ה ולא מיוז בה חכמים, ותוס' שם ר"ה מיכל בת כוש, ור"ה דילמא סבר לה. תנה. (א) מצ"ח. (ב) חנוך ע"פ ר"ה כ"ח ע"ב. (ג) ר"מ פ"ב מהל' סמכים ה"ט. (ד) מצ"ח.

ישתנה, ובחכמתו גזר עלינו חקים ומשפטים טובים ונעימים ושלמים בתכלית השלימות. ואם מלך בשר ודם גזר לפי שעה ואין דעתו שלמה ולפעמים גזירתו לרעה, הרוצה לשנות ולגרוע מדבריו בנפשו הוא, וכ"ש מלך מלכי המלכים הקב"ה חי וקיים מלכותו לעולמי עד ותורתו שלמה לטובתינו הוא. ואפילו יבא נביא להוסיף או לגרוע מתורתנו הקדושה באמרו כי כן נצטוו מה', לא נאמין כי שקר דבר ומכחיש נכואת אדון הנביאים משה רבינו שכבר אמר שזאת התורה לא תהא מוחלפת ולא תהא תורה אחרת מאת הבורא ית"ש, אם לא לפי שעה כאלהיו בהר הכרמל ששומעין לו. ואל יקשה בעיניך ממצות דרבנן וסייגים וגדרים, כי כן צונו משה רבינו בתורתנו הקדושה ושמרתם את משמרת לעשות משמרת לתורה, ולא ח"ו לגרוע ממנה.

מראה מקומות עיין מצוה הקודמת.

משנה הלכות

שלא כדן אבל אין קובעין הדבר לדורות
לומר שהלכה כך היא, וכן אם ראו לפי
שעה לעבור על מצות עשה או לא
תעשה כדי להחזיר רבים לדת או להציל
רבים מישראל מלהכשל בדברים אחרים
וכמו שהתיר מרדכי לאסתר ללכת
לאחשורוש בשביל להציל כל ישראל,
ולפרות שבויים מבית האסורים בשבת,
וכיוצא בזה לפי מה שצריכים עושים,
כשם שהרופא תותך ידו או גולו של זה
כדי שיתיה כולו, כך בית דין מורים
בזמן מן הזמנים לפי שעה לעבור על
איזה מצוה כדי שיתקיימו כולם, וכדרך
שאמרו חכמים^ה חללו שבת אחת כדי

שישמור שבתות הרכה^א. ואם תקנו כן
לעשות לעולם אין שומעין להם אפילו
לשעה, ואפילו אם יהיה נביא ורוצה
לגרוע אין שומעין לו וחייב מיתה,
שכבר עבר על נכואת משה רבינו ע"ה
לא תהא מוחלפת^ב. ומה שאמרו
באגדה^ג בחזיר למה נקרא שמו חזיר
שתחזור להיות כשרה, אין הכוונה
שהתורה ח"ו תתחלף אלא הכוונה
שהחזיר יתחיל להיות מעלה גרה,
וממילא יהיה בכלל הבהמות הכשרים
המבוארים בתורה שסימן מעלה גרה
ומפרסת פרסה^ד. ונוהג בכל מקום
ובכל זמן בזכרים ונקבות.

(ה) שבת קמ"א ע"כ יומא פ"ה ע"כ. (ו) ר"מ שם ה"ד. (ז) ר"מ הל' יסע"ח פ"ז ה"ז. (ח) הובא באור החיים ויקרא י"א ג'. (ט) ע"י ר"מ הל' יסע"ח פ"ט ה"א ב'.

סדר מצות היום

קצו

מצוה תנו

שלא לשמוע למתנבא בשם ע"ז (ל"ת רס"ה)

הזהיר הקב"ה שלא לשמוע למתנבא בשם עבודה זרה ולא נאמין לו ולא נשאל ממנו אות ומופת, ואם נתן מעצמו לא לשמוע לו, שנאמר (דברים י"ג ד') לא תשמע אל דברי הנביא ההוא.

משרשי המצוה כי בני האדם אשר שכלם אינו בריא לבוא אל תכלית האמת האמיתי הם בטבעם לספק בדברים אשר ישמע מחבירו, וכל שכן כשיתן לו אות ומופת לפי שקריו, והיות שהטעות נמצא אצל בני אדם ותחוש התורה כי אולי מתוך הטענות המכויבות, ואריכות הדברים והויכוח עם הדובר שקרים המתנבא בשם עבודה זרה, יתפתה האדם החלוש ברעתו לדבריו. ואף כי לא יתפתה לגמרי, אולי יפקפק בלבבו אפילו רגע אחת שום סרך בכוביו ומענותיו לשעה, ואע"פ שיודע שאין תקומה לדבריו בעיקר כי האמת יורה דרכו ויעיד על דברי הנביא כי שקר בפיו, אף על פי כן חסה התורה עלינו שלא

משנה הלכות

תנו) גודרי האיסור לדעת הרמב"ם. שמתנבא במה שלא שמע, או שמתנבא מה ששמע נביא חבירו והוא אומר שלו נאמרה והוא מתנבא בו, הרי זה מיתתו בחנק שנאמר אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי אשר לא צויתי ומת הנביא הוא^א. והשומע מתנבא בע"ז צריך להזהירו במה שראוי לכל פושע ואשם^ב. בידור שקרו. והאומר נביאות מה שלא נאמרה לו אלא לחבירו, צ"ל שהעידו עליו הנביאים אחרים שלו לא נאמרה נבואה זו וממיתים אותו על דבריהם, ועיין שו"ת בית שערים למרן זקני יו"ד סי' של"א ושל"ב מה שכתב לישב קושית הפנים יפות פרשת שופטים בפסוק איכה נדע את הדבר, הלא אפשר לידע ע"י שני נביאי אמת שיעידו שהוא נביא שקר, וכתב דבלא ידיעה וראי' אין

נביא האיסור לדעת הרמב"ם. נביא המתנבא בשם עבודת כוכבים, כגון האומר אמרה לי עבודת כוכבים פלונית או כוכב פלוני שמצוה לעשות כך וכך או שלא לעשות, אפילו כיון את ההלכה לטמא את הטמא ולטהר את הטהור הרי זה נביא שקר ונתחייב מיתה, ואם התרו בו בפני שנים הרי זה מת בחנק^א. ואסור לערוך דין ותשובה עם המתנבא בשם עבודת כוכבים, ואין שואלין ממנו אות ומופת, ואם עשה מעצמו אין משגיחין עליו ואין מהרהרין בו, וכל המחשב באותות שלו שמא אמת הן עובר בלא תעשה שנאמר לא תשמע אל דברי הנביא ההוא, וכן נביא השקר אף על פי שמתנבא בשם ה' ולא הוסיף ולא גרע מן התורה אלא

תנו. א) ר"ס פ"ה מהל' עכרים ה"ז. ב) שם ה"ז. ג) סה"ט.

נעבור אפילו רגע אחת מכל ימינו בפקפוק המחשבה הרעה
ההוא ח"ו, ולכן הזהירה שלא לשמוע אל דבריו.

ר"מ פ"ה סע"ז, סה"ט ל"ח ב"ח, סמ"ג לאוין ל"ג, סמ"ק סי' כ"ז, יראים ע"ז.

מצוה תנז

שלא לאהוב את המסית (ל"ח רס"ו)

הזהיר הקב"ה שלא לאהוב את המסית, ולשנוא אותו, שנאמר
(דברים י"ג ט') ולא תאבה לו.

משרשי המצוה לפי שאמרה תורה ואהבת לרעך כמוך, אבל
לזה לא תאבה לו ולא ולא תאהבהו כי אינו ראוי
לאהבתך מפאת מעשיו התעתועים שרצה להדיחך מאת ה'
אלקיך ומתורתו הקדושה באר מים חיים לילך ולעבור אלהים

משנה הלכות

שנאמר עוזב תעוזב עמו יכול אתה עוזב
עם זה ת"ל ולא תשמע, מכלל שנאמר
ולא תעמוד על דם רעך יכול אי אתה
רשאי לעמוד על דמו של זה ת"ל ולא
תחוס עינך עליה.

לשנוא עובר כוכבים וכופר. וכתב
הסמ"ק סי' ט"ז ואסור

לאהוב שום עובר כוכבים אם הסיתו
מעולם, וכן הכופר באלקי ישראל.
ומפשטות הדברים נראה דכוונתו דאסור
לאהוב גוי, רצ"ע דהיכן מצינו לזה בלאו,
ואולי כונתו משום דכתיב לא תחנם,
וי"ל כוונתו עוד דאסור לאהוב שום
עובר כוכבים, כוונתו שום ישראל העובר
ע"ז, ור"ל כל ע"ז שעובר כיון שהסיתו
עליה אסור לאוהבו. וכן הכופר באלקי
ישראל אף שלא הסיתו אסור לאוהבו.

דברי האחרונים המצוה זו, והנה המסית
אסור לחבבו אפילו לא
הסיתו אלא בינו לבין עצמו, מכל מקום
אסור לאוהבו בשום דבר. והאחרונים

סומכין על עדות נביא וצ"ע, וע"ש
אריכות גדולה בענין נאמנות הנביא
ובאיזה דבר סמכין עליו.

דעת שאר ראשונים בגדרי האיסור.
והרמב"ן ז"ל בהשגות השיג

על הרמב"ם ז"ל וכ' דהאזהרה זו היא
שלא לקבל דבריו מלעשותו, וכן תרגם
אונקלוס לא תקבל לפתגמי נביא ההוא,
וא"כ אין האזהרה על שמיעה בלבד.
וכתב היראים מצוה ע"ז שלא לקבל
דברי הנביא השקר וכ' אע"פ שלא
תעשה כדבריו, ומשעה שקבלת דבריו
אתה עובר. ונוהג בכל מקום ובכל זמן
בזכרים ונקבות. ואין לוקין עליו לפי
שאין בו מעשה.

תנז) גדרי האיסור. המסית נפש
מישראל בין

איש ובין אשה בין גדול ובין קטן אסור
למוסת לאהוב את המסית. ודרשו בספרי
מכלל שנאמר ואהבת לרעך כמוך יכול
אתה אוהב לזה ת"ל לא תאבה, מכלל

סדר מצות היום

קצת

אחרים ולאבדך ונפשך מארץ החיים, והרי הוא בכלל הרוצח וגרע ממנו, וכמו שאמרו רבותינו ז"ל גדול המחטאיו יותר מההורגו. ואם תראה לו אהבה ופנים שוחקות, ואפילו אתה לא תשמע לו פן יראה רעך אהבתך אליו וישפוט בלבו שלולא שצדק אתו לא היה אוהב לו וילך וישמע לו, והיה כך חטא. ואם לא תאבה לו לא יהיה כך חטא. ואמר לא תאבה, לא תהיה כאב לו, לא תכנס עמו בטענות ולא תרחם עליו, שאם אתה מצילו ולא יקבל עונשו בעולם הזה אתה מענישו לעולם הבא, ומוטב שיקבל עונשו על ידי ב"ד של מטה.

מנהגין כ"ט ד"ג מ"ו מ"ז מ"ח מ"ט פ"ה פ"ז פ"ח פ"ט פ"י פ"יא פ"יב פ"יג פ"יד פ"טו פ"טז פ"יז פ"יח פ"יט פ"כ פ"כא פ"כב פ"כג פ"כד פ"כה פ"כז פ"כח פ"כט פ"ל פ"מ פ"נ פ"ס פ"י פ"יב פ"יג פ"יד פ"טו פ"טז פ"יז פ"יח פ"יט פ"כ פ"כא פ"כב פ"כג פ"כד פ"כה פ"כז פ"כח פ"כט פ"ל פ"מ פ"נ פ"ס פ"י פ"יב פ"יג פ"יד פ"טו פ"טז פ"יז פ"יח פ"יט פ"כ פ"כא פ"כב פ"כג פ"כד פ"כה פ"כז פ"כח פ"כט פ"ל פ"מ פ"נ פ"ס

מצוה תנח

שתהיה שנאת המסית קבוע בלבינו (ל"ה רס"ו)

הזהיר הקב"ה שלא לעזוב שנאה מהמסית, שנאמר (דברים י"ג ט') ולא תשמע אליו, כלומר לא נשמע אליו להעביר נסידתו ונקמתו מן הלב.

משנה הלכות

תנח) נדרי האיסור. מצוה על המוסת לשנוא את המסית בשנאה אמיתית, והזהירה התורה בלאו שלא להעביר אותה השנאה מלבו ואפילו יבקש סליחתו לא ישמע לו, וישמור נטירה ונקימה בלבו ולא יעזוב לו בשום עור. ביאור הספרי "יכול אתה עזוב לוח". וכן אמרו ז"ל. מכלל שנאמר בישראל עזוב תעזוב עמו, ותרגם אונקלוס משבק תשבק מה בלבך עלוהי, יכול אתה עזוב לוח המסית ג"כ ת"ל ולא תשמע אליך. ורש"י ז"ל פי' עזיבה זו לשון עזרה, וא"כ שמענין שלא לעזור לו במעשה ושלא לעזוב השנאה מלבו. ואף פריקה דאיכא צער בעלי חיים אסור

הקשו לספרי שכתב לפי שנאמר ואהבת לרעך כמוך לזה לא תאהבוהו, דמאיזה טעם צריכים לשללו וגם כי הרי הוא רשע גמור ויצא מכלל ואהבת, וי"ל לפי מה שביאר הבעל התניא דאפילו ברשעים צריך לשנוא רק חלק הרשע שבו אבל חלק הטוב שבו צריך לאהוב, ובא הציווי על המסית לאסור שום אהבה לו. ובזה יש להבין קצת מה שהוסיף הסמ"ק וכן הכופר באלקי ישראל, דזה נמי אסור לאהבו דאין בו עוד נקודה טובה בכלל מאחר שכפר ח"ו. ונהוג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. והעובר ואוהב את המסית עובר בלאו ואינו לוקה עליו כיון שאין בו מעשה.

משרשי המצוה מה שכתבנו במצוה (תנ"ו) ובמדה שאדם מודד מודדין לו להשיב לו גמולו בראשו לאשר חשב להחריב העולם. הוא רצה להטיל איבה ושנאה בין ישראל לאבינו שבשמים לפיכך ישנאוהו בני אדם. וכן מצינו בנחש הקדמוני, הוא אמר אהרוג את אדם ואשא את חוה, עכשיו איבה אשית בינך ובין האשה בין זרעך ובין זרעה, במדה שמרד מדרו לו. וכן מצינו וכן מצינו בסוטה, היא נתנה עיניה באחרים ולשנאות את בעלה, ועבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו. ואם יבקש ממך רחמים לא תשמע אליו, ורחמי רשעים אכזרי, כלומר אם תרצה לרחם את הרשעים התאכזר עליו כדי שלא יהא נענש בעולם הבא, דומיא דעכן שאמר לו יהושע היום הזה אתה עכור ואין אתה עכור לעולם הבא.

פראה מקוסות עיין מצוה (תנ"ז).

משנה הלכות

להביאו לב"ד ואפילו שיש לו עדים ובזמן הב"ד. ואני מסופק במסית שהביאוהו לב"ד ומצאו לו זכות ופטרותו, והמוסת יודע בעצמו שטעו, וברור לו שהסית אותו, אי מצוה לשנאתו, או דילמא כיון שהב"ד פטרותו ודאי המוסת טעה בדמיונו כיון שלפי הגדת העדים פטרותו ואסור לשנאתו, והראשון נראה.

מי מוזהר. ובמנ"ח נסתפק עוד אי מצוה על כל ישראל לשנאתו או רק על המוסת, ולענ"ד פשוט דאם יש עדים וא"א להורגו דמצוה על כל ישראל לשנאתו, ואי ליכא עדים ודאי דלאחרים אסור לשנאתו, ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

לו ועובר בלאו ומיהו אינו לוקה אף דעושה מעשה אבל מ"מ הו"ל לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד. בזמן שיש בית דין. וכתב רש"ל דנראה דמיירי בשאין לו עדים שיוכל להמיתו בב"ד או בזמן הזה דלא דנין דיני נפשות, וכוונתו דאלו בזמן שדנים דיני נפשות ויש לו עליו עדים הרי ב"ד ממיתין אותו, אלא דבאמת גם בזמן שיש ב"ד דנין ויש עליו עדים נמי אפשר שהמצוה לשנאתו כל זמן שלא דנהו. ואולי כוונת הרש"ל שאם יש ב"ד קודם שדנהו אין לשנאתו דלמא יזכהו ב"ד, ואם לאחר שדנהו וסקלוהו וכל המומתים מתודאים א"כ אין לשנאתו, אלא דאפ"ה אכתי איכא למימר באופן שברח מפני הב"ד או שלא עלתה בידם

מצוה תנט

שלא להציל המסית מסכנה (ל"ה רס"ח)

הזהיר הקב"ה שלא יציל המוסת למסית כשיראהו בסכנת מות, שנאמר (דברים י"ג ט') ולא תחוס עינך עליו.

מושרשי המצוה מה שאמרו רז"ל מכלל שנאמר לא תעמוד על דם רעך יכול אי אתה עומד על דמו של זה, ת"ל

ולא תחוס עינך עליו כדי שיראו אכזריות ברחמנים וינקום נקמת יוצר כל יתברך ממנו. ואמר הכתוב לא תחוס עינך, ולא

אמר סתם לא תחוס עליו, לפי שלפעמים יאמר המוסת אולי אני מועה בדבריו ועיני המעני ומה לי ליכנס בספק רציחה,

מומב אעלים עיני ממנו כי הקב"ה ישלם לי עין תחת עין, הזהירה התורה עליו לא תחוס עינך עליו והזהירך להסתכל בעין

משנה הלכות

דיני עדות. ובשור"ת רע"א סי' רי"א הקשה איך משכחא ניסת

ע"י קרוב, הרי הוא הניסת יפסול העדים מטעם נמצא מהם אחד קרוב או פסול,

ותי' כיון שמכמינים העדים מבחוץ שאין המסית והניסת רואים אותם הוי כשתי

עדויות שאין מקצתן רואין אלו את אלו ואינם פוסלים אהדדי, ולכן נקטה תורה

כי יסיתך אחיך בסתר וע"י הכמנה יראו העדים, לכן צריכין להיות מבחוץ שנים.

ובמסית לא בעינן עדות שאתה יכול להזמה".

עכו"ם. ונחלקו האחרונים אי עכו"ם המסית לישראל או ישראל

המסית לנכרי אי יש להם דין מסית, דעת המג"ח דמסית הוי רק שמסית ישראל

לישראל, ובס' חסד למשיחא על מגילת רות ומהר"ם שי"ק או"ח נראה דאפילו

עכו"ם הוה מסית אם הסית לישראל. ונהוג בכ"מ ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תנט) נדרי האיסור. קיום המצוה. המוסת שראה

למסית שהוא בעת צרה ובסכנת מות אסור להצילו בין בידים ובין בגרמא ככל

אופן שהוא, אלא יניחנו וימות ברשעו, ואם הצילו עובר בלאו דלא תחוס ואינו

לוקה עליו".

בן לאב. ומצוה זו אפילו בן שראה אביו שהסיתו בסכנה אסור להצילו.

מלקות. ובמשנ"ח כתב דאינו לוקה משום דאם היו עדים שהסית

א"כ בר קטלא הוא ויכול לומר שהצילו כדי להביאו לכ"ד ולדונו, ומצוה לדונו

ע"פ משפט בכ"ד, ובאין עדים אין לוקין ע"פ עצמו". הסית שנים, המוסתים עצמם

הם עדיו, אבל המוסת עם עד אחד שהכמין לו אינן מצטרפין, בדריני נפשות

בעינן שהעדים יראו זה את זה בשעת מעשה, ועיין בקצות החושן לדו"ז בסי' פ"א אות י"ג.

תנ"א. (א) ר"מ פ"ה מהל' עבדים ה"ד חנוך. (ב) עי' ר"מ הל' ממרים פ"ה ה"ד. (ג) הובא במצ"ת. (ד) ועי' מצ"ת מצוה חס"ב. (ה) עי' גם שור"ת רע"א סי' רי"ב. (ו) מצוה חס"ב.

מצות המלך

השכל והדעת ולשמוע באוזן, שני חושים העקריים שהם העין לראות והאוזן לשמוע, וכאשר שניהם יסכימו בעדות לא נשאר שום ספק. וזכור שבמעמד הר סיני כל העם רואים את הקולות.

מראה מקורות עיי' ספדה (תנ"י)

מצוה תס

שלא ללמד זכות על המסית (ל"ח רס"ט)

הזהיר הקב"ה שלא ללמד המוסת זכות על המסית ואפילו יודע לו זכות, שנאמר (דברים י"ג ט') לא תחמול עליו. משרשי המצוה שאסור ללמד עליהם זכות, כדי לבערם מן העולם ולא יחטאו עוד עם קודש לפנות אחרי אלהים אחרים ומטמאים הקדושה, כי הוא ית"ש משפיע נבואתו לנביאיו הקדושים ע"י כלים נכבדים לחבת ישראל ולהדריכם בדרכי התורה וללמדם דרך ה' ולהשיבם בתשובה שלמה, והוא ברשעתו טמא הכלים ואין לו תקנה אלא לשבר. ולכן לא תחמול עליו לומר אולי יעשה תשובה ויעשה מצות רבות ויגיניו עליו, לא תבסה עליו שיאמרו שאת שותף עמו. ודע כי גרע הוא מן העכו"ם כי בקש להדיחך מלפני ה', והקב"ה ברוב רחמיו

משנה הלכות

תס) גרדי איסור. אסור למוסת ללמד זכות על המסית אע"פ שידע לו זכות ואם למד עליו זכות עובר בלאו זה^א. ומיהו נראה שאם למד עליו זכות וראו ב"ד שיש ממש בדבריו אע"פ שעבר בלאו מכל מקום פוטרינן אותו.
כמה ספיקות בדיני איסור זה. ויש להסתפק כשהכמין לו עדים ואומר לו אמור לי ביחוד והוא אומר לו והלה אומר לו האין נניח את אלקינו שבשמים ונעבוד עבודת כוכבים, וקיי"ל אם חזר בו מוטב ואם אמר כך הוא חובתנו וכך יפה לנו העדים

ששומעין מבחוץ מביאין אותו לב"ד וסוקלין אותו כבגמ' סנהדרין ס"ז, ותיכף אחר ששמעו העדים בתוך כדי דבור מיד חזר בו ומתחרט ובוכה לפניו, והעדים לאחר ששמעו דברי המסית מיד הלכו להם לב"ד ולא שמעו החזרה, או שהחזרה בלחש דבר שלא שמעו העדים, אם כהאי גונא מותר למסית ללמד עליו זכות ולומר כך וכך שמעתי ממנו ואינו חייב מיתה. והספק אי אמרינן כיון דחזר בו לאו מסית הוא ומותר ללמד עליו זכות או דלמא אסור ללמד עליו זכות. ואף דבע"ז לא אמרינן תוך כדי דבור כדבור, אבל במסית שאינו עובר יכול

תס. א) ר"מ פרק ה' טהל' עכ"מ הל' ד'. ב) מ"ח.

חשב לבלתי ידח ממנו נדח, ואם לא תבקר המומאה מן העולם ידח אחרים ויוסיף בחטאו. ודמו דחאי גברא סומק טפי, כי זה חמא והחטיא את הרבים ואין זכות באה על ידו, ואין מספיקין לו לעשות תשובה לעולם, ולכן לא תחמול עליו.

טראה מקומות מצדה (תנ"י).

מצוה תסא

שלא יחרוש מללמד חובה על המסית (ל"ח ע"ד)

הזהיר הקב"ה שלא יחריש המוסת וישתוק מללמד חובה אם ידע על המסית, שנאמר (דברים י"ג ט') ולא תכסה עליו.

משנה הלכות

עביר וחזרה מעליותא היא ולכך בעי מימרא ליה האיך נניח ע"ש. ולפי תי' זה נראה דכיון דמועיל תשובה יכול ללמד עליו זכות ג"כ, וצ"ע. ונהג כמצוה הקודמת.

תסא גרדי האיסור. קיום המצוה. המוסת היודע

חובה על המסית חייב ללמד עליו חובה ואם שתק ולא למד חוב עובר בלאו זה^א, ואין לוקין עליו כיון דאין בו מעשה^ב. ואפילו למ"ד לאו שאין בו מעשה לוקין עליו הכא אינו לוקה דיכול לומר לא ידעתי, ואפילו באו עדים שידע יכול לומר שכחתי.

דיני בית דין הדין מסית. ולא דוקא המוסת אלא הוא הדין הב"ד,

דמסית מחזירין לחובה ולא לזכות (עיין ר"מ פ"א מסנהדרין^ג). ומכל מקום קודם שנגמר דינו לחובה ודאי דצריכים ב"ד לעיין בדינו שיצא לאור באמת ככל דיני נפשות בבדיקת עדים אם אומרים אמת, אלא שאין מהפכין בזכותו. ובתוספתא

לחזור בו. גם צ"ע אי נאמן הוא לפני ב"ד באמרו שחזר בו כדי דבור נגד העדים שהכמין והם לא שמעו החזרה והוא טוען שבלחש אמר לו שחזר. עוד יש להסתפק אם הביא המוסת עדים על אחד העדים או על שניהם שהם פסולין להעיד, וממילא ניצל המוסת אי היה בכלל מלמד זכות, או דילמא כיון דידע שהם פסולי עדות מצוה עליו להגיד פסלם לב"ד שלא יוכשלו ב"ד לדון בעדים פסולים. דוראי גם במסית בעינן עדות כשרה שהסית, אך אחר שנתברר שהוא מסית אין טוענין לו להצילו, ועיין ביד רמ"ה. ואם תשאל מ"ש הכא דבעי למימר איך נניח ומ"ש היכא דאמר לשנים ולא צריכי למימר האיך נניח אלא מביאין לב"ד וסוקלין אותו מיד וכו', ותי' גבי אמר לשנים כיון דאי אמר ליה האיך נניח הדר ביה, איכא למימר דמחמת כיעתותיהו הדר ביה ולא מידי הוא, אבל לגבי אחד כיון דלא חזי לסהרותא כי הדר ביה ודאי תשובה הוא

תסא. א) ר"מ פ"ה טהל ע"כס ה"ד. ב) מנ"ה. ג) ה"ה.

מצות המלך

משרשי המצוה מה שנתבאר במצוה הקודמת. עוד נראה שלא יאמר המוסת בלבו הן ידי לא פעלה און, וככפי לא שפכתי דם, איש לא הרגתי לפצעי וילד לחבורתי ומה לי לרמו של זה, אם בר מות הוא מן השמים ימיתוהו וידי אל יהי בו. רמה לי לדחוק ולהעניש מי שמניחין אותו מן השמים, ועל דרך שאמרו בנמ' (ע"ז דף ב') בהאי מינא שהיה מצער ליה לריב"ל דסבר למלטייה כי ממא האי שעתא נמנם אמר שמע מינה לאו אורח ארעא למיעבד הכי ורחמיו על כל מעשיו כתיב, וכתיב גם ענוש לצדיק לא טוב (ועיין תוספות שם כי לא היה לו לדחוק בידי שמים להענישו). הוזירה התורה שלא ישתוק אלא חייב ללמד עליו חובה כל מה שיודע ולהמיתו בידי אדם. וכתב החינוך ומרוב אזהרות על המסית יש להבין שמצוה עלינו לשנא הרשעים בשאר עבירות אחד ראותינו שהשחיתו מעשיהם עד שאין תקנה בהם לשוב בשום פעם, ועליהם אמר דוד הלא משנאיך ד' אשנא וגו'.

טראה מקומות עיין מצוה (תנ"י).

משנה הלכות

לעשות תשובה ועי' ביאור סהמ"צ לרס"ג ח"א עשין י"א י"ב דף ק"ו. ולאחר מיתה אסור לקללו, שכל המומתין בב"ד מתורדין ומתכפרין והקללה תדבק בנפשו לאחר מיתה, ולפיכך חמור קללה מהכאה באב והבן. דיני העדים. ובמשנ"ח כתב דאם המוסת היה העד בב"ד כגון שהסית שנים והן הן עדיו דאסורים ללמד עליו חובה, דקיי"ל דעד לא יענה לא לזכות ולא לחובה, ויעברו על לאו דלא תחמול בשב ואל תעשה ולא יעברו על לא יענה בקום ועשה'. ולפענ"ד כיון דהתורה צוהו כפי' ללמד חובה לא עבר על לאו דלא יענה. ונסתפקו האחרונים אי עד נעשה דיין במסית. ונהג ככל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

סנהדרין פ"ג ה"ג בדיני נפשות פותחין לזכות ואין פותחין לחובה חוץ מן המסית וריב"ק אומר אף המדיח. ואין טוענין למסית ומושיבין בדינו וזן וסריס ומי שאין לו בנים אף שפסולין בשאר דיני נפשות כדי שלא ירחמו עליו, שהאכזריות על אלו שמטמאין ומטעין את העם אחרי הבליהם רחמים הוא בעולם שנאמר למען ישוב ה' מחרון אפו ונתן לך רחמים".

באב שהסית. ובכל התורה אין הבן נעשה שליח לאב להלקותו ולקללו חוץ ממסית ומדיח (ועי' רא"ש פ' הנחנקין). והטעם דבאביו רשע אינו נעשה שליח שמא עשה תשובה ומחוייב לכבדו, אבל במסית הולכין לחובה, ועוד דאין מספיקין בידו

סדר מצות היום

מצוה תסב

שלא להסית אחד מישראל (ל"ה רע"א)

הזהיר הקב"ה שלא להסית שום נפש מישראל לעבוד ע"ז, שנאמר (דברים י"ג י"ב) ולא יוסיפו לעשות כדבר הרע הזה בקרבך.

שורש מצוה זו גלוי לכל רואי שמש כי אין לך רעה גדולה מזו להדית נפשות מישראל אחרי עבודה זרה, וגדול המחמיו יוטר מההורגו, וחמאתו כחמאת ירבעם בן נבט שחמא והחמא את הרבים וחמא הרבים תלוי בו, ואין מספיקין בידו לעשות תשובה, ולכן מיתתו בסקילה. והזהירה תורה על זה שלא ישעון המסית הרי דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין ולא היה לו לשמוע, כי אין מוענין למסית שנאמר בנחש הקדמוני ששאל הקב"ה לאדם המן העץ אשר ציויתך לבלתי אכול ממנו אכלת, ויאמר האדם האשה אשר נתת עמדי היא

משנה הלכות

(תסב) גררי האיסור. המסית אחד מישראל בין שהוא איש ובין שהוא אשה, אף על פי שלא עבד המסית ולא המוסת ע"ז, אלא מפני שהורוהו לעבוד בין שהיה המסית הדיוט שבהדיוטות ובין שהיה גדול שבגדולים ואפילו נביא, ובין שהיה המוסת איש או אשה מיתתו בסקילה*. המסית רוב אנשי עיר הרי זה מדיח ואינו נקרא מסית ומיתתו בסקילה, המסית שהסית בין בלשון רבים ובין יחיד, כיצד האומר לחבירו אעבוד ע"ז, אלך ואעבוד, נלך ונעבוד, אובחך אלך ואובחך נלך ונובחך, וכיצד בזה חייב*. אמר לעבוד ע"ז שאין עבודתה כעבודה פלונית וגם אינה מד' עבודות שהקרבן ניתן בהם נראה דפטור דלא הוי אלא כמשטה, ואם

נתכוין לשם ע"ז ממש חייב דהעובד כל דבר לשם ע"ז חייב. דיני עדות. הסית לבי' עיין (מצוה תנ"ט) דהן הן עדיי*. ודוקא שלא היו קרובים זה לזה דאם לא כן פסולין להעיד. מסית אינו צריך התראה*. אמר לאחד ואין כאן עדים יאמר יש לי עוד חבר רוצה בזה, ואם אינו רוצה לומר בפני שנים מצוה להכמין לו עדים ומעמידין במקום שיראו המסית והוא לא יראה אותם וישמעו דבריו, אומר לו אמור לי ביחוד והוא אומר, והמסית משיבו האיך נניח את אלקינו ונעבוד את העצים והאבנים, אם חזר בו או שתק פטור, ואם אמר כך הוא חובתינו וכו' מכיין אותו לבי' דוסקלין אותו*. ומצוה ביד המוסת להרגו*.

תמב. א) ר"מ פ"ה מהל' עכ"מ ח"א. ב) שם ה"ב. ג) שם. ד) שם ה"ג הל' מנהגין פ"א ה"ה. ה) הל' עכ"מ שם. ו) שם ה"ד.

מצות המלך

נתנה לי מן העץ ואכל, ויאמר אלקים לאשה וגו' הנחש השיאני ואכל, ויאמר ה' אלקים לנחש כי עשית זאת ארור אתה מכל הבהמה וגו', והיה לו להשיב דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין אלא דאין מוענין למסית ודמו בראשו. וכתב הרמב"ן ז"ל ומכאן למדין עונש למחטיאי אדם בדבר.

מראה מקומות עיי' מצוה (תנ"ז).

מצוה תסג

דרישה וחקירה (מ"ע קצ"ב)

צוה הקב"ה לחקור בעדות ולדרוש אותם היטב כפי יכולתינו כדי לעמוד על אמיתת העדות, שנאמר (דברים י"ג ט"ו) ודרשת וחקרת ושאלת היטב והנה אמת נכון הדבר. משרשי המצוה דעת לנכון נקל להבין כי הוא עיקר ויסוד גדול לבא אל האמת, ועל ידי הדרישה וחקירה לשני עדים הרחוקים זה מזה יתברר אמיתת הענין ונמצא שאינו מחייב הוכאי ומוכח החייב והורג נפש נקי, וזה ששינו הוי מתונים

משנה הלכות

הסית על עצמו ועל אחרים. הסית לעצמו שיעבדוהו אחרים, אם עבדוהו נסקל הוא והן שהרי עבדוהו לשם ע"ז והסכים עמהם, ואע"פ שקבלו ממנו ואמרו הן, אינו נסקל לא הוא ולא הן עד שיעבדו, אבל אם הסית על אחרים וקבלו אף שלא עבדו חייבים הוא והן בסקילה.¹ כללים. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות וכל העובר על זה בין הדיוט או חכם ונביא והסית נפש מ ישראל חייב סקילה.² וכשממיתים למסית מכריזין בכל מקומות בישראל פלוני נהרג על שהסית אדם מ ישראל ואין ממתינין לו עד יו"ט אלא מכריזין וממיתין אותו מיד.³

תסג) איזה עדות חייב בדרישה וחקירה. כל עדות הן עדי דיני ממונות והן דיני נפשות צריכים דרישה וחקירה מן התורה, ותקנו חכמינו ז"ל בדיני ממונות שאין צריכין דרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני הלוקין.⁴ (ובספרי שו"ת משנה הלכות (ח"ג סי' נ"א) כתבתי בדרישה וחקירה הוא כדי שתתקיים הזמה, וממילא במקום שאין צריכין להיות עדות שאתה יכול להזימה לא צריך דו"ח, שוב ראיתי שכן כתב בתומים סי' ל' בדעת הרמב"ם דעדי קה"ח לא צריכין הזמה, ע"ש, ולפי זה בעידי המסית לא בעי דו"ח דלא בעי עדות שאילה.)

(1) שם ה"ה. (ח) שם ה"א. (ט) ר"מ הל' מנחות פ"ג ה"ח נמ"ח. (תסג. א) ר"מ פ"ג מהל' עדות ה"א.

ברין. עוד יש תועלת גדולה בדרישה וחקירה כדי שנוכל להזים העדים הללו אם יבואו אחרים ויעידו שעמהם היו באותו זמן, ולכן חוקרין באיזה זמן ובאיזה מקום ובאיזה שמיטה ובאיזה שנה שבשמיטה, ובאיזה יום מששת ימי השבוע נעשה המעשה, ואם לא היינו יודעין לכל זה מפיהם אם יבואו אחרים ויזימום על הריגה יאמרו הם בזמן אחר הרגו, ולכן צותה התורה לחקור ולדרוש ולעמוד על כל פרטי ענינים שנוכל להזימם, ויהיה עוד תועלת בזה שכשידעו זה לא ימצאו עדי שקר כי יחושו לנפשותם פן יביא הרוצח עדים אחרים ויזימם ויקיימו בהם כאשר זמם ומשפטי ה' צדקו יחדיו.

מנהדיק פ"ד, ר"פ פ"א מעדות, פ"ה פ"ב ק"מ, פ"ג ע"ש ק"פ, ח"ט פ"ד.

משנה הלכות

מהות החקירות הדרישות והבדיקות ובשבע חקירות בודקים העדים ואלו הן, באיזה שמיטה מז' שמיטות, באיזה שנה מהשמיטה, באיזה חדש משנה, בכמה ימים בחדש, באיזה יום בשבוע, ובכמה שעות ביום, ובאיזה מקום, ואפילו אמר היום נעשה המעשה שואלין ובודקין אותו בכל אלו. וחורץ מז' החקירות שואלים אותו איזה עבירה עבר, ובאיזה מלאכה, כגון מי שחילל שבת או עבד ע"ז, האיך עשה המלאכה, ואיזה מאכל אכל וכיוצא בזה וכל זה בכלל חקירות הן. עוד מרבים הב"ד לבדוק העדים בענינים אחרים כגון במלבושי הנהרג או ההורג, באיזה מלבושים היה לבוש, ועפר הארץ שנהרג עליה איזה מראה היה לה לבן או אדום, ומעשה בריב"ז שהיה בודק בעוקצי תאנים ושבתוהו, וכל המרבה בבדיקות הרי זה משובח.

פרטי דינים. ובודקים כל עד בפני עצמו, ואם השוו עדותן נושאין ונותנין בדיון. הכחישו עצמן בחקירות או בדרישות בטלה עדותן. ובדיני ממונות הודאות והלואות ומתנות ומכירות תקנו חכמים לקבל עדות בלא דרישה וחקירה, אלא שכיון שכיוונו שניהם בשווי הכסף עדותן קיימת. וא"ת האיך עקר חכמים דו"ת מן התורה בשביל שלא תנועל דלת, לא קשיא והטעם משום דהפקר בית דין היה הפקר, וגם כי בשב ואל תעשה. ומיהו אם ראה הדיין אפילו בד"מ שהדין מרומה צריך לעשות דרישה וחקירה, ואם הכחישו זה את זה בחקירות או בדרישות עדותן בטלה. (ועיי' קצה"ת סי' ל"ו על קושיית פנ"י למה תקנו זמן בגיטין הא בעינן דו"ת). היו מאה עדים ובאו להעיד כולם בבת אחת והיה אחד מכחיש בחקירות או בדרישות עדות כולם בטלה. דיני קנסות

(ב) שם פ"א ה"ד. (ג) שם ה"ו. (ד) שם פ"ג ה"ג. (ה) ר"מ שם ה"א ח"ט פ"ד ל' ס"א. (ו) ר"מ שם ה"ב ח"ט שם. (ז) ס"ק ב'. (ח) ר"מ שם פ"ב ה"ג ח"ט שם ס"ב מ"ח.

מצות המלך

מצוה תסד

שריפת עיר הנדחת (מ"ע קצ"ג)

צוה הקב"ה לשרוף עיר הנדחת ואת כל אשר בה ולהרוג יושביה, שנאמר (דברים י"ג י"ז) ושרפת באש את העיר ואת כל שללה כליל לה' אלקיך.

משרשי המצוה לפי שאנשים החמאים האלה בנפשותם אשר הסכימו ברכים כולם הסכמה רעה ורבה כזאת לעבוד עבודה זרה, ולא נשאר להם בכל המקום שום לחלוחית קדושה אלא כולם כפרו במצות השם ובמציאותו ית"ש ואמרו לא הוא, ועזבו מעשה אבותיהם אשר בזכותם ירשנו את הארץ ותפשו מעשה הכנענים אשר ישבו בה מלפנים ונשמדו ממנה בשביל מעשים כאלו, ראוי למחות גם זכרם כמוהם, ודין אחד להם.

משנה הלכות

העיר ניצול, נמצאו רובן עובדין ע"ז מעלין אותן לכ"ד הגדול וגומרין שם דינם והורגין כל אלו שעבדו בסיף, ומכין את כל נפש אדם אשר בה לפי חרב טף ונשים אם הודחה כולה, נמצאו העובדים רובה מכים הטף של עובדים לפי חרב, בין שהודחה כולה או רובה מקבצין כל שללה אל תוך רחבה והורגין כל נפש חיה ובהמה אשר בה ושוורפין כל שללה עם העיר באש חו מצות עשה^א.

פרמי דיני נכסי העיר. נכסי הצדיקים שנשארו בעיר נשרפין בכלל

שללה, הואיל וישבו בה ממונן אבדי. שיירא העוברין ממקום למקום ועבדו ע"ז עמהם, אם שהתה שם שלושים יום נהרגין בסיף וממונם אבד, ואם לאו הן בסקילה וממונם ליורשיהם^ב. נכסי עיר אחרת שהיו מופקדין בתוכה יחזרו לבעליהן, ונכסי הרשעים שהיו מופקדים במדינה אחרת אם נקבצו עמה ישרף, ואם לאו תנתן ליורשיהם^ג. בהמה חציה

צריכין דרישה וחקירה^ד. ונוהג בכל מקום ובכל זמן לענין ממון ובזמן שדנין דיני נפשות לכל דבר.

תסד) גירי המצוה. קיום המצוה. עיר בישראל שהסכימו

כולם ויצאו מדת ה' לעבוד עכו"ם וראויה לעשות עיר הנדחת בית דין הגדול שבירושלים שולחין ודורשין וחוקרין בדבר עד שידעו ראייה ברורה שהודחה כל העיר או רובה וחזר לע"ז, אם אמת הדבר שולחין להם שני תלמידי חכמים להזהירם ולהחזירם לעבודת ה', חזרו ועשו תשובה מוטב ומניחין אותם ואם יעמדו במרדן ובאולתן בית דין מצווין לכל ישראל לעלות עליהן לצבא והן צרין עליהן ועורכין עמהן מלחמה עד שתבקע העיר, כשתבקע העיר מיד מרבין להם בתי דינין ודנים אותם, וכל מי שראו עליו שני עדים שעבד ע"ז אחר שהתירו אותו מפרישין אותו, נמצאו כל העובדים מיעוט העיר סוקלין אותן ושאר

(ט) שם פ"ג ה"ב. (תסד. א) ד"ט פ"ד ט"ל ע"ב ח"ו. (ב) שם ה"ז. (ג) שם ה"ט. (ד) שם ה"י.

ואינם ראויים לנחלת הארץ הקדושה, והארץ לא ראויה להם שלא נתנה אלא לזרע אבות הקדושים הממשיכים לשמור על קדושתם. ולכן החמיר הכתוב כל החומרות האלו האמורות כי הכל נעבד מהם, וע"ז ומשמשיה אמורין בהנאה ואין כליון חרוץ יותר מן השרפה. וארו"ל כל העושה דין בעיר הנדחת כאילו הקריב עולה כליל שנאמר כליל לה' אלקיך, ומסלק חרון אף מישראל.

מנהגין קדמא, ר"מ פ"ד מע"ק פה"מ מ"ע קפ"ו ל"ח כ"ג כ"דף ספ"ג ע"ש מ"ו לאוין כ"ד כ"ח, וראים פ"ד פ"ח

מצוה תסה

שלא לבנות עיר הנדחת (ל"ח ער"ב)

הזהיר הקב"ה שלא לבנות עיר הנדחת לעולם, שנאמר (דברים י"ג י"ז) והיתה תל עולם לא תבנה עוד.

משרשי המצוה למחות ולעקור שם עבודה זרה מישראל וישמעו אחרים ויראו ולא ייזדון עוד, שכל העובר עליו ישתומם מדיניו של הקב"ה האמיתיים ויוסרו הרשעים ולא יוסיפו לעשות כדבר הרע הזה. וזה שאמרו והיתה תל עולם, שהתל הכל פונים אליו ושואלין עליו. וגם להיות לאות ולמופת

משנה הלכות

לעיר הנדחת וחציה לעיר אחרת נשרפת, עיסה חציה לזה וחציה לזה חולקין ושורפין האסור^ה. אילנות ופירות המחוכרין עליהן מותרין וכן שער הראש שבה מותרין ונותנין ליורשים, הקדשות שבתוכה ימותו וקדשי בדק הבית יפדו ואח"כ ישרפו. כתבי קודש יגנוזו^ה. (ועיין שו"ת בית שערים יו"ד סי' רכ"א). ונוהג בזמן שישראל על אדמתן ומצוה על הבית דין בזמן שיש בידן לעשות דין ברשעים.	(תסה) איסור בנייתה. עיר הנדחת שהודחה (עיין מצוה תס"ד) אינה נבנית לעולם, וכל הבונה אותה או מקצתה עובר בלאו ולוקה^ה. ומותר לעשותה גנות ופרדסים^ה. הבונה בית אחד, במנ"ח פשיטא ליה דאינו עובר, ולפענ"ד פשוט דעובר שהרי מקצתה הוא, ועיין ברית משה (מצ' כ"ה). עוד נסתפק במנ"ח. בפדיון פטר חמור כיון דאסור בהנאה אי חל עליו איסור עיר הנדחת, ולפענ"ד גם בזה כיון
---	--

(ה) שם ה"א. (ו) שם ה"ב. (ז) שם ה"ג.

תסה. (א) סה"מ להר"מ מצוה כ"א מנחל מאש סי' נ"א. (ב) ר"מ פ"ד מהל' עכרים ה"ח. (ג) מצוה תס"ד.

מצות המלך

לכל באי עולם כי משפטי ה' צדקו יחריו, ויורו כולם על שאבד שבעה אומות שהיו שם מלפנים בראותם כי ארץ הקדושה אינה סובלת שומאת יושביה, וכמו שהזכירה התורה ולא תקיא הארץ אתכם כאשר קאה את הגוי, ומשפט אחד לכל עושי רשעה. ועד"ה כי הרבה המקום גורם, ואם הרבו לחטוא במקום ההוא עד שנעשה עיר הנדחת אין לבנותו ולהתישב שם עוד כיון שיושביה עובדי עבודה זרה המשיכו אותו הכח עליהם מאותה שעה שדרו בה, וירשו אותה בכחות השומאה שהתישבו בה, וכל המשיג גבול חבריו יורד עמו לחייו ויגרום למטאות הנאים אחריהם, ולכן מותר לעשותה גנות ופרדסים.

מראה סקמות עיין מצוה (תפ"ד).

משנה הלכות

דיש היתר לאיסורו, עיין בכורות י"א, ממילא הוה שלו וחל עליו. וגם בשאר איסורי הנאה שיש להם בעלים חל איסור, עבר ובנה עיר הנדחת מצוה להרסה, ועיין מנ"ח פרטי המצוה. **ערים שאינן נעשין עיר הנדחת.** ואין עושין ירושלים עיר הנדחת, ולא אחד מערי מקלט^ה, והראב"ד. ס"ל דעושין ערי מקלט, ובספרי מפורש כרמב"ם דגם ערי מקלט אין עושין עיר הנדחת, (האחרונים). ולפענ"ד אין זה קושיא להראב"ד, דספרי לשיטתי אזיל דירושלי' נתחלקה לשבטים, ודרשו פרט לירושלים שלא נתנה לבית דירה אלא למלון אורחים תדיר, עיין עמק הנציב א"כ מהאי טעמא נפטרו גם ערי מקלט שניתנו לאורחים כירושלים, אבל בגמ' ב"ק^י. פליג אספרי וכ' הטעם לפטור ירושלים משום שלא נתחלקה לשבטים, וגם הרמב"ם מביא טעם זה משום שלא נתחלקה, נמצא פליג אספרי, וא"כ צדקו דברי הראב"ד לשיטתו. אין עושין עה"נ

בספר שלא יכנסו עכו"ם ויחריבו את הארץ, ואין עושין שלש עירות נדחות זו לצד זו^ה. ואין עושין עד שיהיו המדיחים שנים או יותר, אבל במדיח אחד לא, ושיהיו המדיחים אנשים, ושיהיו מתוך העיר ושיהיו מאותו שבט וידיחו יושבי עירם ועד שידיו רובה ויהיו המודחים ממאה עד רוב השבט, הודח רובו של שבט דנים אותם כיחידים, ואינו נעשה נדחת אלא כשהיא עיר ולא כפר או כרך, פחות ממאה כפר ורובו של שבט כרך^ט.

כלא נתקיימו דיני עיר הנדחת. עיר הנדחת שהוזמו עדיה כל המחזיק בנכסיה זכה בהם, שכל אחד כבר הפקיר ממונו משעה שנגמר דינו, ומותר ליהנות בו שהרי החמל. לא נתקיימו בה כל תנאיה מתרין ומעידין בכל אחד אפילו היו רוב העיר או כולה, וסוקלין אותן כיחידים וממונם ליורשיהם^א. ונוהג בזמן הבית בארץ ישראל.

(ד) כאן. (ה) שם ח"ד. (ו) שם. (ז) פ"ב ע"ב. (ח) שם ח"ד. (ט) שם ח"ב. (י) שם ח"ה. (יא) שם ח"ה

מצוה תסו

ולא ידבק בידך (ל"ח ע"ג)

הזהיר הקב"ה שלא ליהנות ולקחת דבר מממון עיר הנדחת, שנאמר (דברים י"ג י"ח) ולא ידבק בידך מאומה מן החרם.

משרשי המצוה כדי למחות ולעקור שם עבודה זרה של ישראל מן העולם שאין לה בטול עולמית, והני רשעים שהיו אדוקים בעבודה זרה בנפשם אולי גם עברו לממוןם ונאסר בהנאה. ואמר מאומה, כי הנאה חולי המתדבק ביד, וכשתדבק בידים תתפשט בכל הגוף ר"ל. וזהו חר"ם, שנכנס ברמ"ח אברים ומי יוכל להוציאו משם. ועד"ה למה היה ממוןם אבד ואפילו

משנה הלכות

מעשר שני וכסף מעשר שני וכתבי קודש יגנוזי.

דין מעשר שני. והא דמעשר שני נגזר משום דאסור בהנאה אך אין שורפין מפני הכבוד, והלח"מ תמה להרמב"ם דלמ"ד מעשר שני ממון גבוה הוא אינו נאסר בכלל שללה, ולמ"ד ממון הדיוט דוקא בירושלים אבל בגבולין לד"ה ממון גבוה, והר"מ' פוסק דממון גבוה א"כ לא הוי שללה, וי"ל כיון דמחויב לחללו על כסף והרי יוצא לחולין א"כ חל עליו איסור, וצ"ע.

שאר פרטים. ובירושלמי בעי בנכסין של בהמה חיה ועוף מהו, ועוף שהוא טס למעלה מ"י מהו, דאפשר מחוסר צדה ובנכסין שהם חפורין בקרקע ואנן בעינן תקבוץ אי נאסרו בהנאה. ולעיל הבאתי דנכסי צדיקים שבעיר נשרפים ומבואר בגמ" דמלבושים של צדיקים אינם נאסרים. והברית משה

תסו) נכסים האסורים בהנאה. נכסי עיר הנדחת אסורים

בהנאה ומצותן בשרפה כמבואר במצוות הקודמות, והנהנה מהן ככל שהוא לוקה*. בהמה של עיר הנדחת שנשחטה אסרה בהנאה כשור הנסקל שנשחט, שער הראש בין איש ובין אשה מותר בהנאה, ופאה נכרית הרי הוא ככל שללה ואסור*. פירות המחוכרין וכן האילנות מותרין בהנאה, קדשי מזבח שבתוכה ימותו משום זבח רשעים תועבה, ושל צדיקים שבתוכה יקריבו דלא הוה זבח רשעים*. הבכור והמעשר, תמימים ימותו, וכונסין אותן בכיפה וימותו, ובעלי מומין ישרפו כיון דנאכלין לבעלים הוי בכלל בהמתה*. התרומות שבתוכה אם הגיעו ליד כהן יקריבו מפני שהן נכסיו, ואם הם עדיין ביד ישראל ינתנו לכהן של עיר אחרת מפני שהן נכסי שמים, וקדושתן קדושת הגוף.

תסו. א) ר"מ פ"ד מהל' עוב"ם ה"ו ז. ב) שם ה"ב. ג) שם ה"ג. ד) מ"ח מצוה תס"ד. ה) ר"מ שם ה"ד וע"י מ"ח בשם רש"י. ו) ר"מ שם ה"ז. ז) ה"ל בנכוס פ"ו ה"ד. ח) פתודין ק"ב ע"א, הובא בנפ"ח.

מצות המלך

ממון צדיקים אשר בתוך העיר נשרפת, מה שאין כן בשאר עובדי עבירה, כי על ידי תאות ממון שהיה להם וכסף וזהב הרבו ורם לבבם שכתו ה', ועל דרך שכתוב שמנת עבית כשית וימוש וגו', ולכן כל ממונם נשרף ונאכזר ואסור בהנאה. הם הלכו אחר הנאת גופם ותאותם ולכן לא יהנו מממונם.

מראה מקומות עין מצדה (תס"ד).

מצוה תסז

לא תתגודדו (ל"ת רע"ד)

הזהיר הקדוש ברוך הוא לעם קדשו שלא לשרוט בשום מקום שכנוף על מת או לשם עבודה זרה, שנאמר (דברים י"ד א') לא תתגודדו, ובפרשת קדושים (ויקרא י"ט כ"ח) ושרט משנה הלכות

התורה שנאכזה ולא על המת וכמעשה דר"ע דהאיסור אינו אלא על המת, ולא על הבית שנפל או על הספינה הטורפת בים, וכן מותר על התורה. ולכתחילה אין לשרוט גם על שאר אבלות זולת שאסור לחבול בעצמו, ובש"ע יו"ד הביא הרמ"א דברי ב"י דמותר לשרוט על צער אחר ומשמע אפילו לכתחילה, אמנם הב"ח אוסר¹, וכן החינוך כאן אוסר ויש להחמיר².

שריטות שונות. השורט ה' שריטות על מת אחד והותרה על כל אחת לוקה על כולם. וי"א³ דאפילו בהתראה אחת לוקה ה'. שרט שריטה אחת על ה' מתים לוקה חמש דחייב על כל נפש⁴. השורט בבשר חבירו והיה חבירו מסייע שניהם לוקין, היה אחד שוגג ואחד מזיד המזיד חייב והשוגג

נסתפק אי מותר ליהנות שלא כדרך הנאתו ותלאו ב' תירוצי תוס' פסחים, ולענ"ד לדעת הרש"ל שבועות כ"ג דכל שאיסורו בכל שהוא אסור אפילו שלא כדרך הנאתו א"כ הכ"נ אסור. ומיהו לשון הרמב"ם והסמ"ג שלא ליהנות משמע סתם כדרך הנאתו. ונוהג בזכרים ונקבות בכל מקום בזמן שיש דין עיר הנדחת.

תסז) גירי האיסור. השורט ועושה חבורה בגופו אפילו כל שהוא על המת, בין ביד ובין בכלי, עבר בלאו, ובעדים והתראה לוקה⁵. ולא זה עובר על כל המתים בין קרובים ובין רחוקים⁶, ונראה דאפילו על מת עכו"ם. היה מכה עצמו על בשרו בידו בלי שריטה יש מתירין ויש אוסרין וכן עיקר⁷, ומיהו מותר להכות עצמו על

תסז. א) ר"מ פ"ב מהל' עכרים ה"ב י"ג יו"ד סי' ק"פ ס"ה. ב) מצ"ל. ג) יו"ד שם ס"ו. ד) מנהרין ס"ח ע"א. ה) תוספות יבמות דף י"ג ע"א ר"ה דאמר רחמנא, ר"מ שם ס"ו. ו) ר"מ הל' חובל פ"ה ה"א תר"מ סי' ת"כ מ"א. ז) ס"ו. ח) הובא בש"ך שם ס"ק פ'. ט) מצ"ל. י) ר"מ פ"ב מהל' עכרים ה"ב. יא) עין מצ"ל. יב) ר"מ שם.

לנפש לא תתנו, ובפרשת אמור (ויקרא כ"א ה') ובבשרם לא ישרטו שרשית, והכל לאו אחד הוא.

מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה הַיּוֹת כִּי בָצַלְם אֱלֹקִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם, וּבְצַלֵּם
דְּמוּת תְּכֵנִיתוֹ יִסְדּוּ, וְאִיךְ יִקְלָקֵל אָדָם וַיַּעֲשֶׂה פָגֶם
בְּצוּרָה שֶׁצֶדֶק הַקֶּב"ה בְּצִלְמוֹ, כִּי הִנוּנֵעַ בּוֹ כְּנוּנֵעַ בְּצוּרַת הַמֶּלֶךְ.
וּנִמְנָעוּ מִן הַגִּידִידָה עַל הַמֵּת בִּיחּוּד כִּי לֹא יֵאוּת לְעַם הַנִּבְחָר
בְּעָלֵי חֲכָמוֹת הַתּוֹרָה הִיקָרָה לְהַצְמִיעַ דְּבָרֵי מִמַּעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים בְּהָאֵל
רַק עַל הַעֲנִין שֶׁצִּיּוּנֵהוּ בְּהָאֵל לְהַצְמִיעַ בּוֹ, וְלֹא יוֹתֵר. אֲבָל הַמִּשְׁחָת
גּוֹפּוֹ וּמִקְלָקֵל עֲצָמוֹ וּבִשְׂרֹו כְּשׁוֹמֵה לֹא דֶרֶךְ חֲכָמִים וְאִנְשֵׁי בִינָה
הוּא, רַק מַעֲשֵׂה הַמּוֹן הַנָּשִׁים הַפְּחוּתוֹת וְחִסְרֵי הַדַּעַת שֶׁלֹא הִבִּינוּ
דְּבָרֵי מִמַּעֲשֵׂה ה' וְנִפְלְאוֹתָיו. וְכַתֵּב הַרְמַבֵּן ז"ל דִּמְכָאן סִמָּךְ
לְדַבְרֵי רז"ל שֶׁאִסּוּר לְהִתְאַבֵּל עַל הַמֵּת יוֹתֵר מֵדָאִי. וְהוֹצִיא
הַכְּתוּב בְּלִשׁוֹן לֹא תִתְגַּדְּדוּ כִּי כָל יִשְׂרָאֵל הֵם אֲנוּדָה אַחַת
וּבְשֵׁתִתְגַּדְּדוּ הוֹתֵרָה הָאֲנוּדָה, וְלֹא תַעֲשׂוּ אֲנוּדוֹת אֲנוּדוֹת לְחִלּוֹק
אֱלֹהִים עַל אֱלֹהִים.

מבנות כ' כ"א יבמות י"ג ר"ם פ"ב מע"ה, סה"מ לית ס"ה, ספ"ג לארין ס"ב, ספ"ק סי' ע"ד ע"ה, ויד
מ' ק"פ ספ"א סי' תצ"ג.

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

המנהג ולנהוג כישראל תכירו במה שאינו נוגע להלכה ולהרבות השלום מלהחזיק במנהג ולהחזיק במחלוקת ח"ו שהוא איסור דאורייתא, וגדול השלום וה' שמו שלום יברך את עמו ישראל בשלום. ובמנהג כתב מהר"ם מרוטענבורג אותיות גהנם, ולפעמים מחמת המנהג נופל לגיהנם של מחלוקת קורח ועדתו, ומיהו ח"ו לבטל מנהג ישראל אפילו אחד ואפילו נראה לו בלי מקור כלל, כי מנהג ישראל תורה הוא, כלומר כל מה שהנהיגו בה ישראל זה בעצמו תורה. והאזהב שלום יתברך בשלום אכ"ר. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

פטור". ובכלל הלאו השורט עצמו לע"ז חייב שכן היה מנהגם, ואינו חייב לעכו"ם אלא בכלי ולא ביד, ומיירי דאין דרך עבודתה בכך דאלי"כ חייב סקילה".

אזהרה על שינוי מנהגים. ועוד נכלל בלאו זה שלא יהו שני בתי דינין בעיר אחת זה נוהג מנהג זה וזה נוהג במנהג אחר^י ו"א שאין איסור זה אלא כתבורה אחת שחולקים קצתן על קצתן, אבל בשני בתי דינין בעיר אחת חולקין זה על זה והן שוין בחכמה שרי ועיני מג"א (א"ח סי' תצ"ג סק"ו באיכות). והזהירה התורה בזה שלא יבאו בני ישראל למחלוקות ומוטב לבטל

מצוה תסח

לא תשימו קרחה בין עיניכם (ל"ת ער"ה)

הזהיר הקב"ה שלא לעשות קרחה בקראש על המתים, שנאמר (דברים י"ד א') ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת. משרשי המצוה כי הענין קרחה מורה על חסרון אמונה בתחיית המתים ובהשראת הנפש שהוא יסוד גדול באמונת ה', כי מראה שכמו הקורח הזה אינו מעלה שער לעולם כן המת הזה לא ישוב לעולם ח"ו. ונמצא כפר בתחיית המתים. וכן היה מנהג עובדי עבודה זרה, ולא כאלה חלק יעקב אשר גזעו מחליף לעת התחיה יפרח אף יצריח. ואמר בין עיניכם, כי שם מקום הנחת תפילין של ראש ששם השכינה שורה בד' פרשיות שהם

משנה הלכות

מת זה וחצי גריס על מת אחר חייב דעל כל פנים קרח על מת הוא. בחזון וצומח. ומפשטות הפוסקים נראה דכל שחלש שער או נשא סם ונשאר קרח אף שהשערות חוזרים וגדלים לאחר זמן, אבל מדברי רש"י מכות" וריב"ן שפירשו נשא סם פ' שמשי את השער והסך ממנו אינו צומח שיער בגופו, משמע לכאורה דדוקא באופן שאינו צומח עוד, ועיין ב"ק פ"ו ע"א דמבואר שם להדיא נשא סם היינו שאינו חוזר וצומח לעולם, דאם לא כן אין פירוש שם לדברים. והמנ"ח פשיטא ליה דכל קרחה לא הוה אלא שנקרח שאינו יכול לגדל עוד שערות, ואי לא לא הוה קרחה. ובאמת כי הדבר צריך תלמוד, דפשוט שהתולש שערות מראשו חזרות וגדלות, גם מלשון הש"ע"י שכתב סתם, סם וקרחה, ועיין

תסח) גרדי הלאו. אדם מישראל, אחד כהן ואחד ישראל, אחד איש ואחד אשה, הקורח ראשו בכל מקום שהוא על המת והתרו בו חייב מלקות, קרח חמש קריחות זה אחר זה בה' התראות לוקה חמש^א, והקורח חמש קריחות על חמש מתים אינו לוקה אלא אחת, דאין לו רבוי בש"ס ללקות חמש כמו בשריטה^ב. הקורח חייב בין בידו ובין בסם ובין בכלי^ג. שיעור קרחה לרמב"ם^ד כגריס ולהרא"ש^ה בב' שערות^ו ובשערה אחת לכולי עלמא אינו לוקה אבל אסור מה"ת ככל חצי שיעור^ז. קרח כחצי גריס וחזר וקרח כחצי גריס אפילו לזמן מרובה מצטרף^ח, ואם עבר יו"כ בינתים תלוי אי יו"כ מכפר אחצי שיעור, וכבר הבאתי כמה פעמים מגמ' כריתות^ט ומה שכתב המל"מ^י. קרח חצי גריס על

תסח. א) ד"מ פ"ב מהל' ענינים המ' ירד ס' ק"פ ס"ט י"ב. ב) מנ"ח ירד שם ס"י. ג) ד"מ פ"ק שם ירד שם ס"ט. ד) שם. ה) מכות פ"ז ס' א' ב'. ו) ירד ס' ק"פ ס"ט. ז) מנ"ח ירד שם בשם יא. ח) מנ"ח. ט) דף י"ח ע"ב. י) הל' שגנות פ"ז הל' יא. יא) כ' ע"ב. יב) שם ס"ט.

ר' חיות המרכבה, והקורח הוה כקרקפתא דלא מנח תפילין דהוה פושע ישראל בגופו. ובמדרש לא תשימו קרחה בכם, כשם שעשה קרח שחלק את ישראל ועשאן אגודות אגודות ועשה קרחה בישראל שנבלעו כמה מאות בני אדם, והפידוש בין עיניכן בין הדיינים שהם נקראים עינים שנאמר ואם מעיני העדה נעשתה.

מכות ב' קדושן ליה, ר"מ פ"ב מע"ז, סה"מ ל"ח קע"א ספ"ג, לארין ס"ג, ספ"ק ס"י ס"ג.

מצוה תסט

שלא לאכול פסולי המוקדשין (ל"ח רע"ו)

הזהיר הקב"ה שלא לאכול פסולי המוקדשין, שנאמר (דברים י"ד ג') לא תאכל כל תועבה, ובא הפידוש המקובל שבפסולי המוקדשים הכתוב מדבר.

משנה הלכות

או עוף שנפסל בין שנפסלו במחשבה פסולה כגון שחשב עליהם לאכול חרץ לזמנו או חרץ למקומו, בשעת הקרבה, או שהסית דעתו או שחשב לשם קרבן אחר, ובין שנפסלו במעשה כגון שהקריבם בפסול או שעשה בהם מום בקרבן באופן שאסור עוד להקריבו וכיוצא בזה, או שאירע בו פסול מעצמו, האוכל ממנו כזית לאחר שנשחטו במזיד ובהתראה לוקה^א. ופיגול ונותר שחייב כרת על הפיגול נתוסף בו לאו זה ולא תאכלו כל תועבה. כל שפסולו מספק אין לוקין עליו^ב.

אזהרה על מאכלים אסורים. ובכלל הלאו דכל תועבה כללו כל מאכלות אסורות, ודרשינן לא תאכל כל תועבה כל שתעבתי לך הרי הוא בכל תאכל, ומכל מקום לא הוה לאו שבכללות לענין פסולי המוקדשין כיון

לכוש שיש ליזהר הנשים העומדין על המתים שלא יתלשו שעריהן, משמע פשוט דהלאו אפילו כשחזר וגדל, וצ"ע. שאר פרטים. עוד כתב המנ"ח עיין תוס' מכות דה' קרחות בכת אחת חייב ה' היינו בקצת הפסק בין כל קרחה דאל"ה הו"ל חד קרחה והדברים ברורים ע"כ, ולפענ"ד לא דק בזה דאפשר, דהטביל חמש אצבעות בסם והניח בחמשה מקומות בראשו בכת אחת ולוקה חמש (עיין סמ"ג מצוה ס"ג). ואינו חייב על שער הזקן, מיהו הר"ן מכות כתב תולש שער ראשו או זקנו על מת וצ"ע, ואולי יש לדחוק במקום החבור שער ראש וזקן. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות דהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה (ירושלמי הביאה הסמ"ג). תסט) גרדי עיקר הלאו. כל זבח בהמה

תסט. א) ר"מ פ"ח מהל' פסולי המוקדשין הל"ג ד'. ב) שם הל"ה.

מצות המלך

משרשי המצוה לקבוע בלבנו מעלת ההקדש וחשיבותו, שאפילו אחר שנפסל עובר בלאו על אכילתו אחר שחל עליו שם שמים, וכל שכן קדשים שלא נפסלו ששורה עליו רוח ה'. ומתוך כך יתעורר רוחינו ויהמו רעיונינו וירך לבבינו ויתחדש בנו רוח נכון בבואינו להתקדש לפני מלכי המלכים הקב"ה, בראותינו שעל בשר בהמה ועוף תחול עליו רוח קדושה אחר שמקדשים אותם להקב"ה, כל שכן נפש המדבר ונשמת עם ישראל הקדושים שנאמר עליהם ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש. שאם נקדש עצמינו לו יתברך שתחול עלינו קדושה גבוה ולא יוכלו שונאינו לכלותינו לעולם, וזה שאמר הכתוב קודש ישראל ה' ראשית תבואתה כל אוכליו יאשמו רעה תבא עליהם נאם ה', שכיון שנתקדשו לה' אסורים לנגוע בהם, וכל הנוגע בהם כנוגע בבבת עינו (ועיין מצוה קמ"ה).

ספר, בכורות ל"ד, ר"ט פ"ח פסכה"ט, סו"ט ל"ח ק"מ, ספ"ג לאוין רס"ד בסוף.

משנה הלכות

דעיקר הלאו לשם פסה"מ נאמרה ושאר איסורין נפקא להו מכל, דכתיב כל תועבה ולא כתיב לא תאכלו פסולי המוקדשים^א. והרא"מ הקשה למה לי לאו בבשר בחלב, הא הוי בכלל דכל תועבה, ותי' דהוה לאו שבכללות. שאר פרטים. ובמל"מ נסתפק באוכל פיגול קודם שקרבו מתיריו שאין בו כרת אם לוקה משום פסולי המוקדשים, וכן במחשב מחשבת מקום ואכל מהרברים שאינם ראויים לאכילה, או שאכל קודם זריקת הדרם, דאפשר ולא בעינן זריקה למקבעיה אלא

לפגול, אבל לפסול אפילו קודם זריקה נפסל, והניח בצ"ע. והנה בספרי ראה ר"א אומר מנין לצורם אחון מבכור ואוכל וכו' עובר בל"ת, ת"ל לא תאכלו כל תועבה וגוי, אחרים אומרים בפסולי המוקדשים הכתוב מדבר, ובגמ' בכורות^ב משמע רצורם אחון בכור לא הוה אלא קנס דרבנן, והא דספרי לא הוה אלא אסמכתא בעלמא, עיין תוס' שם והתוס' חולין קט"ו ובמל"מ פ"ח פסכה"מ ד"ה ודע. ונוהג בזמן הבית בזכרים ונקבות, וגם בזמן הזה אם הקדיש בהמה לקרבן והטיל בה מום ואכל ממנה עובר על לאו זה.

(ג) חזק. (ד) שם הל' ו'. (ה) דף ל"ד ע"ב. (ו) ע"א ר"ה וס' ק"ט.

מצוה תע

לברוק בסימני העוף (מ"ע קצ"ד)

צוה הקב"ה לברוק בסימני העוף, שנאמר (דברים י"ד י"א) כל צפור מהורה תאכלו.

משרשי המצוה מה שצוה הקב"ה להיות כל אדם מישראל בקי בעופות ובסימניהם לידע איזה מהם מהור וכשר לאכילה. כי לא כל העופות הטמאים שנתפרשו בתורה ידועים לנו כרי שיהיו כל שאר בחזקת מהורים אצלנו, ולפיכך צריך להיות בקי בסימנים שיכירם על פי קבלת הסימנים שמסרו לנו חכמינו ז"ל ושקבלו בני המקום, ועל פיהם נתנהג. וכל שכן כי יקרה לפעמים שיתרחק האדם מן הישוב על ידי סיבה ממסכת

משנה הלכות

במסורת שכן קבלנו מאבותינו, ונאמן צייד לומר עוף זה התיר לי רבי הצייד, והוא שיהא מוחזק אותו צייד שהתיר שהוא בקי במינין אלו ובשמותיהן.¹ כזה"ו עוף נאכל במסורת. ועכשיו שאין אנו בקיאים בהן ובשמותיהן כל עוף הבא לפנינו יש לחוש שמא דורס הוא, שהרי תרנגולת דאגמא אמרינן בגמרא² שהיו מחזיקין אותה בטהורה ולאחר זמן ראוהו דורסת ולכן אין עוף נאכל אלא במסורת. וכל עוף שמסרו לנו אבותינו כטהור טהור, ושלא מסרו לנו יש לחוש³. ובעי דוקא שיהא פשוט כאותו מקום שזה עוף טהור, ועיין רש"י חולין ס"ג שאם זכור הוא באדם כשר שאכלו אוכל. מי שהוא במקום שנהגו איסור בעוף והלך למקום שיש להם מסורות אוכל עמהם⁴. והפלתי הקשה למה אין עוף נאכל בלי מסורת.

תע) סימני עופות. סימני עופות טהורים לא נתפרשו לן בתורה, אלא מנה הכתוב כ"ד עופות האסורין לנו ושאר כל העופות כולן מותרין, ואלו הן העופות הטמאין (א) הנשר, (ב) הפרס, (ג) העזניה, (ד) דאה, והיא הראה האמורה במשנה תורה, (ה) איה, והיא הדיה האמורה במ"ת, (ו) כל שהוא מין האיה, שנאמר בה למינה, (ז) העורב, (ח) זריר, (ט) בת היענה, (י) התחמס, (יא) השחף, (יב) הנץ, (יג) שרינקא, והיא מין נץ, שנאמר בו למינהו, (יד) הכוס, (טו) השלך, (טז) הינשוף, (יז) התנשמת, (יח) הקאת, (יט) הרחם, (כ) החסידה, (כא) האנפה, (כב) מין האנפה, שנאמר בה למינה, (כג) הדוכיפת, (כד) העטלף⁵. וכל עוף שאינו מהן אינו צריך בדיקה וכשר, ומי שאינו בקי בטמאים אוכל הטהורים

תע. א) ר"מ פ"א מהל' מאכלות אסורות ד"ד י"ד סי' פ"ב ס"א. (ב) ר"מ שם ה"ו י"ד שם ס"ב. (ג) רמ"א שם ס"א. (ד) חולין דף ס"ב ע"ב. (ה) רש"י חולין דף ס"ב ע"ב ד"ה חזירה ודרמה. (ו) ע"י י"ד שם ס"ה. (ז) ע"ב ד"ה במסורת. (ח) שם ס"ד.

כל הסיבות, וידעב נפשו לאכול ולא ימצא לאכול לשבוע את נפשו רק עופות, מינים ממינים שונים, ואם לא יהא בקי בסימני העופות הכשרים נמצא אוכל הטמא ומשייד המהוד, או ימות בדעב. ולכן צותה התורה להיות בקי בהם למוכתינו. ומיהו בזמן הזה אין אנו סומכין על הסימנים, רק על הקבלה אנו אוכלים, וצריך עכ"פ להיות בקי בעופות המקובלים לנו להיות כשרים.

חולין פ"ג, ר"ס פ"א סמ"א, סה"ט ס"ע ק"מ, סמ"ג ע"ש ס', יו"ד ס"י פ"ב

מצוה תעא

שלא לאכול משרץ העוף (ל"ח רע"ז)

הזהיר הקב"ה שלא לאכול משרץ העוף, שנאמר (דברים י"ד י"ט) וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו.

משנה הלכות

וגזל בתר רובא כיון דרוב עופות טהורים, אבל הריב"ש ס"י קצ"ב כבר תי' דלא אזלינן בתר רובא משום מצות הבדלה שהתורה צותה בפירוש להבדיל, ועיין בית שערים יו"ד למרן זקניי סימן קמ"ד מה שתי' עוד בזה. ונחלקו האחרונים אודות התרנגולים בחלקת צוארם אדום וערום בלי נוצות, אף שיש להם ג' סימני טהרה, ודעת רוב האחרונים לאוסרם, עיין בית שערים יו"ד הנ"ל ובמשנת העמרמי שם. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. תעא) גדרו האיסור. כל האוכל כזית משרץ העוף במזיד ובהתראה לוקה^א, אכל כל השרץ כולו אפילו היתה כל שהוא הרי זה לוקה, ולא בעי כזית כיון דהוה בריה כולה^ב. ואלו הם שרץ העוף, זכוב, או יתוש, וצרעה, ודבורה, וחגבים טמאים, וכיוצא בהן כל שמתעופפים וכל דבר קטן שרוחש על הארץ^ג.

לאויין רכים בכריה אחת. וכתב הרמב"ם^ד הרי שהיתה הכריה משרץ העוף ומשרץ המים ומשרץ הארץ, כגון שהיו לה כנפים והיא מהלכת על הארץ כשאר שרצים והיתה רבה במים, ואכלה לוקה שלש, ואם היתה יתר על זה מן המינין שנבראו בפירות לוקה ארבע מלקיות, ואם היתה מן המינין שפרין ורביין לוקה חמש, ואם היתה מכלל עוף טמא יתר על היותה משרץ העוף לוקה שש, משום עוף טמא ומשום שרץ העוף ומשום שרץ הארץ ומשום שרץ המים ומשום רומש על הארץ ומשום תולעת הפירות, בין שאכלה כולה ובין שאכל ממנה כזית, לפיכך האוכל נמלה הפורחת הגדילה במים לוקה חמש, וכתב עליו הראב"ד ז"ל אסף דברים שאינם בעולם. ומחלוקתם הוא בפ"י גמ' מכות^ה אכל פוטיא לוקה ד', נמלה לוקה ה', צרעה לוקה ו'. וגם הרמב"ן ז"ל האריך.

תעא. א) ר"ס פ"ב טה"ל טאכלות אסורות ה"ה. ב) ר"ס שם הכ"א. ג) שם ה"ה. ד) שם הכ"ג. ה) ר"ף

משרשי המצוה כי רצה השי"ת ברוב רחמיו להבריל אותנו מלאכול דברים ממאים כדי למהר הנשמה המסתפקת מן האוכל לפי דקותה הצלול, שמוציאה רק החלק הקדושה מן המאכל, ולכן ראוי שלא יהיה הגוף נזון מדברים שמממאין את הלב. כי הם כמו מסך לשכל האדם ולא תמצא הנשמה מזון בשרצים הממאים ותרעב נפשה ותמות בהתמדת הגוף לאכול דברים ממאים. וזה שאמרו רז"ל רשעים בחייהם קרואים מתים. גם כי מאכלים הממאים גסים הם, וידוע כי יותר תפעל הנפש פעולתה אם תהיה נזונת מהדברים דקים ולא מן העכורים הגסים. וכמו האומן טוב לא יוכל לפעול אלא בכליו, כן הנשמה לא תוכל תת כחה לפועל כלתי הגוף, ואם יהיה הגוף עכור וממומם לא יצלה. ועד"ה כי בהמות מהורות ברייתן ממדת החסד והממאות מדין, ורוחן מרוחות המומאה השמין באויר, וישראל קדושים הן אוכלין המהודרים.

חולין ס"ז, ר"מ פ"ב סמ"א, סו"מ ל"ח קע"ה, ספ"ג לאוין ק"ל, ספ"ק ס"י ר"ב, יו"ד ס"י פ"א, דא"ס ק"ב.

מצוה תעב

לא תאכלו נבלה (ל"ח רע"ה)

הזהיר הקב"ה שלא לאכול מבשר בהמה חיה ועוף שמתו או

משנה הלכות

הדבורים ומחממין ומרתיחין הדבש מותר, שהדבורים פוגמין הדבש. ואע"ג דשרץ ג"כ פוגם ואסור מ"מ רגלי דבורים הם רק עצמות (תוס' וסמ"ג), ומ"מ יש לזהר שלא לאכול דבש בלי סינון מפני תערובות הדבורים ונמלים דשכיח בדבש, וכן המנהג פשוט (פר"ח), והכל לפי המקום, ובמדינתנו ליכא שום חשש לזה (ד"ע), ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תעב גרדי האיסור. בהמה חיה או עוף הטהורין שמתו

להקשות על הרמב"ם בזה ופי' פוטיתא מין דג טמא וקטן, וכן פירשו הגאונים וכן הסכים ה"ה.

דבש. דבש דבורים ודבש צרעים מותר באכילה מפני שאינו מתמצית גופן, אלא כונסין אותו מן העשבים בתוך פיהן ומקיאין אותו ככוורת כדי שימצאו לאכול בימות הגשמים. והרמב"ן והרא"ש והטור פסקו דבש צרעין אסור, ומיהו אין צריך לחוש לו כי אינו נמצא ביננו כלל. דבש דבורים, אע"פ שנמצאו בו מעורבים גופי

מצות המלך

נתנבלו, שנאמר (דברים י"ד כ"א) לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור.

משדשי המצוה ע"ד הפשט כי בהמה אשר נולד בה חולי עד שמתה ממנה יגרום הפסד לגוף האדם אם יאכלנה, וכן אמרו מדרך הרפואה שבשר נבלות ואפילו טרפות האסורות מוליד הפסד בגוף האוכלו על הרוב אם לא על כולו, ואפילו האומות שמותרין בה קפדי על זה, וזה דבר מפורסם לכל אין צריך ראיה. ובספרא פרשת אחרי וביקרא רבה פ"א אמר רבי תנחום בר חנילאי משל לרופא שנכנס לבקר שני חולים, א' יש בו כדי לחיים ואחד אין בו כדי לחיים, זה שיש בו כדי לחיים אומר לו דבר פלוני לא תאכל, וזה שאין בו כדי לחיים אומר כל מאי דבעי הבו ליה, כך לדורות המכעיסים שהיה מנח ועד

משנה הלכות

ונבלות אלו אף שאסורים באכילה מחיים ולוקין עליהם מכל מקום לענין טומאה אינם מטמאים עד לאחר מיתה ממש, חוץ כשחתך ראש הבהמה לגמרי אף שהבהמה עדיין מפרסת מטמא.
אי חלה על איסורים אחרים. ודעת הרמב"ם ז"ל דנבילה הוה איסור מוסיף על אינה זוכה (ועיין שו"ת משנה הלכה ח"ג סי' צ"ט). גיד הנשה חייב משום נבלה להרמב"ם ויש חולקין.

שיעורו וצירופו. האוכל עוף טהור חי לוקה בכל שהוא, עוף טהור מת עד שיהא בו כזית"א. וגידים ועצמות מצטרפין לכזית וברמב"ם כתוב אין מצטרפין, ועי' גם ביו"ד סי' צ"ט ס"א, האוכל עצמות וגידים לחוד פטור. נבילה וטרפה מצטרפין דטרפה תחלת

מאליהן או שנפסלו בשחיתתן. הרי זה נבלה האמורה בתורה, והאוכל מהם כזית בעדים והתראה לוקה"א. ואינו אלא בבהמות הטהורות ולא בבהמות הטמאות, לפיכך האוכל כזית בשר מבהמה טמאה בין שמתה מאליה ובין ששחטה, בין שחתך ממנה בשר מן החי ואכלה, אינו לוקה אלא משום לאו דטמא. ונבלה איכא עוד לבד מן הלאו איסור עשה שאינו זבוח.

נבילות מחיים. האוכל כזית מבשר שנפל מבהמה טהורה לוקה"א. ויש עוד נבילות מחיים ואלו הם, ניטל הירך וחללה, נשברה המפרקת ורוב בשר עמה, נקרע גבה, וכן חלק גבה, והיינו גיסטרא, נפסק רוב הקנה, ניקב הושט במקום הראוי לשחיטה כל אלו הוה נבלה מחיים"א, ועיין ש"ך יו"ד סי' ל"ג.

תעב. (א) ר"מ פ"ד מהל' מאכלות אסורות ה"א. (ב) שם ה"ב. (ג) תוס' פסחים ל"ו ע"א ד"ה האוכל נבילה, כצ"ח כ"ה ע"א ד"ה בחוקת איסור, ושי"ד. (ד) ר"מ שם ה"ד. (ה) שם פ"ג מהל' שחיטה ה"ם כ"ו. (ו) ס"ק ר"י. (ז) ונקדה"כ ופמ"ג שם. (ח) ר"מ פ"ו מהלכות מאכלות אסורות ה"ב ועי' משנת העמרמי (דעות על שריה כית שערים) ירד. (ט) שם פ"ח ה"ו. (י) כ"ט שם בשם תשובת הרשב"א. (יא) שם פרק ר' ה"ג. (יב) שם הל' יח.

אברהם כירק עשב נתתי לכם את כל, אבל ישראל שהם לחיי העולם הבא אמר את זה תאכלו ואת זה לא תאכלו, הדא הוא דכתיב כל אמתת אלוה- צרופה (ועיין אברבנאל^ל).

מכות י"ז חולין ל"ב ונזרים ס"ט קכ"ט, ר"ס פ"ד פמ"א, סו"ט ל"ח ק"ט, ספ"ג לארין קל"ג, ירד ס' פ"ז מ"ז, ספ"ק ס' ר"ב.

מצוה תעג

להפריש מעשר שני (מ"ע קצ"ה)

צוה הקב"ה להפריש מעשר שני, שנאמר (דברים י"ד כ"ב) עשר תעשר את כל מעשר תבואתך.

משרשי המצוה שאחר שהזהיר משה רבינו לישראל שיעבדו את השם יתברך באמונה והדברים הנפשיים, ואחר כך במאכלות ובדברים הנפשיים, בא ללמדם איך יעבדו אותו בממונם ותבואותיהם. ואמרו רז"ל עשר בשביל שתתעשר, ולא תאמר למה לי העשירות, דעיקר הסיבה הוא למען תלמוד ליראה את ה' אלקיך כל הימים. וא"ת אחר שאתה ובניך ובנותיך ועבדך ואמתך תאכלו המעשר כמו שאר תבואה ותעלה

משנה הלכות

נבלה הוא, ולא שאר איסורים.^י
באינה ראויה לאכילה. ואינו חייב אלא כדרך אכילתו.^י ותהא ראויה לאכילה, נסרחה הנבלה עד שאינה ראויה לגר אין חיוב באכילתה^י, ומכאן למדו לכל נותן טעם לפגם דמות מן התורה^י.

מתה מאלוה לגוי. והנה בתורה כתיב בנבלה או מכור לנכרי, ופשוט דנבלה מותרת לנכרי, מיהו דעת רש"י חולין^י ותוס'^י לחר תירוצא, ורמ"ע מפאנ"ר^י הביא כן בשם פסיקתא ועוד קצת פוסקים, דאפילו לעכו"ם

(י) שם ח"ו. (יד) שם פ"ד ה"י י"א. (טז) ע"י ר"מ הל' אבות המטמא פ"א ה"ד. (טז) ע"י פמ"ג ירד ס' ק"ג מש"ו ס"ק א'. (יז) צ"ב ע"כ ד"ה במקלן. (יח) חולין צ"א ע"א ד"ה כמאן דאמר גיד תעשה. (יט) מאמר חקור דין ח"ג פכ"א. (כ) ע"י שרת משנה הלכות ח"ד ס' צ"ד ח"ה ס' פ"ה פ"ז ח"ו ס' קכ"ח. (כא) ר"מ הל' אבות המטמא פ"א ח"ד וע"י מצי". (תעג. א) ר"מ פ"א מ"ה מעשר שני וה"א ירד ס' של"א סעי' ק"ל קל"א.

מצות המלך

על דעתך אם כן מה תועלת בהפרש המעשר הזה משאר תבואות אחרי שזו וזו יאכלו הבעלים, דע לך שיש בזה תועלת גדולה שבהפרישך אותו המעשר ותוליכנו לירושלים לאכלו שם לשם מצוה לפני ה' תלמוד ליראה את ה' גם באכילה, ותקנה התכונה הטובה הזאת בעשות הדברים לשם מצוה לשם יתברך שמו ויראתו. ודרשו רז"ל עשר, ואם לאו תעשר, שתהיה לך מעשר, ואם תעשר אז תתעשר.

מס' מעשר שני ר"ה י"ב, ר"מ ה' מעשר שני, מה"מ פ"ע קב"ה, ספ"ג עש"ן קל"ו, יו"ד ס' של"א.

משנה הלכות

לקיטתו לענין מעשר שני, עיין משנה הלכות (ח"ג סי' רכ"ז)^ה, אתרוג בת שישיית שנכנס לשביעית אפילו היתה כזית ונעשית ככזר חייב במעשר^ו. האורז והדוחן והפרגין ושומשמין ופול המצרי הולכין אחר גמר פרי. פירות של שניה שנתעברו בשלישית הולכין בתר רוב, מחצה על מחצה מפריש מעשר שני מן הכל^ז. הבצלים הסרוסים שמנע מהם מים ל' יום לפני ר"ה, ושל בעל שמנע מהם שלש עונות לפני ר"ה, מתעשרין לשעבר, פחות מכאן אע"פ שהתחילו ליבש קודם ר"ה מתעשרין להבא^ח.

הבאות לירושלים. מעשר שני אין מביאין אותו מחו"ל^ט. מעשר שני שהביאו לירושלים אסור להוציאו לשום דבר וזולת אכילה ושתייה וסיכה, ואפילו לדבר מצוה כגון לתכריכין למת אסור, את שדרכו לאכילה יאכל, ואת שדרכו לשתייה שותה, לסיכה סך כדרכו^י.

בירושלים (ועיין מצוה תמ"ב פרטי דינים בזמן הזה האין נוהגין במעשר שני בארץ ישראל). מעשר שני ניקח בשנה ראשונה ושניה ורביעית וחמישית של שמיטה^י. וכל המחויב במעשר ראשון מחויב במע"ש, וכל מי שתורם במעשר ראשון תורם במעשר שני^י.

משנה לחברתה. ואין מעשרין מן החדש על הישן ולא מן הישן על החדש, כלומר משנה זו על חברתה^י.

התחלת השנה למעשרות באחד בתשרי לתבואות וקטניות וירקות, ט"ו בשבט ר"ה לאילנות, תבואה וקטניות שהגיעו לעונת מעשר לפני ר"ה של שלישית מפרשין מעשר שני אע"פ שנגמרו בשלישית, וכן פירות האילן לפני ט"ו בשבט, לאחר ר"ה ולאחר ט"ו בשבט מעשרין מעשר עני^י. הירק בשעת לקיטתו עישורו, אם נלקט בשלישית מעשרין אותו מעשר עני, ואם נלקט בשני מעשרין שני^י. אתרוג שזה לאילן בג' דרכים, ולירק בדרך אחד שהולכין אחר

(ב) ר"מ שם פ"ב היא יו"ד שם מעי קל"ב. (ג) ר"מ שם פ"א היא יו"ד שם מעי קב"ה קכ"ו. (ד) ר"מ שם ה"ב יו"ד שם מעי קב"ה, ועיי"ש. (ה) ר"מ שם פ"א ה"ז. (ו) ר"מ שם פ"א ה"ב יו"ד שם מעי קב"ה. (ז) ר"מ שם ה"ד, יו"ד שם מעי קכ"ו. (ח) ר"מ שם ה"ה יו"ד שם. (ט) ר"מ שם ה"ו יו"ד שם. (י) ר"מ שם ה"ז. (יא) שם היא יו"ד שם מעי קב"ה. (יב) ר"מ שם ה"ט. (יג) ר"מ שם ה"י. (יד) ר"מ שם פ"ב ה"י י"א.

מצוה תעד

להפריש מעשר עני (מ"ע קצ"ו)

צוה הקב"ה להפריש מעשר עני בשנה השלישית והשישית לשמיטה, שנאמר (דברים י"ד כ"ח) מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך.

משרשי המצוה מה שמפורש בתורה למען יברך ה' אלקיך בכל מעשה ירך אשר תעשה, כי השי"ת רצה לזכותינו להיות שלוחיו לפרנס עניים למען נתברך על ידו בשביל זה, ולכן צוה ליתן לכל אלה שרצה. ולא מפני שאין לו ח"ו לתת להם משלו כאשר נתן לנו, כי הוא ית"ש מספיק לכל חי די צרכם, והוא גם הוא יכול ליקח החלק הזה משלך ולתתו להעני, אלא לרוע מזלם יבואו בצמצום מזונם וקבלת חיותם על ידי אחרים. ולפיכך אמרו חז"ל הנותן פרומה לעני מתברך בשש ברכות והמפייסו מתברך ב"א. ואחר שעלית לירושלים ב' שנים ואכלת שם ושמחת בכל הטוב, שנה שלישית שמח

משנה הלכות

ליתן כדי שבעו. בעל השרה שהיה לו מעשר עני נותן לכל עני שיעבור עליו כדי שבעו, עיין רמב"ם פ"ו ממתנות עניים שיעור לכל מין ומין. היה לו דבר מיעוט והעניים מרובין ואין בו כדי ליתן לכל אחד ואחד כשיעור, נותן לפניהם והם מחלקין ביניהם. מעשר עני המתחלק בגורן אין בו טובת הנאה לבעלים, אלא העניים באים ונוטלים על כרחו, ואפילו עני שבשיראל שיש לו שדה מוציאין ממנו בעל כרחו, אבל המתחלק בבית נותנו לכל עני שירצה. ובבית אם אין לו ליתן כדי שובע נותן לכל עני אפילו כזית שאין מצוה ליתן כדי שבעו אלא בשדה.

פריונו ושאר פריים. ופורים מעשר שני כסף צורה^{טו}, ובעלים הפורין מוסיפין חומש, ואשה אינה צריכה להוסיף חומש^{טז}. ערל, טמא, ואונן, אסורין במעשר שני ואם אכלו לוקין^{טז}. ואסור לאבד מע"ש^{טז}. ונוהג בזמן שתרומות ומעשרות נוהגין. תעד) חיובו. קיום המצוה. בעל הבית לאחר שהפריש מעשר ראשון מפירותיו בשנה השלישית והשישית לשמיטה מפריש עוד מעשר אחד והוא נקרא מעשר עני, והוא במקום מעשר שני הנלקח בשאר שנים (עיין מצוה תע"ג), ונותנו לעניים, ואין בשתי שנים אלו מעשר שניא.

(טו) ר"מ שם פ"ד ה"ט י"ד שם מעי ק"ח. (טז) ר"מ שם ופ"ה ה"א ב' י"ד שם. (יז) ר"מ שם פ"ג ה"א ד' ה'. (יח) ר"מ שם ה"ט.

תעד. (א) ר"מ פ"ו מהל' מתנות עניים ה"א ד'. (ב) שם ה"ז מו"ד סי' ש"א. (ג) ה"ח. (ד) ר"מ שם ה"ט מ"ד שם. (ה) ר"מ שם ה"י מ"ד שם מ"ז שם ס"ק ל"ב ש"ך ס"ק קצ"ו. (ו) ר"מ שם ה"כ ש"ך שם.

העניים, נפשות האומללים אשר בשעריך ואכלו ושבעו. גם שלא יכבד העליה שנה שנה ותהיה קץ בה ח"ו. וצוה בשלישית ובשישית, כי בראשון ובשני יש לו לעני אולי קצת משנת השמיטה, ומה שיש לו בשלישית יספיק עד השישית.

מאה פ"א ר"ה י"ב עירובין כ' יבמות ק' ר"מ פ"ז ספח"ק, סו"ט פ"ק, ספ"ג ע"ש קמ"א טו"ד של"א.

מצוה תעה

שלא לתבוע החוב בשמיטה (ל"ח רע"ט)

הזהיר הקב"ה שלא לתבוע החובות בשנת השמיטה אלא ששמים לבעליהם, שנאמר (דברים ט"ו ב') שמוט כל

משנה הלכות

למשה מסיני שיהיו מפרישים בארץ עמון ומואב מעשר עני בשביעית.¹

שימוש במעשר עני. מעשר עני אין פורעין ממנו מלוה,

ואין משלמין ממנו תגמולין, ואין פודין שבויים, ואין עושין בו שושבינות, ואין נותנין ממנו לצדקה, ואין מוציאין אותו מארץ לחו"ל, אבל משלמין ממנו גמילות חסדים, וצריך להודיעו שהוא מעשר עני. עני אינו יכול לשלם חובו שלו מצדקה.² ונוהג בכל אישי ישראל כתרומות ומעשרות.

תעה) גרדי חלאו. מלוה התובע חוב שעברה עליו שנת

השמיטה עובר בלאו ועשה³ ואינו לוקה לפי שאין בו מעשה.⁴

תרוצה לתחזיר חובו. והלוה אינו חייב להתחזיר לו חובו כיון

שהתורה פטרו מלשלם, החזיר לו הלוה

לאיזה עני נותנין. איש ואשה שכאו לבית נותנין לאשה תחלה,

אב ובנו, איש וקרובו, שני אחין, שני שותפין, שהיה אחד מהן עני נותן לו האחר מעשר עני שלו, היו שניים עניים נותנים זה לזה, וכן שני עניים שקבלו שדה באריסות⁵. המקבל שדה לקצור ונותן לו שלישה או רביעה בשכרו אסור בלקט שכחה ופאה ומעשר עני, אמר לו שלישי ממה שאתה קוצר בלבד הוא שלך, אין לו כלום עד שיקצור, ובשעת הקצירה הרי הוא עני ומותר בכולהו.⁶

שנת השמיטה. שנת השמיטה אין בה מעשר כלל, ובחוצה

לארץ שאין בה שמיטה מפרישין בארץ מצרים ובמזמן מואב מעשר ראשון, ומעשר עני, מפני שהארצות האלו קרובות לארץ ישראל כדי שיהיו עניי ישראל נסמכין עליה בשביעית, והלכה

(1) ר"מ שם ה"ג י"ד מ"ד שם ש"ך שם. (ח) ר"מ שם ה"ו. (ט) שם ה"ח. (י) ר"מ שם ה"ז מ"ד שם מ"ו שם ש"ך שם. (יא) י"ד סי' ת"ג סי"ב וע"י שו"ת משנה הלכות מה"ח ח"ב סי' קכ"א. תעה. (א) פ"מ מה"ל שמיטה ה"א. (ב) חזקוני.

בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגוש את רעהו ואת אחיו
כי קרא שמטה לה'.

משרשי המצוה מה שנראה לפי הפשט שצוה הקב"ה שלא
לתבוע חוב שעברה עליו שביעית, שכיון שעבר כל
כך זמן רב ולא היה בידו לשלם חובו היה מחמלת ה' עליו
שלא לתבעו עוד, כי כחנם הוא נוגשו ומצעריו ובכיתו אין כל.
ונצטווה על זה בשנת השמיטה שבו צוה ה' להפקיר נכסיו
ופרדסיו וכרמיו וכל נכסים ראית לחון אחריות, להראות כי ה'
אדון הכל הוא, וברצונו נתן לו וברצונו צוהו להפקירו לאחרים,

משנה הלכות

המתנה שלא תשטט ושאר חובות
שאינן נשמטות.

המלוה לחבירו והתנה שלא תשטט
שביעית הרי זה משטט, ואם התנה עמו
שלא ישמט הוא חוב זה תנאו קיים שזה
חייב עצמו בממון אחר שביעית. החנוני,
ושכר שכיר, וכתובת אשה שגירשה קודם
שביעית, אין שביעית משטטת".

שאר פרישים. ואין חילוק בין הלזה לו
פרוטה להלזה לו מאה

אלף מנה. ונוהג בזמן הבית בזכרים
ונקבות, ובזמן הזה נחלקו הפוסקים אי
נוהג ובח"מ" פסק המחבר דנוהג
והרמ"א כתב י"א שאינו נוהג בזמן הזה,
ועליהם סמכו במדינות אלו שאין נוהגים
דין שמיטה. והלל תיקן פרוזבול שלא
תשטט כספים, וזהו גופו של פרוזבול
מוסר אני לכם פלוני ופלוני הדיינים שכל
חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה,
והדיינים או עדים חותמין ובדיעבד
אפילו בע"פ מועיל בפני שלשה, וגכון

החוב מעצמו אומר לו המלוה משטט
אני (צריך שיאמר כפה דכתיב וזה דבר
השמיטה), והלוה אומר אעפ"כ מקבל
ממנו, ולא עבר על כלום שהרי לא
נגשיל. ומותר לומר משטט אני ופושט
ידו לקבלו כדי שיבין הלזה שרוצה
בקבלתו אם יחזירוהו לו. והמחזיר
הלואתו אחר השמיטה אף על פי שאינו
מחויב רוח חכמים נוחה הימנו, ואומר
מתנה אני נותן לך, ואם אינו יודע לומר
כן מסבבין עמו עד שיאמר כן".

במשכון וע"י ב"ד. ומותר לתבוע חובו
שהלוה לו על המשכון

והוא שיהיה חוב כנגד המשכון, ויש
חולקין דאפילו שלא כנגד המשכון.
ולהרמב"ם' היה בחוב יתר על המשכון
משטט את היתר. המוסר שטרותיו לב"ד
יאמר להם אתם גבו לי, וכן ב"ד
שפסקו את הדין וכתבו איש פלוני אתה
חייב ליתן לזה כך וכך אין שביעית
משטט.

(ג) ר"מ שם הכ"ח תר"מ ס' ס"ז סעי' ל"ו, ועי' שו"ת משנה הלכות ח"י ס' ערה-רע"ו ומה"ת ח"ד ס' ר"ג. (ד) עי'
ר"מ שם הכ"ט ש"ך תר"מ שם ס"ק י"א. (ה) ר"מ שם הכ"ח כ"ט תר"מ שם. (ו) ר"מ שם ה"ד תר"מ שם ס"ב.
(ז) שם. (ח) ר"מ שם ה"ט, תר"מ שם ס"א. (ט) ר"מ שם. (י) ר"מ שם ה"י תר"מ שם ס"ט. (יא) ר"מ
שם ה"א י"ג תר"מ שם ס"ד מ"ו י"ז. (יב) שם ס"א.

ולכן לא יקשה לו להשמש החוב שאין לו לעני לפרוע, כי גם בזה יסמוך על ה' הטוב ולא יתבענו עוד, וברצונו להטיב לו כהנה וכהנה אם ישמע לדבריו, או להחסירו מכל אם יעבור על דבריו. ועד"ה כי שביעית קדש מעין עולם הבא על כן ראוי להניח עסקי העולם כולם, והנחה למדינות עשה כי קרא שמטה לה', והבן.

שביעית פ"י נסיון לזו מכות ג' שבעות פ"ח, ר"מ פ"ט משפחה, סה"ט ס"ע קמ"א, ל"ח ר"ל, ספ"ג עשין קמ"ט לאוין ר"ע, ספ"ק ס"י ר"מ, ח"ט ס"י.

מצוה תעו

לנגוש העכו"ם שיפרע חובו (מ"ע קצ"ז)

צוה הקב"ה לנגוש לנכרי ולהכריחו לפרוע חובו, שנאמר (דברים מ"ו ג') את הנכרי תגוש. משרשי המצוה על דרך הפשט הוא לעשות סייג וגדר שלא נמשך אחרי הגוים ומעשיהם ועצתם, וזהו יהיה כשלא

משנה הלכות

היראה מהעכו"ם שירע לו או להפסד חובו, הרי זה בטל עשה ז"ל, וגם עובר על לאו ולא תחנמי שהרי בהארכת הזמן נותן לו שיווי כסף מה שהיה יכול לקבל ממנו אם לא היה מרצה, או שהיה צריך לשלם לאחר שיפייסנו, ועיין קדושין (ס"ג) ע"מ שאדבר עליו לשלטון מקודשת, דבהיא הנאה הוה שוה פרוטה, והכי נמי מהנהו בזה, ומיהו אם יש לו שום תועלת בהארכת זמן מותר. אבל מפני דרכי שלום ליכא כאן דיכול לומר לו זחי צריכנא, ואפילו רואה שיש לו כסף יכול לומר מקח טוב איתרמי לי וצריכנא לוחי".

גר תושב. גר תושב אין מצוה לנגוש, ואם נוגשו אינו עובר עליו דאינו בכלל ישראל ולא הוי נכרי לענין

ליזהר בזה כי רב התועלת ואין כאן חסרון. ואין היתומים צריכין פרוזבול". (תעו) גדר המצוה לדעת הרמב"ם. זה לשון הרמב"ם ומצות עשה לנגוש את העכו"ם ולהצר לו שנאמר לנכרי תגוש, מפי השמועה למדו זו מצות עשה. ובסה"מ מצוה קמ"ב הוא שצונו לנגוש הנכרי ולהכריחו לפרוע חובו, כמו שנצטוינו לחמול על ישראל והזהירנו מלנגוש אותו, והוא אמרו ית' את הנכרי תגוש, ולשון ספרי את הנכרי תגוש זו מצות עשה.

לא תחנם בהארכת זמן פרעון והמאריך זמן לנכרי על פרעון חובו בלי תשלום פרעון אלא מצד רחמנות עליו ועל ביתו, וגם לא מצד

נחמול ולא נחום עליהם ולא יהיה לנו קירוב דעת עמהם לרחם עליהם כעל נפש אחינו מישראל. ובא הציווי מאחר שאמרה התורה את אחיך תשמט ידיך לא תאמר דנם הנכרי כן. גם כי כשאין לגוי לפרוע ואי אתה דוחקו לפרוע אתה מתייחו ומהנהו מממונך ועובר על לא תתן להם מתנת חנם. וכשאתה דוחקו לפרוע חובו אין לך הרחקה גדולה מזו. והרמב"ן והסמ"ג ס"ל שלא בא הכתוב אלא להזכיר על החמלה בישראל בעשה ול"ת, שנחמול על אחינו בני ישראל שלא לנגשם בשעת דחקם ובנכרי מותר, כי אנחנו נשלם להם מדה כנגד מדה אם מגיש הנכרי את ישראל ומצר לו ומבקש רעתו ונוטל ממנו רכית ונוגשו לפרוע לו בשעת דחקו למה הישראל לא ישיב לו גמולו בראשו וכאשר עשה כן יעשה לו, והתורה תתירו.

ספרי, ר"ט פ"א מסלות, פה"ט פ"ע קמ"ב

מצוה תעז

להשמיט הכספים בשמיטה (מ"ע קצ"ח)

צוה הקב"ה להשמיט החובות בשנת השמיטה, שנאמר (דברים ט"ו ג') ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך.
משנה הלכות

זה, וישראל בני רחמנים הם'. דעת הרמב"ן במצוה זו. והרמב"ן ז"ל' ומהראשונים והאחרונים פירשו דאין זו מצות עשה אלא שהישראל עובר גם בעשה כשנוגש את ישראל, ומיהו אפילו להרמב"ן ודעימי דאין זה מצות עשה לנגוש נכרי. מ"מ המאריך חוב לעכו"ם בלי שום תועלת לישראל עושה איסור לכולי עלמא משום לא תחנם לא תתן להם מתנת חנם, אלא ולא עובר בעשה זו אלא בלאו. ונסתפקתי כשנעשה טובה לעכו"ם ממילא, כגון שיש לו מעות אצלו ומתרשל ללכת אחריז לבקשו ולא נתכוין

כלל לטובתו, אלא שהעכו"ם ממילא יש לו טובה אי עובר, ונראה דכיון דסוף סוף העכו"ם נהנה עובר משום לא תחנם וצ"ע. ונהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תעז) גררי המצוה. אדם מישראל שיש לו חוב אצל חבירו ולא קבל עליו משכון, ולא מסר שטרותיו לב"ד, ולא כתב פרוזבול, הרי זה מצות עשה לשמטו בשביעית, עבר ולא שמטו ובקש החוב מהלוה הרי זה עובר בעשה זו, ובלאו, ואינו חייב לשלם לו^א. ואין שביעית משמטת כספים אלא בסופה, בערב ראש השנה בסוף מוצאי

תעז. א) ר"ט פ"ט מהל' שמיטה ה"א. ו) סה"ט שורש ששי. ז) מב"ח. ח) סה"ט שורש ששי.

מצות המלך

משרשי המצוה לפי שדרך המוכר מעט מעט וזקפו עליו במלוח לזמן מרובה מעלה השער ומבקש שכר ביותר בערמה ובתחבולות שעושה להעלות בשווי, נמצא העני קונה ואין לו לשלם בזמנו משלם כפלים לאחר זמן והעשיר המוכר לו וזקפו עליו במלוח גולו למחצה שכר. ולכן חייבת התורה למשוך שישמיט ויפסיד את הכל ויצמצם מחיצת ברזל להתרחק מן הגזל והדומה לו. זולת כי התורה לא תחייב לשמט המלוח על המשכון ולא המוסר שמורתיו לבית דין ולא המלוח לזמן קצוב כגון לעשר או עשרים שנה, ולא חייבה אלא למי שהיה בערבון חיד כמ"ש משה ידו ישמט, והא כי נראה מזה שהלוחו בלי משכון ולא מסר שמורתיו לב"ד ובשעת הלואתו חישב שאם לא יחזיר לו לא יביאהו לשלם בעל כרחו ואם יהיה לו ברצונו יחזיר, ולכן עם כוא השמיטה ולא החזיר ישמט כי נראה שאין לו להחזיר, ואם יהיה לו וירצה מדעתו יכול להחזיר גם לאחר השמיטה.

נראה מקומות עיין מצוה תע"ה.

משנה הלכות

שביעית משתשקע החמה^ב. ומצוה זו חובת גברא הוא, ונוהג בין בארץ ובין בתור^ל, ומיהו גזה"כ דאינו נוהג מדאורייתא אלא בזמן שהיובל נוהג^ג. ובבית שני מחלוקת הראשונים^ד אי היה נוהג מה"ת, ובזמן הזה עיין לעיל מצוה (תע"ה). ומיהו אף דהמצוה חובת גברא אפילו צוות איני משמט אינו כלום, דהחוב נפקע מאפקעתא דמלכא, עבר וגבה החוב לאחר שביעית בע"כ הרי זה גזל ותייב להחזיר לו המעות, מת גובים מן היורשים^ה. סיבב אותו לאחר שגבה בכל אופן שהוא ואמר לו שהוא נותנו

לו במתנה, הרי אלו שלו ונפטר מן הגזל.
הלואה לזמן. המלוח לזמן כגון לעשר או שישים שנה או יותר אין השביעית משמטת כל זמן שלא עבר הזמן^ו. סתם הלואה אי משמט בתוך ל' יום מחלוקת הפוסקים^ז.
חשמת שבועה. ושביעית משמטת שבועה שנתחייב לו בשביל ממון ופטור מלישבע^ח. כפר בחוב ועברה עליו שמיטה ואח"כ הודה או באו עדים שחייב לא נשמט^ט. ובהשגות^י תמה האין משמט שבועה

(ב) ר"מ שם ה"ד ח"מ פ"י ס"ל. (ג) ר"מ שם ה"ב, ח"מ שם ס"א. (ד) חת"ס נישן ל"ו ע"א ר"ה כומן, מנ"ח. (ה) מנ"ח. (ו) ר"מ שם הכ"ט ח"מ שם ס"ז. (ז) ר"מ שם ה"ט ח"מ שם ס"ז. (ח) ע"י בב"ח ח"מ שם ה"ח ובקצה ס"ק ד' וע"י מנ"ח. (ט) ר"מ שם ה"ז ח"מ שם ס"ז. (י) ר"מ שם ה"ח ח"מ שם ס"ז. (יא) שם ה"ח.

שלא נמנע החסד והצדקה (ל"ת ר"פ)

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

כיון דאם יודה ישלם, וכתב דדוקא בכפר
ונושבע אינו משמט אבל כפירה בלא
שבועה משמט. ועיין טוש"ע ווא"ת.
שבועות השותפין והשומרין וכיצא
משבועות שאם יודה משלם, אין שביעית
משמט"י.

פרחובל ושאר פרטים. כתובע חובו
וטען הלוח היה לו
פרחובל ונאכד נאמן^א. ת"ח שהלווה זה
לזה ומסר דבריו לתלמידים אינו צריך
לכתוב פרחובל מפני ששמיטת כספים
בזמן הזה מדרבנן ובדברים כלבד
נדהא^ב. ונחלקו הפוסקים אי פרחובל
מהני מדאורייתא^ג. ונוהג בזמן שהיובל
נוהג, ובזמן הזה נחלקו הפוסקים^ד עד
יבא מורה צדק.

תעצה) גדר האימור. אדם מישראל שיש בידו לעשות צדקה, ורואה עני מבקש והעלים עיניו ממנו ולא נתן לו צדקה עבר בלאו זה^א.

במה ליתן. מצות צדקה כל מה שחסר

[illegible]

מצות המלך

הבריאה למדת הדין, וצדיק ה' צדקות אהב. ואין לך אדם בעולם שלא יצטרך למוכת וחסדי אחרים לפעמים, ומיום הולדו מוטל על חסד וצדקת אביו ואמו לגדלו, ועל קרוביו וחבריו, ובמדה שאדם מודד מודדין לו, ובמ"ש רז"ל עניות הוא גלגל החזור בעולם, ואמר ר' חייא לדביתו כי אתי עניא אקדים ליה ריפתא כי היכי דלקדמו לבנך כדר"י גלגל הוא שחוזר בעולם (שבת קנ"א). וכל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים, וכל שאינו מרחם על הבריות אין מרחמים עליו מן השמים. ואמרו צדקה וגמילות חסדים שקולים כנגד כל המצות, ותורה תחלתה גמילות חסדים וסופה גמילות חסדים.

ברב מי כתובות נ' פ"א שבת ק"ח, ר"ס פ"ז ח' פ' ספנות עניים, פתח ל"ב פ"ע קצ"ה, פ"ג לאון רפ"ס עש"ק קצ"ב, פ"ס פ' רפ"ח רנ"ז, י"ד פ' רפ"ז.

מצוה תעט

לעשות צדקה בשמחה (מ"ע קצ"ט)

צוה הקב"ה לעשות צדקה ולחזק יד העני בכל מה שצריך למחייתו, שנאמר (דברים מ"ו ח') כי פתח תפתח את ידך לו.

משנה הלכות

ממון הרבה, ואם לכבודם שיצאו עליהם שם טוב פוסקים, היו להם קרובים עניים והיה להם קצבה מאביהם ואין להם לאכול רק זו או יחזרו על הפתחים, האפטרופוס נותן מנכסיהן¹. מי שאינו רוצה ליתן צדקה ב"ד כופין אותו ומכין אותו מדרות עד שיתן כראוי לו, ויורדים לנכסיו בפניו ולוקחין ממנו מה שראוי לו ליתן², ודוקא באדם עשיר, ובאדם שאינו עשיר אין לדחקו יותר מדאי רק בדבר הראוי. והרוצה לזכות לעצמו יכוף יצרו הרע וירחיב ידו, וכל דבר שבקדושה שעושה יהיה מהטוב והיפה,

בנה בית תפילה יהיה נאה מביתו, יאכיל לעני מהטוב שבשלחנו יכסה ערום מהיפה שבנכסיו, יקדיש מהיפה מנכסיו, ונאמר כל חלב להי"א. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תעט מצות נתינת צדקה. מצות עשה לתת צדקה לעניי ישראל לפי השגת ידו, וצריך ליתנהו בסתר ולא יתפאר בצדקה ולא יתיהר בה³.

פדיון שבויים. ואין מצוה גדולה כפדיון שבויים, שהשבוי עומד בסכנת מות והמעלים עינו עובר בלא

(ח) שם ה"ב י"ד פ' רמ"ח ס"ז. (ט) ר"מ שם ה"ז י"ד שם ס"א. (י) ר"מ שם ה"א י"ד שם ס"ז. (יא) ר"מ סוף הל' איסורי מוכח פ"ז ה"א י"ד שם ס"ז. (א) תעט. (א) י"ד פ' רמ"ח ס"ז ברמ"א.

משרשי המצוה עיין מצוה (תע"ח). וחייבין אנחנו להזהר במצות צדקה יותר מכל מצות עשה, שהצדקה סימן לזרע אברהם, שנאמר למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו לעשות צדקה וגו', ואין כסא ישראל מתכונן ודת האמת עומדת אלא בצדקה, שנאמר בצדקה תכונני. ואין ישראל נגאלין אלא בצדקה, שנאמר ציון במשפט תפדה ושכיה בצדקה. ולעולם אין אדם מעני מצדקה, ואין דבר רע ולא חיוק נגלל בשכיל הצדקה, שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום. וכל המרחם מרחמין עליו, וכל מי שהוא אכזרי ואינו מרחם בודקין על יחסו, שאין האכזריות מצויה אלא בעכו"ם שנאמר אכזרי המה ולא ירחמו. וכל ישראל והנלוה עליהם כאחים הם, ואם לא ירחם אח על אח מי ירחם עליו, ולמי עניי ישראל נושאין עיניהם, הלעכו"ם ששונאים אותם ורודפים אחריהם, הא אין עיניהן תלויות אלא לאחיהן (רמב"ם פרק י"א מהלכות מתנות עניים).

מראה מקומות עיין מצוה תע"ח.

משנה הלכות

המך ונותן לו מתנה או הלואה או עושה עמו שותפות שלא יצטרך לבריות. שניה לה הנותן ואינו יודע למי נותן והמקבל אינו יודע ממי קבל. ג) יודע הנותן ולא ידע המקבל, ד) יודע העני המקבל ואינו יודע הנותן, ה) הנותן לעני קודם שישאל, ו) נותן לו כראוי אחר שישאל, ז) נותן לו פחות משישאל בסבר פנים יפות, ח) הנותן לו בעצב.¹
שאר פרטים. עוד יש דין קדימה בצדקה, קרובו עני קודם לעניים אחרים. עניי עירו קודמים לעניי עיר אחרת. עשיר שצריך הלואה מצות

תאמץ לבבך, ולא תקפץ את ידך, ולא תעמוד על דם רעך, ולא ירדנו בפרך לעיניך, ומבטל מצות פתוח תפתח את ידך, ומצות וחי אחיך עמך, ואהבת לרעך כמוך, ומצות הצל לקוחים למות, והרכבה דברים כאלו, ואין לך מצוה רבה כפרדין שבויים². אין פודין שבוין יותר מכדי דמיהן³. ואם היתה אשתו פודה דאשתו כגופה⁴ (עיין משנה הלכות כתובות סי' ט"ו)

ח' מעלות לצדקה. ושמונה מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו הגדולה בצדקות מי שמחזיק בישראל

ב) ר"מ פ"ח מהל' מתנות עניים ה"י י"ד סי' רנ"ב ס"ב ג'. ג) ר"מ שם ה"ב י"ד שם ס"ד. ד) עיין שם ברמ"א ואה"ע סי' ע"ח ס"ב ברמ"א. ה) ר"מ פ"י ה' ו"ד י"ד סי' רמ"ט סעי' ו"א. ו) ר"מ שם פ"י ה"ג י"ד סי'

מצות המלך

מצוה תפ

לא למנוע להלוות מפני השמיטה (ל"ת רפ"א)

הזהיר הקב"ה שלא למנוע להלוות לישראל מפני פחד השמיטה, שנאמר (דברים מ"ו מ') השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמיטה וגו'.

משרשי המצוה כדי לחזק ולקבוע בנפשינו מדת הנדיבות ולהרחיק בתכלית ריחוק מדת הבילות, ואין נדיב יותר בעולם כמלוה מעותיו בלי משכון עם היותו יודע שהזמן קרוב להשמיט מעותיו ולהפסידו ממנו באם לא יוכל לגבותם קודם השמיטה. והוציא הכתוב בלשון השמר לך לומר שאל יעלה על רוחך כי על נזק הדל אני מזהירך פן יחסר לו אשר לא משנה הלכות

להלותו. מה שנהגין לפסוק צדקה עבור מתים בשעת הזכרת נשמות מנהג ותיקין הוא ומהני לנשמותיהם^ז, ומיהו הנותן עבור רשע אינו מועיל^ח. ומצוה להנות לאחר ולייעצו עצה הגונה^ט. (ועיין שו"ת משנה הלכות ח"ג סי' קנ"ד) עברין עובר עבירה להכעיס ולא עשה תשובה אינו חייב להחיותו, משומד לחיאכון אינו חייב להחיותו ואסור לפדותו^י. מפרנסים עניי עכו"ם מפני דרכי שלום^{יא}. ואסור לישראל ליטול צדקה מעכו"ם בפרהסיא ואם אינו יכול לחיות מותר^{יב}. מי שיש לו מעות מאתים זה אל יטול מן הצדקה^{יג}, ויש מי שאומר דבזמן הזה נוטל עד שיהיה לו קרן שיחפרנס הוא ובני ביתו מהירווח^{יד}. וגדולה צדקה שמקרכת הגאולה^{טו}, ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תפ) חומר האיסור. כל הנמנע מלהלוות לחבירו קודם השמיטה מחשש שלא יחזיר לו הלוה לפני זמן השמיטה שישמט החוב נקרא בליעל, וחוטא, ועובר בבי' לאוין ועשה, דהכי דרשו בספרי כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינו אלא ל"ת, ועשה דנתן תתן לו^א. וחטא גדול הוא הקישו הכתוב לעצו^ב, ונראה בו חוסר אמונה והבטחון בהבורא ית"ש אשר הוא הכל יכול כי אבן בוחן האמונה השלמה הם הפעולות שאדם עושה על צד ההבטחה שהוא מבטיח עצמו באדון כל. ואדם שיאמר מאמין הוא אך ורק לא יתן מעותיו על פני המים, ואם לא יתן לו משכון שזה בכפלים, וערוב בטוח וזמן מוגבל למתי יחזיר, על מה יהיה מעותיו על מגן בלי ריות, לכן נשבע להלוות

ת"א מ"ג. ז) ת"א מ"י צ"ו מ"א. ח) י"ד מ"י רמ"ט סמ"ז כרמ"א. ט) מ"ז שם מ"ק ה'. י) ת"א שם. יא) י"ד מ"י ת"א מ"ב. יב) ת"א שם מ"ק א' ו' ומ"ז מ"ק א'. יג) ר"מ שם ה"ז י"ד שם מ"א ברמ"א. יד) ר"מ שם פ"ח ה"מ י"ד מ"י ת"ד מ"א. יו) ע"י ר"מ שם פ"ח ה"ג י"ד מ"י ת"ג מ"א. יז) י"ד שם מ"ב. יח) כ"ב י"ע"א. תפ. א) ר"מ פ"ח שמיטה ה"ל.

תתן לו, כי לא כן הוא ועל הנוגע לך מזהירך כי יקדך עון. וזהו שאמר השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמיטה של שמיטת קרקעות וכרמים וזיתים, ובהם כמונו כעניים שוים בהם, ואיך עוד אפתח ידי לתת עוד לו מממוני צדקה, נמצא העניים אוכלים אותנו בשלש פיות. דע כי לב בליעל הוא, קשה המעשה כע"ז כמ"ש ז"ל כל המעלים עינו מן הצדקה כאלו עובר ע"ז, נאמר כאן בליעל ונאמר יצאו אנשים בני בליעל.

שביעית פ"י גימין ל"ו, ר"מ פ"ט משמיטה, פה"ס ל"ח רל"א, פמ"ג לאין רע"א, פמ"ק ס"י רנ"ח.

מצוה תפא

שלא לשלוח עבד עברי בלא הענקת (ל"ח רפ"ב)

הזהיר הקב"ה שלא לשלוח עבד עברי כשיצא לחרות בידים רקניות, שנאמר (דברים מ"ו י"ג) וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם.

משנה הלכות

הזהירנו בדברים ואף על פי שאפשר בתקנות אחרות שלא תשמש.

שכר המלוה ושאר פרטים. והמלוה לעני בשעת דחק ואינו

חושש שמא תשמשנו שביעית הבטיח הקב"ה שכרו בעוה"ז, שנאמר כי בגלל

הדבר הזה יברכך ה' אלקיך. ונוהג בזכרים ונקבות בזמן שהיובל נוהג ובזמן

הזה מדרבנן. וכתב רבינו יונה ז"ל ק"ו בזמן שלא יפסיד חובו כי יגדל חטאו

המקשה לבו שלא להלוות.

תפא) גרדי הלאו. המשלח עבדו או אמתו העברים

ריקם בצאתו מאתו בסוף שש או ביובל או במיתת האדון או אמה בסימנין, ואינו

מעניקן מפירותיו שעבדו אצלו וחננו ה', הרי זה עובר בלאו זה^א.

אבל רק באופן שיהיו מעותיו צדורות תחת מראשותיו במשכון של זהב, אין

לבו שלם באמונה, שאינו בוטח בה' וחושב שח"ו אין ביכלתו ית"ש לאבד

מעותיו באופן אחר, נמצא חסרון הבטחתו יורה על מיעוט האמונה.

פרובול. ואף על פי כן כשראה הלל הזקן שמונעין העם מלהלוות

זה את זה עמד ותיקן פרובול, וכל מי שרוצה שלא ישמטו מעותיו ילך לב"ד

ויכתוב פרובול לעצמו ואין מעותיו נשמטים (עיין לעיל מצוה תע"ה-ד').

וכתב החינוך ז"ל ואולי יעלה על מחשבתך בני לומר ואיך ימנע אדם

מהלוואה לעולם מפני זה, ולמה נכתב על זה לאו, והלא בידו להתנות על מנת

שלא תשמיטנו שביעית, והתי" כי התורה

ב) שם המ"ע פמ"ע פה"ס ח"מ ס"ו ס"ק ל"ו. ג) ר"מ שם הל'. ד) שיעור תשובה שער ג' ס"י ס"ז.

תפא. א) ר"מ פ"ג מהל' עבדים ה"ד.

משרשי המצוה למען נזכור כי עבדים היינו בארץ מצרים, ולא שלחנו ה' אלקינו ריקם אלא כביות מצרים וכביות הים, ובוה נרחם על העני. לבד שצריך ליתן שכרו ולהעניקו אחר שה' יתברך שלח ברכתו בבית ובשדה בהיותו בבית אדוניו, שמא זכותו עם מרחתו גרמו לברכה. ובמדרש העניק תעניק, וחלא דברים ק"ו ומה אם רשעים שהם נמכרין כגנבותם אמר הכתוב תעניק, צדיקי עולם שעושין רצונו והונים בתורתו בכל יום תמיד על אחת כמה וכמה, מיסורין של צדיקים בעוה"ז אתה למד פורענותן של רשעים בגיהנם, ומשלות רשעים בעוה"ז אתה למד מתן שכרם של צדיקים בגן עדן. ואם כשהייתם פטורים מן המצות נתן לכם ביות מצרים וביות הים, מי שעוסק בתורה ובמצות יומם ולילה ודאי אין קץ לשכרן, ואם תראה שהם ברוחק ובעוני בעוה"ז לפי שאי אפשר לתת להם אפי' אחת מאלף אלפי אלפים משכרן.

קדושין י"ד, ר"ט פ"ג מעבדים, פה"ט ל"ח פ"ג מ"ע קצ"ו, פס"ג לאין קצ"ח עשין פ"ד, יראים פ"ו.

משנה הלכות

עבדים שאין להם הענקת. עבד עברי היוצא בגרעון כסף אין מעניקין אותו, כדאיתא בקדושין (ט"ז) וכי תשלחנו חפשי מעמך מי ששלחו חפשי, אבל זה אין שילוחו חפשי מעמך כי העבד נתן שאר הדמים שנשאר לו לעבוד בהם, ועל ידי כן יצא בעל כרחו של אדוניו. ובמוכר עצמו חכמים אומרים דאין מעניקין לו ור' אליעזר אומר זה וזה מעניקין לו, והרמב"ם והיראים פסקו דאין מעניקין לו. וכבר תמהו כל נושאי כליו של הרמב"ם ז"ל דפסקו סותרים, דבפ"ב מהל' מלוה' פסק כר"נ ובקדושין' משמע דחכמים לא ס"ל כר' נתן ועיין ש"ך חו"מ סי' פ"ו, ובא"ז

הגדול סי' פ"ד, ובספרי משנה כתובות (סי' רל"א).¹ ובמל"מ כתב דמוכר עצמו כיון דאין רבו מוסר לו שפחה כנענית אין לו הענקה, ובתדושי הארכתי דהיכא דרוצה בשפחה מוסר לו וכדעת הט"ז פ' משפטים, והבאתי ראיה מגמ' קדושין ס"ט זיל גנוב ואיזדבין בעבד עברי ומוסרין לו שפחה כנענית. ועיין יד אליהו (סי' צ"ח) מה שפ"י שם אריכות גדול בפ"י הגמ' דקדושין הנ"ל, וס"ל דלא כהט"ז. ונראה דאם היה במציאות בזמן שהיובל נוהג שיסתפקו אי מעניקין לו או לא היה יכול לומר קים לי כפוסקים דאין לו הענקה ואינו עובר בלאו.

(ב. שם. ג. שם הי"ב. ד. הי"ז. ה. פ"ו ע"א. ו. ס"ק נ'. ז. ועי' שו"ת משנה הלכות ח"ד סי' רל"ד-רל"ה. ועיין חידושי משנה הלכות לפסחים דף ל"א ע"א. ח. הל' עבדים שם. ט. עיין שו"ת משנה הלכות שם סי' רל"ב.

מצוה תפכ

להעניק עבד עברי (מ"ע ר')

צוה הקב"ה להעניק העבד עברי כשיצא לחפשי ולא יצא בידים ריקניות, שנאמר (דברים ט"ו י"ד) העניק תעניק לו. משרשי המצוה מה שכתבה התורה וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים, ודרשו בספרי מה אני הענקתי ושניתי לך אף אתה הענק ושנה לו, ומה במצרים נתתי לך ברוחב יד אף אתה תן לו ברוחב יד. כי האיך יחזור אל ביתו לאחר שש שנים בידים ריקניות, ובביתו אין כל. והמעם שמוכר עצמו אין מעניקין לו כיון שהוא קבל שכר עבודתו והרי הוא כשאר שכיר

משנה הלכות

ובין ממינים הרבה. אין לו כלים אלא כספים ובגדים, דעת המהרי"ט דמכל מקום נותן לו שיעור ל' סאה והמל"מ חולק עליו, ועיין תומים וקצה"ח סי' פ"ו. ואינו חייב בהענקה רק בעבד שרבו יכול למסור לו שפחה כנענית.

בעלות הענק. ענק עבד עברי לעצמו, ואין בעל חובו גובו ממנו, ואין רבו חייב להעניק בעל חובו (דאין בו משום שיעבודא דר"ג), ואין העבד חייב לפרוע חובו מהענקתו (ועיין תומים ח"מ סי' פ"ו וקצה"ח שם). ענק אמה העבריה ומציאתה לאביה, מת אביה קודם שיבא לידה הרי הן של עצמה, ואין לאחיה בה כלום, שאין אדם מוריש זכות שיש לו בכחו לבנה.

שאר פרטים. ברח העבד ופגע היובל פטור מהענקה. עבד שעבד שלש שנים וחלה שלש רבו חייב בהענקה, חלה יותר משלש דחייב להשלים ופגע בו היובל יוצא ומעניקין. התנה עם אביה על מנת שלא להעניק

מחילה ושאר פרטים. מחל לו העבד על ההענקה אינו עובר בלאו ומיהו לא קיים העשה, ואם העניקו ואח"כ החזירו לו בדבר מועט ואפילו כתנם הרי זה קיים העשה. ונוהג בזמן שדין עבד עברי נוהג ואין לוקין על לאו זה לפי שאין בו מעשה.

תפכ) חיובי העשה. מצות עשה להעניק לעבדו או אמתו

היוצאים ממנו בשש או ביובל או במיתת האדון או בסימנים, להעניק להם מדברים שיש בה ברכה מחמת עצמן, כגון צאן, גורן, ויקב, וכן כל שאר דברים חוץ מכספים ובגדים. ונותן לו מכל מין ומין, אין לו ממין אחד אין צריך לקנות וליתן לו, אלא נותן לו ממינים אחרים. ונותן לו לפי הברכה, שאם נתברך יותר בזמן שהעבד היה אצלו נותן לו יותר, ומיהו אפילו לא נתברך בגללו מחוייב בהענקה, ונראה דאפילו פחתו נכסיו ג"כ מחוייב, ולא יפחות לו משהו ל' סאה, בין ממין אחד

תפכ. א) ר"מ פ"ג מהל' עבדים ה"ה. ב) ע"י שם במל"ט. ג) ר"מ שם. ד) מל"מ, ועיין שו"ת משנה הלכות ח"ד סי' רל"ב. ה) ר"מ שם ה"ו. ו) שם. ז) מ"ח.

מצות המלך

שבא בשכרו, ועוד שיש לו. אבל מכרוהו ב"ד בגנבתו שאינו מקבל כולם, ששכרו לקחו הב"ד ונתנוהו להגנב בתשלום גנבתו, ונמצא עני זה יוצא בפחי נפש לאחר שש שנים ואין לו אף מזון סעודה אחת. עוד אמרו בזה כי מכרוהו ב"ד רבו מוסר לו שפחה כנענית ועובד ביום ובלילה, צוה הכתוב להעניק לו, משא"כ במוכר עצמו שאין רבו מוסר לו שפחה כנענית. וכתב רבינו יצחק הפרחי ז"ל ורומז ע"ע שיוצא בשביעית חפשי למטטרון שר הגדול הנקרא עבדו של יוצרינו, ונקרא כלפי מעלה עבד עברי (מצ"ד מצ' תק"א) והמשכיל יבין סוד הגאולה.

מראה מקומות עיין מצוה תפ"א.

מצוה תפג

שלא לעבוד בבהמת קדשים (ל"ח רפ"ג)

זהוהיר הקב"ה שלא לעשות עבודה בקדשים, שנאמר (דברים מ"ו י"ט) לא תעבוד בבכור שורך.

משרשי המצוה כדי שלא ליהנות מקדשי ה' שכיון שנתקדשו שם קדשים עליהם, וכל היכא דאיתא בי גזא דרחמנא הוא, והנהנה מהם הרי הוא כאלו גזול מה'. גם כי אם נתיר לעשות מלאכה וליהנות מבהמת קדשים יבאו להשהותם זמן הרבה ולא יקריבם כדי ליהנות מהם ומעבודתם. ויבאו לידי מכשול בהם, ולפעמים ירבה בעבודתה עד שתכחיש הבהמה

משנה הלכות

תפג) דיני מעילת. כל הנהנה מקדשי ה' בשוה פרוטה, בין קדשי קדשים, ובין מקדשים קלים, בין מדברים הקרבים על גבי המזבח, ובין מקדשי בוך הבית, הרי זה מעל". ועיין למדן זקני בשו"ת בית שערים או"ח סי' ש' מה שהאריך בתו"י כריתות י"ג דבקרדה"ג יש מעילה אפילו לא שוה פרוטה. ואם עבר במזיד לוקה ומשלם

תנאו קיים, ואם מת אביה והעניקה שלה חייב להעניק מכל מקום". אין האמה העבריה או עבד עברי יוצאין בראשי אברים". ייעד אותה האדון לעצמו או לבנו, הרי היא כשאר ארוסות ואינה יוצאה אלא בגט ככל נשי ישראל. ונהג בזמן שדין עבד עברי נוהג בזכרים ונקבות. וצ"ע אי כופין אעשה זו כיון שמתן שכרה בצדה.

(ח) שם. (ט) ר"מ שם פ"ד ה"ו. (י) שם ה"ו. תפג. (א) ר"מ פ"א מהל' מעילה ה"א. (ב) ע"כ ר"ה ואשם אחד.

מעבודתה הרבה, וכל שכן שתמות ונמצא ההקדש מפסיד. ורמז יש שכל המתקדש לעבודה ה' אסור ליהנות ולעבוד בו עבודת חולין, וע"ד שאסור להשתמש עם הכהן שנתקדש לעבודתו ית"ש, וקדושתם עליהם וכל המקבל עליו עול תורה אסור להשתמש בו תשמיש של חולין והמשתמש בתנא חלה, כי כל מעשיו ועתיו ורגעיו מקודשים לשמו יתברך.

מטות כ"ב חולין ק"ל ק"ב תמורה י"ב בטרות כ"ה ר"ט פ"א ממעילה, פה"ט ל"ח ק"ג ק"ד, פס"ג לאוין ש"מ ש"מ, יראים שפ"ד, פס"ק סי' רנ"ח.

משנה הלכות

ואם עשה לצרכו ולצרכה עובר. בהמת הקדש שנפל בה מום ונפדית אסורה בגיזה ועבודה עד שתשחט, נשחטה אחר פדיונה הותרה באכילה, במה דברים אמורים כשקדם הקדשן את מומן, או קדם מום עובר להקדשן, אבל המקדיש בעלת מום קבוע למזבח אינה אסורה בגיזה ועבודה אלא מדבריהם, נפדית תצא לחולין לכל דבר, חוץ מן הבכור ומעשר שהקדושה חל על גופן אע"פ שהן בעלי מום קבועים מתחילתן ואינם יוצאין לחולין ליגזו וליעבד לעולם. קדשי בדק הבית אסורין בעבודה מדברי סופרין, והעובד בהן מכין אותו מדרות. אסור להרביע בבכור או בפסולי המוקדשים משום עבודה^ט (עיין מל"מ פ"א ממעילה^ו וח"ס יו"ד סי' ש"ה). המקדיש עובר למזבח אמו אסורה בעבודה מדברי סופרים^א. ונוהג איסור זה בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות שאם עבר והקדיש בהמה בזמן הזה ועבד בה חייב מלקות.

מה שפגם (ר"מ ועיין בגליון הרמב"ם בשם שו"ת דבר שמואל סי' שכ"ו מה שתי' דאין לוקה ומשלם) ובשוגג משלם מה שנהנה ותוספת חומש ומביא איל בשני סלעים לאשם מעילות^י, (ועי' לעיל מצוה קכ"ז דין אשם מעילות). ספק קדשים אסורין בעבודה ואין לוקין עליהן^י. דברים שהותרו לאכילה מן הקרבנות כגון בשר חטאת ואשם אחר זריקת דמם, או שתי הלחם אחר זריקת דם שני הכבשים, אין בהם מעילה אפילו אכלם הזר, וכל כיוצא באלו שהן מותרין למקצת בני אדם ליהנות בהן, ואפילו נפסלו ונאסרו באכילה הואיל והיה להן שעת היתר אין חייבין עליהן מעילה^ה.

עבודה בבהמת קדשים. עבודה שהוא לצורך הבהמה, כגון עשה סנדל לבהמה בשביל שלא תחלוק, פרס טליתו עליה שלא תצטנן או מן הזבובים, הכניסה ליבקה בשביל שתינק ודשה מאליה, וכיוצא בזה אינו עובר,

(ג) ר"מ שם ח"ג. (ד) שם ח"ה. (ה) שם ח"ב. (ו) שם פ"א מנהל פרה היו מצ"ח. (ז) שם פ"א מנהל מעילה ח"ט. (ח) שם ח"ב. (ט) שם ח"ט. (י) שם. (יא) שם ח"ג.

מצות המלך

מצוה תפד

שלא לגזול בהמת קדשים (ל"ח רפ"ד)

הזהיר הקב"ה שלא לגזול בהמת קדשים, שנאמר (דברים ט"ו י"ח) ולא תגזול בכור צאנך.

משרשי המצוה לפי הפשט משום מעלת קדשים, ואפילו קדשים שאינם ראויים למזבח אסורים בגזול ועבודה, וכל זה הרחקה יתירה מקדשי השם. ואמרו חז"ל שאם תתיר להם התורה גזול קדשים חיישינן שישחנו בשביל צמרן ויגדלו מהם עדרים עדרים ויבאו לידי מכשול. ומהאי מעמא אסרו נמי אפילו נשר הצמר מעצמו שלא ליהנות ממנו קודם שחיטה, דילמא משהו להו, גם כי עורות קצת קדשים לכהנים, והגזול צמרן נמצא גזול הכהנים, ולהמתין ולהשהות עד שיחזור ויגדלו

משנה הלכות

תפד) גדרי האיסור והחויב. כל קדשי מזבח, בין קדשי קדשים ובין קדשים קלים, אסורין בגזול, והגזול את השור וכ"ש השה לוקה, והתולש שער אינו כגזול, ואינו לוקה עד שיגזולו כדי רוחב הסיט כפול^א. וכמה הוא רוחב הסיט, הוא שיעור הריוח שבין אצבע לאמה^ב.

חצי שיעור. וחצי שיעור אסור מה"ת ככל חצי שיעור^ג (מלבד להחצי' דרק באכילה כן), גזל כחצי שיעור היום וחזר וגזל כחצי שיעור לזמן מרובה מצטרף^ד, גזל כחצי שיעור ונשרפו וחזר וגזל כחצי שיעור תלוי בספקת הפמ"ג בפתחה כוללת לה' שבת ע"ש. גזול חצי שיעור מבהמה זו, וחצי שיעור מבהמה זו אינו מצטרף, גזל מבהמה אחת כמה שיעורים אינו חייב אלא אחת, ואם התרו בו חייב על כל שיעור ושיעור^ה.

תפד. א) ר"מ פ"א מהל' מעילה ה"ז. ב) רש"י שבת ק"ה ע"ב ד"ה הסיט כפול, אך עיי' ברמב"ם פ"ט מהל' שבת ה"ז. ג) מ"ח מצוה חפ"ז. ד) סי' פ"ו. ה) מ"ח שם. ו) שם. ז) ר"מ הל' מעילה שם ה"י. ח) שם ה"א.

אי אפשר, ועוד כי לפעמים בשעת גיוה יעשה בה מום ויאכרנה מן החקדש, גם כי תצמנן ותמות בעת החורף. ועד"ה כי צאן רומז למדת הרחמים, וישראל רחמנים הם, ונמשלו לשה וצוה שלא לגוזן שלא למעט הרחמים מן העולם.

מראה מקומות עיין מצוה תפ"ג

מצוה תפה

שלא נאכל חמץ ע"פ אחר חצות (ל"ח רפ"ה)

הזהיר הקב"ה שלא לאכול חמץ ביום ארבעה עשר בניסן אחר חצות, שנאמר (דברים מ"ז ג') לא תאכל עליו חמץ. משרשי המצוה כי אחר חצות משינמו צללי ערב כבר הוא זמן שחימת הפסח ואין שוחטין הפסח על החמץ, ואם יותר באכילת חמץ עד הערב לרוב מרדות הקרבת הפסח

משנה הלכות

לולד, הקדיש אבר אחד הרי זה ספק אם אסורה כולה בגיוה ועבודה, ואינו לוקה^ט. הגוזז את המתה פטור^י. שאר פרים^י. ונוהגין לאוין אלו גם בעוף, ואסור לעבוד בהם עבודה, או למרט הנצות שלהם^י. ובספרי וש"ס בכורות דף ט' ע"ב, בככור שורך אי אתה עובד, אבל אתה עובד בשלך ושל אחרים, פי' עכו"ם, ר"ש אומר בככור שורך אי אתה עובד, אבל אתה עובד בפטר חמור, (ועיין סמ"ג ויראים). ואיסור זה נוהג בקדשי עכו"ם^י. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות ועיין בסמוך מצוה (תפ"ג).

תפה) נדרי איסור חמץ ע"פ אחר

חצות. קיום

המצוה, אסור לאכול חמץ ביום י"ד בניסן מחצי היום ולמעלה, שהוא

לגמרי. שעות איסור דרבנן. ומדרבנן אסור לאכול כל שעה חמישית ואפילו דבר שאין איסורו אלא

(ט) שם הי"ז. (י) מצ"ח שם. (יא) שם. (יב) שם. תפה. (א) ר"מ פ"א מהל' חמץ ה"ח אר"ח סי' תמ"ג ס"א ומצ"א שם ס"ק א'. (ב) ע"ש בתנ"י אות ו' ורמב"ן בסדר, רובא בוצע. (ג) ועי' משנה הלכות בחדושים

ישכח מלבער החמץ ולאכלו קודם הלילה, והזהירה התורה שלא לאכול לאחר חצות ויבער הכל קודם חצות. והקרא מוכיח בדברינו שנאמר לא תאכל "עליו" חמץ, ועליו קאי על הפסת, שכיון שהגיע זמן שחיטתו אסור בחמץ מדאורייתא, וחכמינו ז"ל עשו הרחקה יותר. עוד נראה מעם אחר לפי שאסרה תורה לאכול חמץ בפסת, ואם יאכל חמץ ערב פסת בין השמשות ויכנס מיד בחג הפסת וכריסו מלא בחמץ שלא נעכל, ונמצא נהנה מחמץ בפסת, הזהירה התורה שלא לאכול חמץ מחצות ועד הלילה שהוא שש שעות, הזמן היותר גדול לשיעור עיכול, וכל חמץ שיאכל יתעכל בזמן הזה או שיתקלקל במעיו ויפסד לגמרי במעיו ויכנס לחג מהור גברא, כי חום הטבע יהפך החמץ לדם ובשר שבאדם (ועיין חת"ס יו"ד סי' צ"ד, ופמ"ג סימן תמ"ז).

פסחים כ"ט, ר"ט פ"א מחמץ, פה"ט ד"ת קצ"ט, פמ"ג לאוין ע"ז כלל מצוה זו עם אכילת חמץ בפסת, אור"ח סי' תל"א ותמ"ב.

משנה הלכות

בעין אף קודם שהגיע זמן איסור הנאתו, וצריך לבערו או למכרו לעכו"ם.
שאר פרטי דינים בחמץ ע"פ. ואסור להרית פת של עכו"ם משעה שישית ואילך.^ה ושעות הללו חושבין לפי אורך היום וקצרו (כלומר שעות זמניות). המוצא חמץ ברשותו לאחר ו' שורפו מיד.^ו מי שנפל לו חמץ בירושה לאחר חצות ולא מכרו המוריש לעכו"ם, מחלוקת בין האחרונים ז"ל אי נאסר וצריך לעשות שאלת חכם.^ז ונחלקו האחרונים ז"ל אי חצי שיעור חמץ אסור בע"פ עיין מל"מ.^ח ועיין לעיל מצוה י' וי"א לענין כל יראה וכל

מדברי סופרים בפסח.^א ומותר עדיין בהנאה, ואפילו חמץ גמור, ולפיכך יכול למכרו לגוי אפילו הרבה יחד, או ליתנו לבהמה חיה ועוף של ישראל, ובלבד שיוהר שיאכלנה עד סוף שעה חמישית.^ב ומתחלת שעה שישית ולמעלה אסורוהו גם בהנאה, ואינו יכול למכרו לגוי, ולא ליתנו במתנה, ולא להפקירו, ולא להאכילו לבהמה,^ג ואפילו לבהמה של הפקר אסור.^ד בדיקת וביעור חמץ. ועוד הוסיפו חכמים ותקנו לחפש אחר החמץ מליל י"ד ולהוציאו מגבולו, וגזרו שאין הפקר מועיל כלום לחמץ

לפסחים דף כ"ה ע"ב. (ה) ר"ט שם ה"ט י' אור"ח שם. (ו) ר"ט שם אור"ח שם וסי' תמ"ה ס"ב ג'. (ז) ר"ט שם ופ"א אור"ח שם ס"ב. (ח) עיין הגמ"י שם אות כ' אור"ח סי' תמ"ה ס"ז. (ט) ר"ט שם פרק ב' הלכה ב' ג' מנ"א סי' תל"א ס"ק ב'. (י) באור"ח סי' תמ"ז ס"ק ז' בשם אור"ח כלל ל"ט, ועיין שו"ע מערכת תרי"ט סימן א'. (י"א) טורו סי' תמ"ז ס"ק ג'. (י"ב) ר"ט שם פ"ג הל' ועי' אור"ח סי' תמ"ז ס"א וסי' תמ"ז ס"א. (י"ג) חק עיקב סי' תל"ה ס"ק ב' ושו"ע הגרש"י שם בקי"א, ועי' שו"ע משנה הלכות ח"ו סי' ר"צ רצ"ב. (י"ד) פרק א' הלכה ו'.

מצוה תפו

שלא להותיר מבשר חגיגה (ל"ת רפ"ו)

הזהיר הקב"ה שלא להותיר דבר מבשר חגיגת י"ד עד יום השלישי, שנאמר (דברים ט"ז ד') ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר.

משרשי המצוה כי החגיגה הבאה עם הפסח היא להגדיל השמחה שבאה ברבוי בשר, ונצטוינו שלא להותיר כל מכל בשר הנשחט לכבוד שמחת הפסח, אלא יאכל כולו ביומו להרבות גילה ונשבע שמחות. ואם תתיר לו התורה להותיר לסעודה אחרת או יצמצם מאכילתו בדרך העולם.

משנה הלכות

ומקריבין אותה ממצות מעשר שני, ובהמת מעשר שני כיון דאינה חובה. ונאכלת לשני ימים ולילה אחד היינו י"ד ליל ט"ו ויומו עד ביאת השמש. והמותיר ממנה עד לאחר שהעריב שמש מיום ב' עובר בלאו, ואינו לוקה לפי שניתק לעשה, ומצוה לשורפו באש ליום השלישי שהוא יום ראשון דחיה"מ.

ומנה. זמן הקרבתה אחר חצות קודם שחיטת הפסח ולא כפסח שנשחט אחר התמידה. חל ע"פ בשבת לא היו מקריבין חגיגה, ודעת ר"י מאורלייניש והר"י מקורבלי דהיו מקריבין חגיגה ערב שבת ואוכלין אותה מוצאי שבת ליל פסח, והרא"ש דחה דבריהם. (עיין משנה הלכות ח"ג סי' ר"ח ור"י).

קרבנות החגים ושאר פרימים. ואין אדם יוצא בחגיגה זו

ידי חובתו בשלמי שמחה, שהיא מצות עשה בפני עצמה. ושלושה קרבנות היו

ימצא בע"פ ולענין תערובת חמץ. מי שיש לו שיניים זרים יש להכשירים בע"פ קודם חצות בכלי שני. והמדקקים אופין מצות מצוה אחר חצות. ויש ליזהר בזה אם אפשר כי להרבה ראשונים אינו יוצא במצה אחרת, עיין טור. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תפו) דיני חגיגת י"ד. קרבן חגיגה זו באה מן הבקר ומן הצאן ומכל מין המקריבין מהן שלמים דהקרבן זה הוא שלמים לכל דיניה, באה עם הפסח כדי להגדיל השמחה, וכדי שיהא נאכל הפסח על השובע. ולפיכך אינה באה אלא כחול, ובמיעוט, כלומר שיש הרבה אוכלין ומעט בשר פסח, ואינה באה אלא כשהפסח בא בטהרה, היו פסחים הרבה ואוכלין מועטין אין החגיגה באה. והחגיגה רשות היא, רצה מביא לא רצה אינו מביא.

(ד) ע"י שריפת משנה הלכות ח"ד סי' ס"ח צ"ל. (ט) ע"י שריפת משנה הלכות מדה"ח סי' שפ"ו. (ז) סי' תנ"ח. (א) ר"מ פ"י הל' קרבן פסח ה"ב. (ב) שם ה"ג. (ג) מ"ח ע"פ תענה ח' ע"א. (ד) ר"מ שם. (ה) מ"מ הל' כל מקדש פ"ו ה"י מ"ח. (ו) ר"מ הל' ק"פ פ"י ה"ב רא"ש פ"ק ע"פ סי' כ"ה. (ז) הובאו ברא"ש שם. (ח) שם. (ט) חזקוני, ת"י ר"מ פ"ב מדה"ח תענה ה"י וראב"ד וכו' ולח"מ שם.

וכפרט העניים שמוזנותם מצומצם בכל השנה ואוכל קמעא ומשייר קמעא, ויבא להשאיר גם ממנה, ועל ידי זה יצא מעיקר הכונה אשר נשחטה. ומכל מקום לא נעשית נותר מיד בחצות בפסח, ראולי גם בשביל זה ימנע לשוחטה, כי יחוס על הבשר שלא יתותר ונמצא גם כן חסר השמחה. ולפיכך זמנה עד יום ג' שאם יתותר מלילה ראשון שלא יוכל לצמצם כשיעור אכילה דוקא יאכלנה למחרתו בשמחה. זה מה שנאמר כאן לבר מהמעט שנתבאר בכל נותר.

מפסחים ע"א, ר"מ פ"י מק"ט, פה"מ ל"ת ק"ח, פס"ג לאוין שפ"ט.

מצוה תפז

שלא להקריב הפסח בבמת יחיד (ל"ת רפ"ו)

הזהיר הקב"ה שלא להקריב הפסח בבמת יחיד ואפי' בשעת היתר הבמות, שנאמר (דברים ט"ז ה') לא תוכל לזכות

משנה הלכות

מקריבים כל אדם מישראל בכל אחד מהמועדים, והם א) עולת ראה (מצ' תצ"), ב) שלמי שמחה (מצ' תפ"ח), ג) קרבן חגיגה (עיין לעיל מצ' פ"ח). בשר חגיגה שעלה עם הפסח על השלחן, וכן כל התבשילין העולים עם הפסח על השלחן מתבערים עמו ואינן נאכלין אלא עד חצות כפסח עצמו, גזירה מפני התערובות. ונוהג בזמן שהפסח נוהג בזכרים ונקבות, והמותר מבשר חגיגה עובר בלאו ואינו לוקה עליו מפני שניתק לעשה.

תפז) גרדי האימור. אסור לשחוט את

הפסח חוץ לעזרה

והשוחט הפסח חוץ לעזרה לוקה כשוחט שאר קדשים בחוץ^א, והקרבת נפסל. ואפילו בשעת היתר הבמות שהיו

מקריבין גורים ונדרים בבמת יחיד לא היו מקריבין הפסח בבמת יחיד, והעובר ומקריב לוקה^ב. השוחט פסח בחוץ, חוץ ממה שחייב על שחוטו חוץ במזיד כרת, ובהתירו בו מלקות, ובשוגג קרבן, חייב עוד משום לאו זה^ג. ובמל"מ נסתפק אי עובר גם בפסח שני משום לאו זה. ואינו עובר על שחיתתו אלא לאחר חצות, בזמן שחיתת הפסח, אבל שחטו קודם חצות הוי שלמים ואינו עובר עליו^ד. ובמנ"ח נסתפק אי עובר גם בלאו אהעלאה או דילמא רק על השחיטה. ובזמן הזה שכל הבמות אסורות לא שייך במת צבור כלל או במת יחיד א"כ לעולם ליכא היתר, ואפילו אם רצו צבור להקריב במקום אחד עוברים בלאו. ועיין מל"מ פ"א מק"פ באריכות איזה קרבנות

א) ר"מ פ"י טה"ל קרבן פסח ה"ד. תפז. א) ר"מ פ"א טה"ל קרבן פסח ה"ג. ב) ר"מ שם. ג) מנ"ח.

ד) הל' ק"פ שם. ה) מנ"ח. ו) שם.

סדר מצות היום

רמג

הפסח באחד שעריך. ובכלל הלאו ג"כ שלא לשחוט שום קדשים חוץ למקדש (עיין מצוה קפ"ו).

משרשי המצוה כי הפסח אינו נשחט אלא בקהל ועדה, בדכתיב ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערבים. ומדכתיב קהל ועדה וישראל, דרשו חכמינו ז"ל דפסחי צבור נשחטין בג' כתות זו אחר זו, נכנסה כת ראשונה נגעלו דלתות העזרה, גמרו, נכנסה כת שניה, וכן כת שלישית, ואיך ישחט כל יחיד ויחיד בבמה שלו בלי קהל ועדה. ואף אם יקבצו קהל רב לבמת יחיד ויהיה קהל ועדה וישראל, מכל מקום לא ישחטו אותו שם ולא פלוג. גם כי פשוט דכבוד המצוה ופרסומה הוא יותר כשיעשה במקום מסוים הכל יחד וידעו הכל מקום המתכנסים וישאלו למה מתכנסים, ויאמרו לבניהם ולנכרי הבא מארץ רחוקה כי הכינוס הזה הוא לקיים מצות ה' ותורתו ולפרסם הנס שעשה עמנו, ותועלת זה לא יבא בבמת יחיד. והרמב"ן חולק על הרמב"ם ז"ל במנין מצוה זו.

פסחים ס"ד מגילה פ"י ע"ב וזבחים ק"ד, ר"ם פ"א סק"פ.

משנה הלכות

נראה דפטור גם בפסח וצ"ע. ודעת ר"ל וזבחים ק"ז ע"ב דהמעלה בחוץ בזמן הזה פטור, והתוס' הניחו בתימה, ועיין בית יצחק מגילה ט' שתי' ע"פ דעת הר"ד חיים' דאפילו במקום המקדש אין יכולין להקריב עכשיו, ולפ"ז השוחט בזמן הזה עובר משום במת יחיד ולא משום שחיטת חוץ, ואפילו במקום המקדש. ונוהג בזכרים ונקבות ומיהו כל מוני המצות לא מנו לאו זה ללאו בפני עצמו.

הקריבו על במת יחיד ואיזה הקריבו בצבור.

הפטורים בשחיטת חוץ. ועי' רמב"ם פ"ח ממעה"ק דשנים ששחטו בשחיטת חוץ פטורים, א"כ פטורין גם מלאו זה, ואולי יש חלוק בין זה אינו יכול לזה אינו יכול או ששניהם יכולים כמו לענין שבת. שוחט בגגו של היכל פטור משחוט חוץ", וכן בשאר אופנים שפטור בשחיטת חוץ

(ז) ה"ז. (ח) ר"ם הל' מעה"ק שם ה"ז. (ט) ר"ה ריש לקיש אמר פטור. (י) תוס' מגילה י' ע"א ד"ה ומאי מעמא חדר ביה.

מצות המלך

מצוה תפח

לשמוח ברגלים (מ"ע ר"א)

צוה הקב"ה לשמוח ברגלים, שנאמר (דברים ט"ז י"ד) ושמחת בחגך.

משרשי המצוה שראוי לאדם לשמוח על אשר בחר בנו הקב"ה מכל עם להיות לו לעם סגולה וגוי קדוש, ונתן לנו התורה ומצות ולעבדו בשמחה. על אשר זכינו לכך, ולפי שאדם דואג רוב ימיו, וכל ימיו כעם ומכאובים, ואין צהלה על פניו, צוה הקב"ה לשמוח בזמנים קבועים עכ"פ, ולהודות לפניו על הטובה. וחייב לשמח אשתו ובניו ובני ביתו אתו ברגל, כי

משנה הלכות

ובספרי שו"ת משנה הלכות ח"ג (סי' ר"ו עד סי' ר"י) שהארכת הרבה בזה בס"ד. בזמן הזה. ואמרו ז"ל אין שמחה אלא בבשר ויין, ונחלקו הפוסקים אי בזמן הזה איכא מצות שמחה בבשר ביו"ט דאורייתא או מדרבנן. וחייב אדם לשמח אשתו ובניו בבשר ויין וללבוש כבגדים נאים ומיני מתיקה, וחילוק פירות לנערים ונשים, כל אחד כפי מה ששמח בו, וחייב לשמח עניים, ומי שאינו משמח עניים אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו". ואף על פי שאכילה ושתייה כמועדים מצות עשה, לא ימשוך ביין ובשחוק ובקלות ראש כי זה הוללות, ולא נצטוינו אלא על שמחה של מצוה שיש בה עבודת ית"ש, ואי אפשר לעבוד ה' לא מתוך שחוק, ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך שכרות, ומצוה לשמח הנפש ביו"ט בהרבה תורה ותפילה, ק"ו אם על הגוף נצטוינו לשמחו כל שכן הנפש, ואין שמחה

תפח) גרדי המצוה בזמן הבית. מצות עשה מן התורה לשמוח ברגל, והוא שבעת ימי הפסח, יום א' עצרת, ושמונת ימי חג הסוכות, ובזמן שבית המקדש קיים אדם עולה לירושלים לחוג", אם היו בידו קרבנות הראייה יביאם או יעלה עמו כסף לקנות הקרבן, ומביא שלמי שמחה כלומר קרבן אחד יתר על שלמי ראייה ותגיגה, שמביא בכל יו"ט ולא נתנו חכמים שיעור בכמה.

נשים ושאר פרטים בזמן הבית. ונשים גם כן חייבות בשמחה זו, ונחלקו הראשונים ז"ל אם החיוב עליה להביא קרבן כאנשים או דרך בעלה משמחה משלו. וכתב הרמב"ם פ"ב דחגיגה" לא יביא אדם קרבן תודה כיום י"ד, ואם הביא יוצא בה ידי חובת שמחה, ותמה מהר"י קורקוס כיון דאין תורה נאכלת אלא ליום ולילה האין יוצא בה ידי שמחה, ועיין לח"מ שם

תפת. א) ר"ט פ"א מהל' תענית ה"א. ב) שם ה"ג. ג) שם ה"א. ד) ע"י ראב"ד ולח"מ שם שאנ"א סי' ס"ז מצ"ח. ה) ה"ג. ו) פסוקים דף ק"ט ע"א. ז) מצ"ח. ח) ע"י מ"ב סי' תקכ"ט ס"ק י"ו. ט) ר"ט פ"ז מהל' יום טוב ה"כ אר"ח שם ג'.

עיניהם תלויים בו. ולפי שכרבות המוכה תבא השמחה לפעמים שלא לשם שמים, כי כן דרך העשירים לעשות סעודה ולתת לחם לכל אדם בהיותם מצליחים ומתברכים בתרומותיהם, ולכן בא הציווי שיהא הכל לשם שמים, החג לה' תחוג לה' אלקיך. והבטיח והיית אך שמח, שאם ישמח ויגל בחג יהיה שמח וטוב לב בכל השנה, כי כן מבקע המציאות השמח בחלקו ששון ישוג והנאנח בלי סיבה יאנק דום כל הימים (ועיין אברבנאל"ל).

פסחים ק"ט חגיגה י' קדושין ל"ד, ר"מ פ"א מחגיגה ופ"ו משביתת י"ב, פ"ח ט"ע נ"ד, פ"ט ע"ג ע"ח רכ"ט, אורח סי' תקכ"ט.

מצוה תפט

להראות כל זכר בירושלים ברגל (מ"ע ר"ב)

צוה הקב"ה להראות כל זכר הראוי לעלות בבית הבחירה בירושלים שלש פעמים בשנה, בפסח, שבועות, וסוכות, שנאמר (דברים ט"ז ט"ז) שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך.

משנה הלכות

לנפש אלא בתורה, שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב. ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות ויהיה כל כוונתו לשם שמים.

תפט גרדי המצוה. מצות עשה על כל זכר מירשאל שיעלה ויראה פניו בעזרה ביום טוב הראשון של שלש הרגלים, והם פסח, שבועות, סוכות*. לא בא ביום הראשון יש לו תשלומין כל שבעת ימי הפסח, וכן בעצרת יש לו תשלומין ז' ימים עם יום הרגל, ובסוכות יש לו תשלומין שמונה ימים, דשמיני עצרת תשלומין דראשון הוא לענין זה*. עבר הרגל ולא בא, בטל מצות עשה זו, ועל זה נאמר

מצוות אשר לא יוכל לתקן? וצריך להביא קרבן בעליתו (עיין מצוה ת"צ), לא הביא קרבן לא קיים המצוה ויש לו תשלומין כל שבעה, ואם לא הביא בכל יו"ט עבר גם על לאו דולא יראו פני ריקס*. וראיית פנים יכול להיות בלילה, וישלח הקרבן מלפניו או לאחריו ביום*. חמטורים. ואלו הם פטורים מראייה, נשים, ועבדים, אלם, חיגר, אפי' חיגר ברגל אחת, טמא, ערל, וזקן, חולה, ורך וענוג שאינן יכולין לעלות ברגליהן, טומטום ואנדרוגינוס, וכל מי שאין לו קרקע בארץ ישראל פטור מלעלות*. חציו עבד וחציו בן חורין דעת רש"י ותוס"י דחייב ורמב"ם* פוטר.

תפט. (א) וזקן. (ב) ר"מ פ"א מהל' תענית ה"ד ו'. (ג) שם ה"ז. (ד) שם ה"א. (ה) מצ"ה. (ו) ר"מ שם פ"ב ה"א. (ז) תענית ב' ע"א ר"ה משנה ראשונה. (ח) תענית ד' ע"א ר"ה לא מצרכה. (ט) שם.

מצות המלך

משרשי המצוה לפי הפשט כדי שיראו כל ישראל ענין העבודה לה' ומעלת עובדיה בזהני ה' הקדושים, וילמדו ליראה את השם. ועל דרך שאמרו רז"ל במצות הקהל אם אנשים באים ללמוד נשים לשמוע וכו'. לכד כי כשהם נראים מאת פני ה' מקבלת נשמתן של ישראל שפע רב בתלמוד התורה, ונעשית נשמתן מעיין המתנבך, בסוד והיה עיניך רואות את מורידך. כי כשהאדם רואה את פני רבו שכלו ותבונתו מתנבכת, וכן מצינו במשה רבינו שזכה פה אל פה אדבר בו, זכה לכינה על הקודמים לפניו ולבאים אחריו, וכל התורה נקראת על שמו. ולפיכך כשיתראה שלש פעמים בשנה לקבל את פני האדון ה' יקבלו נשמתן תוספות חידוד להבין סודות התורה. ואם ביליד אשה אמר אלמלא ראיתיו מלפניו הייתי מחודר מפי, ק"ו בן בנו של ק"ו להזוכה לקבל פני השכינה שלש פעמים בשנה, וז"ש רצונינו לראות את מלכינו.

הנחה פ"א, ר"מ פ"א מחגיגה, פה"מ מ"ע נ"ג ל"ת קנ"ז, ספ"ג עשין רביה לאון ש"פ

מצוה תצ

שלא לעלות לבית הבחירה בלי קרבן (ל"ת רפ"ח)

הזהיר הקב"ה שלא לעלות לבית הבחירה בלא קרבן והוא

משנה הלכות

חרש אפילו באזנו אחת, ושוטה וקטן שאינו יכול לעלות ברגליו, ואם יכול לעלות חייב מדרבנן^א. סומא אפילו בעין אחת פטור^ב. אירע בו אחד מן הפטורין ביום ראשון כגון ששבר רגלו או שניסמא עינו אע"פ שחזר ונתרפא בשני פטור כל התנף דכל התג תשלומין דראשון הוא^ג. היה חייב בראשון ונעשה חגר בשני, חייב לעלות או לשלוח קרבן^ד.

שאר פרטים. ונסתפקו רבותינו האחרונים ז"ל אי בזמן הזה חייב אדם לקבל פני רבו ברגל, ואשרי מי שזוכה לקבל פני רבו בכל יום כהאי תלמוד ירושלמי. ונוהג מצוה זו בזכרים בזמן שבית המקדש קיים. יה"ר שיבנה במהרה בימינו.

תצ) גרדי הלאו. קיום המצוה, העולה לרגל ובא לעזרה ביום ראשון מימי התג ולא הביא עמו קרבן

(י) שם. (יא) שם הל"ג. (יב) שם הל"א. (יג) שם הל"ה. (יד) תוס' תענה פ' ע"א ר"ח כ"ח דלא חזי בראשון, חובא במצ"ח. (טו) גורע ביהודה מר"ח אר"ח פ' צ"ד.

הנקרא עולת ראייה, שנאמר (דברים מ"ז מ"ז) ולא יראו פני דיקם.

משרשי המצוה שמן הכבוד, כיון שבאים להקביל פני השכינה, אין ראוי לראות פניו דיקם. שכן דרך הבאים לראות פני המלך להביא עמהם דודון לשלחן המלך, והוא העולה, וגם למשרתי המלך, והם שלמי חגיגה ושלמי שמחה, שלא היה אוכל אותם לבדו. וכ"כ ז"ל כשיזבח אדם שלמי חגיגה ושלמי שמחה לא יהיה אוכל אותו הוא ובניו ואשתו בלבד וידמה שיעשה מצוה גמורה, אלא שחייב לשמח העניים והאומללים, שנאמר ובא הלוי והגר והיתום והאלמנה, ומאכיל את הכל ומשקם לפי עשרו. וגם יעקב אבינו אמר א"כ איפוא זאת עשו קחו וגו' מנחה - לארון הארץ. ועד"ה לא בכל פעם שיתראה בעזרה צריך לקרבן אלא ברגלים בלבד, שהוא זמן שמחת חתן וכלה, וחייב לבא לבית חתנות ולהראות במזמומי חתן וכלה, ולכן היתה המצוה בזכרים. (מצ"ד).

נראה מקומות עין מצוה תפ"ט.

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

דיני הפטורים. היה פטור ביום ראשון כגון שהיה חגר או סומא בעין אחת ונתרפא בשני פטור מן הקרבן כל שבעה, אבל נטמא ביום ראשון חייב להביא ראייתו כשיטהרי (ועיין מצוה תפ"ט וכל הפטורין מלעלות פטורין גם מן הקרבן, קחם משם). נכנס כמה פעמים בעזרה אינו צריך להביא בכל פעם עולה, ואם הביא מקבלין הימנו. עולת ראייה אינה באה אלא מן החולין כשאר קרבנות שאדם חייב בהן. נשים אע"פ שנכנסו אינם חייבין בעולת ראייה, ואם הביאו מקבלין מהם.

עולת ראייה עובר בלאו זה^א. ועולת ראייה אין לה שיעור מן התורה, ומדברי סופרים שלא יפחות קרבן זה משהו מעה כסף ומצוה להביא כפי עשרה. ומנו. והעובר בלאו זה ביום ראשון ולא הביא בין בשוגג ובין במזיד הרי זה מקריב בשאר ימות הרגל וכולן תשלומין דראשון הם, אלא שכל המאחר הרי זה מגונה^ב. עבר הרגל ולא הביא אינו חייב באחריותו ועל זה וכיוצא בזה נאמר מעוות אשר לא יוכל לתקן. עולת ראייה אינה דוחה שבת ולא את הטומאה, אבל דוחה את היו"ט שהרי חיובה ביו"ט ראשון^ג.

תצ. (א) ר"מ פ"א מנח' וצ"ח ה"א. (ב) שם ה"ב. (ג) שם ה"ד ה'. (ד) שם ה"ז. (ה) שם ה"ח. (ו) שם פ"ב ה"ה. (ז) שם ה"ז. (ח) שם ה"ח. (ט) ע"י בלח"ט שם פ"ב ה"א נבי אגרונונים שמשמע שאם הביאה הרי תלין

מצות המלך

פרשת שופטים יש בה י"ד עשין כ"ז לאוין

מצוה תצא

להעמיד שופטים ושומרים (מ"ע ר"ג)

צוה הקב"ה להעמיד שופטים לדין, ושומרים שיכריחו לעשות חקי התורה ומשפטיה, שנאמר (דברים מ"ז י"ח) שופטים ושומרים תתן לך בכל שעריך.

משרשי המצוה גלוי הוא לכל, כרי שלא יהיו עדת ישראל כצאן אשר אין להם רועה, וכל החוק מחבירו ידרוף אחריו ויעשה עמו כחפצו, וכמ"ש ז"ל שאלמלא מוראו איש את רעהו חיים בלעו. וגם במצות התורה שאם יהיו מסורים לכל אחד ואיש הישר בעיניו יעשה כפי רצונו הכל במל ח"ו, אבל

משנה הלכות

אי לוקה^{טו}.

תצא) סנהדרי גדולה וקטנה. קיום המצוה. קובעין כ"ד

הגדול של ע"א בלשכת הגזית שבמקדש, הגדול שבהן הוא הנשיא ואחריו יושבין לפי מעלתם כחצי גורן ונקראין סנהדרי גדולה, עוד מעמידין שני בתי דינים של כ"ג כ"ג על פתח העזרה ופתח הר הבית ונקראין סנהדרי קטנה, וכל עיר שיש בה מק"כ איש ויותר מעמידין בה סנהדרי קטנה^א. ועיר שאין בה ק"כ איש מעמידין בה כ"ד של ג' דינים^ב.

הראוי להיות דיין. ואין מעמידין בסנהדרין אלא אנשים חכמים ונבונים בתורה, ויודעים קצת משאר חכמות כגון רפואות וחשבון תקופות ומזלות ואיצטגנינות, ואין מעמידין אלא מיוחסים הראויין להשיאן

יורשים ואכל. המפריש עולת ראייה ומת חייבים היורשים להביא, ואפילו עבר יו"ט מביאים אותה לאחר יו"ט^א. אבל ר"ל אינו משלח קרבנותיו תוך ז', וצריך לומר שנעשה אבל ביו"ט, דאם נעשה אבל מקודם יו"ט יו"ט מבטל גזירת ז', אלא דלפי"ז תקשה הא ביו"ט לא חל אבילות, וצ"ל דלענין קרבן שאני, עיין רמב"ם פ"ב מה' ביאת מקדש^ב.

שאר פרטים. המקריב עולת ראייה ביו"ט סומך עליו בכל כחו כדרך שעושה בחול, ולא גזרו משום שבות דרוכב בעל חי^א. שלח הקרבן על ידי שליח קודם שהתראה או לאחר שהתראה יצא ידי חובתו^ב. ונוהג בזמן הבית בזכרים הראויים לראייה, ואם עבר ונכנס בלא קרבן עבר בלאו ונחלקו הפוסקים

בעזרה. (י' שם פ"א ה"י. (יא) מצ"ה. (יב) ה"א, ועי' מצ"ה. (יג) ר"מ פ"א מהל' תענה ה"פ. (יד) מצ"ה. (טו) ר"מ שם פ"א ה"א, מצ"ה. תצא. (א) ר"מ פ"א מהל' סנהדרין ה"ג. (ב) שם ה"ד.

בהמנות עלינו שופטים ושופרים על פיהם ישמרו כולם התורה כפי אשר יורו, הן במילי דשמיא והן במילי דארעא, בתחלה מצד אימת השופטים שיחזרו להנמיס מדרך האמת, בעל כרחם יכריחו לבחור בטוב ולמאוס ברע, ומתוך ההרגל בטוב וביושר מחמת יראה ילמדו העם טבעם לעשות משפט וצדק מאהבה, בהכרתם דרך האמת. וכמאמר החכם כי התמדת ההרגל נעשה בו למטע, ויכריחו ללכת בדרך הטוב והישר ויהיו זרע בך ה', ישראל אשר כך אתפאר.

סנהדרין פ"א פטות ז', ר"ס פ"א סנהדרין, פ"ד פ"ע קצ"ו, ספ"ג עשין צ"א, ח"ט סי' א'.

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

אמתים שיכריחו העם, הן בידי ממונות, הן במילי דשמיא כפי שיראה בעיניהם ע"פ התורה, ולמנוע מקרבם דבר מגונה, וישתדלו תמיד בתועלת חבריהם הסומכים עליהם ללמדם דרך האמת, ולתת שלום בכל כחם ביניהם, וישכיחו מלבם כל תענוגיהם, ובו יהיה רוב מחשבותם ועסקיהם, ויחקיקם בהם והמשכילים יזהירו כוזהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד, ויש לזהר בזה על ביהכנ"ס ומנהיגיהם, ובעונ"ה דוקא ביהכנ"ס החרדים עוברים על זה ואין מקבלים עליהם רבנים לומדי התורה, וכבר צוה על זה בעל חפץ חיים ז"ל והח"ס והשומע תבא עליו ברכת טוב^ג. ונוהג בזמן הבית לענין סנהדרין ובכל מקום ובכל זמן לשאר ענינים.

לכהונה^ה. ואין מעמידין לא זקן מופלג ולא סריס ולא זקן ושלם ראה בניס^ו. וצריכין להיות מנוקים מכל מום, ושיהיו בעלי שיבה, בעלי קומה, ונבונים לחש, ושידעו ברוב לשונות^ז. ב"ד של שלשה אין צריכין בכל אלו, וצריכין אלו ואלו עכ"פ ז' דברים, חכמת התורה, ענוה, יראת השם, שנאת ממון, אהבת אמת, אהבת הבריות להן, בעלי שם טוב^ח. וצריכין להיות סמוכין^ט. יחיד מומחה לרבים או שנטל רשות מותר לדרן, ואינו נקרא ב"ד^י, ואם קבלו עליהם אפילו כל דהו דן.

בוח"ז^י. ובזמן הזה אע"פ שאין לנו בעונ"ה ב"ד סמוכין, מכל מקום יש לכל קהל וקהל שבכל מקום למנות ביניהם רבנים ודיינים תלמידי חכמים,

(ג) שם פ"ב ה"א. (ד) שם ה"ז. (ה) שם ה"ז. (ו) שם ה"ז. (ז) שם פ"ד ה"א. (ח) שם פ"ב ה"א ח"ט סי' ג' ס"ב. (ט) עיין שו"ת משנה הלכות ח"י סי' קס"ג.

מצות המלך

מצוה תצב

שלא לנטוע אילן במקדש (ל"ח רפ"ט)

הזהיר הקב"ה שלא ליטע אילנות במקדש או אצל המזבח, שנאמר (דברים ט"ז כ"א) לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלקיך, ואסור ליטע אילנות אצל בית הכנסת. משרשי המצוה כתב הרמב"ם ז"ל שהיו עושין בן עובדי עבודה זרה בבתי עבודה זרה שלהם שהיו נוטעין שם אילנות יפות כדי להטעות בני אדם אחריה, וכדי להרחיק ממנה וכל הדומה ממחשבת בני אדם הבאים לעבודת האל ב"ה במקום ההוא הנבחר נמנענו מלנטוע שם כל אילן. והרמב"ן ז"ל כ' כל אילן הנטוע על פתחי בית אלקים יקרא אשרה וכו', יזהיר הכתוב שלא יטע אילן אצל מזבח ה' לנוי ויחשוב שהוא כבוד

משנה הלכות

תצב) גרדי האיסור נטיעה במקדש. הקהל לשעה היתה, וכן גזוטרטא שהקיפו בעזרת נשים כשמחת בית השואבה לשעתה היתה.¹ הנוטע אילן אצל המזבח, או בכל העזרה, בין אילן סרק ובין אילן מאכל, אף על פי שעשאו לנוי למקדש ויופי לו, הרי הוא עובר בלאו זה ובעדים והתראה לוקה.² ונחלקו הפוסקים בהנוטע בהר הבית אי עובר בלאו, ועיין ספרי ויראים מצוה ס"ו. בנין עץ במקדש. ואסור לעשות אכסדראות של עץ במקדש כדרך שעושין בחצרות אע"פ שהוא בבנין ואינו עץ נטוע, הרחקה יתירה הוא, שנאמר כל עץ, ולכן כל האכסדראות והסככות היוצאות מהכתלים שהיו במקדש של אבן היו ולא של עץ. והא דאמרו לשכת העץ היתה שם, הכוונה שהיה שם בית, ולא אסרו בית של עץ אלא אכסדרה של עץ, ובימה של עץ שהיו עושין למלך בשעת

הקהל לשעה היתה, וכן גזוטרטא שהקיפו בעזרת נשים כשמחת בית השואבה לשעתה היתה.¹ דיני נטיעה. הנוטע אין חלוק בין נטעו גרעין או יחור או אילן, לעולם חייב על הנטיעה, ואפילו חזר ולקטו מן הארץ כיון שנטעו כבר נתחייב ואין צריך קליטה.² ויש להסתפק אי הוציאו בתוך כדי דבור אי חייב. ופשוט דאם נטע אילן יבש שאינו ראוי לקלוט שאינו חייב אבל אסור מדרבנן.³ איסורים דרבנן ושאר פרטים. הבונה בית בהר הבית נחלקו הראשונים ז"ל אי חייב דאורייתא.⁴ ופסק בשו"ת מהר"ם שי"ק או"ח סי' ע"ח וע"ט שאסור לנטוע אילנות אצל בית הכנסת והביאו שכן פסק גם הגאון רבינו עקיבא איגר זצ"ל, ופסק שאם עברו ונטעו חייבים לעקור אותם ע"ש, ויש

תצב. א) ר"מ פ"י מהל' עכרים ה"ט. ב) ר"מ וכו"מ שם ראב"ד הל' בית הבחירה פ"א ה"ט מ"ח. ג) ר"מ הל' עכרים שם ה"י. ד) ראב"ד וכו"מ שם וע"י ראב"ד הל' בית הבחירה שם. ה) מ"ח. ו) כמו כונה בית ברמב"ם שם. ז) ר"מ וראב"ד הל' בית הבחירה שם, ועיין מ"ח.

והדר למזבח השם, ואסר אותו שהוא מנהג עכו"ם למעט אילנות בפתחי בתי עכו"ם שלהם. ומוזה המעם נמי אסור נטיעת האילן אצל בית הכנסת להרחיק מדומה להם בבית תפלתם. ודרשו חז"ל כל המעמיד דין שאינו הגון כאלו נוסע אשרה אצל המזבח. והביאור כי כאשר נוסע אשרה היא הולכת וצומחת וגדלה ליום, כן רעת הדין בלתי הגון יהיה כן. כי מתחיל במיעוט, ותהיה רעתו הולכת וגדלה. כי יתחיל מהכיר פנים ועוד מעט ימה משפט ויקח שוחד ויצדיק את החייב ויחייב את הזכאי, וגורם ח"ו רעה לישראל.

ע"ז מ"ח מס' תמיד פ"א, ספרי, ר"ט פ"ז מע"ז, פה"ט ל"ח י"א ר"ג, פס"ג לאון מ"א מ"ה, ס"ק ס"י קס"ג, י"ד ס"י קס"ה.

מצוה תצג

שלא להקים מצבה (ל"ח ר"צ)

הזהיר הקב"ה שלא להקים מצבה בשום מקום אפילו לה', שנאמר (דברים ט"ז כ"ב) ולא תקים לך מצבה אשר שנא ה' אלקיך.

משנה הלכות

להזהיר על זה בבתי כנסיות חרדים במדינה זו, בפרט שהרבה מתחדשים ובונים ונוטעים אילנות אצל הביה"כ שהוא אסור וחייב לעקור. ונוהג בזמן הבית, ובזמן הזה תלוי במחלוקת הרמב"ם והראב"ד אי קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולעתיד לבא במהרה בימינו, ולענין בתי כנסיות נוהג גם בזמן הזה בזכרים ונקבות. תצג) גדר האיסור. המקים מצבה אפילו לעבוד את ה' עליה, לוקה^א. מה הוא מצבה. ונחלקו הפוסקים בפירוש מצבה, דעת רש"י

בחומש פ' שופטים שהיא מצבת אבן אחת, וכפ' ראה בפסוק ונתתם את מזבחותם פ"י מזבח של אבנים הרבה, מצבה של אבן אחת, וכן כתב היראים מצבה אבן אחת כדרכי מצבת אבן, וכדבריהם מפורש בירושלמי ע"ז פ"ד ה"ז א"ר יוחנן מצבה כל שהיא יחידית, מזבח כל שאבניו מרובות, והרמב"ם כתב מצבה שאסרה תורה היא בנן שהכל מתקבצין אצלה ועיין לח"מ. והחינוך פ"י בדברי הרמב"ם שהיא בנן גבוה של אבנים או של עפר, ומשמע דס"ל מאבנים הרבה, והרמב"ן פ' ויצא כתב וישם אותה מצבה כבר פירשו

(ח) פ"ז מהל' בית הבחירה ה"ד. (א) תצג. (א) ר"ט פ"ז מהל' עכ"מ ה"ז. (ב) שם.

מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה לִפִּי הַפֶּשֶׁם כְּתֹב הַרְמַב"ם ז"ל שְׁהִיָּה מִנְהַג
הַעֲוֹבֵדִים ע"ז לִבְנוֹת בְּנִין גְּבוּהָ שֶׁל אֲבִינִים אוֹ שֶׁל עֶפְרָיִם
וְלִהְיוֹתָם עָלֵינוּ לְעֹבֶדֶת הָרַעָה, וְלִכְנֹס הִרְחִיקֵנוּ הַתּוֹרָה שֶׁלֹּא
נַעֲשֶׂה כְּמוֹתָם אֲנַחְנוּ אֲפִילוֹ לְעֹבֵד הָאֵל-ב"ה כְּדִי לִהְיוֹת
וְלִהְיוֹת כָּל עֲנִין עֲבוּדָה וְזֶה מִכֵּין עֵינֵינוּ וּמִמַּחֲשָׁבוֹתֵינוּ, כְּמַעַם
שֶׁכְּתִבְנוּ בְּסֻמּוֹךְ בְּנִימִיעַת הָאֵילָן. וְאָף עַל פִּי שִׁיעָקֵב אֲבִינוּ הַקִּים
מִצְוָה כִּמ"ש וַיִּשֶׁם אוֹתָהּ מִצְוָה וַיִּצַק שֶׁמֶן עַל רֹאשָׁהּ, כִּבְרָא אָמְרוּ
ז"ל אֲחֻזָּה הִיָּתָה לְמָקוֹם בְּזִמְנָן הָאֲבוֹת וּבְנוֹאִם לְאַרְצָן נִאֲסְרָה
עֲלֵיהֶם הַמִּצְוָה מִפְּנֵי שֶׁשָּׂמוּ אוֹתָהּ הַכְּנַעֲנִים לְהֵם לַחֵק, וְהַמִּצְוָה
לֹא הִתְחַיְּקוּ בָּהֶם כָּל כֵּךְ וְלִכְנֹס לֹא אָסַר הַכְּתוּב, אוֹ שֶׁלֹּא רָצָה
לְאַסֹּר הַכָּל וְהַשְׁאִיר הַמִּצְוָה שְׂרָאוּי לְנֶסֶךְ וּלְקִרְבָּנוֹת (הַרְמַב"ם ז"ל).

מראה מקומות עיי' מצה תצ"ב

מצוה תצד

שלא נקדיב קרבן בהמה בעל מום עובר (ל"ת רצ"א)

הַזֹּהֵר הַקִּב"ה שֶׁלֹּא לְהַקְרִיב קִרְבָּן מִבְּהֵמָה שִׁישׁ בָּהּ מוֹם,
וְאֲפִילוֹ הוּא מוֹם עֹבֵר, שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים י"ז א') לֹא
תֹזֶכֶת לָהּ אֶלְקִיד שׁוֹר וְשֶׁה אֲשֶׁר יִהְיֶה בּוֹ מוֹם.

משנה הלכות

שֶׁהַקִּב"ה הַשְּׂאִיר הַמִּצְוָה שֶׁהוּא צוּרֵךְ
הַקִּרְבָּנוֹת אֲשֶׁר הוּא ית' צוּה בָּהֶם וְהִיוּ
נִחַת רוּחַ לִפְנֵי שֶׁאֵמַר וְנַעֲשֶׂה רְצוֹנוֹ ע"ש
וְכ"פ ב' וַיִּצָּא. וְנוֹהֵג לֹא זֶה בְּכָל מָקוֹם
וּבְכָל זֶמֶן בְּזִכְרֵי וּנְקֻבוֹת, וְהַעֲוֹר וּמִקְדָּשׁ
מִצְוָה אֲפִילוֹ בְּזִמְנָן הַזֶּה וְאֲפִילוֹ לְעֹבֵד
עָלֶיהָ לֵה חַיִּיב מִלְּקוֹת.

תצד גִּדְרֵי הַאִיִּסוּר. כֵּהֵן הַמִּקְרִיב בְּהֵמָה
בְּעֵלֶת מוֹם עַל

הַמִּצְוָה לִקְדָּשׁ, וְאַחַד הַשּׁוֹחֵט, וְאַחַד
הַזּוֹרֵק, וְאַחַד הַמִּקְטִיר אִימּוּרֵי בְּעַל מוֹם
עֹבֵר עַל הַמִּצְוָה לִקְדָּשׁ, נִמְצָא לְמַד
שֶׁאִם הַקִּדִּישׁ בְּעַל מוֹם עֹבֵר וְשִׁחֲטוֹ וְזָרַק
דָּמוֹ וְהַקְטִיר אִימּוּרָיו לִקְדָּשׁ אַרְבַּע

רְבוּתֵנוּ הַהִפְרָשׁ שֶׁבִּין מִצְוָה לְמִצְוָה
שֶׁהַמִּצְוָה אֲבָן אַחַת וְהַמִּצְוָה אֲבִינִים
הַרְבֵּה, וְכֵן פִּי עוֹד ב' שׁוֹפְטִים כָּאֵן,
וְהַמִּנִּיחַ עֹבֵר עַל כָּל זֶה בְּקִיצוֹר
דְּהַרְמַב"ם לֹא פִי כְּרִשִּׁי, וְלֹא הַרְגִּישׁ
דְּכֹאֲמַת לֹא רִשִּׁי הוּא אֵלֶּא דְּבָרֵי חוּל
הֵם. וְכֹאֲמַת כִּי לֹלִי דְּמִסְתַּפְּנִיא בְּלִשְׁחָן
הַרְמַב"ם ז"ל הִיָּה אֲפֶשֶׁר לְפָרֵשׁ דְּהִיא
אֲבָן אַחַת, וְנַעֲשִׂית כְּבִנִּין שֶׁהַכָּל מִתְקַבֵּץ
אֲצֵלָהּ, אֲבָל לִשְׁחָן הַחִינּוּךְ תִּמּוּהָ.

מַעַם הַיִּתֵּר מִצְוָה וְשֶׁאֵד פְּרָטִים.
וְהַרְמַב"ם ז"ל הִקְשָׁה
לְהַטְעֵם שֶׁנֶּאֱסְרָה הַמִּצְוָה מִשּׁוֹם דְּנַעֲשִׂית
חֹק לְכַנְעִינִים א"כ מִצְוָה נִמִּי לִיחָסֵר וְתִי

משרשי המצוה כי הא-ל תמים דעות הוא, והארם אשר חטא נעשה בעל מום, שפגע בנשמתו, ויבא השלם ויכפר על הבעל מום. אבל איך יבא הבעל מום ויכפר על בעל מום, ולכן אין ראוי להקריבו. ומוזה ישא החוטא ק"ו בעצמו, אם על מום כל שהוא בגוף בהמה שהוא עובר והולך ונתרפא פסלה התורה להקרבה למעלה, אדם שחטא ופגם בנפשו ונעשה בעל מום ואינו עובר לעולם עד שישוב לה' על אחת כמה וכמה שירחה מלהתקרב לה'. ויתן אל לבו לתקן את אשר עוות וישתדל למצוא רפואה לאותו אבר שנפל בו מום החטא, להשיבו אל כנו בהתוודותו ברמעות שליש עד שישוב ה' וירחמהו ויחזור ויכניסוהו למחיצתו, ויתעלה במעלה כמו שאמרו במקום שבעל תשובה עומד אין צדיק גמור יכול לעמוד.

ספרי, ר"פ פ"א מאשרי הסוכה, פה"ס ל"ח צ"ח, והספרי לאין שי"ג כלל שם, וכן בס"י שפ"ו.

משנה הלכות

מלקיות אם התרו אותו עליהם^א, ועיין לעיל (מצוה רפ"ה רפ"ז רפ"ח רפ"ט ר"צ).
 מומין העוברים. ואלו הן מומין העוברים הפוסלים בבהמה, גרב לח, חזזית שאינה מצרית, מים היורדין בעין בהמה ואינם קבועין, סנורים שאינם קבועים^ב. והרמב"ן ז"ל השיג על הרמב"ם גם בלאו זה ולא מנאה בלאו בפני עצמו, דהוא בכלל הלאוים שבפ' אמור לענין מום קבוע. והעובר על לאו זה עובר עוד על עשה דתמים יהיה^ג.
 בעלת מום עובר לענין פדיון. מה בין בעלת מום קבוע לבעלת מום עובר, שבעלת מום קבוע אם ילדה והיא קדש הולד יפדה ויצא לחולין,
 אע"פ שהוא תמים כדי שלא יהא תפל חמור מן העיקר, ואם נתעברה קודם שנפדה וילדה אחר הפדיון הולד חולין, ואם מתה קודם שתפדה נפדית אחר שתמות שהרי לא חלה קדושה גמורה על גופה אלא על דמיה מפני שהיתה בעלת מום קבוע, אבל המקדיש בעלת מום עובר או תמימה שהקדישה ונולד לה מום קבוע, אם מתה קודם שתפדה תקבר כשאר קדשים התמימים מפני שהיא צריכה העמדה והערכה, ואם נשחטה קודם שתפדה נפדית כל זמן שהיא מפרכסת (לדעת הרמב"ם, והתוס"י חולקין) ותאכל, ואם ילדה יקריב ולדה^ד. ונוהג בזמן הבית ובירושלים בזכרים ונקבות שהשחיטה כשרה בזרים ולענין זריקה והקטרה בזכרי כהונה.

תצד. (א) ר"מ פ"א מהל' איסורי מוכח ה"ד ה'. (ב) שם פ"ב ה"ו. (ג) ר"מ שם פ"א ה"א מ"ח. (ד) ב"ק ע"ו ע"א ר"ה שחיטה שאינה ראויה, וחלף פ"ד ע"א ר"ה בענין העמדה והערכה, בברכות ל"ב ע"א ר"ה וא לאורי שחיטה נגאל. (ה) ר"מ שם פ"א ה"א.

מצות המלך

מצוה תצה

לשמוע לב"ד הגדול (מ"ע ר"ד)

צוה הקב"ה לשמוע לב"ד הגדול ולעשות כל מה שיצו, שנאמר (דברים י"ז י') ועשית על פי הדבר אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה.

משרשי המצוה לפי שדעות בני אדם משונים כמו שאמרו בשם שפרצופיהם אינם שוות כך דעותיהם אינן שוות, ואם לא יהיה להם לישראל ב"ד אחד קבוע ומיוחד על מי לסמוך היתה נעשית תורתנו ח"ו כמה תורות ולא היה קיום למצוה מן המצוות, כי בכל זמן היו מתחדשים דברים משונים לפי הדעות המשוונות אשר היה נדמה לכל אחד לפרש לפי סכלו, בדברים אשר אינם מפורשים אפילו בתורה שבעל פה, ולא היינו יודעים אמיתותם וכן התקנות והגזירות. ומה המעם חייבה תורה לזקן ממרא מיתה שלא יהיו נמשכין אחריו ויבאו לכפור בתורה, כאשר עשו שחיקי ממיא צדוק וביתוס, וכאשר עשה הנוצרי שר"י אשר עדיין עונותיו גורמין כמה צרות לעם קדוש. ומי שאינו מודה בתורה שבעל פה הרי הוא מין, וכל

משנה הלכות

תצה) לסמוך על ב"ד הגדול שבירושלים. קיום המצוה. בית דין הגדול שבירושלים היושבין בלשכת הגזית (עיין לעיל מצוה תצ"א) הם עיקר תורה שבעל פה, והם עמודי ההוראה ומהם חוק ומשפט יוצא לכל בני ישראל, ועליהן הבטיחה התורה שנאמר על פי התורה אשר יורוך, וכל המאמין במשה רבינו ובתורתו חייב לסמוך מעשה הדת בפירוש הקבלה עליהן ולישען עליהן^א. ואחד דברים שלמדו אותן מפי השמועה והם תורה שבעל פה, ואחד דברים שלמדו אותן ממדות שהתורה נדרשת בהן, ואחד

דברים שהיו סייג לתורה, והתקנות והגזירות והמנהגים כפי צורך השעה שיורו בהן לרבים כדי לחזק הדת ולתקן העולם, מצות עשה לשמוע להם^ב. דרך בירור מחלוקת בזמן ב"ד הגדול. כשהיה ב"ד הגדול קיים לא היתה מחלוקת בישראל, וכל דין שנולד בו ספק שואל אדם לב"ד שבעירו, אם לא ידעו אז הב"ד או שלח ב"ד עולים לירושלים ושואלין לב"ד שבהר הבית, אם לא ידעו הכל באו לב"ד שבפתח העזרה, ואם לא ידעו הכל באו ללשכת הגזית לב"ד הגדול, אם היה מקובל אצלם הלכה זו חותכין הדין, ואם לאו

תצה. א) ר"מ פ"א טהל' ממרים ה"א. ב) שם ה"ב.

החולק או הסותר דבר גדול או קטן או מלגלג על אות אחת מהתלמוד הרי הוא חולק על הקבלה ודינו כדן המניין שיצאו מכלל ישראל, ולכן חייבה התורה לשמוע אל הבית דין הגדול ולחם דבר המשפט.

סנהדרין פ"ו, ר"ס הל' מ"ט, ס"ח מ"ע קע"ד ל"ח ש"ב, מ"ג ע"ש ק"א לאון ר"ח, ח"ט ס"י י"ד.

מצוה תצו

שלא לחלוק על בעלי הקבלה (ל"ח רצ"ב)

הזהיר הקב"ה לעם קדשו שלא לחלוק על בעלי קבלה ולא לשנות את דבריהם בכל עניני התורה, שנאמר (י"ז י"א) לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל.

משרשי המצוה כי קיום התורה תלוי בקבלה האמיתית, וזולת הקבלה אי אפשר לבא למכוון, ורוב מעשי בני אדם תלויים בקבלה מאבותיהם ורבותי, וכ"ש פירושי התורה

משנה הלכות

הלוה והולך עמו. וי"א דלטענת גילך אין חלוק בין לזה למלוה, מיהו בזמן הזה נהגו שכל זמן שיש ב"ד בעיר אין אחד יכול לכוף חבירו לילך לב"ד אחרי. ונהג מצוה זו בזמן שב"ד הגדול בירושלים בזכרים ונקבות, ובכלל המצוה לשמוע בכל זמן אל חכמי האמת הגדולים בחכמת התורה וביראת ה' טהורה.

תצו) גרדי חלאו. כל מי שאינו עושה כהוראת הב"ד הגדול שבירושלים שלמדו דבר בפ"י התורה, או אפילו במילי דרבנן כגון גזירות ותקנות ומנהגות, ואומר שאין הוראתם אמתית, עובר בלא תעשה, לבר העשה (מצ' תצ"ה), ואין לוקין על לאו זה מפני שניתן לאזהרת מיתת ב"ד בזקן ממרא*, זולת כי הוא לאו שאין בו

דין בשעתו שם עד שיסכימו כולם או יעמדו למנין וילכו אחר הרוב וכן ההלכה מהיום, והמיעוט מחויבים לעשות כהרוב, משבטלו ב"ד הגדול רבתה המחלוקת בישראל.

בזמן הזה. שני בתי דינים או שני חכמים שנחלקו בזמן הזה ואינך יודע להיכן הדין נוטה, בשל תורה הלך אחר המחמיר, ובשל סופרים הלך אחר המיקל, והוא ששויך בחכמה או בדומה לו, ואם לאו הולכין בתר הגדול בתורה. שנים שנחצצמו בדן ואחד אומר נעלה לב"ד הגדול כופין אותו ודן בעירי. אבל אם המלוה אמר נלך לב"ד הגדול כופין הלוה. וי"א דבית דין חשוב בכל דור ודור מקרי בית דין הגדול, ומקומות שיש בהם חכמים גדולים מומחים לרבים אם אמר המלוה נלך למקום פלוני, כופין

(ג) שם ה"ד. (ד) שם ה"ה. (ה) לח"ט שם, ולא ככ"ט. (ו) ר"ט הל' סנהדרין פ"ו ה"ו ת"ט ס"י י"ד ס"א. (ז) ר"ט שם ה"ז ת"ט שם. (ח) ת"ט שם. (ט) שם כ"מ"א. (י) הערך. (א) ר"ט פ"א מהל' מ"ט ס"ח. (ב) ר"ט פ"א מהל' מ"ט ס"ח.

מצות המלך

והמצוות, שאם לא נסמך על הקבלה שקבלנו, שבראשית פירושו בקדמין, נסכים לפרש בראשית לבסוף, וכן בכל התיבות ולשונות שבתורה והמעשים, נמצא מהפך הקערה על פיה ועוקר הכל. וכל הלכות למשה מסיני ותורה שבעל פה הכל תלוי בקבלה. והוציאו הכתוב בלשון לא תסור כי החולק על הקבלה מסיר עצמו ואחרים מהאמת המקובל לחכמינו הקדמונים ע"ה בחכמת אלקית השלמה, ויגעו לילות כימים להבין עומק פירושה ע"פ הקבלה האמיתית ורוח הקודש שהופיע עליהם, ואם נפתה אחד מחשבותינו ועניות דעתנו לא נצלח לכל. ובא הצווי אפילו יאמרו על ימין שהוא שמאל או להיפוך לא נסור מדבריהם, שלא יעשה כל אחד כפי דעתו ויגרום לחורבן הדת, ומיתו הבטיח לנו השם שישגיח על הב"ד ואור ה' חופף עליהם שלא ימעו במקום הקדוש.

מראה מקומות עיין מצדה תצ"ה

משנה הלכות

פטור ממיתה^א. מצאם חוץ ללשכת הגזית והמרה עליהם פטור^ב. זקן ממרא דנין אותו כב"ד שבעירו, ואין צריך התראה אלא עדים שבאו ואמרו שראו שעשה כפי הוראתו או שהורה לעשות דנין אותו וממיתין אותו בירושלים בחוה"מ פסח או סוכות או ביום אחר עצרת, כדי שכל ישראל ישמעו ויראו^ג. זקן ממרא מתודה בשעת מיתה ויש לו חלק לעולם הבא^ד. הכופר בתושבע"פ^ה. אבל מי שאינו מודה בתורה שבעל פה אינו זקן ממרא האמור בתורה אלא הוא בכלל האפיקורסין המינים, והוא מן המורידין ולא מעלין^ו, ואין לו חלק לעוה"ב^ז. ונוהגת מצוה זו לענין זקן ממרא בזמן הבית, ולענין חיוב לשמוע ולא להסיר מדברי חכמי ישראל

מעשה. ודעת הרמב"ן בהשגות^ח דעל מצות דרבנן ליכא לא תעשה דאורייתא, והדברים עתיקים, מיהו עובר מדרבנן. דיני זקן ממרא. העובר על לאו זה דלא תסור אין לו דין זקן ממרא עד שיהא חולק על הב"ד הגדול, ויהיה חכם סמוך בסנהדרין והגיע להוראה, ויחלוק עליהם בדבר שזדונו כרת ושגגתו חטאת, ובין שהוא מיקל והם מחמירין ובין שהוא מחמיר והם מקילין ויורה לעשות כהוראתו או יעשה בעצמו מעשה כפי הוראתו, ואפילו הוא גדול בחכמה מראש סנהדרין, ואפילו אמר כך קבלתי מרבותי, והם אומרים כך נראה בעינינו, ואינו חוזר, הרי זה זקן ממרא ומיתתו בחנק, אבל אם היה תלמיד שלא הגיע להוראה והורה, ואפילו עשה מעשה,

(ב) למד"ט שורש הראשון, והובא בלח"ט שם. (ג) ר"ט שם פ"ג ה"ה. (ד) שם ה"ו. (ה) שם ה"ז. (ו) שם ה"ח. (ז) שם ה"ט. (ח) ר"ט הל' תשובה פ"ג ה"ו ח'.

מצוה תצז

למנות מלך מישראל (מ"ע ר"ה)

צוה הקב"ה לעם קדשו למנות מלך מישראל, שנאמר (דברים י"ז מ"ו) שום תשים עליך מלך מקרב אחיך.

משרשי המצוה מה שאמרו רז"ל הוי מתפלל בשלומה של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו.

והתועלת הנמצא לעם בהיות עליהם איש אחד לראש וקצין ברור הוא, כי לא יתקיים קיום האומה זולת זה, וכל שכן מלך ישראל שנתמנה ברצון הבורא ית"ש. גם כי ביאר הכתוב

משנה הלכות

שבישראל, ומצוה לשנאותו. ונחלקו הפוסקים אי בן יורש את אביו ברכנות, ועיין למרן זקני בבית שער יו"ד (סי' של"ד) ברור גדול ואמתי בזה, גם אי הבן יכול למחול על מינויו, ואי בן מלך אם לא רצו בו העם בוחרין בו בעל כרחך ועוד כמה ענינים. ואין מעמידין אשה למלך שנאמר מלך ולא מלכה, ובמנ"ח נסתפק במלך שלא הניח רק בת אפשר דיורשת המלוכה כדין שאר ירושה, ואישתמיטתיה במחכ"ת דברי הרמב"ם פ"א ממלכים ה"ז ולא המלכות בלבד אלא כל השררות וכו', כיון שנמשח דוד זכה בכתר מלכות והרי המלכות לו ולבניו הזכרים עד עולם, ומפורש כתב לבניו הזכרים וכן כתב לענין שאר מינויין לבנו, ולא כתב לבניו זה פשוט. ולא זכה אלא לבניו הכשרים.

כבוד המלך. וכבוד גדול נוהגין במלך, אין משתמשין באחד מכלייה, ואין נושאין אלמנותו או גרושתו, ולא חולצין ולא מיבמין

הקודמים, וחכמי הדור וגדולינו ושופטינו בחכמת התורה בכל דור ודור, בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות.

תצז) מינוי המלך. מצות עשה כשבני ישראל על אדמתן

למנות עלינו מלך מישראל, ואין מעמידין מלך בתחלה אלא ע"פ ב"ד של שבעים זקנים ועל פי נביא. מושחין אותו בשמן המשחה, עיין לעיל (מצוה ק"ז).

ירושת המלכות. והמלך מוריש ממשלתו לבניו אם יש לו, אין

לו בנים חוזר המלוכה לאחים אם יש לו ולמעלה ככל ירושת התורה (עיין לעיל מצוה ת'), הניח בן קטן משמרין לו המלוכה ולעולם הבן הגדול קודם לבן הקטן ממנו, וכן הדין בכל השררות שממנין בישראל שהמתמנה יזכה באחת מהן זכו בניו אחריו עד עולם, ובתנאי שיהיו בנו ממלא מקום אבותיו ביראת חטא, אף על פי שאינו גדול בחכמה, לא היה ירא חטא אפילו היה חכם גדול אין ממנין אותו בשום מינוי מן המנויין

תצז. א) ר"מ פ"א מהל' מלכים ה"ג. ב) שם ה"ג. ג) שם ה"ה. ד) שם ה"ו. ה) שם פ"ב ה"א. ו) שם ה"ב.

מצות המלך

התועלת למען ילמד ליראה את ה' אלקיו לשמר את כל דברי התורה הזאת ואת החקים האלה לעשותם, וצריך להיות מוראו על כל ישראל. ולפי שהמלך יכול להעלות על דעתו שמאחר שזכה למלכות ומורם מכל עם במעלה וגדולה, ויתגאה ויטה מדרכי התורה כדן מלך פורץ גדר בחקי המדינה, בא הצווי עליו לבלתי רם לבבו מאחיו ולבלתי סור מן המצוה ימין ושמאל, כי משפטי ה' צדקו יחדיו כקמון כגדול אליו ישמעו, ועל ידי זה יזכה להאריך ימים על ממלכתו, ומכלל הן אתה שומע לאו.

משה מנהדין כ' ע"ב, ר"מ פ"א מסלטים, שהם מ"ע קנ"ז ל"ת שפ"ב, ט"ג עשין קי"ד לאוין רכ"א.

מצוה תצח

שלא להקים מלך שלא מישראל (ל"ח רצ"ג)

הזהיר הקב"ה שלא למנות עלינו מלך איש אשר לא יהיה מזרע ישראל, שנאמר (דברים י"ז ט"ו) לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא.

משנה הלכות

לאשתו^ז. אין רואין אותו ערום וכיוצא בזה, אם מחל על כבודו אין כבודו מחול^ח. ומיהו צריך לכבד לומדי תורה ולא ינהג גסות^ט. מלכי בית דוד יושבין בעזרה^י, ועומד לפני כהן גדול^{יא}. ולעולם יתנהג בענוה לראות ביעקב עמו כרועה עדרו ירעה, בזרועו יקבץ טלאים ובחיקו ישאם^{יב}. ונוהגת בזמן שישראל על אדמתם, ותחזינה עינינו במהרה בשוכן לציון ברחמים ויתגלה לנו מלך המשיח מזרע דוד המלך וימלוך עלינו ועל כל העולם עד עולם.

תצח) גרדי האיסור. אסור להעמיד מלך שאינו מזרע ישראל אפילו הוא גר לאחר כמה דורות, ואם היתה אמו מישראל מותר, ולא למלכות בלבד אמרו אלא לכל שררות שבישראל, לא שר צבא, לא שר חמשים, ולא שר עשרה, אפילו ממנה על אמת המים שמחלק ממנה מים לשדות, ואין צריך לומר דין או נשיא שלא יהא אלא מזרע ישראל^{יג}.

באביו מישראל. וכתבו התוס' והכ"מ דכל שכן אם היה

(ז) דרכיו שם ע"פ הש"ס מנהדין י"ה ע"א. (ח) ר"מ שם פ"ב ה"ג. (ט) שם ה"ה. (י) שם ה"ד. (יא) שם ה"ה. (יב) שם ה"ו. (יג) תצח. א) ר"מ פ"א מלכות מלכים ה"ד. (כ) יבמות דף ק"ב ע"א ר"ה לענין חליצה.

משרשי המצוה גלוי לכל רואי שמש כי להיות מלך ראש האומה צריך להיות על כל פנים חלק מהם, וממוכחים שבהם, ושיהיה אהבת האומה קבועה אצלו בעבותות של ברזל ולא ינתוק לעולם. וילחום מלחמותיהם ויסכן נפשו בשבילם אם יצטרך לזה, כי בו תלוי כל האומה. וירחם עליהם בכל עת שצריך לזה. ואיש נכרי, אפילו שנתגייר נפשו איננו קשורה בנפש ישראל, וכמו שאמרו חכמינו ז"ל גיורא עד עשרה דרא לא תבוי ארמאי באפיה, ונאמר ויחד יתרו ודרשו ז"ל שנעשה בשדו חרודין חרודין על אבן המצרים, ואף שנתגייר נצטער על אבן הרשעים. ואיך יעמוד למחסה ולמסתור לעם ה' כאשר יהיה נכרי, מה קורבה יש לו עם היהודים, ולזר נחשב, ושמא יהפוך חרודף לבורת. ועוד שיסיתך לעבוד ע"ז. והכתוב מבשרך שלא תוכל לתת עליך איש נכרי, שנכרי אכזרי הוא ומנהגו לא תוכל לתת עליך.

סראה מקומות עיין מצוה (תצ"ו).

משנה הלכות

אביו מישאל דממנים אף על פי שאין אמו מישאל, ובזה ניתא האין מלך רחבעם שהיה בן נעמה העמונית והנובי מה"ק ח"מ סי' א' תי' דרך בתחלה אסור אבל כירושה שפיר דמי דלא הוה שימה. שאר מינויים. וכירושלמי אמרו עוד מגין לרבות שוטרי הרבים וגבאי צדקה וסופרי דיינין מכין ברצועות, ת"ל מקרב אחיך. ואסור להעמיד שום שררה בבית הכנסת, אפילו שמש, מן הגרים. אומנות מבוזה. ועוד אמרו אין מעמידין מלך למי שהוא קצב או ספר או בלן או בורסקי, לא מפני שהן פסולין למלכות אלא מפני שאומנותן קלה וכוויה ומזלזלין בהן העם לעולם.

ומי שיעשה מלאכה זו אפילו יום א' נפסל לשררות אלו לעולם.
כללים. וכבר זכה דוד חרעו הזכרים במלכות ישראל לעולם ואין בידינו לשנותה לעולם, כמו שזכה אהרן בכהונה ושכט לוי בלוויה, וכל המאמין בתורת משה יודה על זה.¹ ונוהג איסור זה לענין הממונה בזמן שישראל על אדמתן ביישובן על הציבור, ולענין שאר השררות בישראל נוהג בכל מקום ובכל זמן שאסור מן התורה למנות על הציבור אדם שאינו מישאל, ואסור למנות על הציבור לשררה אנשים רשעים ואכזרים, והממנה אותם מפני קורבה או מפני יראתו להם להחניפם לא תסור רעה מכיתו, ועל קדקדו של אותו רשע ירד,

(ג) קדושין פ"ד ה"ה. (ד) ר"מ שם הלכה ו'. (ה) ר"מ שם ה"ז וזעק.

מצות המלך

מצוה תצט

שלא ירבה לו סוסים (ל"ת רצ"ד)

הזהיר הקב"ה שלא ירבה לו המלך סוסים וזלת מה שצריך למרכבתו, שנאמר (דברים י"ז מ"ז) ולא ירבה לו סוסים. טעם מצוה זו מפורש בקרא, כדי שלא ישוב העם מצרימה למען הרבות סוס, כלומר שלא ישלח מעמו שיקבעו ירדתם במצרים לגדל לו שם סוסים, שהסוסים באים ממצרים שנאמר ותעלה ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף, וה' אמר לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד. ומיהו אסור להרבות לו סוסים אפילו ממקומות אחרים. ויתכן עוד שהזהיר הכתוב שלא ירבה לו סוסים אפילו מארצו, וארץ שנער, או ממצרים בדרך סתורה המותרת, כמבואר בירושלמי. והטעם כי גם באלו אסור כדי שלא יבטח על רכבו כי רב, ועל פרשיו כי עצמו

משנה הלכות

לקח סוסים הרבה בפעם אחת אינו לוקה אלא אחת, ואם לקח אותם בזה אחר זה לוקה על כל סוס וסוס, והוא שלקח להיות רץ לפניו בדרך שעושין שאר המלכים בלי צורך למרכבתו, וצריך התראה כל כל סוס^כ.

חייב על כל סוס וסוס. ובשור"ת אבני נור א"ח סי' שצ"א הק' למה צריך קרא לחייב על כל סוס וסוס, הרי הם גופין מחולקין, וכן הקשה בס' דברי אמת סי' ג', ועיין מרגליות הים סנהדרין הנ"ל, וכלהו לא הרגישו בדברי הרדב"ז על הרמב"ם שכתב וז"ל ומה שלא כתב רבינו וכו' א"נ נפקא מינה דאם לקח אותם זה אחר זה והתרו בו פשיטא שלוקה על כל סוס וסוס, ואם לקח הרבה סוסים ביחד פשיטא שאינו לוקה אלא אחת, ונהי דעבר על כל סוס וסוס בל"ת אבל מלקות ליכא, ע"כ. ומינה

ומי שלא ירא מכל אדם להועיל לרבים בכל כחו, שכרו יהיה אתו מאת השי"ת תמיד בעוה"ז, ונפשו בטוב תלין לעוה"ב וזרעו יירש ארץ (לשון החינוך). ועיין שם דברים כלהבות אש, ומי ירא ה' ולא יירא.

תצט מקורות הרינים. יתברך היוצר היודע לבות

האדם צוה למלך לא ירבה לו סוסים, ותנן בפרק כה"ג^א לא ירבה לו סוסים אבל מרבה הוא כדי מרכבתו. ותניא בספרי ובסנהדרין יכול אפילו כדי רכבו ופרשיו ת"ל לו, לו הוא דאינו מרבה אבל מרבה הוא כדי רכבו ופרשיו, הא מה אני מקיים סוסים, סוסים הבטלנין, מנין שאפילו סוס אחד והוא בטל שהוא בלא ירבה, ת"ל למען הרבות סוס, וכי מאחר דאפילו סוס אחד וכו' למה ליה למכתב סוסים, לעבור על כל סוס וסוס.

תצט. א) דף כ"א ע"ב. ב) ר"ט ה"ל מלכים פ"ג ה"ג וכו"מ ורדב"ז שם.

מאד. אבל יהיה מבטחו בשם אלקינו כמו שנאמר אלה ברכו ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה' אלקינו נזכיר, המה כרעו ונפלו ואנחנו קמנו ונתעורר. גם שלא ידום לבנו בהרבות לו סוסים, כי הסוסים לרוב יפים וקלותם יתגאו בהם אדוניהם.

סוטה פ"א יבמות פ"ה מנהדרין כ"א כריתות ה', ר"ם פ"ג ספלים, סו"ט פ"ג קפ"ג-ד, ספ"ג לאוין רכב-ג, יראים צ"א צ"ב צ"ג

מצוה תק

שלא לשוב בדרך מצרים לעולם (ל"ת רצ"ה)

הזהיר הקב"ה שלא לשוב למצרים לקבוע דירתנו שם לעולם, שנאמר (דברים י"ז ט"ז) וה' אמר לכם לא תוסיפו לשוב בדרך הזה עוד. משרשי המצוה מפני שהיו המצרים רעים וחמאים לה' מאד,

משנה הלכות

קשה גם כן מה שרצה האבני נזר שם עוד לומר דאינו לוקה על כל סוס וסוס, ע"ש. כללים. ונוהג בזמן שיש מלך בישראל, והוא מצוה שעל המלך בלבד, ואם עבר ולקח עובר בלאו, וכיד דמ"ה כתב עובר בעשה ולא תעשה. (תק) גדר האיסור. מצות עשה לבני ישראל לדור בארץ ישראל^א, ומוחר לשכון בכל העולם אם אי אפשר לו לדור בארץ ישראל חוץ מארץ מצרים לעולם, וארץ מצרים הוא ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה, כנגד ארץ כוש, וכנגד המדבר, הכל אסור להתיישב בה, ואלכסנדריה בכלל^ב, וכתב הרדב"ז דגם דמ"א"ט בכלל לפי שהגבול הוא מנחל מצרים הנקרא וא"ד א"ל ערי"ש, והדבר ברור כי

דמ"א"ט היא משוכה יותר לצד מצרים. ואין אסור אלא להשתקע שם והיורד לסחורה מותר^ג. צדדי היתר בזה"ו. ויש מי שכתב דלאחר שבא סנחריב וכלכל את כל העולם מותר להתיישב גם במצרים, וחלקו עליו שאין האיסור תלוי אלא בארץ ולא ביושביה^ד, עוד כתבו שאין האיסור לשוב אלא מארץ ישראל למצרים, אבל משאר ארצות מותר^ה, ואין ראוי לסמוך על היתר זה. וכתב הרדב"ז (מצ' תקצ"ב)^ו וגם אני הכותב שכנתי שם שנים רבות, אבל לא היה דעתי להשתקע שם אלא ללמוד תורה וללמד, לפי ששיבת ארץ ישראל קשה מאד, ומי יוכל לעמוד בה ולא יצטרך לבריות ושוב באתי לירושלים. וכתב הרמב"ם^ז ויראה לי שאם כבש ארץ מצרים מלך ישראל

הק. א) רמב"ן סו"ט ששכת אותן חרב עשין מצוה ר', ועי' שרית משנה הלכות ח"ג סי' קפ"ט קצ"ב ח"ח סי' יא. ב) ר"ם פ"ה מלכים ח"ו. ג) ר"ם שם ח"ח. ד) ספ"ג ורימב"א יוסא ל"ח ע"א בשם יש אומרים, עי' תהנות מיימני אות ב', ע"ח. ה) יראים, הובא בספ"ג ודג"מ תע"ל. ו) וכו' בביאורו לרמב"ם שם. ז) שם.

כמו שנאמר כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו וגו', ורצה הקב"ה שלא ללמוד ממעשיהם הרעים, ולא נלך בדרכם. וידוע כי דרכם של בני אדם להמשך אחר השכנים הן לטוב והן לרע, ואם יצאו מבני ישראל לארץ מצרים ילמדו מהם לעבוד ע"ז, כדכתיב ויתערכו בגוים וילמדו ממעשיהם. ולכן הזהירה התורה שלא נוסף לשוב מצרימה עוד. ומה הטעם לא נאסרה רק דירת קבע להתיישב במצרים, אבל לסחורה מותר, כמבואר בירושלמי לישובה אי אתה חוזר, אבל אתה חוזר לפרקמטיא, כי בעברו דרך ארעי לא ילמדו מהם. גם כי דבר מושכל הוא, מאחר שהשם גואלם משם בשוכם לשם יחללו השם. ואוריה הנביא בסכנת נפש ברח לשם, וירמיה בעל כרחך הלך לשם.

מכה ג"א ע"ז דף י"ג כתובות ק"י ב"ב קפ"ט מנחות ק"ב, ר"ט פ"ה מפלטים, פה"ט ל"ח פ"ו, ספ"ג לאוין רכ"ז.

מצוה תקא

ולא ירבה לו נשים (ל"ח רצ"ו)

הזהיר הקב"ה שלא ירבה לו המלך נשים יותר על שמונה עשרה, שנאמר (דברים י"ז י"ז) ולא ירבה לו נשים.

משנה הלכות

ע"פ ב"ד שהיא מותרת, והכי משמע בירושלמי. ובס' כפתור ופרח הביא בשם הר"ר שמואל מבני בניו של הרמב"ם, דהרמב"ם כשהיה חותם שמו באגרת שלוחה היה מסיים הכותב העובר בכל יום ג' לאוין. מיהו הרדב"ז ז"ל בהל' מלכים כתב וא"ת תקשה לרבינו שנשתקע במצרים י"ל דאנוס היה ע"פ המלכות, שהיה רופא למלך ושרים וא"כ אינו עובר. גם כי לכ"ע ליכא אלא לאו אחד, וכבר הקשו אבעל כפתור ופרח בזה.

מעלות הדר בא"י. ואע"פ שמותר לשכון בכל העולם מצות עשה לדור בארץ ישראל וכל השוכן בה עונותיו מחולין לו, ואפילו הלך בה ד' אמות וזוכה לחיי העוה"ב, וכן הנקבר בה כאלו היה מזבח כפרה והוא שמאמין בתורת ה' באמונה שלימה^א, ויה"ר שנוכח להתיישב בה במהרה בבגצ"א.

תקא) גרדי הלאו. מי שהוא מלך בישראל אסור לו להרבות נשים, ומפי השמועה למדו

(ח) מנהיגין פ"ה ה"ח, ומבוא בתנאים מייסודות אות ג' בשם ירושלמי מסכת דים. (ט) פרק ה'. (י) ר"ט שם ה"א. (יא) עיין שילת משנה הלכות ה"ח סי' רצ"ו.

משרשי המצוה מבואר בקרא ולא יסור לבכו, כלומר שלא ירבה לו נשים ועל ידם יסור לבכו מה'. כי הרודה אחר תאות נשים מסירים את לבכו מן החכמה, כמו שאמרו אין מחשבת עריות אלא בלב פנוי מן החכמה. ולפי שדרכן של הנשים להסיר לב בעליהם אחר התיפלות, ומפתות אותם למה שאינו ראוי, בהתמדתן עליהם בתחרות וריבוי דברים ולשון חלקלקות, והחכם מכל אדם וגדול שבמלכים כתבה עליו התורה שנשיו המו את לבכו. ואמרו במדרש שהיו"ד קטרגה לפני הקב"ה על שרצה לבטלה, והקב"ה משיב לה יאבדו אלף כמותו וקוצו של יו"ד לא ישתנה בתורה, ועליהם הזהיר בספר משלי. ויציר כפיו של הקב"ה מען האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל, ובוה גרמה מיתה לכל העולם לדורות הבאים. ושמשון אבד עיניו וחיוו ומלכותו בעבור האשה. ולכן לא ירבה.

מראה מקומות עין מצוה תצ"ח.

משנה הלכות

דהשוה הכתוב אשה לאיש, ומיהו לא נפסלה האשה לכהונה משום דלא הוה לאו השוה בכלי.
בנשא מקודם שנמלך. ויש להסתפק במי שנשא נשים הרבה קודם שנעשה מלך ואחר כך מת אביו ונעשה מלך, אי חייב לגרש עד י"ח, או כיון שנשאן קודם אינו עובר בלא ירבה כיון דבשעה שנעשה מלך הרי לא רבה, ונראה כיון דהתורה נתנה טעם ולא יסור לבכו א"כ אין נ"מ וחייב לגרשם.
אחת המסירה את לבו. ובגמ"ר יתודה אומר מרבה הוא לו ובלבד שלא יהו מסירות את לבו, ר"ש אומר אפי' אחת והיא מסירה את לבו לא ישאנה, א"כ למה נאמר לא ירבה אפילו כאביגיל. וכתב היראים

שהוא לוקח עד שמונה עשרה נשים, ובין הנשים ובין הפלגשים הכל י"ח, ואם הוסיף אחת ובעלה לוקה, ומותר לו לגרש ולישא אחרת תחת זו שגירש, ודעת הראב"ד דנושא י"ח לבד הפלגשים^ב. ופלגשים דעת הר"מ^א ורמב"ן^ב דהם בלא קדושין, ודעת רש"י^ב דצריכין קדושין רק בלא כתובה, ועיין שו"ת משנה הלכות (ח"א סי' ג').
פתי לוקין. ופשוט דאם עבר ונשא לוקה על כל ביאה וביאה אם התרו בו, כמו שאר חייבי לאוין לדעת הרמב"ם דבעי דוקא שיבעול^א, ולדעת שאר הפוסקים אפשר דאינו לוקה רק בשעת קדושין, דהאיסור שלא ירבה ואז הוא דרבה וצ"ע. וכשם שהוא לוקה כך היא לוקה כמו בכל ביאות אסורות,

תקא. (א) ר"מ פ"ג מהל' מלכים ה"ב. (ב) שם. (ג) שם פרק ר' ה"ד. (ד) בפירושו ע"ה"ת בראשית ב"ה ה. (ה) שם. (ו) מנ"ח. (ז) שם. (ח) ב"מ קפ"ז ע"ב.

מצות המלך

מצוה תקב

ולא ירבה לו כסף (ל"ח רצ"ז)

הזהיר הקב"ה שלא ירבה המלך לעצמו ממון רב, שנאמר (דברים י"ז י"ז) וכסף וזהב לא ירבה לו מאד.

משדשי המצוה כי רבוי הכסף הוא הגורם והכנה לשוב מאחרי ה', כמו שאמר הכתוב השמר לך וגו' וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה ורם לבבך ושכחת. והכתוב ימנע המלך מגאות ורוממות הלב, וכל שכן האחרים, כי הנאות מדה מגונה ונמאסת מאד לפני אלקים אפילו במלך, כי לה' הגדולה והרוממות ולו לבדו התהלה כמבואר ע"י נביאים תועבת ה' כל גבה לב, וכאלו עובד ע"ז. גם כי ברבוי אוצרותיו יחשוב שינצח העולם, שיקבץ חיילות וגדודים לכבוש כל המדינות ויסמוך על רוב עשרו, וישכח כי יד ה' החזקה עושה חיל, ולא בכח ולא בחיל כי אם ברוחי אמר ה'. ומה גבורת אנשים אם לא בעזר

משנה הלכות

ומצוה להרבות לאוצר בית השם, ולהיות שם מוכן לצרכי הצבור ולמלחמותם, וכן מצינו (בדברי הימים) שהכין דוד לבנין הבית שלשת אלפים ככרי זהב ושבעת אלפים ככר כסף. מביא את הכסף לאוצר בית ה' תחת ידי נאמני ישראל.

חיה לו מקודם. וגם כאן יש להסתפק במלך שהיה לו ממון רב קודם שנעשה מלך והיה עשיר גדול אם צריך ליתנו במתנה לאחרים או לבית האוצר, או כיון שהיה לו מקודם שנתמנה אינו בכלל לאו זה.

ביוזא. כל הרוגי המלך ממון למלך, וכל המלכות שכובש הרי אוצרות המלכים למלך, ושאר הכזה שבחזון בחזון ונותנין לפניו והוא נוטל מחצה בראש, ומחצית הכזה חולקין אותה כל אנשי הצבא ביחד עם העם היושבין על הכלים במחנה. ומה שאמרו מחצה לו

וכר"ש קיי"ל, נמצא דאפי' באשה אחת רשעה אסור, והרמב"ם ז"ל לא ביאר זה, וכתב הרמב"ם וכן לא יהיה שטוף בנשים, אפילו לא היתה לו אלא אחת לא יהיה מצוי אצלה תמיד כשאר הטפשים, שנאמר אל תתן לנשים חילך, ועל הסרת לבו הקפידה התורה שלבו הוא לב כל קהל ישראל, לפיכך דבקו הכתוב בתורה יתר משאר העם שנאמר כל ימי חייו. ומצוה זו על מלך ישראל הוא.

תקב) גרדי האיסור. מלך ישראל אסור לו להרבות כסף וזהב להניח בבית גנזיו ולהתגאות בו, או להתנאות בו, אלא כרי שיתן לחיילותיו ולעבדיו ולמשמשיו, ואינו אסור אלא להרבות לעצמו בבית גנזיו, אבל מרבה הוא לצורך ישראל ולתועלתם לשמור אותם ואת עריהם מאויבים, ומותר

(ט) שם ה"ז. (א) ר"מ פ"ג מהל' מלכים ה"ד וכו' ורדב"ז שם. (ב) שם פ"ד ה"ט. (ג) מנח"מ דף כ' ע"ב.

ה'. גם כדי שלא יעניש את ישראל ברודפו אחר הכסף יטיל עליהם מסים וארנוניות בכח המשל, ולכן לא ירבה.

מראה מקומות עיין מצוה תצ"ט.

מצוה תקג

לכתוב המלך ס"ת (מ"ע ר"ו)

צוה הקב"ה על מלך ישראל שיכתוב לו ס"ת מיוחד ויקרא בו כל ימי חייו, שנאמר (דברים י"ז י"ח) וכתב לו את משנה התורה הזאת.

משנה הלכות

מלך שהגלה יש להסתפק אי פטור ממצות אלו.

תקג) מצוה בשני ספרים וש אחד יהיה עמו. מלך שנתמנה

וישב על כסא מלכותו מצות עשה שיכתוב לו ספר תורה לעצמו, וספר תורה זה הוא יתר על הס"ת שהניחו לו אבותיו, ומגיהו על פי בית דין של שבעים ואחד, לא הניחו לו אבותיו ס"ת, או הניחו לו ונאבד, כותב לו שני ספרי תורות, אחד מניח בבית גזויו שהוא מצווה בו ככל אדם מישאל, והשני לא יחו מלפניו אלא בעת שיכנס לבית הכסא או לבית המרחץ או לכל מקום שאינו ראוי לקריאה^א. כשהוא שוכב מניחו כנגדו, רוצה לשמש מטתו מניחו בחדר אחר, או עושה לו מחיצה המועלת המבואר בש"ע^ב.

כתיבתו. וצריך שתהא כתיבה לשמו, קנה ס"ת לא יצא בו ואפילו הגיה בו אות אחת, ומיהו אם הניחו לו אבותיו ס"ת (שצריך לכתוב שנים, אחד ככל ישראל) זו לא צריכה להיות לשמה ואם הגיה בה אות אחת יצא^ב. ודיני

אין כוונתו לו לעצמו, אלא לצרכי המלך לעבדיו^א, ובזה מתרצים שנענש אחאב על שדה נבות. כל הארץ שכובש הרי הוא שלו, ונותן לעבדיו ולאנשי המלחמה כפי מה שירצה, ומניח לעצמו כפי מה שירצה^ה. והנה הכא משמע לעצמו ממש, ואולי בקרקע לא שייך ירבה שהוא שוה כסף. ובכל אלו הדברים דנו דין, ובכל דרכיו יהיו מעשיו לשם שמים, ותהיה מגמתו ומחשבתו להרים דת האמת, ולמלאות העולם צדק, ולשבור זרוע הרשעים, ולהלחם מלחמות ה', שאין ממליכין מלך תחלה אלא לעשות משפט ומלחמות, שנאמר ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמותינו^ו.

השיעור ושאר פרטי דינים. ולא נתבאר השיעור של רבוי כמה הוא, ואולי בפרוטה כדן כל ממון שהוא בפרוטה. ונראה דדוקא כסף וזהב אבל שדות וכרמים ובתים וכלי תשמיש מרבה כרצונו, ואסור לו למלך לשנות יין דרך שכרות, שנאמר אל למלכים שתו יין^ז. ונוהג במלך בזמן שישראל על אדמתו.

(ד) מ"ח (ת"י בקומן המצוה שם בשם הדין מנהדין שם). (ה) ר"מ שם ה"י. (ו) שם. (ז) שם פ"ג ה"ח. חק. (א) ר"מ פ"ז מה"ל ס"ח ה"ב ת"י ופ"ג מה"ל מלכים ה"א. (ב) אר"ח סי' ר"מ ס"ו. (ג) מ"ח.

מצות המלך

משרשי המצוה מבואר בתורה והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו. ולפי שהמלך ברשות עצמו הוא, לא יעציבהו אדם על מעשיו ולא יגער בו, ובשכט פיו יכה ארצו, וברוח שפתיו ימית מי שירצה, ולכן באמת צריך שמירה גדולה, וזכרון טוב יעמוד נגדו, יביט עליו תמיד כל ימי חייו למען יכבוש את יצרו הרע ויטה לבו אל יוצרו, ולא יסיח דעתו ממנו לעולם. ולכן אמרו ז"ל יוצא למלחמה ס"ת עמו, יושב בדין והוא עמו, מסב לאכול והוא עמו. כלל הדברים לא היה זו מנגד עיניו אלא בעת שנצרך לנקבו או שנכנס לבית המרחץ, ולפי שהחויב עליו כפלים משאר העם, הוציאה התורה החויב כלשון משנה תורה, כלומר כפל. ועיני ישראל עליו וממנו יראו וכן יעשו, והוא גם הוא יבין וישכיל שממקום שבאה לו המלוכה היא הרצועה שת"מנו אם יעבור על גבולי התורה הזאת. ובאו אזהרות אל המלך שלא יעשה רודן כמושלי האומות, ולא כאלה חלק יעקב.

מנהדין כ"א, ר"ס פ"ו ספ"ת ופ"ג ממלכים, פה"ט מ"ע י"ו, ספ"ג עשין כ"ה

משנה הלכות

כתיבת ס"ת ככל כתיבת ס"ת של יחיד, עיין לקמן (מצוה תרי"ג). ועיין שו"ת בית שערים למרן זקני יו"ד (סי' שס"ו ושס"ז) דס"ת לא בעי לכתוב בידו ממש, אלא אחרים כותבים לו כשאר ס"ת, ולא בעי שליחות אלא שישכיר מי שיכתוב לו לשמו. ודו"ז הקשה למנ"ח דאם אשה פטורה מכתיבת ס"ת למה לי קרא דמלך ולא מלכה שאין מושיבין אשה למלכות, תיפוק ליה דלא יכולה לכתוב ס"ת. ומרן תי' כי אין זה עיכוב בגוף המלכות אלא מצוה ממצות המלך, ע"ש.

שאר פרטי דינים. ואסור להדיוט לקרות בס"ת של מלך. ובגמ"ה אותה שיוצאה ונכנסת עמו, עושה אותה כמין קמיע ותולה אותה בזרועו, שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד, והרמב"ם לא הביאו. ויש מפרשים משום שדבר רחוק הוא שיכתוב ס"ת לתלות בזרועו, וי"מ כתבו מטעם זה דכס"ת זו לא כתב רק משנה התורה ולא כל התורה, ואינו נראה. ונוהג במלך בזמן שיש מלך בישראל. ויש להסתפק אם היה לו כי ספרי תורות מקודם שנתמנה מלך אי צריך לכתוב אחרת.

(ו) להם משנה הל' מלכים שם מהתוספתא מנהדין פ"ד ה"ד. (ה) מנהדין ב"כ ע"א. (ז) ועיין בשו"ת משנה הלכות ח"ה סי' קפ"ד קפ"ה קפ"ו.

מצוה תקד

שלא ישול שבט לוי חלק בארץ (ל"ח רח"צ)

הזהיר הקב"ה שלא ישול כל שבט לוי חלק בארץ, שנאמר (דברים י"ח א') לא יהיה לכהנים הלויים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל.

משרשי המצוה מה שנתבאר במקומות שונים כי רצה הקב"ה שיהיה כל עסק השבט הזה בעבודת הא-ל ב"ה ולא יצטרכו לשום אחר מוזנותם ולעבוד עבודת האדמה, אבל שאר השבטים יתנו להם חלק מכל אשר להם מבלי שייגעו הם בדבר כלל. ולפי שהאוכל משלחן חבירו בהית לאסתכולי באפיה, ונמצא ח"ו שבט לוי מתבזים שיצטרכו לקבץ נדבות ולצפות על נדבות לב כל ישראל, אמרה התורה אשי ה' ונחלתו יאכלון, כלומר כי כל מה שמקבלים הוא אשי ה' ומה' הוא דקוכי להו, כי ה' הוא נחלתם בתרומות ומעשרות. ואדרבה מכבודם הוא

משנה הלכות

המחלקים שחלקו ללויים ג"כ עוברים". לעתיד לבא. ובגמ' ב"ב קכ"ב ע"א תניא עתידה ארץ ישראל שתחלק לשלשה עשר שבטים, שבתחלה לא נתחלקה אלא לשנים עשר שבטים ולא נתחלקה אלא בכסף, שנאמר בין רב למעט וכו', לעולם הבא אין לב כל אחד וכו' שנאמר שער ראובן אחד שער יהודה אחד שער לוי אחד. ופסק הסמ"ג מצ' רע"ז דלעתיד לבא הלויים נוטלין חלק בארץ, והאחרונים הקשו עליו, והברית משה תי' ע"פ מה דאיתא עתידה א"י להיות ככל העולם כולו עיין פסיקתא רבתי אות ג' וברוקח הלי' ר"ח סי' רכ"ט ורמב"ם פ"א הל"ד מה' מלכים, וממילא יהיה כל העולם כא"י, וחזק מא"י שנכרתה עליה ברית הלויים נוטלים חלקי'.

תקד) כל שבטי לוי מזהרין שלא ינחלו בארץ כנען בתוך שאר ישראל, ובין לוי או כהן שנטל חלק בארץ ישראל מעבירין אותו הימנה וכתב הרמב"ם יראה לי שאין הדברים אמורים אלא בארץ שנכרתה עלי' ברית לאברהם וליצחק וליעקב, וירשוה בניהם ונתחלקה להם, אבל שאר כל הארצות שכובש מלך ממלכי ישראל הרי הכהנים והלויים באותן הארצות ובביתן ככל ישראל (ועי' מצו' שמ"א) ולוי שירש את אבי אמו ישראל כגון שלא היה לו בנים זכרים אלא בנות וירשה הנחלה, והורשה לבנה, הרי הוא שלו וכל דין קרקע ישראל עליו לענין גאולה, ולא כערי הלויים, ונוהג בזמן שישאל על אדמתן בלויים, והעובר על זה עובר בלאו ואינו לוקה". והב"ד

תקד. א) ר"מ פ"ג מהל' שמיטה ה"י. (ב) שם ה"א. (ג) שם ה"ט. (ד) מצ"ה. (ה) דברי' פ"לא. (ו) עי' בשו"ת משנה הלכות מ"ה ח"ב סי' תל"ה.

מצות המלך

שבני ישראל אסורים בהם, ואפילו בשלהם, עד שלא הפרישו את שלהם ולא הותרה זו אלא ללגיונו של מלך המתפרנסים מבית המלך.

ספרי, ב"ב קכ"ב, ר"ם פ"ג משמיטה, פה"מ ל"ח קפ"ט ק"ט, סמ"ג לאוין רע"ז רע"ז.

מצוה תקה

שלא ימול שבט לוי חלק בבזוה (ל"ח רצ"ט)

הזהיר הקב"ה שלא ימול כל שבט לוי חלק בבזוה, שנאמר (דברים י"ח א') לא יהיה לכהנים חלק ונחלה לא יהיה לו. משרשי המצוה כי היוצא למלחמה מסכן נפשו למות להרוג או ליהרג, וכשנצח והביא השלל בדמו הביאו וקנאו, וכן מצינו בדוד מלך ישראל (שמואל ב' כ"ג, מ"ו-י"ז) ויתאוה דוד ויאמר מי ישקני מים מבאר בית לחם אשר בשער, ויבקעו שלשת הגבורים במחנה פלשתים וישאבו מים מבאר בית לחם

משנה הלכות

תקה) גדרי חלאו. שבט לוי מזהרין שלא יטלו חלק בבזוה בשעה שכובשין את הערים, ובין לוי ובין כהן שנטל חלק בבזוה לוקה". מלקות. ונראה דוקא בנטל ואכלו או ביערו מן העולם, אבל נטל והוא בעין יחזיר מה שנטל ולא ילקה, דומיא דמי שנטל נחלה בארץ דמעבירין אותו ממנה ואינו לוקה, ואפשר דלאו זה לא ניתן לתשלומין, ושאני נחלה דקרקע אינה נגזלת והוא לעולם כאילו לא נטל כלום במציאות, ולפיכך אינו לוקה, ועל כרחק צריך לומר כן דאי ניתן לתשלומין אין לוקין עליו אף על פי שלא שילם, אלא הנכון דלאו זה לא ניתן לתשלומין כך כתב הרדב"ז ז"ל, אבל החינוך כתב דניתן לתשלומין וצ"ע. ועיין ח"מ סי' צ"ז בסמ"ע ושי"ש שם מה שפירשו בדעת תקה. א) ר"ם פ"ג מהל' שמיטה ה'. ב) ועי' מל"ט שם וע"ה. ג) שם ה"א. ד) שם ה"י ת"ל.

הרמב"ם שכתב באבד המשכון של אלמנה או נשרף קודם שהחזיר לוקה, ועיין לקמן מצוה (תקצ"א). ומדברי הרדב"ז ראי' לקצה"ח ח"מ הנ"ל, ע"ש ודו"ק כי קצאתי מאד.

שאר פרטים. ויש להסתפק בנטל חלק ונתנו מיד לישראל אי עובר בלאו. וכל אלו נאמרים בארץ ישראל אבל במלחמת שאר ארצות שכובש מלך ישראל הרי חלק הכהנים והלוים בבזוה אותן הארצות ככל ישראל. ולדעת הסמ"ג לעתיד לבא גם אלו יקחו חלק במלחמת הארץ אלא שלימות המשיח לא יהיו עוד מלחמות, ושלוש וצדק יהיה בשערים. ונוהגת מצוה זו בזמן הבית בשבט הלוי והעובר ונוטל חלק להרמב"ם לוקה ולהחניך ניתן לתשלומין ואינו לוקה.

אשר בשער וישאו ויביאו אל דוד ולא אבה לשתותם ויסך אותם לה, ויאמר חלילה לי ה' מעשתי זאת, הדם האנשים ההלכים בנפשותם ולא אבה לשתותם. ופירש מצודת דוד וכי אשתה דם האנשים אשר הלכו בסכנת נפשותם (ועיין ב"ק ס"א). ושכמ לוי כיון שלא הלכו במלחמה אין ראוי להם ליקח חלק במה שקנו הם בנפשותם. גם כי שכמ לוי צריכים להשיג שלום ואין להם דבר שכא על ידי מלחמה.

טראה מקשות עיין מצה תק"ד.

מצוה תקו

לתת זרוע ולחיים וקיבה (מ"ע ר"ז)

צוה הקב"ה ליתן לבהן הזרוע והלחיים והקבה מכל בהמה

משנה הלכות

תקו) גרדי המצות. אדם מישאל בין איש ובין אשה, חוץ מכהנים ולוים, שישחטו או אחרים ישחטו כשכילם אחד מג' מיני בהמה טהורה או שלשתן יחד, חייב ליתן מהם לכהן הזרוע והלחיים והקיבה, ואין בין שוחט לעצמו או לאחרים, ואפילו שוחט לרפואה או לכלבים חייב. נמצאת הבהמה טרפה פטור.

גרדי המתנות. והזרוע הוא של ימין מפרק הארכובה עד כף של יד, שהן כ' אברים זה מעורה בזה. והלחיים מן הפרק של לחי עד הפרק של גרגרת, טבעת גדולה, עם הלשון שביניהם, ונותן לכהן בעורן ובצמרן. והקיבה בחלב שעליה ובחלב שבתוכה, ונהגו הכהנים להניח החלב לבעלים.

והרי אלו נקראים מתנות כהונה. חיובי המתנות וחובים כהן. אינו נוהג בחיה ועוף. אוכל אדם מבהמה קודם שהורמו מתנותיה ולא הוי כאוכל טבלים. נוהגת בבהמה של חולין ולא במוקדשים. כהן קצב מוכר בשר חייב במתנות. כהנת אף על פי שנשאת לישראל אוכלת המתנות ובעלה ישראל אוכל בשבילה. אין שם כהן מעלה המתנות ברמים ואוכלן, ונותן הדמים לכהן כשימצא. חללה אינה אוכלת, וכן כהן חללי. ספק בכור חייב במתנות ממנו, שאם בכור הוא כולו לכהן, ואם לאו יש לו מתנות. ועיין יו"ד סי' ס"א לענין כלאים מתיש וצביה, ולהיפוך וכן תיש ועז וכבש. כוי חייב במתנות. בהמת שותפים חייבת.

תקו. א) ר"מ פ"ט מהל' בבוים ה"א יו"ד סי' ס"א סעי' א' מצ"ח. ב) ר"מ שם ה"ה. ג) שם ה"ה. ד) יו"ד שם ה"ה. ה) ר"מ שם ה"ה יו"ד שם ס"ב. ו) ר"מ שם ה"ה יו"ד שם ס"ב. ז) ר"מ שם ה"ה יו"ד שם ס"ב. ח) ר"מ שם ה"ה. ט) ר"מ שם ה"ה יו"ד שם ס"ב. י) ר"מ שם ה"ה יו"ד שם ס"ב. יא) ר"מ שם ה"ה יו"ד שם ס"ב. יב) ר"מ שם ה"ה יו"ד שם ס"ב. יג) ר"מ שם ה"ה יו"ד שם ס"ב. יד) יו"ד שם ס"ב. טו) ר"מ שם ה"ה. טז) ר"מ שם ה"ה. יז) ר"מ שם ה"ה. יח) ר"מ שם ה"ה. יט) ר"מ שם ה"ה. כ) ר"מ שם ה"ה.

מצות המלך

מהורה שנשחמ, שנאמר (דברים י"ח ג') וזה יהיה משפט הכהנים וגו' ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה.
 משרשי המצוה לפי הפשט אמרו רבותינו ז"ל כי בזכות פנחס אבי אביהם שקינא לאלקים על דבר כובי ומסר נפשו להרוג נשיא שבט מישראל על קדושת השם, זכה הוא ואחיו ובניו אחריו לעולם במתנה זו מאתו יתברך, בזרוע כנגד ויקח רומח בידו, הלחיים בזכות שהתפלל על צערן של ישראל, כדכתיב ויעמד פנחס ויפלל, והקיבה כנגד האשה אל קבתה. ומכאן למדים שכל המוסר נפשו ומקדש שם שמים בפרהסיא זוכה לו ולדורותיו אחריו, והקצן קיימת לו לעוה"ב. והרמב"ם כתב כי האברים האלו ראשית הם ולכן נתנו למשרתי ה' לכבוד, הלחיים הם ראשית הגוף, הזרוע ראשית האברים המשתדלים מן הגוף, הקיבה ראשית המעיים, ע"כ. ועד"ה שהאדם יתן אל לבו שאלו ג' אברים צריך לקדש ביותר באכילה, הזרוע שמביא המאכל לפה, הלחיים שהם לועסים המאכל, והקיבה שבו נעכל המאכל. ולתקן המעשה והדבור והמחשבה, והקיבה כנגד המחשבות.

הז'ין ק"ל, ד"ם פ"ם פסוקים, פה"ם מ"ג קמ"ג, סמ"ג עשין קמ"ב, י"ד סי' פ"א.

מצוה תקז

להפריש תרומה (מ"ע ר"ח)

צוה הקב"ה להפריש מן הדגן ותירוש ויצהר תרומה גדולה וליתנה לכהן, שנאמר (דברים י"ח ד') ראשית דגנך תירושך ויצהרך וגו' תתן לו.

משנה הלכות

נתינתן ואכילתן. ונותן לכל כהן שירצה, והח"ס ז"ל כ"ג נהג בכל יו"ט שחט בהמה ואפילו לכהנת, ואפילו נשואה לישראל. כהן נותנה אפילו לכלבו, ואם אכלן צריך לאכלן צלי דרך גדולה^{כ"א}. ונוהג בזמן הבית, ודעת הרבה גדולי הפוסקים שנוהג גם בזמן הזה^{כ"ב}, והפריש מתנות כהונה ממנה ואשרי מי שיכול לקיימם, פרטי דינים עיין יו"ד סי' ס"א.
 (תקז) חיוב תרומה פת"ת. קיום המצוה. דעת הרמב"ם דכל

(כ) ד"ם שם ה"ו כ' יו"ד שם ס"ו ח'. (א) ד"ם שם ה"כ כ"ב יו"ד שם ס"ב יג'. (ב) שם סכ"א. (ג) שרת ח"ס יו"ד סימן ש"א.

משרשי המצוה לפי שהדגן ותירוש ויצהר הם עיקר מחיתם של בריות, והעולם כולו לקב"ה הוא, על כן ראוי לאדם לזכור את בוראו על הברכה אשר ברכו ויפריש קצת ממנו לשמו ב"ה, ויתננו למשרתיו הכהנים העוסקים תמיד במלאכת שמים מרם יגע בו יד האדם ויהנה ממנו כלל. ומן היסוד הזה חטה אחת פומרת כל הכרי, כי לזכירות האדנות אין הפרש בין רב למעט. אבל רבותינו ז"ל הוסיפו לתת בו שיעור שיתעורר בו לב האדם בענין יותר, כי לא ישית לבו על המעוט כמו על המרובה, כי זה מטבע האדם והרגלו שישמח במאכל רב, גם להורות בא כי עשיית מצות ית"ש פומר, ולא הנתינה, ולכן חטה אחת פומרת את הכרי, והבן.

מפי תרומות, ר"מ ה' תרומות, פ"ה פ"ע קכ"ו, פ"ג ע"ג קכ"ג, י"ד סי' שצ"ד.

משנה הלכות

אוכל אדם הנשמר וגידולו מן הארץ חייב בתרומה מן התורה, חוץ מן הירקות שהם מדרכנ^א, והראב"ד^ב והתוס'^ג ועוד ראשונים חולקים דאינו חייב מה"ת רק ה' מיני דגן ותירוש ויצהר בלבד, וכל שאר מינים חוץ מאלו, וכל פירות אילנות פטורין מן התורה וחייבים מדברי סופרים^ד. פירות הפטורים. מתנות עניים והפקד והקדש פטורין^ה. פירות שמיטה פטורין^ו, לקח תבואה ממורת פטורה מתרומה, אבל לקח קודם מירוח ומירח חייב^ז. ואין חלוק בין טבל טהור לטמא לענין תרומה^ח. הפרשתו. מן התורה תרומה אין לה שיעור, ונתנו חכמים שיעור עין יפה נותן אחד מארבעים, בינוני אחד

מחמשים, עין רעה אחד משישים^ט. תורמין מאומד^י, ומצוה להפריש מן היפה^{יא}. דברים הקובעים לתרומה. וששה דברים קובעים לתרומה ומעשר, (א) חצר, כלומר שיביא התבואה לחצירו או לביתו אחר שנגמרה מלאכתה, (ב) המקח, ר"ל המוכר תבואה, (ג) האש, ר"ל שבשלן על האש, (ד) המלח, ר"ל כבשן במלח, (ה) התרומה, שהפריש מהן תרומה, (ו) השבת, שנכנס שבת עליה^{יב}. קודם שנקבעו למעשר אוכל מהן ארעיי^{יג}. מין על שאינו מינו. אין תורמין מן החרש על הישן ולא מן הישן על החרש, ולא מן התלוש על המחובר, וכן להיפוך, ולא ממין על שאינו מינו.

חקו, (א) ר"מ פ"ב מהל' תרומות ה"א. (ב) פ"א מהל' מעשר ה"ט. (ג) בבורות ג"ד ע"א ר"ה ושני מיני בעלמא דרבנן, ושד. (ד) ע"י כ"ט ומל"ט ר"ש פרק ב' מהל' תרומות מ"ה. (ה) ר"מ הל' תרומות פ"ב ה"י י"א. (ו) ר"מ הל' מתנות עניים פ"ו ה"ה. (ז) ר"מ פ"ב מהל' מעשר ה"ב, וע"י מנ"ח שיש חולקים. (ח) ר"מ שם ה"ד. (ט) ר"מ שם פ"ג ה"א ב'. (י) ר"מ שם ה"ד. (יא) ר"מ שם פ"ה ה"א י"ד שם ס"ג. (יב) ר"מ שם פ"ג מהל' מעשר ה"ז י"ד סי' של"א פ"א. (יג) ר"מ שם ה"א י"ד שם ס"פ.

מצות המלך

מצוה תקח

(מ"ע ר"ט)

צוה הקב"ה ליתן ראשית גיזת הצאן לכהן, שנאמר (דברים י"ח ד') וראשית גז צאנך תתן לו.

משרשי המצוה מה שנתבאר במעשר בפרשת קרח (מצוה שצ"ה), שלפי שלא נתן להם נחלה בתוך ישראל בקרקעות ולא בביוז, וזה להם הקב"ה כל צורך מחייתם מאחייהם, ונתן להם תרומות ומעשרות שהם לחמם וינם, וזרוע ולחיים וקיבה אכילת בשר, וחלקם בקדשי קדשים ובקדשים קלים, ראשית הגז לצורך מלבושיהם, שדה אחוזה וגזל הגר וחרמים ופריון בכורות לשאר הוצאות וצרכים שצריך האדם. עוד כתבו שנאמר שמלתך לא בלתה, ואמרו רז"ל דעמוד הענן

משנה הלכות

שישראל על אדמתן דאורייתא בזכרים ונקבות, ובזמן הזה נחלקו הפוסקים אי דאורייתא או דרבנן, ומפרישין לכתחלה כל שהוא, ומאכדין אותו.

תקח גררי החיוב. קיום המצוה. מי שיש לו חמש

כבשים או יותר בעדרו חייב בראשית הגז^א, כלומר כשגוזז הצמר של הרחלים נותן חלק ממנה לכהן. ומן התורה אין לה שיעור כתרומה, ומדברי סופרים שלא יפחות מאחד מששים^ב.

איזה צמר חייב. ואינו חייב אלא מכבשים בלבד, זכרים ונקבות^ג, ונוהג בכלאים ובכוי ובטרפה^ד. אינו חייב עד שיהא בגיזה שלהן לא פחות ממשקל ששים סלע, ושיהיה גיזת כל אחת מחמשתן לא פחות ממשקל י"ב סלעים, היתה אחת מהן גוזזת פחות

ולא מפירות חו"ל על פירות ארץ ישראל ולא מפירות ארץ ישראל על פירות חו"ל, לא מן הפטור על החיוב, ולא מן החיוב על הפטור, ואם תרם אין תרומתו תרומה, לא מן הרע על היפה, ולא מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה, ולא מן הלח על היבש, ולא מן היבש על הלח ואם תרם תרומתו תרומה^ה.

שאר פרטי דינים. מפרישין על ידי שליח^ו, ובמחשבה^ז,

ומשלו על חבירו^ח, ואיתא בשאלה כהקדש^ט. שותפות עכו"ם חייב^י, פירות א"י שיצאו לחו"ל פטורין, והוא שמרחן בחו"ל, אבל מרחן בא"י ונתחייבו כבר לא נפטרו מפני שיצאו לחו"ל^כ. ויש להזהיר על הלוקחין פירות א"י שידעו בבירור שנפרש מהן תר"מ. ונוהג בזמן

(יד) ר"מ שם פ"ה טה"ל תרומות ה"ט י' י"א י"ב י"ד שם מ"א נ"ב נ"ג נ"ד נ"ה נ"ו. (טו) ר"מ שם פ"ד ה"א י"ד שם ס"ז. (טז) ר"מ שם ה"ז י"ד שם ס"ז. (יז) מ"ה. (יח) שם פ"א ה"ב י"ד שם ס"א. (כ) ר"מ שם ה"ב ונ"י מ"ט י"ד שם ס"ב. (כא) ר"מ פ"י טה"ל בבורים ה"ג י"ד ס"י של"ג שם ס"ט. (כב) ר"מ שם ה"א י"ד שם. (כג) ר"מ שם ה"ד י"ד שם ס"ב. (כד) ר"מ שם ה"ז

היה מנהיג את מלבושיהם ועמוד הענן בא לישראל בשביל אהרן, ולכך ראשית גז צאנך תתן לו ולבניו הכהנים (ת"י). ועד"ה כי שה פזורה ישראל, ויבא הכהן ויקבל ראשית הגז ולכפר על שה פזורה, ותפלתו נשמעת להועיל ולהצליח.

חולץ קל"ה, ר"ס פ"ו פסוקים, פה"ס פ"ע קמ"ה, פס"ג עשין קמ"ג, ח"ד סי' ש"א.

מצוה תקט

להיות כהנים ולוים עובדין במשמרות (מ"ע ר"י)

צוה הקב"ה שיהיו הכהנים והלוים עובדים במקדש למשמרות, שנאמר (דברים י"ח ז', ח') ושרת בשם ה' אלקיו ככל אחיו הלוים העומדים שם וגו', חלק כחלק יאכלו וגו'.

משנה הלכות

הגז וחייב אפילו לאחר כמה שנים, מפרישין מן החדש על הישן, היה לו רחל אחת וגזזה ואח"כ קנה עור עד לשיעור אינן מצטרפות לשעבר". נותן אדם גזתו לכהנים הרכה ובלבד שיתן לכל אחד לא פחות ממשקל חמש סלעים אחר שילבנו הכהן". ונותנין אותו לכהנת, ואף על פי שנשואה לישראל, כמתנות בהמה". ונוהג בזמן הבית, ובזמן הזה נהוג עלמא כר' אלעי דפטור. **תקט** מספר המשמרות. משה רבינו ע"ה חלק

הכהנים לח' משמרות, ד' מאלעזר וד' מאיתמר, שמואל הנביא ודוד המלך ע"ה חלקו עוד לעשרים וארבע משמרות, שיהיו עובדים במקדש כל שבוע משמר אחד, ובכל שבת מתחלפין משמר יוצא ומשמד נכנס עד שעברו כ"ד שבועות ואח"כ תחזין חלילה".

מ"ב סלע, אע"פ שחמשתן גוזזות ששים סלע או יותר פטורין". היה צממן קשה ואינו ראוי ללבישה פטורין. היה הצמר אדום או שחור או כל צבע חייב, גזז הצמר וצבעו קודם שנתן פטור, הלבינו קודם שנתנו חייב, התולש צמר רחלים בידו חייב. הגזז המתה פטור".

בעלים החייבים. הפריש ואבד חייב באחריותו עד שיתן

לכהן, העושה כל גזותיו ראשית דבריו קיימין". שותפין שיש בחלק כל אחד כשיעור חייבין. אינו נוהג בעכו"ם, לקח צמר מעכו"ם פטור". ואינו נוהג במקדשין, ואם הן קדשים שנפדו חייבין".

הפרשתה ושאר פרטים. ומצותה להפריש בתחלה,

הפריש בין באמצע ובין בסוף יצא, גזז אחת ומכר גזתה ואחר כך גזז שניה ומכר, וכן כולהו הכל מצטרף לראשית

(ה) שם הי"ג ירד שם ס"ט. (ו) ר"מ שם הי"ד ירד שם ס"ב. (ז) ר"מ שם ה"ו ירד שם ס"ד ברגה. (ח) שם ה"ז ירד שם ס"ד. (ט) ר"מ שם ה"ח ירד שם ס"ה ו. (י) ר"מ שם ה"י ירד שם ס"ז. (יא) ר"מ שם ה"ט ירד שם ס"ז. (יב) ר"מ שם ה"א ב' ג'. (יג) שם ה"ט ירד שם ס"א יב. (יד) ר"מ שם ה"ט ירד שם ס"ז. (טו) ר"מ שם ה"ט ירד שם ס"ד. (א) ר"מ פ"ד מהל' כלי המקדש ה"ג. תקט.

מצות המלך

משרשי המצוה כי מתבסיסי מלכות להיות חילות המלך הממונים לשרתו יודעים כל אחד יומו וזמנו ומקומו הקבוע, ובכך תעשה כל המלאכה על מכונו. ובאם לא יהיו משמרות ידועים לפעמים יבאו כולם וישרתוהו, ולפעמים יתעצלו מלבא ונמצאת עבודת המלך במלח ובלי סדר. גם כי מן הראוי למשרתי ה' המלך להנפש מזמן לזמן, ובאם יהיה להם משמרות קבועים יעבדו יותר בזריזות כל אחד במשמרתו וינפש אחריו. לא כן אם לא יוכלו להנפש מחמת הכלבול. וזאת כי הוא גדר גדול שלא יתקוטטו הכהנים ביניהם, וכבר ידעת איך היו דוחפין זה את זה בעבודת המקדש עד הוכה אחד מהם, והיו מצטערין על מומאת סבין עד שידעו שעדיין מפרכם. וכדי לצאת כל אלו חלק כחלק יאכלו במשמרות.

סוכה דף ב', ר"ם פ"ד מבלי המקדש, פה"ס פ"ע ד"ו, פמ"ג עשין קע"ב.

משנה הלכות

ברגלים. ומשמרות אלו היו כל השנה, אבל ברגלים כל כהן שבא ברגל עובר וחולק עם אנשי המשמר יחדיו. ודוקא בקרבנות הבאים מחמת הרגל ובעבודת שתי הלחם ובחלוק שתי הלחם של עצרת ובחלוק לחם הפנים, אבל נדרים ונדבות ותמידין ועבודת לחם הפנים שייך למשמר שזמנו קבוע באותו רגל שנאמר חלק כחלק יאכלו לכד ממכריו על האבות.

כהן בקרבן עצמו. כל כהן שיש לו קרבן שלו להקריב הרי זה

בא למקדש בכל יום שירצה ומקריב לעצמו שנאמר ובא בכל אות נפשו ושרת, ואפילו חטאות ואשמות הוא מקריב ומכפר על ידי עצמו, והעור של קרבנו שלו הוא, ואוכלו לעצמו, ואם

רצה ליתן לכהן אחר להקריבו נותן ועורו ובשרו יעשה בו כרצונו. היה כהן בעל מום שהביא קרבן, נותן לאנשי משמר להקריב כישראל כיון שאינו ראוי להקריב, היה זקן או חולה אם יכול להקריב על ידי הדחק נותן לכל כהן שירצה, והעור והבשר לאנשי המשמר דאכילה על ידי הדחק לא שמה אכילה. היה כהן גדול אונן ורצה להקריב על ההקרבה עושה שליח כיון דבר הקרבה הוא, והבשר לאנשי משמר כיון שאינו אוכל.

אנשי מעמר. נביאים הראשונים תקנו שיתמנו אנשי מעמד כ"ד משמרות, והם שלוחי דישאל לעמוד על קרבנות צבור, ועל כל משמר היה ממונה אחד הנקרא ראש המעמד. ומתענים יום

מצוה תקי

שלא לקסום (ל"ת ש')

הזהיר הקב"ה שלא לקסום, שנאמר (דברים י"ח י') ולא ימצא בך קוסם קסמים.

משרשי המצוה כי באלו דברים כולם שורש דבר נמצא בהם, ולכן מנעה התורה שיש לחוש שמא ימעו בהם ההמון ויחשבו בשביל שיבאו קצת מהדברים שיגידו להם בעלי הקסם ויאמרו שכל הפעולות בעולם סיבתם הם הכחות והמזלות, ויאמרו עזב ה' את הארץ ח"ו. אבל החיוב לדעת שיש כח ביד

משנה הלכות

ששואלין אותו ואומר כל, יהיה על ידי השם או על ידי שדים או על ידי השבעות. והסמ"ג" כתב קוסם קסמים כשיוצאין לדרך בודקין בקסמים קודם צאתם ולוקחין קסמים מעץ מקלפין אותם מצד א', ומצד שני מניח הקליפה וזורקו מיד, אם כשנפל נמצאת הקליפה למעלה זהו איש, ואח"כ זורק עוד, אם מחשוף הלבן עולה למעלה אומר זה אשה, הרי איש ואח"כ אשה זהו סימן טוב, ואם מחשוף הלבן נראה תחילה ואח"כ הקליפה, אשה ואח"כ איש, וזה רע, ואם הקליפה למעלה בשניהם זה בינונית, ועדיין עושים כן באשקלונא, והרי כתבתי לך כמה אופנים והכלל כל אופן כזה וכיוצא בו אסור.

שאר פרמי דינים. ואסור לחולה לשאול בקסמים היכא דליכא סכנת נפשות. ועיין חכ"א כלל פ"ד ובשנ"ת טוטו"ד תליתאי ח"ב סי' מ"ח באנשים הקוסמים שמניחים ידיהם על שולחן וחלילה לעשות כן. וגוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

ב' וג' וד' וה' ומרכים בתפלות לה' על ישראל". ונוהג בזמן הבית בזכרי הכהונה.

תקי גררי חלאו. קוסם זה העושה מעשה שמסיר ומפנה מחשבתו מכל הדברים שיאמר דברים העתידיים להיות, ויש שמשתמשים בחול או באבנים, ויש שגוחה לארץ וצועק בקול, ויש מסתכל במראה של ברזל או של עששית ומדמה ואומר, ויש מי שאוחז ומקבל בידו מקל ונשען עליו ומדבר*. ואחר הקוסם ואחד השואל אסורים, אלא שהקוסם לוקה והשואל מכין אותו מכות מרדות (טור)².

דרכי הקוסם. והעיד הרמב"ם ז"לי שהוא ראה זה במערב פעם אחת.

ומהם מי שמיישר החול ויעשה בו צורות, וזה יעשו הרבה בני אדם במערב, ומהם מי שישליך אבנים דקים בתחיכות עור ויארץ להביט בהם ואח"כ יספר דברים וכו' וזה מפורסם בינינו ועשו אותם תמיד לעינינו הישמעאליים והישמעאליים, ע"כ והסמ"ק" כתב

(ח) שם ה"ג ד' ה'. תקי. (א) ר"מ פ"א מהל' עכ"ר ה"ו. (ב) ר"מ שם ה"ז טירד סי' קע"ח. (ג) ע"י סה"מ, לשון המדויק. (ד) סימן קמ"ז. (ה) לאון ג"ב, ש"ך ירד סימן קע"ט סי"א. (ו) ש"ך ירד סי' קע"ט סי"א.

מצות המלך

הצדיק לשנות המזל בזכותו. ותרמב"ם ז"ל כתב ענין הקסמים הוא המניע כחו ומחשבתו לחשוב במין ממני התנועה, כאשר יעשו בעלי הכחות כולם כדי שיגידו מה שיתחדש קודם היותו, ואמנם יתאמת להם זה בהיותו כח המחשבה והשיעור מהם חזק מאד, ע"כ. וכל זה מדרך התבודדות והמחשבה החזקה בדברים אשר הוא רוצה להגידו ידעו בהם מה שידעו, ומכל מקום ממשות ידיעה יש בהם אף כי לא ברורה הידיעה. ואפילו בשדים אין כח לדעת העתידות אלא שהוא דרך השמאלית, ולכן אסרה התורה הקדושה, וכל זה יש בו שמץ ע"ז.

מנהדריק מיה, ר"ט פ"א מע"ז, סה"ט ל"ח ד"א, ספ"ג לאוין נ"ב, י"ד סי' קע"ט, ספ"ק סי' קס"ג

מצוה תקיא

לא ימצא בך מעונן ומכשף (ל"ח ש"א)

הזהיר הקב"ה שלא לעשות מעשה כשוף, שנאמר (דברים י"ח י') לא ימצא בך מעונן ומכשף. משרשי המצוה מה שאמרו רז"ל למה נקרא שמו כשפים שמכחישים פמליא של מעלה. פירוש כי ענין הכישוף הוא שיעשו המכשפים תחבולות במיני עשבים ואבנים וחרבה

משנה הלכות

תקיא) גרדי הלאו. אסור לעשות שום מעשה כשוף, והעושה מעשה כשפים במזיד ובהתראה חייב סקילה, ובלא התראה במזיד חייב כרת, ובשוגג חטאת, אחיזת עינים שנראה כעושה מעשה ואינו עושה לוקין אותו מכת מדרות^א. דברים חמורים. מותר לעשות כשפים לחולה שיש בו סכנה, ואם יש בו סכנת אבר אחד הש"ך^ב בשם רש"ל וב"ח אוסר ויש מתיירן, דכל שיש בו משום חולי מותר בכל ענין. ואפילו

לעשות כשוף להציל מן הכשוף שעשו לו מותר^ג. מותר לעיין בס' יצירה ולעשות מעשה^ד. ומיהו המשתמש בשמות הקדושים לא ינקה ח"ו מכל רע, שלא נמצא בדורות הללו מי שישתמש בקדושה ובטהרה^ה. שאר פרטי דינים. נעשה דבר על ידי כשוף, אם הוא דבר מאכל ונעשה על ידי מכשף ישראל אסור לאכלו, ואם המכשף עכו"ם מותר לאכלו, ומותר ללמוד ממכשף שאינו מין עניני כשוף להבין ולהורות, ודוקא

תקיא. א) ר"ט פ"א טה"ל עכ"ם חפ"ז סה"ט וזנך, אך בהל' שגנות משמע שאין בו כרת וחטאת, ועי' במנ"ח. ב) י"ד סי' קע"ט סק"א. ג) שם. ד) י"ד שם ספ"ו. ה) מדרח"ז. ו) ש"ך שם סק"ח.

דברים להכין האדם עצמו לקבל רושם ממלאכי חבלה שנבראו לחבל לרשעים. ולפעמים מכחיש סדר בראשית, כי הכל עשה הקב"ה יפה בעתו, וזה בכשפיו יכוין העתים ואומר שעה זו רעה, אפשר שהיא טובה לעולם וגם למעלה היא טובה והוא אמר שהיא רעה, וכן להיפוך, נמצא לפי מעותו מחליף עת רצון בעת רעה ומביא רעה לעולם. ועוד שמעכב הפעולות מלהיות על כל פנים בזמנם. וכבר העיד הרב ר' אברהם בן עזרא שהיא ידיעת השעות הראויות לעשות בהם מעשיהם, ועל ידי זה מסירים במחונם מיוצר כל ית"ש שהוא המשלים כל חפץ עמו לטוב כבוטחם על חסדיו הרבים, כדכתיב תמים תהיה עם ה' אלקיך.

מנהגין פיו, ר"ס פירא מע"ז, פה"ס ל"ח ל"ד, ספ"ג לאוין צ"ב, ספ"ק ס"י קל"ח, י"ד ס"י קע"ב.

מצוה תקיב

חומר חבר (ל"ח ש"ב)

הזהיר הקב"ה שלא לחבור חבר, כלומר שלא לעשות השבעות בחיות שלא יזיקו, שנאמר (דברים י"ח י', י"א) לא ימצא בך וגו' וחומר חבר.

משנה הלכות

שיורעין בו שאינו מין, אבל סתם מכשף מין הוא ואסור ללמוד ממנו אפילו להבין ולהורות¹. והסנהדרין חייבים להיות בקיין בחכמת הכשופים, כדי לידע ולהבחין בהמכשף אם עשה על דרך האסור או המותר. ולשאל במכשפים לא נתבאר איסור בתורה, אבל אסור משום תמים תהיה². ויש פוסקים דס"ל דאסור מדאורייתא ויש ס"ל דאינו אלא מדרבנן³. ומכל מקום אסור לומר לעכו"ם לכשף לו אפילו למ"ד שאינו אלא דרבנן.

אי הוי בכלל ע"ז. ובמצ"ד להרדב"ז כתב דכל אלו לאוין יש בהם שמץ עבודה זרה, וכן כתב החינוך, ואם כן בכלל יהרג ואל יעבור הוא. ואסור לתמוך המכשף ולעשות סחורה או ליתן לו צדקה ולעשות עמו גמילות חסדים, הכלל כל דבר תמיכה שמחיהו, כיון דבכלל יהרג הוא (מהר"ם שי"ק). ונראה דכל אלו שהם במיתה מן התורה אסור לתומכם. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תקיב) פירוש חומר חבר. החומר חבר

(ז) י"ד שם ס"ט ועין ש"ך ס"ק כ"ג. (ח) מנחת דענך. (ט) משנ"ה, ומר"ם ש"ך אות ג. (י) בע"ח מצוה ר"ג כשם משנת חכמים, ת"י דרכ"ה י"ד שם ס"ק א'.

מצות המלך

משרשי המצוה כי חובר חבר הוא מי שמדבר דברים שאינם בלשון עם, ומעלה בדעתו שזה מועיל עד שאומר שהאומר כך וכך על הנחש או על העקרב אינו מזיק, והאומר כך וכך על האדם אינו נזק. ובכלל זה מי שעושה השבעות בשמות הקדושים, וחובר החיות או נחשים ועקרבים אל מקום אחר. וכן המחבר את השרים על ידי השבעות ושמות ושרים המזיקים. ואף שהנחש והעקרב אינם מבינים ויודעים ומכירים כח השם המשביעו, אבל השר הממונה עליהם בשמים הוא היודע והמבין ההשבעה, וכבר ידעת כי אין לך עשב למטה שאין לו שר למעלה. והמשביע בשם השם לעשות היפוך יצירתם נמצא גורם בהשבעתו לשנות תפקידם, ומשתמש בשרביטו של מלך יוצר כל להפך רצונו, ונעשה חבר לאיש משחית ולמלאכי

משנה הלכות

ורוקק ואחר כך אומר פסוק מן התורה אין לו חלק לעוה"ב, ואם אינו רוקק איסורא מיהו איכא, ובמקום סכנה מותר. תינוק שנפגע אין קורין עליו פסוק. הבריא מותר לקרוא פסוק להגן עליו מהמזיקין. ויש אומרים דבלשון לע"ז ליכא איסור, וברוקק טוב לזיזר אפילו בלשון לע"ז. למדוד האיזור וללחוש עליו מותר אפילו בשבת.

דיני קמיעות. מותר להתרפאות בקמיעות אפילו יש בהם שמות, ומותר לישא קמיעות שיש בהם פסוקים שלא יחלה, אבל לא להתרפאות^א, ומיהו אין לצאת בהן בשבת אם לא בכדוק ומנוסה^ב.

כללים. זה הכלל בכל שאר לחשים כל שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי, ולא אסור ללחוש

יש מפרשים^א שהוא מדבר בלחש דברים אל הנחש או העקרב שלא יזיקו, ויש מפרשים^ב שמחבר ומצרף נחשים ועקרבים או שאר חיות למקום אחד על ידי לחש, או שאוחז בידו שום דבר ועל ידי זה מלחש, ולענין דינא הכל בכללי. דיני לחשים. מי שנשכו עקרב מותר ללחוש עליו אפילו בשבת, ואף על פי שאין הדבר מועיל כלום, הואיל ומסוכן הוא התיירו כדי שלא תטרוד דעתו עליו. מי שרודפים אחריו נחשים ועקרבים מותר לחבור כדי שלא יזיקוהו, ומיהו אסור לכתחילה לילך במקום נחשים ועקרבים ולהשתמש בזה, ואפילו בשמות הקדושים, ואם הלך מעצמו ונסתכן אסור להשתמש בהם ואם שמש א"ל חלעוה"ב, סמ"ק סי' ג' ר"י החסיד. הלוחש על המכה או על החולה

תק"ב. (א) ר"מ פ"א מהל' עכרים ה"י. (ב) עין חנך בשם גמרא מנהגין ס"ה ע"א ורש"י שם, י"ד סי' קע"ט ס"ה. (ג) מור י"ד שם מ"ה. (ד) ר"מ שם ה"א י"ד שם ס"ז. (ה) י"ד שם ס"ז. (ו) שם ס"ה. (ז) ר"מ שם ה"ב י"ד שם ס"ט. (ח) ר"מ שם י"ד שם ס"י. (ט) רמ"א י"ד שם ס"ה. (י) י"ד שם ס"א א"ח סי' ש"ז ס"ז. (יא) י"ד שם ס"ב. (יב) ר"מ הל' שבת פ"ט ה"ד א"ח סי' ש"א סכ"ה.

חבלת שמחבר המזיקים היפוך בוונה אלקית ולכן לוקה.

סנהדרין פ"ה ד"ס פ"א סע"ז, פה"ס ל"ח ל"ח, ספ"ג לאוין ג"ה, ספ"ק פ"י קמ"א, י"ד פ"י קע"ט.

מצוה תקיג

שלא לשאול באוב (ל"ח ש"ג)

הזהיר הקב"ה שלא לשאול בבעל אוב, שנאמר (דברים י"ח י', י"א) לא ימצא בך וגו' שואל אוב.

משרשי המצוה אמרו רז"ל שהאוב הוא מין בשוף הנקרא פיתום ומדבר משחיו ומעלה את המת מבית השחי אשר לו. וכתב האברבנא"ל ומאשר ראינו שהבעלת אוב אמרה לשאול (שמואל א' כ"ח) את מי אעלה לך, ידענו שהאובות הם המתים מבני אדם, שהיודע בזה מעלה אותם בחכמתו ונראה

משנה הלכות

ועשה כפי מאמץ לוקה". ורש"י סנהדרין ס"ד כתב דהשואל עובר בלאו ולא תפנו, והת"י השיג עליו וכ"כ הסמ"ג לאוין ל"ו, שהרי בפונה יש כרת שנאמר והנפש אשר תפנה אל האובות וגו' והכרתי, והנשאל בהן באזהרה בלבד, אבל היראים סימן פ' כתב כרש"י וגדולה מזו, ע"ש.

מעשה שדים. מעשה שדים אסור, ויש מי שמתיר לישאל בהם על הגנבה, וכיוצא בהם, ועל ידי השבעה בשדים אף שיש מתירין, מכל מקום כבר כתבו דהעוסקין בה לא נפטרים מהם בשלום, ושומר נפשו ירחיק מהם".

שאר פרטים. ורבים תמהו האין היה בכח בעל אוב להכניס נשמת שמואל הנביא לגופו, וכתב הרדב"ז ז"ל דלפי שראה הקב"ה שמוזמן היה רוח הטומאה ליכנס בגוף הצדיק

אלא באותם שבדקו ואינו מועיל". ומיהו כתבו כל המקובלים שאין להשתמש בזמן הזה בקמיעין או בהשבעות של מלאכים ופסוקין וכיוצא ב"י, וכתב בספר חסידים דהעוסק בהם לא יהיה סופו טוב ח"ו או ברעו. אדם בריא מותר לומר פסוקים ומזמורים ותפלות שתגן עליו זכות קריאתם, וינצל מצרות ומזיקין, ואין בזה משום מתרפא בדברי תורה". ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, והעושה מעשה לוקה והנשאל לוקין אותו מכת מרדות. תקיג) השואל באוב. דיני המצוה עיין לעיל מצוה

(רנ"ה רנ"ו) והתם מיירי שלא לעשות, וכאן הזהיר שלא לשאול בהם. והנה השואל בבעל אוב, אף על פי שבעל אוב עצמו בסקילה, השואל באזהרה ומכין אותו מכת מרדות, ואם כיון מעשיו

(ג) ר"מ י"ד שם אות ג'. (ד) רמ"א י"ד שם ספ"ז. (ט) ר"מ הל' ע"כ"ם שם ה"כ י"ד שם ס"י.

תקיג. (א) ר"מ פ"א מהל' ע"כ"ם ה"ד. (ב) ע"א ד"ה באזהרה. (ג) שם ד"ה והנשאל בהן. (ד) י"ד פ"י קע"ט ספ"ו.

מצות המלך

כאלו הוא מדבר מתחת לארץ, כמו שכתב (ישעיה כ"ט) והיה כאוב מארץ קולך ומעפר אמרתך תצפצף. והנה אין ספק כי העושה מעשה זה רוצה לשנות סדרי בראשית ולהפוך רצון ה' אשר הכדיל בין החיים ובין המתים ונתן להם מנוחה לעולם הבא, וזה בא ומרגיזם לחזור לעולם הזה (אפילו רק לשעה) ולהגיד לו עתידות הנסתרות מאתנו, כשמואל הנביא שהגיד לשאול כל מה שעתיד להיות למחר, ואין לך הכחשת פמליא של מעלה יותר מזו שהוצרך הקב"ה להשיב נשמת שמואל אל גופו, ולכן חייבו התורה מיתה.

מנהגיהם היה, ר"מ פירא מע"ז, מה"מ ל"ת ל"ז ל"ז, סמ"ג לאות ל"ז ל"ז, ידאים פ"א פ', יד"ד פ"א קע"ב.

מצוה תקיד

שלא לשאול בידעוני (ל"ת ש"ד)

הזהיר הקב"ה שלא לשאול בידעוני, שנאמר (דברים י"ח י', י"א) לא ימצא בך וגו' וידעוני.

משנה הלכות

ע"י שאלת חלום. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. תקיד) אם יש בו מלקות. קצת דיני קיום המצוה, עיין במצוה הקודמת והכל אחד הוא. ונחלקו האחרונים ז"ל"א אי לוקין על לאו זה. וכתב הרמב"ם ז"ל"ב דהשואל אין לוקה, ואם כיון מעשיו ועשה כפי מאמץ לוקה, ולא אמרין אפילו בלא עשה מעשה יהא חייב דהוי ליה כמו חסמה בקול דהוי ליה מעשה כיון דעל ידי דבורו איתעביד מעשה, דלא שייך רק גבי בהמה דלא הוי בעלת דעת אבל לא גבי אדם לומר דהשואל עושה מעשה דעל ידי גרמתו נעשה, כיון דהעושה אוב הוא בר דעת, כן כתבו המשנ"ח ומנ"ח. ולפי ענ"ד לא נראה, דאם כן שאל לחרש שוטה וקטן

שהוא כלי טהרה וקדושה, כי על כל פנים על ידי הקטרוות האלו יש להם קצת כח לפעול להכניס אחת מהרוחות רעות שבטומאה בתוך גוף המת שמת בקרוב, כדי להודיע העתידות אשר כבר הכריזו ברקיע, לכך חס הקב"ה על הגוף הקדוש של שמואל ורמו לנשמתו שחכנס בגופו, כי מוטב היה לו לאותו צדיק להצטער מעט מבלי שיטמא גופו הטהור מאחת הרוחות החיצוניות. ובספר חסידים סימן ר"ה כתב שימנע משאלות חלום שידע איזה אשה יקח ובאיזה דבר יצליח, וזה שנאמר תמים תהיה עם ה' אלקיך. ועי' ב"מ ק"ז ב' דרב סליק לבי קברי, עבד מאי דעבד, ופרש"י יודע היה ללחוש על הקברות ולהבין על כל קבר וקבר באיזה מיתה מת, ובערוך פ"י עבד מאי דעבד

(א) עיין מנ"ח בשם משנ"ח ולה"מ ה"ל מנהגיהם פ"ט ה"ד. (ב) פרק י"א מה"ל עכ"מ ה"ל י"ד.

משרשי המצוה פירשו לנו רז"ל כי הירעוני הוא ענין שמשים המכשף עצם חיה ששמה ידוע לתוך פיו ומדבר את העצם על ידי כשוף. וגם בזה המעם שמכחיש סדר הבריאה שלא ברצון הבורא, אלא במעשיו ופעולותיו יעשה העצם מדבר ע"י התקשרותו בכחות המומאה ומלאכי חבלה ובהשבעות, וידבר קצת עתידות, ובוטח בדברי הבאי בלחש וקיטור ונותן לחם פנים, ומסיר במחוננו מיוצר כל ית"ש. כי הכל נגזר מאתו יתברך, ולפי הכשר מעשיו יתחדשו גזרותיו לטוב או להפכו, ולמה יפנה אחרי התהו לחשוב שהכל במקרה חלילה חלילה. ומחמת חומר העון נתחייב מיתה כמו המכשף. וע"ד הפשט כתב (במצ"ד) לפי שהיו העמים באותו זמן רגילים בשני ענינים אלו יותר משאר התועבות, החמיר הכתוב בהם כדי שלא ילמדו אותם ישראל.

מראה מקומות עיין פסחה תקי"ג

משנה הלכות

אסור אלא לשאול, אבל אמרו לו בלי שאלה, או דבר שידוע ומפורסם שהוא כנגד המזל ימנע עצמו ולא יסמוך על הנס, ולכן נוהגין שלא להתחיל בשני וברביעי ואין נושאים נשים אלא במילוי הלבנה, ונהגו להתחיל ללמוד ב"ח. והשואל עובר על לאו זה, ועובר עוד על תמים תהיה. ודע דהרמב"ם ז"ל כתב דבברים אלו כולן שקר והבל הם ואין בהם ממש ותועלת וכל המאמין בדברים אלו אינו אלא מן הכסילים, אבל גדולי הראשונים ואחרונים^ג כולם חלקו עליו והסכימו שיש בהם ממש, ושאי אפשר להכחיש המציאות ודברי חז"ל שהעידו שהדבר כן הוא, והדברים עתיקים.

שאינם בעלי דעת הכי נמי דחייב, אבל לפי ענ"ד פשוט דכיון דאינו עושה מעשה אינו חייב, ולעולם לא מצינו מתחייב על ידי מעשה חבירו, אבל אם עשה כפי מאמרו לוקה. מיני ידעוני. ותרי מיני ידעוני הם: (א) דאית ביה מעשה העצם. (ב) דליכא ביה מעשה, דהיינו המדבר בעתידות בניחוש מבלי שימת עצם בפיו ונקרא ידעוני, ומפני שרוב המדברים צופים העתידות משימים עצם ולכן כל הצופים עתידות נקראים ידעוני שהוא שם הכולל, (עיין לח"מ רפ"י מע"ז). שאר פרטים. ואסור לשאול מידעוני גוי. ואין שואלין בכוכבים^ה, ולצורך חולה מותר^ו. ואינו

(ג) עי' מצ"ח לעיל מצוה ר"ג דהכ"ח י"ד שם ס"ק א'. (ד) יור"ד סי' קע"ט ס"א. (ה) ש"ך שם ס"א ופ"ח שם ס"ק ב'. (ו) יור"ד שם ס"ב. (ז) ש"ך שם. (ח) שם ס"ז. (ט) שו"ת הרדב"ז ח"ג סימן ת"ה ביאור וז"ל יור"ד

מצות המלך

מצוה תקטו

שלא לדרוש אל המתים (ל"ת ש"ה)

הזהיר הקב"ה שלא לדרוש אל המתים, שנאמר (דברים י"ח י'),
י"א) לא ימצא בך וגו' ודורש אל המתים.

משרשי המצוה כי ענין דדישה אל המתים אמרו רז"ל שזה
המרעיב עצמו ולן בבית הקברות כדי שיבא המת
להגיד לו מה שישאל, ויש שאומרים דברים ומקטירים קמורת
ועושים השבעות למת שיבא המת בחלום ויגיד לו על שאלתו,
וזה ענין כבעל האוב, אלא שזה בחלום וזה בהקיץ, וזה משביע
המת, וזה השד. ומבואר הטעם על דרך הפשט כי הוא ממריח
את נפש המת אם טוב ואם רע לבא להגיד לו, וחוא כבר
נסתלק מבין החיים גם שנאתם וקנאתם כבר אכרה, וכ"ש אם
הוא ממריחו להגיד לו עניני העולם הבא שזה גורם להיות הולך
רכיל ומגלה סוד ובמופלא ממך על תדרוש. ועד"ה כי כל

משנה הלכות

תקטו) גרדי האיסור. קיום המצוה, הם לא ספרו לחסיד כלום אלא החסיד
אסור להרעיב עצמו ולילך ללון לבית הקברות כדי
שחשור עליו רוח הטומאה, ולעשות תחבולות והשבעות להמת להגיד לו מה
שישאל^א. וכתב הרדב"ז (מצוה ס"ד) וכן
ראיתי לאחר מן החכמים שהיה משביע
את החולה כשהוא גוסס לבא להגיד לו
בחלום מה שהוא צריך, ואני אומר שגם
זה בכלל אלא שאין לוקן עליו כיון
שהוא משביע את החי ולא את המת,
ע"כ.
מעשים המותרים ושאר פרטים. ולא
תקשה מהאי חסיד
ברכות י"ח שהלך ולן בר"ה בבית
הקברות ושמע שתי רוחות מספרות זו
עם זו מה ששמעה מאחורי הפרגוד,
דהתם החסיד לא עשה שום פעולה וגם

הם לא ספרו לחסיד כלום אלא החסיד
שמע מה שספרו זה לזה, ופשוט. אלא
דקצת צ"ע משמואל דאבוה הוה מפקיד
זוזי דיתמי ונח נפשיה, ושמואל לא הוה
גביה הוה קרי ליה בר אכיל זוזי דיתמי,
אזל אבתרה לחצר מות ואמר להו בעינא
אבא בר אבא אבוה דשמואל, ושאלו זוזי
דיתמי היכא והגיד לו, ואולי דהתם נמי
לא עשה תחבולות, וגם היה לטובת
היתומים ולטובת אבוה דשמואל
שהפקיד זוזי דיתמי, וצ"ע. ובש"ע יו"ד
פסק להשביע החולה לשוב אליו לאחר
מיתה להגיד לו אשר ישאל מותר, ויש
מתירין אפילו לאחר מותו אם אינו
משביע גופו של מת אלא רוחו. ויש
ליזהר כשהולכים על קברי אבות
וצדיקים שלא יבקשו מהם שום דבר
דהוה בכלל ודורש אל המתים, אבל

מגהדרה ב"ה, ר"ם פירא מע"ז, פה"מ ל"ה, סמ"ג לאו"מ, סמ"ק סי' קמ"ב, יו"ד סי' קע"ט.

לשמוע בקול הנביא (מ"ע רי"א)

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

מותר להתפלל אצל המתים שיבקשו
 עלינו רחמים כדאמרינן ריש פרק ב'
 התענית, ועיין או"ח סימן תקפ"א בד"מ
 שם, ובמג"א שם ס"ק ט"ז, ובשו"ת
 מהר"ם שיי"ק או"ח סימן רצ"ג, ושו"ת
 מנח"א ס"ח. ונוהג בכל מקום ובכל זמן
 בזכרים ונקבות, ועובר עליה ועשה
 מעשה לוקה. ומצוה לבקר קברי אבות
 וקברי צדיקים וליתן צדקה כעד נשמתם.
תקטז) גדרי המצוה. נביא שנתאמת
 אצלינו שהוא
 נביא אמת, כגון אדם שהיינו יודעים בו
 מתחילתו שהוא ראוי לנבואה בחכמתו
 ובמעשיו שנתעלה בהם על כל בני גילו,
 ומהלך בדרכי הנבואה בקדושתה
 ופרישותה, ואחר כך בא ועשה אות
 ומופת ואמר שהא-ל ב"ה שלחו ובא

תקמו. (א) ר"מ פ"ו מהל' יסודות היו. (ב) שם פ"ט היג. (ג) שם. (ד) מנהגיו דף פ"ט ע"ב ר"ה אליהו בדר
הכרמל. (ה) ר"מ שם.

מצות המלך

משחו לנביא, ואליו ידבר בחזיון למוכתינו, ואשרי הרוד שזכה לכך, ומעטים מבני העולים זוכים בה ועולים אליה, כי הסולם גדול מאור, רגלו בארץ וראשו מגיע משמימה, וא' מאלפי אלפים ורכבות אנשים בכמה דורות הוא המשיג למעלה זו, ורק בדור שראוי לכך, ולכן צויתנו תורה כי בתגיע איש יחידי בדור אל המעלה הזאת, ויתברר אצלינו כי הוא נביא אמת, מצוה לשמוע לכל דבריו, ואפילו בביטול מצוה לפי שעה כאלהיו בהר הכרמל, כי ה' צוה כן לחזק הדת. והחולק עליו כחולק על השכינה וחייב מיתה, וגם הנביא העובר על פי עצמו או כבש נבואתו חייב מיתה כיון שעבר על דבר ה'.

מהדרין ק"ט. ר"מ פ"ז פ' מיספדת, סה"ט פ"ע קצ"ב. ספ"ג עש"ן י'. ספ"ק פ"י כ"ח.

מצוה תקיז

שלא להתנבא לשקר (ל"ח ש"ו)

הזהיר הקב"ה שלא להתנבאות בשם ה' לשקר, שנאמר (דברים י"ח כ') אך הנביא אשר יזיר לדבר בשמי את אשר לא צויתיו לדבר.

משרשי המצוה גלוי הוא, לפי שהיה בזה חורבן גדול ורעה

משנה הלכות

והלכה כדברי פלוני, הרי זה נביא שקר, והלכה כדברי פלוני, הרי זה נביא שקר, אף על פי שעשה אות, שהרי מכחיש התורה שאמרה לא בשמים היא'. ובכלל הלאו נביא שעבר על דברי עצמו, כגון עדו שנצטווה שלא לאכול וציית לנביא השקר ואכל, והכובש נבואתו שנאמרה לו ולא אמרה חייב גם כן מפסוק זה דקרינן לא ישמע, ומתריץ בו חבריו הנביאים'.

תקיז) גרדי הלאו. נביא הראוי להתנבא

וניבא בדבר אשר לא צוהו ה', אפילו אמר על טהור טהור ועל טמא טמא, ואפילו נאמרה נבואה זו לנביא אחר והוא אמרה בשם עצמו, הרי

יונה הנביא ושאר פרמ"ם. ויונה שכבש נבואתו לפי שרצה למסור נפשו לטובת ישראל כמפורש במכילתא ובחז"ל שעכ"ם קרובים לתשובה, אלא

(1) שם ה"ד. (2) שם ה"ז וע"י מצ"ח ע"פ הש"ס מהדרין דף פ"ט. (ח) מצ"ח. (ט) רמב"ן סה"ט שורש כ' מצ"ח.

רבה, שהוא מטיל דופי בנביא ה' עד משה רבינו ע"ה, והרי הוא כופר ומין, שבפירוש אמרה תורה להאמין בנבואת משה רבינו ע"ה וכל הנביאים הבאים אחריו, וגם בעיקר הדת שנאמרה ע"פ נביא ה' והבאים אחריו, ובקום בליעל לאמר דברים אשר לא ציוס השם ח"ו שמא יאמינו לדבריו, וימעה ההמון בדבריו, ויבא להוסיף או לגרוע ויהיו נגדרים אחריו. וכמה רעה גרמה האומה הידועה מפני שהאמינו לכל מי שהוא נביא הא-ל, עד שעלה בדמיונם כי זה האחרון הפושע ישראל יש"ו הנוצרי ימ"ש ביטל דברי תורה הקדושה והחליפה באחרת החדשה, והוציא את עצמו והשומעין אליו מן הכלל. ותורתנו הקדושה לא נשתנה ולא ישתנה לעולם. ואף על פי שבתחילה צוה לבני נח ז' מצות ואח"כ צוה תרי"ג לישראל, אין זה שינוי רצון בו יתברך שהרי לא גרע ולא ביטל אלא הוסיף עליהן. וידע הקב"ה ביריעתו השלימה אשר ב"נ לא היו יכולים לקבל אפילו אלו, ולא העמים עליהם, ובנ"י יכולין לקבל ולסבול עול המצות ולפיכך הרבה להם כדי שיזכו בהם לחיי העולם הבא.

מנהדרק פ"ט, ר"ט פ"ה מע"ז, שהם ל"ח כ"ז, ספר צאן ל"ד, ספר סי קפ"ז.

משנה הלכות

ימות, או שנה זו יהיה רעב ומלחמה וכיוצא בזה ולא בא, אינו נביא שקר שהקב"ה ארך אפים ורב חסד וניחם על הרעה, ואפשר שעשו תשובה ונסלח להם כאנשי נינוה, או שתלה להם כחזקיה, הא למדת שבדברי טובה לבד יבחן הנביא. נביא שהעידו עליו חבריו הנביאים ששקר העיד בדבר נבואה שאי אפשר לברר זולתם ה"ז נביא שקר. אדם שאינו ראוי להיות נביא ואמר כך וכך נאמרה לי בנבואה אף על גב דאסור לומר כן, ואם אמר בשם הקב"ה עובר בלאו, מכל מקום לא נקרא נביא שקר לפי שאינו ראוי לכך.

זה בכלל נביא השקר ומיתתו בעדים ובהתראה כחנף. ואין מיתת נביא שקר אלא בבית דין של שבעים ואחד. איך מבירים בשקרו. ואם תאמר האיך נדע ששקר נבא, כגון שמתנבא לעבוד עבודה זרה אף לפי שעה, או שאמר עתידות בדבר הרשות, או שדבר טוב על ישראל או על יחיד, ולא בא הדבר הרי זה נביא שקר, דמעולם לא יצא דבר טוב מפי הקב"ה וחזר בו אלא אחת, ואפילו באה מחצה ומחצה לא בא, כי לא יפול מדבר ה' ארצה, אבל דברי הפורעניות שיאמר הנביא שיבא לעולם, כגון שיאמר פלוני

חקקו א) ר"ט פ"ה מהל ע"מ ה"ז ה'. ב) שם ה"ט. ג) ר"ט פ"י מהל יסודות ה"ד. ד) ע"י מ"ח. ה) ע"י

מצות המלך

מצוה תקיח

שלא להתנבא בשם ע"ז (ל"ח ש"ז)

הזהיר הקב"ה שלא להתנבאות בשם ע"ז, שנאמר (דברים י"ח ב') ואשר ידבר בשם אלהים אחרים.

משרשי המצוה שאפילו בא וניבא על היתר היתר, ועל איסור איסור, אלא שאמרו בשם ע"ז שכך צוהה הע"ז פלונית מיד חייב מיתה, דמאחר שנא בשם ע"ז מיד הוא כופר בעיקר וביחוד שמו ית', והניח באר מים חיים לחצוב לו בורות נשברים. ויירדה תורה לסוף דעתו, ובתחילה יגיד להם אסור ומותר, ואח"כ יתיר להם האיסור הקל ואחר כך החמור, ואח"כ יפתם לע"ז על ידי שתוף, כלומר שגם הע"ז ברצונה שיעבוד לה', אלא שיאמין שגם בה יש כח לפעול ח"ו, עד שיבא לכפור בה' לגמרי. כי כך הוא דרך היצר הרע, היום אומר לו עשה כך ומחר אומר כך עד שאומר לך ועבוד ע"ז והולך ועובד. ואין ידבר בשם אלהים אחרים, ופה להם ולא ידברו שהם גושים מתים וכמוהם יהיו עושיהם.

מנהדרין פ"ח, ר"ט פ"ה מע"ז, פה"מ ל"ח כ"ז, ספ"ג לאוין ל"ח, ספ"ק סי' ק"ד.

משנה הלכות

או שלא לעשות, אפילו כיון את ההלכה לטמא את הטמא ולטהר את הטהור, אם התרו בו בעדים הרי זה בחנק, ואזהרה שלו מכלל שנאמר ושם אלהים אחרים לא תזכירו^א. ואסור לערוך דין ותשובה עם המתנבא בשם עבודה זרה, ואין שואלין ממנו אות ומופת, ואם עשה מעצמו אין משגיחין עליו ואין מהרהרין בו, וכל המחשב באותות שלו שמא הן אמת עובר בלא תעשה^ב.

פ"מ. נמצאת למד שיש בע"ז ד' מיתות, הא כיצד, היו עובדי ע"ז יחידים מיתתן בסקילה, ואם היו עובדיה רוב העיר מיתתן בסיף, והעיר

דרך שחוק. ואסור לומר לחבירו כששאלו מנין לך ומשיב יודע אני כנבואה כי זה איסור דאורייתא, וד"ל הגהות מיימוניות^א כתב רא"מ הלכך יזהר אדם שלא יאמר אפילו דרך חוכא ושחוק הקב"ה אמר לי כך, ולפי שראיתי בני אדם אומרים כך ואין מרגישין שעון הדבר כתבתי, עכ"ל. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות הראוים להיות נביאים.

תק"ח גזרי הלאו. נביא המתנבא בשם עבודה זרה כיצד, האומר אמרה לי עבודת כוכבים פלונית, או כוכב פלוני שמצוה לעשות כך וכך,

ר"ט שם פ"ז ה"ז. (ו) פ"ה מהלכות ע"ז אות א'. תק"ח. (א) ר"ט פ"ה טה"ל ע"ז ה"ז. (ב) שם ה"ז.

מצוה תקיט

שלא נפחד מלהרוג נביא שקר (ל"ח ש"ח)

הזהיר הקב"ה שלא לירא ולהתפחד מלהרוג נביא שקר, שנאמר (דברים י"ח כ"ב) בזדון דברו הנביא לא תגור ממנו. משרשי המצוה על דרך הפשט הזהיר הקב"ה על זה שלא לומר איך נהרוג נביא שדבר עם השכינה, והתורה קראו נביא, והאיך נלמד עליו חובה שהרי כל ימיו אמת דבר ודבר ה' בפיו, נניח לו אותו הפעם לרוב חשיבותו וגדולתו כי שגגה הוא אצלו. אל תאמר כן, שכיון שבא בדעתו להכשיל הרבים במרמה, בראשונה התנבא בקיום המצות ואחר כך על ביטולם, ואפילו התנבא על קיומם אלא ששקר בפיו שלא נצטווה כן אלא חבירו אחר ששקר בפיו הוא, נמצא קיומו זה הוא ביטולה. דמאחר שהרהיב בנפשו להוציא דבר שקר בשם השם אשר לא שלחו רשע הוא וכל דרכיו בחזקת מקולקלים, כי יש בו חסרון באמונת ה' האמיתית. דמאחר שהרהיב בנפשו משה הלכות

שלא יתחייב לו שבעה ונשבע בע"ז שלו והתורה אמרה לא ישמע על פיד, זהו בלשון אחר, ובלשון שני שאומר לא ישמע על פיד אזהרה למדיח נפקא לן איסור לגרום לאחרים ליטבע ולידור בשם ע"ז משום אלהים אחרים לא תזכירו. ועיין יו"ד סימן קמ"ז, ולענין שותפות עם עכו"ם בזמן הזה עיין אורח סימן קנ"ו וחור"מ סימן קע"ו, ויד אפרים יו"ד סימן קמ"ז. ונהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תקיט) גרדי הלאו. נביא השקר אף על פי שמתנבא בשם השם ולא הוסיף ולא גרע כלום מתורתנו הקדושה מיתתו בחנק, וכל המונע עצמו מהריגת נביא השקר מפני מעלתו שהולך בדרכי הנבואה הרי זה

עצמה כשריפה, והמתנבא בשמה בחנק. ובכלל זה האומר שהא-ל ב"ה צוה לעבוד עבודה זרה פלונית. ולעיל כתבנו שנביא שקר מיתתו בכ"ד של ע"א, ואם מתנבא בע"ז דהו"ל נביא שקר ומסית צ"ע אי בעי ב"ד של ע"א. וכי הסמ"ג ובכלל הלאו שלא יאמר אדם לחבירו שמור לי בצד ע"ז פלונית, והוא הדין שבכל ענין אסור להזכיר שם ע"ז אלא אם כן היא ע"ז שנכתבה בתורה שמותר להזכיר שמה, ומה שכתב שלא יאמר שמור לי דבר ההווה תפש, אבל ה"ה שלא להזכירה.

נודד או נשבע בשם ע"ז. ובכלל הלאו הנודד בשם ע"ז והנשבע בשמה לוקה. והוא דאמרינן אסור לאדם שיעשה שותפות עם העכו"ם

(ג) ר"מ הל' יסודות פ"ט ה"ה. (ד) מנ"ח. (ה) מהרד"ק ס"ג ע"ב. תקיט. א) ר"מ פ"ה מהל' עכרים ה"ח.

מצות המלך

לדבר בשקר בשם ה' נמצא מכחיש דבר אחד מתורתינו הקדושה, ושומר שנמצא בו דבר אחד פסול נפסל כולו, נמצא ח"ו פסול הכל. ואיננו ראוי לסמוך בו בכל אשר יעשה ויאמר. ואם התנהגותו נראה כאיש אלקים קדוש, צבוע הוא ומקצין בנטיעות טמא הוא ומצוה להורגו.

מנהדרין ט"ז, ר"ם פ"ה מע"ז, פה"מ ד"ה כ"ט, פט"ג לאוין ד"ה פס"ק ט"ז ר"ג

מצוה תקב

להבדיל ערי מקלט (מ"ע רי"ב)

צוה הקב"ה להבדיל שש ערי מקלט מערי הלויים בארץ ישראל ולהכניס שמה מכה נפש בשגנה, שנאמר (דברים י"ט ב', ג') שלש ערים תבדיל לך בתוך ארצך וגו' תבין לך הדרך.

משנה הלכות

לא כתב אלא העונש הוה משמע שיהיה רשות לאדם לעבור על מנת לקבל העונש, לפיכך בא הלאו למנוע אותו מזה, כי לא חפץ להמיתו. א"נ דאע"ג דלא הוי השמר פן ואל, אך מיעוטא הוא. א"נ כיון דכתב אשר לא צויתיו הוי כאלו אמר אני מצוה שלא תדבר מה שלא צויתך. ונוהג בזמן הבית וישראל בישובן כי אז בידינו לדון דיני נפשות, ונביא שקר נידון ע"פ ב"ד של שבעים ואחד, ומיהו נוהג בזמן הזה בהמסיתים לעבור עכו"ם המייראים ישראל על אמנות אלקינו (סמ"ק).

תקב) הפרשת משה ויהושע ומשיח. שלש ערי מקלט

הבדיל משה רבינו ע"ה בעבר הירדן ושלש הבדיל יהושע כנשכנסו ישראל לארץ והחזיקו בה, סך הכל שש ערי מקלט*. ואין אחת קולטת עד שיובדלו כולן שנאמר שש ערי מקלט

עובר בלא תעשה, והמונע עצמו מלמד עליו חובה, או הפוחד וירא מדבריו מחמת מעלתו, הרי הוא בכלל הלאו. הירא מפני חיוק. אבל הירא ממנו מפני סכנת נפשות, כגון שהוא באופן שיכול להרגו ולהזיקו כנפשו אינו עובר בלאו זה. ומיהו אם ליכא רק חשש היזק ממנו ומונע כשביל זה עובר בלאו זה, שהרי צריך לפזר כל ממונו שלא לעבור בלא תעשה. ואפשר לפי דעת החו"י סימן קל"ט דעל לאו שאין בו מעשה אין צריך לפזר כל ממונו, ועיין למרן בבית שערין יו"ד סימן י"ז, ולפי זה הכי נמי אין צריך לבזבז כל ממונו דהוה לאו שאין בו מעשה.

אזהרה. וכתב הרדב"ז ז"ל מצוה מ"ה ואיכא למידק שאין בזה אזהרה מפורשת, דקרא דאין הנביא לאו אזהרה משמע ואנן קיי"ל דאינו עונש אא"כ הזהיר, ושמעתי בטעמו של דבר שאם

(ב) שם ה"ט. (ג) יו"ד ט"ז קצ"ט א"א בתנא. (ד) ע"י מצי"ה מצוה תקפ"ז. (ה) תקב. (א) רמב"ם פ"ה מהל' רוצח ה"ב.

משרשי המצוה מה שביאר הכתוב לנוס שמה הורג נפש בשגגה והוא לא שגא לו מתמול שלשם אלא שה' אנה לידו, ראוי להשתדל בהצלתו שלא יהרגהו גואל הדם. ומיהו לפטרו אי אפשר אף שה' אנה לו, דסוף סוף עון גדול הוא למאד ומגלגלן זכות על ידי זכאי וחוב ע"י חייב. וגם בלי דעת נפש לא טוב, ואם לא שהוא חייב לא היו מגלגלן חובו על ידו, וגלות מכפרת עון. ותלאו הכתוב במיתת הכהן גדול לפי שלא הועילה תפלתו להגן על מכשול כזה ואירע תקלה בימיו, ימתין על מיתתו של זה. ולכן אמותיהם של כהנים גדולים היו מספקות מים ומזון לכל הגולים שלא יתפללו על מיתת בניהם, ולפי שמיתת צדיקים מכפרת וכל שכן כהן גדול מאחיו, אוהב חסד והשלום מכפרת על כל הדור, ולכן במות הכהן הגדול יכפר גם לשונג הזה.

מכות ט', ר"ט פ"ח מוצח, פה"ט מ"ע קפ"ב, מ"ג ע"ח ע"ו.

משנה הלכות

ואדמת הקודש אינה מגדלת רוצחים.^א
מ"ב ערי הלוויים. ועוד הוסיפו מ"ב עיר על אלו, והם ללוים ואותן ומגרשיהן גם כן קולטות.^ב ומה בין אלו לאלו, ערי מקלט קולטות בין לדעת ובין שלא לדעת ורוצח אינו מעלה שכר דירה, מ"ב עיר אינן קולטות אלא לדעת ורוצח מעלה שכר דירה.^ג (ועיין לעיל מצוה ת"ח).
שאר פרטים. אין עושין אותן עירות לא גדולות ולא קטנות אלא בינונית, אין שם מים מכניסין לתוכן מים.^ד ותחום העיר קולט כמזה. אילן העומד בתוך תחום ונופו נוטה חוץ לתחום, משיגיע תחת הנוף נקלט.^ה ונוהגת מצוה זו בזמן שישראל על אדמתן, והוא מצוה מוטלת על המלך והציבור והב"ד שהם בידם לתקן, ואי"ה בימינו במלך המשיח שיתגלה לנו במהרה אמן.

תהיינה.^ו ובימי המלך המשיח יוסיפו עוד שלשה על אלו השש שנאמר ויספת, והיכן מוסיפין בקני וקניזי וקדמוני.^ז
תקון הדרכים. חייבים בית דין להכין הדרכים לערי מקלט ולתקנם ולהרחיבן ל"ב אמות, ומסירין כל מכשול וכל תקלה, ואין מניחין בדרך לא תל גבוה ולא גיא ולא נהר, ועושין גשר כדי שלא לעכב הבורח.^ח ובט"ו באדר שולחין להכין דרכים, ואם נתרשלו כאלו שופכים דמים.^ט בפרשת דרכים היו כותבים מקלט מקלט, כדי שיכיר הרוצח ויפנה לשם.^י

מקומות דשכיחי רוצחים. והנה בעבר הידין לב' שבטים ומחצה היו ג' ערי מקלט, ולכל ארץ ישראל שהיו ט' שבטים ומחצה שלש, לפי שהיו בארץ גלעד דרוצחים הרבה,

ה"ב. (ב) שם ה"ג. (ג) שם ה"ד. (ד) שם ה"ה. (ה) שם ה"ו. (ו) שם ה"ז. (ז) שם ה"ח. (ח) שם ה"ט. (ט) שם ה"י. (י) שם ה"יא. (יא) שם ה"יב.

מצות המלך

מצוה תקכא

שלא לחום על הרוצח (ל"ח ש"ט)

הזהיר הקב"ה שלא לחום ולרחם על מי שיהרוג את חבירו או יחמר אחד מאבריו, שנאמר (דברים י"ט כ"א) ולא תחום עינך עליו.

משרשי המצוה שלא תאמר הואיל ונהרג זה כבר למה נהרג גם השני ונמצא שני נפשות נאבדו, שאם לא נסיר את המזיקים ונבער הדם הנקי מקרבינו, איש את רעהו חיים בלעו, ולא יתקיים הישוב ומלאה הארץ דמים. ולפי שקדמה התורה בהצלה לחום ולרחם על החורג נפש בשגגה ולהשתדל בהצלתו מיד גואל הדם שלא יהרגנו, ולא נמעה לרחם גם על זה על כל פנים שלא להרגו, והגם שנצטוונו להצילו בדין שנאמר והצילו העדה, הזהירה תורה שאם נתחייב בדין לא נחום עליו, ומצוה להרגו ולענשו כי רחמי רשעים אכזרי, וכחולי המתפשט שנדבק באבר אחד מצוה לחתכו קודם שיתפשט בכל

משנה הלכות

יהרגוהו, אף שידע שחייב מיתה, או שלמד עליו חובה שיצא זכאי וכגון שהיו כולם מחייבין והוא ידע לו זכות ואם יאמר הזכות יהרג, דקיי"ל למדו כולם לחוב נפטר, והתחכם ולמד גם הוא חובה ופטרוהו, לבד ממה שעובר על לא תטה משפט, עובר עוד משום לאו דלא תחוס. וקצת יש להסתפק אולי לא נאמר לאו זה אלא לאחר שכבר יצא חייב מב"ד, אבל קודם שנגמר דינו לחיוב אדרבה מצוה לרחם עליו ולהפך בזכותו, ולכן אמרו בגמרא^א שאין מעמידין בסנהדרין זקן ומי שלא ראה בנים וכדומה משום דהם אכזרים ואין מרחמין

תקכא) גרדי הלאו. אסור לב"ד לחוס על הורג נפש במזיד, ולא יאמרו הואיל וכבר נהרג הראשון ומה תועלת כי נהרג את זה, ונמצאו מתרשלין בהריגתו, ובכלל הלאו שלא לחוס על מי שנתחייב קנס שלא יאמרו עני הוא זה שלא בכוונה עשה, אלא מגבין ממנו כל שיש לו בלא חנינה. ובית דין שהעלימו עין מלענוש המחויב כדי רשעתו עוברים בלאו זה, ואין לוקין עליו לפי שאין בו מעשה. לפני גמר דין. ונראה דאם אחד מן הסנהדרין בשעת הדין למד עליו זכות ונתכוין משום דחם עליו שלא

תקכא. א) רמב"ם פ"כ מהל' סנהדרין ה"ד. ב) תע"ד. ג) ר"ם שם פ"ט ה"א. ד) סנהדרין ל"ו ע"ב.

הגוף, בן זה, שאם לא תהרגנו יהרג הוא אחרים, ולכן ובערת הדע מקרבך.

ספרי, ר"ס פ"ב מסנהדרין, פה"ס ל"ח, רע"ט, ספ"ג לאוין ר"ב, ספ"ק סי' רל"ח.

מצוה תקכב

שלא להסיג גבול (ל"ח ש"י)

הזהיר הקב"ה שלא נשיג גבול ותחום הארץ שנהיה בינו ובין זולתינו, שנאמר (דברים י"ז י"ד) לא תסיג גבול רעך. משרשי המצוה שהמשיג גבול אחרים הרי הוא גוזל את נפשו ונפש אבותיו שהניחו לו שדה זו בגבוליו האלו אשר גבלו הראשונים, אלעזר הכהן ויהושע בן נון וגשאי הממות, וגם בניו אחריו הוא גוזל שלא יירשו מאביהם מה שמגיע להם. וסמך זה אחר דינו של רוצח, שלא יאמר האדם רשע הוא זה אקח את ממונו ומצוה לגזול, ולכן הזהירה התורה שלא להסיג

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

תקכב) גדרי האיסור ואי עובר בשני לאוין. המסיג גבול רעהו, שהכניס מתחום חבירו בתוך תחומו אפילו כמלא אצבע, אם בחזקה עשה הרי זה גזלן, ואם הסיג בסתר הרי זה גנב, ובארץ ישראל עובר ב' לאוין, לאו דגזלה ולא תסיג*. ודעת הסמ"ע בדעת הטור דאינו עובר משום לאו דלא תגזול ולא תגנוב, דקרקע אינה נגזלת כמ"ש בחו"מ סימן שע"א אלא עבירה היא בידו וכמ"ש בס"י שנ"ט, וכן נראה דעת התוספות ב"מ פ' א"ג, אבל בספרי מפורש דעובר על לאו דלא תגזול, דתניא מה ת"ל אם בפרהסיא הרי כבר נאמר לא תגזול, ואם בסתר הרי כבר נאמר לא תגנוב, הא למדת שהעוקר תחומו של חבירו בארץ ישראל עובר

בדין, ואי נימא דגם קודם גמר דין איכא לאו דלא תחוס, א"כ אדרבה אסור לרחם עליו. ובזה יובן מה שאמרו ר' טרפון ור"ע אלו היינו בסנהדרין לא היה נהרג אדם מעולם, וגם החולקים ואמרו אף אתם הייתם מרכים שופכי דמים, מיהו מודי דסנהדרין שהרגו אחת בשבוע נקראת חבלנית, ולר"א אחת בשבעים. ועל כרחך דקודם גמר דין ליכא משום לא תחוס, ולא ראיתי לפום ריהטא מי שהעיר בזה.

כללים. ונוהג בזמן שיש סנהדרין סמוכין בזכרים כי להם לעשות משפט, ואף בחו"ל שאין בנו כח לדרון דיני נפשות חייבין כל ב"ד לענוש המחוייבים כפי שיראו שהשעה צריכה לכך.

(ה) מכות ז' ע"א. (ו) רמב"ם פ"ה מהסנהדרין ח"ט, חרי"ט קמ"ו צ"צ סי' ק"א. (א) תקכב. (ב) ר"ס פ"ב מסנהדרין, פה"ס ל"ח, רע"ט, ספ"ג לאוין ר"ב, ספ"ק סי' רל"ח. (ג) ס"א ע"א ר"ה אלא לאו דגל, ועי' במנ"ח.

מצות המלך

גבול כי בניו ירשוהו. גם כי מהרוצח נקל להסיג גבולו, אם בשונג הרג וגם לערי מקלט אין מי שיערער על שדהו אם השיג, ורוצח במזיד שנהרג על פי ב"ד נשאר השדה ביד היתומים או יורשים אחרים רחוקים שאינם בקיאים בגבולי שדהו, ולכן סמכה התורה האזהרה כי הקב"ה עין רואה. ועד"ה כי הארץ עתה בלועה ונתכווצה מרוב דמינו שנשפכו בה, וכאשר עינינו רואות מהלך מ' יום לרחבה נעשה מהלך יום אחד, וכן לארכה, וזה לא תסיג גבול רעך ורע אביך (אלשי"ך).

ספרי, ר"מ פ"ו מגניבה, פה"מ ל"ח רס"ז, ספ"ג לאוין קנ"ג, יראים פ"י רנ"ח, ח"מ פ"י שפ"ו.

מצוה תקכג

לא יקום עד אחד (ל"ח ש"א)

הזהיר הקב"ה שלא להעניש שום אדם עונש גוף או ממון על פי עד אחד אפילו הוא חכם ונביא ובתכלית הכשרות, שנאמר (דברים י"ט ט"ו) לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת.

משנה הלכות

ישראל המסיג גבול חבירו אם עובר בלאו זה, לפי הפשט הפשוט, דמשמע לא תסיג גבול רעך אשר גבלו ראשונים דוקא בנחלה אשר נחלו בחלקת הארץ ועל זה קפיד קרא, ועיין רמב"ן אזהרה שלא ישנו תחום החלוקה שחלקו הנשיאים את הארץ לשכטים או ליחיד מהם על כן אמר אשר גבלו ראשונים וכו' וי"ל דבארץ אשר תנחל הוא העיקר וא"כ גם בזמן הזה עובר, ועיין רמב"ן שם.

תקכג) גרדי האיסור. אסור לדיין לחתוך דין על פי עד אחד, ואפילו יהיה מוחזק לכשר בתכלית הכשרות והחכמה, ואפילו יהיה נביא, בין שהוא דין מדיני נפשות

בשני לאוין, ומה שאמרו קרקע אינה נגזלת ר"ל שאינה נעקרת ממקומה וברשות בעלים הוא, אבל בלאו עובר, או דמה שאמרו קרקע אינה נגזלת היינו כשגזל קרקע כולה ויש להכיר מה שגזל, אבל העביר תחומו שאינו ניכר שגזל, כה"ג קרקע נמי נגזלת והבן, כי זה לפי ענ"ד נכון. חוץ מלאוין אלו עובר משום ארור מסיג גבול רעהו בין בארץ ובין בחו"ל.

שאר פרטים. ואסור להסיג פרנסת חבירו וליכנס בגבולו, וזה בכלל הלאו לבר מתקנת הקדמונים בזה. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, ולענין לא תסיג דוקא בארץ ישראל. ויש להסתפק בזמן הזה בארץ

משרשי המצוה לפי שיצר לב אדם רע, ולפעמים עד זה יעלה
 מינא בלבו על חבירו, או יהיה אוהבו של חבירו השני,
 ואפילו יהיה אדם כשר לא ינצל מן החטא לפעמים וכדכתיב
 אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא. ואפילו יעמוד ימים
 רבים בדרכי היושר איננו מן הנמנע להתחפך, שהרי יוחנן כהן
 גדול שמש בכתונה גדולה ולבסוף נעשה צדוקי. על כן הזהירה
 התורה שלא לסמוך על דעת שום אדם אחד לענוש חבירו,
 ואפילו יהיה הנענש רשע גמור והריוט שבתדיומות, והמעיד חכם
 גדול ואפילו נביא, אבל כהיות שני אנשים כשרים, חזקה בכל
 זרע ישראל שלא יסכימו שנים להעיד שקר אחד מפני חבירו
 שמא יגלה עליו או כי יתפסו בשקר בחקירות ודרישות שאין
 דעתן שוה להשיב כאחד ויתומו ויתברר האמת ויעשו להם
 כאשר זממו לעשות.

שבועות פ' סוטה כ' ל"א מ"ו, ר"מ פ"ה מעדות, פה"מ ל"ה רפ"ה, ספ"ג לאון רי"ג, ח"מ פ"י ל"ה.

משנה הלכות

ובין דיני ממונות*. ומיהו דוקא לענוש
 ממון או מיתה, אבל שומעין עדות אחד
 לחייב הנתבע שבועה דאורייתא
 להכחישו.
 עד אחד באיסורין. ועד אחד נאמן
 באיסורין, כגון שיעיד יין זה
 או כשר זה או טרפה^ה, והיכא
 דאיתחזק איסורא באיזה אופן ע"א נאמן
 נחלקו הפוסקים^ב, שוחט שנאמן
 אשחיטה נגד חזקת איסור שאינו זכות,
 מפני שבירו הוא, וי"א מפני חזקת
 כשרות דרוב מצוין אצל שחיטה מומחין
 הם^ג. ואין ע"א נאמן להעיד ולאסור מה
 שאינו בידו, אבל מה שבירו נאמן, ואם

מאמינו אפילו מה שאינו בידו אסור
 לאכלו^ד, כתי הארכתי בנאמנות עד אחד
 באיזה אופן מהימן^ה.
 עדות מיוחדת. עדות מיוחדת שהעיד
 אחד היום והשני
 למחר או אחד בב"ד זה והשני בב"ד
 אחר כשר בדיני ממונות ולא בנפשות^ו.
 מקומות שנאמן עד אחד. ובכ' מקומות
 התירה התורה עד
 אחד, על הסוטה שלא תשתה, ועל
 העגלה הערופה שלא תערף, ומדברי
 סופרים עד אחד כשר להעיד לאשה
 שמת בעלה^ז, ואפילו אשה ועבד,
 ואפילו עד מפי עד נאמנים ואפילו נכרי

חקב. (א) ר"מ פ"ה מהל' עדות ה"א. (ב) נישן דף ב' ע"ב ובתוספות שם, ר"מ הל' טוען פ"א ה"א. (ג) ר"מ
 פ"א מהל' עדות ה"ו יורד פ"י קכ"ו. (ד) תוספות ריש נישן, מדברי ריש תולין, ה"א תולין ו' מוש"ע יורד סימן
 א'. משנה הלכות תולין ד' סימן צ"ה. (ה) תוס' ומדברי ר"ל. (ו) יורד פ"י קכ"ו ס"א ב' ג'. (ז) שרית משנה
 הלכות ח"ד פ"י צ"ה ח"ה פ"י ק"ה ק"ו רס"ט. (ח) ר"מ הל' עדות פ"ד ה"א ב' הל' רצח פ"ד הל' ח"מ פ"י ל'
 ס"ו. (ט) ר"מ פרק ה' מהל' עדות ה"ב.

מצות המלך

מצוה תקכד

ועשיתם לו כאשר זמם (מ"ע ר"ג)

צוה הקב"ה לעשות לעדים אשר העידו שקר והוזמו כפי מה שבקשו להזיק בעדותם, שנאמר (דברים י"ט י"ט) ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו.

משרשי המצוה מבואר בהצווי לעשות לו כאשר זמם לעשות לאחיו, לאחר שמילא לבו להמית הזכאי תן לו כמדתו ובערת הרע מקרבך שלא יוסיף לעשות כדבר הרע. וגם הנשואים ישמעו ויראו ולא יוסיפו לעשות כדבר הרע הזה, כי כשיראו חומר העונש שהחמירה התורה לעד שקר יראו עוד מלהעיד שקר ויחושו לנפשם. והטעם דקיי"ל שאם הרגו אינם נהרגין, כי נחשוב שהיה אמת כל מה שהעידו עליו העדים הראשונים והשניים הם עידי שקר, כי הוא בעונו מת, ואלו היה צדיק לא יעזבונו ה' בידם ולא יתן לשופטים הצדיקים העומדים

משנה הלכות

מיהו בעיט.

כללים. ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בכשרים להעיד ויש אומרים דהלאו קאי על היחיד שלא יעיד ולא על הבר"י.

תקכד) דין עדים זוממים. עדים שהעידו בדיני

נפשות או ממונות ונגמר הדין על פיהם, ובאו עדים אחרים והוזמו (כלומר שהכת השניה אינם מעידים בגוף המעשה, ואפשר שאמת המעשה אלא שאתם עמנו הייתם באותו זמן ולא ראייתם המעשה והנכם משקרים) עושים להם כל אשר יזמו לעשות, רצו להרוג נהרגין באותה מיתה, רצו לחייבו ממון משלמין למי שרצו לחייבו סכום ממון שרצו לחייבו,

מסיח לפי תומו, משום דאשה דייקא ומינסבא. כל מקום שעד אחד כשר אשה ושאר פסולי עדות כשרים, חוץ מעד אחד דשבועה^א. ונחלקו הפוסקים בטעם הפסול, יש אומרים דחיישינן דילמא משקר, וי"א דגזירת הכתוב הוא, ועיין קצות החושן סימן ל' ס"ק ט'. עד אחד שידוע שיאמינו לו כגון תלמיד לרבו ועל ידי זה יפריש מאיסורא חייב לומר^ב. ורבא מרע שטרא אפומה דבת רב חסדא, שידע בה דלא משקרא^ג (ועיין משנה הלכות כתובות סימן ר"ד). ופעמים משלמין ממון על פי עד אחד, כגון שהיה לו עד אחד המחייבו שבועה ואינו יכול לישבע ומשלם^ד. ודע דאף דאין מקבלין עדות אחד מכל מקום למיחש

(א) ר"מ הל' גירושין פ"ב ה"טו אה"ע סי' י"ז ס"ג. (ב) ר"מ הל' עדות שם ה"ג ועי' שו"ת משנה הלכות ח"ב סי' כ"ב ח"ט סי' שניה שג"ח. (ג) פסחים ק"ג ע"ב. (ד) כתובות פ"ה ע"א. (ה) ר"מ פ"ד מהל' מלוה ה"י י"א. (ו) נדה פ"א ע"א. (ז) מנ"ח בשם פרשת דרכים בשם סמ"ג.

לפניו לשפוך דם נקי כי בקרב אלקים ישפוט. וכל זה מעלה גדולה הוא בשופטי ישראל, והבטחה שהקב"ה מסכים על ידיהם. ומה שהאמינה התורה לכת העדים השניים הוא גזירת הכתוב, גם כי הם אינם מעידים על עצם הענין אם היה או לא היה, אלא על גוף העדים שהיו עמהם והמעשה ממילא נכחשת, והבן.

ב"ק ע"ב פסוק ה', ר"מ פירש פסוקים, פ"ח פ"ח ק"ב, פ"ח פ"ח ק"ב, פ"ח פ"ח ק"ב, פ"ח פ"ח ק"ב.

מצוה תקכה

שלא לפחד במלחמה (ל"ח ש"ב)

הזהיר הקב"ה שלא לערוץ ולא לפחד מן האויבים בשעת המלחמה ולא לברוח מפניהם, שנאמר (דברים כ' ג') ואל תערצו מפניהם.

משנה הלכות

חלקו, ונראה דפטור וכשיהיה לזה יסלם. עוד נחלקו הראשונים ז"ל אי אמרינן שלמו אינן משלמין כמו בהרגו אין נהרגין, או דילמא כיון שהכסף בעין חייב להחזיר, ואין אני כדאי להכריע בזה.

שאר פ"ח דינים. עדים זוממים אינם צריכין התראה, ואין מזימין אלא בפניהם, הוזמו שלא בפניהם אינו אלא הכחשה. העידו וחזרו והודו, אין משלמין ממון על פי עצמן. וברדי נפשות כיון שהגיד אין חוזר ומגיד ונהרגין. אחד מן העדים שנמצא פסול אפילו היו מאה בטלה כל העדות, ודין עדים זוממין דיני קנסות הוא ואין דיני אלא בב"ד סמוכין.

תקכה (דברי משיח המלחמה. משיח מלחמה מדבר אל העם שתי פעמים, א' על הספר בעת

רצו לחייבו מלקות מלקין אותן, ואם רצו לחייבו בדבר שאי אפשר לעשות להם כאשר זממו לעשות, למשל העידו על כהן שהוא בן גרושה וכיוצא בהן, מלקין אותן.

תשלומי ממון. ויש נפקא מינה בין מלקות ומיתה לממון, רבממן משלשים, כלומר אם היו ב' עדים רצו לחייבו מנה זה משלם חמשים, וזה חמשים, וכן אם היו מאה עדים כל אחד נותן חלקו, ובמלקות או מיתה, כל אחד לוקה ל"ט וכולן נהרגין. והקשה הר"א ממיץ מנא לן שהממון שמשלמין העדים הוא למי שרצו לחייבו, למה לא יתנוהו ב"ד למי שירצו כיון שהוא קנס, ובתדושי אמרתי דהוא כמו כפל שמשלם שנים לרעהו והכ"נ, ועיין שו"ת רדב"ז סימן תרכ"ד. וחכם אחד שאלני אם עד אחד אין לו לשלם אם השני חייב לשלם

תקכה. (א) ר"מ פירש מהל' ערות ה"א ב'. (ב) שם פ"ח ה"ח. (ג) שם פ"ח ה"א. (ד) ע"י שו"ת משנה הלכות ח"ה סי' רפ"ה ח"ו סי' רפ"ח. (ה) ע"י שו"ת משנה הלכות ח"ו סי' רפ"ז. (ו) עיין חנוך רמב"א מכות כ' ע"ב. (ז) ר"מ שם ה"ה. (ח) שם ה"ה. (ט) שם ה"ה. (י) ר"מ שם פ"ה ה"ג ח"ה סי' ל"ו ס"א. (יא) ר"מ שם פ"ח

משרשי המצוה מה שמבואר בקרא כי ה' אלקיכם החלך עמכם להלחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם, ואם הם באים במלחמה של סוס וחיל אשר שקר הסוס לתשועה וברוב חילו לא ימלט, אנו באים בשם ה'. והיוצא למלחמה ומפחד לא שם במלחמה בה' אשר לו התשועה ויושיענו נגד שונאינו. ואמרו ז"ל האי מאן דפחד חמאה הוא, דכתיב פחדו בציון חמאים. אלא יש לכל אחד לשים במלחמה בהשי"ת ולא יירא על גופו במקום שיוכל לתת כבוד להשי"ת ולעמו. וחזהיר בג' לשונות: אל תראו, ואל תחפזו, ואל תערצו, כי ג' סבות לכשלון מלחמה:

משנה הלכות

צרה, וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה, וישים נפשו בכפו, ולא יירא ולא יפחד ולא יחשוב באשתו ולא בבניו, אלא ימחה זכרונם מלבו ויפנה מכל דבר למלחמה, וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה, ולא עוד אלא שכל דמי ישראל תלויין בצוארו, ואם לא נצח ולא עשה מלחמה בכל לבו ובכל כחו ונפשו הרי זה כמו ששפך דמי הכל שנא' ולא ימס את לבב אחיו כלבבו, ועליו מפורש בקבלה ארור עושה מלאכת ה' ברמיה וארור מונע חרבו מדם, וכל הנלחם בכל לבו בלא פחד ותהיה כוונתו לקדש את השם בלבד, מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעהו רעה, ויבנה לו בית נכון בישראל ויזכה לו ולבניו עד עולם, ויזכה לחיי עולם הבא, שנאמר כי יעשה ה' לאדני בית נאמן כי מלחמת ה' אדוני נלחם ורעה לא תמצא בך וגו' והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלקיך. ונוהג בזכרים כי להם לצאת למלחמה.

שיוצאין, קודם שיערכו המלחמה ואמר לעם מי האיש אשר נטע כרם ולא חללו וגו', ב' בעורכי המלחמה ואמר אל תיראו ואל תחפזו. אחר שעורכין המערכה והם קרובים להלחם, משוח מלחמה עומד במקום גבוה וכל המערכות לפניו ואומר להם בלשון הקודש דוקא, שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על אויביכם, עד להושיע אתכם, כהן אחר משמיע לעם בקול רם, אח"כ משוח מלחמה מדבר מי האיש אשר בנה בית חדש וגו' והשוטר משמיע לכל העם, אח"כ משמיע השוטר מי האיש הירא והרך הלבב ילך וישוב לביתו, ושוטר אחר משמיע לעם.

סדר המלחמה. אחר שחזרו כל החזורים מתקנין את המערכות, ופוקדין ראשי צבאות בראש העם, ומאחור כל מערכה מעמידין שוטרים חזקים, וכשילין של ברזל בידיהם, הרוצה לחזור הרשות בידן לחתוך את שוקו. כי מאחר שנכנס בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיע בעת

ה"ח ה"ל סנהדרין פ"ה ה"ח ח"ט סי' א' ה"א.

חקבה. (א) ר"מ פ"ז מהל' מלכים ה"ב. (ב) שם ה"ג. (ג) שם ה"ד. (ד) שם ה"ה.

א) המורא ממות ולא ירצה לסכן עצמו, ב) ההסתכנות יותר מדאי, ר"ל הפחיתות, כי המהירות הרב במלחמות פעמים רבות יביא סכנה כשיתבלבל בחפזה בלתי התישבות, ג) רכות הלב באדם שלא יוכל במעו לראות מכת חרב ושפיכת דם. ולזה צוה שלש, אל תראו אימת מות, ואל תחפזו מהירות יותר מדאי, ואל תערצו מפני רך הלב כי ה' אלקיך הוא ילחם.

סנה פרק ה', רס"ב פ"ז מלכים, ס"ג לאוין ר"א.

מצוה תקכו

למשוח כהן בשעת המלחמה (מ"ע ר"ד)

צוה הקב"ה למשוח כהן אחד ולמנותו כדי להוכיח את העם בשעת המלחמה, שנאמר (דברים כ' ב') והיה כקרבתם אל המלחמה ונגש הכהן.

משרשי המצוה ידוע כי לא כמלחמות אומות העולם מלחמת

משנה הלכות

תקכו) מצות כהן משיח למלחמות כששומעין דברי הכהן אינם תוזרים לביתם אלא מספקין מים ומזון ומתקנין את הדרכים לאחיהן שבצבא. כהן המשיח מדבר הכל בלשון קודש והשוטר החוזר דבריו אל העם גם כן בלשון הקודש, ואפשר דהוי כמתורגמן דבכל לשון כדי שיבינו כולם. המחזיר גרושתו, והבונה בית שנפל כמו שהיתה, וכן המוכר בית וחזר ולקחו, אינו תוזר. והמל"מ מסופק בזה והניח בצ"ע. ובספרי שו"ת משנה הלכות (ח"ב סימן מ"ג) הבאתי דאישתמיטתיה ז"ל דברי הראשונים, ע"י גמ' ברכות נ"ט ע"ב בנה בית חדש וברא"ש ורשב"א שם, וטור אור"ח סי' רכ"ג, ע"ש. הלוקח בית ישן תוזר כיון שחדש הוא אצלו, וכן הנושא גרושת חבירו, בית שסדי בסיד ופתח

תקכו) מצות כהן משיח למלחמות כששומעין דברי הכהן אינם תוזרים לביתם אלא מספקין מים ומזון ומתקנין את הדרכים לאחיהן שבצבא. כהן המשיח מדבר הכל בלשון קודש והשוטר החוזר דבריו אל העם גם כן בלשון הקודש, ואפשר דהוי כמתורגמן דבכל לשון כדי שיבינו כולם. המחזיר גרושתו, והבונה בית שנפל כמו שהיתה, וכן המוכר בית וחזר ולקחו, אינו תוזר. והמל"מ מסופק בזה והניח בצ"ע. ובספרי שו"ת משנה הלכות (ח"ב סימן מ"ג) הבאתי דאישתמיטתיה ז"ל דברי הראשונים, ע"י גמ' ברכות נ"ט ע"ב בנה בית חדש וברא"ש ורשב"א שם, וטור אור"ח סי' רכ"ג, ע"ש. הלוקח בית ישן תוזר כיון שחדש הוא אצלו, וכן הנושא גרושת חבירו, בית שסדי בסיד ופתח

מצוה ורשות. אחד מלחמת מצוה ואחד מלחמת רשות ממנין כהן משיח מלחמה ומושחין אותו בשמן המשחה^א, אלא שבמלחמת הרשות הכהן קורא על הספר מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו, ארש אשה ולא נשאה, נטע כרם ולא חללו וגו' עד ויספו השוטרים, וכל מי שיש לו אחת מכל אלו או מי שהוא ירא ורך הלבב תוזר, אבל במלחמת מצוה הכל יוצאין למלחמה אפילו תתן מתדורו וכלה מחופתה, ובשעת המלחמה הכהן קורא הפסוקים שמע ישראל אתם קרבים היום וגו'.^ב

החוזרים מעורכי המלחמה. כל התוזרים מעורכי המלחמה

תקכו. א) ר"מ פ"ז מהל' מלכים ח"א. ב) ראב"ד וב"מ שם ר"מ שם ה"ד. ג) ר"מ שם ה"ט. ד) ר"מ שם ה"ז מ"א. ה) ר"מ ומל"מ שם ה"ח. ו) ר"מ שם ה"ח. ז) שם ה"ח ורדכ"ז שם ע"פ סומה מ"ד ע"א.

עם ישראל, כי הם בומחים על כחם ועל חרבם, כברכתם ועל חרבך תחיה, לא בן בני ישראל אשר לא בחיל ולא בכח כי ה' הוא הנלחם להם. ולכן אותם אנשים שהם חטאים ולא חזרו בתשובה ואינם ראויים להיעשות נס על ידם, אינם ראויים למלחמה עד שישבו לה'. וכן אמרו רז"ל שח בן תפלה לתפלה עבירה הוא בידו וחוזר מעורכי המלחמה, פירוש מי שהפסיק בדיבור בין ברכה של תפלה של יד להנחת תפילין של ראש. ולכן צריך להעמיד כהן המשיח להוכיחם שיחזרו לביתם, או שישבו ולא ימס לבב אחיהם כלבבם. וזולת כי מטבסיסי המלחמה להיות שר משות מלחמה על כל החילות ואליו ישמעון ולחזקם בדברים ולהנהיגם באופני המלחמה.

סוטה פ"ח, ר"ט פ"ו פסלים, מה"ט ט"ז ק"צ, מ"ג ע"ש ק"ג

מצוה תקכז

לקרות קודם המלחמה לשלום (מ"ע רמ"ו)

צוה הקב"ה לקרוא לשלום לעיר שנרצה להלחם בה מצד הרשות, שנאמר (דברים כ' י"א) והיה אם שלום תענך ופתחה לך והיה כל העם הנמצא בה לך למס ועבדך.

משנה הלכות

בה חלונות אינו חוזר". הבונה או נוטע בחורץ לארץ אינו חוזר". ואלו שאין יוצאין למלחמה כלל ואין מטריחין אותם בשום דבר, הבונה בית וחנכו, הנושא ארוסתו או ייבם, מי שחלל כרמו, אין יוצאין שנה שלמה שנאמר נקי יהיה לביתו שנה אחת, מפי הקבלה למדו שזה הכנה לכולהו הוא'. והירא והרך הלבב יש אומרים שהוא מעבירות שבידו ויש אומרים רך לבב ממש". ונוהג בזמן שישאל על אדמתן בזכרים והמצוה מוטל על הציבור והמלך.

תקכז) גודי המצוה. אין עושין מלחמה עם אדם בעולם עד שיקראו לו לשלום קודם, אחד מלחמת הרשות ואחד מלחמת מצוה, אם השלימו יקבלו עליהם שבע מצות בני נח, ואין הורגין מהם נשמה והרי הן למס ועבדים למלך, קבלו המס ולא קבלו העבדות, או שקבלו העבדות ולא קבלו המס, אין שומעין להם עד שיקבלו שניהם*.

עבדות ומס. וכתב הרמב"ם והעבדות הוא שיהיו שפלים ונבזים

(ח) ירושלמי סוטה פ"ח ה"ו והובא בשרית משנה הלכות ת"ל. (ט) שם ה"ה. (י) שם ה"ה. (יא) שם ה"ו וכ"מ. תקכו. (א) ר"ט פ"ו סוטה מלכים ה"א. (ב) שם.

משרשי המצוה לפי שמדת הרחמנות היא מן המדות הטובות בעולם, וגדול השלום שאפילו בשעת מלחמה צריכים שלום, ואף על פי שהעובדי ע"ז אינם ראויים לרחמים וחסד מכל מקום עם קדוש ראוי להתקרב אל החסד יותר משאר האומות שלא יאמרו ישראל שוים לאומות במדת האכזריות, ואם יקבלו עליהם שבע מצות שכן נח נתחייב בהן אין הורגין אותן אלא יהיו למס ועבדוך. ושלום שמו של הקב"ה, וכתיב והלכת בדרכיו. גם כי בחשלים אתנו יהיה בזה תועלת לנו להיות עבדים למלכנו לעשות מלאכתו אם יצטרך בלי שיוציא בהם הוצאה של כלום, ואחרי שהם רוצים לעמוד כבושים תחתינו אסור להראות מדת אכזריות, ואם לא ישלימו אז מחוייב להרגם.

סוטה פ"ה, ר"ט פ"ו ממלכים, פה"ט פ"ע ק"ה, פס"ג עשין ק"ח.

משנה הלכות

הורגין אשה וקטן.
מלחמת הרשות. ודעת הראב"ד אין דבמלחמת הרשות אין שואלין להן אלא שיהיו למס, ולא שיקבלו שבע מצות, אלא שאם ירצו אח"כ לדור בארץ ישראל אין מניחים אותם עד שיקבלו שבע מצות. ועיין נושאי כלי הרמב"ם.
אומות שלא משלימים אתם. ד' אומות ועמלק שלא השלימו את ישראל אין מניחין מהם נשמה, לדעת הראב"ד אפילו השלימו אין מניחין מהם נשמה אלא אם כן השלימו להתגיייר ולקבל כל המצות שבתורה, וכן דעת הרמב"ן ורש"י. עמק ומואב אין שולחין להם לשלום ואין דורשין בטובתם, ומיהו אם השלימו מעצמן תחלה מקבלין אותן. ונוהג בזמן שישראל על אדמתם בראשי המלכות והעם.

למטה ולא ירימו ראש בישראל, אלא יהיו כבושים תחת ידם, ולא יתמנו על ישראל לשום דבר שבעולם, והמס שיקבלו הוא שיהיו מוכנים לעבודת המלך בגופם וממונם אם יצטרך להם, שנאמר כל העם הנותר מן האמורי ויעלם שלמה למס עובד עד היום הזה, ומבני ישראל לא נתן שלמה עבד כי הם אנשי המלחמה ועבדיו ושריו ושלישיו, ושרי רכבו ופרשיו. אך לחתנתה בחשלים ובלא השלימו. אומה אחר שקבלו עליהם שבע מצות כ"נ והשלימו עם בני ישראל אסור לשקר בכריהם ולכזב להם, וכן עשו אבותינו לגבעונים אף שהטעו אותם, ואם משקר בהם יש בדבר חלול השם. ואם לא השלימו, או השלימו ולא קבלו עליהם שבע מצות, עושים עמהם מלחמה והורגין מהם כל הזכרים הגדולים, ובזחין כל ממונם וטפם, ואין

(ג) שם ה"ג ובדרכי. (ד) שם ה"ד. (ה) שם ה"א. (ו) ר"מ שם ה"ד. (ז) ראב"ד שם וע"י לח"מ ה"א. (ח) ר"מ שם ה"ז.

מצות המלך

מצוה תקכח

שלא נחיה אחד משבעה אומות (ל"ה ש"ג)

הזהיר הקב"ה שלא לתחיות אחד משבעה אומות, שנאמר (דברים כ' ט"ז) רק מערי העמים האלה וגו' לא תחיה כל נשמה.

טעם מצוה זו מבואר בקרא למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות כל תועבותם אשר עשו לאלהיהם וחמאתם לה' אלקיכם. והתועבות אשר עשו כשריפת בניהם ובנותיהם, ולעבוד ע"ז וכל תועבת ה' אשר שנא. ולכן הזהיר התורה שלא ישבו בארצך פן יחמיו אותך לי כי תעבוד את אלהיהם ויהיה לך למוקש. ואם תכרות להם ברית ולא להיהם ישבו בארצך ויפתוך לעבוד עכו"ם. והוסיף הכתוב להזהיר שלא

משנה הלכות

פרטי דינים. ועיין מצוה הקודמת דעת הרבה פוסקים דבמלחמת מצוה לא צריך להתחיל בשלום. אחד משבעה אומות או רבים שנתגיירו אסור להרגם, ועיין לעיל (מצוה צ"ג). עיר תעריכות של ז' עממים ושאר אומות. חיל ישראל שצרו על עיר משאר עממין במלחמת הרשות וכבשו אותה ומצאו בה משבעה עמין, או מזרע עמלק, הזכרים הורגין אותן, והנשים והטף ניצולין כיון שיושבין בין אומה אחרת (לח"מ" בשם הספרי). ומותרות הנשים ביפת תואר שדרשו ושכית שכיו לרבות כנעניות, עיר של ז' עממין שדינם להרוג כל נשמה ונמצאו בתוכה משאר עממין הנשים והטף אין נהרגין, ועד כמה נקרא טף זכרים עד כן י"ג שנים, ואף דקיי"ל לא נתנו שיעורין לבני נח, כיון דנוגע לדידן כרדין פסקינן.

תקכח) גררי הלאו. אסור להחיות נשמה משבעה עממין, שהם הכנעני והחתי והפריזי והחוי והיבוסי והגרנשי והאמורי, ומי שרואה אחד מהם ויש בידו להמיתו ולא הרגו הרי זה עובר בלאו ועשה שנתבאר במצוה (תכ"ה), מאחר שלא השלימו עם ישראל.

כיבוש יהושע. ושלשה מכתבים שלח יהושע עד שלא נכנס לארץ, הראשון שלח להם מי שרוצה לברוח יברח, חזר ושלח מי שרוצה להשלים ישלים, חזר ושלח מי שרוצה לעשות מלחמה יעשה, ומפני מה הערימו אנשי גבעון כיון דשלח להם לשלום, לפי ששלח להם בכלל ולא קבלו, וחשבו אלו שמא לא יקבלום עוד. ודעת הראב"ד ז"ל דלאחר שעברו ישראל את הירדן שוב אין מקבלין אותן לעולם.

תקכח. (א) ר"מ פ"ה מה' מלכים ה"ד. (ב) ר"מ שם פ"ו ה"ה. (ג) שם. (ד) שם פ"ו ה"א. (ה) מנ"ח לעיל מ' תקכ"ז.

להחיות כל נשמה כי אפילו היחיד הנשאר, אפילו לעבוד לך, יזכיר פעמים דרך עבודתם לאלהיהם ואולי מתוך זה יתפתה נפש מישראל לעשות כן להשם הנכבד ותחטא לפניו ית"ש, כי שנא הוא התועבות האלו. ועד"ה כי כל אומה יש לה שר למעלה וכאשר תחרימם למטה יחרמו שר שלה למעלה.

שנה פ"ה, ר"ם פ"ו ממלכים, סה"ם ל"ח ס"ט, ספ"ג לאוין רכ"ח

מצוה תקכט

שלא נכרות אילנות כשנצור על עיר (ל"ח ש"ד)

הזהיר הקב"ה שלא לכרות ולהשחית אילני המאכל כשנצור אחת הערים, שנאמר (דברים כ' י"ט) לא תשחית את עצה.

משרשי המצוה כי השי"ת ברא הארץ וכל אשר בה ליהנות בה בני האדם, וכל יציר נברא ועשב הארץ יש לו מלאך למעלה, והמשחית דבר מן הנבראים שלא לצורך מהפך רצון השם, שכראם להיות בעולם והוא משחיתו. וזה שנאמר כי האדם עץ השדה, ופי' רמב"ן כי נפש הוא חובל, ועל דרך הפשט הטעם כמו שכתבה התורה כי ממנו תאכל, ואותו לא תכרות, שאם תכריתנו ותשחיתנו אפילו כשתנצח המלחמה מה תאכל. וזו מדת החסידים שלא יאכדו אפילו גרגיר של חרדל בעולם, ויצר עליהם בכל אכרן והשחתה שיראו, ואם יכלו

משנה הלכות

שאר פרטים. כשצריך על עיר מקיפין אותה מג' רוחות ומניחים מקום לברות מרוח ד', ובמלחמת מצוה מקיפין מד' רוחות'. ואף ע"פ שדוד המלך הרג מהם עד שכמעט כלה אותם ואבד זכרם עדיין נשארו מהם מעט שטבעו בין האומות וכל מי שימצא מהם בכל מקום שהם חייב לאבדם בכל מקום ובכל זמן'.

תקכט) גדרי הלאו. אסור לקח אילני מאכל שחור למדינה כשנצור על עיר, ואין מונעין מהם מים כדי שייבשו, וכל הקוצץ אילן לוקה, ולא במצור בלבד אמרו אלא בכל מקום, כל הקוצץ אילן דרך השחתה לוקה, אבל קוצצין אותו אם היה מוזק לאילנות אחרים או שהיה מוזק בשדה אחרים או שהיו דמיו יקרים יותר לדמי

(1) וינעך מצוה תקכ"ו. (2) וינעך כאן.

מצות המלך

להציל יצילו כל דבר המשחית. לא כן הרשעים אחיהם של מויקים שמחים בהשחתת העולם, והם משחיתים את עצמם בהכליהם ובחמאם, ולכן הזהירנו שלא נשחית עצה.

ב"ק צ"א ב"ב כ"ה כ"ז קדושין ל"ב שבת ק"ח קכ"ט, ר"ט פ"ז ממלכים, פת"ח ל"ח נ"ז, ספ"ג לאון רכ"ט, ספ"ק סי' קע"ח, ח"ט שפ"ב.

מצוה תקל

דין עגלה ערופה (מ"ע רמ"ז)

צוה הקב"ה לערוף עגלה בנחל איתן כשימצא הרוג לא נודע מי הכהו, שנאמר (דברים כ"א א'-ד') כי ימצא חלל וגו' וחורידו זקני העיר ההוא את העגלה אל נחל איתן.

משנה הלכות

להשחית כלי כדי להטיל מורא לבני ביתו מותר, ודוקא במנא תבירא ושלא מתוך כעס. הקורע על מתו יותר מדאי לוקה (רבינו יונה ור"פ), והמשבר כלי מתוך כעס עובר בשתים, השחית כלי והשליט את כעסו עליו לעבור על דברי תורה. והזהירנו שלא לפור ממון לריק ואפילו שוה פרוטה. וכן הזהירנו שלא להשחית הגוף כגון לבלעו בתעניות חנם מתוך צער, או לנעור לילות לבטלה, או להתאבל על מת יותר מדאי, אבל המתאבל והמתענה על עונותיו, עליו נאמר דרכיו ראיתי וארפאהו ואנחהו, ואשלם נוחמים לו ולאבליו, ונוהג בכל מקום ובכל זמן ועבר והשחית אילני מאכל לוקה ואם השחית שאר דברים לוקה מכת מרדות.

תקל) גדריו המצוה. קיום המצוה, נמצא חלל בארץ ישראל ולא נודע מי הכהו, מניחין אותו

עצים, ולא אסרה תורה אלא דרך השחתה. ואפי' אילני סרק לא יכרות דרך השחתה, אבל מותר לקוצצו אף על פי שאינו צריך לו, אילן מאכל שנוקן ואינו טוען פירות שראוי לטרוח בשבילן מותר לקצן, והשיעור בית פחות מרובע זיתים, ובדקל פחות מקב תמרים.

פרטים בכריתת אילנות. ומאד החמירו רבותינו ז"ל בקציצת אילנות, ובגמרא ב"ק צ"א ע"ב א"ר חנינא לא שכיב שיבתת ברי אלא דקץ תאינתא בלא זמנה. ועיין טו"ז יו"ד סימן קט"ז וטור חו"מ סימן שפ"ב. העוקר אילן עם שרשיו וקרקע בדרך שיכול לחיות ממנו ונוטעו במקום אחר יש להחזיר לצורך גדול, עיין פ"ת יו"ד הנ"ל כמה פרטי דינים.

שאר עניני השחתה. היה צריך להשחית דבר כדי לעשות הנאה לגוף מותר דכל תשחית דגופא עדיף.

תקכ"ט. (א) ר"ט פ"ז מהל מלכים ה"ח. (ב) שם ה"ט. (ג) ס"ח ה'. (ד) ס"ח ה'. (ה) שבת קכ"ט ע"א. (ו) שבת ק"ח ע"א הובא בתנך. (ז) שם. (ח) ורדים פכ"ט סי' מ"ה. (ט) ר"ט הל' רעות פ"ג ה"א. (י) ר"ט הל' אבל פ"ג ה"א פ"ד הכ"ד.

משרשי המצוה כי הוא תחבולה למצוא הרוצח, בעבור שכרוב פעמים יהיה הרוצח מן העיר אשר סביבות החלל, וכשיצאו הזקנים ויעידו לפני הבורא שלא התרשלו בו ויביאו העגלה, ויאספו בני אדם הרבה וידברו בו ומגדל העון על מי שלא יגלהו, וכל השומע שמץ בדבר יבא ויגיד ויתפרסם הדבר ויהרג על ידי ב"ד או המלך או גואל הדם. וכאשר היה הדור זכאי היו נעשים תולעים מן העגלה ויוצאים והולכין לבית הרוצח ונתפרסם הרוצח בגלוי. והמעם שתהיה עגלה אשר לא עבד בה, ותערוף במקום שאינו עושה פירות, לכפר על מי שלא הניחוהו לעשות פירות בעולם הזה תערוף העגלה במקום אשר לא עשה פירות זה תחת זה ונכפר להם הדם.

סוּפָה פ"ט כריתות כ"ז, ר"ט פ"ט מוציא, פ"ט פ"ט קפ"א, ספ"ג עשין ע"ח.

משנה הלכות

עגלה אחת, ואם לאו מביא כל עיר ועיר הקרובה, נמצאו זה על גב זה מודדין מן העליון ומן התחתון^א. נמצא צף על אינו מינו אינו מביא. ואם היה על מחובר לקרקע הרי הוא כקרקע^ב. עיר רחוקה ואנשים בה מרובה מהקרובה, נחלקו הפוסקים איזה מהם מביאה, ואפשר דשניהם פטורים^ג.

איזו ערים מביאות. ירושלים אינה מביאה, ואם נמצא חלל קרוב לה אין מודדין ממנה אלא מעיירות אחרות הקרובות ביותר^ד. נמצאו שני עיירות מכוונות יקחו עגלה בשותפות ויביאוי^ה. עיר שרובה עכו"ם אין מביאין^ו.

עריפת העגלה. לאחר המדידה זקני ירושלים תחזיקו

במקומו, ויצאו ה' זקנים מב"ד הגדול שבירושלים^ז, ומדדו מחוטמו של החלל^ח, וכל עיר שהיא קרובה מביאה עגלה ערופה. ודוקא חלול, אבל נמצא חנוק או מיתה אחרת אינו מביא עגלה^ט. המדידה. והמדידה כשרה על ידי אחרים והב"ד רואים^י. אפי'

נראה וידוע שהעיר הזאת קרובה מצוה למדוד^{יא}. ואין מקדיין במדידה זו, אלא מודדין הרים ובקעות והגאיות כקרקע חלקה^{יב}. נמצא הראש במקום אחד והגוף במקום אחר מוליכין הגוף אצל הראש ואחר כך מודדין^{יג}. מצאו מפרסם אינו מביא, נמצא טמון בגל או צף על פני המים אינו מביא^{יד}. נמצאו חללים הרבה מודדין מחוטמו של כל אחד ואחד, היו הרבה חללין ועיר א' קרובה להן מביא

תקל. (א) ר"ט פ"ט מוציא ה"א. (ב) שם ה"ט. (ג) שם ה"א. (ד) מצ"ת. (ה) ר"ט שם ה"א. (ו) שם ה"ד וע"י רש"י ע"דכ"ז ל"ה ע"כ ר"ה אין מקדיין. (ז) ר"ט שם ה"ט. (ח) ר"ט שם ה"א. (ט) שם ה"י. (י) שם ב"ט. (יא) ע"י ר"ט שם ה"ז וחוץ, וע"י מצ"ת. (יב) ר"ט שם ה"ד ה'. (יג) שם ה"ז. (יד) שם ה"ה וע"י

מצות המלך

מצוה תקלא

שלא לעבוד ולא לזרוע בנחל איתן (ל"ת שמ"ו)

הזהיר הקב"ה שלא לעבוד ולזרוע בנחל איתן זה שעורפין בו העגלה, שנאמר (דברים כ"א ד') אשר לא יעבד בו ולא יזרע.

משרשי המצוה כי כפרת עגלה זו באה על הרציחה, והדם נשאר במקומו כמו דם הנרצח, והיו מניחין האדמה שממה על דרך קללה, דומיא דהרי גלבע שקללם דוד אל מל ואל ממר ואל שרי תרומות יען כי עליו נהרג שאול משיח ה' (שמואל ב' א'). ובהיות המקום חרב ושמש יתפרסם חומר הרציחה וישאו קל וחומר בעצמם אם המקום שלא חמא נענש בכך כל שכן הרוצח עצמו, אם המקום שלא המיתו המיתוהו

משנה הלכות

לירושלים, וב"ד העיר מביאין עגלה^ט, ועורפין אותה בקופץ מאחוריה ביום^ט, ונקברת במקום עריפתה, ואסורה בהנאה משעת ירידתה לנחל איתן^י. וצריכה להיות לא יותר מב' שנים ויום אחד, ואין מומין פוסלין בה, היתה טרפה פסולה^י. נעשה בה עבודה או עלה עליה עול פסולה^י. עריפתה בנחל איתן, לא היה איתן כשרה^י. הב"ד רוחצין ידיהם במקום עריפה במים ואומרים בלשון הקודש ידינו לא שפכו וגו'^{יא}.

שאר פרטים. ראו את ההורג אפילו עבד או שפחה אין עורפין^{יב}, ואפי' אם ירדה כבר לנחל, ותצא ותרעה בעדר, לאחר שנערפה אסורה לעולם^{יג}. ונוהג בזמן הבית בארץ ישראל ועבר הירדן.

מצ"ת. (טו) ר"מ שם ה"ב. (טז) שם ה"ג. (יז) שם ה"ד. (יח) שם ה"ה. (יט) שם ה"ו. (כ) שם פ"ט ה"ב ובכ"ט ומצ"ת. (כא) שם פ"ט ה"ג. (כב) שם ה"ב. (כג) מצ"ת. תקלא. (א) ר"מ פ"י מהל רצח ה"ט. (ב) שם פ"ט ה"ב. (ג) פרשת שופטים דברים כ"ד, מוסה מ"ו ע"א ר"ה במקום שאין עושה פירות. (ד) חינוך. (ה) ר"מ שם פ"י ה"ט. (ו) מצ"ת.

כל שכן שימית את הממית. גם כי כשישאר השדה שממה וישבו שם נשים המוזרות אולי יתפרסם ההורגו ויעשו לו מה שראוי לו, וכמו שלא הניחוחו לעבוד יוצר כל ית"ש לא יעבד, וכמו שלא הניחוחו להוליד בנים לכן לא יורע.

סופה פ"ז, ר"ט פ"י מרצח, פת"ס ד"ת ש"ס, ספ"ג לאוין קמ"ג

פ' תצא יש בה כ"ז עשין ומ"ז לאוין

מצוה תקלב

יפת תואר (מ"ע רי"ז)

צוה הקב"ה להתנחג עם יפת תואר כמשפט הכתוב בתורה, שנאמר (דברים כ"א י"א) וראית בשביה אשת יפת תואר וגו' וגלחת את ראשה ועשתה את צפרניה. משרשי המצוה אמרו

משנה הלכות

דיאסר כל העולם בעבודת קרקע דלמא היה שם נחל איתן והוי קבוע וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי, ותירץ כיון דלא ידעינן היכא הנחל איתן לא שייך קבוע והדברים עתיקים. ונפל מילתא בלכאי עוד לפי מה דקיי"ל ארץ צבי כתיב מה צבי עורו מכוון ונפשט כך ארץ ישראל, ובעו"ה כעת ארץ ישראל נתכרצה כידוע דמהלך עשרה פרסאות ביום לרחבו הולכין ביום אחד היום, וכיון דמתפשטת ומתכרצת אם כן לא הוה קבוע וכל דפריש מרובא פריש. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תקלב) חלוצי צבא במאכלות אסורות. חלוצי

צבא שיכנסו בגבול עכו"ם מותרים לאכול מאכלות אסורות* (לדעת

פרטי דינים. ונסתפקו האחרונים באיזה שיעור מחייב. עבר חרע נאסרו הגידולים*. אין חלוק מלאכות בזה ואם עשה כמה מלאכות אינו לוקה אלא אחת*. לא מצאו נחל איתן בארץ ישראל עורפין על נחל איתן שבחו"ל נמצאו העדים זוממין אחר שנערפה העגלה, אף על פי שאסורה בהנאה יש להסתפק אם הנחל נאסר בהנאה, ובעגלה כתב הרמב"ם ז"ל* דאם נמצאו קודם שנערפה תצא ותורעה בעדר, וכגון שאמר עד אחד אני ראיתי את ההורג וכאו שנים והכחישוהו והפרישו העגלה והורידה לנחל לעורפה על פיהם, ואחר כך החמו השנים הרי זו מותרת.

דיותר עבודת קרקע בזה"ז. ומפורסמת קושית הר"ש מקינון

(ז) מנ"ח בשם מנחם מאש ושעו"מ. (ח) מנ"ח בשם פר"ח בשם כספר כיתות. (ט) מנ"ח. (י) שם. (יא) שם פ"י ה"ז. תקלב. (א) ר"ט פ"ח מלכות מלכ"ה.

מצות המלך

רו"ל לפי שלא התירה התורה יפת תואר בשביה אלא כנגד יצר הרע. שבשעה שאדם במלחמה הרחק מביתו ואשתו ובניו ימים רבים וחיייו תלויים, פעמים יצרו מתגבר עליו ויחשוק באשה זרה ואם לא יתיר לו התורה ישאנה באיסור, וכדי לנעול דלת בפניו צוהו להביאה לביתו מקום שאשתו ובניו ומשפחתו הכבודה שם, ויעשה לה מעשה תורה שיגלת ראשה לאבד שערותיה הנאות ולגדל צפרניה לנוול תואר ידיה, וישבה בביתו שמשתמש בו, נכנס ונתקל בה, יוצא ונתקל בה, ובכתה את אביה ואמה רואה בבכייתה ורואה בנוולת, בת ישראל שמחה וזו עצבה, בת ישראל מתקשמת וזו מתנוולת ותתגנה עליו וישלחנה, והכתוב מבשרו שסופו לשנאתה. ועיין אור החיים הקדוש שלפעמים יש נשמה קרושה שנאכדה בין האומות מחמא אדם הראשון ומתאוה לקרושה, כרות ושמעיה ואבמליון.

יבמות פ"ז קדושין כ"א. ר"ס פ"ח מסעדים, פה"ס ס"ע רכ"א, סמ"ג עשין קכ"ב

משנה הלכות

הרמב"ם^א כשירעבו אפילו במלחמת הרשות, ולדעת הרמב"ן^ב דוקא במלחמת מצוה.^ג
גדרי היתר יפת תואר. ראה אשה וחשק בה בועל אותה אם תקפו יצרו, ואסור לו לבא עליה עוד שנית, ולא יבעלנה וילך לו אלא מכניסה לביתו ועושה לה ככל הכתוב בתורה^ד. ודעת קצת פוסקים^ה דאפילו ביאה ראשונה לא יבעול עד לאחר כל המעשה, וכן מבואר בירושלמי^ו. אין אשת יפת תואר מותרת אלא בשביה, ובין בתולה בין אשת איש בין יפה ובין כעורה רק שיפה היא לו, ולא יבעול שתיים, ולא יקח אחת לו ואחת לאביו או לאחיו או לבנו^ז. כהן מותר ביפת תואר בביאה ראשונה ואח"כ

אסורה לו^ח.
רינים אחר שבייתת. ישראל שהביאה לביתו אם קבלה עליה להתגייר מטבילה לשם גירות ומותרת לו מיד, ואם לא קבלה תשב בביתו ועושה לה ככל התורה כדי שיקרץ בה, ומגלגל עמה כדי שתתקבל עליה להתגייר. קבלה ורצה בה עוד הרי היא ככל הגרים^ט, וצריכה להמתין ג' חדשים להבחנה ונושאה בכתובה וקדושין^י. לא רצתה להתגייר, לאחר שנים עשר חדש מקבלת ז' מצות בני נח ומשלחה לנפשה והרי היא ככל הגרים התושבים^{יא}. נתעברה מביאה ראשונה הולד ב"ד מטבילין אותו על דעתן והרי הוא גר וכשגדל יכול למחות^{יב}.

(ב) שם עני' רדב"ז. (ג) ערוך דברים ר' י. (ד) ר"ס שם ה"ב. (ה) רש"י ותוס' קדושין דף כ"ב ע"א רמב"ן ערוך כ"א פסוק י"ג. (ו) מכות פרק כ' הלכה ו'. (ז) ר"ס שם ה"ג. (ח) שם ה"ד. (ט) שם ה"ה. (י) שם ה"ו. (יא) שם ה"ז. (יב) ר"ס שם מן ה"ה עד ה"ה.

סדר מצות היום

מצוה תקלג

שלא למכור יפת תואר (ל"ח שמ"ז)

הזהיר הקב"ה שלא למכור אשת יפת תאר, שנאמר (דברים כ"א י"ד) והיה אם לא חפצת בה ושלחתה לנפשה ומכור לא תמכרנה בכסף.

משרשי המצוה כי הוא ממדת הנבילים הפחותים והגרוועים, למכור האשה אשר השכיבה בחיקו, ידוע הדבר לכל בעל דעת. וצוה התורה ללמוד בנפשינו מדות הטובות ולא להתאכזר ולהתנאל בכלי תשמישו, אחר שחשק בה ולקחה על ידי גירות וקדושין, אף על פי שמחמת יראה עשתה זאת, ולא נתכוונה לשם השם, וגם בשלחה לנפשה לא נכריחה לשמור דת משה ויהדות, כי המתגיירת ברצון טוב נכריח אותה ולא זו, מכל מקום לא תמכרנה. עוד מעם בדבר כי הדברים

משנה הלכות

תקלג) גרדי האיסור. יפת תאר לאחר שעשה לה כל המעשים ונתישבה דעתו עליו ולא חפץ בה משלחה לנפשה ואינה צריכה גט, ואסור למכרה, ואם מכרה אינה מכורה ומחזיר הדמים לבעלים*. ואינו יכול ליתנה במתנה². ואסור למכרה בין בכסף ובין בכל דבר הנמכר אלא שדבר הכתוב בהוה³.

לנפשה ולא לבית אביה. והרמב"ן ז"ל מסופק בפי' הספרי ושלחה לנפשה ולא לבית אביה אם בא לומר שהיא יהודית ואין מניחין אותה לעזוב תורת ישראל, או לומר שלא יסייע ידי עובדי עבירה, אבל אם הלכה מעצמה לית לן בה.

לא קבלה ו' מצוות. לא רצתה להניח ע"ז שעבדה לאחר שנים עשר חדש הורגין אותה, וכן עיר

למה נצרכה להיתר מה"ת. ואיתא במסכת דרך ארץ" הבא על הגויה חייב עליה משום י"ד לאוין, משום לא תזרע כרמך כלאים, משום לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו, לא תלבש שעטנז, לא תרצח, לא תנאף, לא תגנוב, לא תענה, ולא תחמוד, משום שפחה, גויה, נדה, משום אשת איש, ואשת אב, ואשת אח, ואם היה ישראל שחלל עצמו ואת זרעו בגויה אל יהיה לו ער בחכמים ועונה בתלמידים, ואם היה כהן לא יהיה לו בן מגיש מנחה לה' צבאות. והמפרשים תמהו למה צריכה התורה להיתר יפת תואר כיון דכל שאינו דרך חתנות אינו אלא איסור דרבנן, ולהנ"ל אתי שפיר. ואפילו נימא דהני אסמכתא אבל על כל פנים קנאין פוגעין בו מן התורה, גם כי הכא ולקחת ובקדושין מיירי, והבן. ונוהג בזמן שישראל על אדמתן.

(י) פרק א'. (תקלג). (א) ר"מ פ"ח מהל' מלכים ה"ו. (ב) ספרי מוכא במצ"ה. (ג) אבן עזרא. (ד) עה"ת כאן.

מצות המלך

הראשונים וכל המעשה הוא להסיר חשקו מעליה ולשלחה לנפשה, וגם הדין האחרון מכון לזה, כי כשידע שאם יבא עליה שוב אינו יכול למכרה ולא להשתמש בה עבדות ושפחות יפלוש ממנה. כי יש כמה אנשים חביב עליהם ממנו יותר מהשלמת תאותם, לפי שתאותם אל ממון גוברת עליהם, וכיון שיאסר למוכרה יפלוש ממנה (אברכנא"ל).

ספרי, ר"מ פ"ח ממלכים, פה"מ ר"פ ר"ד, ספ"ג לאון ר"ג, יראים ש"ב

מצוה תקלד

שלא לעבוד ביפת תאד (ל"ח ש"ז)

הזהיר הקב"ה שלא להשתמש ביפת תואר כדרך שמשמשין בשפחות, שנאמר (דברים כ"א י"ד) לא תתעמר בה תחת אשר עניתה.

משרשי המצוה שלא תאמר הואיל וכבר רחקה ממנו ואינו רוצה בה לאשה כי שנאה שנאת אמת ותהי לו שפחה

משנה הלכות

תחת ידינו. (ובה"י) שם, וכן צוה משה רבינו מפי הגבורה לכופ את כל באי עולם לקבל מצוות שנצטוו בני נח וכל מי שלא יקבל יהרג, ואזדא לה נמי תירוצ' ב' דרצו לומר דדעת הרמב"ם דוקא בארץ ישראל, והבן. ופשוט עכ"פ דהראב"ד והרמב"ם פליגי בזה. ולפי זה ביפת תאר אם לא רצתה לקבל עליה הו' מצות להרמב"ם נהרגת ולהראב"ד אינה נהרגת. ונוהג בזמן שישראל על אדמתן. תקלד) גרדי הלאו. אסור לכבוש יפת תאר לעבודה אחר שנבעלה, ואם כבשה לשם שפחה אחר שנבעלה משישתמש בה עובר בלא תעשה*. ולשון לא תתעמר פירושו לשון תשמיש, שכן בלשון פרסי קורין לעבודת שימוש עמרא (רש"י). ואינו אסור אלא

שהשלימה אין כורתין לה ברית עד שיכפרו בע"ז ויאבדו את כל מקומותיה ויקבלו שאר המצוות שנצטוו בני נח, שכל עכו"ם שלא קבל ז' מצוות בני נח הורגין אותו אם ישנו תחת ידינו. ודע דהרמב"ם פרק ו' ממלכים ה' א' כתב דעכו"ם אם השלימו וקבלו עליהם ז' מצוות בני נח אין הורגין מהן נשמה, והראב"ד השיגו דלמלחמת הרשות אין שואלין אלא שיהו למס (ועבדים) ולא לשבע מצות, ובעל מגדל עוז כתב דזה ג"כ כוונת הרמב"ם ועיין דב"ז, ופלא על המגדל עוז דלא זכר מדברי הרמב"ם פ"ח ממלכים ה"ט שכתב בכיאוור וכן עיר שהשלימה אין כורתין וכו' ויקבלו שאר המצוות שכל עכו"ם שלא קבל מצוות שנצטוו כ"נ הורגין אותו אם ישנו

ותשמשנו כאחת השפחות הנבזות, כי באמת אם לא עשית לה כל הנוול והעינוי בגלות ראשה ועשיית צפרנים ובכייט אביה ואמה, אלא מתחילה היית לוקחה לך לשפחה אז היית מותרת בה, אבל לא לאחר אשר עניתה. ואולי יאמר תחת אשר עניתה בביאה ראשונה בעל כרחך דעינוי שייך בה, וכמה שנאמר ויעניה, וכיון שעניתה שלא ברצונה ולכן לא תתעמר בה. וזולת כי אמרו רז"ל שאשה החשוד ממנה לא תדור בביתו, וגרושה שגרשה בעלה לא תדור עמו בשכנות ולא ישאו ויתנו יחדיו, וזו כיון שלא חפץ בה, מיד ושלחתה נפשה ולא ישתמש בה לשפחות שלא יבא לידי איסור כשתתיחד עמו בבית.

נראה מקומות עיין מצוה תקל"ב.

משנה הלכות

ישעבדנה לאחר. ובספרי לא תתעמר בה תחת אשר עניתה אפילו אחר מעשה יחידי, כלומר אחר שעניה אותה לא תמכרנה ולא תתעמר בה, ודעת הרמב"ן שהיא ביאה ראשונה, וי"א דהספרי ס"ל כי ירושלמי דאסור לבא עליה ביאה ראשונה במלחמה, ופי' אחר מעשה יחידי היינו אחר כל הדברים הנאמרים בפרשה.

מלקות. וכתב הרדב"ז ולוקין על שני לאוין אלו דיש בהם מעשה, והסמ"ג כתב רק בלאו דלא תתעמר מלקות, וכן נראה דעת הרמב"ן, והרמב"ם והחינוך לא כתבו כלל מלקות בזה, ועיין באחרונים".

חולה. ודרשו בספרי עוד ושלחה גם אם הייתה חולה ממתין לה עד שתבריא, ק"ו לבנות ישראל הקדושות. ואם עדיין לא קדשה ולא חפץ בה משלחה אפילו חולה, ונוהג כמצוה (תקל"ג).

שימוש דשפחה, אבל שימוש דאישות כגון כל שימוש שאשה עושה לבעלה מותר להשתמש בה.

שיעור השימוש. ולפום ריהטא נראה דשיעור שימוש

בפרוטה, אבל עיין רמב"ם סוף הלכות גניבה דעימור אף פחות משהו פרוטה, ואם כן הכי נמי כן" (ועיין צפנת פענח פ"ה ה"כ מאישות). ובגמ' סנהדרין פ"ה ע"ב מחלוקת עימור בפחות משהו פרוטה איכא בינייהו.

שאר פרטים. עוד שם בגמ' אוקמי באפי זיקא ונתכרין להגן מפני

הרות וכל מה שהיא עבה יותר מועיל להגן והעימור היא בעיבור, ואם כן לא הוי העימור בה ולא עובר כה"ג, כלומר כיון דעיקר הגנה מהרות בא ע"י העבור שנתעבה בטנה על ידו, אבל אנן קיי"ל עיבור ירך אמו הוא ואם כן המעמר כעיבורה עבר על לא תתעמר. ולא יעשנה בטובת הנאה, פירוש שלא

מצות המלך

מצוה תקלה

לתלות המתחייב תליה (מ"ע רי"ח)

צוה הקב"ה לתלות על העץ מי שמתחייב תליה כב"ר, שנאמר (דברים כ"א כ"ב) ותלית אותו על העץ.

משרשי המצוה כי הנתלין על העץ הם עובדי ע"ז ומגדף שתולים אותם אחר הסקילה, וצוה הקב"ה לפרסמו

ברבים וכל העם ישמעו ויראו. הוא עבד עץ ואבן ולפיכך עץ ואבן ידונוהו. הוא מאם בעץ החיים, העץ מיתתו יפרע ממנו. הוא מאם בתורה שנתנה בלוחות האבן האבן יפרע ממנו. כלל העולה החוטא במה שחטא הן הם התובעים עלבונם ממנו, על עסקי העץ ותלית אותו על העץ. ועד"ה כי היה כאיש חטא, ר"ל שהחטא נכתם באיש עצמו כגופו ושחת לו, אז משפמו

משנה הלכות

תקלה) גררי המצוה ודרך התליה. גרע מלכבודו דמשהינן אותו, ה"ה כדי למצות עשה לקיים מצות עשה וה"ה דיכולין להשהותו כמה ימים כדי לקיים המצוה

לאחר שנסקלו מפי ב"ד^א ולדעת רש"י כל הנסקלין נתלין, ומיהו רוב הפוסקים פסקו כרבנן דר' תרי נתלין. ודוקא איש נתלה ואין אשה נתלית לעולם, שנאמר כי יהיה באיש חטא^א. כיצד מיתת הנתלין אחר שסוקלין אותו משקעין קורה בארץ ועץ יוצא ממנה ומקיפין שתי ידיו זו לזו ותולים אותו סמוך לשקיעת החמה, ומתירין אותו מיד^ב. אין תולין על אילן המחובר לקרקע אלא על התלוש^ג. ונתלה ערום בלי מלבושים^ד.

שקוברין אותו מיד^ה. וקוברים אותו מיד^ו. נתאחר הדבר עד אחר שקיעת החמה נראה דתולין דהוא מ"ע ולא אמרינן כיון דמצות עשה לקוברו בו ביום אין לאחר כיון דמצוה לתלותו לא

קוברין אותו עם העץ. קוברים אותו עם העץ שנתלה עליו שלא יהא לו זכרון רע ויאמרו זה העץ שנתלה עליו פלוני, וכן קוברין האבן שנסקל בו והסייף שנהרג בו, והסודרין שחונקין בו, הכל מטעם זה, ואין קוברין אותם בקברו ממש, אלא בתפישת שלו כלומר בתוך ד' אמות שלו. ונוהגת מצוה זו בזמן הבית שהיה כת בידינו לדרך דיני נפשות

תקלה. (א) ר"מ פמ"ז מהל' סנהדרין ה"ז. (ב) פרשת כי תצא. (ג) ר"מ שם. (ד) שם ה"ז. (ה) שם ה"ט. מצות חנוכה. (ו) מנ"ח ע"פ הש"ס מנהדרין מ"ז ע"א. (ז) ר"מ שם ה"ח (ת"י מצוה תקלי' תקלי').

להמית אותו ליתקן ולהסיר החטא ממנו, דמיתת ב"ד עם וידוי מכפרת, ולאחר שהומת בסקילה ונמחל עונו, אז ותלית אותו על עץ לרמוז כי שב אל עץ החיים אחר ענשו, כי שב צלם אלקים על פניו. והוא מה שאמרו ז"ל משל לשני אחים תאומים. זולת כי על ידי פרסומו רבים ישובו מעון ויהיה לנשמתו קצת זכות כחזקיה שגידר עצמות אביו, ועיין רש"י פסחים נ"ו שם.

סנהדרין מ"ה מ"ו, ר"ם פמ"ו סנהדרין ופ"ד פאב"ל, פחים מ"ג ר"ל רל"א ל"ח מ"ו, פמ"ג עשין ק"ג ק"ד לאין קצ"ד ובמצוה דרבנן מצוה ב', י"ד ר"י שני שפ"ה.

מצוה תקלו

שלא תלין נבלתו על העץ (ל"ח שי"ח)

הזהיר הקב"ה שלא נעזוב התלוי להלין על העץ, שנאמר (דברים כ"א כ"ג) לא תלין נבלתו על העץ. משרשי המצוה מה שמפורש בתורה כי קללת אלקים תלוי, ולזולו של מלך הוא כי יאמרו הרואים מפני מה זה תלוי שבידך ה' או שעבד ע"ז פלונית, וכך וכך מופתים ספר

משנה הלכות

ולייסר הרשעים בשבט פשעם ובזכרים דוקא כי להם לעשות משפט. תקלו) גדרי הלאו והעובר. אסור להלין נבלת התלוי על העץ, ואם לן עוברין עליו בלאו זה שלא תלין נבלתו, ונראה דב"ד עוברין וכן כל מי שבידו לקבור ולא קברו ואין לוקין עליו כיון דהוה לאו שאין בו מעשה.^א בשאר מתים. אמר אל תקברוני אין שומעין לו. ולאו זה כולל כל שאר המתים שמתו מאליהם שלא להלין, והמלין את המת עובר בלא

תעשה^ב, ובמת שמצוה על הקרובים לקברו הקרובים עוברים בלאו זה, אין ביד הקרובים לקברו, או שאין כאן קרובים נעשה כמת מצוה שאין לו קוברין והציבור וכל אדם מחויב לקברו, וכל מי שבידו לקברו ולא קברו עובר בלאו זה. מקומות שיש חברות המתעסקים בקבורת מתים עליהם מוטל המצוה יותר כיון דעליהם סומכין הציבור^ג. ומת אסור בהנאה^ד, ומיהו במקומות שיש חברות קדישות שמתעסקין בקבורת מתים ונוטלין שכר לזה שכן מותר ואין בזה משום משתכר

תקלו. (א) ר"ם פמ"ו מנ"ל סנהדרין ה"ו. (ב) ע"י שרית משנה הלכות ח"ד סי' קמ"ח. (ג) מצ"ח. (ד) י"ד סי' שמ"ח ס"ג וע"י שרית משנה הלכות ח"ד סי' קנ". (ה) ר"ם שם ה"ח י"ד סי' שצ"ז ס"א שרית משנה הלכות ח"ד סי' קמ"ח. (ו) עיין תשו' ח"י סי' קל"ט שרית משנה הלכות שם. (ז) שרית משנה הלכות שם בשם שרית דברי חיים י"ד סי' מ"ד. (ח) ע"י מצ"א סי' קצ"ג ס"ק מ"א. (ט) ר"ם הל' אבל פ"ד ה"א י"ד סי' שצ"ט ס"א.

מצות המלך

ממנה, וכל זה הוא זלוזל למלך. ואף על פי שראוי זה לנוול לגורל חטאו, כיון שנתלה לא תנוולתו יותר. כי האדם נברא ברמות דיוקנו של מלך וישראל הם בניו, ועל דרך המשל משני אחים. ומאחר שנתכפר חטאו בענשו, ורבים ישובו מעון בראותם תלוי שם, צלם אלקים על פניו אשר סר ממנו בעת רשעתו, ולכן לא תלין נבלתו. ומעתה אי אתה רשאי לבזותו יותר, מכיון שנקלה אחיד הוא. ור"א א"ע אמר כי הקללה תבא אל מקום קרוב מהתלוי, ויש לו סוד מורבק בנפש, על כן לא תטמא ארמתך. גם כי אינו מן הכבוד למלך להיות בראוי תלויים על שפגעו בכבודו, אף שאלף מיתות לא יספיקו לו אבל קללת אלקים תלוי, והכן.

סדרה מקומות עיין מצוה (תקל"ה).

משנה הלכות

אלא ערום ממש בקרקע או כאבנים. וראה שם השמטות סוף הלכות תרומות (ס"ז ע"ג).
שאר פרטים. בן נח המגדף ועבד ע"ז נתלין כישראל, וצריך להורידו קודם בא השמש ואם לא הורידוהו עוברים בלאו זה, ומשה רבינו צוה ליהושע להוריד מלכי כנען מן העצים קודם בא השמש". ובני שאול שלא קברום מיד התם הוראת שעה היתה". ונחלקו הפוסקים מתי עובר המליך את המת, דעת הרדב"ז דל"ת דלא תלין אינו עובר עד עמוד השחר וכל הלילה אינו אפילו בעשה, ודעת קצת פוסקים" דעובר מתחלת הלילה ונוהג בכל מקום ובכל זמן לענין הלנת המת ולענין לא תלין בזמן שיש סנהדרין ודינן דיני נפשות.

באיסורי הנאה, ובחידושי הארכתי בס"ד. במקומות שהמלכות אינו מרשה לקבור עד זמן ידוע אינו עובר בלאו זה". ואסור לעשות נתוח למתים דאין לך ניוול גדול מזה".
 הלינו לכבודו. הלינו לכבודו להביא לו ארון ותכריכים כראוי או שיכואו גדולי משפחתו להספידו וכיוצא בו אינו עובר עליו". ונראה דבתלוי ליכא להלינו לכבודו, ואדרכה כבודו לקברו מהר שלא יתבוזה שיאמרו עליו ארור שגידף לקבור דבר אחר עמו. ובצפנת פענח תרומות פ"א הביא מירושלמי נזיר פ"ה ה"א שאסור לקבור את עץ עמו ממש (עיין מצוה תקל"ה), משום דאסור לקבור עמו שום דבר, ולכן אסור לקבור בתכריכין רק קוברין אותו ערום, ולפי זה גם בארון אסור לקבור

(י) שרית משנה הלכות ח"ד סי' קפ"א. (יא) פ"ת ירד סי' שצ"ז ס"ק א' בשם שאלת יעב"ץ. (יב) עי' ג"כ מדי"ת ירד סי' ד"י. (יג) ירד סי' שצ"ז ס"א. (יד) קומץ מצוה בשם רמב"ן עה"ת. (טו) קומץ מצוה מצוה תקל"ז. (טז) עיין ברכי יוסף ויד אברהם ירד שם ועי' מצ"ח.

סדר מצות היום

מצוה תקלז

לקבור הנתלה ביום ההוא (מ"ע רי"ט)

צוה הקב"ה לקבור הנתלה ביום ההוא שנאמר (דברים כ"א כ"ג) כי קבור תקברנו ביום ההוא. ובכלל המצוה לקבור כל המתים ביום מיתתם.

משרשי המצוה מה שנתבאר כי קללת אלקים תלוי, כלומר שהקללה והעונש אשר נזר השי"ת על החוטא הזה אינה תמידית ולא לזמן קצוב אבל היא התלויה בלבד וכיון שהוא יתברך נסתפק בתליה לבד ולא נזר שיהיה לזמן רב, למה תרבה אתה ותוסיף בענשו בהניחו על העץ מה שלא נצטווית. גם כי היות האדם תלוי ומגולה אם יניחו שם תלוי לזמן יעשה גופו עפוש גדול באויר ויגיע ממנו הפסד והשחתה לשאר אנשים

משנה הלכות

תקלז) גדרי המצוה. מצות עשה לקבור הנתלה ביום שנתלה בו, וכן לקבור הרוגי כ"ד ביום שנהרגו, ואם נתרשלו הכ"ד ולא קברוהו בטלו עשה זו, ולא הרוגי כ"ד בלבד אמרו אלא כל המליץ את מתו ואינו קוברו ביום שמת בו אם היה יכול לו עובר בלא תעשה ועשה זו^א. מת שמת בלילה צריך לקברו בלילה, ומיהו אם הלינו לכבודו מותר^ב, ומה הטעם נהגו בזמנינו במדינות אלו שסומכים שלא לקבור בלילה, ואשריהם למנהג אנשי ירושלים עיה"ק שקוברים בלילה שמת בו. דעת הרדב"ז דכשאר מתים ליכא עשה דקבור תקברנו ולא נאמרה אלא להרוגי כ"ד ובשאר מתים ליכא רק לא תעשה דלא תליץ, אבל דעת הרבה ראשונים דעבר גם בעשה^ג.

אם קבורה דאורייתא. מי שצוה לפני מתו שלא יקברוהו אין שומעין לו שהקבורה מצות עשה^ה. ובת"ת פרשת תצא כתב דקבורת המת אינו אלא מדרבנן וכל הדרשות אינן אלא אסמכתות ואשתמיט' מיניה במחכ"ת כל הראשונים ואחרונים ע"ש^ו. ובעי בגמרא^ז קבורה משום כפרה או משום בזיונה, למאי נפקא מינה אי אמר לא בעינא כפרה קוברין אותו ואין לו כפרה. וכיד רמ"ה כתב דאם אמר לא נחא ליה בכפרה לא מופקדינן לקברו, ומיהו דעת הפוסקים לא נראה כן. ורבינו יונה^ח כתב דאפילו אינו רוצה בכפרה יש לו, שהרי אחז מתוך רשעו מת והיתה לו כפרה. ואסור לשמוע להמניין המצווין לשרוף עצמותם לאחר מיתתם^ט.

פרטי דיני קבורה. מת אסור בהנאה^י,

תקלז. (א) ר"מ פמ"ז מהל' מנהדין ה"ז ו. (ב) ירד סי' שצ"ז ס"א ופ"ח שם ס"ק א'. (ג) שרית ח"א סי' ש"א, הובא בקמץ מנחה ובגליון מדרשאי ירד שם. (ד) עיין בקמץ מנחה. (ה) ירד סי' שצ"ח ס"ג ועי' שרית משנה הלכות ח"ד סי' קנ'. (ו) עי' בשרית משנה הלכות ח"ד סי' קמ"ב. (ז) מנהדין דף ס"ז ע"ב. (ח) בחדושי שם ועי' שרית משנה הלכות ח"ד סי' קנ'. (ט) עי' שרית משנה הלכות ח"א סי' ר"ג. (י) ר"מ הל' אבל פ"ד הכ"א

מצות המלך

החיים, וזו שומאה גדולה בארץ יען האדם יבאש יותר מחר מכל בעלי חיים, ומוזה הטעם אמרו אף כל המלך מתו עובר בלאו. ועל ד"ה שכל זמן שלא נקבר אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה והקבורה מעכבת ומאחרת נזירותו של יוצר יתברך לא ימצא מנוח אשר ייטיב כי אם לאחר הקבורה.

מראה מקומות עיין מצדה (תקל"ה).

מצוה תקלח

להשיב אבירה לבעלים (מ"ע ר"כ)

צוה הקב"ה שהמוצא אבירה ישיבה לבעלים, שנאמר (דברים כ"ב א') השב תשיבם לאחיד.

משרשי המצוה דבר מושכל הוא שהוא גמילות חסד ותועלת גדולה לישוב העולם, שהשכחה בכל היא מצויה, גם

משנה הלכות

והקברנים יכולים ליטול שכר קבורה^א. נפל חייב בקבורה, ועוברין עליו משום בל תלין^ב, וכזית מן המת צריך קבורה^ג, ומתקנת ר' גמליאל^ד שלא לקבור את המת בכבדים יקרים^ה וכל שכן ארונות היקרים, ומאד צריך להזהיר על זה, ובפרט במדינה זו שעשו מזה מסחר גדול ר"ל. ומצוה לטהר המת בתשעה קבין וללבושו בדרך כבוד בתכריכין הנוהגין בין זרע קודש, הכל כמנהג וותיקין, וכל המשנה עתיד ליתן את הדין^ו. הרוג ויולדת שמתה על המשכר קוברין אותם במלבושיה^ז, ויעשה שאלת חכם^ח. אברי אדם שנחתכו מחיים אינם צריכים קבורה, עיין תוספות יו"ט פ"י מ"ה דשבת, ומל"מ פ"ד מאכל, ונוב"י מה"ת סימן ר"ט, ומשמרת שלום

אות אל"ף אבר סי' ה', ומיהו נוהגין לקברו מפני הכבוד. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות לענין קבורת שאר מתים, ולענין הנתלה בזמן שיש ב"ד דנין דיני נפשות. (תקלח) מצות עשה להשיב אבירה לישראל, ואפילו היה בעל אבירה רשע ואוכל נבילות לתיאבון וכיוצא בו מצוה להשיב לו, אבל אם היה אוכל נבלות להכעיס הרי הוא מין, והמינין והאפיקורסים ומחללי שבת בפרהסיא והעכו"ם אסור להחזיר להם אבירה^א.

אבידות שאינו חייב לחזיר. המוצא אבירה בזוטו של ים ובשליחותו של נהר שאינו שאינו פוסק הרי זו שלו^ב. המאבד ממונו לרעת, כגון

י"ד סי' שצ"ט ס"א. (יא) שרית משנה הלכות ח"ד סי' קפ"א. (יב) מצ"ח בשם מצ"א סי' תקכ"ו ס"ק כ'. (יג) מצ"ח. (יד) מ"ק כ"ז ע"ב. (טו) י"ד סי' שצ"ב ס"א. (טז) ע"י י"ד סי' שצ"ב ס"ב ופ"ח שם, וע"י שרית משנה הלכות ח"ג סי' קכ"ב. (יז) י"ד סי' שצ"ד ס"ד. (יח) ע"י ש"ך ופ"ח שם. (יט) ר"מ פ"א מ"ה נדלה ה"א כ' ח"מ סי' רס"ז ס"ב. (כ) ר"מ שם ה"י ח"מ סי' רנ"ח ס"ז. תקלח.

בהמתם וחיייתם וכל אשר להם בורחים תמיד אחת הנה ואחת הנה. והזהירה התורה שלא יהא כגנב להיותו זולל וסובא מה שמוצא, אבל יהיה לאחיו נאמן רוח עוזר ומושיע, וישתדל ללכת אחריהם ולהשיבם אליו. ולפי שלפעמים קשה הדבר בעיני בני אדם לייגע בעד זולתם ויניח כל עסקיו ויהיה מחמר אחד בהמת חבירו, שורו או שיו, לפיכך צוותה התורה בהכרח שיעשה כן. ולא תאמר דוקא בהמה וכיוצא בו שהפסידו מרובה, אבל דבר קטן שאינו שוה אלא פרוטה לא, אלא כן תעשה לשמלתו וכל אשר לרעיד, כי רעך הוא ואהבת לו כמוך. ולכן אם היה זקן ואינו לפי כבודו, דגם בשלו לא היה עושה, פטור, דכמוך הוא דחייב ולא יותר.

ב"ס פ"ב ע"ז כ"ו. ר"ס פ"א מנזלה, פ"ה ס"ג ר"ד ל"ח ר"פ, פ"ג ע"ד לאין ק"ט, ס"ק ר"ב. ח"ס ס' ר"פ עד ר"פ.

משנה הלכות

דיו, החזירה למקום שאינו משתמר כגון גינה או חורבה ואברה משם חייב באחריות. מצא בהמה והכישה במקל חייב לטפל בה אפילו אינו לפי כבודו. פ"ב ד"נ"ס. הכן שאמר לו אביו אל תחזיר אינו שומע לו. הרואה מים שוטפים ובאים בשדה חבירו הרי זה גודר בפניהם, ודבר זה בכלל השבת אברה הוא.

קדימה בהשבת אבידה. אבדתו ואבדת אביו ואבדת רבו שלו קדמה ואחר כך של רבו ואחר כך של אביו, והוא שהיה רבו מובהק, היה אביו שקול כנגד רבו אביו קודם. המניח את שלו והציל של חבירו אין לו אלא שכר הראוי לו, ואם התנה עמו לשלם לו את שלו הכל לפי התנאי. ונוהג בכל מקום

הניח פרתו ברפת שאין לה דלת ולא קשורה וכיוצא בו והלכה ואברה, אף על פי שאסור לרואה ליטלה לעצמו מכל מקום אין זקוק להחזירה. ויש אומרים דאברה מדעת הוה הפקר וכל הקודם בה זכה, ו"א דרפת לא הוי אבידה מדעת וחייב להחזיר. אבידה שאין בה שוה פרוטה אינו חייב לטפל בה. היה זקן או אדם מכובד שאין דרכו לטפל בכלים אלו אפילו שלו, אינו חייב לטפל בהן, כללו של דבר כל שבשלו מחזיר בשל חבירו חייב להחזיר.

התחיל בהשבת. החזירה וברחה החזירה וברחה אפילו אלף פעמים חייב להחזיר עד שיתחזרה לרשות בעלים למקום המשתמר, ואין צריך דעת בעלים אלא כל שמשתמר בו

(ג) ר"ס שם ה"א ת"מ ס' רס"א ס"ד. (ד) רמ"א בת"מ שם. (ה) ר"ס שם ה"ב ת"מ ס' רס"ב ס"א. (ו) ר"ס שם ה"ג ת"מ ס' רס"ג ס"א. (ז) ר"ס שם ה"ד ת"מ ס' רס"ד ס"ב. (ח) ר"ס שם ה"ה ת"מ ס' רס"ה ס"ג. (ט) ר"ס שם ה"ו ת"מ ס' רס"ו ס"ד. (י) ר"ס שם ה"ז ת"מ ס' רס"ז ס"ה. (יא) ר"ס שם פ"ב ה"א ב' ת"מ ס' רס"ד ס"א. (יב) ר"ס שם ה"ז ת"מ שם ס"ז.

מצות המלך

מצוה תקלט

שלא נעלים עין מאברה (ל"ח ש"ט)

הזהיר הקב"ה שלא להעלים עין מאברת אחינו בני ישראל, שנאמר (דברים כ"ב ג') לא תוכל להתעלם. משרשי המצוה לפי שהקב"ה חס על צער בעלי חיים, והאדם שאברה לו בהמתו הוא מצמער וגם בהמתו בשדה ההפקר מצמערת ואיך תתעלם עיניך מצערם. וכתיב כן תעשה לחמורו שהוא בהמה ממאה, וכן תעשה לשמלתו אף על פי שאינה חביבה עליו כל כך ואינו מצמער בה הרבה כבעלי חיים שההפסד בה מצוי שאפשר שימותו, על כולם אתה חייב לחשוב. ואתה הוי דן ק"ו אם על אבירת ממון של חבירך חייבך התורה להשיבו כל שכן אבירת נפשו שאתה ערב עליו, רצה מזה גובה ורצה מזה גובה, שאתה חייב להשיבו. ולהכי אפקיה קרא בלשון

משנה הלכות

הצלה. שיירא שהלכו במדבר ועמד עליה גיים, אם אינם יכולים להציל ועמד אחד והציל הרי אלו שלו, ואם יכולים להציל הציל לאמצע אף על פי שאמר לעצמו הוא מציל, היו יכולים להציל על ידי הדחק והציל הוא הציל לאמצע, ואם אמר הריני מציל לעצמי הרי אלו שלו דכיון שלא טרחו להציל קנאה לעצמו.

הכרזה וסימנים. מצא אבידה שיש לה סימנים חייב להכריזה. מזכיר שם האבידה ואינו חושש לרמאים שאינו מחזיר אלא בסימנים חשובים. ואיזהו סימן כגון מדה ומשקל ומנין או מקום האבידה. המוצא גט אינו מחזירו לשליח אלא בסימן מובהק כגון נקב בצד אות פלוני". באו שנים ונתנו סימן תהא

ובכל זמן בזכרים ונקבות. תקלט) גדרי האיסור וחחיובים. אסור להעלים עין מאברת ישראל וכל המעלים עין כשוראה אבירת ישראל ולא מחזירה עובר עליו בלאו זה, ועשה ממצוה הקודמת*, ואין לוקין עליו דאין בו מעשה. היה זקן או אינו לפי כבודו מותר להתעלם, וכן כהן והאברה בבית הקברות, וכן בכל דבר עבירה כגון שמצאה בשבת וכיוצא בזה שאסור להביאה, שהרי מחוייב לפזר ממנו שלא לעבור על איסור וכ"ש בשביל ממון חבירו שלא יעבור. לקח האבידה ולא החזירה עובר על לא תוכל להתעלם, ועל לא תגזול, ובטל מ"ע, ואין לוקין עליו אפילו על לא תגזול דנתנה להשכון.

תקלט. (א) ר"ט פ"א מהל' גזילה ה"א ח"ט ס"י ר"ט ס"א. (ב) ר"ט שם ה"ג י"ח ח"ט ס"י ר"ט ס"א מהל' ס"י תקל"ח. (ג) ר"ט שם ה"ב. (ד) ר"ט שם פ"ב ה"ח פ' ח"ט ס"י קפ"א ס"א. (ה) ר"ט שם פ"ג ה"א ח"ט ס"י ר"ט ס"א. (ו) ר"ט שם ה"ב ח"ט שם ס"ד. (ז) ר"ט שם ה"ה ח"ט שם ס"ז. (ח) ר"ט שם פ"ה ה"ז אה"ע

השבה ולא חזרה, שצריך אתה לזרוח וליגע איך אחיך ישוב בתשובה, ולא תוכל להתעלם מפני הערכות שכן. ומשום מצות השבה מותר להכריז בשבת, דלאו חפצך הוא. ועוד שהגאולה מעוכבת בשביל התשובה. ולא תוכל להתעלם כי אם כהן והוא בבית הקברות, כלומר שלעולם את מחוייב להשיב אבירתו ולהשיבו לה', ואפילו מאה פעמים, כי אם ברשע להכעיס ומין ואפיקורס שכבר יצא מן הכלל וכפר בעיקר ח"ו או לאחר מיתה או אתה פמור מלהשיבו.

סראה מקומות עיני מצדה הקדמת.

מצוה תקמ

חמור שנאך רובין (ל"ת ש"כ)

הזהיר הקב"ה שלא להניח בהמתו של ישראל (וכל שכן ישראל עצמו) רובצת תחת משאו, שנאמר (דברים כ"ב ד') לא

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

שלו ושל בעלים בשותפות^א. פירות שהתחילו לרקוב וכיוצא בהם ימכרם בכ"ד^ב, ומותר להשתמש במעות וחייב עליהם בגניבה ואבידה^ג. מצא מעות אסור להשתמש בהם^ד.

כללים. והמוצא מציאה אין צריך לישבע מפני תקון

העולם^ה. וקיי"ל כאבוי דיאוש שלא מדעת לא הוי יאוש^ו. וכל דבר שיש בו סימן חזקה שלא נתיאשו הבעלים^ז. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תקמ) גודי הלאו. מי שפגע בחבירו בדרך ובהמתו רובצת תחת משאה, בין שהיה עליה

מונחת האבידה עד שיפשרו ביניהם או יודה אחד לשני, הביא אחד עדים נותן לבעל העדים^ח. מצא שמלה ובאו שנים ונתנו סימנים, זה נתן עדי אריגה וזה נתן עדי נפילה, נותן למי שנפל ממנו, זה נתן מדת ארכה וזה נתן מדת רחבה נותנין למדת ארכה^ט.

שמירת האבידה מן ההפסד. וצריך לבקר שלא תפסיד

האבידה אצלך^י. מצא כלי זהב וחכוכית ופשתן לא יגע בהן עד שיבאו הבעלים או יהא מונח בביתו עד שיבא אליהו^{יא}. מצא דבר שיש בו רוח חיים אם הוא עושה ואוכל מטפל בה שנים עשר חדש, מכאן ואילך שם דמיהן עליו והרי הם

סי ק"ג ס"א. ט) ר"מ שם פ"ג ה"ז ח"מ סי' ס"ח מ'. י) ר"מ שם ה"ז ח"מ שם ס"א י"ב. יא) ר"מ שם ה"א ח"מ שם ס"ח. יב) ר"מ שם ה"ב ח"מ שם ס"ח. יג) ר"מ שם ה"ז ח"מ שם ס"ב. יד) ר"מ שם ה"ז. טו) ר"מ שם ה"ז ח"מ שם ס"ח. טז) ר"מ שם ה"ח ח"מ שם. יז) ר"מ שם ה"כ ח"מ ס"ז. יח) ר"מ שם פ"ד ה"ה ח"מ סי' ס"ג וסמ"ע שם ס"ק מ'. יט) ר"מ שם ה"ב.

מצות המלך

תראה את חמור אחיך או שיו נופלים בדרך והתעלמת מהם. משרשי המצוה יש ליתן מעם למה שנשמכה מצוה זו לאבירה, שלא תאמר אם צונו הכורא ברוך הוא להחזיר אבירה שנאברה מבעליה ואין מי שיטפל בה להשיבה ולחצילה, אבל זו הרי בעל הבהמה עומד עמה והוא יפרקנה ויטפל בה, לפי שאם תניחנו בדרך נבהל באין מושיע לו שמא ישהה בשביל ממונו ויבא לידי סכנה. וזולת כי הקב"ה חס על צער בעלי החיים, ולכן ראוי לישראל הרחמנים ללמד בנפשינו מדת החמלה ולרחם אפילו על בעל חי שאינו בעל דעת להציל עצמו מן הצער, ואם כי בעליו שם מצוה לעזור לו. ואין צריך לומר שחובה עלינו לחמול על האיש המצטער בגופו, ותהיה אכזריות גדולה אם יראה רובצים תחת משאם ויניחם וילך. ואמרה תורה עמו דמדה כנגד מדה לא במלה לעולם, שכל המרחם מתרחם, שנאמר ונתן לך רחמים ורחמך.

ב"מ ל"ב, ר"מ פ"ג מוצא, פ"ה"ס מ"ג ר"ג ל"ה, ר"ע, ס"ג לאין ק"מ ע"ש פ"א, ס"ק ס"ג נ"ד ע"ז, ח"ס ס"י ע"ב

משנה הלכות

אלא חכם שמחל על כבודו ולא שיבזה את נפשו. פרק וטען אפילו מאה פעמים ונפלה חייב פעם אחרת, לפיכך צריך ללוותו עד פרסה אלא אם כן אומר בעל המשא אינו צריך. ועיין לעיל מצוה (פ') קצת דינים הנוגעים כאן.

באיזו בהמה פטור. מצא בהמת חברו רובצת, אף על פי שאין הבעלים עמה מצוה לפרוק ולטעון, ואם בעל הבהמה שם ואמר לזה שפגע בו עליך המצוה פרוק לבדך או טעון פטור. בהמת עכו"ם אינו חייב להטפל בה אלא משום איבה, וי"א דחייב בכל בהמה משום צער בעלי חיים, וכן בכל מקום

משא הראוי לה, בין שהיה עליה יותר ממשאה, אסור להניחו בדרך ולילך אלא יעזוב לו במשאו, ואם הניחו עובר בלאו זה, ועשה^א.

הפטורים. היה כהן, והבהמה רובצת בבית הקברות אינו מטמא. אם היה זקן ואין דרכו לפרוק ולטעון או שאינו לפי כבודו פטור. זה הכלל כל שאלו היתה שלו היה פרוק וטוען הרי זה חייב לטעון ולפרוק בשל חברו, היה חסיד ועושה לפנים משורת הדין אפילו אינו לפי כבודו מותר. ויש חולקי^ה. דאסור לבזות עצמו אלא ישכיר מי שהוא מכיסו אם יכול, ולא אמרו

תקמ. (א) ר"מ פ"ג מזהל רוצח ה"א ב' ת"מ ס"י ע"ב ס"א. (ב) ר"מ שם ה"ג ת"מ שם ס"ב. (ג) ר"מ שם ת"מ שם ס"ג. (ד) ר"מ שם ה"ד ת"מ שם. (ה) רמ"א שם וס"י רס"ג ס"ג. (ו) ר"מ שם ה"ה ת"מ ס"י ע"ב ס"ד. (ז) ר"מ שם ה"ה ת"מ שם ס"ו. (ח) ר"מ שם ה"ה ת"מ שם ס"ט.

מצוה תקמא

הקם תקים עמו (מ"א רכ"א)

צוה הקב"ה לעזור לאחינו בני ישראל להקים המשא על הבהמה או האדם, שנאמר (דברים כ"ב ד') הקם תקים עמו.

משרשי המצוה על דרך הפשט מצוה זו לתיקון הישוב הוא, וירבה שלום בעולם. וכמו שאמרו ז"ל אוהב לפרוק ושונא למעון מצוה למעון עם השונא תחלה כדי לכופ את יצרו ולא לשנאת את ישראל אחיו, ואף על פי ששונאו בשביל שראוהו עובר עבירה (עיין לעיל במשנה הלכות בשם נמוקי יוסף), אפילו הכי לא יניח ממונו לאבוד. ולמדך תורה שלא תשנאהו אלא בשביל העבירה שבו חלק הרע. ואם לא תקים

משנה הלכות

תקמא) גרדי המצוה. מי שפוגע בחבירו בדרך ובהמתו עומדת ומשאו בדרך מצות עשה לעזור לו ולטעון עמו במשאו על בהמתו, ואם הלך ועזבו בטל עשה ז"א. טען ונפלה אפילו מאה פעמים חוזר וטוען עד שילך לר. ועל הטענה מותר ליטול שכר אם רוצה.

להמתין על שאר נוסעים. חמורים שרגליו של אחד מהם רעועות אינם רשאים חבריו להיקדם ולעבור מעליו, נפל רשאי לעבור, ובאדם אפילו נפל אינם רשאים לעבור אלא מעמידין אותו ונוטלין אותו עמהם או שעושין לו מה שצריך. בני העיר שנסעו בעגלות ונצטרך לעגלון אחד לתקן דבר בעגלה או בסוסים, אסור לעגלונים אחרים להניחו אלא ישוה עמו.

קרימה בדרך. היה אחד טעון ואחד רכוב והדרך צר לעבור

שפטור לפרוק כגון רבצנית וכיוצא בזה חייב משום צער בעלי חיים, ונ"מ שאם חייב רק משום צער בעלי חיים יכול לקבל שכר על עבודתו ועל מצוה אין מקבל שכר. ודעת הרמב"ם ז"ל רבשווא לטעון ואוהב לפרוק אפילו שונא מחמת עבירה טוען עם השונא, אבל הנמוקי יוסף, הביאו הרמב"ם, כתב דאם עביר איסורא א"צ לטעון כדי לכופ יצרו דהא יפה עושה ששנאו.

בשונא. ולדעת הרמב"ם צ"ל דודאי מצוה לשנאתו, אבל

רק מה שנוגע לעבירה, והחלק הטוב שבו צריך לאהוב, וכבר הבאתי כמה פעמים^י דבר זה הוא מחלוקת הפוסקים ברשע שמצוה לשנאתו דכתיב משנאיך ה' אשנא אי מותר לאהוב החלק הטוב שבו, על כל פנים ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

(ט) רמ"א ור"ם שם. (י) שם ה"ג י"ד. (יא) ור"ם שם ס"ז. (יב) עיי' שו"ת משנה הלכות ח"ג סי' כ"ט וחלק י סי' קל"ח. תקמא. (א) ר"ם פ"ג מהל' רוצה ה"א כ' ור"ם סי' ע"ב ס"א. (ב) ר"ם שם ה"ה ור"ם שם ס"ד. (ג) ר"ם שם ה"ז ור"ם שם ס"ו. (ד) ר"ם והאב"ד וכו' שם ה"ז ור"ם שם ס"ב. (ה) סמ"ע שם ס"ק

מצות המלך

עמו אולי מתוך שנאת האמת תבא לשנאת חנם, וגם תגרום לו שישנאך. ועד"ה חמור אחיך, ובמקום אחר כתיב שונאך, רמז לאחיך שעבר עבירות שהוא שונאך והגיע למדת חמור, שנתגלגל בחמור, וזהו חמור אחיך ממש. עזוב תעזוב עמו, ועל זה אמרו צער בעלי חיים דאורייתא כי מי יודע מי יש בקרבה, ואפשר אחד מקרוביו שמתו נתגלגלו בחמור הזה, ואל תחדל מעזוב לו. וזה שאמר רוד הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי, שהתפלל שלא יתגלגל בכלב, ולכן עזוב תעזוב עמו (רדב"ז).

מראה מקומות עיין מצוה הקודמת.

מצוה תקמב

לא תלבש אשה מלבושי אנשים (ל"ח שכ"א)

הזהיר הקב"ה שלא תלבש אשה מלבושים המיוחדים לאנשים

משנה הלכות

לשניהם, מעבירין הרכוב מפני הטעון, אחד טעון ואחד ריקם מעבירין הריקם מפני הטעון, שניהם טעונים, שניהם רוכבין, שניהם ריקנים, עושים פשרה ביניהם¹. וכן שתי ספינות ואין מקום לעבור לשתייהן כאחת, טעונה ושאינה טעונה, טעונה קודם קרובה ורחוקה ורחוקה קודמת, שתיהן שוין עושין פשרה ביניהן².
חיובי שיירא³. שיירא שחנתה במדבר ועמד עליהם גייס לטרפה ופסקו ממון מחשבין לפי ממונם ולא לפי הנפשות, ואם שכרו תייר לפניהם להודיעם הדרך מחשבין לפי ממון ולפי נפשות, ואל ישנו ממנהג החמרים⁴. רשאים החמרים להתנות ביניהם כי מי שיאבד ממנו חמור מבני שיירא מעמידים לו אתרת⁵. נאבד חמורו

ואמר תנו לי דמיה ואיני רוצה בחמור והריני שומר עמכם אין שומעין לו, אלא מעמידין לו חמור אחרת כדי שידרו עצמו וישמר בהמתו, פשע ואבדה אין מעמידין לו אחרת⁶.
צער של אדם. והקפידה התורה על נפשות ישראל בין צדיקים בין רשעים מאחר שהם נלוים אל ה' ומאמינים בעיקר הדת שנאמר אמור להם חי אני נאם ה' אם אחפרן במות הרשע כי אם בשוכו מדרכו וחיה⁷. ודע דיש מן הפוסקים⁸ דס"ל דבאדם לא אמרינן צער בעלי חיים דאורייתא, כיון שיש לו דעת. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.
תקמב) גדרי האיסור. לא תעדה אשה עדי האיש, כגון שתשים בראשה מצנפת או כובע, או

כ. (ו) ר"מ שם היא חרם שם ס"ג. (ז) ר"מ שם ה"ב חרם שם ס"ד. (ח) ר"מ פ"ב מהל' גולה היא חרם שם סט"ו. (ט) ר"מ שם ה"ב חרם שם סט"ו. (י) ר"מ שם ה"ב חרם שם. (יא) ר"מ הל' הוצא שם ה"ד. (יב) תות יאיר סימן קצ"א הובא בשו"ת משנה הלכות ח"ד סי' רל"ט, עיי"ש, ועי' בחי' סי' רפ"ה מהל' ח"ב סי'

מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה הַיּוֹת שֶׁהוֹדִיר הַכְּתוּב פַּעַמִּים רַבּוֹת עַל אִיסוּר עֲדוּת וְעֲדוֹת אִשָּׁת אִישׁ וְכָל מִינֵי זִמָּה, וְרֹצֵחַ הַקֶּבֶ"ה לַהֲרַחֵק מֵאוֹמֵתֵינוּ הַקְדוּשָׁה כָּל דֶּרֶךְ עֲדוּה וְכָל צַד שֶׁמִּבְּנֵי לְזִנּוֹת, הוֹדִיר שֶׁלֹּא יִתְחַכְמוּ בְּנֵי אָדָם לִלְבוֹשׁ הָאִשָּׁה בְּגָדֵי אִישׁ כְּדֵי שֶׁתֵּלַךְ אֲצֵלוֹ וְאִישׁ לֹא יִרְאֶנָּה. וְאִין סִפֵּק כִּי אִם יִהְיוּ מִלְבוּשֵׁי הַנָּשִׁים וְהָאֲנָשִׁים שׁוּיִם יִתְעַדְכוּ אֵלּוֹ עִם אֵלּוֹ תְּמִיד וּמִלֵּאָה הָאָרֶץ זִמָּה. וְזֶה יִמְצָא יוֹתֵר בְּנָשִׁים הַנְּשׂוּאוֹת, כִּי כֹאשֶׁר יִרְצוּ לִלְבֹּת לַחֲשֻׁקֵיהֶם לִבְקֻשָּׁתָם יִלְבְּשׁוּ בְּגָדִים בַּעֲלֵיהֶן כְּדֵי שֶׁלֹּא יִדְגִּישׁוּ בָּהֶן וְיִלְכוּ כְּאִישׁ הַהוֹלֵךְ לִבְקֻשׁ חֲבִירוֹ. וְהַסֵּמֶךְ מִצְוָה זֹאת לְמִצְוֹת מַעֲיֵנָה וּפְרִיקָה שֶׁלֹּא יֵצְאוּ גַם עַל הַדֶּרֶךְ חִלּוּפֵי מִלְבוּשִׁים, כִּי שֵׁם הַכְּשֵׁלֹן מִצְוֵי יוֹתֵר, וְעַל דֶּרֶךְ שֶׁאִמְרוּ יִלְבַּשׁ שְׁחוּרִין וְיִלָּךְ לְמָקוֹם שֶׁאִין מְכִידִין, וְלִכֵּן הוֹדִיר שֶׁלֹּא תִלְבַּשׁ.

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

תוליא. תקמב. א) ר"מ פ"ב מהל' ע"כ"מ הי' יוד' מ' ק"כ"מ פ"ה. ב) ש"ך ש"ס סק"ז. ג) ע"מ א"ח מ' תר"צו מ"ח ברגה וע"י שו"ת משנה הלכות ח"ג מ' ק"כ"ח ומה"ח ח"א מ' תקס"ג. ד) ע"י שו"ת משנה הלכות ח"ג מ' סמ"ח.

מצות המלך

מצוה תקמג

לא ילבש גבר שמלת אשה (ל"ח שכ"ב)

הזהיר הקב"ה שלא ילבשו האנשים מלבושי הנשים, שנאמר (דברים כ"ב ה') ולא ילבש גבר שמלת אשה. משרשי המצוה מה שכתבנו למעלה מצוה (תקמ"ב). ולפעמים גם האנשים המבקשים משכב זכור ילבשו בגדי אשה להדמות להם ולעודד לב הזונים (אברכנא"ל). ולמדה תורה דרך ארץ ריש נאה ללבושו ולבושו נאה לו, כדכתיב צדק לבשתי וילבשני. גם כי החלוף והשינוי במלבושים מורה על המבע באנוש, שהמלבושים החצוניים צריכי להיות מתייחסים אל הקניינים הפנימים שבאדם. ומצאתי כתוב כשהולד יוצא לאור, העולם אם המילדת תקבל זכר בלבוש נקבה יהיה זנאי ביותר,

משנה הלכות

ועוברות עליהן בלאו. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בנשים.

תקמג) גדר האיסור. אסור לאיש ללבוש ולתקן בתכשיטי נשים, וכל מה שאסור בנשים אסור באנשים להיפוך, עיין מצוה תקמ"ב.

המעביר שער גופו. והנה המעביר שער בית הערוה ובית השחי מכין אותו מכת מרדות (ועיין תרגום ירושלמי דס"ל שהוא דאורייתא), כמה דברים אמורים במקום שאין מעבירין אלא נשים, אבל במקום שמעבירין אותן גם האנשים אם העביר אין מכין אותו, ואפילו לכתחילה שרי, אלא שהחכמים נמנעין בכל מקום. אסור לחוף בידו בית השחי ובית הערוה כדי להשיר שער, ולחוף בכגדו מותר. המגלח כל שער

כאנשים ולהתדמות להם או שלובשים מלבוש של גשמים של אנשים, או כובע אנשים, ונראה כרי להתדמות להם, לבר שהוא דרך שחץ וגאווה עוברים על לא תלבש. ואסור לנשים לשום כלי זיין עליהם, ובתרגום יונתן כתב דגם ציצית ותפילין אינן תקוני גבר על איתתא. נשים הנודרות בנוזר וצריכין לגלח כל שערות ראשן אינן עוברות בלאו כיון שמגלחות גם הפאות אין זה גילוח כאיש, וכזה מיושב מה שרצו לפקפק אנשים הצנועות שמגלחות ראשיהן, כיון שמגלחין לגמרי ליכא ח"ו שום איסור בזה, אלא שאותן שמניחין הנקרא ביי האר צריכין לחתכן לגמרי, שאם לא כן יתדמו לאנשים. וכלל גדול במצוה זו שתלוי במנהג המקום והזמן, מה שלובשין דוקא האנשים אסור לנשים

קמ"ח. ה) עיי' במשנה הלכות סמ' נידר ס' כ"ג. ו) עיי' שו"ת משנה הלכות ח"ט ס' תי"ט מה"ח ח"ג ס' קמ"ב. ו) ר"מ שם ה"א. תקמג. א) ר"מ פ"ב מה"ל עכ"ם הי' יורד ס' קפ"ב ס"ה. ב) ר"מ שם ח"ט יורד שם ס"א. ג) רמ"א שם. ד) יורד שם ס"ג ועיי' במשנה הלכות הל' נידר אות כ"א.

ואם הנקבה בלבוש זכר תהיה זונה, אלא בלבוש חרש שהלבוש יביא כח האיש באשה וכח האשה באיש. ורמזו נמי שאין ראוי בענין יראת השם שילבש הגבר חולשת האשה ולמשוך ידו מלהשתדל מפני רכות הלב.

מראה מקומות עיין מצוה תקמ"ב

מצוה תקמד

מצות קן צפור (ל"ח שכ"ג)

הזהיר הקב"ה שלא נקח קן צפור האם על הכנים, שנאמר (דברים כ"ב ו') לא תקח האם על הכנים.

משנה הלכות

שלובשים אותו אנשים ונשים ואין הפרש בו בין אנשים לנשים אין בו משום לא ילבש. יש אומרים^א שהמספרים שערות הזקן לגמרי עובר משום לא ילבש ואינו נראה (ועיין משנה הלכות נזיר סימן י"א). ומיהו המקיף פאות הראש עם כל שערות הראש אפשר עובר נמי משום לא ילבש, עיין לעיל (מצוה תקמ"ב) נשים המקיפות, והבן. כ' הרשב"א בתשו' ח"ה סימן קכ"א בשם רב שרירא גאון דהני מילי תלוי במנהג המקום והזמן, ובמקום שאין המנהג כן לנשים מותר לאנשים, ועיין יו"ד סימן קנ"ז ס"ב, וי"א"י הא דאסור לראות במראה היינו דוקא במקום שאין דרך לראות רק נשים וכו', כללא דמילתא כל דבר שהוא משום נוי לאשה והנשים נוהגות כן, אסור לאנשים. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בוכרים והעובר ולבש בגדי אשה לוקה.

תקמד) גרדי החיוב. ההולך בדרך ומצא קן צפור לפניו ורוצה

גופו י"א שמותר לו לגלח גם בית השחי ובית הערוה^א. מי שיש לו חטטין ומצטער מצד השער מותר לגלח^ב. פרמי דינים. לא יעדה איש בגדי צבעונין, וחלי זהב, במקום שאין לובשין אותן אלא הנשים^ג. ואסור ללקט אפילו שעה אחת לבן מתוך השחורות, וכן אסור לצבוע שערות לבנות מהראש או הזקן לשחור, ואפילו שעה אחת אסור^ד. ועיין שו"ת בית שערים יו"ד למרן סימן י"ט ובמשנת העמרמי שם בשוחט שצבע שערותיו של זקנו אי נאסר לשחיטה. מי שגדל לו חצי זקנו לבן וחצי שחור אסור לצבוע לשחור^ה. אסור לאיש להסתכל במראה^ו, וכל דבר שהוא מנוי האשה אסור לעשותן לאנשים. והאחרונים כתבו דאסור ליקח כדורים ולאכלם ועל ידי זה יחזור להם צבע השערות כמו שהיו, ויש לפקפק בזה כיון דהכדורים נאכלין והוי דרך רפואה, אי יש בזה איסור. מלבוש

(ה) רגלות מייטניות שם ה"ט שם ס"ב. (ו) שם ס"ד. (ז) ר"מ שם הי' ירד שם ס"ה. (ח) ר"מ שם ירד שם ס"ו. (ט) אחרונים. (י) ירד שם וס"י קצ"ו ס"ב. (יא) צמח צדק ס' צ"ג. (יב) תשו' גת ווהדים כלל ס' ס' י"ב, הובא בחי' רע"ק ירד ס' קפ"ב ס"ו.

משרשי המצוה כתב הרמב"ם ז"ל לפי שיש לבהמות דאגה גדולה בראותן צער בניהם כמו לבני אדם, כי אהבת האם לבניה איננו דבר נמשך אחר השכל, אבל הוא מפעולות כח המחשבות המצויה בבהמות כאשר היא מצויה באדם. ואמר הרמב"ם ז"ל ואל תשיב מלין ממאמר החכמים האומר על קן צפור וגו', כי זו היא סברת מי שיראה שאין מעם למצות אלא חפץ הבורא, וזהו המחזיקים בסברא השנית שהוא שיש בכל המצוה מעם. ועיין רמב"ן מה שמקל כל הקושיות שהקשו עליו ובירר הענין בירור שלם ונחמד. והרמב"ן פירש במצוה זו להשלים תכונת האדם ומצותיו ולהרחיק פעולת האכזריות ממנו. עוד מעם בדבר שלא להשחית הדבר המוליד ועושה פרי, וכמו שהותרה כריתת הפרי ונאסרה כריתת העץ ככה צוה

משנה הלכות

ליטלו אסור לו ליקח האם עם הבנים, ואם עבר ולקח האם על הבנים אינו לוקה ומצוה לשלחה לאחר מכן, שחטה או הרגה או מתה מאליה קודם ששלחה הרי זה ביטל הלאו ועבר בעשה וחייב מלקות כיון דאין בידו לתקן הלאו בקיום העשה ולשלחה.^א

מין העוף. היתה רובצת על ביצים שאינה מינה והם טהורים הרי זה משלח, ואם לא שלח אינו לוקה.^ב ואינו נוהג אלא כעוף טהור, ונוהג אפילו האם טרפה,^ג אבל אם הבנים טרפות הן פטור משלוח.^ד ומשלח אפילו אין שם אלא אפרוח אחד או ביצה אחת.^ה

באיזה מקום. קן המזומן אצלו, כגון יונים שדרכן ליגדל עם בני אדם בביתם, ואווזים ותרנגולים שקנו בבית פטור, יוני שובך ועלייה, וצפרים שקנו בקדירות המונחות בחומה אשר שם צפרים יקנו ובבורות, ואווזים ותרנגולים שקנו בפרדס, חייבים בשלוח, והוא שלא הגבהה האם מעל הביצים כלל משהטילים, אבל אם הגבהה מעליהם אם המקומות הללו שלו זכתה לו חצירו והוה ליה מזומן ופטורי (ועיין ש"ך).^ו וכל מקום שימצאנו, בין באילן ובין בארץ או בבורות שיחין ומערות או בים או בראשו של אדם או בראש שאר בעלי חי בין ברשות הרבים ובין ברשות היחיד חייב לשלח.^ז

עד כמה משלח. ואינו רשאי ליטול את האם ולשלח הבנים. שלחה וחזרה אפילו מאה פעמים אסור ללקחה וחייב חזור ולשלחה.^ח שלחה ונטל הבנים והחזיר לקן וחזרה האם עליהם

תקמד. (א) ר"מ פ"ג מהל' שחיטה ה"א י"ד ס' רצ"ב ס"ו וש"ך שם ס"ק י"א. (ב) שם ה"א י"ד שם ס"ה. (ג) ר"מ שם ה"ח י"א י"ד שם ס"א. (ד) ר"מ שם ה"ט י"ד שם ס"ו. (ה) ר"מ שם ה"ז י"ד שם ס"א. (ו) עיין ר"מ שם ה"ח י"ד שם ס"ב. (ז) ס"ק ה'. (ח) ר"מ שם ה"ז י"ד שם ס"ג. (ט) ר"מ שם ה"ח י"ד שם ס"ה.

סדר מצות היום

שכה

הקב"ה שנקח הבנים ונשלח האם שתתמיד ותעשה פרי אחר.

חולין פרק י"ב, ר"מ פ"ג משחיטה, שה"מ ל"ח ש"ז מ"ע קפ"ח, פמ"ג לאוין ק"ן עשין פ"ח, סמ"ק ע"ה רנ"א, ח"ד ס' רצ"ב

מצוה תקמה

מצות שלוח הקן (מ"ע רכ"ב)

צוה הקב"ה לשלח האם מן הקן קודם שנקח הבנים, שנאמר (דברים כ"ב ו') שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך.

משרשי המצוה מה שכתבנו במצוה (תקמ"ד), ועוד נראה במעם הדבר מה שסיים הכתוב למען ייטב לך והארכת ימים ומשמע שלא היתה המצוה הזוהי לתועלת קן

משנה הלכות

ז"ל ביו"ד סימן שע"ג.
ברכת. עוד נחלקו האחרונים ז"ל אי מברכים על מצוה זו, ונכון לברך בלי שם ומלכות. ונראה לי סברא למה לא יברך, דהנה קיי"ל שלחה וחזרה חייב לשלחה אפילו מאה פעמים, ואולי לפעמים תחזור ותחזור ולא יוכל לשלחה לגמרי ונמצא בידך לבטלה, ולכן אין לברך, והכן. עוף טמא הרוכץ על ביצי עוף טהור או להיפוך אינו חייב בשילוח^ה.

כמה פטורים. היו ביצים מחזרות פטור^ה. היתה האם מעופפת עליהם ולא יושבת בזמן שהכנפים נוגעות בקן חייב לשלח ואם לאו פטור^ה. השילוח. עד כמה משלחה עד כדי שתצא מידו, לפיכך שלחה וחזר וצדה מותר, לא אסרה תורה

פטור מלשלח עוד^ה. עוף שהרג את הנפש פטור מלשלח מפני שמצוה להביאו לבית דין ולדון אותו ולהרגו^ה. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות והעובר ונטלה בטל לאו זה.
תקמה) גררי המצוה. קיום המצוה. כי יקרא קן צפור לאדם בשדה והוא רוצה לזכות בו רובצת על הביצים או אפרוחים, מצוה עשה לשלח את האם תחילה ויקח הבנים. ונסתפקו האחרונים ז"ל אם הוא אינו רוצה בקן אם מחויב מכל מקום לקיים המצוה ולשלח את האם, או דילמא המצוה דוקא כשרוצה לזכות בבנים. עוד נסתפקו אי צריך אדם לחזור אחר מצוה זו לקיימה כבכל שאר מצות, או דוקא כשיקרא לו במקרה חייב לקיים^ה, ועיי' בשו"ת בית שערים למרן

(י) ר"מ שם ה"ז יורד שם פ"ה. (יא) ר"מ שם הכ"א. תקמה. (א) עיין חר"י ס' מ"ז חשו"ת ח"צ ס' פ"א, הובאו ברי' רע"ק ופ"ח יורד ר"ש ס' רצ"ב, ועי' בשו"ת משנה הלכות ט"ח ס' רכ"ג רכ"ה. (ב) עי' ברכי יוסף יורד שם מ"ז בשם תות יאיר תג"ל והארי' ו"ל. (ג) עיין בית לחם יהודה יורד ס' רצ"ב פ"א. (ד) ר"מ פרק י"ג טה"ל שחיטה ה"ה יורד ס' רצ"ב פ"ה. (ה) ר"מ שם ה"ז יורד שם פ"ז. (ו) ר"מ שם ה"ז יורד שם. (ז) ר"מ

מצות המלך

והצפור אלא לתועלת האדם, שרצה הא-ל ב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות כשהוא בביתו מעומר במצות, אבל כשהוא תועה בדרך ואין לו שום מצוה לקיים ולדחם על הכריות ובמה יזכה שעל ידו ירחמו עליו מן השמים, נתן לו הקב"ה מצוה זו שעל ידה יתעוררו רחמי האב הגדול על בניו. ובמד"ר א"ר תנחום אם קיימת מצוה זו את ממחר יום בא אליהו. ובמדרש של ר' נחוניא בן הקנה אם הבינה ואת הבנים תקח לך שבעת ימי הסוכות, ופירש האכרובנא"ל כי שהצפור מורה על נפשינו כצפור נמלטה משמי עליה והיא קשורה ביד זה העלם הפתי שהוא הגוף אשר הוא העבר המורד באדוניו ומשתמש בה שלא כדרכה, ולכן צריך להשתדל להוליד בנים ולשלח האם אל בית אביה. ע"ש מה שהאר"י.

טראה מקומות עיין מצוה תקמ"ד.

מצוה תקמו

ועשית מעקה לנגד (מ"ע רכ"ג)

צוה הקב"ה לעשות מעקה ולהסיר כל המכשולים ממשכנותינו, שנאמר (דברים כ"ב ח') ועשית מעקה לנגד.

משנה הלכות

לוקה"י. היתה יושבת בין הביצים או בין האפרוחים אפילו נוגעת בהן פטורה"י, יושבת על ענפי אילן והקן תחתיה, רואין שאם תשטט ונופלת עליהם חייב, ואם לאו פטור"י. כשנוטל האם לשלוח צריך לכוין שלא לזכות בה אלא לשלחה, דאז לא יעבור"י. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. ואם עבר ולקחה חייב לשלחה"י, קצץ כנפיה כדי שלא תוכל לעוף ישלח ומכין אותו מדרות, ומשהה אותה עד שיגדלו כנפיה וישלחה"י.

תקמו) גרדי המצות. הכונה בית או קנה, או ירש,

אלא לצוד והיא אינה יכולה לברוח בשביל הבנים"י. ומשלחה בגפה, כלומר בכנפיה"י.

הפסק בין אם לבנים. היתה מטלית, או כנפי נוצה מעוף אחר, או ביצים מחורות, מפסיקין בינה לקן, או שהיו שני סדרי ביצים זה על זה וכנפיה נוגעות בסדר העליון, או שהיתה אם על גב אם, או שהיה הזכר על הקן והאם על הזכר, הרי זה משלח ואם לא שלח אינו לוקה"י.

שאר פרטי דינים. שחט מקצת סימני האפרוחים בקן קודם ששלחה לא יקחנה, ואם לא שלח אינו

שם ה"ג י"ד שם ס"א. (ח) ר"מ שם ה"ז י"ד שם ס"ד. (ט) ר"מ שם ה"ה. (י) ר"מ שם ה"ד י"ד שם ס"ט. (יא) ר"מ שם ה"ב י"ד שם ס"י. (יב) ר"מ שם ה"ז י"ד שם ס"ב. (יג) ר"מ שם ה"ז י"ד ס"ג. (יד) ברכי יוסף י"ד שם ס"ו. (טז) ר"מ שם ה"א ב. (טז) ר"מ שם ה"ד י"ד שם ס"ד.

משרשי המצוה כי חייב אדם להסיר מכשול מבני אדם, וכל שכן שלא לבנות ולעשות מכשול לבני אדם בממונו, כמו שאסור להכשיל אדם בנשמתו. ואם היות כי כל מקרה בני אדם משוב ועד רע בגזירותיו ית"ש הם, ואין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה, ואם יפול הנופל בגזירת עירין פתגמין הוא נפל, מכל מקום מגלגלין זכות על ידי זכאי וחוב על ידי חייב. ואם בר מות הוא לא ינקחו ה' ואתה וביתך תהיו נקיים, ומה גם כי הזהיר אותנו הקב"ה שלא נסמוך על הנם, וכל הסומך על הנם אין עושין לו נם, ונתחייבנו לשמור מן המקרים הנהוגין כי הוא ברא עולמו על יסודות עמודי הטבע, וגור על האש שיהא שורף והמים מכבין הלחבה והאבן אשר יפול מגובה על ראש האיש שירצוין את מוחו, וחונן רעת באדם לשמור מאלו. ולא יהפך ה' הטבע לכל אדם כי אם לחסידים גדולים וקרושים לפעמים כרצונם, דע זה.

חולין קל"ז חמא י"א סוכה ג' ב"ק ס"ז נ"א. ר"מ פ"א מרדכי, פ"ה ס"ע קפ"ד ל"ת רצ"ה, ס"ג ע"ש ע"מ לאוין קפ"ז, ס"ק קנ"ב קנ"א, ח"מ תכ"ז.

משנה הלכות

או ניתן לו במתנה, ואין לו מעקה חייב לעשות לו מעקה מיד^א, ומדרכנן השוכר בית ואין לו מעקה חייב לעשות לו^ב, וי"א מדאורייתא^ג. היו שניהם רוצים לקיים המצוה להמשכיר נותנין, כי הוא חייב דאורייתא והשוכר דרבנן^ד.

בתים החייבים וחפצמורים. כל דבר שאינו מיוחד לדירה פטור ממעקה^ה, ואינו חייב אלא דבר המיוחד לדירה לפיכך בתי כנסיות ובתי מדרשות שאין עשויין לדירה פטורין, ואם יש בהם בית דירה לחזן חייבים^ו. כל בית

חקמו. (א) ספרי, הובא בנדרות מ"מיתות פרק י"א מהל' רצח ה"א אות א'. (ב) רמ"מ שם. (ג) ארנא דרבנן, הובא בפ"ת ח"מ ס' תכ"ז ס"ק ב', ועי' מצ"ח בשם פארו"ש, ועי' שרית משנה הלכות ח"ד ס' רמ"ג רמ"ד. (ד) מצ"ח. (ה) ר"מ שם ח"ב ח"מ ס' תכ"ז ס"א. (ו) ר"מ שם ח"מ שם ס"ג משנה הלכות שם ס' רמ"ג. (ז) ר"מ שם ח"א ח"מ שם ס"ב. (ח) ר"מ שם ח"מ שם ס"א. (ט) ר"מ שם ח"ב ח"מ שם ס"ג. (י) ר"מ שם ח"מ שם ס"ד. (יא) ר"מ שם ח"ג ח"מ שם ס"ה ו'.

מצות המלך

מצוה תקמז

לא תשים דמים בביתך (ל"ח שכ"ד)

הזהיר הקב"ה שלא להשים דמים בבתינו בהניח מכשולות, שנאמר (דברים כ"ב ח') ולא תשים דמים בביתך. משרשי המצוה מה שנתבאר במצוה (תקמ"ו) ולפי שהאדם עושה בית לו למחסה ולמסתור מכל פגע דע ולהביא ברכה לעצמו האריך הפוך הברכה לקללה ח"ו לשפוך דם האדם בגופלו ממנו. ואין ראוי לבית ישראל שינחיל לבניו אחריו

משנה הלכות

תצוה בעבור שאמר במשכן ועשית והוא בציווי אמר כאן ואתה בעצמך וכו', נמצא דלשון ועשית אינו מוכרח דוק בעצמו.

כללים. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, ויש להזהיר מאד ליושבי מדינתנו לאנשים החרדים שיעשו מעקות לגנותיהם ופלא מאד שהזניחו מצוה זו כי הגגים שוים פה ומחויבים במעקה^י.

תקמז גרדי חלאו. מי שיש לו בית והניח הגג בלי

מעקה הרי זה עובר בלאו דלא תשים דמים בכל רגע עד שיעשה^א. ומיד שהשלים הבית נתחייב בלאו זה אם לא עשה מעקה, ואפילו לא דר בו עדיין^ב.

שאר מכשולים. ובכלל המצוה להסיר כל המכשולות כגון

המניח סולם רעוע או כלב רע^ג, ואם אסור בשלשלת מותר, וקושרו ביום ומתירו בלילה^ד. היה לו באר או בור בחצירו, בין שיש בו מים בין שאין בו

חציו. ובכל רגע ורגע שלא עשה מעקה עובר על לאו ועשה, ואם

תקן אחר כך לא נתקן מה שעבר למפרע, כמו הלוכש בגד שאין בו ציצית ולאחר זמן הטיל עליו ציצית לא נתקן על למפרע כיון שבכל רגע מצוה אחרת הוא, ומה שהיה חייב אתמול חלף הלך לרי^ה. נפל המעקה איכא עשה דועשית מעקה ואינו עובר בלא תעשה^ו, ופעמים איכא לא תעשה בלא עשה כגון מעמיד סולם רעוע, לא תשים דמים איכא ועשית מעקה ליכא (סמ"ק). אין אדם מחויב לעשות מעקה בבית של אחרים אפילו אין הבעל הבית עושה^ז. המוכר בית בלא מעקה אף שהמוכר עבר, מכל מקום חל על הלוקח משעת לקיחה^ח. נשים חייבות לעשות מעקה בבתיהם^ט.

עשה מעקה ע"י עכו"ם. ונחלקו האחרונים^י העושה

מעקה על ידי עכו"ם אם קיים המצוה או בעינן דוקא על יד עצמו או שליח, ומיהו עיין רמב"ן עה"ת פרשת תצוה ואתה

(יב) מנ"ח. (יג) מנ"ח בשם תוס' קדושין ל"ד ע"א ר"ה מעשה. (יד) ע"י שו"ת משנה הלכות שם סי' רמ"ד. (טו) מנ"ח. (טז) חינוך. (יז) עיין מנ"ח ומה שהביא בשם מנ"ח אל שלוחין סי' י"א. (יח) ע"י שו"ת משנה הלכות תג"ל סי' רמ"ג. תקמזו. (א) ר"מ פ"א מהל' רוצח ה"ג. (ב) מנ"ח מצוה תקמ"ו. (ג) והנהגות טיימניות שם ה"ד אות ג'. (ד) ר"מ אל נוקי ממון פ"ה ה"ט ח"ט סי' ת"ט ס"ג וע"י שו"ת משנה הלכות ח"ה סי' רצ"ו רצ"ו

ויאמרו כאן נפל פלוני ומת, ואף על פי שהיתה גזירת עליון, לא תהיה אתה וביתך הגורם הדמים, שישפכו ויבלעו בקידות ביתך ויהיו דמי הנופל ואשתו ובניו צועקים בביתך כל הימים. ומה הטעם נצטוינו להסיר כל המכשולות ושלא לגדל כלב רע ולהעמיד סולם רעוע וכיוצא בו. ומכאן אמרו חכמים אם על מכשול הגוף הזהירה התורה בעשה ולא תעשה קל וחומר על מכשול הנשמה שכל מי שמשים דמים וחבירו נכשל על ידו בדבר איסור אפילו במקום שאינו עובר על לפני עור דליכא בתרי עיברי דנהרא עונשו גדול מאד שגדול המחטאיו מההודגו, נמצא אתה מביא לביתך כל אותם העונשים, וכל שכן מבני ביתו שצריך להסיר מכשול בכל אופן ולהסיר הרשעים מבין הצדיקים ואוהב שלום.

טראה מקומות: עיין סצה (תקפ"ח).

משנה הלכות

עוסק בסעודה שמא יפול בו דבר המזיק ולא יראהו. ולא יאכל שום קלוף ובצלים וביצים קלופים שעבר עליהם הלילה, ויש בני אדם שאינם אוכלים שומים קלופים שתוקים בשבת שחרית מטעם זה, ויש שאינם חוששין מאחר שלחם מעורב בתוכם, ויש שמשמין קליפת השומין בתוכם (סמ"ק סי' קע"א). הישן בבית יחיד או חזותו לילית, והוצא קודם קריאת הגבר דמו בראשו^א ואסור לעמוד תחת קיר נטוי^ב. ועיין יו"ד סימן קט"ז. עוד הרבה דברים משום סכנה, ובספרי שו"ת משנה הלכות ח"ג סי' ס"א הארכתי קצת בדברים אלו. ודעת קצת פוסקים דבקצת מהנהו אמרינן נשתנו הטבעיות בזמן הזה לענין סכנה, ומיהו כל שומר נפשו ירחק את עצמו מהם^ג. וכל העובר ואמר הריני

מים, חייב לעשות לו חוליא גבוה^ד טפחים או לעשות לה כיסוי שלא יפול בה אדם^ה.

שאר סכנות. עוד סמכו רז"ל על פסוק זה לאסור כל דבר שיש בו סכנה, כגון לשתות מים מן האגמים ומן הנהרות בפיו או ביד אחת, ולא ישתה מים מן הנהרות בלילה, ולא יניח פיו על הסילון וישתה, ולא ישתה מים מגולים^ו. ומיהו במים מגולים היום מותרים לפי שארס נחש אינו מצוי בינינו^ז. ואסור ליתן פיתו תחת השחי משום זיעה, ולא יתן מעות לפיו שמא יש בהן רוק יבש של מצורע או מוכה שחין או זיעת אדם, שהוא סם המות חרץ מזיעת הפנים^ח. לא יתן תבשילין תחת המטה, ולא כל דבר מאכל, ואפילו מחופין בכלי ברזל, ואף על פי שהוא

רח"צ. (ה) ר"מ הל' רוצח שם ה"ד ת"מ סי' תכ"ז ס"ז. (ו) ר"מ שם ה"ה ו' ת"מ שם ס"ט. (ז) יו"ד סי' קמ"ז ס"א. (ח) ר"מ שם פ"ב ה"ד ה' יו"ד שם ס"ד ה' ושרע הרב הלכות שמירת הנפש. (ט) ר"מ שם ה"ה יו"ד שם ס"ה. (י) מג"א סי' רל"ט ס"ק ז'. (יא) מ"י דרך ארץ רבה פ"א. (יב) ר"מ שם ה"ז. (יג) ועי' שו"ת

מצות המלך

מצוה תקמח

לא תזריע כלאים (ל"ח שכ"ה)

הזהיר הקב"ה שלא לזרוע שני מיני תבואה בכרם ולא קנבוס ולוף, שנאמר (דברים כ"ב ט') לא תזרע כרמך כלאים. משרשי המצוה כתבנו קצת בפרשת קדושים (מצוה רמ"ה). ולפי שכל מיני עשבים יש להם שר ממנוה מלמעלה, וברדת המל יורד ניצוצין מאתו יתברך ומתברך ומתגדל ממנו, ועל דרך זה אמרו רז"ל מל יפה לעולם, והזרוע כלאים מערב הכחות והממונים כי יניקתם זה מזה מערב בהם הטעמים.

משנה הלכות

עושין אלא לשלש שנים, וכל שאר מיני זרעים אסורים מדבריהם^א. ואינו נוהג אלא בארץ ישראל, ומדבריהם שלא לזרוע כלאי הכרם בחוץ לארץ^ב. איסור דרבנן. אסור לזרוע ירקות או תבואה בצד הגפנים, או ליטע גפן בצד הירק או התבואה, ואם עשה כן אף על פי שאינו לוקה דאין לוקין אלא על שלשתן במפולת יד, הרי זה קידש הכרם ונאסרו שניהם בהנאה ושורפין את שניהם עם הקשים והעצים של הגפנים, כולם אסורים בהנאה^ג. בשדה שאינו שלו. אחד הנוטע ואחד המקיים כלאים, ר"ל שראה כלאים צמחו בכרמו והניחם, הרי זה קידש, ואין אדם מקדש דבר בשדה שאינו שלו, לפיכך המסכך גפנו על תבואת חבירו או להיפוך שלו אסור ושל חבירו מותר. הזורע כרמו בשביעית וכן הזורע בשדה הפקר לא קידש והוא שלא רצה להחזיק בו דהוי אינו שלו^ד. ועיין

מסכן בעצמי ומה לאחרים עלי או איני מקפיד בכך, אם הוא דבר שנהגו בה כולי עלמא משום סכנה מכין אותו מכת מרדות, וי"א דעובר בלאו דושמרתם לנפשתיכם^ה, והזהיר בכולם יאריך ימים ולא יארע לו סכנה לעולם ותבא עליו ברכת טוב. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות בארץ ובחוץ לארץ. תקמח) גרדי חלאו. הזורע שני מיני תבואות או שני מיני ירקות עם זרע הכרם בתוך שדהו במזיד ובהתראה הרי זה לוקה שנים, אחת משום שדך לא תזרע כלאים ואחת משום לא תזרע כרמך כלאים, ואינו לוקה אלא שזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד, או חפה אותם בקרקע, זרע שני מיני ירק וחרצן, או ירק ותבואה וחרצן במפולת יד לוקה^ו. ועל שאר זרעים אינו חייב מן התורה אלא על קנבוס ולוף וכיוצא בהם מזרעים שנגמרים עם תבואת הכרם, דהיינו שאין

משנה הלכות ח"י סי' ק"א. (ד) ע"י מצ"ח.

תקמח. (א) ר"מ פ"ה מהל' כלאים ה"א ב' י"ד סי' רצ"ו ס"א. (ב) ר"מ שם ה"ג וכו' י"ד שם. (ג) ר"מ שם ה"ג ו' י"ד שם. (ד) ר"מ שם ה"ג וכו' י"ד שם ס"ד. (ה) ר"מ שם ה"ג וכו' י"ד שם ס"ד.

ובגמרא ב"ק (צ"ב) שמואל אייתה ליה ארוסיה תמרי אכיל מעים בהו מעמא דחמרא, אמר ליה מאי האי, א"ל ביני גופני קיימי (פירוש גרילים בין הגפנים ומהם נתבשמו במעם יין), אמר מכחשי כולי האי, למחר אייתי לי מקורייהו וצוה לעוקרם, נמצא זה גוזל מעמו של זה ומשתנה מעמו, והתורה קפדה אטעמא כעיקר. ובפירוש אמרה עין עושה פרי, שיהיה מעם עצו ופריו שוה, וכיון דנשתנה מעמו אסור לזרעו יחד, ולא אסרו לבשל הרבה מינים יחד אף שמתערבים המעמים, כי לא קפדה לאחר שנעקרו מגדילתם אלא כל זמן שהם גרילים ומכריחים השר לשנות את דרכו, והבן.

מ"י בלמים פסחים כ"ד, ר"מ פ"ה מכלאים ופ"י מסאכלות אסורות, פה"ס ל"ח קצ"ג רמ"ז, פמ"ג לאוין קמ"ה ר"מ, פמ"ק פ"י קמ"ח רמ"ז, י"ד רצ"ז.

מצוה תקמט

שלא לאכול כלאי הכרם (ל"ח שכ"ו)

הזהיר הקב"ה שלא לאכול כלאי הכרם, שנאמר (דברים כ"ב מ') פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם. משרשי המצוה אחר שנעשה בה עבירה נתחייבה בשריפה, ולא

משנה הלכות

זרעים שנפלו בכרם ממילא צריך לעקן משיראה! ונהג בארץ ישראל מה"ת ובחו"ל מדרבנן בכל זמן בזכרים ונקבות. תקמט) גרדי האיסור. כלאי הכרם אסורים באכילה כיצד, היה מין ממיני התבואה או ממיני הירקות שנזרעו עם הגפן, בין שזרען ישראל, בין שזרען נכרי, ובין שעלו מעליהן, בין שנטע הגפן בתוך הירק, בין שנטע הירק בתוך הגפנים, שניהם אסורים באכילה ובהנאה, והאוכל מהם כזית בין מן הירק ובין מהענבים בעדים והתראה לוקה מן התורה, ומצטרפין זה

בציונים לתורה כלל ג' הקשה האיך לוקין אכלאים דילמא הפקיר שדהו זרע בו ולא הוה שלו, ובספרי שו"ת משנה הלכות (ח"ג סימן קפ"ה) הארכתי ליישב דבריו בס"ד. ולפי מה דקיי"ל זרען אין צריך להמתין עד שישירש ומיד חייב, אם כן כשהתרו בשעת זריעה ואמר אף על פי כן ולא אמר של הפקר הוא ממילא חייב, ועיין לעיל (מצוה רמ"ה). נעשה ממילא. רוח שעקר פארות גפן ושלחה אותן על התבואה יגדור אותם מיד, ואם אירע אונס ולא סילקן הרי אלו מותרים.

(1) ר"מ שם ה"א י"ד שם ס"ז. (2) ר"מ שם ה"ז י"ד שם ס"ז.

מצות המלך

תאמר כיון שנעשה עבירה אחת האך נעבור עוד על כל תשחית, כי האמת אינו כן ואין בה שום ממון של כלום, ראסורה בהנאה ואין לה תקנה אחרת אלא שריפה שלא יבשלו בה בני אדם. והחמירה התורה בשרפה כי על התבואה והזרעים יהיה האדם, ולכן החמירה אפילו ליהנות שום הנאה אפילו בלי מאכל. והרדב"ז כתב דלכן נאסרה באכילה לפי שהפרי מקבל מעם שאר הזרעים, שהוא נוח לקבל מעם יותר משאר אילנות, ונמצא יין של כלאי הכרם אין לו מעם יין לכדו ומכרך ברכה לבמלה. ועד"ה פן תוקדש תוקד אש, אם נחנה ממנו תוקד באש של גיהנם שידלקו בו אחד שעבר על דבר ה' ונחנה מן התערובות מתערבבים מעשיו לחובה וגרם לאור וחשך משתמשים בערבוכיאי ויהי בחשך דרכו, וה' ציוה להבדיל בין האור ובין החשך.

מראה מקומות עיין מצדה הקדמות.

משנה הלכות

ההרחקות שאמרו הם באמת בת ששה טפחים שוחקות, ואינם אלא בארץ ישראל או בסוריא, אבל בחוץ לארץ מותר לזרוע בצד הגפנים ממש אפילו בתוך הכרם לכתחילה. (ועל גבי שורש הגפן אם אין עליו עפר שלשה טפחים לא יביא זרע גם בחוץ לארץ דהוי כהרכבה שנכנס השורש בגפן, סמ"ק). שאר דיני כלאי חו"ל. אמר לתינוק עכו"ם לזרוע לו בחו"ל אפילו במפולת יד מותר, ולא יאמר לעכו"ם גדול לזרוע שלא יתחלף בישראל. ונהגו לאכול בחו"ל כל ירקות הנמצאים זריעות בכרמים, כי לא שכיח שנזרעו באיסור כלל, ואין לחוש אלא במקום דאיכא למיחש שנזרעו בו ב' מינים ירק עם חרצן במפולת יד. ועיין

עם זה לשיעור כלומר הענבים והירק והתבואה. ואף על גב דאינו לוקה אלא אם כן זרע שני מינים בכרם, לענין חיוב אכילתן אפילו לא זרע אלא מין אחד בכרם לוקה, דאין אכילה תלוי בזריעה ואפילו עלו מעליהן לוקה. ספק כלאים. ספק כלאי הכרם בארץ ישראל אסור, בסוריא מותר, ובחוץ לארץ יורד ואוכל ובלבד שלא יראהו לוקט בידים, אפילו ראה הענבים יוצאים מכרם אוכל, וזה הלכה למשה מסיני. והפירות נאסרים משעת השרשה ואילך, וקודם שנשרשו הוי כמאן דמנח בדיקולא אף דעבר על לאו דזריעה מותר ללקוט ואוכל. הרחקות דרבנן. ועשו רבנן סיג להרחיק הזרעים מן הכרם, וכל

תקננו. (א) ר"מ פ"י מהל' מאכלות אסורות ה"ו ו' יור' ס' רצ"ו ס"ג. (ב) מנ"ת. (ג) ר"מ שם ה"א יור' ס' רצ"ו ס"ט ובמ"ז שם ס"ק ס"ו. (ד) מנ"ת. (ה) יור' ס' רצ"ו סעי' נ"ד - ס"ט. (ו) יור' שם סעי' ס"ט. (ז) רמ"א שם.

מצוה תקנ

שלא לחרוש בשור ובחמור יחדיו (ל"ה שכ"ז)

הזהיר הקב"ה שלא לחרוש בשור ובחמור יחדיו, שנאמר (דברים כ"ב י') לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו. משרשי המצוה כתב הרמב"ם ז"ל שהוא משורש איסור הרבעת בלאים בבהמה, כי מדרך עובדי האדמה להביא הצמד ברפת אחת ושמא ירכיב אותם. עוד כתבו היות דקיי"ל צער בעלי חיים דאורייתא, וכח השור גדול מהחמור, ואם יזווגם בעבודה יצטער החמור הרבה. וז"ל כי ידוע שיש למיני בהמה חיה ועופות דאגה גדולה לשכון עם שאינו מינו. ואמרו דו"ל לא בחינים הולך זוריר אצל עורב אלא מפני שמינו הוא. ועינינו רואות, כי כל עוף למינו ישכון והבהמה ברומה לו, וכל שאר המינין במיניהם ידבקון לעולם. וזה ידוע ומפורסם. אם כן כל

משנה הלכות

דוקא טהורה עם טמאה, וכל הפוסקים חולקים עליו. אחד החורש ואחד הזורע או מושך בהם בעגלה, ואפי' הנהיגם כאחד אפילו בקול גרידא לוקה.^א בן פקועה. בן פקועה שניתר בשחיטת אמו חי הוא לענין כלאים ולוקה עליו (חולין ע"ד, ע"ב).^ב ויש להסתפק בבהמה ששחט בה רוב שנים אי עובר עליה, דו"ל דלא גרע מבן פקועה שבא מכחה וחייבת, וי"ל דכן פריי"ה עכ"פ חי הוא ולא ימות, אבל שחט בה רוב שנים תמות, וי"ל דתלוי במחלוקת הרמב"ם ותוס'.^ג אי נקרא חי לענין העמדה והערכה ודו"ק, וצ"ע. קדשים וחולין. שתי בהמות אחת קדשים ואחת חולין כלאים הם,^ד המנהיג שור פסולי המוקדשין לוקה

לעיל (מצוה רמ"ו) דכלאי הכרם מצותן בשריפה. ונוהג בארץ ישראל מדאורייתא, ובחזק לארץ מדרבנן בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. תקנ) גרדי חלאו. אסור לעשות מלאכה בשני מינין יחד, כגון לחרוש ולמשוך בקרן וכיוצא בזה, מכל מיני מלאכה כבדה או קלה, בין שאחד טמא ואחד טהור, ובין ששניהם טמאין ובין ששניהם טהורין, בין בהמה עם בהמה כגון חזיר עם כבש, ובין חיה עם חיה כיחמור עם הפיל, או חיה עם בהמה ככלב עם העז, או צבי עם החזיר, וכיוצא בהן, ושור וחמור דאמרה תורה לאו דוקא, עבר ועשה מלאכה לוקה.^ה ושיעור המלאכה אולי בפרוטה. דעת הרמב"ם דאינו לוקה מן התורה אלא

תקנ. (א) ר"מ פ"ט מהל' בלאים ה"ז ח' ירד סי' רצ"ז סעי' י'. (ב) שם. (ג) תשובות הרא"ש כלל ב' סי' מ"ז מצ"ה. (ד) ר"מ שם ה"ז ירד שם ס"א. (ה) דו"ר ע"א ירד שם סי' ע"ה שרי"ת משנה הלכות מ"ה ח"ב סי' רכ"ה. (ו) הל' איסורם פ"א ה"א. (ז) ב"ק ע"ז ע"א ר"ה שו"ע שנינה ראיה. (ח) גליון מדרש"א ירד

מצות המלך

שכן שצריך האדם שלא לצערם לחרוש עם מין ושאינו מינו, ומכאן יקחו מוסר שלא למנות ולהשיב שני אנשים רחוקים במבעם ומשונים בהנהגותיהם על שום תפקיד מהדברים, וכל שכן צדיק ורשע, והנקלה בנכבד, שאם הקפידה תורה על צער בעלי חיים שאינם בעלי דעת כ"ש בני אדם שיש להם נפש משכלת, בינה זאת.

מכות כ"א כלאים פ"ה ב"ם צ', ר"ם פ"ם מכלאים, סה"ם ל"ת רי"ה, ספ"ג לאוין רפ"ב, סמ"ק סי' ק"ע, י"ד רצ"ו.

מצוה תקנא

לא תלבש שעמנו (ל"ת שכ"ח)

הזהיר הקב"ה שלא ללבוש שעמנו בגד מצמר ופשתים יחדיו, שנאמר (דברים כ"ב י"א) לא תלבש שעמנו צמר ופשתים יחדיו.

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

לילך אחר הקרון שלפעמים יצעק על הבהמות וינהיגם בכלאים, ובכל מקום שיש לחוש שהבהמות ילכו לקולו אסור לילך אחריהם^ט. וצריך לדקדק בפרדות שיהיו דומות זו לזו, ואם הם דומים באזנים חזב וקול מותר^י. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תקנא גרדי האיסור. הלובש בגד של צמר רחלים או

אילים עם פשתן הרי זה לוקה^א, ואינו חייב מן התורה רק אם היה שוע טוי ונוז, ופר"ח נז היינו שזור ורוצה לומר כל אחד לבדו ואח"כ מחוברים יחד, ומדרבנן אסורים אפילו צד חבור בעולם משום כלאים^ב. וכל שאר מיני חוטין שאינם מצמר ופשתן מותרין זה בזה

משום כלאים^ט. (מכות כ"ב), היתה האם חולין ועובר שבמעיה הקדש, אי הוה כלאים נחלקו האחרונים^י.

פ"ט דינים. ואדם מותר לעשות מלאכה עם כולם^א. ואסור להנהיג

בהמה מיבשה עם חיה שכים או עם דגים^ב. עגלה שמושכין אותה כלאים

אסור לישיב עליה, אפילו אחר מנהיג, מאה שהנהיגו כאחד כולם לוקים^ג. קשר

שני סוסים בקרון אסור לקשור עמהם חמור אצ"פ שהסוסים לעצמן יכולין

למשוך הקרון^ד. וכן אסור לקשור מין אחר בצידו הקרון או אחר הקרון בחבל

מפני שדוחה הקרון בהליכתו^ה. עכו"ם המוליך בכלאים מותר לישראל לפרוש

בשלומו, ואם המשא של ישראל אסור

שם סי'. ט) ר"מ הל' כלאים שם ה"א. י) עיין גליון מדרש"א י"ד שם. יא) ר"מ שם ה"י י"ד שם סמ"ו.

יב) ר"מ שם ה"ח. יג) ר"מ שם ה"ט י"ד שם סי"ב י"ג. יד) י"ד שם סי"ד. טו) י"ד שם סמ"ו. טז) רמ"א

שם סי"א. יז) י"ד שם ס"ט. תקנא. א) ר"מ פ"י מהל' כלאים הל' ירושלמי כלאים פ"ט ה"א והובא

בסמ"ג ועי' י"ד סי' רצ"ח ס"א. ב) תוספות יבמות דף ד' ע"כ ר"ה רבנן. ג) י"ד סי' ש' ס"א ופר"ו שם ס"ב א'.

סדר מצות היום

שלה

משרשי המצוה כתב הרמב"ם ז"ל לפי שהיו כומרי עכו"ם לובשין בזמן ההוא כן, וכתב ועוד היום מפורסם הדבר אצל כומרים שיש במצרים. ולפי הדומה גם זה מהכלל הנזכר בלא תחרוש בשור ובחמור ובכלאים, שהם כולם ענין עירוב ב' כחות. ומעם שהפרדה אף שמעורבת מסוס וחמור מותר להרכיעה, וכן בלאי בהמה מותרים בהנאה, וחוטף הפשתן שנתערב בכגד קנבוס אסור בהנאה לחברו עם צמר, לפי שפרדה אף שמעורבת מסוס וחמור ההרכבה היא הרכבה וחיבור מזוגי ונעשה בריה חדשה שאין בו שום מבע ממבע הנפרדים שהורכבה מהן, אבל פשתן עם הקנבוס אינו אלא הרכבה

משנה הלכות

בהמות מצמר ופשתים יחד אסור לכרכם על ירד^ו ויש מתיירס^ז. אב ובנו מצטרפים לכלאים, כיצד, היה חתיכת צמר באחד מהם ופשתים בשני, אם תפרן יחד היו כלאים^ח.

לבישה. ואינו חייב אלא אלא דרך העלאה, ומדברי סופרים אפילו עשר מצעות והתחתון שבהם כלאים אסור לישיב עליהם^ט. ואסור ללבוש כלאים ארעי אפילו אינו מהנהו כלום, ואפילו לגנוב המכס^י, ויש מתירין כל שאינו מכויץ להנאתו כלל ואינו נהנה^{יא}. שאר פרטים. תכריכי המת מותר לעשות מכלאים^{יב}, ומותר לצאת (בשירעם, אמברעלא בלע"ז) של כלאים מפני הגשמים, ובכגד גשם אסור^{יג}, ומותר לפשוט בגד של חברו בשוק, ואפילו היה רבו שלמדו תורה, אם הוא של כלאים, ואם היה כלאים דרבנן הולך לביתו ופושט^{יד}. כלאי בגדים מותר

ואפילו עם צמר ופשתן, ואסור חכמים מפני מראית העין משי עם צמר שדומה לפשתן, וכלך (היא מין שגדל בכרכי הים על האבנים שבים המלח) עם פשתן, והאידנא כיון שהכל מכירין משי, מותר עם הצמר או פשתן, וכן נוהגין^{טו}.

מה נקרא חיבור. חברו בתפירה אחת אינו חבור, בשתי תפירות, או שקבץ שני ראשי החוטים כאחד הרי זה חבורה. וי"א דלא הוה כלאים אלא בשתי תפירות וקשר ב' ראשי החוט. מותר ללבוש חלוק של צמר על גבי חלוק של פשתן, וכן מותר ליתן צמר בכר של פשתן אע"פ שתופר כל סביביו ואינו יכול להוציא הצמר, ויש אוסרים בחלוק אם קשר בקשר של קיימא ואי אפשר לפשוט החלוק התחתון בלי התרת הקשר^{טז}. רצועה אחת של צמר ואחת של פשתן אסור לחגור בה אע"פ שרצועה של עור באמצע^{טז}. הקושר חבלי כמה

(ד) ר"מ שם היא ירד סי רצ"ח ס"א. (ה) ר"מ שם הב"ד ירד סי ש' ס"ב. (ו) רמ"א שם. (ז) ירד שם ס"ד. (ח) שם ס"ה. (ט) ר"מ שם הב"א ירד שם ס"ו. (י) רמ"א ירד שם. (יא) רמ"א שם ס"ז. (יב) ר"מ שם הי"ב ירד סי ש"א ס"א. (יג) ר"מ שם הי"ח ירד שם ס"ה. (יד) רמ"א ירד שם ס"ז. (טו) ר"מ שם הב"ה ירד שם ס"ז. (טז) מ"ז ירד סי ש"א ס"ק ח' וע"י שרית משנה הלכות מ"ח ח"ב סי ס"ז ס"ז. (ז) ר"מ

מצות המלך

שכונניית ושמך ראשון עליו, ולא נתערב בו להעשות גוש חדש, ולכן אסור עם הצמר (ועיין תשב"ץ ח"ב סימן ד', ושו"ת בית שערים או"ח סימן רנ"ז, ובמשנת העמרמי יו"ד סימן צ', ותבין יותר דברינו). ומה המעם נראה לחלק נמי בין כלאי בהמה לכלאי הכרם, שאלו מותרים ואלו אסורים בהנאה.

יבמות ד' מכות כ"א כלאים פ"ט גדה כ"א, ר"מ פ"י מכלאים, סה"מ ל"ח ס"ב, ספ"ג לאור דפ"ג, ספ"ק פ"י י"ב, יו"ד פ"י רצ"ח עד ש"ה.

מצוה תקנב

דיני קידושין (מ"ע רכ"ד)

צוה הקנ"ה ליקח אשה ולקדשה באחת מג' דרכים קודם שישאנה, שנאמר (דברים כ"ב י"ג) כי יקח איש אשה וכא אליה.

משרשי המצוה שצריך לקדש אשה בפרהסיא, כי לולי זאת היה אדם מביא קדשה לביתו עד זמן המונבל בין

משנה הלכות

לעשותם ולקיימם, ואינו אסור אלא ללובשם". ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. והרבה יש להזהיר על זה, ובפרט במדינות אלו, כי הלובשו עובר בכל רגע אסור דאורייתא. תקנב) ג' דרכי קידושין. מצות עשה לישא אשה בכסף או בשטר או בביאה". שיעור הכסף בפרוטה ושוה פרוטה, וביארו המפרשים מקבלה ששיעור פרוטה משקלו חצי שעורה מכסף נקי. בשטר כיצד כתב לה על הגייר או על החרס, אף על פי שאינו שוה פרוטה, בתך מקודשת לי בתך מאורסת לי בתך לי לאנתו הרי זו

מקודשת, וכן בגדולה הרי את מקודשת לי בשטר זה". וגזרו חכמים שלא לקדש בביאה, והמקדש בביאה מכין אותו מכת מרדות משום פריצותא שצריך עדים לראות המעשה, ומיהו הקדושין הוי קדושין". ודעת קצת ראשונים דהמקדש בביאה אסורה אינה מקודשת, עיין משנה הלכות (ח"ב סימן ל"ג). עדות בקידושין. וצריך שני עדים כשרים שיראו מעשה הקדושין. המקדש בפסולי עדות דרבנן דעת קצת ראשונים דאינה מקודשת, ולא קיי"ל הכי מכל מקום צריך לחזור ולקדשה לפני עדים כשרים". המקדש

שם הב"מ יו"ד פ"י ש"ג. (ח) ר"מ שם ה"ב יו"ד פ"י ר"ש. תקנב. (א) סה"מ ספ"ג חנוך, ועי' חידושי משנה הלכות גדולות על מס' קדושין פ"א. (ב) ר"מ פ"ג טה"ל אישות היא אה"ע פ"י כ"ז ס"א. (ג) רשכ"א שובועת ל"ח ע"ב רע"ב קדושין פ"א ספ"ג ר"מ הל' טוען פ"ג היא אה"ע שם ס"י. (ד) ר"מ הל' אישות שם הל"ג אה"ע פ"י ל"ב ס"א. (ה) ר"מ שם הב"א אה"ע פ"י כ"ז ס"ד פ"י ל"ג ס"א. (ו) ועי' גם בשו"ת ח"ג פ"י קל"ב קל"ג ובחי' משנה הלכות גדולות למס' קדושין פ"י פ"ה. (ז) ר"מ שם היא אה"ע פ"י ס"ב ס"ב. (ח) אה"ע שם

שניהם ויאמר שהיא אשתו, ולכן צייתה התורה לקדש אשה בפרהסיא (רמב"ם). ותועלת גדולה היא להיות הדבר מפורסם לכל שהיא קנויה לו ולא לאחרים, ולא תבגוד בו לתת עיניה לאחרים, והוא לא יבגוד בה לתת עיניו באחרת דכתיב (משלי י"ד) מים גנובים ימתקו, אבל בידעם הכל שנשואים הם יעמדו בשלום ולא ישרידום אחרים. ומטעם זה נהגו לקדש במכעת לסימן ולזכרון שיש לה אדון ובעל. ונקראים קדושין, שעל ידם נאסרת לכל העולם כהקדש, ולא הותרה כי אם לבעלה לאחר הנישואין על ידי חופה. ואמרו בברכת אירוסין וצינונו על העריות, כלומר שעל ידי הקדושין נעשית ערוה לכל העולם, ואמר לנו את הארוסות אפילו לחתן אמורה בעת ארוסתה, וחתיר לנו הנשואות ע"י חופה וקדושין כלומר שאין איסור הארוסה אלא עד שיכניסנה לחופה.

קדושין פרק א', ר"מ פ"א ופ"ג מאישות, פה"מ מ"ז ור"ג מ"ז ע"ש פ"ה, פ"ה מ"ז פ"ה, אה"ע פ"י כ"ז.

משנה הלכות

בעד אחד אינה מקודשת, ואפילו היא בעד אחד מודים^ב. והוא מודים^ב.
שליחות בקידושין. האיש מקדש בו ובשלוחו, ומצוה בו יותר מבשלוחו, ואסור לקדש אשה עד שיראנה שמא ימצא בה דבר מגונה^ג, ואם הבטיחו שלא יתגנה בה מותר^ד. שליח ששינה מדעת המשלח, כגון שאמר לו לקדשה במקום פלוני והלך וקדשה במקום אחר וכיוצא בזה, אינו קדושין^ה. ואם אמר לשליח קדש לי אשה סתם אסור בכל הנשים שבעולם עד שיאמר לו איזה מהם קידש, ואם מת השליח אסור בכל נשים שתפסו בהם קדושין להמשלח בחיי השליח^ו, ועיין

בשאלות ותשובות משנה הלכות (ח"ב) סימן ל"ד.
הנאה כשוה כסף. המקדש באיסורי הנאה אינה מקודשת^ז.
ואפילו היא חולה שיש בה סכנה ומותרת ליהנות מהם^ח. המקדש במלוה אינה מקודשת^ט, בהנאת מחילת מלוה מקודשת^י, המקדש במלוה ופרוטה דעתה אפרוטה ומקודשת^{יא}. המקדש אשה בהאי הנאה שידבר עליה לשלטון מקודשת, והוא שיכול ליקח פרוטה בהאי הנאה^{יב}. וצריך שיתן הוא ויאמר הוא, נתנה היא ואמר הוא אינה מקודשת, נתן הוא ואמרה היא אם אמר הן מקודשת, ואם היה אדם חשוב שנהנית בפרוטה מה

פ"ה ועי' אבני מילואים פ"י מ"ד פ"ק ב' ושו"ת משנה הלכות ח"ג פ"ק ק"ג. (ט) אה"ע שם פ"ב. (י) ר"מ שם המ"ו ר"מ אה"ע פ"י ל"ה ס"א. (יא) אחרונים. (יב) ר"מ שם פ"ו הכ"א אה"ע שם פ"ו. (יג) ר"מ שם פ"ה ה"ו אה"ע שם ס"א. (יד) ר"מ שם פ"ה ה"א אה"ע פ"י כ"ה ס"א. (טו) עיין מ"ל שם. (טז) ר"מ שם ה"ג אה"ע שם פ"ה. (יז) ר"מ שם המ"ו אה"ע שם פ"ה. (יח) ר"מ שם המ"ו אה"ע שם פ"ה. (יט) ר"מ שם פ"ה ה"ט.

מצות המלך

מצוה תקנג

ולו תהיה לאשה (מ"ע רכ"ה)

צוה הקב"ה על המוציא שם רע על אשתו שתשב תחתיו לעולם, שנאמר (דברים כ"ב י"ט) ולו תהיה לאשה. משרשי המצוה דבר נאה ומקובל הוא על השכל שלא יהו בנות ישראל הפקר, וכל מי שירצה לבזותה עם אביה ואמה וכל משפחתה. ובמדה שמדר מודדן לו, בג' חמא בג' עונשים אותו. הוציא שם רע על אשתו ושלא תנשא לעולם, ולכן ישאנה הוא בעל כרחו ותהיה תחתיו לעולם. הוא חשב לעשות קלון לאבי הנערה ואמה, יהיה ענשו בב"ד במלקות

משנה הלכות

שקבל ממנה מקודשת. שאר פרטים. ואין מקדישין בעל כרחיה. המקדש אחת מכל העריות לא עשה כלום חרץ מנדה. וקדושין תופסין בחייבי לאוינ. וצריך עשרה זכרים לקדושין ובידעבד אינו מעכב. אסור לקדש מינקת חבירו עד כ"ד חדשי. וגרושה או אלמנת חבירו עד שיעברו צ"א יום. קטן שקדש אין קדושו קדושין, ואם קדש לו אביו בתור זכיה נחלקו בו אבות העולם, ועיין משנה הלכות (ח"ג סימן קפ"ב-ה). מי שאינו יודע בטיב גיטין וקדושין לא יהא לו עסק עמהם, ובעו"ה פרצת הדור רבה. ואסור לדור עם ארוסה עד שישאנה בחופה לאחר הקדושין. ודע רדעת קצת פוסקים שאין זה בכלל מצות עשה^ל. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים.

תקנג) גרדי המצוה. המוציא שם רע על אשתו מבנות ישראל שנתקדשה לו ע"י אביה או ע"י עצמה והיא בבית אביה קודם הנישואין, ובא לב"ד ואמר נערה זו ארוסתי בעלתי כדרכה ולא מצאתי לה בתולים ונודע לי בעדים שזנתה משנתארסה לי, ואלה הם העדים שזנתה בפניהם, ונמצאו העדים זוממין שהביא האב עדים אחרים והחמו, העדים נסקלין והבעל לוקה ומשלם לאביה קנס משקל מאה סלעים כסף מזוקק, היתה יתומה הקנס לעצמה ולו תהיה לאשה בעל כרחו כל ימיו, אפילו היתה בעלת מום או מוכת שחין שותה בעציו^א.

חפזורים. המוציא שם רע על הקטנה או על הבוגרת פטור מן הקנס ומן המלקות דבנערה דבר הכתוב. נמצא בה דבר זימה או שנמצאת אסורה

אה"ע סי' ל"ח סי"ב. (ב) ר"מ שם פ"ג ה"ב אה"ע סי' כ"ז סי' ח' מ'. (בא) ר"מ שם פ"ד ה"א אה"ע סי' מ"ב סי"א. (בב) ר"מ שם ה"ב אה"ע סי' מ"ד סי'. (בג) ר"מ שם ה"ד אה"ע שם סי'. (כד) אה"ע סי' ל"ד סי'. (כה) שם סי' י"ג סי"א. (כו) שם סי"א. (כז) ר"מ שם פ"ד ה"ז אה"ע סי' מ"ג סי"א. (כח) ע"י פ"ת שם סי' א'. (כט) שם סי' מ"ט סי'. (ל) ר"מ שם פ"י ה"א אה"ע סי' נ"ה סי". (לא) ע"י חדושי משנה הלכות גרולות על מ"י קדושין סי' א'. תקנג. (א) ר"מ פ"ג מה"ל נערה בתולה ה"א ד' ו'. (ב) שם ה"ב.

כרצועה שיפחתו מעלתו וחדפתו לא תמחה. הוא חשב להפסידה מהר חבתולות שהם חמשים כסף ולגזלם ממנה, ויהיה ענשו מאה כסף שהוא כפל המוחר ויתנו אותם לאבי הנערה לפי שהיא ברשותו. כלל הדבר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, וכשיראו הרשעים עונשם יתוסרו הנבלים וכל עושי רשעה ומעשה נבלות, ויגורו מלחוציא שם רע ולהטיל מום בבנות ישראל הכשרות והקדושות.

מנהדרין ח' כתובות ס"ד, ר"ס פ"ג מנערה בתולה ופ"א ופ"ג מא"ב פה"ס פ"ע ר"י"ט ול"ת שני"ט, פמ"ג עשין ג"ה לאוין פ"ו, אה"ע ס"י פ"ח.

משנה הלכות

משנה הלכות ח"ב ס"י מ"ה) וקטנה ע"כ שנתקדשה ע"י אביה.

שאר פרטים. והמנ"ח הקשה להרמב"ם שכתב היכי דפטור

ממלקות וקנס אם רצה לגרשה, משמע דאם רוצה לקיימה מקיימה, וכיון דאינו

בעשה האיך רשאי לקיימה הא שויה אנפשיה חתיכא דאיסורא. ולפענ"ד כיון

דהוא יודע בעצמו ששקר הדבר ומצא לה בתולים, א"כ אינה אסורה עליו כלל

וחה פשוט. עוד הביא קושית העולם האיך גורה תורה לו תהיה לאשה, הא

קיי"ל נמצא בה דבר זימה מגרשה אפילו הוזמו שוי' אנפשיה חר"א,

ולפענ"ד היכי דהוזמו העדים כיון דאמרינן כל הדבר שקר אין כאן חר"א

(ועיין שו"ת משנה הלכות ח"ג ס"י קכ"ה קכ"ו). ונוהג בזמן שהב"ד לוקין

לענין עונשין ולענין שתשב תחתיו גם בזמן הזה.

עליו משום חייבי לאוין או עשה, ואפילו שנייה מדברי סופרים מגרשה בגט, ולא

אמרינן תבא עשה דולו תהיה וידחה לא תעשה. כל נערה שאין לה קנס אם

נאנסה או נתפתתה המוציא עליה שם רע פטור מן המלקות ותשלומין, ואינו חייב

אלא עד שתהא בת ישראל הורתה ולידתה בקדושה. אמרה זינתה והוא

אומר לא יודע והוזמו, העדים נהרגין והוא פטור.

סקילה. ואם אמת הדבר שזינתה היא והבועל נסקל. נסקלת

על פתח בית אביה. באו עדים אחר שבגרה או אחר שנבעלה לבעלה והעידו

שזנתה בעודה נערה נסקלת להרמב"ם בבית הסקילה, ולהראב"ד על פתח בית

אביה. היתה קטנה הבועל נסקל והיא פטורה, ואם זינתה ברצון נאסרה לבעלה

לרעת הרמב"ם והראב"ד חולק (עיין משנה הלכות כתובות ס"י רע"ח ושו"ת

(ג) שם ה"ה. (ד) שם ה"ה. (ה) פ"ג מהל' איסורי ביאה ה"ט. (ו) שם ה"י. (ז) שם ה"ב. (ח) ה"ל נערה שם ה"ט.

מצות המלך

מצוה תקנד

ולא יוכל לשלחה (ל"ה שכ"ט)

הזהיר הקב"ה שהמוציא שם רע על אשתו ונמצא שקרן שלא יוכל לגרשה כל ימיו, שנאמר (דברים כ"ב י"ט) לא יוכל לשלחה כל ימיו.

משרשי המצוה מה שנתבאר במצוה הקודמת. ולפי שנתנה התורה רשות למי שאינו מתדייר עם אשתו לאחר כל האתאמצות מותר לו לגרשה, ולפעמים מצוה לגרשה כי אנחנו תולים ברשעתה דאין אדם שותה בכוסו אלא אם כן בודקו, ואיזה אשה כשרה שעושה רצון בעלה, וכיון שבא לגרשה מפני שאינה עושה רצונו נתנה לו התורה רשות לגרשה. לא כן המוציא שם רע שנתברר לנו על ידי שקריו ועלילות שהוא הוא הגורם למריבות וקטמנות, לא יוכל לשלחה כל ימיו לאונסה.

משנה הלכות

המותרות לגרשן. אמרה היא להתגרש מותר לגרשה. קידש נערה וגירשה וחזר וקידשה והוציא עליה שם רע, היתה יבמתו שכנסה והוציא עליה שם רע והביא עדים והומו פטור מן המלקות וממון ומותר לגרשה. היתה אסורה עליו מצוה לגרשה. היתה גיורת או משוחררת מותר לגרשה. ואינו חייב עד שיבעול ויוציא שם רע בכדרכה, לפיכך בעלה שלא כדרכה ואמר לא מצאתיה בתולה פטור, ומכין אותו מכות מרדות, ומותר לגרשה. הוציא שם רע משבגרה ונמצא שקר אין לוקין ואין משלם קנס, וכן המוציא שם רע על קטנה, ואפילו היא עתה נערה והעדים מעידים שזנתה בקטנותה כיון דאינה נסקלת אין לוקין ומשלם. כלל כל דבר כל היכי דאינו לוקה ומשלם אינו בעשה

תקנד) גרדי הלאו ומלקות. המוציא שם רע על אשתו שלא מצא לה בתולים ונמצא שקרן שהוזמו או הוכחשו העדים, אסור לגרשה כל ימיו בעל כרחו, ואפילו היא גידמת או חיגרת או שאר מומין גדולים ומוכת שחין. ואפילו הכל ביחד ואם עבר וגירשה אינה לוקה, אלא לעולם הרי הוא בעמוד והחזר. היה כהן ואסור להחזירה, או אשת ישראל וקדם אחר וקדשה, הרי זה לוקה על גרושה. וקצת צ"ע בקדם אחר וקדשה אמאי לוקה, כיון שהיא נתרצית לשני הוה ליה כאלו אמרה לא בעינא ליה וליכא מצוה להחזירה, ולא קשה דמ"מ בשעה שגירשה עבר בלאו כבר, והמחזיר הוא רק לאו הניתק לעשה ואם לא קיים העשה והרי נשאר הלאו.

תקנד. (א) ר"מ פ"ג מהל' נערה בתולה ה"ד. (ב) עיי' בתוכות מ' ע"א ואה"ע ס"י קע"ז ס"ג לענין אנוסה.

(ג) ר"מ שם ה"ט. (ד) שם ה"ה. (ה) שם ה"ה. (ו) שם ה"ה. (ז) שם ה"ב. (ח) שם ה"ב.

ומיהו אם נתרצית האשה כגמ מותר לגרשה כי אין אדם דר עם נחש, ולטובתה צותה התורה ולא יוכל לשלחה ולא לעונש לדור עם מי ששנאה נגד רצונה. והעונש עליו הוא שלא תהא קלה בעיניו ולא יוכל להוציאה לעולם, ודרכיה דרכי נועם.

מראה מקומות עיין מצוה תקנ"ג.

מצוה תקנה

לסקול נערה המאורסה ובוועלה (מ"ע רכ"ו)

צוה הקב"ה לסקול באכנים קצת מעוברי עבירה ואחת מהן נערה המאורסה ובוועלה, שנאמר (דברים כ"ב כ"ד) וסקלתם אותם באכנים ומתו.

משרשי המצוה מה שאמרה תורה כי עשתה נבלה בישראל לזנות בית אביה, ולכן נסקלת על פתח בית אביה

משנה הלכות

בת כהן הרי זו בסקילה. באו עליה עשרה בני אדם הראשון בסקילה וכולן בחנק, ואם באו עליה שלא כדרכה ועדיין היא בתולה כולן בסקילה. והיכן סוקלין אותה, אם זנתה בבית אביה אע"פ שלא העידו העדים אלא לאחר שבאה לבית חמיה נסקלה על פתח בית אביה. באו העדים אחר שבגרה או אחר שבעלה בעל, דעת הרמב"ם דנסקלת בבית הסקילה, והראב"ד ס"ל על פתח בית אביה. היתה הורתה שלא בקדושה אפילו לידתה בקדושה נסקלת על פתח שער העיר, כל מי שמצוה לסקול על פתח שער העיר אם היתה עיר שרובה עכו"ם סוקלין על פתח כ"ד, לא היה לה אב, או שלא היה לאב בית, נסקלת בבית הסקילה, לא נאמר פתח בית אביה אלא למצוה. והרמב"ם לא הביא היכן נסקל בוועלה.

של ולא תהיה ובלאו דלא יוכל לשלחה. דין כתובתה. ואשה זו שאסור לגרשה יצא כסף קנסה בכתובתה כיון דאינו יכול לגרשה. ויש להסתפק מי מיחייב לקבורה, כיון דקיי"ל כתובה תחת קבורתה ומי שזכה בכתובתה חייב לקבורה, והכא כיון דאין לה כתובה א"כ אפשר שהאב חייב לקבורה דהוי כאלו גבה כתובתה, גם כמת בעלה דקיי"ל התובעת כתובתה אבדה מזונותיה מתי אבדה זו שאין לה כתובה, ויש עוד הרבה ספקות כאלו שיש לעיין בהם. ונוהג לענין מלקות וקנס בזמן הבית, ולענין שלא יוכל לשלחה גם בזמן הזה. תקנה) גרדי נערה מאורסה וסקילתה. נערה המאורסה שזנתה בעדים והתראה ודונה בבית דין של עשרים ושלשה ונמצאת חייבת מיתה, הרי היא, ובוועלה נסקליק". ואפילו היתה

(ט) ר"מ שם פ"א ה"ד. (א) ר"מ פ"ג מה' איסורי ביאה ה"ד. (ב) שם ה"ה. (ג) שם ה"ז. (ד) שם ה"ט. (ה) שם ה"א. (ו) שם ה"א.

אחר שעשתה נבלה לבית אביה ואומרים להם ראו גידולים שגדלתם, ולפי שגרמה קלון גם לכל ענשי עירה וסקלוה כל אנשי עירה ויבערו מקרבם ומקרב כל בית ישראל עם קדוש לה' האשה אשר לא חששה אל כבוד אביה ובעלה וכבוד עמה וזרעה ולא יראה למעול בה', וחוציא הכתוב במקום אחד בלשון ורגמות, לרמוז שהיא גרמה לעצמה במעשיה המכוערים, וחבועל שגרם לזה ימות גם הוא כמוה, מיתה שנתאווה לה, ששניהם חטאו, ולפי שלא חשו לשפיכת דמים של הבעל שאם יבא ויחס לבו על אשת בריתו שמעלה בו מעל וירצה לנקום נקמתו ויהרג או הוא או הם וישפכו דמים, גם כי אם יולד בן ממזר ויאסר לבא בקהל ולכן לא יהיה להם שם ושארית בתוך ישראל.

מנהדרין מ"ה, ר"מ פפ"ז מנהדרין, שה"מ מ"ע רכ"ט, סמ"ג עשין ק"ב.

משנה הלכות

הרמב"ם דוחפו ונהפך על לבו, ובגמ' נהפך על לבו הופכו על מתניו, וכ"כ בסמ"ג.
שאר דיני סקילה. וכל הנסקלין הכתובים בתורה י"ח הם', עיין לעיל מצוה (מ"ז). הנתחייב בשתי מיתות נידון בחמורה". חייבי מיתות שנתערבו זה בזה ידונו בקלה שבהם אם אינם ניכרים". ונסתפקתי אם אחר אומר שמיתתו בחמורה ורוצה שתהיה לו כפרה אם שומעין לו, או דילמא אין אדם משים עצמו רשע ואינו מהימן גם לזה. ונוהג בזמן הבית בבי", ואם עברו ולא סקלו המחויב סקילה", ואפילו המיתיהו במיתה אחרת", בטלו עשה זו.

סדר סקילה. וזה סדר הנסקלין, בית הסקילה היה גבוה ב' קומות, רחוק מבית הסקילה ד' אמות מפשיטין המחויב סקילה בגדיו ומכסין ערותו מלפניו, ואין האשה נסקלת ערומה אלא בחלוק אחד, עולה לבית הסקילה הוא ועדיו וידיו אסורות, אחד מן העדים דוחפו על מתניו מאחוריו והוא נהפך ונופל על לבו לארץ, מת בה יצא, לא מת מגביהין העדים אבן שהיתה מונחת שם משא שני בני אדם והשני דוחפה בכח ומשליכו עליו, אם מת יצא ואם לאו רגימתו בכל ישראל'. ועיין סמ"ג דהראשון משליך האבן, ולהחנינוך שניהם משליכין. עובד ע"ז רגימתו בשער שעבר בו". וכתב

(ז) שם פפ"ז מהל' מנהדרין ה"א. (ח) עשין קב. (ט) ר"מ שם ה"ב. (י) שם ה"ג. (יא) שם פיר' ה"ד. (יב) שם ה"ה. (יג) שם ה"ז. (יד) חזק.

מצוה תקנו

שלא לדון האונס (ל"ח ש"ל)

זהוהיר הקב"ה שלא לענוש מי שעובר עבירה באונס, שנאמר (דברים כ"ב כ"ו) ולנערה לא תעשה דבר.

משרשי המצוה לפי שלא חייבה התורה בעונש לאיש או אשה כי אם בעשותו הרע בכונה ורצון דעתו, אבל בהיות

המעשה באונס הנה אם היות שם מעשה רשע אין שם עושה הרשע ואינו בר עונשין. וגם בשונג מהאי מעמא לא חייבה התורה בעונש, ומיהו השונג בעי כפרה ולהביא קרבן, דגם בלי דעת נפש לא טוב, היה לו ללמוד ולהזהר יותר שלא יבא לידי שגגה זו. אבל האונס גמור מה היה לו לעשות, אונס הוא וכאשר יקום איש על רעהו להרוג נפש יחלה פניו שיכחו ברצונו

משנה הלכות

אונס יחב דעתיה אף הוא פטור בדיני אדם. נחזיק לבא על אשתו ונתקשה ותקפתו אחת מכל העריות, או שתקפוהו עכו"ם ודבקוהו בערוה, פטור לכולי עלמא.

תחלתו באונס וסופו ברצון. אשה שנבעלה באונס אפילו

אמרה באמצע הניתו לו פטורה, שיצרה תקפה בסוף הביאה ונתגבר עליה ואין בידה שלא תתרצה, והיא אונס גמור, ובמנחת חינוך נסתפק לשיטת הראשונים דגם בבעל אינו חייב מיתה באונס אם היה באונס וסופו ברצון אם חייב מיתה, או נאמר דבאיש כיון דחייב למסור עצמו למיתה רק דאין עונשין אותו אם לא מסר עצמו ונהנה בסוף שמחייבין אותו על הסוף. ולפענ"ד פשוט דאין חלוק כיון דהטעם בזה שאין בידו להתגבר על הטבע א"כ הוא מוכרח ליהנות והוה

תקנו) גדר אונס ודינו. מי שעבר עבירה שחייבין

עליה מיתת בית דין כשעשאה במזיד ובהתראה, אם אנסוהו לעבוד אין ממיתין אותו כ"ד על זה ואפילו היתה עבירה שעבר מן המצוה שצותה התורה ליהרג ולא יעבור והוא עבר באונס ולא נהרג, אף על פי שחילל השם ברכים הואיל ובאונס עשה אינו נהרג, שנאמר ולנערה לא תעשה דבר אזהרה לב"ד שלא יענשו בדבר שנעשה באונס, ואין נפקא מינה אם התרו בו או לא, דאין התראה בדבר אונס, ופטור מן המלקות ומן הקרבן. הכלל הרי הוא כאלו לא עבר.

אנסוהו לבא על הערות. הבא על הערה באונס כגון שאנסוהו עד שבא על הערה דעת הרמב"ם דנהרג דאין קישוי אלא לדעת, ודעת הרבה ראשונים דכיון דמחמת

תקנו. (א) ר"מ פ"ה מהל' יסורי התודה ה"ד וכ"מ ולח"מ שם הל' סנהדרין פ"ב ה"ב. (ב) פ"א מהל' איסורי ביאה
הל' (ג) עיי"ש במ"מ מ"ח. (ד) ראב"ד שם עי"ן מ"מ. (ה) ר"מ שם.

מצות המלך

שדמ

ולא ימיתהו, כן הדבר הזה שהיה רוצה להרגה ושתקה בעל כרחא, ושכלה לא היה במעלה. ואף דיצרה אלבשה אחר כך ונתנית מן הביאה, ואפילו אמרה בסופה הניחו לו, לא תעשה לה דבר דבאונס בא לה. וידוע לכל בר דעת שאין ראוי לענוש לשום בריה מה שיעשה שלא במוכתו ורצונו.

ב"ק כ"ח ע"ו ג"ד יבמות נ"ג כתובות נ"א, ר"מ פ"ב מסנהדרין, סו"מ ל"ח רצ"ד, סמ"ג לאוין ר"א.

מצוה תקנו

ליתן האונס חמשים סלעים וישאנה (מ"ע רכ"ז)

צוה הקב"ה שישא האונס את אנוסתו ויתן לאכיה חמשים כסף, שנאמר (כ"ב כ"ט) ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף ולו תהיה לאשה.

משנה הלכות

אונס גמור ופטור גם על זה, והוא דומיא דפתוי קטנה אונס הוא, ובגדר זה הוא וזה לפענ"ד פשוט. ועל כרחק כן הוא דאל"כ כיון דכל הבעל נהנה לבסוף בעל כרחו א"כ לא משכחת בעילה שיפטר, ויש לומר דתלוי בפלוגתא דתחילתו בפשיעה וסופו באונס ואינו כלום. והרמב"ן ז"ל חולק וס"ל דאין זה לאו בכלל, אלא שלילות לפטור הנערה וכל האונס. ונוהג בכל מקום ובכל זמן שאנו מזהירים שלא לענוש האונס לדבר בשום עונש.

תקנו) גרדי החיובים. המאנס בתולה מצוה עשה שישאנה לאשה ויתן לאבי הנערה חמשים כסף, וחייב לישא אותה אפילו היא בעלת מום, או מוכת שחין, כללו של דבר שותה בעציצו שבתר לוי. מיהו אם אסורה עליו אינו רשאי לישאנה. ואפילו

תקנו) גרדי החיובים. המאנס בתולה מצוה עשה שישאנה לאשה ויתן לאבי הנערה חמשים כסף, וחייב לישא אותה אפילו היא בעלת מום, או מוכת שחין, כללו של דבר שותה בעציצו שבתר לוי. מיהו אם אסורה עליו אינו רשאי לישאנה. ואפילו

(ו) ועי' שו"ת משנה הלכות ח"ט סי' תר"א. (ז) בספר המצות. (ח) ר"מ פ"א מהל' נערה בתולה ה"א ג' אה"ע סי' קע"ז ס"ג. (ב) ר"מ שם ה"ה אה"ע שם ס"ד. (ג) ר"מ שם ה"ב. (ד) ר"מ שם פ"ב ה"א ב' אה"ע שם ס"א. (ה) ר"מ שם ה"ז.

משרשי המצוה כדי לייסד את הנבלים מן המעשה הרע הזה, ולהרחיק את הזמה מבית ישראל ולא תהינה בנות ישראל הפקר. שאם האונם בתולה למלאות חפצו בה ילך לו, יקל בעיניו לעשות כן פעמים רבות. ולפי שהאיש המפתה בתולה יהיה פתויו אם בנגד ושכועה שישאנה לאשה ויאחבה, ובזה תתדצה אליו, שיתן לה מחר ומתן באופן שלאחבת ממון תתדצה בזה. אבל האנם לנוכה לכו ורשעו לא נדד אליה, ולא דבר שום דבר לא לישאנה לאשה וגם לא ליתן לה מתנות, אבל בחזקה בא והחזיק בה, ולכן מענישתו תורה כנגד שניהם, כנגד המתנות אמרה תורה שיתן לאבי הנערה חמשים כסף, ואם לא הבטיחה שישאנה ענשו שיקחנה לאשה (אכרבנא"ל). וזולת כי הזיק לאביה כסף הבתולות שהיה יכול לקדשה שברשותו היא, גם כי התורה אמרה לו תהיה לאשה תחת אשר עיניה.

כתובות ל"ב, ר"ס פ"א פנערת, פה"פ מ"ע ר"ח ל"ת שנה, פ"ב עש"ק נ"ד, דא"ר פ"ד, פ"ב ס"י ק"ב פ"ג, אה"ע ס"י ק"ג.

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

תהא קלה בעיניו להוציאה, וזה אסור להוציא"א. כהן גדול שאנס בתולה לא יכניס שהוא מצוה על הבתולה"ב. ולעולם אין אדם משלם קנס על פי הודאת פיו, אלא על פי עדים, ולכן אם הודה מעצמו פטור"ג. ונוהג בזמן שיש ב"ד סמוכין, ואע"פ שדיני קנסות אין נוהגין בינינו, מנדין אותו עד שיפייס התובעת"ד, ומחרימין את האונס גם עכשיו לקחת לאשה אם היא ואביה רוצים בו, ואם יש לו אשה ויש חרם שלא ליקח ב' נשים מנדין אותו עד שיתן לה נדוניה להשיאה להגון לה"י.

שותה בעצצו אפילו חיגרת, אפילו סומא ומוכת שחין, מפתה אם רצה להוציא יוציא"א. ועיין בה"ג כתובות ובמשנה הלכות שם (ס"י רע"ד רע"ה). פרמי דיני קנס. ואינו חייב עד שתהא נערה בתולה מכת ג' שנים עד י"ב שנים וחצי, פחות מזה או יותר פטור מקנס"ב. וקנס שוה בכל אדם, בושת ופגם צריך אומד ב"ד"י. יתומה יש לה קנס וקנסה לעצמה כשנאנסה"ב. המאנס יתומה או כל אשה שנתארסה ונתגרשה חייב בקנס"ב. וכל אלו שיש להן קנס אין להן כתובה, שלא תקנו כתובה אלא שלא

(ו) שם פ"א ה"ג אה"ע שם מ"ג. (ז) שם ה"ח אה"ע שם מ"א. (ח) שם פ"ב ה"ג. (ט) שם ה"ד. (י) שם ה"ט. (יא) שם פ"א ה"ד. (יב) שם ה"ז. (יג) שם פ"ב ה"ב. (יד) אה"ע שם מ"ב. (טו) שם פ"ק הובא בפ"ח אה"ע שם מ"ק ו'.

מצות המלך

מצוה תקנח

לא יוכל לשלחה כל ימיו (ל"ח של"א)

הזהיר הקב"ה על האונס שלא יוכל לגרש את אנוסתו לעולם, שנאמר (דברים כ"ב כ"ט) לא יוכל לשלחה כל ימיו. משרשי המצוה הכלל הגדול שמודרין לו במדה כנגד מדה, הוא אנס אותה בעל כרחא חתורה אונסו בעל כרחו שיעמוד עמה לעולם לדעתה. וכבר אמרו רז"ל אונס שותה בעציצו, אפילו היא חיגרת ואפילו היא סומא ומוכת שחין לא יוכל לשלחה לעולם. ולפי שמדרך הרשעים למלאות תאותם במי שחלש ממנו ולאחר המעשה נבלה יניחנה ותהיה בוכה בצער על בתוליה כל ימי חייה, אבל אם יהיה בדעתו שתהיה קשורה עמו ומוטלת עליו כל ימיו, ויחייב בשאר כסות ועונה, ואפילו אם יקוץ בה לא יוכל לשלחה ויכריחוהו ב"ד להתרייר עמה

משנה הלכות

תקנח) גרדי המצוה. המאנס בתולת ישראל ונשא אותה לאשה כמצותו הרי זה אסור לשלחה כל ימיו. ואם עבר וגרשה אחר שנשאה עובר בלאו ואינו לוקה עליו, דחייב להחזירה, היה כהן או שמתה קודם שהחזירה או קדם אחר וקרשה, הרי זה לוקה על שגרשה. נמצא בה דבר זמה או שאינה ראויה לבא בקהל או שאסורה דרבנן, מותר ומצוה לגרשה ואסור לקיימה. ומיהו אם עבר וגירש מגורשת לכולי עלמא, אפילו לרבא דס"ל כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, הכא מהני דאתקש גירושין למיתה. (תוס' תמורה דף ה'). אלו שאין להן קנס. ועשר בנות הן שאין להן קנס, הבוגרת, הממאנת, המגורשת מן הנשואין,

האילונית, השוטה, החרשת, הגיורת, השבויה, המשוחררת, ומי שיצא עליה שם רע בילדותה כגון שבאו ב' עדים והעידו שתבעה אותם לזנות, ואפילו הודה המאנס שהיתה בתולה פטור מקנס דאין משלמין ע"פ עצמו, ושאר כל הנשים יש להם קנס, ואפילו פסולות כגון ממזרת, ונתינה, והכותית למ"ד גירי אמת הן, שבויה וגיורת ושפחה שנפרדו ונשתחררו פחותות מבת ג' שנים ויום אחד יש להם קנס, הבא על אחת מחייבי כריתות כגון אחותו או אחות אביו וכו' והגדה, אף על פי שהם בכרת יש להם קנס. הבא על חייבי מיתות ב"ד פטור מקנס.

פרטי דינים. מי שאנס אשה ואין כאן עדים והודה מעצמו ונשאה ואח"כ גרשה בע"כ עובר בלאו,

תקנח. (א) ר"מ פ"א מו"ל נערה בתולה ה"ג אה"ע סי' קע"ז ס"ג. (ב) ר"מ שם ה"ז. (ג) שם ה"ה. (ד) ע"א ד"ה מיתובי. (ה) ר"מ שם פ"א ה"ט פ"ב ה"ט. (ו) סמ"ע עשן נ"ה. (ז) ר"מ שם פ"א ה"י. (ח) שם ה"א. (ט) שם ה"ג.

כדרך כל הארץ, ויתחייב עוד ליתן חמשים כסף לקנס, באמת כי אין ספק שיכבוש תאותו ויצרו הרע מעשות נבלה. ובוה יש קצת תנחומין להענייה המבוישת שתשאיר עמו לעולם, פן יביישנה איש אחר בדבר הרע שאירע לה ופקודי ה' ישרים משמחי לב.

מראה מקומות עיין מצוה הקדמת.

מצוה תקנט

לא יבא פצוע דכא וכרות שפכה (ל"ח של"ב)

הזהיר הקב"ה שלא ישא בת ישראל מי שנפסדו לו כלי המשגל עד שאינו ראוי להוליד, שנאמר (דברים כ"ג ב') לא יבא פצוע דכא וכרות שפכה בקהל ה'.

משרשי המצוה כי רצה הא-ל ב"ה לשבת את הארץ, וזה כיון שאינו ראוי להוליד לא יתקיים בו רצון הבורא, ואשה

משנה הלכות

תקנט) גדרי האיסור. פצוע דכא הוא כל שנפצעו

הביצים שלו, וכרות שפכה שנכרת הגיד שלו^א, והני מילי שנעשו בידי אדם^ב. ובג' אברים אפשר שיפסל הזכר בגיד, ובביצים, ובשכבים שבהם נתבשל שכבת זרע, וכיון שנפצע אחד מאלו הג' בידי אדם נפסל מלבא לקהל, ואסור בבת ישראל, ואם היה נשוי אשה אפילו יש לו בנים ממנה חייב לגרשה^ג.

נשים שמותר בהן. ומותר בגיורת ומשוחררת ואפילו

כהן שהוא פצ"ד מותר בגיורת ומשוחררת ונתינה ובכל אחד מהספקות^ד. דעת קצת פוסקים דכהן פצ"ד מותר

ומיהו לענין מלקות אפשר דאין לוקין אותו, ועיין א"ע סי' י"ט. רצתה היא להתגרש מותרת^ה. ואינו חייב בקנס עד שיבא עליה כדרכה ובעדים ואין צריך התראה^ו. באו עליה עשרה בני אדם שלא כדרכה, למי שתרצה לינשא חייב האיש הזה לישא אותה ואסור לגרשה^ז. ויש להסתפק אם גירשה בעל כרחה או נתרצית ואחר כך רוצה בשני מהעשרה בני אדם אם חייב לישא אותה. קטן פטור מקנס וחייב לישא כשיגדל, אנדרוגינוס שאנס ספק אי חייב בקנס ואין מוציאין מספק, עבד שאנס חייב בקנס ואסור לישאנה^ח. ונוהג בכל מקום ובכל זמן שאסור לגרש אנוסתו.

(י) מצ"ה. (יא) ע"י אה"ע שם ס"ב. (יב) ר"מ שם ה"ה. (יג) ירושלמי מוכח במצ"ה. (יד) מנחת חנוך.
תקנט. (א) ר"מ פמ"ז מה"ל איסורי ביאה ה"ג אה"ע סי' ה' ס"ב. (ב) ר"מ שם ה"ה אה"ע שם ס"י. (ג) ר"מ שם ה"ג אה"ע שם ס"ב ועיין תשו' תתם סופר סי' י"ט שר"ת משנה הלכות ה"ג סי' כ"ב חיד' קס"ו. (ד) ר"מ שם

זו אף שלא מפקדה מכל מקום תוכל לינשא לאיש אשר יוכל לבנות בית ולהוליד, ואם תנשא לו תפסיד ויהיו הנשואין לבטלה. גם כי רצה השם ב"ה להרחיק מעם קדשו כל מין השחתת זרע וכלי הזרע ולעשות פעולה שלא להוליד בשום צד ואופן. וידוע שהמלכים מסרסים הזכרים למנותם שומרי הנשים, ויש מן הזכרים הפחותים אשר רוצים שלא להוליד ומפסידים איברי הזרע, והזהירה התורה כי כל מיני סירוס בידי אדם והשחתת כלי זרע אסור לבא בקהל ה', וירחקו מאד מזה בידעם שיתרחקו אותם מקהל, ובוזה החילוק בין סרוס בידי אדם לידי שמים. זולת שקרוב הדבר שתזנה האשה תחתיו בהיותו אינו ראוי לתשמיש, ואפילו אמרה רוצה אני בו אין שומעין לה.

יבמות פ"ח, ר"ט פס"ז מא"ב, פה"ט ד"ת ש"פ, פס"ג ק"יח ק"ט מנה אותם לשני לאות, פס"ק ס' רצ"ז רצ"ח, אה"ע ס' ה'.

משנה הלכות

שנתייר אסור בבת ישראל ולא אמרינן כקטן שנולד דמי ונעשה בידי שמים¹, כהן פצ"ד אינו בקדושתו דוקא לענין הזווג אבל לשאר דברים הרי הוא בכהונתו ואוכל בתרומה, ואסור לטמא למתים². ספק פצ"ד נחלקו הפוסקים אי אסור בקהל, עיין אוצר הפוסקים מזה. נחתך הגיד למעלה מעטרה בשפוע כקולמוס כשר, ניקבה עטרה וכשיראה קרי יוצאת ע"י הנקב פסול. נסתם הנקב חזר להכשרו³. חזרה הסתימה ונסתרה בידי שמים נסתפק ביד דוד אם הוה כפצ"ד בידי שמים וכשר. פצ"ד שקידש בת ישראל כביאה יש להסתפק אי מקודשת כיון דהוי ביאת איסור ונראה דמקודשת כחייבי לאוין וחייב לגרשה. ונוהג בכ"מ ובכל זמן בזכרים.

בגרשה וחללה⁴ ויש חולקים⁵, ויש מתירין אפילו במזורת⁶. בידי שמים. פצוע דכא בידי שמים כגון שנולד כן, הרי זה מותר, ואם בא לו על ידי חולי מחלוקת הפוסקים בזה⁷, ובירושלמי מחלק בין ביצה של ימין לשל שמאל, ויש להזהיר להרופאים שעושין נחוח שיחתכו ביצה השמאלית אם אפשר (עיין משנה הלכות כתובות ע"א). שאר פרטים. דעת הברכ"י דגם אם סרסה אשה בידי אדם הרי היא פצ"ד ואסורה לבא בקהל והבא עליה לשם אישות לוקה וחלקו עליו האחרונים⁸. עבד ג"כ שייך בו פצ"ד, אנדרוגינוס פצ"ד ספק ואין לוקין עליו⁹. נכרי פצ"ד אסור בבת ישראל מן התורה, ואם בא עליה האשה לוקה¹⁰. גוי פצ"ד

ה"א אה"ע שם ס"א. (ה) ח"ט אה"ע שם ס"ק א'. (ו) כ"ש שם ס"ק א'. (ז) רמ"א שם. (ח) אה"ע שם ס"ו ועיין ב"ח וע"י שו"ת משנה הלכות ח"ד ס' קס"ו. (ט) הובא בתוס' יבמות ע"ה ע"א ר"ה שאין לו, עיין בקמץ מנחה. (י) מנחה בקמץ מנחה. (יא) מנחה. (יב) וע"י מנחה. (יג) עיין ח"ט אה"ע שם ס"ק א'. (יד) ע"י שו"ת משנה הלכות ח"ג ס' כ"א כ"ב ח"ד ס' קס"ו. (טו) ר"ט שם ח"ד ח' אה"ע שם ס"ג.

מצוה תקס

לא יבא ממזר בקהל ה' (ל"ח של"ג)

הזהיר הקדוש ברוך הוא שלא יבא ממזר בת ישראל הכשרה, שנאמר (דברים כ"ג ג') לא יבא ממזר בקהל ה'. משרשי המצוה מה שאמרו רז"ל אל תקרא ממזר אלא מום זר, שכיון שבא מטיפה רעה חייבי כריתות ומיתות ב"ד תקנתו והרכבתו רעה הוא, כי טבע האדם צפון בבנו וחטאו יסכול, ולכן צוה הא-ל ב"ה להרחיקו מזרע הקודש, והתירו לו ליבא בת מינו או יבא שפחה למהר את זרעו (חינוך ומצ"ד). ואני אדון בקרקע שאם מפני מעם זה שמבע האב צפון, תקשה והלא האב גופיה מותר בקהל וכן אמו והבנים שיוולדו עוד בהיתר גם כן יהיו מותרים, ואיך יהיה הפרי חמור מהעיקר.

משנה הלכות

נשכת שם הממזרות מהם ולא יחיו עוד, ולכן כתבה התורה גם דור עשירי, והבן.

שאר דיני ממזר. אשת איש שנתעברה באמבטי או באופן שלא ע"י ביאת איש, אפילו קלטה זרע מאיסורי ערוה אין הולד ממזר, ומיהו אסור להזריע אשה באופן זה". אשה שבעלה במדינת הים ושהה יותר משנים עשר חדש וילדה אחר שנים עשר חדש הולד ממזר, ודעת רבינו בה"ג שאינו בחזקת ממזר דחיישין שמא בא ע"י שם, ועכ"פ הוה ספק ממזר, ואם ניכר בה פריצות ממזר ודאי הוא. ממזר שנשא ישראלית או להיפך כיון שבעל אחר הקידושין לוקה (ועיין משנה הלכות ח"ג סי' קמ"ט), וממזר מותר בגרים והבנים ממזרים, ויכול לטהר בניו שיבא שפחה

תקס) גדר ממזר ודינו. איהו ממזר, זה בהא מאחת מכל העריות, בין מחייבי כריתות ובין מחייבי מיתות ב"ד, חוץ מהבא על הנדה שאע"פ שהולד פגום אינו ממזר אפילו מדרבנן". (ופגום פירושו המפרשים דלא פגום לכהונה אלא שפגום ומקולקל בטבעו ואין משפחתו מיוחסת וראוי להרחיק ממנו למיחס). וממזר אחד זכרים ואחד נקבות אסורים לבא בקהל לעולם. ויש לדייק דבעמון ומואב כתיב לא יבא עד עולם, ובממזר כתיב גם דור עשירי ולא כתיב עד עולם אף דאיסורו לעולם הוא, ופירשתי במקום אחר דקיי"ל ממזר דלא ידוע לא חי, וקיי"ל דעד דור עשירי מדכרי משפחתו וכדאמרו גיורא עד עשרה דרי לא תבזה ארמאה באפי, נמצא דלאחר דור עשירי

חקס. (א) ר"מ פט"ו מהל' איסורי ביאה ה"א אה"ע סי' ר' ס' י"ג. (ב) עיין אה"ע שם בב"ש ס"ק פ"ו ועי' ח"י משנה הלכות יבמות הל' עריות סי' ע"ד ושרת משנה הלכות ח"ו סי' ר"א-ר"ג. (ג) ר"מ שם אה"ע שם ס"א. (ד) עי' ח"י משנה הלכות יבמות הל' עריות סי' ע"ג. (ה) עיין בח"מ אה"ע סי' א' סק"ח ובב"ש שם ס"ק י' ועי' שו"ת משנה הלכות ח"ד סי' קצ"ד קצ"ה ק"ס. (ו) ר"מ שם אה"ע סי' ר' ס"ד. (ז) ר"מ שם ח"ו ח' אה"ע שם. סכ"ב.

יבמות מ"ט ע"ה קדושין ס"ח, ר"ט ספ"ו מא"ב, פה"ט ל"ח שני"ד, פמ"ג לא"ק ק"ז, פמ"ק ס' רצ"ה, אה"ע ס' ד'.

לא יבא עמון ומואב בקהל ה' (ל"ח של"ד)

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

נאמנות. נאמן האב לומר זה בני ממזר, או בן גרושה או בן חלוצה^א, ודוקא שלא הוחזק עדיין בכשרות על פי האב, ואם הוחזק אינו נאמן. ואם אמר עליו ממזר וחזר ונתן

(ח) ר"מ שם ה"ל ארבע שם ס"ב וע"י ח"י משנה הלכות יבמות ה"ל עריות ס"י מ"ב. (ט) ר"מ שם הכ"א כ"ב כ"ל כ"ד ארבע שם ס"ד. (י) ארבע שם ס"ג. (יא) ר"מ שם הפ"ז ארבע שם ס"ב. (יב) רמ"א שם. (יג) ר"מ שם פ"ח ה"ג י"ד מ"ו ארבע ס"י ג' מ"ו י"ח. (קסא). (א) ר"מ פ"ב מה"ל איסורי ביאה ה"ח ארבע ס"י ד' ס"ב. (ב) שער המלך פמ"ז מה"ל איסורי ביאה הכ"א הובא בפ"ח ארבע שם ס"ב ו', אב"י מלאים ס"י ד' ס"ב כ"ו.

סדר מצות היום

שנא

משרשי המצוה מה שמפורש בפרשה על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים, ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור וגו' לקללך, שתי מדות של אכזריות גדולה. ומכאן אמרו רז"ל גדולה לגימא שהרי שתי משפחות גדולות נתרחקו מעם ישראל על דבר אשר לא קדמו בלחם ובמים, לא כן מלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ומים, והודיענו הכתוב גודל מעלת גמילות חסדים והרחקת מדת ההיפוך שהראו רשעים ואכזריותם לבני אחי אביהם, קהל גדול עייפי הדרך העוברים בנבולם ולא יצאו להקדימם אפילו בפת לחם וחמת מים, ולא עוד אלא ששכרו את בלעם לקללם. ולכן קבלו שלהם ונתרחקו לעולם מהם, ושאר כל האומות מותרין מיד לכשיתגידו, אבל רשעים כאלו אין ראויים להתערב בעם קודש לעולם.

יבמות ע"ז קדושין ע"ד ברכות כ"ח ד"ס פ"ד, ר"ם פ"ב מא"ב פה"ט פ"ח נ"ג, מס"ג לאוין ק"ג ק"ד וסנאם לשני לאוין, וכן הרמב"ן ור"י, ורא"ש ר"ב אה"ע פ"ד.

משנה הלכות

אסורין, ולפענ"ד נראה דספק מותר, דאי ספק אסור יאסרו כל האומות שמא עמוני הוא, ויש לומר דאולינן בתר רובא. גר עמוני או מואבי שבא על בת ישראל לוקה, ולדעת הרמב"ם בקדושין דוקא ולדעת הרמב"ן אפילו בלא קדושין.

ולד עמוני וא' משאר אומות. גר עמוני מותר בנתינה ובגירות ובשפחה, והולד הולך אחר הפגום שבשניהם. כיצד, נשא אשה גיורת מצרית, הולד אם הוא זכר דינו כעמון ואסור לעולם, ואם היא נקבה דינה כמצרית, ובאומות העולם הולד הולך אחר הזכר כיצד עמוני שנשא מצרית הולד עמוני, ומצרי שנשא עמונית הולד

(ג) ע"י חדוש משנה הלכות קדושין סי' י' שרית משנה הלכות ח"ז סי' ק'. (ד) ר"ם שם פמ"ז ה"ב וע"י מ"ט שם בשם חשוכה הרמב"ם. (ה) עיי' שם במ"ט. (ו) מצ"ל. (ז) ר"ם שם פ"ב ה"כ"א אה"ע שם ס"ז. (ח) אה"ע שם ברמ"א. (ט) ר"ם שם אה"ע שם ס"ח. (י) ע"י שרית משנה הלכות ח"ז סי' רכ"א. (יא) ר"ם שם ה"כ"א אה"ע שם ס"י.

מצות המלך

מצוה תקסב

לא תדרוש בשלומם (ל"ח של"ה)

הזהיר הקב"ה שלא לדרוש שלום עמו ומואב לעולם, שנאמר (דברים כ"ג ז') לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימך לעולם.

משרשי המצוה מאחר ששאר האומות, אפילו המצרים ששעבדו את ישראל בעבודת הפרך ד' מאות שנה עד שריחם עלינו ה' אלוקינו והוציאנו משם ביד חזקה, מכל מקום לא נתרחקו רק ג' דורות והני נתרחקו לעולם מלהתחתן בהם, אבל נשלים עמם ובצאת למלחמה עליהם נקרא להם לשלום, הזהירנו האל ב"ה שלא לדרוש שלומם וטובתם כל

משנה הלכות

עניני גמילת חסדים, ואפילו גיירו ונעשו גרי צדק אסור לדרוש שלומם וטובתם (מנ"ח), וצ"ע.

נקבות. עוד כתב המנ"ח דלאו דלא תדרוש עובר גם בנקבות, ופלא שלא זכר השר דמבואר ביראים מצוה רצ"ו שלא ידרשו שלום בני עמון ומואב הזכרים, וכתב זכרים ולא נקבות. גם החינוך שם כתב ואיסור זה נוהג בזכרים שהם בני מלחמה בזמן שהיו ישראל על אדמתן שהיו נלחמים עם עמון ומואב שהם באיסור זה מהשלים עמם, וצ"ע ג.

להחזיר להם טובתם. עוד כתב הרא"מ נ"ל דאמר הכתוב שלא תקדים להם שלום וטובה, אבל אם עשו עמך טובה אתה רשאי לגמול להם ולדרוש להם שלום בתשלומין, שזה אינו נקרא דרישת שלום אלא תשלום שלום, וראיה מדוד כתיב וימת מלך בני עמון וימלוך חנון בנו תחתיו ויאמר דוד איך אעשה חסד עם בני עמון עם חנון בנו

כדאמרינן במגילה אמרו ליה לאחשורוש זיל לגבי מואב דלא גלו דכתיב שאנן מואב מנעוריו ושקט הוא על שמריו ולא הורק מכלי אל כלי עמד טעמו בו וריחו לא נמר, ועיין תוס' מגילה י"ב ב' ור"ש סוף ידי. ונוהג בכ"מ ובכל זמן בזכרים אם נכירים.

תקסב) גררי הלאו. אסור להשלים עם עמון ומואב ולדרוש בשלומם כל הימים, בין שהוא בשעת מלחמה שנצטוינו כשנצור על העיר שנשאל קודם המלחמה מאנשיהם שישלימו אתנו אם ירצו, ולעמון ומואב אסור לשאול לשלום, ובין בשאר אופן*. ובספרי לפי שנאמר וקראת אליה לשלום יכול עמון ומואב כן ת"ל לא תדרוש שלומם, לפי שנאמר עמך ישב בטוב לו לא תנונו, יכול עמון ומואב כן ת"ל וטובתם, ואף על פי שאין שואלים בשלומם אם הקדימו והשלימו מקבלין אותם*. ואסור לעשות עמם שום חסד כגון ביקור חולים, ולווית המת ושאר

הימים לעולם. ובספרי ר"ש אומר מצרים הללו טבעו ישראל בים ואדומים הם קדמו את ישראל בחרב לא אסרם הכתוב אלא ג' דורות, עמון ומואב שנמלו עצה להחמיא את ישראל אסרם הכתוב איסור לעולם, ללמדך שהמחמיא האדם קשה לן מן ההורגו וכו', שהמחמיאו מוציאו מן העולם הזה ומן העולם הבא. ואמר כל ימך לעולם, כלומר ימי חייך תלויים בזה שלא תדרוש שלמם כרי שלא תלמוד ממעשיהם, ולא נאסרו הנשים מפני שדרכו של איש לקדם ואין דרכה של אשה לקדם, דכתיב כל כבודה בת מלך פנימה, ואיש נותן שכר ולא האשה. ובמדרש ר' נחמי' וכי צריכין היו לכך, וחלא היה להם הבאר והמן והשליו וענני כבוד, אמר ר' אליעזר דרך ארץ הוא הבא מן הדרך מקרימין לו מאכל ומשתה.

ספרי, רמב"ם פ"י סמלכים, סה"ט ל"ח נ"ז, ספ"ג לאוין רכ"ח, יראים רצ"ו.

מצוה תקסג

לא תתעב אדומי (ל"ח של"ו)

הזהיר הקב"ה שלא להרחיק זרע עשו לאחר שנכנסו לברית הדת ונתגייירו, שנאמר (דברים כ"ג ח') לא תתעב אדומי כי אחיך הוא.

משרשי המצוה מה שביאר הכתוב כי אחיך הוא, שהרי אח עשו ליעקב וכשחזר בתשובה תקבלהו, ולפי שהזהירה

משנה הלכות

תקסג) דיני חיתון באדומי וחשבון הדורות. כל הגוים כולם כשיתגייירו ויקבלו עליהם כל המצות שבתורה, וכן העבדים כששתחררו הרי הן כישראל לכל דבר, שנאמר הקהל חקה אחת יהיה לכם, ומותרין להכנס בקהל ה' מיד, (חוק מענין שררה וקצת ענינין שאין מעמידין מהם) ומותר לישא הגר ישראלית והמשוחררת או להיפוך, חוץ מר' עממין והם עמון ומואב המבוארים במצות

כאשר עשה אביו ואמו עמי חסד, וישלח דוד לנחמו, והביאו הסמ"ג והגמ"י, אבל הכ"מ פ"ו ממלכים תמה עליו ממה שמבואר במדרש פינחס פ' כ"ח דדוד חטא בזה ששלח לנחם את חנון אמר הקב"ה אני אמרתי לא תדרוש שלומם וגו' ואתה עברת על דברי ע"כ, ע"ש. ונוהג בזכרים, ובזמן הזה בלבל סנחריב מלך אשור כל העולם, ולדעת היראים מואב עדיין במקומם עומדים ע"ל מצוה תקס"א.

מצות המלך

התורה להרחיק את עמון ומואב בתכלית הריחוק לעולם צוה הקב"ה שלא נלמוד ק"ו לבני עשו מבני עמון ומואב שלא עשו שום מעשה רעה לישראל בפועל אלא בשלילות, ופעם אחת שלא קדמו נאסרו לעולם בקהל ישראל, ק"ו לעשו שצער את יעקב ובניו אחריו בני יעקב, כמה צער וצרות סבלנו מהם ועדיין לא עברנו, על אחת כמה וכמה להרחיקם לעולם, בא הציווי שלא להרחיקם כי לא מחשבותיו מחשבותינו ולא ידח ממנו נדח. והרכה שעשו לנו היה בשביל גזירתו ית"ש בברכה שברכו אבינו יצחק והיה כאשר תרד ופרקת, ואלולי שהקל קול יעקב לא היו ידי עשו, ועל דרך שאמרו אעמיד אליכם מלך קשה. אלא שמגלגלן זכות על ידי זכאי וחוב על ידי חייב. מ"ם כיון שיש להם קורבה מחמת אחוות אביהם הראשון אם רוצים להתקרב ולהתגייר לא תתעב.

יבמות ע"ז קדושין ע"ה ר"ם פ"ב מא"ב פה"ס ל"ה נ"ד ג"ה ס"ג לאון קפ"ז קפ"ו יראים ס' ר"ג ר"ד, אה"ע ס' ד'.

משנה הלכות

גדרי הלאו. והמונע מהם מלהתחתן בדור שלישי מכת איסור שבו שהצר לישראל וכדומה עובר בלאו זה ואין לוקין עליו, ומיהו אין מצוה להתחתן במ לבני ישראל המיוחסין ח"ו. בזה"ו. ובזמן הזה שעלה סנחריב ובלבל העולם כולו, גם הם מותרים' אבל היראים מצוה ר"ד כתב וז"ל וספק בידי אם יותרו אדומים מבלבולו של סנחריב די"ל שלא נתבלבל מדאמר בע"ז פ"ק א"ל אנטונינוס לרבי אחינא לעלמא דאתי א"ל אין א"ל והכתיב אדום וכל מלכיה וכל שריה וכו' אלמא לא נתבלבל, וי"ל שהבלבול אינו מועיל בזרע המלכים שהן מוכרין מתוך חשיבתן מי הם ומי תולדותם ומהיכן

הקדמות, ואדום ומצרים*. אדומי אחד זכר ואחד נקבה שנתגיירו, דור ראשון ודור שני כלומר בנו ובן בנו אסורין לבא בקהל ישראל, ודור שלישי מותר לבא בקהל שנאמר בנים אשר יולדו להם*. אדומי שנשא אדומית ונתגיירו בעודה מעוברת הולד שני, שנאמר אשר יולדו, הכתוב תלאן בלידה*. אדומי שלישי שנשא מצרית ראשונה הולד שני וכן לעולם הולד הולך אחר הפגום, וכל שאינו שלישי לאב ולאם שניהם אסורים לבא בקהל*. גר עמוני שנשא אדומית הולד עמוני, ואם זכר אסור לבא בקהל, ואם נקבה אסורה עד דור שלישית. גר אדומי שנשא אדומית עובר בלאו הבא מכלל עשה.

חקקס. (א) ר"ם פ"ב מה"ל איסורי ביאה ה"ז אה"ע ס' ר' ס"פ. (ב) ר"ם שם ה"ם אה"ע שם ס"ז.

(ג) ר"ם שם ה"ב אה"ע שם ס"ד. (ד) ר"ם שם אה"ע שם ס"ו. (ה) ר"ם שם ה"ב אה"ע שם ס"ז. (ו) חזקוני מצוה תקס"ד. (ז) ר"ם שם ה"ב אה"ע שם ס"י.

מצוה תקסד

לא תתעב מצרי (ל"ח של"ז)

הזהיר הקב"ה שלא להרחיק המצרי מהתחתן עמו בדור השלישי, שנאמר (דברים כ"ג ח') לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו.

משרשי המצוה גילתה התורה בפרשה כי גר היית בארצו, ואף על פי שזרקו הזכרים שלכם ליאור היו לכם אכסניא בשעת הדחק, ולא תלמוד ק"ו מעמון ומואב כמו שכתבתי במצוה הקודמת. מכל מקום לא הותרו מיר אלא לאחר ג' דורות אחר שיסוד מהם קצת זוהמתם ויקבלו קצת עונשם הראוי להם. וכתב החינוך ואל תשמע מדברינו שנהיה מצויים להתחתן עם האדומים והמצרים אחר ג' דורות, שאין כוונת הכתוב לצוותינו להתחתן עמם חלילה, והמשפחות המיוחסות שבישראל לא ידרו ממעלתן להתחתן עמם, אבל ימנענו הכתוב מהרחיק

משנה הלכות

הפגום שבשניהם, לפיכך גר עמוני שנשא גיורת מצרית הולד אם הוא זכר הרי הוא עמון, ואסור לעולם בקהל, ואם היא נקבה דינה כמצרית עד דור שלישי, וגר מצרי שנשא כותית עמונית הבן עמוני והבת מותרת וי"א הבת מצרית. גר מצרי שנשא גיורת עמונית, הולד מצרי. כללו של דבר אם נתגיירו לעולם הולד הולך אחר הפגום ומי שאינו רוצה להתחתן עם מצרי בדור שלישי מפני איסור עובר בלאו, ומיהו אינו מחויב להתחתן בהם וכמו שנתבאר בטעמי המצוה.

בזח"ז. והאידנא שבא סנתריב ובלבל כל האומות נחלקו הראשונים ז"ל אי מצרים בכלל, דעת רבינו בה"ג והרא"ש דמצרי באיסור עומד שנתן להם הכתוב

באו, ע"כ. ובשאלת יעב"ץ ח"א סי' מ"ו נסתפק בזה מדעת עצמו ופסק להחמיר, ופלא שלא הרגיש בדברי היראים. וישראל בני מלכים הם ולא יתבלכלו לעולם וניכרים הם.

תקסד) דיני חיתון במצרי. גר מצרי, אחד זכר ואחד נקבה, אסורים לבא בקהל ישראל אחר שנתגיירו הוא ובניהם עד דור שלישי, והמתחתן בהם קודם זמן הזה עובר בעשה הבא מכלל לאו וי"א בלאו הבא מכלל עשה^א. ומצרית מעוברת שנתגיירה בנה מצרי שני^ב.

ולד מהם ושאר אומות. עמוני קודם שנתגייר שנשא אשה מצרית הולד עמוני, ומצרי שנשא עמונית הולד מצרי, ואם יתגיירו הולד הולך אחר

תקסד. (א) ר"מ פ"ב טהל' אימור' ביאה ה"מ אה"ע סי' ד' ס"ז סמ"ג. (ב) ר"מ שם ה"כ אה"ע שם ס"ז. (ג) ר"מ שם הכ"א אה"ע שם ס"ז. (ד) אה"ע שם ברמ"א. (ה) ר"מ שם אה"ע שם ס"ז. (ו) חתנך. (ז) טור.

מצות הלל

חיתונם במענת איסור, ויודיענו שאין בהם איסור כלל במי שירצה להתחתן בהם, ושפתים ישק.

טראה מקומות עיין מצוה הקדמת.

מצוה תקסה

שלא יבא טמא לתוך המחנה (ל"ה של"ה)

הזהיר הקב"ה שלא יבנס כל טמא תוך מחנה לוי, ולדורות להר הכית, שנאמר (דברים כ"ג י"א) כי יהיה כך איש אשר לא מהור מקרה לילה ויצא אל מחוץ למחנה לא יבא אל תוך המחנה.

משורשי המצוה כדי שלא לממא מקום המקדש ולגרש משם הקדושה, שגבולות חלק הקב"ה בעולמו ואין כח בקדושה לחול אלא כשפנה משם הטומאה, ועל דרך שאמרו ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. ומה שנאמר השוכן אתם בתוך מומאותם ביארנו במקום אחר דהתם בצבור מיידי, וטומאה

משנה הלכות

לשון לפסול את עצמך, והיל"ל נאמן אתה על עצמך ואי אתה נאמן על בניך, ולהנ"ל י"ל דבאמת הוא פוסל עצמו בזה שהוא גר מצרי ופוסל בניו, ואינו נאמן, והבן כי קצתי כי הוא דבר חדש ונכון בס"ד.

תקסה) טומאות האסורות במחנה לוייה ודיניהם.

אדם טמא שנטמא על ידי שיצא ממנו טומאה מגופו, כבעל קרי חב וזבה, נדה ויולדת, מצורע, אסורים לבא למחנה לוייה, והוא הר הבית בירושלים, אבל הטמאים בטומאת מגע מותרין ליכנס להר הכית מן התורה. ובכלל בעל קרי הם איש ואשה ששמשו והוציאו זרע טמאים הם, וגם האשה טמאה כרואה ולא כנוגעת, וכן האשה שפלטה שכבת

קצבה לשוב אחר מ' שנה, ודעת הרמב"ם דגם המצרים הותרו, ואפשר דהוה ספק מצרי.

ביאור דברי התוס' יבמות מ"ז. הנה התוס' יבמות מ"ז הקשו

בהאי גיורא שאמר נתגיירתי ביני ובין עצמי. ואמר ר"י נאמן אתה לפסול את בניך. והקשו התוס' מאי נ"מ הא נכרי ועבד שבא על בת ישראל הולד כשר, ומאי נ"מ בהימנותיה ומאי פסול בבנים איכא, והראשונים ז"ל האריכו, ובחידושי כתבתי ד"ל דנ"מ אי האי גיורא היה מצרי או אדומי או עמוני או מואבי, ואמר גיירתי ביני ובין עצמי, נמצא הולד הולך אחר הפסול ופוסל ממש בניו, ואתי שפיר נאמן אתה לפסול את עצמך ואי אתה נאמן לפסול את בניך, וניחא נמי

רחויה היא בצבור. כלומר שהטומאה נדחית מפני הקדושה בצבור ואזלה לה הטומאה, ויש מקום לקדושה לחול. אבל ביחיד שנכנס בטומאה בכרת כיון שרוצה לדחוק הקדושה ולהכרייתה ממקומה בטומאתו, ונענש מדה כנגד מדה שימיו נכרתים ר"ל. ובזה נדון כתיב מלך אלן גלי שלמה מלכא בספרא ראשמראי מלכא, ואשכחנא ביה אלף וארבע מאות וחמשים מיני מסאכא (טומאה) דמסכתא בהו בר נשא וכו', וויי לבני נשא דכלהו אטומין ויתומין עיינין ולא ידעין וכו' (זוהר אחרי מות).

מפסחים פ"ה כלים פ"א מדות פ"ב, ר"פ פ"ג מביאת המקדש ופ"ז מבית הבחירה, פה"פ פ"ה, פס"ג פ"ד בלאוין ד"ש.

מצוה תקסו

ויד תהיה לך מחוץ למחנה (מ"ע רכ"ח)

צוה הקב"ה לתקן ולייחד לחיילותינו מקום קבוע לעשות

משנה הלכות

ה"ד, א"א מפורש בתוספתא אימתי בזמן שנתגייר כשהוא מהול, אבל מל ואח"כ ראה תולין לו כל זמן שמצטער, והכ"מ כתב שם שגם דעת הרמב"ם כן. ועיין ר"ש זבים הג"ל ד"ה אינו, וברא"ש גזיר הנ"ל, ועיין לעיל מצוה (שס"ג).

שאר דינים. טמא מת ואפילו מת עצמו מותר ליכנס במחנה לזיה

שהוא הר הבית, שהרי משה הכניס עצמות יוסף עמו במחיצתו. ונוהגת מצוה זו בכל זמן בזכרים ונקבות, וגם בזמן הזה אם נכנס טמא בהר הבית בין איש ובין אשה עובר בלאו זה ובזמן הבית לוקה.

תקסו) גירי המצוה. מצוה עשה לתקן מקום מיוחד מחוץ למחנה להפנות בו אנשי המחנה כדי שיהיה המחנה נקי, ואף לקטנים צריך לתקן.

זרע תוך ג' ימים הו"ל כרואה והוא טומאה מגופה. המשמש אשה ולא הוציא ש"ז טהור וכן האשה טהורה עד שיוציא האיש, ועיין מל"מ פ"ג מביאת מקדש ובחדושי הארכתי מדברי הרמב"ם פ"ה מה אבות הטומאה שכתב מפורש דשניהם טהורים עד שיוציא, ועי' איגרות משה אה"ע סי' ע"ב, וע"ל מצוה ק"פ.

עכו"ם אם מטמא בקרי. עכו"ם אינו מטמא בקרי, ובשו"ת דובב משרים ח"א סי' קל"ו נסתפק בעכו"ם שמל ולא טבל אם יהיה עליו טומאת זיבה, ובחדושי הקשיתי להגאון שליט"א והבאתי מתוספתא זבים פ"ב ה"ד וגמ' נזיר ס"ו גר שנתגייר מטמא מיד בזיבה, כמה דברים אמורין בזמן שנתגייר מהול, וכן כתב הראב"ד בפ"ב ממחוסרי כפרה

מהל אבות הטומאה ה"פ. (ג) שם ה"א. (ד) שם ה"י. (ה) ה"ג. (ו) עי' שרית משנה הלכות ח"ד סי' קע"ב. (ז) ר"מ הל' ביאת מקדש שם ה"ד. תקסו (א) ר"מ פ"ו מהל מלכים ה"ד. (ב) מצ"ת.

מצות המלך

צרכיהם מחוץ למחנה, שנאמר (דברים כ"ג י"ג) ויד תהיה לך מחוץ למחנה.

משרשי המצוה מה שגילתה התורה כי ה' אלקים מתהלך בקרב מחניך להצילך ולתת אויביך לפניך והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך. ומאחר שנפשות של ישראל דבקות בשכינה לעולם, וכל שכן במחנה שכולן נקיי נפש וכל הירא מעבירות שבידו כבר חזר והלך לו לשוב אל הבית, ונשארו המובים והצדיקים שבהם אשר רוח אלקים שוכן בתוכם, וראוי להם לעמוד בנקיות כאשר ידוע ומפורסם שהנקיות מביאה לידי רוח הקודש, והצוואה שהיא מומאת הנוף ירחקו ממנה. גם כי כשהאדם מסך רגליו מגלה את בשרו פניו של מטה ונראה בו הערוה ובשר התחתון, ואסור לומר דבר קדושה נגד הערוה, ולכן לא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך.

ספרי, ר"ט פ"ו מסעי, פה"ס ט"ז קצ"ב קצ"ג, פס"ג עשן ק"ט, יראים רצ"ד.

משנה הלכות

בבקעה ירחיק כדי שלא יראה חבירו פירועו, ולא ידבר כשהוא נפנה אפילו לצורך גדול, וכדרך שנוהג צניעות ביום בבית הכסא כך נוהג בלילה, ולעולם ילמד אדם עצמו להפנות שחרית וערבית בלבד כדי שלא יתרחק, עכ"ל. ויש לעיין קצת אם בשעת המלחמה שתקנו מקום היה להם מחיצות לכל אדם שיפנה, רגם זה הוא מדיני בית הכסא שישגור בדת בעדו ולא ישבו שני אנשים ביחד, ואולי רק על המקום הקפידו, כמ"ש בספרי ויד מקום. (עיין מצ' תקס"ו) ולא יפנה בעמידה שלא יחלוש גופו, ומגלה מלאחוריו טפח ומלפניו טפחיים דלקילות מי רגלים צריך יתרה, ואל ירחק עצמו הרבה שלא ינתק שיני הכרכשתא, ולא ישב במהירות ובחזק

ולשון ספרי אין יד אלא מקום שנאמר והנה מציב לו יד וגו' ויצאת שמה חוץ ולא בעמידה, וגירסת הגר"א ולא במחנה, ולקמן והיה בשבתך חוץ גרס בשיבה ולא בעמידה. וגירסא זו נכונה מאד. ותקון זה כתבה תורה משום והיה מחנך קדוש.

דיני צניעות. וז"ל הרמב"ם בפ"ה מדעות, צניעות גדולה נוהגים ת"ח בעצמן, לא יתבזו ולא יגלו ראשן ולא גופן, ואפילו בשעה שיכנסו לבית הכסא יהא צנוע ולא יגלה בגדיו עד שישב, ולא יקנה בימין, ויתרחק מכל אדם, ויכנס לחדר לפניו מן החדר מערה לפניו מן המערה ונפנה, ואם נפנה אחורי הגדר יתרחק כדי שלא ישמע חבירו קולו אם נתעטש, ואם נפנה

מצוה תקסז

ויתר תהיה לך על אונך (מ"ע רכ"ט)

צוה הקב"ה להיות לכל אחד מהחיילים הישראלים יתר לחפור בו מקום לפנות שם ולכסותו, שנאמר (דברים כ"ג י"ד) ויתר תהיה לך על אונך.

משרשי המצוה כתבנו קצת במצוה הקודמת, תקחנו משם. וצוה הקב"ה שנאותו מקום הפנוי גם כן לא תהיה צואתו גלויה, אבל יכסנה באמרו ויתר תהיה לך על אונך, ר"ל שיהיה לו יתר על כלי מלחמתו לחפור ולכסות את צואתו וזה כבוד לשם ושמירה מהעיפוש וההפסד, ושלא יתגנו חבריו בצואתו. הלא תראה שספק הקב"ה במדבר מזון הנבלע באברים כדי שלא ישקצו את מחניהם בהוצאת המותרות, ולא יצמרכו

משנה הלכות

וחפרת בה, שומע אני יהא חופר באחת ומכסה באחת (ת"ל ישבת וכסית) ר' ישמעאל אומר מנין שלא יהא אדם הופך מתניו כלפי דרום (ג' הגר"א כלפי המחנה) ת"ל וישבת וכיסת את צאתך. ומכאן יש לפשוט מה שנסתפקתי בקודמת דלא עשו מחיצות (עיין מצוה תקס"ו), דמקום מחיצות הרי נפנה לכל צד ואין צריך לדקדק. ח"ל הטור וכשיושב יכוין שיהא פניו לדרום ואחוריו לצפון או איפכא, אבל לא ישב בין מזרח למערב, ומיהו דוקא שנפנה במקום מגולה אבל במקום שיש מחיצות כגון בית הכסא שבבית א"צ לדקדק, וכן מבואר.

שאר דיני צניעות. בירושלמי. ולא ישתי מעומד מפני הנציצות הנתזין על רגליו שיאמרו הרי הוא כרות שפכה ויוציאו לעז על בניו,

שמנתק השיני כרכשתא', ולא יקנח בחורס, ולא בעשבים יבשים ולא בצרור שקנת בה חבריו, ובגמ" אין מקנחין בדבר שהאש שולט בו והשתא דדשו בו רבים שומר פתאים ה"פ. ומקנחין בשמאל ולא בימין, ולא יקנח באצבע האמצעי שכורך בו הרצועה. ונוהג בזמן שישאל על אדמתן עורכין מלחמה ובזמן הזה שיבאו ישראל במלחמה עם משיח מלכינו.

תקסז) גודי המצוה. מצות עשה להיות לכל אחד ואחד מחיילי ישראל יתר תלויה עם כלי מלחמתו, וכשיצא יחפור בה ויפנה ויכסה צאתו, ובין שיש עמהן ארון ובין שאין עמהן ארון כך הם עושין תמיד, שנאמר והיה מתוך קדרש^א. ולשון הספרי ויתר תהיה לך על אונך אין אונך אלא מקום זינך, והיה כשבתך חוץ, בשיבה,

(ו) ארץ שם ס"ט. (ז) ארץ שם ס"א. (ח) שבת פ"ב ע"א. (ט) רמ"א ארץ שם וצ"א ס"ק י"א. (י) ארץ שם ס"י וצ"ו ס"ק פ' וצ"א ס"ק ח'. תקסז. (א) ר"ט פ"ז מהל' מלכים ה"ז. (ב) ברכות פ"ט ה"ה.

מצות המלך

לִיד וּיְתֵד לְפִי שְׁאִין הַנְּשִׁים יִכּוּלוֹת לַעֲמֹד עַל הָעֲנִין הַהוּא, מֵה שְׁלֹא הִיָּה כֵּן בַּמַּחֲנֶה הַמַּלְחָמָה כִּי כּוֹלֵם אֲנָשִׁים. וּכְתַב הַרְמַבָּן ז"ל בַּמַּעַם כִּסּוּי הַצּוּאָה כִּי אֵין הַצּוּאָה כַּמּוּמָא שֶׁתַּמְמָא אֶת מְקוּמָה וְתַהִיָּה בּוֹקֵעַת וְעוֹלָה, אֲבָל אִסּוּר לְרֹאוֹתָהּ בַּעַת הַתְּפִילָּה וּבַהֲיוֹת חֶלֶב דְּבוֹק בְּשֵׁם הַנִּכְבָּד מִפְּנֵי שֶׁהַדְּרָכִים הַנִּמְאָסִים יוֹלִידוּ גִנְאֵי בִנְפֶשׁ, וַיִּשְׁבְּשׁוּ כּוֹוֹנֵת לֵב הַמַּהוּר, וּכְאִשֶּׁר נַעֲלָמָה מַעֲיִנִי רֹאֵה אֵין רַע.

מראה מקומות עיין מצוה תקס"ז. ורבינו הבה"ג ויראים ועוד מנאו מצוה זו אחת עם מצוה הקודמת.

מצוה תקסח

לֹא תִסְגִּיר עֶבֶד אֶל אֲדוֹנָיו (ל"ח של"ט)

הַזְהִיר הַקַּב"ה שְׁלֹא לְהַחְזִיר עֶבֶד שֶׁכָּרַח מֵאֲדוֹנָיו מִחוּצָה לָאָרֶץ לָאָרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים כ"ג ט"ז) לֹא תִסְגִּיר עֶבֶד אֶל אֲדוֹנָיו.

מִשְׁרָשֵׁי הַמִּצְוָה בַּמַּעַם לָמָּה מִקְרָא זֶה דְּבוֹק לַמַּעֲלָה מִיָּנִיָּה, שֶׁאִם יִכְרַח הָעֶבֶד מֵאֲדוֹנָיו אֲשֶׁר יֵצֵאת עָלָיו לְלַחֹם וַיִּנָּצֵל אַחֵר מִחֲנִיךְ לֹא תִסְגִּירֵנוּ בַּמָּמוֹן אֲשֶׁר יִתֵּן, אֲלֵא יִהְיֶה בֵּן

משנה הלכות

אֲלֵא דְרוֹם צִפּוֹן, וְאִפִּילוּ בַּחוּ"ל שְׁלֹא יִהְיֶה נִפְנֶה לְצַד הַשְּׂכִינָה ח"ו. וּמִמַּחֲנֶה יִשְׂרָאֵל לִמְדוֹ לְכָל מְקוֹם שִׁיְהִי קְדוּשִׁים וְלַעֲנִין כָּל דְּבַר שֶׁבְּקְדוּשָׁה, וְנוֹהֵג בּוֹזֵמֵן הַמַּלְחָמָה שִׁישְׂרָאֵל עַל אֲדַמְתָּן. וְלַעֲנִין צִנְיָעוֹת בְּכָל מְקוֹם וּבְכָל זֶמֶן.

תקסח דִּינֵי עֶבֶד שֶׁכָּרַח. עֶבֶד שֶׁכָּרַח מִחוּצָה לָאָרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵין מַחְזִירִין אוֹתוֹ לַעֲבָדוֹת, וְאוֹמֵר לְרַבּוֹ שִׁיכְתוּב לוֹ גֵּט שַׁחְרוּר, וַיִּכְתוּב לוֹ שֹׁטֵר חֹב כְּדַמְיוֹ עַד שֶׁתִּשְׁגִּי

וּמִמְקוֹם גְּבוּהָ מוֹתֵר, וְלַעֲפֹר תִּיחֹחַ וְלִיכָא נִיצוּצוֹת מוֹתֵר, וְאִם א"א לוֹ מִשְׁתֵּין כְּדָרְכוֹ וְיִסְיֵיעַ קֶצֶת בְּכַגְדוֹ לְהַגְבִּיָּה הָאֲבֵר קֶצֶת שִׁילְכוֹ הַמִּים לְמַרְחֹק, וְלֹא יִגַע בְּאֲבֵר, נִפְלוּ מַעֲטָה עַל רַגְלָיו יִשְׁפֹּשֶׁף, וְלֹא יִגַע בְּאֲבֵר וַיִּשְׁתֵּין, וְאִפִּילוּ לְנִשְׁוִי מִדַּת חֲסִידוֹת לִיְהוָה בְּזוּה". אִסּוּר לַחֲכֹךְ בְּאֲבֵר, עֲקֻצוֹ כִּנָּה מִסִּירָה ע"י בְּגָד. הַמַּשְׁהָה נִקְבִּי עוֹבֵר מִשּׁוּם כָּל תִּשְׁקָצוֹ, וְהַמַּשְׁהָה לְקִטְנִים עוֹבֵר גַּם מִשּׁוּם לֹא יִהְיֶה כֵּךְ עֲקָרִי. הַנִּפְנֶה בִּיהוּדָה לֹא יִפְנֶה

(ג) אורח סי' ג' וסי' ו' וסי' ז' שם סי' י' וסי' י"א. (ד) אורח שם סי' י"ב. (ה) אורח שם סי' י"ג. (ו) אורח שם סי' י"ד. (ז) ברכות ס"א ע"כ הובא במדיו שם סי' י"ד. (ח) מדיו שם.

חורין ויעבוד את ה' במקום אשר יבחר באחד שעריך ולא נעבוד אנחנו בו, וכ"ש שאיננו הגון שנחזירנו אל אדונינו לעבוד ע"ו. מלבד שיתכן שילמד להם דרך מבוא העיר בחזרו אל אדוניו הראשון, כי בענין זה ילכדו מדינו רבות על ידי העבדים והבורחים. ורבותינו אמרו אפילו בעבד כנעני של ישראל שברה מחוץ לארץ לארץ לא תסגיר. והמעם בזה למעלת וכבוד ארצינו הקדושה, שחבורה לשם ינצל מעבדות להיות בן חורין, ולא נמסרהו לשוב לחו"ל לעבוד היושבים על האדמה הממאה, שאין כל המצות נוהגות שם. וכיון שנכנסם בבקעה שחורה נבחר לעבודת יוצר כל ית"ש, העומדים בה ראויים להיות עבדי השי"ת ולא עבדי בן אדם.

נראה מקומות גיטין פ"ה, ר"ס פ"ה מעבדים, פה"ס ל"ה רנ"ד רנ"ה, פ"ג לאוין ק"פ, י"ד פ"י ר"ס.

משנה הלכות

וממילא הוה כמופקע לפי שהוא לא ירצה לעכב בארץ ישראל, ולמכרו לא ימצא אלא בפחות מדמיו שהכל יודעין שאינו יכול להוציא, לפיכך השיאו עצה לכתוב שטר על דמיו, אבל דעת הרמב"ם נראה דאין מחזירין אותו לעבדות כלל בין לאדון זה ובין לאדון אחר. וכן נראה דעת ר"ת. ולענין אם היה עבד כהן אי אוכל בתרומה ומותר בשפחה כנענית, עיין תוס' גיטין י"ב, מ"ב, ור"מ ה' תרומות, ונראה דתלוי במחלוקת הנ"ל, דאי יכול להשתעבד בו א"כ ה"ה עבד גמור, ואי נימא דאסור להשתעבד בו א"כ אסור בכל הנ"ל חזר העבד לחו"ל מעצמו, לדעת הרמב"ם הרי הוא בן חורין כיון דנשתחרר כבר בא"י, ולדעת התוס' ורא"ש האדון תופסו וחוזר ומשתעבד בו, ומותר להסגירו כשחזר

ידו וישראל, ואם לא רצה האדון לשחררו מפקיעין ב"ד שיעבודו מעליו וילך לו בלי שטר חוב". לעלות לא"י. עבד שאמר לרבו לעלות לארץ ישראל, כופין את רבו לעלות עמו או ימכור אותו למי שיעלהו לשם, רצה האדון לצאת מארץ ישראל לחו"ל והעבד אינו רוצה, אינו יכול להוציא עד שירצה מעצמו, ודין זה אפילו כשארץ ישראל ביד עכו"ם. ועבד זה שברה לא"י הרי הוא גר צדק. דעת שאר ראשונים אי הוי מופקע. וכתב הרא"ש, והר"ן, והתוס"י, דעבד שברה לא"י אם רצה האדון למכרו או להשתעבד בו עצמו בא"י רשאי, והא דאמרינן בגמ' (גיטין מ"ה) ואי לא מפקיענא מיניה לאו דוקא, אלא דלא יהיב לי רשות להשיבו לחו"ל

תקט"ו. (א) ר"מ פ"ה מהל' עבדים ה"י י"ד פ"י ר"ס פ"ה. (ב) ר"מ שם ה"ט י"ד שם פ"ה. (ג) ר"מ שם ה"א. (ד) גיטין פ"י מ"ג. (ה) כתובות ק"י ע"ב ר"ה ה"ג. (ו) ע"א. (ז) כתובות שם. (ח) ע"ב ר"ה שכן ל"ה. (ט) ע"ב ר"ה מעובד גם שחרור. (י) פ"ו ה"א ופ"ט ה"ה.

מצות המלך

מצוה תקסט
לא תונו (ל"ח ש"ט)

הזהיר הקב"ה שלא להונות את העבד שברח מחו"ל, שנאמר (דברים כ"ג י"ז) עמך ישב וגו' ולא תונונו.

משדשי המצוה מה שביארנו מצוה (ס"ג-ס"ד), לפי שהוא חלוש הנפש יותר מהגר, ואדוניו רודף אחריו ואין לו מי שידחם עליו, על כן הזהירה התורה עליו כיון שבא וטבל לשם עבדות, ועכשיו בא לחסות תחת כנפי השכינה לפי ערכו, אין ראוי לצעריו יותר ולדחותו מדחי אל דחי אלא לקרבו כיון שהוא עני ביותר, ויוצר כל ית"ש מביט אל עני ונכה רוח. ולכן הזהירנו שלא להונות אפילו בדברים העבד והגר, מאחר שבחרו כך ולישב בארצך. וגם ליתן לדעתנו ולהבין ולראות מה בין יושב בארץ להיושב בחו"ל, שהרי העבד של ישראל שחייב רבו משנה הלכות

ראשונים. וכבר הבאנו מחלוקת התוס' והרא"ש על הרמב"ם דבארץ ישראל נמי אכתי עבד הוא עד שלא שחררו (עיין מצוה תקס"ח), ולפי דבריהם אינו עובר בלאו דאונאת הגר דאינו גר כלל קודם שנשתחרר, רק התורה הזהירה בלאו דלא תונונו על עבד זה. ולשיטתם אם אחר כך שחררו שוב אינו עבד ואין בו לאו זה דלא תונונו, דרק בעבד נאמרה וזה אינו אלא ככל גר צדק.

שאר פרטים. וראיתי מקשים האידן אמרין ליה לאדון לכתוב לו גט שחרור ולעבור על לעולם בהם תעבדון, ולפענ"ד דבר זה שבוש הוא דכך צותה התורה לא תסגיר עבד אל אדוניו, וא"כ ממילא התורה חייבו להוציאו, ואפילו לא כתב לו שטר על דמיו מצוה לשחררו. שפחה שברחה או תציו עבד ותציו בן תורין בכלל הלאו הזה. וכל העבדים האמורים כאן מיירי

מעצמו לחו"ל לרברא. וגם נ"מ במחלוקתם לכל המצות דעבד מחויב כאשה ובן תורין חייב בכולם כגר צדק. ונוהג לאו זה בזכרים ונקבות בכל זמן כשיברח העבד מחו"ל לא"י שלא להסגירו.

תקסט) נדרי האיסור. עבד שברח מאדוניו מחו"ל לארץ ישראל הרי הוא נעשה גר צדק, ואסור להונו בדברים, או בממונו, ולא זו הוסיף לו הכתוב אזהרה אחרת על מי שמענה אותו מפני שהוא שפל רוח יותר מן הגר, נמצאת למד שהמאנה את הגר הזה עובר בשלשה לאוין, משום ולא תונו איש את עמיתו, ומשום וגר לא תונה, ומשום לא תונונו, ומשום לא תלחצנו. והלח"מ תמה על הרמב"ם ז"ל דהיל"ל עובר בד' לאוין, הג' שבגר והד' דלא תונונו, ע"ש.

על איזה עבד חל לדעת שאר

להשתעבד בו ואסור לשחררו לעולם, ואם שחררו עובר בעשה, מכל מקום אם ברח מרבו בחו"ל לארץ ישראל יצא לחירות, בזכות בואו לארץ נעשה חפשי מאדוניו שהרי בא"י שם מושב אלקים. עוד יש בזה זכרון כי עבדים היינו במצרים ועשנו ה' בני חורין, וחדבק בדרכיו.

מראה מקומות עיין מצוה תקפ"ח.

מצוה תקע

לא תהיה קדשה מבנות ישראל (ל"ת שמ"א)

הזהיר הקב"ה שלא לבא על האשה בלא כתובה וקדושין, שנאמר (דברים כ"ג י"ח) לא תהיה קדשה מבנות ישראל.

משרשי המצוה כי ברכות הזנות רבת המהומה, ובהיות האשה מזומנת לכל באיה ומופקרת לכל יתערב זרע איש עם רעהו לא ניתן להבחין, והיו פרותיה מעורבים זה עם זה, ואיש

משנה הלכות

תקע) נדר קדשה. הבא על אשה לשם זנות בלא קדושין לוקה מן התורה, וזו קדישה האמורה בתורה לדעת הרמב"ם ז"ל, והרמב"ן ז"ל חולק ואמר דלאו זה דקדשה לא בא להזהיר שלא לבא על אשה בלא כתובה וקדושין, דאין בזה איסור תורה אבל איסור דרבנן הוא, והלאו בא שלא לבא על אשה שאין קדושין תופסין בה, והוא ערוה מן העריות. ולהרמב"ן ז"ל הבא על הערוה, לבד הלאו שבערוה, עובר עוד על הלאו דלא תהיה קדשה, והבא על אשה בלא קדושין להרמב"ן, אף שהיא מופקרת לזנות ולא הוה קדשה, מכל מקום עובר בעשה דכי יקח איש אשה לבד האיסור דרבנן, והוא

שملו וטבלו לשם עבדות, וכך הם סתם עבדים שבתלמוד. ונוהג איסור זה שלא להונות עבד בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות ואין לוקין עליו. וכתב בנתיבות עולם על הסמ"ג ויש מזה אסמכתא לעשות הזכרה והספקה לאחינו אשר עזבו את מקומם וארצם, וטבלו יסורים וסכנות דרכים לגור בארץ ישראל, ולחסות תחת כנפי השכינה והם בעניותם עובדים את ה', ועיניהם כלות ומיחלות ומצפים לתשועת ה' ע"י אחיהם שבגולה, ושלא יצטרכו לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ, ויש מאנשי מעשה שקודם שישב לסעודה מפריש פרוטה לעניי ארץ הקדושה, וקורא אני עליהם זה השלחן אשר לפני ה', עכ"ל ודפח"ת.

מצות המלך

את אביו לא ידע, ואת אחיו לא יכיר. וקרובי האב ומשפחתו יהיו מכוסים ממנו, ומלאה הארץ זימה בנשאים לאנשים או אנשים ישאו נשים אשר לפעמים יהיו קרוביו בלי ידיעה, ויוליד ממזר והוא לא ידע ואשם. גם כי כשתהיה מופקרת מופה להבעל לאנשים שהיא בעצמה ערוה להם, שאין ספק כי המופקרת לדכים לא תקפיד אחד כן בין חתיכת שומן לחתיכת חלב, ותתחייב כרת בעצמה. וממעם זה הזהיר הכתוב על תחלל את בתך להזנותה, והזהיר על אבי הבת שלא תבעל למי שהיא ערוה עליו ותעשה זונה. ודעת הרמב"ן ז"ל דעיקר הלאו בא שלא לבא על אשה שאסורה לבעל בענין שאין קדושין תופסין בה, עיין שם.

קדושין ט' יבמות ט"ז פנהדרין כ"ה ע"ז. ר"מ פ"א מאישות ופ"ב מנערה בתולה ופ"ח סא"ב פה"ט ל"ח שנית. סמ"ג לארץ פ' ופ"ה, אורח ט' קנ"ג בהג"ה א"ע ט' כ"ז וקע"ז.

משנה הלכות

כשהפנויה טהורה היא. אבל הבא על הפנויה שכבר ראויה לראות, והוא לערך מבט י"ב והכל לפי טבע האשה, הרי הוא והיא בכרת שהרי אורח בזמנו בא, ואין הנשים הפנויות טובלות לנדתן, ולאיסור נדה אין חלוק בין פנויה לא"א. ואף שהדבר פשוט מאד, כתבתי זה לפי שראיתי כמה אנשים טועים בזה.^ה שאר פרטים. והזהירה התורה על האב שלא לחלל את בתו להזנותה, שלא יאמר האב הואיל ולא חייבה התורה אונס ומפתה אלא שיתן ממון לאב, הריני שוכר את בתי הבתולה לזה בכל ממון שארצה, או אניח לו לבא עליה בחנם והזהירה עליו בלאו שלא אמרה תורה באונס ומפתה קנס אלא במקרה ולהעניש הרשע.^ו ודעת הרמב"ן דנכלל בזה הלאו תהא בת ישראל

לעבד לאשה, וכן שפחה לבן ישראל לאשה, וכן פ"י התרגום.^ז פלגש. והנה הטור אה"ע ט' כ"ז כתב אם בא עליה אדם בלא קדושין לשם זנות לוקה משום לא תהיה קדשה, והיא זונה האמורה בתורה, ותמיהו עליו הפוסקים דלא קיי"ל כר"א דפנוי הבא על הפנויה הולד ממזר. ובספרי שו"ת משנה הלכות (ח"ב ט' נ"ב) יישבתי דבריו דב' מיני זונות הן (א) זונה לענין פסול כהונה, (ב) בת הפנויה שהפקירה עצמה לכל, ובתורה הכזונה יעשו וגו' ותרגום הכנפקת ברא, והבא עליה במלקות, ועיין רשד"ם אה"ע ט' רל"ג. ונחלקו הראשונים ז"ל אי מותר אדם בפלגש בזמן הזה,^ח עיין בספרי הנ"ל. ונוהג בכל מקום ובכל זמן ובכלל הלאו שעל הב"ד לבער הנשים כאלו.

(ה) עיין שו"ת משנה הלכות ת"ה ט' קכ"ה קכ"ז קל"ד. (ו) ר"מ פ"ב מהל' נערה בתולה ה"ז. (ז) פה"ט שם והובא ברענד. (ז) רמ"א אורח ט' כ"ז ס"א.

מצוה תקעא

לא תביא אתנן זונה (ל"ת שמ"ב)

הזהיר הקב"ה שלא להקריב על המזבח אתנן זונה ומחיר כלב, שנאמר (דברים כ"ג י"ט) לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' אלקיך.

משרשי המצוה כי הקרבן בא לכפר על החטאים, ובהיות קרבנו בא מאתנן זונה שהוא עבירה מטונפת האידך יבא בזה לעמוד לפני הא-ל ב"ה ולבקש כפרה במצוה הבאה בעבירה הנמאסת לה', ויצעק הקרבן אתנן זונה ומחיר כלב אני, והוא חשב להביא קרבן לכפר עון, והוא קורא תגר ומוכיר עונותיו. ואין קמיגור נעשה סניגור. והרמב"ן ז"ל כתב כי הזונות יעשו באתנן שלהם מצות וחושבות בזה לכפר על חטאתן, כמו שיזכירו רבותינו במשל שלהם גיפא בחפוייא, ומפלגא

משנה הלכות

ועשאו סולת, זתים ועשאו שמן, ענבים ועשאו יין, מותר שכבר נשתנו'. בהמה מעוברת הולד כשר, הקנה לה העובר במעי אמו נאסר'. ואינו חל אלא על דבר הראוי להקריבה'. פסק עמה שתבעל לאחר, פסק ליתן טלה אחד ושלח הרבה, נתן אתנן לזכר כולן אסורים". בא עליה ואח"כ נתן לה, נתן לה דבר שאינו שלו, נתן לה בהמת הקדש, מנה אותה על פסחו ותגיגתו, נתנה האשה אתנן לבועל כולם אינם אתנן ומותרים למזבח". נתן לה עופות דעת הרמב"ם דהוי אתנן והראב"ד השיגו.

מחיר כלב. איזה מחיר כלב, האומר הילך טלה זה תחת כלב זה ואפילו כמה טלאים בשביל כלב אחד

תקעא) גרדי אתנן האסור. האומר לזונה האסורה באיסור לאו או כרת, אחד גויה או שפחה או ישראלית, הא לך דבר זה בשכרך, הרי זה אתנן האמור בתורה ואם הקריבה למזבח לוקה, ביאה דלית בה לאו או כרת, אפילו שכבר נבעלה אשה זו לחייבי לאוין או כריתות ונעשית זונה דאורייתא אין אתננה אסור לדעת הרמב"ם ז"ל ודעת התוס"י דכל שנעשית זונה פעם אחת הרי אתננה אסור בכל גווני. הנותן לפנויה אפילו היא קדשה והוא כהן אתננה מותר, וכן לאשתו נדה אע"פ שהם בכרת אתננה מותר'. נתן לה מעות ולקחה קרבן או שהחליפה השה באחר מותר'. חטים

תקעא. (א) ר"מ פ"ד טה"ל איסורי מזבח ה"ח רמ"א סי' קצ"ג סכ"א ומצ"א שם ס"ק מ"ח. (ב) תמורה דף כ"ט ע"כ ד"ה נדמא ראשונה מצ"א שם. (ג) ר"מ שם רמ"א שם. (ד) ר"מ שם ה"ד. (ה) שם המ"ו מצ"א שם ס"ק מ"ו. (ו) עיין מצ"א מצ"א שם. (ז) ר"מ שם ה"ד. (ח) ר"מ שם ה"ט י"א מצ"א שם ס"ק מ"ו. (ט) שם ה"י י"ג מ"ו מצ"א שם. (י) שם המ"ו.

מצות המלך

שמו

לבאישׁיׁא. ולכך אסרה תורה אתנן לכל נדר, כי עתה יוסיפו לחמוא. וכן מחיר כלב בעבור כי הצידדן בכלבים ושומרי החומות יגדלו כלבים עזי נפש מוזיקים את הרבים וידירו במחיריהם להיות כופר לנפשם, ועוד שהוא דרך בזיון. ורמו גדול מזה שלא לעשות צדקה במעות הבא באיסור, וממעס זה אין מקבלים מעות צדקה ממחללי שבת בפרהסיא, שלא יחשבו כי הוא כופר בנפשם.

תמורה כ"ט, ר"ט פ"ד מאיסורי מזבח. פה"ט ל"ת ק', סמ"ג לאוין שמ"ג, א"ח סי' קנ"ג.

מצוה תקעב

שלא ליתן ריבית (ל"ח שמ"ג)

הזהיר הקב"ה לעם קדשו שלא ללות ברבית מישראל, שנאמר (דברים כ"ג כ') לא תשיך לאחריך נשך כסף נשך אוכל נשך כל דבר אשר יושך, ובא הפירוש המקובל ממש רבינו ע"ה לא תנשך מאחריך ולאסור על ההלואה.

משנה הלכות

כולם נאסרו^א, ועיין חו"מ סי' ר"ג. שאר צרכי מצוה. ואתנן ומחיר שוין בכל עניניהם. ואסור לעשות מהם דבר של מצוה כגון שנתן לזונה או החליף בכלב אבנים יקרות או כלי בית הכנסת או קלף לס"ת ומפות לס"ת, גר ושמן למאור, וציצית לטלית מצוה, ודוקא מהן ואם נשתנו או שנתן לה מעות מותר לקנות בהם מצוה^ב. פנויות הקדשות שמקדישות דבר מותר לקבל מהן (ר"י נ"ג ח"א רמ"א)^ג ועיין ביאור הלכה. ונוהג בזכרים ונקבות בזמן הבית לענין קרבנות, ולענין דבר שבקדושה בכל זמן. ודע דהמניח כתב דלהרמב"ן אם הקריבו אתנן ומחיר יחד לוקה שנים, ושגגה הוא דמפורש כתב

הרמב"ן ז"ל בשורש ט', הביאו החינוך מצוה ז', דאין לוקין עליהן אלא מלקות אחד, וצע"ג.^ד

תקעב) העוברים בהלואה ברבית. המלוה בריבית המלוה עובר בששה לאוין והלוה עובר בג' לאוין ועשה, והערב והעדים כל אחד בלאו^ה, ואם לא היה רוצה להלוות לו בלי העדים עוברים גם בלפני עור^ו, עיין לעיל מצוה (ס"ח ומצוה שמ"ג). ואין נפקא מינה באיסור רבית בין מלוה לעני או לעשיר מופלג וכן בלוה^ז.

במחל חלוה. ומאד מאד צריך לזהר באיסור רבית שהרי אם אדם רוצה להפקיר כל מעותיו וליתנו במתנה כל הוננו הרשות בידו, ובריבית

(א) ר"מ שם המ"ז מצ"א שם ס"ק מ"ז. (ב) מצ"א שם ס"ק מ"ח. (ג) א"ח שם. (ד) תנ"י סמ"ג שפנאם לשני לאוין. תקעב. א) ר"מ פ"ד מ"ח מלוה וזה י"ד סי' ק"ט סעי' א. (ב) גרנות טימניות שם (ג) רמ"א שם.

משרשי המצוה באיסור רבית כבר כתבנו במצות (ס"ו, ס"ח, שמ"ג). ואמרו ז"ל שרכו בו אזהרות הרבה לפי שהם מעידים על עצמן שכפרו באלקי ישראל ח"ו וכיצאת מצרים ובתחיית המתים, ולפי שיכול אדם להזיק בנכסיו וליתנם לכל מי שירצה הוזהרה התורה אפילו הלזה רוצה ליתן לו ברצון הטוב עובר בלאו זה אלא יבטח בהשם ית"ש הטוב שיזמין לו פרנסתו בהיתר. ואמר נשך כסף נשך אוכל, שאפילו לאכול אסור להרויח כל שכן כסף, והוציאו הכתוב בלשון נשך שכמו שהנחש נושך והארס מתפשט ומגיע ללב, כך הוא אש אוכלת שנושך לו בשיניו ואוכל את בשרו ורובה לו בקשת להעבירו על לבו. עוד מעם שאסרה התורה הרבית אפילו ברצון שניהם, מצד האוחז שצותה התורה ואחבת לרעך כמוך, וכאשר ילוננו

משנה הלכות

ואני אלוך יותר מחודש או יותר ממנה על חודש אסור, וי"א אפילו אמר סתם הלויני על חודש ואני אלוך על חודש כיון שמתנה שרק בשביל זה מלוהו שילווה גם כן מקבל שכר הוא ואסור. אסור ללוה ליהנות למלוה בכל דבר שלא היה מהנהו אם לא היה מלוה לו המעות, אבל מה שרגיל בו מקודם מותר ובלבד שלא יתכוין בשביל ההלוואה, ואפילו במה שזה נהנה וזה חסר אם היה רגיל בו מקודם מותר, ודבר של פרהסיא אסור בכל אופן כגון להשאיל לו בית לדור בו אפילו זה לא נהנה וזה לא חסר, וכן לכבדו בביהכ"נ במצוה כגון לקרותו לתורה או גלילה אם לא שידוע לכל שלא עשה בשביל שהלוהו". ואסור להנותו טובת הנאה שאינה ממון². מלמד או משרת או שכיר יום ושום אדם אסור ללוות מעות לבעל הבית כדי

הזהיר גם אפילו הלזה ברצונו הטוב נותן, ואסור אפילו בפחות משה פרוטה³, ואין מתנה מועלת בה להחזירה, ואפילו רבית של דבריהם⁴, שכל רבית בעולם מחילה ומתנה הוא שהסותרים ועובדי האדמה שצריכים תדיר ללוות נותנים הרבית במתנה גמורה בלב שלם כדי שימצאו תמיד ללוות, אבל התורה לא מחלה ואסרה מתנה ומחילה זו⁵. ואפילו נתן ריבית במתנה על מנת להחזיר אסור⁶. ומיהו אם עבר ונטל מועלת מחילה אפילו בריבית של תורה שלא צריך להחזיר אף שעבר באיסור⁷.

רבית ע"י מלאכה ושאר הנאות. האומר לחבירו עשה עמי מלאכה קלה ואני אעשה עמך בכבדה, עשה עמי ביום קצר, ואני אעשה עמך ביום ארוך אסור, הלויני מנה על חודש

(ד) חתך. (ה) יורד סי' קס"א ס"א. (ו) יורד סי' ק"ם ס"ה. (ז) ר"ם שם ה"ג וט"ז שם. (ח) יורד שם ברה. (ט) ר"ם יורד שם. (י) יורד שם ס"ב. (יא) יורד שם ס"ז וסי' קס"ו ס"א וש"ך שם ס"ק א'. (יב) רמ"א

מצות המלך

שש

בלי רבית תחשב לו צדקה ויזכה לברכת ה' כאשר יעדה התורה
למען יברכך ה' אלקיך בכל משלח ידך.

ב"מ ע"ה, ר"מ פ"ד מנחות ס"ח, ר"מ ר"ח, ס"ג לאות קצ"ב, ס"ק פ"ד ר"מ, פ"ד פ"ד

מצוה תקעג

לבקש ריבית מעכו"ם (מ"ע ר"ל)

צוה הקב"ה לבקש רבית מן האומות אם נרצה להלוות להם,
שנאמר (דברים כ"ג כ"א) לנכרי תשיך.

משרשי המצוה כי אין לגמול חסד כי אם לאנשי בריתנו
המחויקים בתורה, שכמו שהם לא יגמלו חסד עם
אחינו בני ישראל כן אנחנו עמהם מדה כנגד מדה. ורבים
שואלים שאם הרבית דבר מנונה ונמאם הוא אם כן האיד צונו

משנה הלכות

בהקדמה לתורה שבכתב ישוב לשיטת
הרמב"ם. ולדעת הרמב"ם אם הלוה
לעכו"ם בלא רבית עובר בעשה זו לבד
מהל"ת ולא תחנסי, ומותר להלוות
ברבית לגר תושב^א.

פרמי דינים. מצוה להקדים הלוואת
ישראל בחנם להלוואת

עכו"ם בריבית^ב. עכו"ם שלוה מישראל

ונתגייר גובה ממנו הריבית שעלה עד
שלא נתגייר, שלא יאמרו שבשביל שלא

יפרע הריבית נתגייר^ג. ומותר לתת רבית
לעכו"ם^ד. עכו"ם שלוה מישראל בריבית

ובקש לפרעו ומצאו ישראל אחר ואמר
תנם לי ואני אעלה לך כדרך שאתה נותן

לישראל מותר, ואם העמידו אצל ישראל
אסור^ה. וכן אם אמר לו הישראל הראשון

להלוותם לו הרי זה ריבית גמורה^ו. נכרי
השוכר לישראל שילוח מעותיו לישראל

שישכירוהו לעבודה, ואם שכרו בשביל
כך הרי זה רבית גמור^ז. כללו של דבר
כל הנאה שעושה זה לזה בשביל המעות
שהלוו זה לזה הרי זה אסור, ומאד יש
ליזהר שלא לחפש אחר צד היתר כי הוא
מושך לאדם, ונוהג בכל מקום ובכל זמן
בזכרים ונקבות. ועוברים על לאו משעת
כתיבה ואין לוקין עליו.

תקעג) גדר המצוה. מצות עשה מן
התורה להשיך

לעכו"ם, כלומר אם הלוה לו מעות מצוה
עשה ליקח מאתו רבית, אבל אין מצוה

להלוותו, זה הוא דעת הרמב"ם ז"ל^א.
והראב"ד^ב, והרמב"ן והרשב"א^ג וה"ה,

ועוד גדולי הראשונים חולקים עליו דאין
זה מצוה עשה רק היתר שהתירה תורה

ליקח רבית מעכו"ם, והר"ן ז"ל המליץ
בעד הרמב"ם ז"ל, ועיין של"ה הקדוש

י"ד פ"ד ק"מ ס"ג. (י) רמ"א י"ד פ"ד ק"מ ס"ג. תקעג. (א) פ"ה מ"ה מ"ה מ"ה מ"ה. (ב) שם.
(ג) כ"מ ע"ב (ד) רמב"ן נ"ב ב"מ ש"ס ו' ובפירושו ע"ה. (ד) מ"ה. (ה) מ"ה ע"ב ר"מ שם ומ"ה י"ד פ"ד
ק"מ ס"ק א'. (ו) שם ה"ג. (ז) שם ה"ז י"ד פ"ד ק"מ. (ח) ר"מ שם ה"ב. (ט) ר"מ שם ה"ז י"ד פ"ד ק"מ
ס"ו. (י) ע"י י"ד שם ס"ה ז'.

סדר מצות היום

שס"ז

הקב"ה לקחת מעכו"ם, הכל הוא כי לא מצינו בתורה גזל עכו"ם מותר, ואדרבה דעת הרבה מן הפוסקים גדולי הראשונים ואחרונים דגזל עכו"ם אסור מן התורה, אבל האמת כי הריבית שהיא נעשה לדעת הלוח וברצונו לא נאסר מצד המיאוס או נימוס, כי הוא באמת כשאר מסחר דמה לי מלווה קרדום ונוטל שכר או מלווה מעות ונוטל שכר, אלא שהתורה אסרתו שאם יקחנו ישראל מישראל יהיה עון פלילי לשניהם, יען אשר לא זכר עשות חסד ולא הלוחו בחנם כמו שצוה ואהבת לרעך כמוך, ולכן כתיב השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו', ונאמר אם לא יקח למען יברכך ה' כי חסד ורחמים וצדקה הוא שעשה בישראל חבירו. אמנם כשיקחם מן הנכרי לא יהיה זה עון, אלא כשאר מסחר שאין חיוב החסד והלואה בחנם מוטל עליו, ועיין מצוה תע"ז.

ר"מ פ"ה ממלוות, פה"מ מ"ג קצ"ח

משנה הלכות

ריבית, ואסור להלוות להם מעות בלא רבית אם יכול להשתמט מהם". תינוק הנשבה בין העכו"ם דין ישראל גמור ליה, וכן כל מי שיש לחשבו לתינוק שנשבה". הקראים בזמן הזה מותר להלוותם בריבית, וי"ח דהוה כתינוק שנשבה". ונוהג בכ"מ ובכל זמן בזכרים ונקבות ועובר והלוחו מתורת חסד בלבד בלא ריבית עובר בלאו זה, אבל אם מקוה להריות או שעשה לו טובה ומחזירה מותר וחייב לעשות עמו חסד עיין רד"ק תהלים ט"ו כספו לא נתן בנשך.

ברבית אסור, אם לא שידוע ומפורסם לרבים שאז מותר, אם אין אחריותם עליו לענין פרעון". וזוהי יש היתר לעובדים ישראלים בבאנק עכו"ם ומלוים בריבית לישראלים". להלוות למומר בריבית. מומר להכעיס והכופר בתורה להנאה והמחלל שבת בפרהסיא ומומר לכל התורה כולה, נחלקו הפוסקים אי מותר להלוותו בריבית והלך אחר המחמיר, וללוות ממנו וליתן לו ריבית ודאי אסור לכ"ע, דאע"פ שחטא ישראל הוא, הרי הוא עושה איסור כמה שהוא לוקח

(א) י"ד שם סכ"ג. (ב) עיי' שו"ת משנה הלכות ח"ו סי' קמ"ה. (ג) י"ד סי' קצ"ט ס"ב ועיי' שו"ת משנה הלכות ח"ד סי' קי"ב. (ד) י"ד שם ס"ג בדעה. (ה) י"ד שם ס"ג.

מצות המלך

מצוה תקעד
בל תאחר (ל"ח שמ"ד)

הזהיר הקב"ה שלא לאחר הנדרים והנדבות ושאר הקרבנות שנתחייבנו בהם, שנאמר (דברים כ"ג כ"ב) כי תדור נדר לה' אלקיך לא תאחר לשלמו.

משרשי המצוה לפי שמהרוב דרכם של בני אדם לנדור בעת צרה כדכתיב וידר יעקב נדר לאמר (פרשת ויצא) וכן מצינו ביפתח (שופטים י"א), אבל לאחר שעברה הצרה לפעמים יתחרט מאשר נדר ואומר בלבו מי יודע את נדרי ומי בא לבקש ממני, הזהיר הכתוב שלא תאמר כן כי דרוש ידרשנו. כלומר שעל כל פנים ידרשהו ה' מעמו היודע מחשבות לבו ויפרע ממנו מדעתו ושלא מדעתו, וחמא איסור הנדר ישאר בהוייתו. ואמרו ז"ל בעון נדרים אשתו ובניו קמנים מתים ת"ו, וזה ויהי כך

משנה הלכות

השלישי עובר בלאו דכל תאחר. שאל על ההקדש או על שאר התחייבות והתירו לו נפטר מהלאו. יורש שמביא קרבנות מורישו אינו עובר בכל תאחר. בצדקה ונדריים. צדקה בכלל נדרים היא, ואם פסק צדקה במקום שנמצאו עניים עובר בכל תאחר מיד שהיה יכול ליתנו לעניים, אין שם עניים מפריש ומניח עד שימצא עניים, ובמקום שיש גבאי צדקה ופסק על דעת הגבאי אינו עובר עד שישאל הגבאי ממני. נזיר שאמר לא אפטר מן העולם עד שאהיה נזיר י"א דעובר בכל תאחר מיד אם לא קבלו, ויש אומרים לאחר שלש רגלים. הנודר או נשבע לקיים המצוה דעת רמב"ן עה"ת פ' חקת ובמלחמות ספ"ג דשבעות ותוס' בשם מהרא"ם

תקעד) נדרי הלאו. אחד נדרים ונדבות ואחד שאר דברים שאדם חייב בהם מערכין ודמים ומעשרות ומתנות עניים, שעברו עליו שלשה רגלים משעה שנתחייב בהם ולא הביא קרבנותיו שנדר או התנדב, או שלא נתן הערכים והחרמים והדמים, הרי זה עבר בלא תעשה, ואין חילוק איזה רגל קודם, דקיי"ל דלא בעי כסדרן, ואין לוקה על לאו זה שאין בו מעשה, ואחר רגל אחד עובר בעשה*.

פרטי דינים בקרבנות. הקדיש בהמה ונפל בה מום לאחר שני רגלים ופדאה על בהמה אחרת, אינו עובר עד שיעבור ג' רגלים על השניה. והקרבנות לא נפסלו לאחר ג' רגלים, אלא מקריבן, ובכל יום ויום לאחר רגל

תקעד. (א) ר"מ פיר' מהל' מעה"ק הי"ג. (ב) שם הי"ד. (ג) שם הי"ז. (ד) עי' ר"מ הל' נדרים פ"ג הכ"ד כ"ה ועי' לעיל מצוה ת"ז ובמ"ח שם. (ה) ר"מ הל' מעה"ק שם הי"ד. (ו) ר"מ פ"ח מהל' מתנות עניים היא יור' מי ת"ז פ"ג. (ז) רמ"א שם. (ח) ר"מ פ"א מהל' נדרות הי"ד ר"ן נדרים דף ג' ע"ב בל תאחר נדרות. (ט) רא"ש

סדר מצות היום

שנא

חמא, רוצה לומר שיהיה לך חסרון ודופי, ושלא יחשוב החושב שהנדר נרצה לא-ל יתברך מפאת עצמו במחשבה טובה או דיבור, שגם זה הוא מצוה, אמר וכי תחדל לנדרור לא יהיה בך חמא כמו שיהיה באיחור הנדר. וכתיב מוצא שפתיך תשמור ועשית, לבאר שהנדר העיקר לשמור ולקיים, ועיין לעיל (מצוה ת"ו-ת"ז).

ר"ה ד' ה' ו', ר"מ פירד ממעה"ק ופ"ח מפ"ע, פה"מ ל"ת קניה, פ"ג לאין שלי"א, י"ד ס' ר"ז.

מצוה תקעה

מוצא שפתיך תשמור (מ"ע רל"א)

צוה הקב"ה לקיים כל מה שקבלנו עלינו ונתחייבנו על נפשותינו בדיבור או שבועה, נדרים, וצדקה, וקרבנות,

משנה הלכות

בנה כמה והמקיים כאלו הקריב עליה קרבן, כלומר שאסור לנדרור וכ"ש לקיים, ואם נדר מצוה לשאול על נדרו שלא יכשול בהם, כמה דברים אמורים בנדרים איסור, אבל בנדרים הקדש מצוה לקיימן ולא ישאל עליהם אלא מדוחק.

קיום המצוה. קרבנות שנדר כיון שעבר עליהם רגל אחד ולא

הביא עובר בעשה אם בא לירושלים, אבל אם לא עלה לרגל באונס או אפילו במזיד אינו עובר, חלה הקרבן אינו עובר, בין רגל לרגל אינו עובר רק ברגל עצמו. וכל אלו שאינם חייבים לעלות לרגל אע"ג דבאו לירושלים אינם עוברים. הנדר בצדקה חייב ליתנה מיד, אין כאן עניים יפריש מיד ויתנה לעני הנמצא ראשון, ואם פירש לאיזה עני, יתן אינו עובר עד שימצא אותו עני, ובמקום שיש גבאי צדקה ונדר על דעת

והריטב"א דאינו עובר, והבעה"מ ספ"ג דשבועות והר"ן נדרים ורבינו ירוחם ספר אדם נתיב י"ד ח"ג והנמק"י ס"ל דעובר בבל יחל, ועיין משנה הלכות נדרים (סי' ג'). ולענין צדקה דעת הרמב"ן ז"ל דמותר לנדרור, דדוקא בקדשי מזבח חיישינן דילמא אחי לידי תקלה, אבל לצדקה ומעשר לעניים ולקיים מצות נשבעין ונודרין, וכ"כ הרשב"א ריש חולין, ורדב"ז סי' תתפ"ב ורי"ז נ"ד ועוד חולקין. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים נקבות.

תקעה) נדרים המצוה. מצות עשה של תורה שיקיים אדם שבועותיו או נדריו, שנאמר מוצא שפתיך תשמור, ונאמר ככל היוצא מפיו יעשה^א.

מצוה לשאול על נדרו. ומיהו אמרו ור"ל כל הנודר כאלו

נדרים שם. תקעה. (א) ר"מ פ"א מהל' נדרים ה"ד. (ב) נדרים דף כ"ב ע"א. (ג) ר"מ שם פ"ג הכ"ה י"ד ס' ר"ג מ"ג. (ד) מנ"ח. (ה) ע"י ראש השנה דף ו' ע"ב.

מצות המלך

וזולת זה, שנאמר (דברים כ"ג כ"ד) מוצא שפתיך תשמור. משרשי המצוה ממה שביאר הכתוב ועשית כאשר נדרת לה' אלקיך, כלומר שהסבה שישמור הנדרים תהא מב' צדדים. (א) מצד השם ברוך הוא אשר נדר אליו, ואין ראוי שייבזב לו. והלא תראה כמה זהירין בני אדם להביא דורון המלך שהבטיח לו, וכל שכן מתנות מלכו של עולם, (ב) מצד הנודר עצמו, שאין כבודו שלא ישמור את דברו, ועל זה אמר נדבה אשר דברת בפיד. ולאחר שהדבור באדם הוא יתרונו על הבעלי חיים, ופיו הוא הכלי אשר בו ישבח לקונו, אין ראוי לחללו ולטנפו בנבלות פה ושקר חלילה. עוד דרשו מוצא שפתיך, כלומר אפילו הוצאת השפתיים מן השפה ולחון בלי כוונת הלב תשמור, כאשר נדרת לה', כי אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט דמי, כל שכן נדבה אשר דברת בפיד בכוונת הלב שנתחייב לשמור ולקיים.

ר"ה ו' שבועות פ"ג נדרים, ר"מ הל' נדרים, סה"ט פ"ע צ"ה, ספ"ק עשן קב"ד, י"ד ס' ר"ד.

משנה הלכות

הגבאי כיון שתבעו עובר'.
 שני מיני נדרים. ושני מיני נדרים הם,
 (א') שיאסור עליו דבר המותר
 לו כגון פירות וכיוצא בו, ואומר הרי
 עלי כקרבן או ככל דבר הנדור, ואינו
 תופס אלא בדבר הנדור, אבל אמר הרי
 זו כחזיר אינו נדר, שצריך לתלות הנדר
 באיסור הנעשה ע"י אדם וחזיר איסורו
 בידי שמים, וזה נקרא נדרי איסור'. מן
 ה(ב') המחייב עצמו בקרבן שאינו חייב
 בו כנדרים ונדבות, האומר הרי עלי, הרי
 זה נדר וחייב באחריותו, והאומר הרי זו,

הוא נקרא נדבה ואינו חייב באחריותו
 אם מתה או נגנבה". וצדקה בכלל זה",
 ועיין מצוה (תקע"ד).
פרטי דינים. הנודר בטעות וכן נדרי
 אונסין נדרי הבאי אין
 צריכין התרה ואינו עובר'. נדר חל
 על נדר", וי"א דאינו חל". נזירות
 חל על נזירות". ופרטי דינים רבים
 הם המפוזרים בש"ע ועיין בספרי
 משנה הלכות נדרים ונזיר. ונוהג
 בכל מקום ובכל זמן בזכרים
 ונקבות.

(ו) י"ד ס' ת"ז ס"ג. (ז) ר"מ הל' נדרים פ"א ה"א י"ד ס' ר"ז ס"א כ'. (ח) ר"מ שם ה"ב פ"ד מהל' מעשה הקרבנות ה"ד ה'. (ט) ר"מ הל' מתנות עניים פ"ח ה"א י"ד ס' ת"ז ס"ג. (י) ר"מ הל' נדרים פ"ד ה"א י"ד ס' ר"ב ס"ה ז' י"ג. (יא) ר"מ שם פ"ג ה"א. (יב) י"ד ס' ר"ל"ט ס"ד פ"ו. (יג) ר"מ הל' נדבות פ"ד ה"ב י"ד שם ס"ב.

מצוה תקעו

כי תבא בכרם רעך (מ"ע רל"ב)

צוה הקב"ה להיות השכיר אוכל בשעת עבודה ממה שעובד בו אם יהיה העבודה במחזור לקרקע, שנאמר (דברים כ"ג כ"ה) כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך.

מזרשי המצוה לפי שצער גדול הוא לאדם שנכנס בכרם חבירו העשיר ועושה בענבים והעין רואה והלב חומד ומתאוה לאכול מהם ואין לא-ל ידו, ויהיה לו צרת עין לבעל הבית ויכנים עין רעה בתבואתו. וכאשר יש לו רשות לאכול ממה שעמל ויגע בו יהיה שמח בברכת ה' שנתן לחבירו ולא יהיה לו צרת עין. ומותר לאכול בדינר, אפילו שאינו עושה אלא במעה כסף, אלא שמלמדן אותו שלא יהא רעבתן ביותר ויהא נועל דלת בפניו. זולת כי ודאי מאהבת הכורא אל עמו רצה ללמדם להיות להם נפש יפה ורצון טוב, ועל ידי זה תחול עליו ברכת השם עליהם, ובאם ידקדק הבעל הבית עם הפועל

משנה הלכות

גמר מלאכת הקטנים, שעיקר המלאכה לצורך הגדולים להרחיב להם מקום ועדיין לא נגמרו, העושה בדבר שאינו גדולי קרקע כגון, חולב, ומגבן, ומחבץ, אינו אוכל. העושה בתלוש לאחר שנגמרה מלאכתו למעשר כגון בודל בחמרים וגרוגרות, אינו אוכל, שכל דבר שאין אחר חיוב מעשר חיוב אחר אינו אוכל, בפת אוכל עד שיתחייב בחלה, היינו שיתן מים על הקמח, תבואה שאינה עומדת ללחם נגמרה מלאכתה מיד. היה עושה בתאנים לא יאכל בענבים, עושה בגפן זה לא יאכל בגפן אחר, גפן שמודלת אגב חברתה אוכל משניהם, ומתקנת חכמים שבשעה שהולך משורה לשורה אוכל, לא יאכל פת עם הענבים, ולא ימצוץ הענבים

תקעו) קיום המצוה השוכר את הפועל שיעבור אצלו בגידולי קרקע, הן שכיר יום, הן קבלן, או שכרו לעשות עמו במחזור זכתה לו התורה לפועל ישראל שיאכל ממה שעבד, ואינו אוכל אלא בשעת גמר מלאכה כלומר קוצר או בוצר, דאז נותן לכליו של בעל הבית, זכתה לו התורה גם כן, וכן אם הפועל העושה בתלוש מן הקרקע קודם שיגמור סוף מלאכה המחייב אותו בחיוב האחרון שבו אוכל ממה שהוא עושה, ואם חסמו עובר ושלומי משלם מלקי לא לקי. פועל העושה שלא בשעת גמר מלאכה כגון העורר בגפנים או מכסה שרשי האילנות, ואפילו המנכש בצלים ושומים כגון שעוקר את הקטנים מן הגדולים לא יאכל מהם, אף ע"פ שהיא

תקעו. א) ר"מ פ"ב טה"ל שכירות ה"א ב' ת"מ ס"י של"ז ס"א ב'. ב) ר"מ שם ה"ד ת"מ שם ס"ב. ג) ר"מ שם ה"ה.

ב"מ מ"ו, ר"מ מ"ב משכירות, טה"מ מ"ע ר"א ל"ת רמ"ז רס"ח, סמ"ג עש"ק צ"א לאוין קפ"ב קפ"ג, סמ"ק רע"ג רע"ד, ידאים קפ"ג קפ"ר, חו"מ פ"י של"ו של"ז.

(ד) ר' שם ה' חרמ' שם ס' י' ר' ב' (ה) ר' שם ה' חרמ' שם ס' י' (ו) ר' שם ה' חרמ' שם ס' י' (ז) ר' שם ה' חרמ' שם ס' י' (ח) ר' שם ה' חרמ' שם ס' י' (ט) ר' שם ה' חרמ' שם ס' י' (י) ר' שם ה' חרמ' שם ס' י'

סדר מצות היום

שנה

אם לא יהיה לו אפשר לו לאכול בהיתר יאכל באיסור, והתירה התורה כנפשך שבנך כענין צדיק אוכל לשובע נפשו. אבל המשים בכליו מאינו שלו מראה בעצמו חסרון אמונה ובטחון בה', ורוצה לכמות עצמו בשל חבירו. ולכן אפילו כרי שבנו לא היה ראוי לו, שלעולם לא ישבע, ועל דרך אוהב כסף לא ישבע כסף ומי שיש לו מנה רוצה מאתים. ואם תשאל למה היה צריך ללאו זה, והלא בכלל גזל הוא, התשובה לפי שידמה הפועל שלא יהא לו חטא בלקחו מגידולי קרקע בעת הקציר והבציר שאין דרך בני אדם להקפיד כל כך כמו שהם מקפידים במה שיש להם בבית, ולכן הקפידה התורה כרי שביעה ולא יותר, אחר שעשה מלאכתו מוונותיו על בעל הבית, ואל בליך לא תתן.

מראה מקומות עיין מצוה הקודמת

משנה הלכות

פרמי דינים. רשאי הפועל לטבל פתו בציר כדי שיאכל ענבים הרבה". פועל שאמר לבעל הבית תן לאשתי ובני מה שהיה לי לאכול, או שאמר הריני נוטל מעט מזה שנטלתי לאכול לאשתי ובני אין שומעין לו, ואפילו נזיר שהיה עושה בענבים ואמר תנו לאשתי אין שומעין לו. היה משמר ה' ערמות של חמשה בני אדם לא ימלא כריסו מאחד, אלא אוכל מכולם לפי חשבון". העושה בתאנים לא יאכל בענבים, ומונע עצמו מלאכול בענבים עד שיבא לתאנים ויאכל אם ירצה, וכן מהרעים להיפות". העושה בגת עד שלא הלכו שתי וערב אוכל ענבים ואינו שותה

תירוש, מפני שאין מלאכתו ניכרת ביין, משהלכו שתי וערב אוכל בענבים ושותה בתירוש". שכרו לעשות בנטע רבעי אינו אוכל, לא הודיעו שהוא נטע רבעי פודה ומאכילו.

כללים. פועל העובר ונוטל מפירות בעל הבית שלא בשעת עבודה לאכילה עובר בלאו, ואינו לוקה דניתן להשבון". ובמנ"ח נסתפק כאן אי עובר גם משום לאו דגזל שהרי גזל מה שאינו שלו, ועיין מהר"ם ש"ק מה שכתב בזה. רצ"ע שלא זכרו השרים מדברי הסמ"ק מצוה רע"ג וז"ל ואין לוקח על לאו זה שהרי אם עשה כך חייב לשלם דגולן. הוא ע"כ ומפורש כתב דהוה גזלן.

(ה) ר"מ שם פ"ג ה"ז חר"ם שם סמ"ו. (ו) ר"מ שם פ"ב ה"ג חר"ם שם סמ"ו. (ז) ר"מ שם ה"א חר"ם שם ס"ח. (ח) שם ה"ז חר"ם שם ס"ט. (ט) ר"מ שם ה"ב חר"ם שם. (י) ר"מ שם ה"ז. (יא) ר"מ שם ה"ז חר"ם שם ס"ח.

מצות המלך

מצוה תקעח

וחרמש לא תניף (ל"ח שמ"ו)

הזהיר הקב"ה שלא יאכל השכיר בשעת עבודתו מה שמותר לו לאכול כדי שכעו שלא בשעת עבודה, והיינו בהליכתו מאומן לאומן, שנאמר (דברים כ"ג כ"ו) וחרמש לא תניף על קמת רעך.

משרשי המצוה כי שכיר הוא ובא בשכרו, ואם יבטל זמן בשעת עבודתו לאכילה נמצא גזול את בעל הבית, אלא בהליכתו מאומן לאומן אוכל כיון שאז אינו מבטל מזמן בעל הבית. ואמר וקטפת מלילות בידך וחרמש לא תניף על קמת רעך, כי לעיל מיניה הזהיר שלא ליתן לכליו, אבל כאן מדבר בפועל שכל היום מניף החרמש על קמת בעל הבית מכל מקום כשהוא רוצה לאכול לא תניף חרמש דרך רעבתנות

משנה הלכות

תקעח) דעות הראשונים וגדר הלאו. לקטוף קמה ולאכול כי אם ביד, כך הזהיר בכרם שלא לבצור לצורך אכילתו בדבר שדרכו לבצור, שהרי סמוכים זה לזה. ואפילו רבי יהודה דלא דרש סמוכין (יבמות ד') במשנה תורה דרש סמוכין. ועוד דכתיב כי תבא בכרם רעך, וכתיב וכי תבא בקמת רעך, וי"ו מוסיף על ענין ראשון ולמדין זה מזה, ע"כ לשון הסמ"ג. זה לשון הסמ"ק מצוה רע"ד וכמו שהזהיר הכתוב על הפועל שלא לקטוף קמה ולאכול כי אם ביד, כך הזהיר שלא לבצור בכרם, הרי הם סמוכים זה לזה וכו' ע"ש. ועיין בהשגות הראב"ד ובלח"מ פ"ב משכירות ה"ג. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות והעובר על זה בין איש ובין אשה והניף חרמש על קמת רעהו עבר על לאו זה ואינו לוקה עליו מפני שחייב לשלם.

דעות הראשונים בפ"י מצוה זו, דעת הרמב"ם ז"ל בפ"י המצוה שאסור לפועל לאכול בשעת מלאכה אלא בגמר מלאכה, שנאמר וחרמש וגו' ומפי השמועה למדו שכל זמן שהוא עוסק בקצירה לא יניף חרמש לאכילתו וכן כל כיוצא בזה, אלא ימתין עד גמר מלאכה. ואף על פי שמותר לאכול שלא בשעת עבודה, כלומר כשהולך מאומן לאומן או כשימלא הסל קודם תקנת חכמים מפני השבת אבידה לבעלים כדי שלא יבטלו ממלאכתן. אבל הסמ"ג והרמב"ן והחינוך והיראים ושאר ראשונים הביאו מספרי (תצא) כי תבא בקמת רעך וקטפת מלילות בידך וחרמש לא תניף על קמת רעך, ותניא בידך ולא במגל ולא בחרמש, וכאשר הזהיר לפועל שלא

בעושה בתוך שלו, אלא וקמפת מלילות בידך, פידוש לצורך
אכילתן לא תניף החרמש אלא וקמפת בידך. וכן דרשו בספרי
וחרמש לא תניף בשעה שאתה מניף החרמש על קמת בעל
הבית, ע"כ. והכוונה דלדידך לא תקמוף בחרמש אלא בידך
וקמפת לאכילתך.

מראה מקומות עיין מצוה תקע"ז.

מצוה תקעט

וכתב לה ספר כריתות (מ"ע רל"ג)

צוה הקב"ה שהרוצה לגרש אשתו יגרשנה בכתב הנקרא ספר,
שנאמר (דברים כ"ד א') וכתב לה ספר כריתות.
משרשי המצוה כי האשה נבראת לעזר לאדם ונתנה לו
למזכרתו, לפי שאין האדם כשאר בעלי חיים המשיגים
כל צרכם כגון מלבושיהם ומונוותיהם כמבצע העולם, אבל האדם

משנה הלכות

תקעט) מפני מה מגרשין. קיום
המצוה, מדין
תורה שלא יגרש האיש אלא לרצונו
והאשה מתגרשת לרצונה ושלא לרצונה.^א
ומגרש בין מחמת קטטה שלא מצאה
חן בעיניו ובין מחמת אהבה, וכגון שלא
תפול ליכום וכיוצא בזה.^ב ורבינו גרשום
מאה"ג החרימם שלא לגרש אשה שלא
מדתה, ובקצת נשים מתירין לו לישא
אחרת על אשתו ודבר זה לגדולי הדור
לפסוקי. ויש שכופין להוציא, מוכת
שחין, ובעל פיליפוס, וכופר באלקי
ישראל, ומי שהוא רועה זונות, ועוד
קצתם עיין בש"ע.^ג ובאשה מצוה לגרש
העוברת על דת משה, כגון מאכילתו
שאינו מעושר, ומשמשו נדה, אינה
קוצה לו חלה, נודרת ואינה מקיימת,

עוברת על דת יהודית, כגון יוצאת בשוק
וראשה פדוע, אפילו קלתה על ראשה,
אם יוצאת לרשות הרכים בלי שכבה על
ראשה, ומשחקת עם בחורים ועוד כמה
דברים עיין בש"ע.^ד
כתיבת ומסירת הנפ. וי' דברים הם
עקרי הגט מה"ת.
א' שיגרש בכתב. ב' שלא יגרש הבעל
אלא מרצונו. ג' שיהא ענין הכתב ספר
כריתות דבר הכורת בינו לבינה. ד' שלא
ישאר לו עליה שום רשות והסירה
מקנינו. ה' שיהא נכתב לשמה. ו' שלא
יהא הגט מחוסר מעשה אחר כתיבה
אלא נתינה. ז' שיתנו לו או לשלוחה.
ח' שיתנו לו כפני עדים כשרים.
ט' שיתנו לו בתורת גירושין.
י' שיהא הבעל או שלוחו שיתנו לה.

תקעט. א) אה"ע סי' ק"מ ס"ז. ב) כ"ש אה"ע סי' ק"מ ס"ק ג' ועי' שו"ת משנה הלכות ח"ד סי' ר"מ. ג) אה"ע סי'
ק"מ שם ברמ"א. ד) אה"ע סי' ק"ד ס"א ורמ"א שם. ה) שם סי' קפ"ז ס"א ג' ד'. ו) ר"מ הל' גירושין פ"א

יקנה אותם בזיעת אפיו. והאשה תעזור לו מאד בדרכים האלו ותעזור לו בכל עמלו ויגיע כפיו ותכון לו כל צרכו והנאת גופו. ותמנעהו מחטוא וללכת אחר תאוותיו, ויעמיד עמה בנים והיא תגדלם ותחנכם, וכמו שארז"ל יבמות (ס"ג) די לנו שמגדלות את בנינו ומצילות אותנו מן החטא. וצוהה התורה האלקית על חברת האדם ואשתו, והזהיר אותה שלא תזנה תחת בעלה, ולאדם אמר שארה וכסותה ועונתה לא יגרע. אמנם כל אלו לא ימצאו כי אם בהיותם מסכימים במכע ובמוג, שזה יביא ביניהם אהבה והסכמה, ואם לא תסכים עמו אלא תהיה מתחלפת לא ימשוך לו שום תועלת. ומוב לאדם שיהיה יחיד ולא בחברת הנחש הצפעוני עד שאמר שלמה המלך (קחלת ז', כ"ו) ומוציא אני מר ממות את האשה, וארז"ל (יבמות שם)

משנה הלכות

ונהגו לכתוב ב"ב שיטין כמנין גט'. ולכתחילה בעי בית דין ליתן לה", ושינתן ביום, וכדיעבד נתנו ביחיד ובלילה כשר'. והכל כשרין לכתוב הגט, אפילו חרש שוטה וקטן, אם אחרים עומדין על גבן ומלמדן, ויש פוסלים בהם'.
 מי ראוי לסדר גיטין. ודיני גיטין רבים הם כהררים התלויים על חוט השערה, והמשנה ח"ו מרבה ממזרים בישראל, ולכן אמרו ז"ל"א כל מי שאינו יודע בטיב גיטין וקדושין לא יהא לו עסק עמהן, ומאד מאד יש להזהיר ולהזהר בזה, ובפרט במדינה זו אשר בעונת"ה הרבה תללים הפילה וכל הרוצה ליטול את השם נוטל, והרבה העוסקים ומיעוטא דמיעוטא היודעים, ובשורת הריב"ש כתב לו רבו הר"ן ז"ל על גט אחד שהיה נכתב כדינו אבל לשון

ה"א. (ו) אה"ע סי' קכ"ה ס"א. (ח) עי' אה"ע סי' קכ"ב ס"ד ברמ"א ועי' נוב"ה סי' ק"ד וח"ס אה"ע ח"ב סי' ס"ד ס"ה ורמב"ה עורכן כ"ב וש"ס שם כמצוין בשורת משנה הלכות ח"ג סי' ק"ט ועי' בשורת משנה הלכות ח"ג סי' רס"ז ומה"ח ח"ב סי' שס"ד. (ט) עי' אה"ע סי' קכ"ב ס"ה ברמ"א וח"ס שם סי' ק"ג י"ג ופ"ה ס"ק ו' וסי' קכ"ב ס"ה ברמ"א ועי' שורת משנה הלכות מה"ח ח"ד סי' ק"א. (י) ר"מ שם פ"ג ה"ח אה"ע סי' קכ"ב ס"ג. (יא) קדושין

אשה רעה היא מידי דקשה ממותא ואחר שהיא מורת רוח לו מגרשה, וצוה בספר כרי שיתפרסם הדבר אולי ישאנה אחר ולא יכשלו בה.

מס' גיטין, ר"ט הל' גירושין, פה"מ ס"ז רכ"ב, ס"ג ע"ש ג', אה"ע ס' ק"מ, ס"ק ס' קפ"ד.

מצוה תקפ

לא יוכל בעלה הראשון לשוב לקחתה (ל"ת שמ"ו)

הזהיר הקב"ה שלא להחזיר גרושתו אחר שנשאת או נתארסה לאחר, שנאמר (דברים כ"ד ד') לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה.

משרשי המצוה מה שביאר הקרא אחרי אשר הוטמאה, כי כל אשר ידעה איש אחר על ידי נישואין תחשב לו טמאה (ודברי רז"ל ידועין). והטעם כרי להרחיק כל מיני זימה ומיני נבלות ושלא יחליפו נשותיהן זה לזה, יכתוב לה גם בערב

משנה הלכות

מותרת לחזור לראשון ואפילו היתה מיוחדת לו מתחלה". חרש שגירש ברמיה והלכה ונתקדשה לחרש אחר, ואין צריך לומר לפקח, אסורה לחזור לבעלה החרש, אבל אשתו של פקח שנתגרשה והלכה ונשאת לחרש ונתגרשה מותרת לחזור לבעלה הפקח". וכתבו האחרונים דבכל מקום שהנישואין הראשונים היו דאורייתא והשניים דרבנן וגירש השני אין אוסר על הראשון, היו שניהם דרבנן אוסר הב' על הראשון. מי שקדש אשה דרבנן ובא שני וקדשה דאורייתא והראשון לא גירש כלל אם גירש השני שקדושו דאורייתא מותרת לראשון, נשאת לעכו"ם כדיניהם הרי הוא כזנות בעלמא ולא נאסרה, (עי' שו"ת משנה הלכות ח"ב ס' כ"ח).

מקום ובכל זמן בזכרים ועבר ולא גרש אשתו שצריך לגרשה בטל עשה זו והרי היא אשת איש ועונשו גדול מאד. תקפ) גרדי האימור. אדם מישאל שגירש את אשתו בין מן האירוסין, ובין מן הנישואין, והלכה ונשאת לאחר או נתארסה לאחר ונתגרשה או נתארמלה ממנו, אשה זו אסורה על הראשון לישאנה לעולם, ואם עבר ונשאה עובר בלאו זה ולוקין שניהם ככל חייבי לאוין". ואפילו לא נתגרשה אלא מחמת קול בעלמא ונשאת לאחר אסורה לראשון לעולם". המותרות לחזור. גרושה שזינתה מותרת לחזור לבעלה הראשון. זינתה עם אחד ונשאת לשני ונתגרשה ממנו,

רף י"ג ע"א. תקפ. א) ר"מ פ"א מהל' גירושין ה"ב אה"ע ס' י' ס"א. ב) אה"ע שם ברמ"א. ג) ר"מ שם ה"ג אה"ע שם. ד) שם ברמ"א. ה) ר"מ שם ה"ו אה"ע שם ס"ב. ו) עין ב"ש אה"ע שם ס"ק ר'.

מצות המלך

ובבקר היא שבה אליו ומחזירה לו בגט. ומה המעם ולא תחמיא את הארץ להזהיר הב"ד על כך, והיה המעשה הזה כמעשה ארץ מצרים שהיו מחליפים נשותיהם זה לזה. וכבר ידעת שהיו בקדמונים שחשבו בעניני הנשים שהטוב והנאות שתהיינה הנשים כולם משותפות לכל האנשים, ולא תהיה אשה מיועדת לאיש אחד, ולהוציא גם מזה, וגם בזה יסורו המדיבות והקטמות מבין האנשים, והתורה אלקית הרחיקה מאד הרעת המפסדת והמגונה הזאת, וכמו שזכר הרב המורה (פ' מ"ט חלק ג'). והרלב"ג כתב מעם שלא יהיה סבה לעשוק וגזל, שזה יגרש אשתו שתנשא לאחר ותעשה פעולות רעות שיגרשנה, תקח כל אשר לו ותחזור לבעלה הא', וזה גזל וחמס מלכד הרופי הגדול שיזכה האדם את אשתו לתכלית קנין הממון.

יבמות י"א, ר"ס פ"א מגירושין, פה"ט ל"ח שנינו, סמ"ג לאוין פ"ב, סמ"ק פ"ב, אה"ע סי' י"ז קט"ו קע"ח.

מצוה תקפא

שלא יצא החתן מביתו כל השנה (ל"ח ש"ח)

הזהיר הקב"ה שלא יצא החתן מביתו שנה ראשונה, שנאמר (דברים כ"ד ה') לא יצא לצבא ולא יעבור עליו לכל דבר.

משנה הלכות

שאר פרטים. אשה שהלך בעלה למדינות הים ושמעה שמת ונשאת בעד אחד ואחר כך בא בעלה דאמרינן תצא מזה ומזה, או שנשאת על פי ב' עדים ונמצאו שקרנים, ככל אלו לא תחזור. נשאת לקטן מותרת לחזור לראשון⁽¹⁾. גירש קטנה שהשיאה אמה ואחיה וחזר ונישאה ומיאנה בו, ונשאת לאחר מותרת לחזור לו, שהמאן אחר הגט עוקר הגט⁽²⁾. ונוהג איסור זה בכל מקום ובכל זמן, ואם קידש ובעל

לוקה, אבל בעל ולא קידש או קידש ולא בעל אינו לוקה⁽³⁾. ועיקר הלאו לאנשים נאמר, והנשים בכלל האיסור. ועיין שו"מ מהד"ק ח"ב סי' ע"ט. וגרושתו קודם שנתקדשה לאחר ראוי להחזירה אם אינה מרשעת, ובשלחן העזר סי' א' סל"ב אות א' הביא דבפי העולם שגור דמצוה להחזיר גרושתו, ע"ש.

תקפא) גירי המצוה. הנושא אשה חדשה בין בתולה ובין אלמנה וגרושה, ובין המיבם

(1) עין אה"ע סוף סי' י"ז סמ"ג ג"ז נ"ח ורמ"א וארונים שם. (ח) עי' גר"מ מה"צ אה"ע סי' ס"ב, סמ"ג ס"ה, שלח"ע קידוש קמן לאו דאורייתא, ולא כמ"מ. (ט) אה"ע סי' ר' ס"ב. (י) ר"ט שם ה"ב.

משרשי המצוה מבואר בקרא כדי שישמח את אשתו אשר לקח, כי רצה הנורא ב"ה לברוא העולם וליישבו בבריות טובות הנולדות בהכשר וצניעות, והיפך הזנות שהיא תועבה לפניו. ומאחר שדרכיה דרכי נועם צוה וגזר עלינו לישב עם האשה המיוחדת לנו להקים זרע שנה שלימה מעת שנשאה כדי להרגיל המבצע עמה ולהדביק הרצון אצלה, כי כל מבצע ברוב יבקש ויאהב מה שרגיל בו, ומתוך שירגיל באשתו שנה שלמה באהבתו אותה ירחיק האדם דרכו מאשה זרה ויפנה אל האשה הראוי' לו שהומינו לו מן השמים ויסור מחשבותיו אליה, ויוכשרו התולדות שתלד לו, ויהיה העולם מעלה חן לפני בוראו.

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

דבהא תליא, וצריך עיון. מחנך בית. בנה בית והשכיר לאחרים והקדים לו שכרו הרי הוא כמי שחנכו, נתן לו שכרו לאחר שנים עשר חדש הרי כמי שלא חנכו עד עתה. בנה בית ונתן בו חפציו ונעל עליהם, אם היה צריך לבטל על שמירתן הרי זה כמי שחנכו והתחיל לישב בו, ואם אינן צריכין לישב ולשומן הרי זה כמי שלא חנכו. הבונה או נוטע כרם בחוצה לארץ אינו חוזר עליהן.

אשה האסורה לו ושאר פרטים. ותניא בספרי כי יקח איש וכו' לקח פרט לאלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה לישראל, בת ישראל לממזר ולנתן, ע"כ. ונראה דאף ראינו חזר משום אשה חרשה מ"מ חזר משום עבירה שבידו. ואפשר לרעת הרמב"ם דקרושין לחזר אינו עובר, וצ"ע. וכל אלו במלחמת הרשות אבל במלחמת מצוה בכל יוצאין אפילו חתן מחזרו וכלה מחופתה. ונוהגת מצוה זו בזמן הבית

את יבמתו, והבונה בית חדש וחנכו, והנושא את ארוסתו, ומי שחלל כרמו, לא יצא בצבא כלל ולא יעבור עליו שום עול מצבא, לא לספק מים, ולא לתקן את הדרכים, ולא שומר בחומה, ולא נותן לפסי העיר, ולא יעבור עליו דבר בעולם לא לצרכי העיר, ולא לצרכי הגרוד. עבר ויצא הרי זה עובר בשני לאוין, משום לא יצא, ומשום ולא יעבור, זכך מי שהכריחו לעבור באלו עבר בשני לאוין. המחזיר גרושתו אינו חוזר מעורכי המלחמה.

מגרש ומחזיר אשתו תוך י"ב חודש. ויש להסתפק במגרש את אשתו בתוך שנתו והחזירה בתוך שנתו, אם ממתין על כל פנים עד תום שנתו מנשואין הראשונים ואינו יוצא, או כיון שגירשה נתחייב בכל, ועכשיו שהחזירה הרי הוא מחזיר גרושתו שפטר. ועי' ב"מ צ"ח ע"ב שכרה בבעלים ושאלה וחזר ושכרה מי אמרינן אתיא לה שכירות לדוכתיה או דילמא אפסיקא לה שאלה ביני וביני תיקו, ע"כ ואם כן אפשר

תקפא. (א) ר"מ פ"ז ט"ל מלכים ה"ז י"א חזק. (ב) ר"מ שם ה"ח. (ג) ר"מ שם ה"ב. (ד) שם ה"ג. (ה) שם ה"ד. (ו) ר"מ שם ה"ח. (ז) שם ה"ד.

מצות המלך

וזה שאמרו ז"ל אחד הנושא בתולה או את האלמנה או היבמה או הגרושה חייב בזה, שכולן ראויין לכך לפי הטעם הנזכר, אבל לא המחזיר גרושתו. ועד"ה לפי שהחתן צריך שימור לכל יקמרגו עליו המזיקים.

ספח ס"ג ס"ד, ר"ס פ"ו-ו' ספ"ט, פ"ט ס"ג ר"ד ל"ח ש"א, ס"ג ל"א ר"ל ע"ש ק"א, יד"א ק"ב.

מצוה תקפ"ב

נקי יהיה לביתו (מ"ע רל"ד)

צוה הקב"ה שישמח החתן עם אשתו שנה תמימה, שנאמר (דברים כ"ד ה') נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו אשר לקח.

משרשי המצוה כתב הרמב"ן ז"ל שאם יתעסק בצרכי המלחמה איך יוכל לשבת עם אשתו ולשמחה, ומתי יעשה גם הוא לביתו דברים הצריכים אליו, כי הלוקח אשה

משנה הלכות

לענין מלחמה, ולענין שראוי לאדם לשמח את אשתו שנה ראשונה עיין מצוה תקפ"ב מה שכתבתי בס"ד. תקפ"ב) גירי המצוה. קיום המצוה, הנושא אשה או בונה בית חדש וחנכו או חלל כרם, נקי יהיה לביתו שנה אחת^א, ובאשתו ישמח את אשתו אשר לקח. ואינו יוצא למלחמה, ואינו מספק מים ומזון לאחיו במלחמה, ולא נותן לפסי העיר^ב, ועיין מצוה (תקפ"א) ותלמדנו לכאן כי כל דיניהם שוין.

לענין מלחמה, ולענין שראוי לאדם לשמח את אשתו שנה ראשונה עיין מצוה תקפ"ב מה שכתבתי בס"ד. תקפ"ב) גירי המצוה. קיום המצוה, הנושא אשה או בונה בית חדש וחנכו או חלל כרם, נקי יהיה לביתו שנה אחת^א, ובאשתו ישמח את אשתו אשר לקח. ואינו יוצא למלחמה, ואינו מספק מים ומזון לאחיו במלחמה, ולא נותן לפסי העיר^ב, ועיין מצוה (תקפ"א) ותלמדנו לכאן כי כל דיניהם שוין.

בוה"ז. ודע דנפלה מחלוקת בין הפוסקים אי נוהגת מצוה זו בזמן הזה לענין חתן שהיא אסור לצאת מביתו שנה ראשונה, למשל לסחורה וכדומה, הרמב"ם בספר המצות כתב דאסור לצאת אפילו לסחורה, והביאו בעיר

תקפ"ב. (א) ר"מ ח"ל מלכים פ"ז ה"י. (ב) שם ה"א.

בונה בית חדש וראוי שיבקש צרכי ביתו, לכן אמר נקי לביתו, כלומר בעבוד צרכי ביתו. והסבה השנית מפאת אשתו כדי לשמחה, והגדיל הזמן לשנה כי בו תעברו כל חלקי השנה ואח"כ כבר הכל חוזר חלילה. גם כי היא כבר תלד בן או בת ותפסק שמחת החתונה ותתעסק בצרכי הבנים וגידולם. עוד אמרו שקודם שנשא אשה היה צריך לערוך מלחמה עם יצרו בכל עת, ועתה נח רוגזו שכבר יש לו פת בסלו, לפיכך לא יצא בצבא ולא יעבוד עליו לכל דבר. ואמר נקי יהיה לביתו שיהא נקי מן החטא ויהיה נזהר להתנהג בטהרה וקדושה ובדינים השייכים לחתן כלה ואיש ואשתו, וכשירגיל עצמו בקדושה י"ב חדש יהיה בטוח לעולם שבטהרה ישמח עם אשתו אשר לקח.

מראה מקומות עיין מצוה תקפ"א.

מצוה תקפג

לא יחבול רחיים ורכב (ל"ת שמ"ט)

הזהיר הקב"ה שלא למשכן כל דבר שעושין בו אוכל נפש, שנאמר (דברים כ"ד ו') ולא יחבול רחים ורכב. משרשי המצוה מה שמפורש בקרא כי נפש הוא חובל. והוא לתועלת הישוב, ולפי שכלי המזון הם הכנה לבריאות

משנה הלכות

ובמחכ"ת אישתמיטתיה דברי הרמב"ם והיראים הנ"ל, וכבר תמהו האחרונים למה השמיטו בעלי הש"ע להביא הלכה זו. תקפג) גרדי האיפור. אסור למשכן ללוח כלים שעושה בהם אוכל נפש, והממשכן כלים אלו עובר בלאו ומחזיר אותן לבי"ד, ואינו לוקה, ואם נאבדו או נשרפו עד שלא החזירו חייב מלקות*, (ועיין לקמן מצ' תקצ"א).

לעולם, ע"כ. והיראים מצוה ק"צ כתב ח"ל למדנו בשנה ראשונה שנושא אדם אשה חייב לשמחה שנאמר ושמח את אשתו בכל דבר שיודע שיש לה שמחה, ומצוה זו נוהגת בין בארץ ובין בחו"ל שהוא חובת הגוף, ותנן בקידושין בפ"ק כל מצוה שאינה תלויה בארץ נוהגת בין בארץ ובין בחו"ל, הלכך אף בזמן הזה נוהגת מצוה זו, עכ"ל. והמנ"ח תמה מאד מנ"ל להחניוך דחתן אסור לצאת,

(ג) קדושין ל"ו ע"ב, ר"מ פ"א מהל' תרומות. תקפג. (א) ר"מ פ"ג מהל' מלוה ולוה ה"ב תרי"ט ס"י צ"ו ס"ו ה'.

הגוף ולחיות נפשו ונפש אשתו ובניו אשר אליו תלויים להחיותם, ואם חבלם לא יחשוב שחבל הדרחים והרכב שהם דמים, אלא חבל גם הגוף למוזן כרי לקיים הנפש, לכן לא יחבול. ובא הקבלה האמתית שלא בלכר ריחים ורכב, אבל גם כל דבר שמשמש להבין מוזן אנחנו מוזהרים מללקחו למשכון, אלא שדבר הכתוב בהווה. ובתרגום ירושלמי לא תהוון איסורי חתנין וכלין ארום כל דעבד אילין כפר בחיי עלמא דאתי, ע"כ. ופי' רבינו מנחם הכבלי שלא לעכב זמן הנישואין כי הנפש מושכנת ביניהון, אלא ינשאו מיד. ובפי' יונתן שלא יהא קושר חתנים וכלות בכשוף שימנעוהו מבא עליה, וכתב בחדדים מצוה מ"ב מעשה באדם אחד שעשה כן ומת בתוך שנתו, ואמר שאין לו חלק לעוה"ב.

ב"מ קט"ו, ר"ט ט"ג ממלח, מה"מ ל"ת רמ"ב, סמ"ג קמ"ט ק"צ ומנאה לשני לאות, סמ"ק סי' רמ"ט ר"ע, ח"מ סי' צ"ז.

משנה הלכות

שאמרו היינו רחיים של יד, אבל רחיים
של מים או קיטור הם כקרקע ולא שייך
בהן משכון^ה.

בשעת הלואה או מדעתו. ולא אסרה
תורה אלא הבא למשכן

שלא בשעת הלוואה, אבל בשעת הלוואה מותר למשכן כל כלים שבעולם ולא גרע ממכר שאין מונעין לו לאדם למכור כל מה שיש לו אם רוצה או ליתן הכל במתנה'. מסר לו מדעתו או לשליח ב"ד ככלים שעושים בהם אוכל ונפש מותר לקחתם'.

שאר פרטים. היה לו חמשה כלי אוכל נפש ואינו עושה מלאכה אלא באחד מותר למשכן השאר, וכן לעולם בכל מה שאינו עושה מלאכה מותר למשכן, ואם עושה מלאכה ככולם

איזה כלים בכלל האיסור. משכן כלים
רבים. כל אחד מהם עושים

בו אוכל נפש כגון כלי הטחינה וכלי הלחם וכלי הלישה, חייב על כל כלי וכלי, חבל שני כלים שעושים בהם מלאכה א', כגון רחיים ורכב, או זוג של מספרים שגוזזין בהם הירק, וצמד של פרות חייב על זה בעצמו ועל זה בעצמו, וכל כיוצא בזה.² אוכל נפש עצמו מותר למשכן ובלבד שישאיר לו הסידור שמסדרין לו.³ ולא נאסרו אלא כלים שעושים בהם אוכל נפש ממש, הרחיים והערכות והיורות שמבשלין בהם, והסכין של שחיטה, אבל כלי אומנות כגון זוג של מספרים שמסירים בהם השער של ראש ושל זקן, ופרות התורשות מותר למשכן.⁴ ורחיים ורכב

(ב) ר"מ שם ה"ג חר"מ שם ס"י. (ג) חר"מ שם ס"א. (ד) רמ"א חר"מ שם ס"ת. (ה) שם ס"ו. (ו) ראב"ד ומ"מ שם ה"א ב' חר"מ שם ס"ו וסמ"ע שם ס"ק י'. (ז) חר"מ שם ס"א.

מצוה תקפד

שלא לקוץ סימני צרעת (ל"ת ש"נ)

הזהיר הקב"ה שלא לקוץ ולתלוש סימני טומאת הצרעת, שנאמר (דברים כ"ד ח') השמר בנגע הצרעת. משרשי המצוה דבר מושכל הוא שאין ראוי לאדם להעלים ולהסתיר משפטי ה', והקוצץ סימני צרעת רוצה להסתיר בשתו ועגשו, והתורה אמרה יפרסם צערו לרבים כדי שיבקשו עליו רחמים, שכן אילן שמשייר פירותיו סוקרין אותו בסיקרא ומוענין באבנים שיראו רבים ויבקשו עליו רחמים. וכאשר יקוץ בעונש יגדיל עליו העונש, אלא יקבל היסורים ויסבול הצער והכלימה לכפרה, ויתפלל ליוצר כל ית"ש לרפאותו מחץ מכתו. עוד יש בזה טעם שלא יחשוב האדם שיהא ענין הכהן כרין הרופאים, שאם היות שיהיה תועלת לבני

משנה הלכות

מבשרו או מבגדו או מביתו, בין קודם שבא הכהן לטמאו, בין בתוך ימי הסגירו, או בימי חלוטו, ואפילו לאחר הפיטור, הרי זה עובר בלא תעשה ואינו לוקה עליו עד שיועיל מעשיו, כיצד הרי שהיתה בהרת ובה שלש שערות לבנות ותלש אחת, כוה מקצת המכוה ונשאר ממנה כעדשה, וכל כיוצא בזה שמיעט הצרעת אבל נשאר עליו עדיין שיעור טומאה, אינו לוקה מדאורייתא דהרי לא הועילו מעשיו לטהרו ומכין אותו מדרות".

אי הועיל. התולש את הנגע כל זמן שלא היה סימן טומאה דלא אהני מעשיו נמי אינו לוקה^א. התולש סימני טומאה עד שלא בא אצל כהן טהור, וכן אם תלש בימי הסגר, ועובר בלאו, ואם תלשן לאחר שהוחלט הרי זה מוחלט כשהיה ואין לו טהרה עד שתפרח

אסורים^ב. מי שהיה לו רחיים לחוד או רכב לחוד וכיוצא בזה אינו עובר בלאו זה, שהרי הלוא אינו עושה בו מלאכת אוכל נפש, והוא כמשכנו שברי כלי, ואפילו קנה אחר כך החלק השני אינו עובר אראשון שהרי כשמשכנו לא היה כלי אוכל נפש ואינו מצטרף, ואם החזירו לו מכאן ואילך עובר^ג. ונחלקו הפוסקים אי בערב מותר למשכון כלי אוכל נפש, אף שמתור למשכנו אבל שמא דוקא שאר כלים ולא כלי אוכל נפש^ד. ונוהג איסור זה בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תקפד) גרדי הלאו. התולש סימני טומאה (מד' מראות נגעים או מבגדו או מביתו הראוי לסגור) כגון תולש שער לכן, בין שתלש כולו או מקצתו, או הכוה את המחיה כולה או מקצתה, וכן הקוצץ הנגע כולו

(ח) שם ס"ט. (ט) ע"י מצ"ת. (י) מצ"ת. תקפד. (א) ר"מ פ"י מהל' טומאת צרעת ה"א. (ב) ע"ין מ"מ

מצות המלך

אדם בשמירת עצמם, לא יתחייבו בני אדם לשמוע עליהם ולעשות ככל אשר יורו אותם אם לא ירצו, ויהיה הכל תלוי ברצון המציד, ואם רוצה להפך עצתם הרשות בידו, ולא יהא מחוייב בעשייתו כחוב שאר המצות. ולפיכך באת האזהרה השמר בנגע הצרעת שהוא מחוייב לבא אל הכהן ולגלותו אליו באמת ובתמים עד שירפאהו ח'.

מכות י"ג שבת קל"ב גמ' פ"י מצרעת פה"ס ל"ח פס"ג לאין שם"ב

מצוה תקפה

לא תבא אל ביתו לעבוס עבוסו (ל"ח שנ"א)

הזהיר הקב"ה שלא ימשכן הלוח את חבירו בביתו או בחוץ בזרוע אלא ע"י שליח בית דין, שנאמר (דברים כ"ד י') לא תבא אל ביתו לעבוס עבוסו.

משרשי המצוה כי התורה חסה על כשתו של לוח, וכשאחרים מתפשטין בבלי ביתו הוא מתבייש בו. ועוד שלא יבא לידי מריבה ורציחה. ואף ע"פ שעבד לוח לאיש מלוה, לא יהיה

משנה הלכות

המתכוין חייב ושאינו מתכוין פטור^א. ערל שהיה בהרתו על ערלתו מותר לו למול דאחי עשה ודחי לא תעשה דצרעת^ב, ומיהו לא יתכוין לקוץ הבהרת^ג. ונוהג איסור זה בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות שמי שנצטרע ומכיר בסימני צרעת ועובר ותלשם חייב מלקות אפילו בזמן הזה.

תקפה נדרי האיסור. מלוה שבא למשכן ללוה שלא בשעת הלוואה לא ימשכנו הוא בעצמו ואם משכנו בעצמו עובר בלאו, אלא בית דין שולחים שלוחם, אסור למלוה או שליח ב"ד ליכנס לביתו של לוח למשכנו, ואפילו אם בקש המלוה ליכנס

הצרעת בכלל, או עד שתתמעט בהרתו מכגריס^ד. מי שנקצצה בהרתו שלא בכונה הרי הוא טהור, קצצה בכונה אין לו טהרה עולמית^ה. התולש שעה אחת ונשרה השניה טהור, היו שלש תלש שנים ונשרה אחת הרי זה בטומאתו^ו. שאר פרטים. וכן המגלח הנתק לוקה, ומותר למצורע לישא

במוט על כתפו שיש בה צרעת ולקשור הסיב על רגלו, ואם הלכו סימני טומאה ילכו, והוא שלא נחכוון לכך^ז. הקוצץ בהרתו של חבירו חייב, היו שניהם מזידים והקצץ סייע לוקין שניהם, אחד שוגג ואחד מזיד המזיד חייב והשוגג פטור, אחד מתכוין ואחד אינו מתכוין,

שם מצ"ח. (ג) ר"ט שם ה"ב. (ד) שם ה"ג. (ה) שם ה"ד. (ו) שם ה"א. (ז) מ"ט שם ועין מצ"ח. (ח) ר"ט שם ה"ה. (ט) מצ"ח.

בני אדם כהפקד, וידבה החמם שהגדול יהיה בולע הקמן וימשכן אותו בזרוע מבלי פחד, והקמן לא יוכל לקחת דינו מהגדול מפחדו מאליו למעלתו, ועל כן השוה הכתוב ביניהם שיעשו הכל ע"פ בית דין ובוה יהיה מתוקן ישוב העולם. גם כי יראה דבר יקר אצל העני וילך וילוונו ממון בשעת דחקו כדי שיקח ממנו הדבר. ומזה הטעם מותר לבא לבית הערב, הוא שאמר שלמה ע"ה (משלי כ"ז) לקח בגדו כי ערב זר והיה ראוי יותר למשכן הלוח שאכל וכובו הכסף והערב לא באו לידו המעות. ורבינו בחיי כתב הטעם שהלוח לוח מתוך דוחק והערב נכנס מתוך השפע, לכך התורה התירה למשכן הערב ולא הלוח. עוד יש טעם שלא יבא אל בית הלוח כי אולי יקח ממנו הדבר היותר צריך אליו, וכשיעמוד בחוץ יוציא לו הישר בעיניו ויתנהו לו.

ב"מ ק"ג, ר"מ פ"ג ממלוה, פ"ה ר"מ, פ"ג לאון קפ"ו, פ"ג ס"י רפ"ו, ח"מ ס"י צ"ו.

משנה הלכות

לגבות חובו זה אינו רוצה לפרעו והוא בחזקה שיש לו מטלטלין ומברית, שלוח ב"ד נכנס לביתו למשכנו ויפרע לזה חובו, שפריעת בעל חוב מצוה ומכין אותו עד שתצא נפשו כדי לקיימה, ואין כופין אותו להשכיר עצמו ולא לעשות שום מלאכה כדי לפרוע, ואפילו כתב לו בשטר שיתפוש הלוח גופו אינו כלום. נשבע להיות חבוש עד שישלם, י"א דצריך לקיים שבעתו. פריעת בע"ח מצוה. ועיין גליוני הש"ס כתובות פ"ו דפשיטא ליה דפריעת בע"ח לא הוה אלא מצוה דרבנן, ופלא שלא הרגיש השר בדברי רש"י שם פ"ה ושאר פוסקים דהוה דאורייתא, ועיין משנה הלכות כתובות (ס"י רכ"ב) מה שהארכתי בזה ופת"ש

לבית הלוח ולכתוב כל מה שבביתו אין בית דין נזקקין לו ליכנס כלל, אלא אם ימצא לו דבר בחוץ יקחנו, ויש לשלוח ב"ד ליקח המשכון מיד הלוח בזרוע ונותנו למלוה. אופנים שמותר לכפותו. כמה דברים אמורים שאסור למשכנו וליכנס לביתו אפילו שלוח בית דין ללוח, אבל מותר למשכן לערב וליכנס לבית הערב ליטול משכון בזרוע, ויש אומרים דבכלי אוכל אין חלוק בין ערב ללוח, וכן ערב קבלן הרי הוא כלוח, מי שיש לו שכר אצל חבירו בין שכר עצמו או בהמתו או כליו או שכר ביתו, מותר למשכנו, ואם זקפן עליו במלוה אסור. יש מי שאומר דכל זה כשבא למשכנו להיות בטוח במעותיו, אבל כשהגיע זמן הפרעון ובא

תקפה. (א) ר"מ פ"ג מלוה ולוה ה"ד ת"מ ס"י צ"ו ס"ו. (ב) ר"מ שם ה"ו ת"מ שם ס"ה. (ג) ח"מ שם סמ"ו. (ד) שם ברס"א. (ה) ע"א ר"ה פריעת בע"ח מצוה.

מצות המלך

מצוה תקפו

לא תשכב בעכומו (ל"ח שנ"ב)

הזהיר הקב"ה שלא למנוע המשכון מבעליו בעת שהוא צריך אליו, שנאמר (דברים כ"ד י"ב) לא תשכב בעכומו. משרשי המצוה אמרה תורה כי איש עני הוא לא תשכב בעכומו, אלא השיב תשיב לו את העכוב כבא השמש ושכב בשמלתו, ואם לא תשיבנו לו כמה ישכב ואם תשיבנו לו יברך ה' אלקיך, שכבר קנה המלוה המשכון, ולהכי מתברך. ורצה הקב"ה לזכות את ישראל על ידי מצוה זו כאמדם יותר ממה שהבעה"ב עושה עם העני העני עושה עמו. ונקרא עני לזה כשאין לו עכוב אחד כיוצא בו, הא אלו היו לו שני כלים מאותו מין נוטל אחד ומחזיר אחד, בין שהוא עני או עשיר בנכסים רבים. ואפילו עמד אצלו שנים רבות חייב הוא להחזיר לעולם, מחזיר ונוטל ומחזיר עד שיחליטתו לו ב"ד. ואינו חייב

משנה הלכות

המשכון כדי שלא ישמט החוב בשביעת ולא יעשה מטלטלים אצל בניו, דמטלטלי דיתמי לא משעבדי למלוה, אלא יפרע מהמשכון אחר שמת הלוח, וכל זה כשמשכנו שלא בשעת הלואה, משכנו בשעת הלואה אינו חייב להחזיר לו^א. יורשים וערבים. מת הלוח והניח יורשים אינו חייב להחזיר להם המשכון דאמרינן לו ולא ליורש, מת המלוה הבנים חייבים להחזיר^ב. הממשכן לערב, והממשכן בשכר וכל אלו שממשכנין בעל כרחו של לוח ונכנסין לביתו, ע"י לעיל (מצוה תקפ"ה), יש אומרים דאינם עוברים, ויש חולקים^ג. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות, והעובר וממשכן את העני דבר

סי' צ"ז סק"ד. ונוהג איסור זה בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. והעובר עליו אין לוקין אותו מפני שניתן להשכון. (תקפו) גררי הלאו. הממשכן את חבירו שלא בשעת הלואה, הן ע"פ ב"ד בהיתר המבואר (מצ' תקפ"ה) והן בזרוע, או שנתן לו הלוח מדעתו, כל שקבל המשכון שלא בשעת הלואה מצות עשה להחזיר המשכון ללוח אם עני הוא וצריך לו להשתמש בו, ואפילו עשיר בקרקעות ואין לו מטלטלין כאלו שמשכן וצריך להם מצוה להשיב לו, וכשיעבור זמן הצריך להם יחזירם למלוה, משכן לו כסות יום מחזיקו כל הלילה, וכן בכסות לילה, וכן המחרישה וכיוצא בו, לא החזיר לו עבר בלאו זה ועשה, א"כ מה מועיל לו

תקפו. (א) ר"מ פ"ג מהל' מלוה ולוה ה"ה ח"מ סי' צ"ז סמ"ז ב'. (ב) ר"מ שם ה"ז ח"מ שם סי' ט"ז וסמ"ע ס"ק ל"ג. (ג) מנ"ח בשם מור.

להחזיר אלא כמות יום או כמות לילה או כלים שעושה בו אוכל נפש, ושאר כלים אינו צריך להחזיר אע"פ שצריך להם.

ב"מ ק"ג, ר"מ פ"ג ממלוה, פה"מ ל"ח ר"מ פ"ע קצ"ט, סמ"ג לאוין קפ"ז עשן צ"ד, סמ"ק רמ"ז, ח"מ ס' צ"ז.

מצוה תקפז

לחשיב המשכון לבעליו (מ"ע רל"ה)

צוה הקב"ה לחשיב המשכון לבעלים בעת שיצמרכו אליו, שנאמר (דברים כ"ד י"ג) השב תשיב לו את העבט כבוא השמש.

משרשי המצוה מה שביארנו במצות הקודמות. וחתורה אמרה ושכב בשמלתו וברכך, ברכה זו למה אמר רבי יצחק מניין לבעל חוב שקונה משכון שנאמר ולך תהיה צדקה, אם

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

פרטי דינים. ואפילו עשיר הרבה בקרקעות ושאר דברים אבל אין לו מטלטלין אלו מצוה להחזיר. היה לו מטלטלין הרבה כשמשכן והעני ועכשיו אין לו מאותן כלום וצריך להם חייב להחזיר, היה עני כשמשכנו והעשיר ויש לו עכשיו אינו חייב להחזיר, כללו של דבר הכל הולך אחר הנצרך. גיזבר של הקדש או של עניים הממשכן לצדקה או להקדש אין צריך להחזיר. כשמחזיר המשכון צריך להחזירו בעדים ולהתרות בו אל תחזירהו לי אלא בפני עדים, שאם לא כן היה נאמן לומר החזרתי או פרעתי במיגו דהחזרתיה.

סדר גביית החוב ממטלטלין. הגיע זמן פרעון ובא לגבות חובו אומרים ללוה הבא כל המטלטלים שיש לך ולא תניח אפילו מחט אחת ואפילו כלי אוכל נפש, ונותנין ללוה מהכל מזון

שהוא צריך לו ולא תחזירו לו בזמנו עובר בלאו זה, ואינו לוקה, ועובר עוד משום לא תבא אל ביתו, ומשום השב תשיבנו לו את העבט, ומשום לא תשכב בעבוטרי.

תקפז) גירי המצוה. מצות עשה על המלוה להשיב המשכון שמשכן את הלוה אחר הלוואתו כשאין לו מטלטלין אחרים להשתמש בהם, ומשיב לו את הכר כלילה ואת המחרישה ביום, וכן מחזיר לו כלי אומנות ביום וכל כיוצא בזה, היה לו שנים נוטל אחד ומחזיר אחד, ומחזירו עד עולם, היה הכלי מדברים שאינו צריך להם ואין מניחים אותה ללוה הרי זה מניחו אצלו עד ל' יום, ומל' יום ואילך מוכרו בכ"ד, מת הלוה אינו מחזיר עוד וגובה ממנו חוב ואם מת הלוה אחר שהשיב המשכון לבניו שומטו מהם ואינו מחזיר*.

(ד) ר"מ שם היה חתוך. תקפז. (א) ר"מ פ"ג מהל מלוה ה"ה ו' חר"מ ס' צ"ז סמ"ג י"ז י"ח ר"מ. (ב) חר"מ שם ס"ב. (ג) מ"ח מצוה תקפ"ז. (ד) חר"מ שם ס"ב. (ה) שם סכ"א.

אינו קונה משכון צדקה מנין, כלומר שהרי לא נתן לו כלום ואם כן למה חשבו הכתוב לצדקה שנתן לו, אלא מכאן שבעל חוב קונה משכון. וכיון שמיד שקבל המשכון קנאו והרי הוא שלו אלא שהתורה צותה לו להשיבו לו בתורת צדקה בדרך שנותן לעני שהרי אין לו במה לשכב, ולכן יש לו צדקה. ואמרה תורה ובדרך, מלמד שמצווה לברכה, ואם לא בדרך יכול לא תהיה מבורך, ת"ל ולך תהיה צדקה מכל מקום. ועד"ה כי נפשו של אדם ממושכנת ביד ה' עיפה ויגענה, שנאמר בידך אפקיד רוחי, ומחזירה בבוקר חדשה, וז"ש חדשים לבקרים רבה אמונתך, נאמן להשיבה. וכלי יום ביום וכלי לילה בלילה, וממעם זה אין לישן ביום כי אם להעוסק בתורה בלילה ומהפכין לילה ליום.

מראה מקומות עיין מצוה הקדמת.

מצוה תקפה

ביומו תתן שכרו (מ"ע רל"ו)

צוה הקב"ה לתת שכר שכיר ביומו ולא יאחר אותו ליום אחר, שנאמר (דברים כ"ד מ"ו) ביומו תתן שכרו. משרשי המצוה שהתורה חסה על העני כי עני הוא ואליו הוא נושא את נפשו, ואמרו רז"ל פקדונא דממונא לא

משנה הלכות

חוב, ואפילו אם הוא ת"ח אין מניחין לו ספריו ואפילו ס"ת שהם כשאר נכסיו שבעל חוב גובה מהם חובו, וה"ה למקומות בית הכנסת. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. (תקפה) על איזה שכר עובר. מצוה עשה מן התורה לשלם שכר השכיר בזמנו, אחד שכר אדם ואחד שכר בהמה או כלים*. ובשכר קרקעות נחלקו הפוסקים אי בכלל

שלשים יום וכסות הראויה לו ליי"ב חדש ומטה לישיב עליה ומטה וצרכי המטה הראוים לו לישן עליהם, היה עני מטה ומפץ לישן עליו, ואין נותנין כלים כאלו לאשתו ובניו אע"פ שהם קטנים, וחייב הבעל לזונם, מכל מקום אין על הבעל חוב חיוב לפרנסם, ונותנין לו סנדליו ותפליו, היה אומן נותנין לו שני כלי אומנתו מכל מין ומין, וימכרו שאר המטלטלים כולם בבית דין וינתנו לבעל

(ו) ר"מ שם פ"א ה"ו ח"מ שם סכ"ג. תקפה. (א) ר"מ פ"א מהל' שכירות ה"א ח"מ ס' של"ט ס"א.

בעינא וכל שכן פקדונא דנפשא, והאי שהשכיר עצמו סכן נפשו בעבור מזונו, עלה בכבש ונתלה באילן, וכיוצא בזה ממלאכות, והמעכב שכירותו כמעכב נפשו, וכיון שמעכב נפשו מת הוא. ומכאן אמרו עני חשוב כמת. ואם לפעמים השכיר אכל כדי שבעו במלאכתו, מן השכר הזה יקנה מה שיאכלו אשתו ובניו בלילה, ואם לא יתן שכרו לא יאכלו ולא יתפרנסו, ואין להם במי לבטוח. והיה כי יחס לבו על אשתו כגופו ובניו יוצאי ירכו, וקרא עליך אל ה' והיה כך חטא, וסמוך ליה לא ימותו אבות על בנים, שעל ידי בנים של זה אם לא תתן לו שכרו נתחייבת מיתה בשביל בניו. ועד"ה כי מצות לא תעשה הם כמנין ימות החמה, ואדם שכיר יום צריך לתת בכל יום חוקו בתורה ומצות, ואם לאו יבא היום צועק לה' ותובע חוקו, ולכן ביומו תתן שכרו (ועיין לעיל מצוה ר"ל).

ב"ם ק"א. ר"ם מ"א משכירות, מה"ם מ"ע ר', מ"ג עש"ז, מ"ק מ"י ר"ג, יראים רפ"ד, ח"ם מ"י ש"מ.

משנה הלכות

המצוה². וכן בשכר דירה כתבו הפוסקים דתלוי במחלוקת הפוסקים בתלוש ולבסוף חברו אי דינו כתלוש או כמחומר לענין שבועה, עיין חו"מ סי' של"ט וקצה"ח שם³.
זמן תשלומין. ואיזהו זמן התשלומין, שכיר יום גובה כל הלילה ובבוקר עובר ככל תלין, שכיר לילה זמנו ליתנו כל היום ובערב עובר משום ביומו תתן שכרו⁴. פועלים דידן שאין עושין מלאכה עד הלילה כיון ששקעה עליהם חמה עובר משום ביומו תתן שכרו⁵. שכר שעות אם כלו ביום תשלומיו כל היום, כלו בלילה תשלומו כל הלילה⁶. שכר שבת שכר חדש שכר

שנה שכר שבוע (שמיטה) יצא ביום גובה כל אותו היום, בלילה גובה כל אותו הלילה⁷. השוכר בערב שבת ונדרחה לפרוע עד לאחר השבת בשביל השבת אינו עובר עוד מדאורייתא שהרי נדחה ביומו משום שבת, ומיהו חייב מדבריהם משום אל תאמר לך ושוב למחר⁸. וקבלנות כשכירות לענין זה וחייב לשלמו ביומו, ומיהו כל זמן שהחפץ ביד האומן אינו עובר. נתנו לו אפילו בחצי היום כיון ששקעה עליו החמה עבר⁹.
גר תושב. גר תושב שקבל עליו ז' מצות בני נח יש בו משום ביומו תתן שכרו¹⁰, והטעם דתניא¹¹ מאחריך פרט לאחרים כלומר גוים, גר זה גר צדק,

(ב) ח"מ שם. (ג) מ"ק א'. (ד) ר"ם שם ה"ב ח"מ שם מ"ג. (ה) רמ"א שם. (ו) ר"ם שם ח"מ שם מ"ד.

(ז) ר"ם שם ח"מ שם מ"ה. (ח) חתוך כאן ועיין מ"ה סוף מצוה ר"ל. (ט) ר"ם שם ה"ב ח"מ שם מ"ו. (י) ר"ם שם ה"א. (יא) ב"מ דף ק"א סע"א רע"ב.

מצות המלך

מצוה תקפט

שלא לקבל עדות מקרובים (ל"ח שנ"ג)

הזהיר הקב"ה שלא לקבל עדות קרובים כלל בין לזכות ובין לחובה, שנאמר (דברים כ"ד ט"ז) לא יומתו אבות על בנים וגו'.

משרשי המצוה אמרו בנמ' ירושלמי דקרובין פסולין להעיד משום דאין יכולים להזימם ולחייב אחד בשביל קרובו, ובנמ' סנהדרין כ"ח אמרינן בנים לעלמא מנלן (דפסולין להעיד) אמר רמב"ח סברא הוא כדתניא אין העדים נעשים זוממין עד שיוזמו שניהם, ואי ס"ד בנים לעלמא כשרים נמצא עד זומם נחרג בעדות אחיו, דאי לא דאסתיד האי קרובו בהדיה לא הוה

משנה הלכות

בשערך זה אוכל נבילות. ועיין לעיל
מצוה (ר"ל) קצת דינים השייכים לכאן ותלמדם משם.
במקום הפסד. מי שאינו יכול לפרוע בו ביום כי אם שיאבד ממון הרבה משלו אינו חייב לשלם ביומו. (חנוך) ולכאורה לפי מה דקיי"ל צריך לפזר כל ממונו שלא לעבור על לאו, וא"כ הכא אמאי בשביל שלא יאבד מעות שלו יכול לעבור, וי"ל לפי מש"כ החו"י סוף סי' קל"ט דבלאו שאין בו מעשה אינו מחויב לבזבז כל ממונו, וכ"כ הפמ"ג או"ח סי' תרנ"ו, וא"כ אתי שפיר דאינו צריך, שוב נזכרתי דקושיא זו הוקשה במוצל מאש סי' מ"ה, ועיין שו"ת בית שערים יו"ד סי' י"ז שתי' כן ועוד תי' דלא אמרינן דצריך לפזר כל מעותיו בשביל ל"ת בשביל חוסר ממון חבירו, ורק באיסורים ע"ש, ודבריו הקדושים נכונים. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תקפט. (א) ר"מ ה"ל עדות פ"ג היא תר"מ סי' ל"ג ס"א כ' י"ו. (ב) שם. (ג) ס"ב ברמ"א ושי"ך שם ס"ק א' ופ"ח ס"ק ג' ועי' שו"ת משנה הלכות ח"ב סי' ל"א. (ד) ר"מ שם רמ"ו תר"מ שם ס"י. (ה) מנהגים פ"ג ה"ט.

תקפט. (א) ר"מ ה"ל עדות פ"ג היא תר"מ סי' ל"ג ס"א כ' י"ו. (ב) שם. (ג) ס"ב ברמ"א ושי"ך שם ס"ק א' ופ"ח ס"ק ג' ועי' שו"ת משנה הלכות ח"ב סי' ל"א. (ד) ר"מ שם רמ"ו תר"מ שם ס"י. (ה) מנהגים פ"ג ה"ט.

סדר מצות היום

שצג

מקטל נמצא שני בנים מתים זה על עדות זה. ואפילו להני שימות דלא קיי"ל כירושלמי בזה וכש"ס דילן (ובחידושי הארכתי) יש לומר הטעם לפי שהקרב הוא כגופו ממש ואין אדם מעיד על עצמו, ורצה הקב"ה לבלתי עשות דין רק בעדות שלא יפול שום חשד ונגיעה, לא בן קרוביו שהוא בשרו ונפשו. ועד"ה לא יומתו אבות על בנים, כלומר שלא יענשו בעולם הבא אם יש להם בנים צדיקים וברא מזכה אבא, ובנים לא יומתו על אבות אם הם צדיקים, דבעון אבות בנים קמנים מתים ובצדקתם לא יומתו.

ב"ק כ"ה פנהדק כ"ז, ר"מ פ"ז מצות, סה"ט ל"ה רפ"ז, ספ"ג לאון רפ"ז, ספ"ק ס' רל"ה, ח"ט ס' ל"ג

משנה הלכות

מהד"ת ס' פ"ו, ובחידושי הארכתי כס"ד.
קירבה חפוסלת. ואלו הן הפסולין להעיד. האחין זה עם זה בין מן האב ובין מן האם הם ראשון בראשון, ובניהם זה עם זה הם שני בשני, ובני בניהם זה עם זה הם שלישי בשלישי, ולעולם שלישי בראשון כשר, ואצ"ל שלישי בשני, האב עם בנו בראשון בראשון, לפיכך האב עם בן בן בנו כשר שהוא שלישי בראשון, וכן הדרך בנקבות לענין כל אשה שאתה פסול לה להעיד, וכל אשה שאתה פסול לה אתה פסול לבעלה, שתי נשים שהם זו בזו שני בשני, בעליהן מעידין זה לזה, אבל ראשון בראשון או ראשון בשני, אמרינן בהו תרי בעל כאשתו ואין מעידין, האיש עם אחותו ראשון

בראשון, ובניהם שני בשני. וכל הפסולים מחמת קירבת נשותיהם, מתו נשותיהם אפילו הניחו בנים הרי זה נתרחק וכשר".
שאר פרטים. גרים אין להם קירבה דקטן שנולד דמי".
קהל שמינו עדים ותיקנו שלא ישוה שום עדות זולתם כשרים להעיד אפילו לקרוביהם, כיון שקבלום עליהם. אבל מינוי סתם עדים בעיר אין כוונתם שיעידו לפסולים, וכן דיינים הממונים בעיר לא ידונו לקרוביהם, וכן נוהגין. ואפילו התחיל בכשרות ונתחתן עמו קודם גמר דין פסול לגמור". ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים שעליהם לקבל עדות. ואין לוקין עליו שאין בו מעשה ויש ליהדר מאד תחת החופות להזמין עדים שאינם קרובים.

(ז) ע"י שות משנה הלכות ח"ה ס' רס"ג. (ז) ר"מ שם ה"ג ד' ה' ו' ח' ת"מ שם ס"ב ג' ד'. (ח) ר"מ שם פ"ד ה"א ת"מ שם ס"ב. (ט) ר"מ שם פ"ג ה"ב ת"מ שם ס"א. (י) ת"מ שם ס"ח. (יא) ר"מ שם פ"ד ה"ב ת"מ שם ס"ג וחש"י רתם סופר ס"מ י"ז.

מצות המלך

מצוה תקצ

לא תטה משפט גר (ל"ח שני"ד)

הזהיר הקב"ה שלא לחמות משפט גר או יתום, שנאמר (דברים כ"ד י"ז) לא תטה משפט גר יתום.

משרשי המצוה בענין הטיית משפט גלוי הוא, וע"ל (רל"ג). ובאה האזהרה מכופלת בגר ויתום לפי שהם חלושי

כח מדוכים ומעונים יותר מאחרים, ואין מי שיריב את ריבם. ואל יחשוב השופט אחר שהשי"ת הוא פוקד עון אבות על בנים, ובעיד הנדחת צוה להמית הבנים על חטא אבותם, ויעשה כן גם הוא ויטה משפט היתום ויפקוד עון אבותיו עליו, וכן בגר שאבותיו עובדי ע"ז וממשיכים בהכליהם, יטה משפט יוצאי חלציהם עליהם, בא הכתוב באזהרה מיוחדת שלא יעשו עול במשפט אבל בצדק ישפוט את עמיתו. והטענה לענשם בשביל

משנה הלכות

תקצ) גרדי האיסורים. גר או יתום שבאו לדין עם בעל דין אחר, אסור לו לדין להטות דינו, ואם הטה את דינו עובר בשני לאוין, אחת משום לא תטה משפט גר ויתום ואחת מלא תעשו עול במשפט שנאמר בכל ישראל וגם הם בכלל, ואם היה הגר יתום עובר בשלשה לאוין שנאמר משפט גר יתום*, ואינו לוקה מפני שאין בהם מעשה.

גר יתום. וכתב הרדב"ז ז"ל וא"ת למה לא מנה להו בג' לאוין במנין המצות, וי"ל דגר יתום מחד קרא נפקא וא"ת א"כ לא יהא עובר אלא אם כן יהיה גר יתום אבל גר לבדו או יתום לבדו לא יעבור אלא כמה שהוא כולל בכל ישראל, וי"ל דגרסינן בספרי (תצא) לא תטה משפט גר יתום מה אני צריך והלא כבר נאמר לא תטה משפט, ולא

תכיר פנים, מלמד שכל המטה דינו של גר עובר בשני לאוין, משמע דדרוש קרא הכי לא תטה משפט גר אפילו שאינו יתום, ואם היה גר יתום עובר בג' לאוין, דמשמע גר ומשמע גר יתום, יתום ישראל אינו עובר אלא בלאו הכולל של כל ישראל. והמנ"ח תמה דכל גר יתום הוא שהרי כקטן שנולד דמי, ותי' דבקטנותו נקרא גר יתום, ובגדלותו נקרא גר. וצ"ע דנימא היכא דנתגייר הוא והוריו עמו דמקרי יתום בשביל זה, שהרי אינו חלש משאר בני אדם ולא גרע מגדול שנתגייר דלא אמרינן כקטן הוא כיון דבמציאות אינו חלש מאחרים אפילו לדעת המנ"ח. ויש להסתפק בקטן שנתגייר או שהטבילוהו בית דין, ולדעת הרבה שיטות אפילו נתגייר על ידי הוריו מכל מקום כשהגיע ליי"ג שנים יכול למחות, והטו ב"ד דינו ובשנת י"ג עשה

האבות, אדרבה הקב"ה אוהבם כדכתיב ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה, וכן ביתום במבואר בקרא, ודמעתם מצויה ביותר וכשהם צועקים נענים על מעניהם. גם אמרו לא תטה משפט, בעת הריב הזהר באלו שלא יסתתמו מענותיהם מפני שפלותם ופתח פיה לאלם במקום הראוי, וע"ז אמרו פוענץ ליתומים.

ספרי תצא, ר"ס פ"ב ספנהדרין, שהם ל"ת ר"ס, סמ"ג לאין ר"ז.

מצוה תקצא

ולא תחבול בגד אלמנה (ל"ת שנה)

הזהיר הקב"ה שלא למשכן אלמנה בין עניה ובין עשירה, שנאמר (דברים כ"ד י"ז) לא תחבול בגד אלמנה.

משרשי המצוה לפי שחם השי"ת על בריותיו וצונו לחוס ולרחם על האלמנה שלכה שכור בקרבה, דואגת על פרידת בעלה ומבכה על אברתה, שאם היה חי היה משמחה ומפרנסה ורב את ריבה. ובאלמנה כתיב ושמעתי כי חנון אני,

משנה הלכות

להגבות, כפרה בממון תשבע, אבר המשכון או נשרף קודם שהחזירו לוקה*. מלקות. כך כתב הרמב"ם ז"ל, ותמהו עליו הראשונים והאחרונים ז"ל כיון דאיתא בתשלומין האיך לוקה ומשלם, עיין בהשגות. ומיהו עיין סמ"ע ושי"ך חו"מ סי' צ"ז ובקצה"ח מה שכתבו בשיטת הרמב"ם ז"ל ותמצית הדברים דהאי תשלומין לאו תיקון להלאו הוא, ועיין ביאור הגר"א שם דו"ק. בשעת הלואה. ומותר למשכנה בשעת הלואה, ולרעת הרמב"ם* אפילו בשעת הלואה אסור ורבו עליו החולקים*. ומותר למשכן שלא ע"פ כ"ד מי שיש לו שכר אצלו בין שכר אדם או בהמה וכלים*.

מחאה ונעשה עכו"ם למפרע אי נעקר הלאו מהם, ואי נימא ראינם עוברים א"כ לאו זה ביתום הוה התראת ספק, וצ"ע ועיין סמ"ג מצוה ר"ה, ולעיל מצוה רל"ג, וכמה שכתבתי שם, ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. תקצא) גדרו האיסור. אלמנה בין שהיא עניה

ובין שהיא עשירה, אין ממשכנן אותה, ואם עבר ומשכנה עבר בלאו. ומה שאמרו בגד אלמנה לאו דוקא אלא הוא הדין כל דבר שבעולם אסור למשכנה אלא שדבר הכתוב בהווה. עבר וחבל חייב להחזיר, ואם תורה שחייבת, כ"ד מגביהין מכסותה אם יש לה דלא אמרו אלא שלא לחבול אבל לא אמרו שלא

תקצא. (א) ר"ס פ"ג טהר' מלוא ולוה היא תר"ס סי' צ"ז סיד. (ב) שם. (ג) שם ה"ב. (ד) ס"ק כ"ה. (ה) ס"ק ד'. (ו) ס"ק ה'. (ז) ס"ק ל"ו. (ח) שם. (ט) ראב"ד שם. (י) עי' ר"ס שם היו תר"ס שם ועי' מג"ח

מצות המלך

שהנשמות באות לעולם זכר ונקבה וכשנפטר יושבים בנן ערן של מטה, שהנשמה ממתנת לחברתה בנ"ע ומתענגת על פרידתה מחברתה בזה העולם, ומצטערות הנשמה בנן ערן על צער חברתה בזה העולם, כי המתים מצטערים בצער החיים, כמ"ש וידעו לנו המצרים ולאבותינו, מכאן שהאבות מצטערים בקבר בצער החיים, והנשמה היא מתרעמת ליוצר כל ואומרת לפי שגזרת דין אמת ביני ובין בת זוגי באים למשכנה ולגולה, מיד שומע. עוד מעם אמרו שלא להוציא עליה שם רע בשכונתה בבואו בקר וערב אחר המשכון ולהשיבו, זולת כי אפשר שיבוא לידי זנות בבואו לביתה יום יום פעמים, וסחור סחור אמרינן לנזירא.

ב"ם קמ"ז, ר"ס פ"ג סמ"ח, פ"ה רמ"א, פ"ג לאוין קפ"ה, פ"ק סי' רמ"ה, ח"ס סי' צ"ז.

מצוה תקצב

ושכחת עומר (מ"ע רל"ז)

צוה הקב"ה להניח עומר השכחה, שנאמר (דברים כ"ד י"ט) ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו.

משנה הלכות

באיוז אלמנה אסור. ודעת הסמ"ע^א משכון^{טו}. ונוהג בכל מקום ובכל זמן זכרים ונקבות. **תקצב** גרדי ושיעור חמצוה. מצות עשה כשנשכח עומר בשדה בשעת הקצירה להניח לעניים^א. שיעור העומר כל זמן שאין בו סאתים תבואה, יש בו סאתים אינו שכחה דזה גדיש ולא עומר, שכח שני עומרים אף ע"פ שהיו סאתים או יותר הוי שכחה כל זמן שאין באחד סאתים^ב. שכחוהו פועלים ולא שכחו בעל השדה, שכחו בעל השדה ולא שכחוהו פועלים, שכחוהו אלו ואלו והיו שם אחרים

באיוז אלמנה אסור. ודעת הסמ"ע^א דאלמנה לאו דוקא אלא ה"ה גרושה, והט"ז הוסיף אפילו בתולה, והש"ך^ב חולק דדוקא אלמנה וכ"כ התומים^ג, ועיין באחרונים. אלמנה מן האירוסין בכלל הלאר^ד. אלמנה שנשאת לשני ואח"כ נתגרשה מן השני ויש לה דין גרושה, יש להסתפק אי עובר בה להפוסקים שאין גרושה בכלל. ספק אלמנה אסור למשכנה מספק, ואם היתה במקום שיש לה חזקת אשת איש וחזקת חי לבעל, כגון באופן שהבא עליה בחטאת, דין אשת איש לה גם לענין

שדן בזה. (יא) שם ס"ק כ"ב. (יב) ס"ק א'. (יג) ס"ק ח'. (יד) מצ"ח. (טו) שם. תקצב. (א) ר"ס פ"א מהל' מתנות עניים ה"ה. (ב) שם פ"ה ה"ה.

משרשי המצוה לפי שהעניים והאביונים בחטאם ועניותם המלקטים בשבלים אחר הקוצרים אחת ושתיים, ותולין עיניהם על התבואות, בראותם בעלי השדות מאלמים אלומים בתוך השדה כברכת השי"ת אשר נתן להם חושבים בלבם לאמור מי יתן והיה לי כן לאסוף עומדים לכיתי ולשמח בו בני ביתי, וקוראים תגר על העשירים שפרצו בארץ, והם חסידים מכל טוב, רעבים גם צמאים, היה מחסדי השי"ת על בריותיו למלאות תאותו זו כשיהיה מקרה מן השמים שישכחהו בעל השדה ויזכה בו העניים, ותתקדר דעתם שיהיה להם לאכול, ויעשו שלום ביניהם ולא יקראו תגר. ויהיה בזה תועלת לבעל השדה שיקנה בזה נפש טובה ממדת הנדיבות, וברכה מהעני שהניח לו העומר, ועל בעלי הנפש טוב ינוח ברכת השי"ת לעולם.

פאה פ"ו ב"פ י"א, ר"ס פ"ה מסתנת עניים, שהם ל"ת ירד פ"ע קכ"ב, סמ"ג לאוין רפ"ח עשן קנ"ח, ירד ס"י ש"ב

משנה הלכות

עוברים ורואין אותן בעת ששכחהו אינה שכחה, עד שישכח מכל האדם, עומר הטמון אם נשכח הוא שכחה. היה בעל השדה בעיר ואמר יודע אני שהפועלים שכחו עומר במקום פלוני ושכחהו הרי זה שכחה, ואם היה בשדה ואמר כן אינה שכחה, שכחה מעיקרו בשדה הוא שכחה, אבל בעיר אפילו זכור ולבסוף שכח הרי זה שכחה. פ"מ דינים. עמדו עניים בפניו או חיפיהו בקש, והוא זוכר את הקש או שהחזיק בו להוליכו בעיר והניחו בשדה ושכחו אינו שכחה. הניח שלשה עמרים אינם שכחה. הקוצר שהתחיל לקצור מראש השורה ושכח לפניו ולאחריו, של אחרי שכחה, ושלפניו אינו שכחה, זה הכלל כל שהוא

בכל תשוב שכחה וכל שאינו ככל תשוב אינו שכחה. שנים שהתחילו לקצור מאמצע השורה זה פניו לצפון וזה לדרום ושכחו לפניו ולאחריהן, שלפניהם שכחה מפני שכל אחד זה שלפניו הוא לאחוריו של חברו. באילנות. ויש רין שכחה בקמה ובאילנות, וקמה שיש בה סאתים אינה שכחה פחות ממנה שכחה, אילן אחד או שנים אפילו היו בו כמה סאין פירות הרי זה שכחה, שכח שלשה אילנות אינו שכחה. אילן שהוא ידוע ומפורסם במקומו, או מצד פירותיו או בשמו אינו שכחה מפני שהוא ידוע ומפורסם*, ונוהג בזכרים ונקבות בזמן ומקום שתדומות ומעשרות נוהגים, ועיין מצוה (תקצ"ג) לזמן הזה.

(ג) שם ה"א. (ד) שם ה"ב. (ה) שם ה"ג. (ו) ר"מ שם ה"ד לאוין רפ"ח. (ז) ר"מ שם ה"ה. (ח) שם ה"א. (ט) ר"מ שם פ"א ה"ו. (י) ר"מ שם פ"ה ה"ב. (יא) שם ה"ב.

מצות ה'לך

מצוה תקצג

שלא לקחת עומר השכחה (ל"ח שני)

הזהיר הקב"ה שלא לקחת עומר השכחה, שנאמר (דברים כ"ד י"ח) ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו.

משרשי המצוה מה שנתבאר במצות עשה שלה. ולפי שהיצר הרע מעכב את האדם מלעשות חסד, והעומר אין מי שיודע אם שכחו שם או הניחו בכיון שלא הוה שכחה, ויחשוב בלבו אחזור ואקחנו, והזהיר הכתוב בלאו לא תשוב לקחתו, כי מאת השי"ת היתה זאת לך לשכוח העומר למען יברכך ה' אלקיך בכל מעשה ידיך, ואם לא תניחנו אתה מחסר לך הברכה, לבד מהעונש על ביטול עשה ולא תעשה. וברור מן השכל שצריך האדם לקבוע בנפשו הנדיבות והרחמנות על

משנה הלכות

רס"ל דמקבל שדה לקצור יש לו חלק בקציר ונעשה שותף בהתבואה, ואפילו הכי חייבים כלקט שכחה ופאה וצ"ע. הפסורים. קצורוהו עכ"ס או ליסטים או קרסמה נמלים פטור מן השכחה? עפו עמריו ברוח חזקה לתוך שדה חבירו ושכח שם אינו שכחה שנאמר בשדך. וכתב המנ"ח לפ"ז הקונה תבואה מחבירו אפילו במחור שיקצור מכ"ש בתלוש שאין לו בגוף הקרקע רק התבואה שלו, א"כ אין כאן דין שכחה כי לא הוי בשדך, ולפענ"ד זה אינו ממה שהבאתי לעיל דברי הרמב"ם בהמקבל שדה חבירו לקצור דכיון שיש לו חלק בקציר מזהיר על שלו, והתם הרי אין לו בשדה כלום, ואפ"ה חייב כלקט שכחה ופאה ומ"ע. עומר ששכח על אבן איבעיא דלא איפשיטא ולחומרא.

תקצג) גררי הלאו. השוכח עומר בשדה אסור לחזור אחריו ליקחנה, אלא יניחנה בשדה עד שיבאו עניים ויקחו לנפשם, חזר ולקח הרי זה עבר בלאו ואינו לוקה שהרי חייב להחזירו לעניים, ואם אי אפשר לקיימה ולהחזירה כגון שנאבד או נשרף לוקה (ועיין לעיל מצוה תקצ"א).

שותפות. והמנ"ח נסתפק כאן בשדה השותפות אי שייך שכחה, וכתב והרמב"ם לא פי' דין זה, ולפענ"ד נראה לדייק ממה שכתב הרמב"ם פ"י ממתנות עניים (הט"ו) המקבל שדה לקצור אסור כלקט שכחה ופאה ומעשר עני, אימתי בזמן שקבלה ממנו ליקח בכל השדה כגון שנתן לו שלישה או רביעה בשכרו וכו', וכתב הרדב"ז שם והטעם כיון שיש לו חלק בקציר והעני מזהיר על שלו, ונראה

העניים ככל מקום אשר נפנה בקציר ובבציר, ואפילו בקערה אמרו חז"ל להניח פאה ולא יהיה רעבתן. וברש"י עה"ת למען יברך אפילו שכא לידו שלא במתכונן אלא על ידי שכחה יועדה לו התורה ברכת, ק"ו לעושה במתכונן, אמור מעתה נפלה סלע מידו ומצאה עני ונתפרנס בו הוא מתברך עליה.

מראה מקומות עיין מצוה הקדמת.

מצוה תקצד

להלקות רשעים מלקות (מ"ע רל"ח)

צוה הקב"ה להלקות העוברים על קצת מצוות שבתורה כפי חמבואר בקרא, שנאמר (דברים כ"ה ב') והכהו לפניו כרי רשעתו במספר ארבעים.

משרשי המצוה כי בחסדי השי"ת על נפשות מישראל שלא יכרות נשמתם וימותו ח"ו מיד שיעברו על מצות ה',

משנה הלכות

בפני כ"ד של שלשה וסמוכין, ולא בפני הדיוטות.^א

מי לוקה. חייבי מלקות הם העוברים על לא תעשה שיש בו מעשה, או חייבי כריתות, אחר שהתרו בהם שני עדים כשרים. ודע דראיתי באמרי שפר להגרש"ק סוף פ' במדבר דחייבי כריתות שנלקו פטורין מכרת אבל חייבין עדיין במיתה בידי שמים, ע"ש ופלא פי' שהרי להדיא אמרו בספרי על זה שאחר שנלקה אחיך הוא, ואי נשאר עליו מיתה בידי שמים אכתי רשע הוא, ועוד ראיות צ"ע.

דין מלקות. ובדוקים העדים בדרישה וחקירה כדרך שבודקין בדיני נפשות.^ב (עיין לעיל מצוה תס"ג) ולוקין ל"ט מכות, ומספר זה הוא אפילו גבור כשמשון, ומיהו לאדם חלש אומדין

בוה"ו. ונוהגת מצוה זו בזכרים ונקבות כתרומות ומעשרות, ומיהו לא נהגו בזמן הזה להניח שכחה אפילו בארץ ישראל, ורחקו האחרונים לחפש טעם לדבר מאחר שהאידיא ב"ה רוב ישראל הם וליכא משום טעמא שכתב הרמ"א יו"ד סי' של"א שיטלום עכו"ם, וקצת כתבו הטעם משום דהאידיא אין העניים מצוים בשדות כלל ואין העניים סומכין על זה כי אין שוה לכתות רגליהם בשדות, וכיון שאין עניים מצוים בשדות אין חיוב להניח, ולטעם זה אם ימצאו עניים או שיהיו הקוצרים עניים ודאי מחויב להניח העומר השכחה, ועוד נתנו טעמים בדבר.

תקצד) המצוה. מצות עשה מן התורה להלקות את המחויב מלקות בכית דין.^א ואין מלקין אותו אלא

תקצד. א) ר"מ פמ"ז מהל' מנהגין ה"א. ב) שם ה"ב. ג) שם ה"ד פ"ח ה"א. ד) שם פמ"ז ה"ד.

מצות המלך

ולכן צוה הקב"ה לייסר העוברים בשבט לגו כסילים כדי שישבו אליו ויזכו באחרונה בעולם שכולו טוב, וכענין דכתיב יסר בנך, ולא דרך נקמה ח"ו וראיה שאומדים אותו כמה יכול לסבול. ומאחר שקבלו עונשם פטרו מידי כרת, והם חיים כי יש תקוה שישבו. ואפילו אם כבר התחילו להכותו וראו שאינו יכול לסבול האומד מניחין אותו ונפטרו. ומה שעם נראה דמי שנלקה ג' פעמים על אותו עון מכניסין אותו לכיפה, דכבר הוחזק שלא ישוב עוד, ולכן מכניסין אותו לכיפה ומאכילין אותו שעורים עד שכרסו נבקעת. והמעם שמלקין ברצועה של שור וחמור לרמוז לו כי ידע שור קונחו וחמור אכוס בעליו, יבוא אלו וייסרו את מי שלא ידע קונו.

מנהגין ג"ח מכות כ"ב כתובות ל"ה ר"ם פס"ו מפנהדרק, שהם מ"ע רכ"ה, ספ"ג עשין ק"ה.

משנה הלכות

טפח וארכה כדי שתהא מגעת עד פי כריסו, יד של רצועות שאוחז בה ארכה טפח. האיש המכה צריך להיות יתר בדעה וחסר בכח, ומגביה הרצועות בשתי ידיו ומכה בידו אחת בכל כחו, מלקהו שליש מלפניו על חזהו בין דידו, ומאחוריו שליש על כתף זה ושליש על כתף זה". המוכה אינו עומד ואינו יושב אלא מוטה, הדין מביט בו וגדול שבדיינים קורא כל זמן שלוקה והפלא ה' את מכותך, והשני מונה והשלישי אומר לחזן הכה, וכל זמן שהוא מכה על פיו הוא מכה. ואין לוקין שניים כאחד. וכל המוחיבים מלקות שבתורה הם ר"ז". ונוהג בבית דין של סמוכין בכל מקום ובכל זמן שיש סמוכין.

אותו הב"ד כמה יכול לקבל שלא ימות מהכאה זו, ולהלקותו אמרו ולא להמיתו. ואומדין במנין הראוי להשתלש, כלומר אמדוהו לקבל עשרים מלקין אותו י"ח שהוא שלש פעמים שש'.

סדר המלקות. כיצד מלקין, כופין שתי ידיו על העמוד אילך ואילך וחזן הכנסת אוחז בכגדיו, אם נקרעו נקרעו ואם נפרמו נפרמו, עד שהוא מגלה את לבו, ואינו מכהו על כסותו שנאמר והכהו, עליו ולא על כסותו, אכן נתונה מאחוריו שהחזן עומד עליה ורצועה של עגל בידו כפולה לשנים ושנים לארבעה, ושתי רצועות של חמור עולות ויורדות בו, ורוחב הרצועה

מצוה תקצה

לא יוסיף (ל"ת שני')

הזהיר הקב"ה שלא להוסיף להכות החוטא ממה שיוכל לסבול, ולא יותר מ"ט לעולם, שנאמר (דברים כ"ה ג') לא יוסיף.

משרשי המצוה כי היא מדת אכזריות גדולה שיכה אדם חבירו שאינו בדין להכותו, ואמרו רז"ל המגביה יד על חבירו להכותו אפילו לא הכהו נקרא רשע, דכתיב (שמות כ') ויאמר לרשע למה תכה רעך, וכל שכן להכותו מכה רבה למי שאינו בדין. ואין ראוי להכות בריה בעולם כי אם כדי רשעתו כדי לייסרו, כי המכה לייסרו מדת רחמנות הוא כמו שאמר שלמה ע"ה יסר בנך כי יש תקוה, והמוסיף להכות יותר מכפי יכולת

משנה הלכות

אבל אם הכה הכאה שיש בה שוה פרוטה הואיל וחייב לשלם אינו לוקה דכלל בידינו אין אדם משלם ממון ולוקה על דבר אחד.

חפזורים. מלקו לשם מוסר ולימוד אינו לוקה ואינו

עובר, וכן אם הרגו אינו נהרג אחרי שעושה לשם מצוה ולא נתכוין להורגו כי אם ליסרו (סמ"ק), ועל זה אמרו ז"ל חוץ מהאב המכה את בנו והרב לתלמידו ומת תחת ידו שפטור, ודוקא ללמוד תורה או אומנות שצריך לו (עיין לעיל מצוה ת"י). המכה רשע אינו עובר בלאו, ר"מ פ"ה מה' ממרים, וכן המכה למי שנגמר דינו למיתה אף ע"פ שעשה תשובה. וא"ת בידן נמי רשע הוא, והת' כיון שנלקה אחיך הוא. ונהג איסור זה לענין שלא להכות א' מישראל בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות,

תקצה) גרדי האיסור. חוטא שמלקין אותו על רשעתו אסור להוסיף רצועה אחת על ל"ט או על האומד שאמדרוהו ב"ד, עיין מצוה (תקצ"ד), ואם הוסיף ברצועה אחת הרי החזן המכה עבר על לא תעשה ולא יוסיף, ואם מת ברצועה זו הרי החזן גולה^א. מי שאמדרוהו ללקות ונתקלקל ברעי לאחר שהתחילו להלקותו או במי רגלים, או שנפסקה הרצועה, או שנתק עצמו מן העמוד וברח, דהדין בכל אלו דנפטר מהכאה^ב ואם הוסיף בכל אלו ולקה עובר בלאו זה^ג. ובכלל הלאו כל מכה חבירו שהוא בלא תעשה, וישא אדם ק"ו ומה זה שנתנה תורה רשות להכותו צוה הכתוב שלא להוסיף להכותו על רשע, ק"ו לשאר כל האדם ולפיכך כל המכה את חבירו אפילו הכה עבד הכאה שאין בה שוה פרוטה לוקה,

תקצה. (א) ר"מ פמ"ז מה' מנהדין ח"ב. (ב) שם פמ"ז ח"ה. (ג) חזק. (ד) שם פמ"ז ח"ב.

(ה) מכות ח' ע"ב. (ו) ח"ב.

מצות המלך

המוכה הרי זה כאלו הרנו. ומעם ארבעים כפי מדרשו לפי שעבר על התורה שנתנה בארבעים יום, וגרם מיתה לעצמו שנוצר לארבעים יום, ילקה ארבעים ויצא ידי עונשו, ובצרו חכמינו ז"ל אחת מפני שהוא יתבדך שמו אינו מעיד כל חמתו אפילו על הרשעים, ולכן לא ילקה רק ל"מ, רומז למל התחיה, שכיון שנקלה אחיד הוא.

מנהגין נ"ח כתובות ל"ב ל"ג, ר"מ פס"ז פסנ"ה ופ"ה פחנ"ב, פח"מ ל"ח ש', פמ"ג לאוין קצ"מ, פמ"ק פ"ה פ"ה, חר"מ פ"ה ת"ב.

מצוה תקצו

לא תחסום שור בדישו (ל"ח שנ"ח)

הזהיר הקב"ה שלא נמנע הבהמה מלאכול מאותו דבר שתעבוד בו עבודתה, שנאמר (דברים כ"ה ר') לא תחסום שור בדישו.

משרשי המצוה לפי הנראה הוא משום צער בעלי חיים, כי אין לך צער גדול באשר השור עושה מלאכה קשה

משנה הלכות

שכר בהמה. שכר בהמה וחסמה ודש בה לוקה, ומשלם לבעלים ד' קבין לפרה, ומ' קבין לחמור ליום, שמשעה שמשכה נתחייב במזונותיה ואינו חייב מלקות עד שידוש בה והיא חסימה.^א ע"י עכו"ם ושאר מניעות. ישראל הדש בפרתו של עכו"ם עובר ועכו"ם הדש בפרתו של ישראל אינו עובר, ואם עשה העכו"ם מעצמו ולא אמר ליה הישראל אפילו איסור אין בו, אמר לעכו"ם חסום פרתי ודוש בה, ישב לה קוץ בפיה ודש בה, רבץ לה ארי מבחוץ, הרכיץ בנה מבחוץ, היתה צמאה ואינו משקה אותה, פרס עור על הדיש שלא תאכל, וכיוצא בזה אסור ואינו

ולענין איסור מוסיף במלקות בזמן שיש ב"ד סמוכין הראויים להלקות. תקצו) גדרי חלאו. בהמה שעושה בגידולי קרקע בין במחורב ובין בתלוש אסור לחסום את פיה שלא תאכל ממה שהיא עובדת בה, וכל המונע הבהמה מלאכול בשעת מלאכה לוקה, ואחד שור, ואחד כל בהמה וחיה, בין טמאים בין טהורים, ואחד הדישה ואחד כל שאר מלאכות של גידולי קרקע, היתה נושאת משא אוכלת ממשא שעל גבה, ולא נאמר שור אלא שדבר הכתוב בהווה, ואחד החוסם אותה בשעת מלאכה ואחד החוסם אותה מקודם ועשה בה מלאכה, ואפילו חסמה בקול לוקה.^א

תקצו. (א) ר"מ פ"ג מהל' שכירות ה"א ב' תר"מ פ"ה של"ח פ"א ב' ג'. (ב) ר"מ שם ה"ב תר"מ שם פ"ד.

סדר מצות היום

תג

והמאכל לפניה ואינו יכול לאכול ממנו ומצטער מזה. וראיה לדבר משכיר יום שאוכל כדי שבקו, והגם שאם התנה שלא לאכול אינו אוכל התם לפי שיש בו דעת למחול ולא יצטער בזה, ולפיכך אם התנה על בניו הקטנים תנאו בטל לפי שאינו יכול להתנות ולמחול על צערם, וכן הדבר בבחמה העושה במלאכה. ועיי' ב"מ צ' משום דמעלי לה וצוה הקב"ה ללמד נפשינו לרדוף אחר החסד והחמלה על כל בעלי חי, ולא דוקא עם בני אדם אלא גם על בהמות, שלא נבראו אלא לשמשנו ולחוס עליהם וליתן חלק מיגיעת בשרן להשביען מאשר טרחו, ותרגיל בזה הנפש להמייב אל בני אדם. וסמך הפרשה לכי ישבו אחים יחדיו, שאם יעבור מדה כנגד מדה נפרעין ממנו ויזרע ולא יהיה לו בנים ותפול אשתו ליבם ויקח השדה ולא יאכל מאותה תבואה.

ב"ק ג"ד ב"מ פ"ט, ר"מ פ"ט משכירות, פ"ח ר"מ, פ"ט דאין קפ"ה, ח"מ פ"י ש"ח.

מצוה תקצו

לא תהיה אשת המת החוצה (ל"ה שנ"ט)

תזהיר הקב"ה שלא תנשא היבמה לאיש זר ולא יבא זר עליה בעודה זקוקה ליבום, שנאמר (דברים כ"ה ה') לא תהיה אשת המת החוצה.

משנה הלכות

לוקה, היה המאכל שעושה בה רע לבני מעיה ומזיקה, או שהיתה חולה ואם תאכל תתריץ (שתעשה חולי מעים), או שאכלה הרבה ומתירא שלא תחלה מרוב מאכל מותר למנועה, שלא הקפידה תורה אלא על הנאתה והרי אינה נהנית. פרמי דינים. פרות המהלכות על התבואה לפי שירט להם הדרך אין עובר על לא תחסום. ורשאי השוכר להאכילה אגודות קש

שלא תאכל הרבה, ורשאי בעל הפרה להרעיבה שתאכל הרבה מהדיש. פרות הדשות בתרומה ומעשר אינו עובר משום כל תחסום ומפני מראית העין תולה לה בטרסקלין שבפיה מאותה המין. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. תקצו) גודי חלאו. מי שמת וכן אין לו וכן אין לו שום זרע אחר. והנית אשה אחריו ויש לו אחים מן האב שהיו בעולם בשעת מיתה

ג) ר"מ שם ה"ג ח"מ שם פ"ה ר' ו. ד) ר"מ שם ח"ד ח"מ שם פ"ה. ה) ר"מ שם ה"ו ח"מ שם פ"ה. ו) ר"מ שם ה"ד.

מצות המלך

משרשי המצוה על דרך הפשט לפי שירדה התורה לסוף דעתו של אדם שמת בלא בנים מצמצער הרבה בראותו אשת בריתו, וכל הוננו ועמלו ימסר ביד זר, וימשול זר על אשתו כגופו ונכסיו אשר רכש בנפשו וכזיעת אפו, וימחה שמו מן העולם במסרו הכל על שם הבעל השני. ולכן צותה התורה להקים לו שם ולא יכרת שמו, וימסרו הכל לאחיו וימשול בנכסיו כיון שאין לו זרע, וירשנו הוא, ולא ימחה שמו מישראל. ועד"ה כי רצתה התורה לתת תקון לזה שמת בלא בנים לבלתי ידח ממנו נדח, והכבוד אשר תלד יקום על שם אחיו המת ולא ימחה שמו מישראל, והאח הוא היותר קרוב כד"א ואח לצרה יולד, ונשמות שני אחים כאחד, וכן איתא במדרש שנפשות נדב ואביהו תלו שתיהם בפנחם בשעה שורג את זמרי.

יבמות י"ג צ"ד. ר"ם פ"ב סיבוב. סה"ס ל"ח שנינו. ספ"ג לאוין פ"ג. ספ"ק ס"ר קפ"ח. אח"ע ס"ר קנ"ב.

משנה הלכות

נתקדשה לזר. זקוקה ליבם שנתקדשה לאחר נותן לה הזר שקידשה גט, ויבמה מיבם או חולץ, אם היה היבם כהן שאסור לישא גרושה תצא מהזר בגט שלא יהא חוטא נשכר וחולץ לה יבמה ואם חזר הזר שגירשה מהאירוסין ונשאה אחר שחלץ לה יבמה אין מוציאין אותה מידו, וי"א דאפילו חזר ונשאה מוציאין כיון שנתקדשה לו במזיד באיסור, אבל קדשה בשוגג שלא ידעו שהיה לה יבם אם רוצה היבם ליבמה צריך המקדש לגרשה. ואם רוצה היבם לחלץ חולץ לה ונשאת למקדש, וצריך לחזור ולקדש לאחר שחלץ להם יבמה"ה.

ספ"ק. ספ"ק יבמה שצריכה לחלץ מספק ונתקדשה לאחר חולץ לה

(לאפוקי שנולדו לאחר שמת) אסורה אשתו להנשא לאיש זר אלא תתיבם לאחיו (עיי' מצוה תקצ"ח) או שיחלץ לה אם לא רצה ליבמה ואז מותרת לשוק"ה.

נשאת לזר. נשאת לזר קודם שנתיבמה או חלץ לה אפילו בשוגג הרי זה מוציא בגט ואפילו היו לו בנים ממנה, ונאסרה עליו ועל יבמה, וי"ג דרכים שנתבארו באה"ע ס' י"ז כולן בה אלא שאין הולד ממזר, וי"א שהוא ממזר דרבנן, ויבמה חולץ לה ומותרת לאחרים. היה ספק אם יש לה יבם אם נשאת לא תצא, ולכתחילה לא. שומרת יבם שזנתה לא נאסרה על יבמה אם הוא ישראל, וי"א שאסורה לבעול משום קנס"ה.

תקנא. (א) ר"ם פ"א מהל' יבום ה"א כ' אח"ע ס' קצ"ו ס"א. (ב) ר"ם שם פ"ב ה"ח אח"ע ס' קצ"ט ס"ב. (ג) בה"ג. (ד) ר"ם שם ה"ב אח"ע שם ס"ג. (ה) ר"ם שם ה"ב כ' אח"ע שם ס"א.

מצוה תקצח

מצות יבום (מ"ע רל"ט)

צוה הקב"ה להיות היבם נושא את אשת אחיו מאביו שמת ולא הניח בנים, שנאמר (כ"ה ה') וכן אין לו יבמה יבא עליה.

משרשי המצוה לפי שהאשה אחר שנשאת לאיש הרי היא כאחד מאבריו, שכן יחייב המבע מאדם הראשון שלוקחה אחר מצלעותיו וממנה באה האשה, וע"ז אמרו אשתו כגופו. והאיש הזה שמת בלא בנים אין זכר לו בעולם הגופני וזולתי זאת האשה שהיא עצם מעצמיו ובשר מבשרו, וזוהי מחסרי הא-ל ב"ה שיהיה חורע מאח החי יקרא על שמו, וגם לו חלק בו מצד האשה. וזהו שאמרו כל זמן שיש לאחיו שום זכר בעולם, בן או בת, אפילו ממזר או ממזרת, שפוטדין אשתו מן היבום שכבר יש לו חלק וזכרון בעולם הגופני. ועל דעת המקובלים מפי משה רבינו ע"ה שנפשות בני ישראל יועתקו או

משנה הלכות

יבמה ותישב עם בעלה, ואם נתקדשה לכהן אין חולצין לה כלל שלא לאסרה עליו, גרשה הכהן או מת חולצת ומותרת לאחרים. ונוהג ככל מקום ובכל זמן בנשים ואם עברה ונשאת קודם שנתיבמה או חלצו לה בעדים ובהתראה לוקין אותה ואותו.

מאמר. והיבמה הולכת אחר היבם במקום שהוא שם, וב"ד נותנין להם עצה ההוגנת לשניהם אם ליבם או לחלוצי. מה"ת היבם אין צריך לקדשה, אלא בא עליה והיא אשתו לכל דבר, וחכמים תקנו שלא יבא עליה עד שיקדשה בכסף או בשטר כשאר נשים והוא נקרא מאמר ביבמה.

נשים והוא נקרא מאמר ביבמה.

בריעבר. הבא על יבמתו בין בשוגג, בין במזיד לשם זנות, בין שאנסוהו והדביקוהו בעל כרחו על ידי קישור, בין שהיה הוא מזיד והיא שוגגת או אנוסה או להיפך, בין שהיא ערה או ישנה, כיון שהערה בה בפני עדים קנאה, כד"א שנתכוין לשום ביאה בעלמא, אבל לא נתכוין לביאה כלל כגון שהוא ישן

תקצח) גרדי המצוה. מי שמת והניח אשה, בין מן האירוסין ובין מן הנשואין, ובנים לא היו לו לא מאשה זו ולא מאחרת, בין בנים כשרים ובין פסולים, ואפילו בן או בת ממזר (חוץ מן השפחה דאינו פטור), ויש לו אח מן האב שהיה בעולם כשעה שמת זה האח, הרי זה מצוה ליבם את אשת המת לאחר צ"א יום למיתתו.

(ו) ר"מ שם הכ"א אה"ע סי' קס"ד ס"ו. תקצח. (א) ר"מ פ"א מה"ל יבום ה"א ג' ד' ר"מ אה"ע סי' קצ"ו ס"א
ב' וסי' קס"ד ס"א. (ב) ר"מ שם פ"ד ה"א אה"ע סי' קס"ז ס"א. (ג) ר"מ שם פ"א ה"א מ"ב ה"א אה"ע שם ס"ב.

מצות המלך

תו

תאצלנה מגוף אל גוף, ולא תתגלגל הנפש באיזה חומר שיזדמן
אלא ביותר קרוב לו, ויהיה הבן הנולד מיכם באמת עצם
מעצמיו מאשתו ונשמתו היינו בעלה, וזה יקים על שם אחיו
המת והוא הוא, והבן. ובא המצוה באחים בלבד שהם הכי
דומים (ועיין אברכנא"ל פרשת תצא מה שהאריך בענין זה).

יבמות כ"ד ופרק י"ב, ר"מ ה' יבום וחליצה, מהם מ"ע ר"ז, ספ"ג נשין נ"א נ"ב, ספ"ק מ' קפ"ה, אה"ע מ'
קפ"ה קפ"ו קפ"ז

מצוה תקצט

מצות חליצה (מ"ע ר"מ)

צוה הקב"ה להיות היבמה חולצת ליבם אם לא ישאנה, שנאמר
(דברים כ"ה ט') וחליצה נעלו מעל רגלו.
משרשי המצוה כתב רבינו בעל הלכות גדולות, הביאו

משנה הלכות

סופרים חולץ ולא מיבם. ויבמה שלא
היתה ראויה בשעת נפילה ליבם שוב
אסורה ליבם^א, ואם היתה נדה בשעת
נפילה מותרת ליבם לאחר שנטהרה
דראויה היא והזמן ממילא בא^ב. ונוהג
בכל מקום ובכל זמן בזכרים, ועכשיו
נהגו שלא ליבם אלא לחלוץ מפני שאין
כוונתם לשם שמים והפורץ גדר ישכנו
נחש^ג.

תקצט) גרדי המצוה. היבם שלא רצה
ליבם אשת אחיו

מצוה לו לחלוץ, ובזמן הזה שרבו
שאינם מכוונים לשם מצוה ואמרו כל
הנושא יבמתו לשם יופי כאלו פגע
באשת אח שלא במקום מצוה, מצות
חליצה קודמת ליבום^ד.

או שכור שאינו מכיר כלום, או שנתכוין
להטיח בכותל, או שנתקשה לאשתו ונפל
מן הגג ונתקע ביבמתו, וכן אם
הדביקוהו באבר מת לא קנה^ה.
פרמי דינים. קטן פחות מבן ט' שנים
אין ביאתו כלום, ובן ט'
שנים ויום אחד קנה ביבמתו כמאמר
בגדול, ותמתין עד שיגדל וכונסה^ו. היבם
לאחר שכנס את היבמה הרי היא כאשתו
לכל דבר, ויכול להוציאה בגט ולהחזירה
כרצונו^ז. כתובתה על נכסי בעלה
הראשון, ואם לא היה לו נכסים כותב
לה כתובה משלו^ח. ואין צריך לקרות בנו
על שם אחיו המת^ט. י"א שהבא על
יבמתו מברך אשר קב"ו על ביאת
יבמה שאסורה לו אפילו מדברי

(ד) ר"מ שם פ"ב ה"ג ד' אה"ע שם ס"ז ח'. (ה) ר"מ שם פ"ה ה"ח אה"ע מ' קפ"ו ס"א. (ו) ר"מ שם פ"א
המ"ו אה"ע מ' קפ"ח ס"א. (ז) ר"מ שם ה"א אה"ע שם ס"ג וס"י קפ"ו ס"ד. (ח) אה"ע מ' קפ"ו ס"ה.
(ט) אה"ע מ' קפ"ו ס"ט ברמ"א. (י) ר"מ שם פ"ו ה"ז י' אה"ע מ' קע"ד ס"א. (יא) אה"ע מ' קע"ה ס"א.
(יב) תוספות יבמות דף ב' ע"א אה"ע מ' קע"ז ס"א. (יג) אה"ע מ' קפ"ה ס"א ברמ"א.
תקצט. (א) ר"מ ה' יבום וחליצה פ"א הל' ב' אה"ע מ' קפ"ה ס"א.

המהרי"ק, אמר הקב"ה למשה אמור אל היבם שלא רצה ליבם דעוץ בגופך מאנת לקיים מצות ייבום, לפיכך תחלוץ מנעלך כאבל וכמנודה שדרכם להיות יחפים, ובטיפה סרוחה שבגופך יכולת לקיים לאחיד זרע לכך וירקה לפניו טיפה סרוחה, והדיינים עונין חלוץ הנעל ג' פעמים חלוץ הנעל כמנודה, חלוץ הנעל כמורד במצות, ע"כ. ובשם רבינו יחיאל אמרו היבמה מקוננת בפני ב"ד לא אבה יבמי, והוא משיב לא חפצתי לקחתה ואינו חושש שאם יהיה אחיו בלא זרע, והיא חולצת נעלו לומר שיתאבל על אחיו, כי מעתה הרי הוא מת ונשכח אחרי שאינו מקים לו זרע, ורוקקת לפניו, כלומר לא מחמת יפיך חמדתך, ואומרת כן להלבינו, והעומדים שם אומרים ג"פ חלוץ הנעל לפרסם בושתו, גם להודיע שנפטרת ממנו ואינה משועבדת לו לחלוץ לו כבוד מעתה וירקה בפניו.

סראה מקומות עין מצה הקדמות

משנה הלכות

סדר חליצה. סדר חליצה, ב"ד של שלשה (אפילו הדיוטות ובלבד שידועים להקרות, ושלא יהיו בעלי מומין, ושיהיו מישראל מצד אביו ואמו, ולא יהיו קרובים), הולכים למקום שרוצים לחלוץ למחר ויושבים מעט וקובעים מקום לחליצה, ויאמרו כפה מלא למחר נחלוץ שם, ומוסיפין עוד שניים על השלשה, ואם לא היו בקביעות מקום לא מעכב. מזהירין היבמה שלא תאכל כלום ביום קודם החליצה, ולא תנקר שיניה קודם שתחלוץ, היבם ינקר רגליו. וחולצין ביום. הדיינים יושבין ומביאין מנעל של עור שיש לו עקב, ומקנין אותו ליבם שיהא שלו, לובשו בימין (איטר בימין שלו) קושר רצועות

(ב) ר"מ שם פ"ד ה"ב אה"ע סי' קס"ט פ"א ג' ר' סדר חליצה שאחר סי' קס"ט פ"א ה' ר' (ג) אה"ע שם סמ"א סדר חליצה סי' (ד) ר"מ שם ה"ה אה"ע שם סי' סדר חליצה שם סמ"א. (ה) ר"מ שם ה"ו אה"ע שם פ"ד סדר חליצה פ"ט. (ו) ר"מ שם ה"ו אה"ע סב"ט ל' מ"ד סדר חליצה סמ"א מ"ח מ"ט ג' ג"א ג"ב.

מצות המלך

מצוה תר

להציל הנרדף מיד הרודף (מ"ע רמ"א)

צוה הקב"ה להציל הנרדף אפילו בנפשו של רודף אם לא נוכל להצילו באחד מאבריו, שנאמר (דברים כ"ה י"ב) וקצתה את כפה.

משרשי המצוה שהקב"ה ברא עולמו ישר, ולא יחשבו הרשעים שהותרה הרצועה וכל החזק בחבירו בכח יעשה כרצונו כשלא ימצא מי שהוא מושיע לחבירו החלש ומונע ומעכב ביד בעלי הורוע ונמצא העולם חרב ואיש את רעהו חיים בלעו, צוה יוצר כל ית"ש להציל הנרדף. ואין העולם מתקיים כי אם בתשועת החלש מיד החזק ממנו, והנרדף לעולם עינו ולכו אל השי"ת להושיעו מיד רודפו, ואמרו רז"ל אלקים

משנה הלכות

יכול להצילו בכפה בלבד שיש להצילו בנפשה ת"ל לא תחוס עינך ודבר הכתוב בהווה. ומכאן למדו שכל הרודף אחר חבירו להרגו והזהירו (ובדיעבד אפילו לא הזהירו) והרי הוא רודף אחריו, בין שהיה הרודף גדול והנרדף קטן ובין שהיה הנרדף גדול והרודף קטן, מצות עשה על כל ישראל להצילו באחד מאברי הרודף, לא היה יכול לכוין ולהצילו באחד מאבריו אלא א"כ הורגו לרודף הרי אלו הורגים אותו אף על פי שלא הרג עדיין, והורגין אותו בלי כ"ד^א. בא במחתרת ומסכן את הרבים. הבא במחתרת דינו כרודף, ואם ידוע שלא בא אלא על עסקי ממון ולא יהרג אף אם יעמוד בעל הממון נגדו אסור להרגו^ב. מי שמסכן את הרבים כגון שעוסק בזיופין במקום שהמלכות

שמו בישראל בית חלוצ הנעל, וכל היושבים עונים חלוצ הנעל ג' פעמים^ג יבמה שאין לה יד חולצת בשניה^ד. יבם שאין לו רגל אינו יכול לחלוץ^ה. לא רצה לחלוץ לה מטעין אותו שתתן לו מאתים זוז ולא תתן, ואם השלישה המעות אינה יכולה לחזור, יש לו אשה אחרת מנדן אותו לחלוץ^ו. וצריך לדקדק אם היבם גדול, ושהיא אשת המת, ושאינה מעוברת, ושלא ילדה ולד של קימא אחר שמת הבעל^ז. ואסור לדיין ליטול שכר על חליצה ועכ"פ לא יותר מכדי בטילה^ח. ונוהג בכל מקום ובכל זמן.

(תר) נדרי המצוה. גרסינן בספרי והתחיקה במבושיו, מה אותו מקום מיוחד שיש בו סכנת נפשות כך כל דבר שיש בו סכנת נפשות הרי היא בקצותה את כפה, ומנין שאם אינו

(ו) ר"מ שם היו אה"ע שם מל"ח סדר חליצה שם מנ"ג נ"ד. (ח) ר"מ שם ה"ח אה"ע שם מל"א. (ט) ר"מ שם היו אה"ע שם מל"ח. (י) אה"ע סי' קפ"ה ס"א ברמ"א. (יא) אה"ע סי' קפ"ח ס"ח סדר חליצה שם סי' כ"א כ"ב. (יב) אה"ע שם סי' ברמ"א. (יג) ר"מ פ"א מהל' רצח ה"ו ז' תר"ם סי' תכ"ה ס"א. (כ) ר"מ הל' גביה פ"ט ה"ז תר"ם שם ברמ"א.

יבקש את הנרדף ואפילו הנרדף רשע והרודף צדיק אלקים יבקש הנרדף, וכ"ש הנרדף לאלקים ומתחנן לו ודאי יושיעו. וגילתה התורה בנערה המאורסה שאף ע"פ שלא בא אלא לפגמה ולא להרגה חייב להצילה ואפילו בנפשו של רודף הבא להורגו, מכ"ש שניתן להצילו בנפשו של רודף, וז"ש ואין מושיע לה מכלל רבעי תשועה, ומצוה להצילה מיד הרודף.

ספרי מנהדרין ע"ב פ"ג אהלות פ"ז, ר"מ פ"א מרדח, שהם פ"ע רפ"ז ל"ת רצ"ג, ספ"ג עשין ע"ז לאוין ספ"ד, ח"מ ס' תכ"ה.

מצוה תרא

שלא לחוס על הרודף (ל"ת ש"ם)

הזהיר הקב"ה שלא לחוס על הרודף הנוכח במצוה הקודמת, שנאמר (דברים כ"ה י"ב) וקצתה את כפה לא תחוס עינך.

משנה הלכות

מקפדת דינו כרודף ומותר למסרו למלכות, ודוקא במקום שהמלכות מקפדת ויכול להזיק לרבים.
מקשה לילד. מעוברת שהיא מקשה לילד מותר לחתוך העובר שבמעיה בין ביד ובין בסם, אם אי אפשר שתלד, מפני שהוא כרודף אחריה להרגה, ואם הוציא ראשו אין נוגעים בו דהוה כילוד ואין דוחין נפש מפני נפש, חזה טבע של עולם. יצא דרך מרגלותיו עד שיצא רובו חותכו, היה בן שמנה ודאי שלא כלו חדשיו אפילו הוציא ראשו מותר לחתכו אבר אבר כנ"ל, ועי' נו"ב ת' ס' נ"ט אבל הכא מיירי שודאי לא כלו לו חדשיו, והב"ה.

שאר פרטים. הרודף אחר עכו"ם וגר תושב אסור להרגו. ובמנ"ח נסתפק ברדף אחר הטריפה או גוסס בידי אדם שאין חייבין על רציחתו מיתה אי מותר להרגו, ויש עוד להסתפק ברודף אחר תינוק פחות מבן שלשים שלא יצא עדיין מתורת נפל אי מותר להורגו, ויש לפשוט ממעוברת דמניחין אותה למות כשהוציא ראשו, וא"כ פשוט דהורגין. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תרא) באיזה עבירות מצליין מרודף. הרואה אחד רודף אחר אחד מאישי ישראל להורגו, או אחר אחת מכל העריות שיש בהן כרת לבעול (חוץ מהבהמה) מצליין אותן

(ג) רמ"א שם. (ד) ר"מ הל' רוצח שם הל"מ ח"מ שם ס"ב. (ה) פ"ה ח"מ שם ס"ב כ' ועי' שרית משנה הלכות ח"מ ס' שלא ומלת חיד ס' ע"ה. (ו) מצ"ת. (ז) עי' במצוה הבאה.

מצות המלך

משרשי המצוה מבואר מן השכל, ודעת הכל מורים בו, כי אין לך דבר שהקפידה עליו התורה כשפיכת דמים, וכתוב ולא תחניפו את הארץ וגו', ונאמר קול דמי אחיד צועקים אלי מן האדמה. ובפירוש גילתה התורה שופך דם האדם באדם דמו ישפך. ולפיכך זה הרוצח בר מות הוא לאחר שהפקיד דם חבירו לחרגו, ומוטב שימות הוא יחידי משיהרגו את חבירו וימותו גם שניהם שימיתוהו בב"ד. גם כי מאחר שהרודף בדמו להרוג נפש מישראל נדבק בו רעה רבה, ומצוה לבקש הרעה הזאת מישראל בכל אופן. ולדעת קצת מהראשונים מצוה זו נכללת בלאו ולא תעמוד על דם רעד, והכא משמיענו כאשה שאחזה במבושיו של איש אפילו להציל בעלה, כיון דכסופא מילתא ובזיון גדול שהחזיקה במקום ערוה וקצתה את

משנה הלכות

בנפשו של רודף אם א"א באחד מאבריו, וכן הרודף אחר הזכר, ואסור לחוס על הרודף, רדף אחר הערוה ותפסה ושכב עמה, כיון שהעיר בה אפילו לא גמר, אין ממיתין אותו אלא יבאהו לב"ד. רדף אחר ערוה ואחרים רודפים אחריו להצילה ואמרה להם הניחוהו כדי שלא יהרגני אין שומעין לה, אלא מבהילין אותו ומונעין על ידי הכאת אחד

מאבריו, ואם אינם יכולין באבריו הורגין אותו. והורגין את הרודף אפילו בשבתי. כמה ספיקות. היה יכול להציל באחד מאבריו והרגו הרי זה שופך דמים וחייב, אבל ב"ד אין ממיתין אותו, כ"כ הר"מ והטור השיגו. ועיין לעיל מצוה (ת"ר) הבאתי חקירה ממנ"ח אי הרודף אחר הטרופה מותר להרגו, ונראה לי דזה תלוי בטעם הריגת הרודף

פרטי דינים. הרודף לעבור על עבירה אפילו חמורה, כגון לחלל שבת או לעבוד ע"ז ח"ו, אף ע"פ שהם מעיקרי הדת אין ממיתין אותו עד שיעשה מעשה יומת ע"פ ב"ד. הרודף עצמו שקם והרג לרודף, אע"פ שהיה יכול להציל את עצמו באחד מאבריו אינו חייב מיתה. ועיין שו"ת רדב"ז ח"ב סי' רי"ח וכ"מ הל' רוצח ספ"א

תרא. (א) ר"מ פ"א מהל' רוצח ה"י י"א י"ב ת"מ סי' ח"ה ס"ג. (ב) ר"מ שם ה"ב ת"מ שם ס"ד. (ג) עיין מנ"ח מצוה ת"ד ועי' שו"ת משנה הלכות ח"ט סי' שצ"א. (ד) ר"מ שם ה"ג. (ה) עיין מנ"ח שם ועי' שו"ת משנה הלכות ח"ט סי' שצ"ג. (ו) מנ"ח. (ז) ר"מ שם ה"א. (ח) עיין מל"מ פ"ח מהל' תובל ה"י.

כפה ולא תחום עיניך עליה, והצילהו באחד מאבריה. ולא תחום עינך, אם העין אינו מתעלם מלהסתכל בעדרה תסמהו.

מראה מקומות עין מצוה הקדומה.

מצוה תרב

לא יהיה בכיסך (ל"ת שם"א)

הזהיר הקב"ה שלא יהי אצלנו בכיס או בבית משקולות ומידות חסרות ויתרות, שנאמר (דברים כ"ה י"ג) לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקמנה.

משרשי המצוה מבואר בקרא כי תועבת ה' כל עושה אלה כל עושה עול, ואין חלוק בין עושה עול בפה או במעשה, בסתר או בגלוי, עול הוא. ועוד שכפר בא-ל ב"ה

משנה הלכות

ממונים שיהיו מכריזים על החנויות תדיר, וכל מי שנמצא אתו מדה חסרה או משקל חסר או מאזנים מקולקלים, רשאים להכותו ולקנסו כאשר יראה לב"ד לצורך לשעה.

שעורי המדות. מדות יבש עושין מסאה וחצי סאה ורובע סאה,

וחצי קב ורובע הקב ושמינית הרובע, ולא יעשה קביים שלא יתחלף ברובע הסאה, ומדת הלח עושין הין וחצי הין ושלישית ההין ורביעית הין, לוג וחצי לוג, ורביעית הלוג ושמינית ואחד משמונה שבשמינית. המשקולות עושין ליטרא וחצי ליטרא ורביע ליטרא, ולא יעשה שליש או חמישית ליטרא, אלא של רביעית, מפני שמטעים בהם.

דיני משקולות. משקולות כסף יכולים לעשות משל מתכת, משקולת קטנה ששוקלין בהן כסף וזהב

הגמ"י בשם הירושלמי, ובב"י חו"מ ס"י תכ"ו, וש"ך שם ס"ק ב' אי צריך המציל להעמיד עצמו בספק סכנה כדי להציל. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

תרב) חשיית ותחזוקת מדות חסירות. אסור לו לאדם

להשהות בכיסו או בביתו מדה חסירה, אפילו שאינו מודד בה ואינו חושב למדוד בה, ואפילו עושה ממנה עביט של מי רגלים, שמא יבא מי שאינו יודע וימדוד בה, ובמקום שיש מנהג העיר שאין מודדין כי אם במדה הרשומה ברושם הידוע וזו אינה רשומה מותר להשהותה. וכל שכן שלא יהא בכיסו או בביתו מדה חסירה או יתירה למדוד ולשקול, וכשקונה מודד ביתירה וכשמוכר מודד בחסירה, ומי שיש לו עובר בלאו זה. וחייבים ב"ד להעמיד

תרב. א) ר"מ פ"ז מהל' גניבה ה"ג ד' תריס ס"י ור"א פ"ג. ב) ע"י ר"מ שם ה"א ב' וחזקת ומצ"ה. ג) ר"מ שם פ"ה ה"כ תריס שם ס"ב. ד) ר"מ שם פ"ז ה"ז תריס שם ס"ד. ה) תריס שם ס"ט.

מצות המלך

ואומר מי רואני בזה, והשם יודע ועד רואה הכל. ואמר לא יהיה לך בכיסך, שאם יהיה לך אבן ואבן ואתה רוצה להרויח הרבה על ידי עול התורה מבשרת שלא יהיה לך בכיסך ולא יהיה לך בביתך ברכה, שיתמעטו נכסיו. אבל אם אבן שלמה וצדק, אז יהיה לך ממון הרבה, כי המצדיק מדותיו שם הברכה, והחסרון יביא החסרון. ואמר בכיסך, כי דרך להסתיר בכיסו אבן חסד. וכתוב למען יאריכון ימך על הארמה אשר ה' אלקיך נותן לך, כי זה ידוע אשר כל מלכות צדק תעמוד, כי הצדק כבנין והעיוות כהריסתו, כדנע יפול הקיר. ולפי שהמעוול חושב שיחיה לעולם ומלסמם אחרים שיהיה לו, ולכן יקצרו ימיו, והבומח בה' יאריכו ימיו (ועיין מצוה רנ"ח רנ"ט).

ב"ב פ"ט, ר"ט פ"ז מגניבה, סה"ט ל"ח ע"ב, ספ"ג לאין קנ"ב, ח"ט ס"י ר"א.

מצוה תרג

זכור את אשר עשה לך עמלק (מ"ע רמ"ב)

צוה הקב"ה לזכור בפה ובלב את הרע שעשה עמלק לנו בדרך

משנה הלכות

כרכום'. מודד קרקע יקח חבל של חמשים אמה^א, לא ימוד לאחד בימות החמה, ולאחד בימות הגשמים, שהחבל מתקצר בימות החמה^ב.

כללים. ועונש המדות והמשקולות קשה מאד שאי אפשר לשוב

בתשובה הגונה^ג, ונוהג בכל מקום ובכל זמן בכל אישי ישראל, וגם בן נח אסור בזה משום גזל, ואין לוקין על לאו זה לפי שאין בו מעשה, ובן נח נהרג עליו אם שקל או מדד דבן נח נהרג על הגזל ואפילו פחות משו"פ.

תרג) גדר המצוה. מצות עשה לזכור

יש לחפותה בעור שמחיקה מועטת מביא היזק גדול^ד. ואסור להטמין משקולות במלח מפני שמכביד או מקיל^ה. כללו של דבר צריך לעשות באופן שלא יכול להטעות בני אדם. המאזנים צריכים להיות מיושבים כל אחד לפי מלאכתו^ו. מקום שנהגו להכריע יכריע, ושלא להכריע ישקול עין בעין, הכל כמנהג המדינה^ז.

סדירת קרקע. מדידת קרקע צריך לדקדק בחשבון ע"פ

עקרים המתבארים בתשבורת, שאפילו מלא אצבע רואים אותה כאלו מלאה

(א) שם ס"י. (ב) ר"ט שם פ"ח ה"ז ח"ט שם ס"א. (ג) ר"ט שם ה"ח מ"י י"א ח"ט שם ס"ג. (ד) ר"ט שם

ה"ב ח"ט שם ס"ד ועי' לעיל מצוה רנ"ט. (ה) ר"ט שם ה"ג ח"ט שם ס"ז. (ו) עי' אר"ח ס"י שצ"ט ס"א.

(ז) ר"ט שם ה"ג ח"ט שם ס"ח. (ח) ר"ט שם פ"ז ה"ב ח"ט שם ס"ט.

בצאתנו ממצרים, שנאמר (דברים כ"ה י"ז) זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתם ממצרים.

משרשי המצוה מה שאמרו רז"ל מהו עמלק עם-לק עם שבא ללקק דמן של ישראל, אמר רבי חנינא משל למה הדבר דומה לאמבטי רותחת שלא היתה בריה יכולה לירד לתוכה, בא בן בליעל אחד וקפץ לתוכה אע"פ שנכוה הקירה לפני אחרים, אף כאן שיצאו אבותינו ממצרים ה' קרע להם הים וכו' נפל פחדן על כל האומות שנאמר או נבהלו אלופי אדום וגו', כיון שבא עמלק ונודווג להם אע"פ שנטל את שלו מתחת ידיו, הקירם לפני אחרים. ולפי שמדרך בני אדם לשכות מעשה רשע שנעשה לו לפני זמן רב, והגם כי מה שעשו אבות אבותיהם ובנים לא יומתו על אבות, צוה התורה לדעת דשאני

משנה הלכות

אבל הרמב"ם כתב ומ"ע לזכור תמיד, משמע דהוא מצוה תמידית, ועיין מנ"ח. ולפענ"ד להשוותם דודאי מ"ע לזכור תמיד כל ימי חייו, אבל לזכור כפה סגי בפעם אחת מן התורה שלא ישכח. ועיין לקמן מצוה (תר"ה), מה שנוהגים בתפוצות ישראל לקרא פרשת זכור.

כללים. ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים לדעת החינוך, כי להם לעשות המלחמה ונקמת האויב, וי"א דגם בנשים מצוה לזכור, ומי עמד בסוד ה' בטעם הזכירה ונוהגים אנשי מעשה להזכירו בכל יום עם שאר זכירות אחר התפילה ונכון הוא, והמנ"ח כתב ואולי אפילו לאחר ביאת המשיח נצטרך להזכירו ולזכרו מה שעשה לנו, ופלא שלא הרגיש הגאון דכן כתוב מפורש בתרגום יונתן, עיין לקמן מצוה (תר"ה).

כפה וכלב מה שעשה לנו עמלק ושנאתו לישראל בעת שיצאו אבותינו ממצרים, שנאמר אשר קרן בדרך וזנב בך כל הנחשלים אחריו ואתה עיף ויגע ולא ירא אליקים. ובספרי וש"ס מגילה זכור יכול בלב כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמור, הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפך.

שיעור הזכירה. וצריך לדקדק זכירה זו כמה הוא, ומפשטות הדברים נראה דהוא מצוה תמידית לזכור בכל עת וכל שעה, והחינוך כתב וז"ל ואל הזכירה זאת בלב ובפה לא ידענו בה זמן קבוע בשנה אלא או ביום כמו שנצטוינו בזכירת יציאת מצרים בכל יום ובכל לילה, והטעם כי הזכירה ההיא הוא עיקר הדת וכו' אבל זכירת מה שעשה עמלק אינו רק שלא תשכח שנאתו מלבבינו, ודי לנו לזכור זה פעם אחת בשנה או בשתי שנים או בשלש.

מצות המלך

תיד

עמלק כי כמה שנלחם עם אבותיך לך עשה ולא לאבותינו בלבד, והמעם אשר קרך בדרך, הקיר אותך לכל העמים, ומאז עד עתה אינם יראים מלהרע לך, וכל הצרות לך ממנו באים עד היום. ועוד שוינו בכך כל הנחשלים אחרך, חותך מילות ישראל וזורק כלפי שמיא, וגידף וחידף כלפי מעלה, ולפיכך זכור את אשר עשה לך עמלק.

מגילה י"ח ב"ט מנהדרין ב', ר"ט פ"ה מסלבים, פה"ס ס"ע קפ"ה קפ"ה פ"ח ג"פ, ספ"ג עשין קט"ו לאוין רכ"ו, ספ"ק ס' קפ"ו, או"ח ס' תרפ"ח.

מצוה תרד

תמחה את זכר עמלק (מ"ע רמ"ג)

צוה הקב"ה למחות זכר עמלק עד בלי השאיר לו שריד, שנאמר (דברים כ"ה י"ט) תמחה את זכר עמלק מתחת השמים.

משנה הלכות

יחיד מישראל הזכרים מוטל החיוב להרגם ולאבדם מן העולם אם יש כח בידם בכ"מ ובכל זמן אם אולי ימצא אחד מכל זרעם, (ופלא על המדפיסים בנוא יארק שהשמיטו סיום זה, כי זה היתה השמטה מחמת הצענוז והיה להם להתזויר למקומם). עכ"פ ס"ל דגם בזמן הזה החיוב, ועל כל יחיד. אבל הסמ"ג לאוין רכ"ו כתב מצוה זו אינה נוהגת אלא לימות המשיח לאחר כיבוש הארץ שנאמר והיה בהניח לך ה' אלקיך מכל אויביך וגו' תמחה וגו', והביאו הגמ"י בפ"ה ממלכים. מפורש דדוקא לאחר ביאת המשיח, אבל מ"מ אפשר דעל כל יחיד יהיה אז החיוב. והיראים מצוה רצ"ט כתב ר' יהודה אומר ג' מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ, להעמיד להם מלך להכרית זרעו של עמלק

תרד) על איזה עמלקים מצווים. מצות עשה מן התורה למחות זרעו של עמלק ולאבד זכרו מן העולם, הן זכר והן נקבה, קטן וגדול, מעולל ועד יונק, משור ועד שה, שלא יהא שם עמלק נזכר אפילו על בהמה לומר בהמה זו של עמלק היתה^א. והמנ"ח תמה מנא ליה לרש"י דאפילו הבהמה צריכין להרוג, ובמחכ"ת אישתמיטתיה דברי המזרחי שכתב כי מלת זכר בצירי מורה שלא תשאר אחריו דבר שיהיה זכרו עליו, ע"ש.

זמן החיוב ועל מי מוטל. ונחלקו הראשונים ז"ל בזמן קיום המצוה ועל מי מוטל הקיום, החינוך כתב זאת המצוה מוטלת על הצבור כולן וכענין שאמרו שלש מצות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ, ובאמת כי על כל

תרד. (א) רש"י בתומש, ועין ר"ט פ"ה מהל' מלכים ה"ה. (ב) ה"ה אות א'.

משרשי המצוה כי כל זמן שהרשעים בעולם חרון אף בעולם, וראשית גוים עמלק ראשון ברשעתו ולכן אחריתו עדי אבר. וצוה הקב"ה לזכור את כל אשר עשה עמלק (עיין מצוה תר"ג) כדי למחות את שמו וזכרו. וצונו במצוה בעמלק יותר מבשאר אומות העולם מפני ג' מעמים. א) מפני שהוא היה הרשע הראשון, וכמו שנבא עליו משלהם ראשית גוים עמלק וגו'. ב) כי כבר נשבע השם ב"ה כי יד על כס י-ה מלחמה לה', שזה הרים ידו בכסא המלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא בנפלו על ישראל, וגם בכריתת הערלות וזדקן כלפי מעלה. והשלישית) מה שמשלו משל לאדון שהיה לו כרם וגדרו והושיב בו כלב לשמרו, בא בנו של אדון ופרץ הגדר ובא הכלב ונשכו, כל זמן שרצה האדון להזכיר חמא בנו אמר לו זכור אתה שנשכך הכלב, כך כל זמן שהשם ית"ש רוצה להזכיר חמאן של ישראל שאמרו היש ה' בקרבנו אמר להם זכור את אשר עשה לך עמלק, ולכן תמחה את זכר עמלק.

פראה מקומות עיין מצוה הקודמת.

מצוה תרה

לא תשכח (ל"ח שס"ב)

הזהיר הקב"ה שלא נשכח מה שעשה והרע לנו עמלק בצאתינו ממצרים, שנאמר (דברים כ"ה י"ט) לא תשכח.

משנה הלכות

במלחמות הקרובים להם אינם חייבים במלחמת עמלק. והרמב"ם לא ביאר בזה כלום, ועיין רמב"ם בספר המצות מצוה קפ"ט. ובחדושי הארכתי, ועיין מנ"ח שנסתפק למה לא נתחייבו הנשים בזה, ולפמ"ש פשוט דהנשים פטורים מזה, וק"ל.

תרה) גרדי חלאו. אסור לנו לשכוח אשר עשה לנו

ולבנות להם בית הבחירה וכו', הרי אומר להעמיד להם מלך תחילה, למדנו מכאן שמצות למחות זכר עמלק על המלך מוטלת ולא על שאר אנשים, זה פי' הכתוב כי יד על כס י-ה, דהיינו המלכות, אז תתקיים מלחמה לה' בעמלק. והא"ע כתב אחר שירשו הארץ ושקטה ממלחמה מכל סביבותיה אז החיוב למחות, כי כל זמן שעוסקים

ג) עיי' שו"ת משנה הלכות ח"ה סי' ש"י.

מצות המלך

משרשי המצוה מה שאמרו בספרי זכור בפה לא תשכח בלב, שהחיוב בזה לספר לבנים ענין עמלק. ורמז בזה משה רבינו ע"ה ענין עמלק לזמן הגלות, כי בהיותנו בארץ אמר זכור את אשר עשה לך עמלק וגו' והיה בהניח אלקיך תמחה את זכר עמלק, וכאשר לא תהיה בארץ רק תחת כל השמים מפורד ומפורד בין העמים בגלות או לא תוכל לזכור ענין עמלק בפועל ובמעשה, אבל לא תשכח עכ"פ בחו"ל לא תשכח מפיהם (אברבנאל"ל). ולפי שעמלק ושרו הוא שרו של עשו, ואי אפשר ליפול שרו של עשו עד ביאת גואל צדק, מכח ברכת אבינו יצחק והיה כאשר תרד ופרקת וגו', והרי הוא הכלב הנושך, ושרו של עשו הוא סמאל, הוא השמן הוא היצר הרע, אבל לעתיד שתתקיים ברכת יצחק במלוואה יהיה כל בית ישראל יראי ה' תמחה שמו של עשו וימחה זרעו של עמלק. וזה הטעם

משנה הלכות

זכור פעם אחת בשנה, ויש אומרים דקריאתה דאורייתא^א, וצריכים כולם לשמוע הקריאה אנשים ונשים, ואם הוא במקום שאין שם מנין ילך למקום שיש מנין לשמוע. ולענ"ד דזה דוקא אם לא שמעו קריאתה בזמנה על הסדר, דאם שמעו על הסדר בשנה זו א"כ פ' זכור הוה כבר פעם שנית בשנה, ואולי משום רצריך כוונה למצוה ועל הסדר אינו מכוי למצות זכור. וקבעו שבת שלפני פורים כי דין הוא לקרותה בפורים מענינו דיומא, כי המן הרשע היה מזרע עמלק, אלא להודיע שנצטוונו בזכירה זו עוד קודם נס זה שנעשה עם המן קבעו קודם פורים שלא יטעו שעל נס פורים נתקן. ובפורים קורין ויבא עמלק גם כן מטעם זה, בני הישוכים שלא שמעו הקריאה בפ' זכור בשבת עכ"פ ישמעו הקריאה בפורים ויצאו כדעבד^ב, ויש

עמלק, והשוכח מה שעשה לנו עמלק עובר בלאו זה, לבד העשה שנתבאר לעיל^א. והנה החינוך מצוה (תר"ג) כתב דמצוה זו נוהגת בזכרים דלהם לעשות מלחמה, והמנ"ח תמה עליו דמנ"ל דהזכירה מטעם מלחמה, דילמא אף לאחר ביאת המשיח נצטרך לזכור, ע"ש. ופלא על הגאון ז"ל שלא זכר עת כתבו דכן הדבר מפורש בתרגום יונתן וז"ל, והיה כד ניח ה' אלקכון לכון מכל בעלי דבביכון וכו' תמחון ית דוכרנא דעמלק מתחות שמיא ואפילו ליומי מלכא משיחא לא תתנשי ע"כ, וראיה ברורה להמנ"ח ז"ל. ועלה א"כ לפי סברא זו דגם על נשים איכא מצוה דזכירה, אף דלענין מלחמה אינה בנשים. ועיין לעיל מצוה (תר"ג) מתי זמן זכירה זו. קריאת פרשת זכור. והנה תקנו לנו חז"ל לקרוא פרשת

תרה. (א) ר"מ פ"ה מהל' טלמים ה"ה. (ב) אריח סי' תרפ"ה ס"ו. (ג) מצ"א שם.

זכור וגו' ולא ירא אלקים והיה כהניח וגו' תמחה את זכר עמלק ומתחת השמים ימחה שמו מלהזכירו.

מראה מקומות עיין מצוה (תר"ג).

פ' תבא יש בה ג' עשין וג' לאוין

מצוה תרו

מצות קריאת פרשת ביכורים (מ"ע רמ"ד)

צוה הקב"ה לקרות פ' הביכורים מארמי עובד אבי עד אשר נתת לי ה' בעת שנביא ביכורים למקדש, שנאמר (דברים כ"ו ה') וענית ואמרת לפני ה' אלקיך.

משרשי המצוה שעיקר קבלת אלקות ויסוד השלמות הוא שנאמין כי לה' הארץ ומלואה תכל ויושבי בה, והוא

משנה הלכות

קורא וכל מי שאינו יודע לקרות מקרין אותו, נמנעו אלו שאין יודעין לקרות מלהביא כדי שלא יכלמו, התקינו ב"ד שיהיו מקרין את מי שהוא יודע כמו שאינו יודע.^ד

המביאין ואין קורין. ואלו מביאין ולא קורין האשה והטומטום והאנדרוגינוס והאפטרופין והעבד והשליח לפי שאינן יכולין לומר אשר נתת לני, הגר מביא וקורא כ"כ הרמב"ם ז"ל וחלקו עליו הפוסקים כיון דלא נחלו את הארץ.^ה הקונה שני אילנות בתוך שדה חבירו מביא ואינו קורא, קנה שלש מביא וקורא.^ו הפריש ביכוריו ומכר שדהו מביא ואינו קורא.^ז המוכר שדהו לפירות הלוקח מביא ואינו קורא, בעל

חולקין והראשון נראה עיקר.^ח מי שהוא אנוס ואין לו מנין יקרא פ' זו בגינות וטעמים בס"ת בלא ברכה,^ט ואם אין לו ס"ת יקרא בחומש, קטן אינו עולה למפטיר בשבת זול, ונוהג בכל מקום ובכל זמן.

תרו) סדר הקריאה. המביא בכורים לבית המקדש משדהו (עיין מצוה צ"א) משהגיע להר הבית נוטל סלו על כתיפו וקורא הפסוק הגדתי היום וגו' ואח"כ מוריד הסל וקורא מארמי עובד אבי וגו' עד גמר כל הפרשה.^י ומצוה לקרא בלשון קדש ובקול רם,^{יא} חיסר תיבה אחת לא יצא ויחזור וקורא, ואסור להוסיף על הקריאה זול. בראשונה כל מי שהיה יודע לקרות

(ד) משנה ברורה שם ס"ק מ"ו. (ה) ועי' חכמת שלמה שם לרש"ק. (ו) רמ"א שם. (ז) מ"א סי' רמ"ב ס"ק מ. תרו. (א) ר"מ פ"ג מהל' בכורים ה"ב. (ב) שם ה"י. (ג) מ"ח ע"פ סוטה ל"ב ע"א. (ד) מ"ח. (ה) ר"מ שם ה"א. (ו) שם פ"ד ה"ב. (ז) שם ה"ג. (ח) עיין דב"ז ומל"מ ומצ"ט. (ט) ר"מ שם ה"ד. (י) שם ה"ה.

אדונינו ואין עוד אחר, ושהוא המשגיח והמשפיע כל מובותיה. ולא יחשוב האדם שהארץ הוא שלו וכחו ועוצם ידו עשה לו כל חילו, כי זה פריקת עול ומורא שמים מעליו. ולזה והיה כי תבא אל הארץ, כלומר אחר שתנוח מכל האויבים ותבא אל הארץ בתתו ה' לך מתנת חנם ותשב בה השקט ובטח איש תחת גפנו ותחת תאנתו, צוה השי"ת שבכל שנה נעשה מעשה בדיבור ובמעשה שיתפרסם בו האמונה האמתית, ויורה בקול רם בפיו ובשפתיו יבבדו, ויזכיר הרעות שעברו עלינו מימות אבינו יעקב ועד עכשיו, והצילנו ה' ב"ה מכולם. ואחר השבח והתודה להשי"ת מבקש מלפניו להתמיד הברכה עליו ועל כל עם ישראל, וכזה כבר יצא כדי חובתו להודות שלה' הארץ והוא בעל השדה, והוא הנותן התבואה והזרע לזרוע, ונבנע לעבודתו ית"ש.

ביכורים פ"ג, ספח ד"ב, ר"ס פ"ג פכיתורים, פ"ח פ"ג ק"ב, ספ"ג עשין ק"פ.

מצוה תרז

וידיי מעשר (מ"ע רמ"ה)

צוה הקב"ה להתודות לפניו ית"ש שעשינו כל מה שצוינו בהוצאת המעשרות והתרומות ולא החזקנו בהם, שנאמר

משנה הלכות

וקרא וחזר והביא ממין אחר אינו קורא, דפעם אחת בשנה קורא^ט. ואינו קורא אלא מעצרת ועד אחר סוכות, הביא בכוריו לאחר חג הסוכות עד חנוכה, אע"פ שהפרישן קודם החג, מביא ואינו קורא שנאמר ושמת ואין קריאה אלא בשעת שמחה, מחג השבועות עד לאחר חג הסוכות^ט. ונוהג בזמן שביהמ"ק קיים ובארץ ישראל י"ד שיבנה במהרה בימינו אמן.

תרז) גררי המצוה וסדר הידיי. מצות עשה להתודות לפני

מביא בנכסי אשתו וקורא^א. כהנים ולוים מביאים וקוראים שיש להם שדה מגרש^ב. אבדו בכוריו קודם שהביאן להר הבית והפריש אחרים מביא ואינו קורא^ב. שאר פרטים. וכתב החינוך ומזה יש ללמוד בתפלוחנו ובתחנונינו לפני השם ב"ה לדקדק מאד להזהר בלשון שאין לומר לפני השי"ת כי אם בדקדוק גדול, ושיי. הפריש ביכוריו ויבש המעיין או נקצץ האילן מביא ואינו קורא שהרי הוא כמי שאין לו קרקע^ד, וכן שטפה נהר שדהו. הביא בכוריו

(דברים כ"ו י"ג) ואמרת לפני ה' אלקיך בעדתי הקדש מן הבית וגו'.

משרשי המצוה היות כי ענין התרומות והמעשרות דבר גדול הוא, וגם כי בהם תלוי מחיית משרתי האל ב"ה ובהם תלוי הברכה בארץ ובפירות, וכמו שאמרו עשר בשביל שתתעשר, צוה השי"ת להפרישם ולתתם לכל אחד חלקו הראוי לו עד שלא ישאר אצלו שום דבר מחלקי המתנות הראויות לתת לכתנים וללויים ולעניים. ולא היה מתודה אם נשאר משהו בחלקו, וכל ששהה מעשרותיו הצריכו הכתוב לבערו מן הבית בערב יום טוב האחרון של פסח שנה השלישית שמפרישין בה מעשר עני, והיה מתודה ביו"ט אחרון של פסח במנחה. ולפי שאדם דעתו להוסיף אחר ממון, ואפילו הפריש המתנות לפעמים יעכבם בביתו ולא יתנם להראוי לו, ועל כל פנים יתירשל

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

השנה פרוטה'. וערב יו"ט האחרון של חג הפסח עושין הביעור'. פירות שלא הגיעו לעונת המעשרות בשעת הביעור אין מעכבין אותו מלהתודות ואינו חייב לבערן'. היו פירותיו רחוקים ממנו והגיע יום הביעור קורא שם למתנות ומזכה אותן להראוי על גבי קרקע או למי שזוכה להן לבעליהן ומתודה למחר. פרימי דינים. הפריש המתנות שלא על הסדר או שנשרף טבלו או הפריש בטומאה אינו מתודה דהרי לא קיים הכל, ודובר שקרים לא יכון לפני השי"ת'. ומצוה להתודות במקדש, ואם התודה בכל מקום יצא'. ונוהגת מצוה זו בזמן הבית בזכרים, ולדעת הרמב"ם' והש"ע' נהגת גם בזמן הזה. ויש מקשים כיצד יאמר ולא ביערתי ממנו

ה' אחר שמוציאין כל המתנות שבורע הארץ, וזה הנקרא וידוי מעשר'. וידוי זה מתודין לאחר שנת מעשר עני כלומר לאחר שנה השלישית ושנה השישית שבשמיטה'. זמן הוידוי במנחה ביו"ט האחרון של פסח של רביעית ושביעית'. ואין מתודין אלא ביום, וכל היום כשר לוידוי אלא שנהגו במנחה'. ונאמר בכל לשון, רצו רבים להתודות כאחד מתוודים, ומיהו מצוה מן המובחר שכל אחד יתודה לעצמו'. קודם שיתודה צריך לקיים מצות ביעור, כלומר שיתן כל המתנות למי שמגיעין'. יש לו פירות טבל מפרישם, ותותן התרומה לכהן והמעשר ללוי ומעשר עני לעני ומעשר שני פודה ומאבד הפרוטה שחלל עליה, אין לו מטבע קטנה לחלל מחלל על פרי

תר. (א) ר"מ פ"א מהל' מעשר שני היא ירד מי שלא סעי' קל"ה. (ב) ר"מ שם ה"ב ירד שם. (ג) ר"מ שם ה"ג ירד מקל"ט. (ד) ר"מ שם ה"ד ירד שם מקל"ט. (ה) ר"מ שם ה"ה ירד שם מקל"ט. (ו) ר"מ שם ה"ו ירד שם מקל"ט. (ז) ר"מ שם ה"ז ירד שם מקל"ט. (ח) ר"מ שם ה"ח ירד שם מקל"ט. (ט) ר"מ שם ה"ט ירד שם מקל"ט. (י) ר"מ שם ה"י ירד שם מקל"ט. (יא) ר"מ שם ה"י"א ירד שם מקל"ט. (יב) ר"מ שם ה"י"ב ירד שם מקל"ט. (יג) ר"מ שם ה"י"ג ירד שם מקל"ט. (יד) ר"מ שם ה"י"ד ירד שם מקל"ט.

מצות המלך

בנתינתם, צוה הכורא ב"ה במצות עשה שיבואו להתודות לפניו ית"ש שעשה ככל מה שנצטווה בביעור הקדש ובמסירתו, ולא יוכל להתרשל יותר ולומר ביעדתי הקדש מן הבית וגם נתתיו וגו' שמעתי בקול ה' אלקי והוא לא עשה, אלא יקיים הכל ויתברך בברכת ה'.

מעשר שני פ"ה, פסח ל"ב, ר"ם פ"א פסע"ש, פד"ם ט"ז קל"א, סס"ג עש"ן קל"ח.

מצוה תרח

שלא לאכול מעשר שני באנינות (ל"ח שס"ג)

הזהיר הקב"ה שלא לאכול מעשר שני באנינות, שנאמר (דברים ב"ו י"ד) לא אכלתי באוני ממנו.

משרשי המצוה לפי שבקדשים שלחן גבוה הם, ואין ראוי למי שדואג וכואב לבבו מאד לקרב אל שלחן המלך, אולי יתנאל. ועל דרך משל אמרו כי אין לבא בשער המלך בלבוש

משנה הלכות

גדר אנינות. והנה אנינות דאורייתא הוא כל שיש לו מת שחייב להתאבל עליו מה"ת, ויום המיתה הוא אונן דאורייתא, ובלילה מותר מן התורה דכתיב ואכלתי חטאת היום, ודרשו' היום אסור ובלילה מותר, ומיהו מדרבנן אסור בלילה וכן כל הזמן שנשתהה המת לאחר יום המיתה בלא קבורה הוא אונן דרבנן^א, נשתהה המת זמן הרבה מחמת המלכות לאחר שנתיאשו מלקברו אינו אונן עוד^ב.

חוץ מירושלים. האוכל חוץ לירושלים לוקה מרדות מדרבנן^ג. פירות שהיו בירושלים ויצאו לוקין עליהם מן התורה מלאו דלא תוכל לאכול (עיין לעיל מצוה תמ"ב), וגם מרדות על אנינות, לא היו הפירות

בטמא כיון שכולנו טמאי מתים, וראיתי לתרץ כיון שבזה"ז כל הפרשה היא בטומאה אין כאן עבירה וקפידה. ויש מהדרים אחר המצות, לומר ביו"ט שביעי של פסח בשלישית, וברביעית, בזמן הזה מן בערתי הקדש עד ארץ זבת חלב ודבש, וי"א לקרא בס"ת במנחה ביו"ט של פסח האחרון פרשת כי תכלה לעשר עד ארץ זבת חלב ודבש.

תרח) אי הוה לאו. דעת הרמב"ם^ד והחננוך ועוד, שהאוכל

מעשר שני באנינות דאורייתא בירושלים עובר בלאו ולוקה, ודעת הרמב"ן^ה והסמ"ג דאינו עובר בלאו ולא הוה אלא בעשה, וכן איפליגו נמי לענין אוכל בקדשים באנינות לדעת הרמב"ם וכו' בלאו ולדעת הרמב"ן וכו' בעשה^ו.

שם סעי' קמ"ב. תרח. (א) פ"ג מה' מעשר שני ה"ה. (ב) מה"ם שורש ח'. (ג) ר"ם שם ה"ז ועיין מצ"ח. (ד) זכרים ק' ע"ב. (ה) ר"ם שם ה"ז. (ו) ירד סי' שט"א ס"ד. (ז) ר"ם שם ה"ה.

שק. גם כי באכילת קדשים תמצא כפרה על הבעלים, וכענין שאמרו כהנים אוכלים ובעלים מתכפרים, ואין ספק כי באכלם את קדשיהם היו אוכלים בכוונה נכונה וברעת שלם, וכל תנועותיהם נכונות להשי"ת. ובהיות האדם מצוער ודואג וחרד ביום מות קרובו שהוא אונן עליו, ומעיו חמרמרו עליו, אין דעתו מיושבת וכוונתו מרודה, ואין ראוי לאכול קדשי שמים. והאברבנא"ל פ' לא אכלתי באוני ממנו, כלומר עם היותו מעשר עני והיה לו עניות הרבה לא מצאתי היתר לאכלו ממנו לומר גם אני עני, ויהיה אוננו מענין דלות ועניות, כמו בן אונן פ' וישלח, ודבר פלא הוא ועיין אבן עזרא.

מע"ש פ"ה, יבמות ע"ג מכות י"ב פסחים צ"א זבחים צ"ב, ר"ס פ"ג מע"ש, פ"ה ד"ה ק"ג קנ"א קנ"ב, ס"ג לארץ רס"ב רס"ג רס"ד.

מצוה תרט

שלא לאכול מעשר שני בטומאה (ל"ח שס"ד)

הזהיר הקב"ה שלא לאכול מעשר שני בטומאה אפילו בירושלים, שנאמר (דברים כ"ו י"ד) ולא בערתי ממנו בטמא.

משנה הלכות

בירושלים מעולם לוקים אותו מדרות על אכילת מעשר ומדרות על אנינות".
 שאר פרטים. אבילות אשתו נשואה אינו אלא דרבנן, ולכן האוכל באנינות אשתו שמתה לוקה מדרות, ספק אונן אסור במעשר, וספק אונן כגון שהיה ספק בן שבעה לראשון או בן תשעה לאחרון, וכיוצא בזה. מת לו חינוך בן יומו במנ"ח פשיטא ליה דלוקה מדאורייתא על אכילתו, ולפענ"ד דאין לוקין עליו כיון ולא יצא מדי ספק נפל, ואם ברור לו שכלו חדשיו לוקה. מת שמת בשבת או יו"ט, אף דאסור לנהוג

אבילות בפרהסיא אונן הוי לענין מעשר ואסור לאכול. והמנ"ח נסתפק בסיכה באנינות מה דינו, ועיין רמב"ן עה"ת לא אכלתי באוני ממנו. מעשר שני של דמאי מותר לאכול באנינות". ונהג איסור זה בזמן הבית בזכרים ונקבות, ובזמן הזה אין אוכלין מעשר שני בכלל כיון שכלנו טמאי מתים אנו, ה' יטהרנו ויקדשנו בקדשותו העליונה אמן.

תרט) גרדי איסור. האוכל מעשר שני בטומאה, בין שהמעשר שני טמא והאוכל טהור ובין שהאוכל טמא והמעשר טהור, במזיד

מזרשי המצוה מה שביארנו כמה פעמים בענין הרחק הקדש מן המומאה, ולפי שמעשר שני קדש הוא אסור לאכול בטומאה ככל שאר קדשים. ואמר בטמא בבל אופן, בין שאני טמא והוא מהור, ובין שאני מהור והוא טמא, כי צריך הכנת האיש לעשיית המצוה שעל ידו יבא השפע וישפיעו עליו מן השמים, והכנת הדבר המצוה שעל ידו יבא השפע, ועל זה אמר ולא ביערתי טמא בטמא שהוא הכנת המקבל, אמר שלא אכלתי בהיותי טמא בלתי מוכן לקבל שפע קדושת ברכה, וגם לא בהיותו בלתי מוכן הדבר הנאכל לבא על ידו שפע שהוא בהיות המעשר טמא. וענין לא ביערתי לשון ביעור, לא ביערתי לעשותה שלחבת בכליון חרוץ לשורפה, שהקדושה כשחלה עליה המומאה נשרפת. ולא תאמר האיד יכול להזיק המומאה להקדש ה', כי באמת הקדושה בורחת ממקום המומאה, דע זה.

טראה מקומות עיין מצוה הקדמות

משנה הלכות

ומעשר שני קרוי קדש.
פדיונו ושאר פדיונים. מעשר שני שנטמא מותר לפדאו, ופדוים אותו אפילו בירושלים ואוכלין את דמיו בטהרה כמעשר שני בירושלים (עיין לעיל מצוה תמ"ב האיד פודין בזמן הזה והאיד נוהגין בה). לאחר שנפדה מותר לאכול בטומאה כחולין. אין נותנין פירות מעשר שני לעם הארץ, ולא פירות הלכות במעות מעשר שני, ולא מעות מעשר בעין, מפני שהם בחזקת טומאה וחיישנין שיטמאו המעשר שני, מעשר שני של דמאי מותר ליתנו לע"ה ויאכלו כנגדו, אין מפקידין מע"ש אצל חבר שמא ימות, ונמצא המעשר ביד בנו עם הארץ, ומפקידים מעשר שני של דמאי אצל ע"ה. ונוהג בזמן הבית בזכרים ונקבות ובזמן הזה מדרבנן.

ובהתראה לוקה, ואינו לוקה אלא האוכל בירושלים וקודם שיפדה, אכלו בטומאה חוץ לירושלים לוקין אותו מכת מרדות. ואם נכנס לירושלים וחזרו והוציאו ואכלו בטומאה לוקה מדאורייתא על לא תוכל לאכול (עיין מצוה תמ"ב) ומכת מרדות אטומאה. ואפילו להדליק בו את הגר אחר שנטמא אסור עד שיפדה. טמא שטבל אע"פ שלא העריב שמשו אוכל מעשר שני, ואכילה ושחיה שוין הן. ולענין סיכה בגמ' יבמות ע"ד ארשב"ל משום ר' סימאי מגין למע"ש שנטמא שמוחל לסוכו שנאמר וכו', והרמב"ם לא הביאו בספר היד משמע דלא קי"ל דמותר בסיכה, ועיין רמב"ן עה"ת פ' תבא לא אכלתי באוני. הערל כטמא, ואם אכל מע"ש לוקה מה"ת כדרך שלוקה על אכילת תרומה שהתרומה קרויה קדש,

תרומ. (א) ר"ס פ"ג מהל' מעשר שני ה"א. (ב) ע"י מצ"ת. (ג) ר"ס שם ה"ב. (ד) שם ה"ד. (ה) מצ"ת. (ו) ר"ס שם. (ז) שם ה"ג. (ח) ע"י שם ה"א. (ט) שם ה"ה.

מצוה תרי

ולא נתתי ממנו למת (ל"ת שם"ה)

הזהיר הקב"ה שלא להוציא מעות מעשר שני לדברים שאינן לצורך אכילה ושתייה וסיכה, שנאמר (דברים כ"ו י"ד) לא נתתי ממנו למת.

מזרשי המצוה כי רצה הא-ל ב"ה שישמח הוא וביתו וחלוי במעשר שני שלו שהביאו לירושלים, ואם יותר לו לעשות ממנו דברים אחרים, ואפילו לקנות דבר מצוה בו כגון תכריכין למת, ממילא תערב השמחה כי יהיה האיש הכילי יתננו לדברים אחרים ותתבטל הכוונה. גם כי אינו מן הראוי שמעשר שני, הקדש גבוה שנאמר בו שמחה, יתהפך משמחה משנה הלכות

הרמב"ן עליה. אוכל דבר שדרכו ולאכול שותה דבר שדרכו לשתות, סך דבר שדרכו לסוך, ולא יסוך יין וחומץ אבל סך הוא את השמן, ולא יסחוט את הפירות להוציא מהן משקין חוץ מזיתים וענבים בלבד, ואין מפטמין את השמן אבל מפטמין את היין, אין מחייבין אותו לאכול פת שעפשה ושמן שנסרח וכיוצא בזה אלא כיון שנפסל מאוכל אדם פקעה קדושה מיניה. אע"פ שנתנה לסיכה אין נותנין אותו לא ע"ג צינית (פי' מכה שתחת פרסת הרגל) ולא ע"ג חזזית ואין עושין ממנו קמיע וכיוצא בו, שלא ניתן אלא לסיכה של תענוג שהוא צורך כל גופו של אדם ולא לסיכה של רפואה. ונוהג בזמן הבית בזכרים ונקבות.

בעל חי אם בולע, ודע דבמקום אחר הארכתי לישב דברי רבינו בעל הפלאה דס"ל דבעל חי בולע ופולט, והאחרונים ז"ל הקיפו עליו תמיהות כתנור של עכנאי, והבאתי ראיה בס"ד

(תרי) גדרי האימור. אסור להוציא מעות מעשר שני אלא לצורך אכילה ושתייה, וסיכה בכלל שתייה היא. ואסור לקנות בהם קרקע, או מטלטלים, או כלים, או בגדים ועבדים, ואסור להוציא ממנו אפילו לצורך מצוה, כגון לתכריכי המת, ולארון, ואם הוציא מעשר בשאר דברים עבר בלאו, ויאכל כנגדן ממעותיו בתורת מעשר. ואינו לוקה על לאו זה דכלל בידו כל שיש בו תשלומין אין בו חיוב מלקוח.

סיכה. והוא הדין אם סך משמן מעשר שני עצמו למת שיאכל כנגדו. ועיין רמב"ן עה"ת (תבא) לא אכלתי באוני בא"ד וראיתי בירושלמי רבי אליעזר בשם רבי סימאי אומר לא נתתי ממנו למת מה אנן קיימין אם להביא ארון ותכריכים דבר זה אסור לחי ולמת, איזה דבר שמותר לחי ואסור למת זו סיכה, ע"ש. ועיין כ"מ מה שכתב בשוב דברי הרמב"ם ז"ל מקושית

תרי. (א) ר"מ פ"ג מהל' מעשר שני ה"ו וכו' ודב"ז שם. (ב) חתוך וע"י בע"ת. (ג) בע"ת. (ד) מע"ש פ"ב ה"א. (ה) שם. (ו) ר"מ שם ה"א. (ז) שם רמ"ז. (ח) עיין תשובות ותם מו"ר סימן צ"ד ומשנה הלכות חלק

מצות המלך

ליגון ויתננו למת. וזוה המעם אמר ר' עקיבא מה תלמוד לומר לא נתתי ממנו למת שלא החלפתי אפילו בדבר מהור, כלומר ר"ע דרש ולא נתתי ממנו שלא עשיתי ממנו חליפין אפילו בדבר מהור הראוי לאכילה, כענין ששינינו אין מוכרין ואין מחליפין אותו. ולא יאמר אדם לחבירו בירושלים הא לך יין ותן לי שמן ויהיה למת. ועוד שהממונה מתרצה ומתפיים באכילת הבעלים דוקא, ואפילו שישנה אותה בקדושה מעולה וגבוה כיון שאינו מקיים הגוף לא נחא ליה אלא שיאכלוהו בשמחה של מצוה.

מראה מקומות עיין מצוה תר"ח.

מצוה תריא

והלכת בדרכיו (מ"ע רמ"ו)

צוה הקב"ה לעם קדשו להשתדל ולעשות כל מעשינו להדמות וללכת בדרכי השי"ת בכל יכלתנו, שנאמר (דברים כ"ח ט"ז) והלכת בדרכיו.

משנה הלכות

לדעת ההפלאה מסיכה דבע"ח בולע ומגמ' חולין דף ח' שחט בסכין של איסור דבעל חי, ודו"ק כי קצתי מאד. תריא) התנהגות בדרך הממוצע. קיום המצוה, רבי אומר איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהוא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם*. ולפי שדעות הרבה יש בבני אדם זו משונה מזו ורחוקה ממנו ביותר, ויש מהן שהן לאדם מתחלת ברייתו לפי טבע גופו שירש מאבותיו ויש מהן שטבעו של אדם זה מכון ומקבל אותם מהרה יותר משאר הדעות, ויש מהם שלמד אותם מאחרים, או שהרגיל עצמו בהם לפי שעלתה בו, או ששמע שזו דעה טובה והרגיל עצמו עד שנראה

בלבו ובטבעו. ושתי קצוות הרחוקות זו מזו אינן טובות, ואם מצא טבעו נוטה לאחת מהן, או שכבר למד אחת מהן יחזור עצמו וילך בדרך הישרה היא המדה בינונית, רחוקה משתי הקצוות ריחוק שוה, כיצד לא יהא בעל חמה נוח לכעוס, ולא כמת שאינו מרגיש אלא בינוני, לא יקפוץ ידו ולא יפור יותר מדאי, אלא נותן צדקה כפי מיסת ידו ומלוה כראוי למי שצריך. והמטה קצת מבינונית לצד החסד נקרא חסיד, ומגובה לב יתרחק עד קצה האחרון, ומצוה ללכת בדרכים הללו הבינונים שנאמר והלכת בדרכיך. וכיצד ירגיל אדם עצמו, יעשה וישנה וישלש במעשים על פי הדעות האמצעות, ויחזור בהם תמיד עד

ג' סימן נ"ו. תריא. א) אבות פ"א מ"א. ב) ר"מ פ"א מהל' רעות ה"א כ'. ג) שם ה"ז ד'. ד) שם ה"ה.

סדר מצות היום

תכה

משרשי המצוה מאחר כי בצלם אלקים עשה את האדם, וע"י עשיית המצוה ישלים אבריו הגשמיים שעל כל אבר מצוה מיוחדת לו, ונתן לנו את תורתו הק', צריך להשתדל בכל כחו ולעמוד בצלמו ובצלם דמות תבניתו במעשיו ופעולותיו ומחשבותיו, וכמו שאמרו רז"ל בפ"י המצוה הזאת מה הוא נקרא רחום אף אתה היה רחום, מה הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון, מה הקב"ה נקרא צדיק, אף אתה היה צדיק, מה הקב"ה נקרא קדוש אף אתה היה קדוש. הכלל כי צריך ללמוד בנפשינו ולהתרגל בכל הדרכים שנשתבח בהם הא-ל ית"ש ואשר יחסו לו הנביאים משרתי השם. ובכלל המצוה שיבחר האדם המדות הממוצעות ויהיה שם כל מדותיו בדרך הממוצע, כדכתיב ושם דרך אראנו בישע אלקים אל, תקרא ושם אלא ושם, באופן שתהיו ראויים להקרא בנים למקום, וע"ז אמרו ברשעים סר צלם מעליהם, ובצדיקים כי קרן עור פניהם, וחכמת אדם תאיר פניו, כי בצלם דמות תבניתו נברא.

ספח י"ד, ר"ס פ"א מדעות, ספרים מ"ע ח', ספ"ג עשין ז'.

משנה הלכות

גודל הנהגה זו. ודע דמצוה זו האריכו בה בכל ספרי מוסר הקדושים, עיין עליהם. ומצוה זו תצוה אותנו לעשות דברים בכל ימי חיינו הכל לטובה, המדות שנקרא בהם הית"ש, כי זה מורה שהמדות האלו הם טובים. והיות כי יכול אדם לקיים התרי"ג מצות ולהיות נבל ע"פ התורה כאשר כתב הרמב"ן בפ' קושים, צוה לנו להלוך בדרכיו בקדושה וטהרה. ונהוג בכל מקום ובכל זמן ובכל עת בזכרים ונקבות.

שיהיו מעשיהם קלים עליו לעשותו, ולא יהיה בהם טורח עליו, ויקבעו הדעות הטובות בנפשו, כך למדנו בפ"י המצוה זו מה הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון וכו', ולפי שהשמות האלו נקרא בהם יוצר כל, והם הדרך הבינונית שאנו מחוייבין ללכת בה, ולכן נקראת דרך ה', והיא שלמד אברהם אבינו לבנו שנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' דרך ה', וההולך בדרך זו מביא טובה וברכה לעצמו, שנאמר למען הביא ה' על אברהם את אשר דבר עליה'.

מצות המלך

פ' וילך יש בה ב' מצות עשה

מצוה תריב

מצות הקהל (מ"ע רמ"ז)

צוה הקב"ה להקהל את כל עם בני ישראל, אנשים ונשים וטף, בכל מוצאי שביעית ביום השני מחג הסוכות של שנה השמינית בעזרה, שנאמר (דברים ל"א י"ב) הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגו'.

משרשי המצוה לפי שעיין וקיומם של עם ישראל הוא התורה הקדושה, ובה יפרדו מכל אומה ולשון להיות זוכים לחיי עד, תענוג נצחי למעלה הימנו, ואין הפה יכול לדבר

משנה הלכות

והזמנים, כדרך שמכרכין בתפלה הרי ג', ד' מתפלל על המקדש שיעמוד וחותרם בא"י השוכן בציון, ה' מתפלל על ישראל שתעמוד מלכותם וחותרם הבוחר בישראל, ששית' מתפלל על הכהנים שתתקבל עבודתם וחותרם מקדש הכהנים, שביעית' מתחנן ומתפלל כפי מה שיכול וחותרם הושיעה את עמך ישראל, שעמך ישראל צריכין להושע וחותרם בא"י שומע תפלה^א. הקריאה והברכות הכל בלשון הקודש^ב.

המחויבים. וכולם חייבים במצות הקהל, האנשים ונשים וטף,

וכל הפטורים מן הראייה פטורין מן הקהל חוץ מנשים, וטף וערל שחייבים בהקלה^ג. לזעזים או גרים שאינם מבינים לשון הקדש חייבין להכין לבם ולהקשיב אונם לשמוע באימה וביראה וגילה, ברעדה כיום שנתנה בו תורה בסיני, אפילו חכמים גדולים שיועדים כל

תריב) גרדי המצוה והקריאה. קיום המצוה. מוצאי שמיטה במוצאי יו"ט הראשון של סוכות, שהוא תחילת חולו של מועד של שנה השמינית, וכל ישראל בירושלים שעלו לרגל, היו תוקעין בחצוצרות בירושלים להקהיל את כל העם לעזרה, מביאין בימה של עץ לעזרת נשים והמלך יושב עליה, (היה עומד הרי זה משובח), נותנין לו ספר תורה ומתחיל לקרות בו מתחילת אלה הדברים עד סוף פרשת שמע, ומדלג עד לזה^ד אם שמוע וגו', ומדלג עד לעשר תעשר, וקורא מעשר תעשר על הסדר עד סוף ברכות וקללות, עד מלבד הברית אשר כרת אתם מתורב ופוסק, והקורא מברך לפניה ולאחריה ככל קורא בתורה, וכל הקהל מתקבצין סביביו ושומעין, גמר הקריאה מתפלל שבע ברכות, ואלו הן רצה, ומודים, אתה בחרתנו עד מקדש ישראל

תריב. א) ר"מ פ"ג מהל' תענה ה"א ג' ד'. ב) שם ה"ה. ג) שם ה"א ב'.

והאזון לשמוע, ולכן ראוי הוא ונכון שיקהלו הקהל הקדוש הכל יחד בזמן אחד מן הזמנים ללמוד ולשמוע דברי התורה הזאת מפי המלך. ועל זה אמרו רז"ל אם אנשים באים ללמוד נשים באים לשמוע מן למה באים ליתן שכר למביאייהם, והפי' דהכינוס הגדול הזה ללמוד ולשמוע וללמד, ומתוך הכינוס הגדול הזה יספרו הכל ממה ששמעו בדברי התורה ויספרו בשבתה והוד ערכה, ויכנס בליבם חשקה, וילמדו לדעת את השם ולידאה אותו כל הימים. והיתה הקריאה במוצאי שביעית, התחלת השמינית לפי הדומה לפי ששנת ה' כולה קודש, כולם עוסקים בתורה, שאין בו עבודת הארץ, ובשמינית כל אחד חוזר לעבודתו ויהיה זה פונה לכרמו וכו', צוה הקב"ה להקהיל כלם וללמדם חוקי תורה ולהזהירם על המצות שלא תשתכח מפייהם ומפי זרעם לעולם.

סנה פ"א, ר"ס פ"ג סחנתה, סח"ס פ"ע פ"ז, ספ"ג עשן ר"ל.

מצוה תריג

לכתוב ס"ת (מ"ע רמ"ח)

צוה הקב"ה לכל אחד מישראל לכתוב לו ספר תורה, שנאמר (דברים ל"א י"ט) כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל.

משנה הלכות

תריג) גרדי המצוה. מצות עשה לכל אדם מישראל לכתוב לו ספר תורה מבראשית עד לעיני כל ישראל וללמוד בה, ואפילו הניחו לו אבותיו או יש לו הרבה ספרי תורות מאחרים, חייב לכתוב ס"ת לעצמו, ואם לקח ס"ת מן השוק דומה כאילו גזל מצוה מהשוק, אבל אם לקח ס"ת פסול והגיה בו אפילו אות אחת והכשירו מעלה עליו כאלו כתבו כולו, כתבו בידו

התורה כולה חייבים לשמוע בכוונה גדולה ויתירה, ונקבעה קריאה זו לחזק דת האמת, אשר בו תלוי קיום האומה וקיום כל העולם כולו. חל להיות בשבת דוחין אותו לאחר השבת, שאינו דוחה לא את השבת ולא את היו"ט. ונוהג בזמן שישראל על אדמתן, והמצוה על המלך לקרות ועל העם לשמוע, י"ד שנוכה להקהל במהרה בימינו ולשמוע מפי משיח צדקינו אמן.

מצות המלך

משרשי המצוה מה שמפורש ולמדה את בני ישראל, ואמרו רז"ל גדול הלימוד שמביא לידי מעשה עד שאמרו ותלמוד תורה כנגד כולם, וגזרה חכמתו ית"ש להנות בה יומם ולילה. ואם לא יהיה לו ספר תורה משלו אפילו אם יקבל בהשאלה לא ימלץ בזמן מן הזמנים שלא ימצא מי שישאלנו ספר תורה, כי לעצמו יצטרך או לסיבה אחרת, ונמצא מתכמל מתורת ה'. ואפילו יקבל ספר תורה בירושה לפעמים יתרבו היורשים וכל אחד יסמוך אס"ת זו ולא יכתבו לעצמם, ואולי לא יכתוב לעצמו מקודם על סמך שיירש מאבותיו לאחר מיתתם ונמצא דבר ה' מתכמל קודם שירשנו. לבר כי אם יסמוך על זה לפעמים יירש ס"ת ישן נושן מאבותיו ואבות אבותיו שגם הם סמכו על ירושת אבות, וימנע מלקרות בו לרוב ישנו ויחשוש שלא יפסיד והוא אצלו חשיבות גדולה, כדרך העולם שמתחשבים מאד מה שבא בירושה מאבות אבותיו. לבר כי מה שמרח ועמל בו חביב אצלו, ולפיכך כל אחד מחויב לכתוב לעצמו וקרא בו כל ימי חייו. ורמז גדול יש בדבר שאל יסמוך על תורת אבותיו שיבא לו בירושה, שאינה ירושה לך אלא כל

משנה הלכות

הרי הוא כאלו קבלה מהר סיני.^א ועיין ספר האשכול דף ל"ו ה' ס"ת, ע"י שליח. ואם עשה שליח שיכתוב לו בשכר או צוה לאחרים שיכתבו לו וכ"ש מי שאינו יודע לכתוב בעצמו יצא דשלוחו של אדם כמותו.^ב ונחלקו האחרונים ז"ל אי בעי שליחות לכתוב לו ס"ת, דעת מרן זקני בבית שערס יו"ד סי' שס"ה-ו-ז, שכתובת ס"ת לא בעי שליחות אלא שוכרו כפועל ומשלם לו שיכתוב לו, ויש חולקים, ובקריית ספר למאירי מ"ד קדושת הספר כתב, וז"ל וכתבו הגאונים שאם צוה לכתוב בשכר שלוחו של אדם כמותו

ועיין ספר האשכול דף ל"ו ה' ס"ת, ולפענ"ד ראייה מוכרחת דלא בעי שליחות דוקא שהרי קי"ל קנה ס"ת מן השוק והגיה בו אות אחת הרי הוא כאלו כתבה כולה, והרי התם ע"כ שלא נכתבה כל התורה לשמו בתור שליחות, והבן. ס"ת של שותפים יש סוברים דיצא בו ידי כתיבת ס"ת ויש חולקים והכי נראה.^ג **אשה.** אשה דעת החנוך, וכן נראה דעת הרמב"ם^ד ועוד, דפטורה ממצוה זו, והשג"א^ה הרבה לחלוק וס"ל דחייבת, ועיין ב"ק פ"ז ע"ב מאי מגילה רב חסדא אמר ס"ת והתם לאשה מיירי

תרין. (א) ר"מ פ"ו מהל' ספר תורה ה"א ירד סי' ע"ד ס"א. (ב) ר"מ וירד שם ועיין מנחת חינוך. (ג) ועי' שו"ת משנה הלכות ח"ה סי' קפ"ט וח"י סי' קפ"ג. (ד) עיין מנחת. (ה) ספר המצות מצוה י"ח. (ו) סי' ל"ה.

סדר מצות היום

תכמ

אחד מחויב לעמל ולחדש בתורת ה' ע"ד שאמרו כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, ולא יאמר איני ראוי לכתוב תורת ה' ולא הגיעו מעשי למעשי אבותי אלא כתבו לבם, בא החיוב לכל אחד כפי אשר חננו ה'.

מנהגות כ"א ב"ב י"ג י"ד מנחות ל', ר"ס הל' ס"ה, פ"ה מ"ע י"ח, פ"ג ע"ש כ"ד, פ"ק ס' קנ"ה, י"ד ס' ע"ה.

משנה הלכות

וא"כ נראה דגם אשה מקיימת המצוה וצ"ע.
 שאר דינים. ודעת הרא"ש וגדולי הפוסקים (עיין ש"ע ס' ע"ר) דבזמן הזה מקיימין מצוה זו בספרים שכותבים ללמוד בהם, והט"ז תמה עליו, ע"ש. הכותב ס"ת לעצמו לא יתננה בנדבה לצבור אלא מניחה בבית
 הכנסת לקרות והוא שלוי. מכר הס"ת או הקדיש צריך לכתוב לו אחר, ואם קנה מן השוק האחר נראה דיצא דכבר כתב לו הראשון ויצא ידי כתיבה. ואסור למכור ס"ת כי אם לישא אשה בת בניס"א, ועיין משנה הלכות כתובות (ס' ע"ד) ואינו יוצא במצוה זו אלא בכתיבת לשון הקודש (ט"א). ונוהג בכל מקום ובכל זמן.

ותורה אקריב לה' בדברים, שזכני לסיים ספר דברים, ועוד אדבר תשבותות, לאדון ההשגחות, ששם זכני מעמלים בתורה, ולא מן הכנענים המרבים בסמורה, וברוך הוויזן לאדם דעת, לאפר ועפר זבוע מדעת, הנני העני ממעש, זוחל עפר כתולעת, שסייעני להוציא לאור גם ספר הקטן הזה, תרי"ג מצות שזעלחנינו ע"י מזה בן מזה, מצות המלך מלכו של עולם נאמנים וקיימים עד העולם ובה נשלמו תרי"ג מצות המלך, ע"י "מלשה הקטן". עבד המלך, בהקדוש ר' אליעזר זאב בן המלך, נכד לגאונים הקדושים צדיקים מלכים ושרים עד דוד המלך, ואנא ה' הושיעה נא, כשם שעזרתני לסיים ספר זה כן תזכני להתחיל ולסיים עוד ספרים אחרים ולהוציא לאור כת"י ודושי תורה אשר ישלם תחת ידי, ויהי נועם ה' אלוהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננה.

(ו) ועי' שרית משנה הלכות ח"ד ס' קכ"ו. (ח) ס"ב. (ט) מ"ח ועי' שרית משנה הלכות ח"ו ס' קכ"ב. (י) עיין פת"ש שם סק"ג. (יא) י"ד שם אד"ע ס' א' ס"ח ועי' שרית משנה הלכות ח"ה ס' ר"י.

מצות המלך

ראיתי לקצת סוגי המצוות שכדי להשלים מצוות למנין כת"ר חצינו ו' מצוות דרבנן ופאחר שנשאר נייר חלק גם אני אלך בעקבותיהם, ודע דבוי' מצוות אלו לאו כל פוסקים שוים בהם ועיין סמ"ג שחשב אבלות ותשעה באב ותענית סו' מצוות ולא כתא' להכריע בזה וד"ל.

(א) לקרוא את ההלל

מצוות עשה מדברי סופרים לקרוא את ההלל שמנה עשר יום בשנה ולגמור אותו, ובמקומות שעושים יו"ט ב' ימים גומרים אותו כ"א יום בשנה. ודעת רבינו בה"ג ודעימיה דהלל ומגילה מ"ע דאורייתא.

טעם תקנת המצוה אמרינן בגמ' פסחים דף (קי"ז) אמר רב יהודה אמר שמואל שיר שבתורה משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים, והלל זה מי אמרו, נביאים שביניהם תקנו להם לישראל שיהיו אומרים אותו על כל פרק ופרק, ועל כל

משנה הלכות

ההלל". והקורא הלל בכל יום הרי זה כמחרף ומגדף, והאומר תהלים בכל יום אין זה בכלל כי הוא דרך בקשה!.

הפסק. אין מפסיקין בקריאתו, ואפילו בימים שאין גומרים אותו שואל באמצע בשלום אדם שהוא צריך לנהוג בו כבוד ומשיב שלום לכל אדם, ובענין אחר לא יפסיק, ובימים שגומרים אותו דינו כבקריאת שמע לענין הפסקה. הלל קריאתו מעומד. יש מקומות שנהגו לכפול פסוקים מאדוך כי עניתני עד סוף ההלל כל דבר ב' פעמים, ומקום שנהגו לכפול יכפול מקום שנהגו שלא לכפול לא יכפול, הכל כמנהגו.^א

ברכתו. ימים שגומרים בהן את ההלל מברך לפניו לקרוא את ההלל

(א) באיזה ימים קוראים. קיום המצוה. שמונה עשר יום בשנה יחיד

גומר בהן את ההלל ואלו הן, שמונת ימי חג הסוכות, ראשון של פסח, ויום עצרת, ומקומות שעושים יום טוב שני גומרים תשעה ימי חג, וח' ימי חנוכה ושני ימים של פסח, ושני ימים של עצרת, סך הכל כ"א יום.^א ובירושלמי סוכה פ"ד גרסינן ב"ח יום ולילה אחת קורין את ההלל ומונה ליל פסח ויומו, ויש נוהגין בליל פסח לאומרו בציבור לאחר תפילת ערבית לבד ממה שאומרים בהגדה ומנהג יפה הוא, אבל בראשי חודשים וכן בשאר הימים שקוראין אותו, קריאת ההלל מנהג ואינו מצוה ולפיכך קוראין אותו בדילוג.^ב כל היום כשר לקריאת

א. (א) ר"מ פרק ג' מהל' תעבה הל' ו. (ב) ה"ח. (ג) א"ח סי' תמ"ז ס"ד. (ד) ר"מ שם הל' א"ח סי' תכ"ב ס"ב. (ה) ר"מ שם הל' ו. (ו) שבת ק"ח ע"ב. (ז) ע"י מ"א סי' תקפ"ד ס"ק א' ועי' שרית משנה הלכות ח"ה סי' ע"ג. (ח) ר"מ שם ודעות סיימניות שם אות ו' א"ח סי' תכ"ב ס"ד. (ט) ר"מ שם ודיא א"ח שם ס"ג.

צרה וצרה שלא תבא עליהן ולכשננאלין אומרים אותו על גאולתן. עוד שם ת"ד הלל זה מי אמרו, ר"א אומר משה וישראל אמרוהו בשעה שעמדו על הים וכו', ר' יהודה אומר יהושע וישראל אמרוהו בשעה שעמדו להם מלכי כנען וכו', ר' אלעזר המודעי אומר דבורה וברק אמרוהו בשעה שעמד עליהם סיסרא וכו', ר' עקיבא אומר חנניא מישאל ועזריה אמרוהו בשעה שעמד עליהם נבוכדנצר הרשע וכו', ר' יוסי הגלילי אומר מרדכי ואסתר אמרוהו בשעה שעמד עליהם המן הרשע, הם אמרו לא לנו ורוח הקודש משיבה ואמרה להם למעני למעני אעשה, וחכמים אומרים נביאים שביניהם תקנו להם וכו', והעיקר שנתקן לאמרו על גאולתינו ועל פדות נפשינו בב"א.

ערכין י' תענית כ"ה פסחים ק"ו, ר"ס פ"ג מחנכות, פה"ס שורש א', פמ"ג עשין דרבנן סי' ה', פמ"ק סי' קמ"ז סבר שדא דאורייתא כדעת רבינו בח"ג, א"ח סי' תכ"ב תפ"ח ת"צ תרפ"ד תרפ"ג.

(ב) מקרא מגילה

מצות עשה מדברי סופרים לקרות המגילה ביום י"ד באדר בכל שנה, ובערים המוקפות חומה מימות יהושע בן נון ביום ט"ו בו.

משנה הלכות

ולאחריו מלך מהולל בתשבחות'. וימים שאין גומרין בו את ההלל נחלקו בו הראשונים ז"ל אי מברכין ואנו בני אשכנז נמשכין אחר פסק הרמ"א ז"ל ומברכין לעולם ומיהו טוב להדר לאומרו בציבור עכ"פ בימים שאין גומרין אותו, ובני ספרד הנמשכין אחר הב"י אין מברכין עליו וכל אחד יחזיק מנהגו". ונוהג בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

(ב) חיוב שמיעת קריאתה. הכל חייבים בקריאת המגילה

אנשים ונשים גרים ועבדים משותררים ומחנכין את הקטנים לקרותה, ואפילו כהנים בעבודתן מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה, וכן מבטלין תלמוד תורה לשמוע מקרא מגילה, קל וחומר לשאר מצות של תורה שכולן נדחין מפני מקרא מגילה, ואין לך דבר שנדחתה מקרא מגילה מפניו חוץ ממת מצוה שאין לו קוברין שהפוגע בו קוברו תחלה ואח"כ קורא", ופשוט דאין לך דבר עומד בפני פקוח נפש. ודעת רבינו הבה"ג דנשים ועבדים וקטנים פטורין

(י) ר"מ שם ה"י. (יא) א"ח סי' תכ"ב ס"ב. (ב) א' ר"מ פרק א' מהל מגילה הל' א' א"ח סי' תרפ"ז סעי' ב' סי' תרפ"ט סעי' א'.

מעם מצוה זו אמרינן בנמ' מגילה י"ד ע"א מ"ח נביאים ושבע נביאות נתנבאו להם לישראל ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה, מאי דרוש א"ר חייא בר אבין אמר ר' יהושע בן קרחה ומה מעבדות לחרות אמרינן שירה ממיתה לחיים לא כ"ש. ועוד שם דף ז' ע"ב שלחה להם אסתר לחכמים כתבוני לדורות, שלחו לה וכו' עד שמצאו לו מקרא כתוב בתורה כתוב זאת זכרון בספר, כתוב זאת מה שכתוב כאן ובמשנה תורה, זכרון מה שכתוב בנביאים, בספר מה שכתוב במגילה. ובירושלמי שם כתוב שהאיר הקב"ה עיניהם ומצאו כתובה. וצ"ל דהמקרא והק"ו אסמכתא בעלמא הוא. וז"ל הרמב"ם קריאת המגילה בזמנה מ"ע מדברי סופרים והדברים ידועים שהיא תקנת הנביאים. והדבר מבואר שהוא כדי לתת תורה להקב"ה ולהודות לפניו על הנסים שעשה עמנו בימי

משנה הלכות

מקרא מגילה אלא שחייבין בשמיעה מקורא מגילה^ב. וצריך השומע והשמיע לכוין לצאת^ג. ואין יוצאין מקרא מגילה על הרארי או טעלעפאן דחסר כוונת המשמע^ד. אשה וקטן שאחד מהן צריך להיות בבית תלך האשה לשמוע המגילה והקטן ישב בביתו ויקרא לעצמו^ה. זמן קריאתה. מצוה לקרותה בלילה וביום, וכל היום וכל הלילה כשר לקריאה, מברך ג' ברכות לפנייה ואחת לאחריה^ו. זמן קריאתה, מדינה שהיתה מוקפת חומה מימי יהושע בן נון בין בארץ ובין בחו"ל אף ע"פ שאין לה עכשיו חומה קוראין בט"ו באדר, ושאינה מוקפת חומה ב"ד^ז. בני

הכפרים שמתקבצים בבתי כנסיות בעירות בשני ובחמישי, קורין להם מיום הכניסה היינו מי"א באדר ואילך, ומגילה נקראת בעיקר התקנה ב"א, וב"ב, ב"ג, ב"ד בט"ו, ומיהו בזמן הזה אין קורין רק ב"ד או בט"ו^ח. ואין קוראין המגילה בשבת גזירה דרבה שמא יעבורנה ד' אמות ברה"ט.

קריאתה ובתיבתה. וצריך לקראתה את כולה, ואסור לקראתה בעל פה^י. כתיבתה כספר תורה בכל ענינים, וי"א דאינו צריך עיבוד לשמה בעור^{יא}. ועיין ש"ע או"ח סי' תרפ"ו-תרצ"ד פרטי דינים. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בכל אישי ישראל.

(ב) א"ח סי' תרפ"ט ס"ב. (ג) א"ח סי' תרצ"ט ס"ד. (ד) ע"י שרית משנה הלכות ח"ד סי' פ"ח. (ה) ע"י שרית משנה הלכות ח"ד סי' פ"ב. (ו) ר"מ שם ה"ד א"ח סי' תרפ"ח ס"א. (ז) ר"מ שם ה"ז א"ח סי' תרפ"ח ס"א. (ח) ר"מ שם ה"ז א"ח סי' תרפ"ח ס"א. (ט) ר"מ שם ה"ז א"ח סי' תרפ"ח ס"א. (י) ר"מ שם ה"ז א"ח סי' תרפ"ח ס"א. (יא) ר"מ שם פ"ב ה"ט והנהגות מייטנות שם אות ל' א"ח סי' תרצ"א ס"א.

סדר מצות היום

תלג

אסתר ומרדכי בשושן הכירה כשעמד עליהם המן הרשע ובקש להשמיד את כל היהודים ותלו אותו ואת בנו על העץ, ועל הנם הזה נתקן.

ס' מניח, ר"ם הל' מניח, ס' שורש א', ס' עשין דרבנן ס' ד', ס' ס' ס' קמ"ח, אורח תרפ"ו.

ג) מצות נר חנוכה

מצות עשה מדברי סופרים להדליק נר חנוכה מכ"ה בכסלו שמנה ימים, בכל שנה ושנה.

מצוה זו תקנו בבית שני בימי מתתיהו כהן גדול חשמונאי ובניו כשעמדה מלכות יון הרשעה על עם ישראל וגזרו עליהם גזירות להשכיחם תורה ומצות ולהעבירם על דת ישראל, ופשמו ידם בממונם ובכנותיהם וצר להם לישראל מאד מפניהם עד שריחם עליהם אלהי-אבותינו והושיעם מידם, וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם

משנה הלכות

ג) כל אחד מישראל. אחד אנשים ואחד נשים ואפילו קטנים חייבים בנר חנוכה^א. ומצות נר חנוכה, מעיקר התקנה נר איש וביתו כלומר נר אחד לאיש וכל ביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד מבני הבית, והמהדרין מן המהדרין יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך, וראוי לתנך הבנים שידליקו כל אחד לעצמו וכמהדרין מן המהדרין^ב מיהו מעולם לא ראינו נשים שידליקו לעצמן אלא יוצאין בנר בעליהם וכן בתולות בנר אביהם^ג. מצוה להדליק בשמן זית, לא היה לו שמן זית מדליק בנר של שעה

ג. א) אורח ס' תרע"ה סעי' ג'. ב) ר"ם הל' תנוכה פ"ד הל' ב' ג' אורח ס' תרע"א ס"ב.

ג) תת"ס בח' שבת כ"א ע"ב ר"ה והמהדרין, ועי' ערוך השלחן ס' תרע"א אות פ, משמרת שלום ס' מ"ח אות

כ'. ד) אורח ס' תרע"ג ס"א ברמ"א. ה) מ"א ס' תרע"א ס"א א'. ו) ס"ג. ז) ר"ם שם

ה"ז ח' אורח ס' תרע"א ס"ה ז'.

והעמידו מלך מן הכהנים וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה עד החורבן השני. והנצחון בהם בכ"ה בכסלו היה. וכשנכנסו הכהנים בהיכל לא מצאו שמן מהור במקדש אלא פך אחד ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד ונעשה בו גם והדליקו ממנו נרות המערכה שמנה ימים, עד שחיה להם שמן מהור אחד להדליק. ומפני זה התקינו חכמים שבאותו דור שיהיו שמונת ימים האלו ימי שמחה והלל ומדליקין בהן נרות על פתחי הבתים לפרסם הנם ולגלותו לעין כל, ובוה תתחוק האמונה הקדושה בו יתברך שמו המושיע לעמו ישראל בעת צרה ויתגדל ויתקדש שמו הגדול.

שבת כ"א, ר"מ הלכות חנוכה, פה"מ שורש א', סס"ג עשין דרבנן ס"ה ה', סס"ק ס"ה רע"ט, ארי"ח ס"ה תרע"א.

(ד) נר שבת

מצות עשה מדברי סופרים להדליק נר בשבת, ומצוה זו אינה רשות, כלומר שאם רצה מדליק ואם רצה אינו מדליק,

משנה הלכות

ואם הניחם למעלה מ' עד עשרים אמה יצא". עיקר זמן משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק". והדלקה עושה מצוה, ולפיכך אם הדליק ואח"כ הניחן על מקומן צריך לכבותן ולחזור ולהדליקן. ושדילקו חצי שעה או יותר, ולדין שמדליקין בפנים אם לא הדליק בתחלת הלילה כדיעבד מדליק והולך כל זמן שבני ביתו נעורים, עברה הלילה ולא הדליק אין לו תשלומין ואבד המצווה". ואסור להשתמש לאורן, ו"לפיכך יש מתירין להדליק בשמן של איסורי הנאה

דמצות לאו ליהנות ניתנו ויש חולקין, ודיעבד יצא נ"ל. ונוהגים להדליק נרות בבתי כנסיות בשעת תפלה ואינו יוצא בהם אפילו המדליק אלא צריך לחזור ולהדליק בביתו". ועיין ש"ע א"ח ס"י תר"ע עד תרפ"ד פרטי דינים. ונוהג בכל מקום ובכל זמן בכל אישי ישראל.

(ד) החוב. מצות נר שבת חובה על כל אחד להדליק כנר חנוכה, ומיהו על הנשים מוטלת מצוה זו ביותר מפני שהן מצויות בבית תמיד ועוסקות בצרכי הבית". ובמדרש איתא לפי שחזה

(ח) ארי"ח שם ס"ו. (ט) ר"מ שם ה"ה ארי"ח ס"ה תרע"ב ס"א. (י) ר"מ שם ה"ט ארי"ח ס"ה תרע"ה ס"א.
(יא) ר"מ שם ה"ה ארי"ח ס"ה תרע"ב ס"ב. (יב) ר"מ שם ה"ו ארי"ח ס"ה תרע"ג ס"א. (יג) שעי"ת שם
ס"ק א'. (יד) ארי"ח ס"ה תרע"א ס"ו. (א) ר"מ פרק ה' מהל' שבת הל' א' ארי"ח ס"ה רס"ג סעי' ב' ג'.

ואינה מצוה שאינו חייב לרדוף אחריה, אלא זה חובה. מעם מצוה זו ותקנתה היתה א' מפני שלום בית, ודרשו רז"ל ותזנח משלום נפשי זה הדלקת נר בשבת, כי כשיש נר דולק בבית ולא יכשלו ליפול הבא בתוכה ויאכל סעודתו נגד האור וממילא יש שלום בית ולא יבא לידי קטטה, ואם יבקש דבר ימצאה ולא יתקוטט בביתו. אבל במקום שאין נר שבת אין שלום, שהולך ונכשל והולך באפלה, עיין רש"י. ועוד יש בזה משום כבוד ועונג שבת, שיהא ביתו מכבוד ומעונג כבית הגדולים המתענגים בהרכה אור. ותרווייהו איתניהו, ולכן צריך להדליק בכל החדרים שהוא דר בהם אף שאין אוכלים שם, ובמקום שאוכלין הסעודה הוה מכבוד שבת, ובשאר חדרים הוה מעונג שבת. ומטעם זה אשה המדלקת אם יכולה לברך במקום

משנה הלכות

אכסניא. מי שהוא באכסניא אם יש לו חדר צריך להדליק ולברך. בתורים ההולכין ללמוד צריכים להדליק, ומיהו נהגו להשתתף עם הבעל הבית שהם גרים בפרוטה, ואם גרים בפני עצמן צריכין להדליק. ואמר רב הונא^א הרגיל בנר של שבת הוויין ליה בנים תלמידי חכמים. לפיכך יהא נזהר לעשות נר יפה. אשה ששכחה פעם אחת להדליק תוסיף תמיד נר אחד על מה שהיתה רגילה עד עכשיו, שכחה שתי פעמים תוסיף שתי נרות, ואם היתה אנוסה אינה צריכה להוסיף^ב. הברכת. ונהגו לברך לאחר ההדלקה, וקצת נשים נוהגין להעביר ידיהם על פניהן ומברכות ואחר כך מגלות פניהם כדי שתהא נראה כעוכר

ככתה נרו של עולם שנתנה לאדם מעץ הדעת ונקנסה מיתה בעולם, לפיכך מצוותה בנר שבת לכפר על האור שכבתה^ג. מי שאין לו מה יאכל ולא נר להדליק ישאל על הפתחים ולוקח שמן ומדליק^ד. איזה וכמה נרות. ומצוה מן המוכחר בשמן זית, והעולם נהגו בנרות, והמדקדקין מדליקין גם משמן^ה. יש אומרים דמותו להדליק נרות של שבת בנר של חשמל ויש חולקין^ו. ונהגו להדליק ב' נרות לכל הפחות אחת נגד זכור ונגד שמור, ויש מדליקין ד' או י' נרות^ז. מצוה להדליק בכל החדרים שמשתמשין בהן בשבת, ואין צריך לברך בכל חדר אלא סומך על הברכה שברכה אשתו ובברכתה נכללו כל הנרות^ח.

(ב) עיי' ב"ד פרשה י"ו. (ג) אריח שם ס"ב. (ד) אריח סי' רס"ד ס"ו. (ה) עיי' שו"ת משנה הלכות ח"ה סי' מ"א. (ו) אריח סי' רס"ג ס"א. (ז) עיי' ס"ב שם ס"ב. (ח) אריח שם ס"ו. (ט) שבת כ"ג ע"ב. (י) אריח שם ס"א. (יא) שם ברמ"א ופ"א שם ס"ב. (יב) עיי' שו"ת

מצות המלך

שאוכלין יותר טוב, אבל אם אוכלין כחצר או בבית אחר, ואין הנר במקום שמדלקת אלא משום עונג ושלוש בית, אפילו הכי צריכה לברך, ומ"מ צריך שידליקו הנרות עכ"פ קצת כשנתמעט האור שיהיה תועלת בנר ולא הוה ברכה לבטלה.

שבת כ"ה, ר"ס פ"ה משבת, פ"ג ע"ג ע"ג, פ"ג ע"ג, א"ח סי' רס"ד.

(ה) נטילת ידים

מצות עשה מדברי סופרים ליטול הידים במים בשיעור כשרוצה לאכול לחם, כדתנן בחגיגה (י"ז ע"ב) נוטלין לידים לחולין ולמעשר ולתרומה. ועיקר נטילת ידים שלמה המלך תיקן. תיקון מצוה זו יש בה שני מעמים, (א) משום סרך תרומה, פירוש כי סתם ידים קודם נטילתם יש להם תורת שני לטומאה ופוסלת את התרומה, ותקנו נטילה לכל ישראל לפת

משנה הלכות

להם טומאה לא יאכל עד שיטול שתי ידיהו במים.

דיני המים והנטיילה. ולא יהיה במים שינוי מראה, ולא נעשה

בהם מלאכה, ולא יהיו נפסלין משתיית בהמה, ולא יהיו נפסלין בגלוי האוסר אותן משתייה. וצריך שיהיה בהם רביעית מים, וצריך ליטול מכלי, וצריך שיבאו המים לידיהו מכח גברא, וצריך שלא יהא חציצה על ידיו כמו בטבילה, ואם הטביל ידיהו במקוה כשר יצא. והנוטל ידיהו צריך לנגב ידיהו ואח"כ יאכל, והאוכל בלי גבול ידיהו כאלו אוכל לחם טמא, וכל המזלזל

לעשייתן ונכון הוא. וכתב רבינו בה"ג דקבלת שבת תלוי בהדלקת הנר, כלומר דכיון שהדליק נר של שבת חל עליו שבת מיד, ויש חולקין, ונוהגין שהאשה מקבלת שבת מיד בהדלקה ולא האיש, ומיהו אם התנה בהדלקה בפירוש הכל לפי התנאי. ויתר פרטי דינים עיין ש"ע א"ח סי' רס"ג-רס"ה. ונוהג בכל מקום ובכל זמן.

(ה) גדר המצוה. כל האוכל פת שמברכין עליו המוציא צריך נטילת ידים עד הפרק תחלה וסוף אע"פ שהיא פת חולין ואע"פ שאין ידיהו מלוכלכות ואינו יודע

(ב) א"ח שם פ"ה ברמ"א. (ג) א"ח שם פ"ה. (ד) ר"מ פרק ו' מהל' ברכות הל' א' א"ח

סי' קצ"ח מע"י א'. (ב) ר"מ שם הל' א"ח סי' ק"מ. (ג) ר"מ שם הל' א"ח שם פ"ב נ'.

(ד) ר"מ שם הל' א"ח שם פ"ב. (ה) ר"מ שם הל' א"ח סי' ק"מ. (ו) ר"מ שם הל' א"ח סי' ק"מ.

(ז) ר"מ שם הל' א"ח סי' קצ"ח. (ח) ר"מ שם הל' א"ח שם פ"ב. (ט) א"ח סי' קצ"א. (י) ר"מ שם הל' א"ח סי' קצ"ח.

(י) ר"מ שם הל' א"ח סי' קצ"ח. (יא) ר"מ שם הל' א"ח סי' קצ"ח.

שמתוך שיהיו רגילים ליטול ידיהם לחולץ יהיו רגילים אוכלי תרומה ליטול ידיהם לתרומה ושם הוא חובה, וגם עכשיו שאין הכהנים אוכלים תרומה מפני המומאה בכולנו בעונ"ה, לא במלה תקנה זו כדי שיהיו רגילים בשמהרה יבנה בית המקדש לאכול במהרה. ולפי שרוב התרומות הן כפת, שמן התורה אין תרומה נוחתת אלא בדגן תירוש ויצהר, והפת שבא ממני דגן דרך אכילתו ביד, ותירוש ויצהר דרך שתייתו בכלי, לפיכך לא תקנו נמ"י אלא כפת. ועיין סמ"ג מ"ע כ"ז ובש"ע או"ח סי' קנ"ח-קס"ה. ב) מפני נקיות ואסמכותו אקרא כנמ' ברכות (נ"ה) והתקדשתם אלו מים ראשונים, והייתם קרושים אלו מים אחרונים, כי קרוש זה שמן, שהיו סבין ידיהם בשמן קודם מים אחרונים להעביר חוזהמת, אני ה' אלקיכם זו ברכה.

חולץ ק"ו חגיגה י"א ספח ד', ר"מ פ"ו מברכות, סמ"ג עשן כ"ז, סמ"ק סי' קפ"א, או"ח סי' קנ"ח.

(ו) ברכת הנהנין

מצוה עשה מדברי סופרים לברך ברכת הנהנין על כל הנאה שיש לו, וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה מעל. ומצוה לברך מאה ברכות בכל יום.

משנה הלכות

בנטילת ידים בא לידי עניות ונעקר מן העולם".
שאר דינים. ואסור להאכיל למי שלא נטל ידיו ואע"פ שהוא נותן לתוך פיו (שאין האוכל נוגע בפת בידיו אפ"ה אסור)^י, אפילו אין לאדם מים אלא כדי שתייה נטל ידיו במקצתן ואח"כ אוכל ושותה מקצתן.
 (ו) כללי ברכות. מ"ע מד"ס לברך על כל הנאה תחלה ואחר כך יהנה ממנו, אפילו על אכילה כל שהוא, וכן על שתיה וכן על ריח, והנהנה מעה"ז בלא ברכה מעל, וכן צריך לברך אחר אכילת כזית ואחר שתיית. רביעית". וכן מברכין על כל מצוה קודם שיעשה אותה^י, ואפילו על

(י) או"ח שם ס"ט. (י) ר"מ שם ה"מ או"ח סי' קס"ז ס"א. (ז) ר"מ פרק א' מהל' ברכות הל' ב'.
 (ב) ר"מ שם ה"ג.

מצות המלך

מעם המצוה מבואר בנמ' ברכות ל"ה, ת"ד אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה, וכל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה מעל, מאי תקנתיה ילך אצל חכם וילמדנו ברכות כרי שלא יבא לידי מעילה, אמר רב יהודה אמר שמואל כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאלו נהנה מקדשי שמים שנאמר לה' הארץ ומלואה, ר' לוי רמי כתיב לה' הארץ ומלואה וכתיב השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם, לא קשיא כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה, אמר ר' חנינא בר פפא כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאלו גזל להקב"ה וכנסת ישראל שנאמר גזול אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית,

משנה הלכות

הברכות אע"פ שהוא בירך ויצא ידי חובתו מותר לו לברך לאחרים שלא יצאו להוציאן ידי חובתן חוץ מברכת הנאה שאין בה מצוה שאינו מברך לאחרים אלא אם כן הוא נהנה מהן.^ג עניינת אמן. כל השומע ברכה מן הברכות מתחלתה ועד סופה ונתכוין לצאת בה ידי חובתו יצא ואע"פ שלא ענה אמן. כל העונה אמן אחר המברך הרי הוא כמברך, והוא שיהיה המברך חייב באותה בדכה"א (אע"פ שעונה אמן אם רוצה לצאת באותה ברכה צריך לשמוע הברכה מתחלתה עד סופה) היה המברך חייב מד"ס והשומע חייב מן התורה לא יצא ידי חובתו עד שיענה או עד שישמע ממי שהוא חייב מן התורה כמוהו.^ד כל השומע ברכה מישראל אע"פ שלא שמע כל הברכה ואע"פ שאינו חייב באותה

מצוה דרבנן מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו, אבל על דבר שהוא מדבריהם ועיקר עשייתן מפני הספק כגון מעשר דמאי אין מברכין עליו. ויום טוב שני אע"פ שלא נתקן אלא מפני הספק מברכין כדי שלא יחלזלו בו. וכן תקנו חז"ל ברכות רבות דרך שבח והודאה ודרך בקשה.^ה נמצא ג' מיני ברכות הם, ברכת הנהנין, וברכת המצות, וברכת שבח והודאה ובקשה. וכל הברכות אסור לשנות ממטבע שתקנו חז"ל.^ו להוציא אחרים. וצריך להשמיע לאזניו מה שהוא אומר, ולא יפסיק בין הברכה ובין הדבר שהוא מברך עליו,^ז ולא יברך כשהוא ערום עד שיכסה ערותו.^ח וצריך להרחיק מצוה ומי רגלים וריח רע (וכן בכל לימוד ודבר שבקדושה צריך להרחיק מהם).^ט ומותר לברך בכל לשון שהוא מבין.^י כל

ג) ר"מ שם. ד) ר"מ שם ה"ה. ה) אריח סי' ר"ו ס"ג. ו) אריח סי' ר"ו ס"ג. ז) ר"מ הל' ברכות שם ה"ו ועי' אריח סי' קפ"ה ס"א. ח) ר"מ ק"ש פ"ג ה"ד ועי' אריח סי' פ"ה ס"ב. ט) ר"מ שם ה"ז אריח סי' ר"ג ס"ב. י) ר"מ שם ה"ז אריח שם ס"ג. יא) ר"מ שם ה"ז אריח סי' רמ"ו ס"ב ועי' ברכות נ"ג ע"ב. יב) אריח סי' קפ"ז ס"א.

ע"ש. וקראי כולוהו אסמכתא הם דאין זה מן התורה אלא סברא
הוא דאסור לו לאדם שיהנה מן העוה"ז בלא ברכה ואסמכתוהו
אקרא.

ברכות פרק ביצד, ר"ס הל' ברכות, סמ"ג עשין כ"ז, סמ"ק סי' ק"ג קנ"א, או"ח סי' ר"ב, פנחות ס"ג, ר"ס פ"ז
מתפלה, סמ"ג עשין י"ב, או"ח סי' פ"ו.

מ ש נ ה ה ל כ ו ת

מברכין על של ראש) הרי ל"ב, נ"ז
ברכות של ג' תפלות עם ברכת המינים
הרי פ"ט, י"ד ברכות שבשתי סעודות עם
כוס ברכת המזון חוץ מברכת הטוב
והמטיב הרי ק"ג, ועם ב' ברכות הטוב
והמטיב הרי ק"ה, נמצא חמשה ברכות
נוספים על מאה. וכתב המג"א" לדין
שמברכין גם ברכת הנותן ליעף כח ועל
תפילין ב' ברכות גם ברכת יראו עינינו
הרי מאה. גם ביום תענית שנחסר בו ח'
ברכות מסעודה א'. ומי שמפסיק מבעוד
יום יוצא בחזרת דש"ץ. ובשבת חסר בג'
תפלות ל"ו ושני ברכות מתפילין ויראו
עינינו, חשבינן ג' ברכות. דקידוש וו'
דמוסף וט"ז ברכות דשני סעודות דהא
גם ביום התענית יש מאה ברכות לדין
הרי כ"ו חסרו י"ג ברכות ממלא להו
בפירות ואם אין לו פירות יכוין שומע
ומשמיע בברכות התורה והפטורה לצאת
ולהוציא, וביום כפור חסר מ"ז ברכות
מוטב לצאת בעניית אמן מלהריח ולברך
ברכת הריח בכל פעם כדי להשלים
המאה ברכות".

ברכה חייב לענות אמן, ואם היה המברך
גוי או כותי או תנוק המתלמד או שהיה
גדול ושינה ממטבע שטבעו חכמים
בברכה אין עונין אחריהן אמן". והעונה
אמן לא יענה אמן חטופה ולא אמן
קטופה ולא קצרה ולא ארוכה אלא
בינונית, ולא יגביה קולו יותר מן
המברך". המברך ברכה שאינה צריכה
הרי זה נושא שם שמים לבטלה והוא
כנשבע לשוא וגדול עונו ואסור לענות
אחריו אמן".

מאה ברכות. חייב אדם לברך מאה
ברכות בכל יום". ואלו
הן ברכת המפיל קודם שינה, וכשקם
ממטתו על נטילת ידים ואשר יצר
ואלה-י נשמה, וי"ד ברכות מן הנותן
לשכוי בינה עד הגומל חסדים טובים
(הרמב"ם אינו מונה ברכת הנותן ליעף
כח), וג' ברכות התורה (הרמב"ם מונה
הערב נא לברכה בפ"ע) וברוך שאמר
וישתבח הרי כ"ג, ושבע ברכות ק"ש
שחרית וערבית הרי שלשים, ולהתעטף
בציצית ולהניח תפילין (להרמב"ם אין

(יג) ר"ט שם הי"ג אר"ח סי' רמ"ז ס"ב. (יד) ר"ט שם הי"ד אר"ח סי' קכ"ד ס"ה. (טו) ר"ט שם הי"ז אר"ח סי' מ"ז ס"ג. (טז) ר"ט שם הי"ז אר"ח סי' מ"ז ס"ג. (יז) ר"ט שם הי"ז אר"ח סי' מ"ז ס"ג. (יח) ר"ט שם הי"ז אר"ח סי' מ"ז ס"ג.

מצות המלך

(ז) מצות עירובין.

מצות עשה מדברי סופרים לתקן עירובין למי שצריך לזה, ושלמה המלך ע"ה תיקן עירובין לכל ישראל. וגרסינן בגמ' עירובין כ"א א"ר יהודה אמר שמואל בשעה שתקן שלמה המלך עירובין ורחיצת ידים יצתה בת קול ואמרה בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני.

מעם מצוה זו ותיקונה שכשעמד שלמה המלך ובית דינו וראו כי היו בני אדם אומרים כיון שהבית מיוחד לאדם אחד והחצר מיוחדת לרבים ואף על פי כן מותר להוציא מן הבית לחצר שהיא מיוחדת לרבים, או חצר שהיא של אדם מותר להוציא ממנה למבוי שהוא מיוחד לרבים, וכן הבתים לרחובות

משנה הלכות

(ז) עירובי חצרות ושיתופי מבואות. בדירורין ויאחז כל א' בה רשות לעצמו וישאר ממנה מקום ברשות כולם כגון חצר לבתים שנחשוב אותו מקום שרשות לכולן שוין בה כאלו הוא רשות הרבים ויהיה אסור להוציא מרשות שכל אחד ואחד לעצמו לרשות שיד כולן שוה בו עד שיערבו. ומה הוא העירוב הזה, שיערבו במאכל אחד שמניחין אותו מערב שבת, כלומר שכולנו מעורבין ואוכל אחד לכולנו ואין כל אחד חולק רשות לעצמו, אלא כשם שיד כולנו שוה במקום הזה שנשאר לכולנו כך יד כולנו שוה בכל מקום שאחז כל אחד לעצמו והרי כולנו רשות אחד במעשה הזה ולא יבאו לטעות שמותר להוציא ולהכניס מרשות היחיד לרשות הרבים. העירוב שעושין בני החצר זה עם זה נקרא עירובי חצרות, ושעושין אנשי המבוי או המדינה נקרא שותפי מבואות. ועירובי

(ז) עירובי חצרות ושיתופי מבואות. מ"ע מד"ס לעשות עירוב. בחצר שיש בו שכנים הרבה כל אחד מהן בבית לעצמו דין תורה הוא שיהיו כולן מותרין לטלטל בכל החצר מבתים לחצר ומחצר לבתים מפני שכל החצר רשות אחת ומותר לטלטל בכלה, וכן הדין במבוי שיש לו לחי או קורה שיהיה מותר לטלטל ממבוי לחצרות ומחצרות למבוי, וכן הדין במדינה שהיא מוקפת חומה גבוה עשרה טפחים שיש לה דלתות וננעלות בלילה שכולה רשות היחיד*. וכדי שלא יטעה העולם ויאמרו כשם שמותר להוציא מן החצרות לרחובות המדינה ושוקים ולהכניס מהם לחצרות כך מותר להוציא מן המדינה לשדה ומן השדה למדינה וירמו שאין ההוצאה מלאכה, לפיכך תקן שלמה ובית דינו שכל רשות היחיד שנחלק

ז. (א) ר"מ פרק א' מהל' עירובין הל' א'. (ב) שם הל' ה'. (ג) שם הל' ו'. (ד) שם הל' ו'.

העיד שרבים בוקעים בהם, ובוה היו מועין לומר דאין ההוצאה מלאכה ומותר להוציא מרשות היחיד לרשות הרבים גמורה, עמד שלמה ותיקן שלא ימלטלו מן הבית לחצר שיש בתוכו בעלי בתים אחרים אלא על ידי עירוב, ומן הבית למבוי לא ימלטלו אלא ע"י שיתוף שישתתפו כולם באותו מבוי, ויעשה העירוב הכל רשות אחד. וזהו לשון עירוב שמערב הרשויות של כמה בני אדם להיות רשות אחד לכולם, ומעתה לא ימעו לומר שמותר להוציא מרשות היחיד לרשות הרבים.

עירובין, ר"מ הל' עירובין פ"א, סמ"ג מצות דרבנן סי' א', סמ"ק סי' רפ"ב, אורח סי' שס"ו - שע"ב אורח סי' ת"ח, סמ"ג לאוין ע"ה, סמ"ק סי' קצ"ד, אורח סי' תקכ"ז, ביצה פרק ב'.

משנה הלכות

חצרות צריך דוקא פת שלם השווה איסר מפת תבואה או אורז ועדשים אבל לא מפת דוחן, ושתופי מבואות מותר בין בפת בין בשאר אוכלין כגרוגרות לכל א', ואם היה י"ח גרוגרות די אפילו הן מרובים מאד, ואין משתתפין במים או מלח או כמיהין ופטירות^ה. עירובי תחומין. עירובי תחומין. תקנו חז"ל מי שיצא מעירו בערב שבת והניח מזון שתי סעודות רחוק מעירו בתוך אלפים אמה וקבע שביתתו שם, אעפ"י שחזר לביתו ולן שם יש לו להלך אלפים אמה ממקום שהניח השתי סעודות, וזה נקרא ערובי תחומין שנחשב כאלו הוא דר במקום עירובו ומשם יש לו אלפים אמה לכל רוח ולא מביתו שהוא דר שם^א. אין מערבין עירובי תחומין אלא לדבר מצוה כגון שהיה רוצה לילך לבית אבל או למשתה של נשואין או להקביל פני רבו

או חבירו שבא מן הדרך וכיוצא באלו, או מפני היראה שהיה רוצה לברוח מן העכו"ם או מן הלסטים וכיוצא בזה^ב. מזון שמשתתפין בו מערבין בו עירובי תחומין^ג, וצריך שיניח העירוב במקום שיוכל לאכלו בין השמשות, לפיכך אם נתכוין לשבות ברשות היחיד והניח עירובו ברשות הרבים אינו עירוב^ד. עירובי תבשילין. עירוב תבשילין. י"ט שחל להיות ערב שבת אין אופין ומבשלין ב"ט לצורך שבת מד"ס כדי שלא יבא לבשל מ"ט לחול, לפיכך אם עשה תבשיל מערב י"ט שיהיה סומך עליו ואופה ב"ט לצורך שבת הרי זה מותר, וזהו נקרא עירוב תבשילין^ה, כמו שעירובי חצירות נקרא עירוב שנעשה להיכר שלא יבא לטעות שמותר להוציא מרשות לרשות כנ"ל, כך זה התבשיל נקרא עירוב שלא יבא לטעות שמותר לאפות ולבשל מה שאינו

(ה) שם ה"ח פ'. (ו) ר"מ שם פ"ו ה"א ב' אורח סי' ת"ח ס"א. (ז) ר"מ שם ה"ז אורח סי' תמ"ז ס"א. (ח) ר"מ שם ה"ז אורח סי' ת"ח ס"א. (ט) ר"מ שם ה"ח אורח שם ס"ב. (י) ר"מ הל' י"ח פ"ו ה"א.

מצות המלך

משנה הלכות

נאכל בו ביום^א. ושיעור עירוב תבשילין העירוב בעין עד שיאפה ויבשל כל מה
 אין פחות מכזית מתבשיל שהוא פרפרת שהוא צריך לשבת, ואם נעדר העירוב
 ואפילו צלי או שלוק^ב, וצריך שיהיה קודם שיאפה ויבשל אסור^ג.

(א) שם ה"ב (ב) ר"מ שם ה"ג ר' אריח ס' תקכ"ז ס"ג ה'. (ג) ר"מ שם ה"ה שם סמ"ו.

התודה והברכה

לידידנו הרה"ג ר' דוד שפירא שליט"א

מראשי המכון בארצה"ק

על מאמציו המיוחדים והשקעת עבודה רבה בהגהה מדוקדקת
 של הספר כולו עבור מהדורתו הנוכחית.

תרי"ג מצות לבעל הלכות גדולות *

דרש ר' שמלאי שש מאות ושלש עשרה מצות נצטוו ישראל, אמר רב המנונא מאי קרא, תורה צוה לנו משה תורה בגמטריא הכי הוי, שש מאות ואחת עשרה הוי, אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום, שס"ה מל"ת ורמ"ח מ"ע כל המקיימם זוכה לעוה"ב וכל העובר עליהן נדון בשבעה עונשים, סקילה, שריפה, הרג, וחנק, מיתה, כרת, מלקות.

אלו הן הנסקלין: הבא על האם, ועל אשת אב, ועל הכלה, והבא על הזכר, ועל הבהמה, ואשה הנרבעת לבהמה, והמגדף, והעובר ע"ז, והנותן מזרעו למולך, ובעל אוב, וידעוני, והמחלל את השבת, והמקלל אביו ואמו, והבא על נערה המאורסה, ומסית, והמדית, ומכשף, ובן סורר ומורה. אלו י"ח בסקילה.

אלו הן הנשרפין: הבא על אשה ובתה, ובת כהן כי תזנה, ויש בכלל אשה ובתה הבא על בתו, ועל בת בתו, ועל בת בנו, ועל בת אשתו, ועל בת בנה, ועל בת בתה, ועל חמותו, ועל אם חמותו, ועל אם חמיו. אלו ט' בשריפה.

אלו הן חנהרגין: רוצח, ואנשי עיר הנדחת. שנים.

אלו הן הנחנקין: מכה אביו ואמו, וגונב נפש מישראל, וזקן ממרא ע"פ בית דין, ונביא שקר, המתנבא בשם ע"ז, והבא על אשת איש, והיא עמו, וזוממי בת כהן, וכוזב. אלו ט' בחנק.

אלו שנכבדת: הבא על אחותו, ועל אחות אביו, ועל אחות אמו, ועל אחות אשתו, ועל אשת אחי אביו, ועל הנדה, וטמא שאכל קדש, והבא למקדש טמא, והאוכל חלב, ודם, ונותר, ופגול, והמפטם את השמן, והמפטם את הקטורת, והסך שמן המשחה, והשוחרט, והמעלה עולה בחורץ, והאוכל, והעושה מלאכה ביום כפור, והאוכל חמץ בפסח, ושלא עשה פסח, ושלא מל. אלו כ"ב בכרת.

אלו שנבמיתה: האוכל את הטבל, וכהן טמא שאכל תרומה טהורה, וזר שאכל תרומה, וזר ששימש במקדש, וטמא ששימש, ומחוסר [בגדים]

* היות והבה"ג הוא הראשון ממוני המצוות, על כן ראינו לנכון להדפיסו בספרנו. כידוע כבר נחקשו האחרונים לבאר את שיטתו ודרכו, במנין המצוות, ולא באנו כאן לפיטוש וללבן את דרכו במנין המצוות, אלא רק להאיר את עיני הלומד בלבד.

ששימש, ומחוסר כפורים, וטבול יום ששימש, ולא רחץ ידיים ורגלים, ושתוי יין, ופרוע ראש ששמשו במקדש. אלו י"א במיתה, — הרי אלו ע"א מצות שבמיתות ששה עונשין.

אלו לאוין שבמלקות ארבעים: לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה, פסח כל ערל לא יאכל בו, כל בן נכר לא יאכל בו, תושב ושכיר לא יאכל בו, אל תאכלו ממנו נא ובשל מבושל במים, לא תשחט על חמץ דם זבחי, לא ילין חלב חגי עד בקר, לא ילין לבקר זבח חג הפסח, לא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב, לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה, ועצם לא תשברו בו, לא תותירו ממנו עד בקר, שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם, לא יראה לך חמץ, לא יראה לך שאור, ולא תעשה מלאכה דלאו מאבות מלאכות בשבת, ומלאכת עבודה כדאשון, ובשביעי של פסח, ושל עצרת, וביום הזכרון, וביום הכפורים, ובראשון, ושמיני של חג הסוכות, לא יראו פני ריקם, לא תוסיף לראותם עוד עד עולם, לא יהיה לך, לא תשא, לא תרצח, לא תנאף, לא תגנוב, לא תענה, לא תחמוד, לא תתאווה, לא תבנה אתהן גזית, לא תעלה במעלות, לא ימשול למכרה, שארה כסותה ועונתה לא יגרע, וגר לא תונה ולא תלחצנו, כל אלמנה ויתום לא תענון, לא תהיה לו כנושה, לא תשימון עליו נשך, את כספך לא תתן לו בנשך, ובמרבית לא תתן אכלך, אלקים לא תקלל, ונשיא בעמך לא תאור, מלאתך ודמעך לא תאחר, טריפה לא תאכלו, לא תשא שמע שוא, אל תשת ירך עם רשע, לא תהיה אחרי רבים לרעות, לא תענה על ריב לנטות, ודל לא תהדר בריבו, לא תטה משפט אביונך בריבו, ונקי וצדיק אל תהרוג, ושם אלהים אחרים לא תזכירו, ולא ישמע על פיך, לא תבשל גדי בחלב אמו, לא תעשה כמעשיהם, ובחוקותיהם לא תלכו, לא תתחתן כס בתך לא תתן לבנו וכתו לא תקח לבנך, ולא תכרות להם ולאליהם ברית, ולא תחנם, לא ישבו בארצך, לא יסורו ממנו, ואל יזח החושן, לא תבערו אש, בכנפיו לא יכדיל, כל שאור וכל דבש לא תקטירו, מנחת כהן לא תאכל, ראשיכם אל תפרעו, ובגדיכם לא תפרעו, לנפש לא יטמא בעמיו, לא יטמא בעל בעמיו להחלו, לא יקרחו קרחה, ופאת זקנם לא יגלחו, לא ישרטו שרטת, לא יחללו שם אלהיהם, אשה זונה וחללה לא יקחו, גרושה מאישה לא יקחו, וכהן גדול אלמנה לא יקח, לא יפרע, ולא יפרום, מן המקדש לא יצא, ולא יחלל (שם) [את מקדש] אלקיו, ולא יחלל זרעו בעמיו, לחם אלהיו לא יגש להקריב, אל הפרוכת לא יבא, ואל המזבח לא יגש, בקדשים לא יאכל, היא בתרומת קדשים לא תאכל, ולא יחללו

סדר מצות היום

תמה

את קדשי בני ישראל, נבלה וטרפה לא יאכל, לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה, תשקצו מן העוף לא יאכלו, כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת לא תאכלו, וכל אשר אין לו ארבע רגלים וארבע כנפים וקרסוליו וכנפיו חופין את רובו לא תאכלו, שרץ העוף, שרץ המים, שרץ ארץ לא תאכלו, (לא) [אל] תשקצו את נפשותיכם ולא תטמאו את נפשותיכם, אשר יגע בכל טמא לא יאכל, לא תכלה פאת שרץ, ולקט קצירך לא תלקט, לא תגנובו, ולא תכחשו, ולא תשקרו איש בעמיתו, לא תשבעו בשמי לשקר, לא תעשוק, לא תגזול, לא תלין פעולת שכיר, לא תקלל חרש, לא תתן מכשול, לא תעשו עול במשפט, לא תשא פני דל, ולא תהדר פני גדול, לא תלך רכיל, לא תעמוד על דם רעך, לא תשנא את אחיך בלבבך, ולא תשא עליו חטא, לא תקום, ולא תטור את בני עמך, בהמתך לא תרביע כלאים, שדך לא תזרע כלאים, ובגר כלאים שעטנו לא יעלה עליך, ערלים לא יאכל, לא תאכלו על הדם, לא תנחשו, ולא תעוננו, לא תקיפו פאת ראשיכם, לא תשחית פאת זקנך, ושרט לא תתנו בבשרכם, וכתובת קעקע לא תתנו בכם, אל תחלל את בתך להזנותה, ולא תזנה הארץ, לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה, אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד, ולא תחללו את שם קדשי, עורת או שבור לא תקריבו, ומעוך וכתית ונתוק וכרות לא תקריבו, בארצכם לא תעשו, ומיד בן נכר לא תקריבו, כל מום לא יהיה בו, ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו, בשביעית שדך לא תזרע, וכרמך לא תזמור, ספיח קצירך לא תקצור, ענבי נזירך לא תבצור, ביובל לא תזרעו, ולא תקצרו את ספיחיה, ולא תבצרו את נזיריה, לא תונו איש את עמיתו, לא תרדה בו בפרך, לא ימכרו ממכרת עבד, לא תעבוד בו עבודת עבד, אבן משכית לא תתנו בארצכם, לא יבאו לראות כבלע, נזיר יין ושכר וחומץ יין לא ישתה, וכל משרת ענבים לא ישתה, לחים ויבשים לא יאכל, מחרצנים ועד זג לא יאכל, תער לא יעבוד על ראשו, על נפש מת לא יבא, לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו לא יטמא להם, לוי לא יעבוד עור, ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, ולא יהיה כקרח, לא תחניפו את הארץ, ולא תטמא את הארץ, לא תגורו מפני איש, פן תשכח את הדברים, פן תשכח את ה', לא תנסו את ה', לא תחוס עינך עליהם, לא תחמוד כסף וזהב עליהם, ולא תביא תועבה, אל תאמר בלבבך בהדוף, וערפכם לא תקשו עור, לא תעשון כן לה' אלהיכם, לא תאכל הנפש עם הבשר, לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים, לא תשמע אל דברי הנביא ההוא, לא תוכל לאכול בשעריך, והלוי לא תעזבנו, לא תתגודדו, ולא תשימו קרח, לא

תאכל כל תועבה, לא תוסיף עליו, ולא תגרע ממנו, לא יגוש את רעהו, לא תאמץ, לא תקפרץ, ולא ירע לבבך, לא תשלחנו ריקם, לא יקשה בעיניך, לא תעבוד בבכור שורך, ולא תגזו בכור צאנך, לא תבנה עוד, ולא ידבק בידך מאומה, לא תוכל לזכות את הפסח, לא תטה משפט, ולא תכיר פנים, לא תקח שוחד, ולא תטע לך אשרה, לא תקים לך מצבה, לא תזבח לה' אלהיך, לא תסור מן הדבר, לא יזידון עוד, לא ירבה לו סוסים, ולא ישיב את העם, לא תוסיפון לשוב, לא ירבה לו נשים, וכסף זהב לא ירבה לו מאור, לא ימצא כך מעביר בנו ובתו באש, לא תשיג גבול, לא יקום עד אחד באיש, לא תגור ממנו, לא תחיה כל נשמה, לא תשחית את עצה, ואותו לא תכרות, לא יעבוד בו, ולא יזרע, לא תמכרנה בכסף, לא תתעמר בה, לא תלין נבלתו, לא תראה שור נדחים, לא תראה חמור נופלים, וכל אבדה לא תוכל להתעלם, לא יהיה כלי גבר, ולא ילבש גבר, לא תקח האם, לא תשים דמים, לא תחרוש בשור [ובחמור], לא תזרע כרמך, לא תלבש שעטנז, מוציא שם רע, (וענשו אותו מאה כסף) לא יוכל לשלחה, ואונס לא יוכל לשלחה, לא יגלה כנף אביו, לא יבא פצוע דכא, לא יבא ממזר, לא יבא עמוני, לא יבא להם עד עולם, לא תדרוש שלומם וטובתם, לא תתעב אדומי, לא תתעב מצרי, לא יבא בעל קרי אל תוך המחנה, לא יראה כך ערות דבר, לא תסגיר עבד, לא תוננו, לא תהיה קדשה, ולא יהיה קדש, לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב, לא תשיך לאחיק, לא תאחר לשלמו, ואל כליך לא תתן, וחרמש לא תניף, לא יוכל בעלה הראשון, ולא תחטיא את הארץ, ולא יצא בצבא, ולא יעבור עליו לכל דבר, לא יחבול רחים, לא ימס את לבב אחיו, לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו, לא תשכב בעבטו, לא תעשוק שכיר, לא תבא עליו השמש, לא יומתו אבות, לא תטה משפט גר יתום, לא תחבול בגד [אלמנה], לא תשוב לקחתו, ארבעים יכנו לא יוסיף, וזיתך לא תפאר, כרמך לא תעולל, לא תחסום שור, לא תהיה אשת המת, וקצותה את כפה לא תחוס עינך, לא יהיה לך בכיסך, לא יהיה לך בכיתך איפה, לא אכלתי באוני ממנו, ולא בערתי ממנו בטמא, ולא נתתי ממנו למת, לא תניף עליהן ברזל, לא תסור מכל הדברים.

— אלו רע"ז לאוין, ושבעים ואחת עבירות שבמיתות ששה עונשין, הרי אלו שלש מאות וארבעים ושמונה מצות לא תעשה.

ואלו מצות קום ועשה: קריאת שמע, ותפילין, ומזוזה, ציצית, ומילה, פדיון הבן, ופדיון פטר חמור, והפרשת בכורות שור וכשב ועז, ופריה ורביה, תרומה גדולה, ומעשר ראשון, תרומת מעשר, מעשר שני, ומעשר עני, ראשית הגז, והמתנות, חלה, ביכורים, שקלים, עורות קדשים, והמורם תרומה מתורה, וחזה ושוק, וברכת המזון, ותלמוד תורה, מאה כרכות בכל יום, קדוש השם, ואהבת השם, ויראת השם, לעבוד השם, להשבע בשם, ולדבק בשם, וללכת בדרכיו, להלביש ערומים, לקבור מתים, לנחם אבלים, ביקור חולים, ואהבת שלום וצדק אמת, ללמוד וללמד לשמור ולעשות, מוצא שפתין תשמור ועשית, מורא, וכיבוד אב ואם, מורא מקדש, ושמור שבת, ושמחת שבת, ועינוג. וחי אחיך, והלואת אביון, והשבת עבוט, ושכחה, ופאה בכרם, הפקר שביעית דייש, ושביעית לעניים, ולקט, שכחה, ופאה בתבואה, ושכחה באילן, ופרט, ועוללות, ומתנה כמתנת ידך, הוכח תוכיח, השמטת כספים, ושילוח עבדים, ואהבת לרעך כמוך, הענק תעניק, פתוח תפתח, נתון תתן, העבט תעביטנו, למד בנך תורה ומצות, ושננתם, ושמחתם את דברי קביעות ראשי חדשים, וחישוב תקופות, וספירת העומר, לעשות הפסח, לשמרו שבעת ימים, לאכול פסח צלי, לאכלו על מצות ומרורים, קדוש שמונה ימים, שבות שמונה ימים ראשון, ושביעי של פסח, ועצרת, ויום זכרון, ויו"כ, וא', וח' של חג הסוכות, תקיעה בר"ה, וענני ביום כפורים, וסוכה, ולולב, וימים שמונה עשר ולילה א' לגמור בהן את הלל, לעבוד בעבד כנעני לעולם, מעשר בהמה, ראה, וחגיגה, ושמחת ג' רגלים, לשרוף ולגדע עבודה זרה, לאכול קדשים, ומעשר שני בירושלים, לשבות עבדך ואמתך ובהמתך כמוך, לשמח לוי גר יתום ואלמנה בשלש רגלים, השב אבדה, ושילום גזל, וחמשה חומשין, נר שבת, נר חנוכה, נבלה לגר תושב, לאהוב גר צדק, אהוב משפט, צדוק הדין, להיות תמים, לעשות צדקה, לרדוף צדק, לגמול חסד, שמחת כלה, שכר שכיר ביומו, לטעון, ולפרוק עם חברך, שלוח הקן, והכן יתד אל אונך, לירא מן החכמים, מצות חליצה, ויבום, צדק הינין, ושילום מדות, ביעור שביעית, ודרי מעשר, מקרא בכורים, ומצות הקהל, והתקדשתם והייתם קדושים, והוי שפל רוח, למחות זרעו של עמלק, לשרוף נותר באש, לקום מפני שיבה, ולהדר פני זקן, ביעור חמץ, וכסוי דם, טבילה בזמנה, ומצות נדרים ונדבות ועולות ושלמים, וחטא להתכפר בתחנונים ובקרבת, טמאים לטהר בהזאות וטבילה וקרבן אחד כראוי, **מצות מלך** לכתוב לו ספר תורה לשמו, מצות כה"ג ליקח כתולה, **להביא פר**

הבא על כל המצות, ופר יום הכפורים, ועשירית האיפה, חביתי כהנים, כל מעשה יום הכפורים, מצות כהנים ללמוד לעשות יציקות, ובלילות, ופתיתות, מליחות, תנופות, הגשות, קמיצות, הקטרות, שחיטות, ומליקות, קבלות, והזאות, השקיית סוטה, ועריפת עגלה, טהרת מצורע אדם ובגדים ובתים, ונשיאת כפיים, ועשיית מעקה, ומקרא מגילה.

— הרי אלו רמ"ח מצות ועל כל אחת ואחת קום ועשה.

אלו פרשיות חוקים ומשפטים המסורים לצבור: פרשת סנהדרי גדולה וסנהדרי קטנה דיני נפשות ודיני ממונות עבד עברי ומוכר עצמו ומכרוהו כ"ד ונמכר לגוי ואמה עבריה, פרשת שש ערי מקלט ארבעים ושנים עיר, פרשת נזיקין החובל בחבירו ונוגח ונוגף וגונב (נפשות) וממונות, פרשת משכן וכל כליו ושמן המאור ובגדי השרד קדוש כהנים וחנוך מזבח, פרשת שמן המשחה וקטורת הסמים, פרשת תחנונים, פרשת עולות מנחות ושלמים, פרשת חוטא וחטאת עולה ויורד, פרשת אשם ודאי אשם תלוי, פרשת מעילות, פרשת טומאת נבילות וטהרת נבילות טומאת שרץ וטהרת שרץ וטומאת כלים ואדם ואוכלין ומשקין, פרשת יולדת, פרשת נגעים, פרשת זב וזבה נדה ובוועל נדה שכבת זרע, פרשת יום הכפורים, פרשת נחרפה, פרשת ערלה, פרשת מומי בהמה, פרשת נדרים ונדרות, פרשת שתי הלחם, פרשת לחם הפנים, פרשת נותן מום בחבירו, פרשת שביעית, פרשת יובל, פרשת ממכר ובתי ערי חומה ובתי החצורים גר ותושב, פרשת ערכין, פרשת מקדיש וחרמים, פרשת כהנים ומנחת ישראל, פרשת שלוח טמאים, פרשת סוטה, פרשת נזיר, פרשת ברכת כהנים, פרשת חנוכת המזבח, פרשת פסח שני, פרשת חצוצרות, פרשת נסכים, פרשת העלם דבר, פרשת מתנות כהונה, פרשת פרה אדומה, פרשת נחלות ובת יורשת נחלה, פרשת תמידין, פרשת עשרים מוספין, פרשת נדרים ושבועות, פרשת תרומת המכס, פרשת הלוקח כלי תשמיש מן הגוים, פרשת קדוש הארץ לתת ללוים ערי מקלט, פרשת נביא השקר, פרשת עיר הנדחת, פרשת המלך, פרשת עדים זוממין, פרשת משוח מלחמה, פרשת עיר משלמת ועיר שאינה משלמת, פרשת עגלה ערופה, פרשת יפת תואר, פרשת משפט הבכורה, פרשת בן סורר ומורה, פרשת מוציא שם רע, פרשת אונס ומפתה, פרשת לקוחין, פרשת גרושין, פרשת יבמין, פרשת שולחת יד במבושיו, פרשת ביכורים, פרשת אבנים גדולות, פרשת ברכות וקללות, פרשת הקהל. אלו ששים וחמש פרשיות:

הרי כאן שש מאות וי"ג מצות שקבלו בניי,

יה"ר שנוכה לקיימן כהלכה.